

**Lideratge social per a la construcció de comunitats cohesionades des
d'entitats de lleure educatiu i d'acció social. Estudi de casos**

Eva Palasí Luna

<http://hdl.handle.net/10803/665358>

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

TESI DOCTORAL

Títol Lideratge social per a la construcció de comunitats cohesionades des d'entitats de lleure educatiu i d'acció social. Estudi de casos

Realitzada per Eva Palasí Luna

en el Centre Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés

i en el Departament Educació Social

Dirigida per Dra. M. Jesús Morata i Dr. Jaume Trilla

Agraïments

Sense cap dubte, en el camí formatiu, l'elaboració i presentació de la tesis doctoral és un punt rellevant i significatiu. Una recerca d'aquestes dimensions i tot el que implica professional i personalment no és un camí en solitari, sinó que es recorre acompanyat de companys diversos de viatge; és per aquest motiu que us dedico aquest apartat, sense la vostra guia i ajuda no hauria estat possible arribar al final del trajecte.

En primer lloc, vull expressar el meu agraïment més sincer als meus directors de tesis Txus Morata i Jaume Trilla. M'he sentit molt acompanyada. M'heu fet créixer, exigents, manifestant les potencialitats, dificultats, reconduint, però sobre tot gràcies per fer-ho proper i humà i per la vostra flexibilitat. Gràcies Jaume, per compartir la teva experiència i saviesa amb mi, per la teva paciència i consells en el procés. Gràcies Txus, no se... tinc tantes coses per agrair-te que faria una llista interminable. Gràcies per ser tu, per la teva humanitat, per la teva mirada del món i de la nostra professió, per la teva il·lusió, les teves ganes i la teva energia, però sobre tot gràcies per la teva capacitat de compartir-la i transmetre-la. També gràcies per la teva capacitat, visió, saber i mirada; per saber pressionar però també per saber preguntar com estàs?. Gràcies per fer possible que m'aproximes i m'endinses en l'apassionat món de la recerca. I finalment, gràcies per creure i confiar en mi!.

Als companys de ruta amb els que hem compartit camí Hector Alonso, Laia Serra, Jordi Enjuanes amb els que vam començar aquesta aventura i a molts altres que s'han anat sumant al grup de doctorands del grup d'Investigació i Anàlisi Social de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés-URL (GIAS). Especialment, a en Xavi Escribano per les converses compartides i per la revisió final del text. També agrair als investigadors del GIAS i als docents de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés-URL pels espais compartits, en l'àmbit de la recerca i la docència i pel seu interès i empena en l'evolució d'aquest treball. A Mercedes Reguant, que m'ha orientat metodològicament per a la realització del mateix. A totes aquelles persones que quan us he demanat ajuda heu parat la mà.

Vull agrair molt profundament a les tres entitats que des del minut ú em van obrir les seves portes, però sobretot a les persones que hi ha a dins, que m'han fet la feina agradable, senzilla, acompanyada. Gràcies a totes les persones que han participat en els diferents espais de l'estudi, per deixar-me la seva veu, la seva mirada, les seves actituds, valors, conceptes; per a poder construir tots plegats la interpretació d'una realitat que és complexa i molt estimada per a tots ells.

Gràcies als meus companys de feina, per a preguntar com va, per respectar els meus temps, escoltant i acompanyant el meu procés. Gràcies també a la Fundació Pere Tarrés, a les persones amb les que he pogut treballar al MCECC, a les XACS, a Formació, Consultoria i Estudis, a Programes Educatius i a tots els directius que fan possible que aquest projecte avanci, especialment acompanyant a la infància, l'adolescència i joventut i a les seves famílies i, que per a mi, ha estat un espai de formació però sobretot de creixement personal i social.

A la meva família: pare, mare, germans, cunyada i nebots que m'heu fet i continueu fent com sóc, que m'heu acompanyat i respectat amb amor en aquest projecte professional, però sobretot vital. Gràcies per les hores restades a tots vosaltres. Especialment, gràcies a la meva germana per seguir de prop cada moment i per les hores invertides en aquesta tesis. I a tots els amics i amigues que han posat les notes de tranquil·litat i d'alegria en tot moment: Xon, María, Nati Lourdes, Laura.

He comptat amb el vostre suport, la vostra empenta i els vostres ànims.

M'heu regalat el vostre temps, el vostre saber i els vostres consells.

Gràcies a vosaltres he pogut assolir aquest somni.

A tots vosaltres, moltes gràcies per formar part de mi.

Índex

Introducció	9
I Part. Marc conceptual i teòric	16
Capítol I: I Entitats de lleure educatiu i d'acció social de caràcter comunitari. Les seves aportacions a la infància i l'adolescència	19
1. Característiques de les entitats de lleure educatiu i d'acció social de caràcter comunitari	19
1.1 Activitats i entitats de lleure educatiu	19
1.2 Les entitats d'acció social i educativa: els centres socioeducatius i/o els centres oberts	26
Capítol II: Lideratge social als territoris per a la promoció i desenvolupament de les comunitats	36
2.1 Lideratge social de les entitats d'acció social i educativa	36
2.1.1 Conceptes de líder i lideratge	37
2.1.2 Perspectives d'anàlisi de les teories i model dels lideratge	40
2.1.3 Estils de lideratge	43
2.1.4 Formes de lideratge	44
2.2 Objectius del model de lideratge social en i des de les entitats d'acció social i educativa de caràcter comunitari	58
2.2.1 Desenvolupament del creixement personal	59
2.2.2 Ciutadania compromeses pel bé comú	62
2.2.3 Participació institucional i social	65
2.2.4 Apoderament	80
2.2.5 Cohesió social	85
2.3 Praxis del lideratge social en i des de les entitats d'acció social i educativa de caràcter comunitari	95
2.3.1 Treball comunitari	96
2.3.2 Acompanyament socioeducatiu	114
II Part. Disseny i metodologia de la recerca	121
Capítol III: Metodologia	122
3.1 Finalitat i objectius	122
3.2 Disseny metodològic	122
3.2.1 Investigació de caràcter mixt	123
3.2.2 Mètode mixt utilitzat a la recerca	127
3.2.3 Estudi de casos	131
3.3 Entitats i subjectes participants: la mostra	134
3.3.1 Criteris de selecció	134
3.3.2 Informants de l'estudi	145
3.4 Fases de la recerca	149
3.5 Tècniques d'obtenció de la informació	140
3.5.1 Anàlisi documental	152
3.5.2 Entrevistes	153
3.5.3 Observació no participativa	156

3.5.4 Grups de discussió	157
3.5.5 Qüestionari	158
3.6 Anàlisi de dades	163
3.7 Qualitat de l'anàlisi	171
3.8 Aspectes ètics	173
III Part. Resultats i conclusions	175
Capítol IV: Anàlisi i discussió de resultats Cas I Fundació Marianao	177
Capítol V: Anàlisi i discussió de resultats Cas II Associació Educativa Itaca	277
Capítol VI: Anàlisi i discussió de resultats Cas III Fundació Pare Manel	362
Capítol VII: Elements convergents i divergents del model en els tres casos estudiats	452
Capítol VIII: Elements identificadors del model de lideratge social d'entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència i proposta d'estàndards de qualitat	481
8.1 Elements identificadors del model de lideratge social d'entitats de lleure educatiu i d'acció social	481
8.2 Estàndards del model de lideratge social a les entitats de lleure i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència	490
Capítol IX: Conclusions finals	507
Referències bibliogràfiques	517
Índex de taules, figures, gràfiques, imatge i annexos	535

Introducció

Orígens de la recerca

El projecte d'investigació *Lideratge social per a la construcció de comunitats cohesionades des d'entitats de lleure educatiu i d'acció social. Estudi de casos* sorgeix de l'interès personal i professional per aprofundir en el potencial transformador que tenen, per a les persones i les comunitats, les entitats de lleure educatiu i d'acció social adreçades a la infància, l'adolescència i la joventut, i com aquest potencial ha esdevingut factor de lideratge social en els territoris on aquestes entitats actuen.

Són diversos els interessos personals i professionals que han motivat la realització d'aquesta investigació.

En primer lloc, destacaria la meua vinculació amb l'educació en el lleure gràcies a participar com a monitora voluntària d'un centre d'esplai federat a l'actual Moviment de Centres d'Esplai Cristians Catalans (MCECC), en aquell moment Moviment de Centres d'Esplai Cristians (MCEC), on anys més tard també hi vaig treballar com a tècnica de territori de la federació; posteriorment vaig formar part del seu Consell Directiu. En l'època en què vaig treballar al MCEC, entre altres encàrrecs vaig assumir la coordinació d'una àrea que en aquell moment començava a sorgir dins de la federació: l'Àrea de Centres Diaris. Al llarg dels últims deu anys, des del MCECC s'han anat consolidant una sèrie de programes i d'accions adreçades als Centres Diaris i s'hi han detectat noves necessitats. Aquesta àrea ha derivat en la Xarxa de Centres Socioeducatius que agrupa centres socioeducatius que treballen cada dia per contribuir que tots els infants, prioritzant els que es troben en situació de vulnerabilitat, puguin desenvolupar-se humanament, emocionalment i competencialment, perquè, en un futur, puguin gaudir d'una vida plena. Més enllà d'estructures i tipologies de recursos, sempre he apostat, i ho continuo fent, pel potencial educatiu i transformador dels contextos de lleure educatiu i d'acció social, i per això el meu interès a aprofundir en aquest tipus d'iniciatives des d'una perspectiva comunitària com a espai de transformació social.

A partir d'aquesta experiència personal i professional en l'àmbit del lleure i l'acció social, sorgeix el meu interès per aprofundir en les contribucions socials i educatives que aquest tipus d'entitats aporten als infants, adolescents i joves, i a les comunitats on aquestes actuen. Sempre he considerat que entitats com les analitzades en aquesta investigació han desenvolupat, moltes vegades de forma no gaire conscient, un model de lideratge social que calia conceptualitzar, alhora que descriure els seus elements identificadors. Així doncs, el meu interès s'ha centrat a oferir un marc conceptual de referència sobre els elements identificadors d'un model de lideratge social que entitats com les analitzades poden proposar en els seus territoris i poder transferir també aquestes contribucions a altres entitats i/o altres contextos.

En segon lloc, voldria destacar també el meu interès per contribuir que l'Educació Social pugui avançar en la producció de coneixement científic sobre "la pràctica professional, que inclou tant la intervenció en la realitat com la seva planificació i el coneixement (la

investigació) d'aquesta realitat" (Montaño, 2000, pp.139-140), actualitzant la idea, recollida en el Llibre Blanc de la titulació d'Educació Social, que "l'educador social és un agent de transformació social que dinamitza grups a través d'estratègies educatives que ajuden els subjectes a comprendre el seu entorn social, polític, econòmic i cultural per tal d'integrar-los adequadament". Professionals, per tant, que reflexionen a l'entorn de la pràctica, que cerquen informació i que desenvolupen l'esperit crític i la capacitat de comprensió i anàlisi de la realitat sociopolítica (ANECA, 2005). Des d'aquesta perspectiva, aquest estudi també té a veure amb la meua trajectòria com a docent en els graus d'Educació Social i de Treball Social, com a coordinadora del màster universitari Models i Estratègies d'Acció Social i Educativa en la Infància i l'Adolescència, de la Facultat d'Educació Social Pere Tarrés de la Universitat Ramon Llull, i a la meua participació en diferents projectes de recerca del Grup d'Innovació i Anàlisi Social (GIAS). Tant la docència universitària com la meua participació en projectes de recerca han contribuït a endinsar-me en l'àmbit de la investigació, especialment en la recerca en ciències socials.

Temàtica de la investigació: Lideratge social per a la construcció de comunitats cohesionades des d'entitats de lleure educatiu i d'acció social

La situació social actual, amb la crisi de l'Estat del Benestar, impulsada pel "reformisme socialdemòcrata, els grans sindicats, les elits polítiques i econòmiques il·lustrades i el socialisme cristià" (Claus, 2007), ha mostrat la incapacitat de les administracions públiques per donar resposta a les problemàtiques socials. Unes problemàtiques que han estat especialment generades per la individualització social i per les polítiques de caràcter neoliberal, presents a les societats europees i mundials en les darreres dècades (Morata, 2014). Alguns elements caracteritzadors de l'actual situació social, com el fenomen de la globalització, els processos d'individualització, el desplegament de les tecnologies de la informació i les maneres de fer política des dels governs i des de la societat civil (Beck, 1999; Bauman, 2002; Ucar i Llena, 2006; Botey Vallès, 2013), ens mostren alguns dels aspectes que caracteritzen la societat actual i la necessitat, per tant, d'oferir respostes socioeducatives de caràcter comunitari des de les entitats de lleure educatiu i d'acció social.

També, cal assenyalar que ens trobem davant d'unes societats fragmentades i desarticulades que produeixen un fort aïllament social, especialment dels infants, adolescents, joves i les seves famílies en situació de vulnerabilitat, on el suport social i els models d'intervenció socioeducativa que treballen des de la perspectiva de l'acció comunitària són claus per desenvolupar una adequada socialització i incorporació social. Des d'aquesta necessitat i demanda constatem com les entitats de lleure educatiu i d'acció social, com les analitzades en aquest estudi, ofereixen una resposta eficient i activadora de suport i de cohesió social en els territoris on actuen. Es fa necessari, per tant, el "retorn al que és comunitari" (Ucar i Llena, 2006), on la comunitat esdevingui un espai en el qual es promoguin nous models socials i educatius, sensibles a les necessitats de les persones i a les demandes socials existents (Muñoz, Rodríguez-Gómez i Barrera; Corominas, 2014), uns models sostinguts en la construcció civcodemocràtica de la ciutadania (Fraguela, Pose

i Varela, 2011) i impulsats per la diversitat d'agents que configuren aquestes comunitats (administracions públiques, forces polítiques i sindicals, escoles, professionals de la sociocultura i de l'oci, entitats socials i educatives). Així doncs, parlem d'una comunitat que emergeix com a espai educatiu, orientat a la millora de les relacions humanes i on la socialització és quelcom compartit per la família, les institucions socials i educatives, i la comunitat (Fraguela, Pose i Varela, 2011); un territori educativament de qualitat que necessita del treball compartit i harmonitzat de les institucions que hi són presents, on els diferents agents que la configuren emergeixen com necessaris per a la generació d'un model de desenvolupament social i educatiu sòlid (Fraguela, Pose i Varela, 2011).

Així mateix, per tal d'implicar i construir aquest tipus de comunitats compromeses per al bé comú i cohesionades és necessària l'aplicació d'estratègies i mètodes innovadors, aspecte en el qual l'Educació Social, mitjançant el seu bagatge teòric i experiencial, pot tenir un paper fonamental (Pose, 2006). Una educació en la qual l'acció socioeducativa de tipus col·lectiu i de suport social (d'ajuda mútua, per compartir interessos...) és capaç de generar xarxes socials i relacionals, de manera que així enforteix el sentit de comunitat (Farpon, Menéndez i Triguero, 2007 a Alonso, Ruiz, Sánchez i Oficialdegui, 2014, pàg. 53). Des de l'Educació Social, el treball socioeducatiu en medi obert s'ha identificat com un àmbit d'intervenció molt necessari en el marc de l'acció social, especialment en contextos desfavorits, i dins de la lògica dels programes especialitzats amb col·lectius que, per diverses raons, no poden accedir als serveis i recursos de la comunitat (Castillo, 2004; 2002; Petrus, 1997). Parlem, per tant, de recursos, programes i serveis que treballen en contextos de medi obert amb infants, adolescents i joves, i esdevenen promotors i activadors de comunitats, de manera que fomenten un model de ciutadania compromesa i crítica. Diferents autors (Colom, 1992; Casas, 1998; Funes, 1998; Mena, 1999; Luque i Camacho, 1999; Guash, 2000; Castillo, 2005) coincideixen en la importància de dissenyar intervencions socioeducatives en medi obert, adreçades als infants i adolescents, comptant amb la implicació de la comunitat i dels diferents agents del territori. També assenyalen que la principal finalitat d'aquesta intervenció és afavorir el protagonisme dels infants i els adolescents en el seu procés de desenvolupament personal i social, i així s'enforteixen també les comunitats.

L'acció socioeducativa en medi obert està directament relacionada amb la idea de treballar amb les persones en el seu entorn proper, partint del fet que és allà on s'originen els conflictes o les problemàtiques, i també on s'han de generar les accions per resoldre'ls, treballant amb les persones però, fonamentalment, amb els seus contextos (Llena i Parcerisa, 2008; Castillo, 2004). Per tant, aquesta intervenció permetrà que les mateixes persones de la comunitat puguin participar en l'aplicació de les accions per millorar la qualitat de vida en aquell territori. És una intervenció oberta a tota la ciutadania que inclou, per tant, la diversitat sociocultural i les diferències individuals, i contribueix a la igualtat d'oportunitats i a l'equitat (Muñoz, Rodríguez-Gómez i Barrera-Corominas, 2014).

En la intervenció en medi obert, el treball que porten a terme les entitats de lleure educatiu i d'acció social és clau per al desenvolupament de les persones i les comunitats, especialment per la seva flexibilitat i proximitat al territori. Aquestes entitats

són hereves de les accions i de les dinàmiques de l'animació sociocultural, i de l'educació en el lleure, presents especialment a Catalunya des dels anys 50. Entitats que, per la seva proximitat, les connexions i les xarxes socioeducatives que han establert en els territoris, així com també per la seva capacitat de generar mobilització i iniciativa social, han estat generadores de processos de canvi i d'acció comunitària (Essomba, 2006; Morata i Garreta, 2012). També cal tenir en compte que aquestes entitats sorgeixen com a resposta a una nova sensibilitat d'atenció a la infància, especialment en determinats barris populars. En un primer moment, aquestes entitats neixen des d'iniciatives del món del lleure, però amb el temps aniran incorporant dinàmiques d'especialització educativa, en ocasions acompanyades des de la tutela de les administracions locals, però més habitualment de la iniciativa d'entitats, col·lectius i fundacions. Les respostes a necessitats de protecció a la infància van ser els eixos que van guiar l'aparició d'aquests nous projectes que pretenien generar, des del territori, respostes especialitzades a situacions d'infants o adolescents que, per circumstàncies sociofamiliars, no rebien prou suport per al seu ple desenvolupament afectiu, cognitiu, personal i social (Castillo, 2004).

Al llarg del temps, aquest tipus d'entitats de lleure educatiu i d'acció social han desenvolupat un model d'intervenció amb incidència social i política en el territori, i així han configurat uns elements identificadors d'un model de lideratge social, orientat a la millora de les condicions socioculturals i educatives dels infants, joves i famílies que hi participen. Des d'aquesta perspectiva sorgeix l'interès per aprofundir en els elements identificadors d'un model de lideratge social, i aportar així un marc conceptual de referència tant per a les entitats analitzades com per a aquelles a les quals es pot transferir el coneixement generat.

Plantejament de la recerca

Amb l'interès de demostrar científicament com les entitats de lleure educatiu i d'acció social contribueixen a l'activació de la comunitat i a donar respostes a les necessitats socioeducatives dels infants, adolescents i joves, especialment d'aquells que es troben en situacions de vulnerabilitat social, es planteja aquest projecte de recerca que pretén oferir un marc de referència conceptual i una eina d'avaluació del model de lideratge social que determinades entitats, com les analitzades en aquest estudi, han desenvolupat en els territoris o barris on actuen.

Les aportacions, per tant, d'aquest estudi es concreten en dos aspectes fonamentals:

- a) En primer lloc, identificar i aprofundir en els *elements identificadors d'un model de lideratge social* que s'aporta des de les entitats analitzades. L'estudi posa èmfasi en la capacitat educativa i transformadora d'aquest tipus d'entitats, que treballen amb la infància i l'adolescència des d'una perspectiva comunitària. En els seus orígens, aquestes entitats centraven la seva acció educativa fonamentalment en el lleure educatiu, però amb el temps han esdevingut també entitats d'acció social per donar resposta a les noves necessitats i demandes dels infants, adolescents i joves amb els quals treballen. Aquesta capacitat d'adaptació, de redissenyar-se i d'incidir

políticament i educativament en els territoris les ha dotat d'elements i trets que cal identificar i que configuren un model de lideratge social que volem identificar amb l'estudi. Un model de lideratge social que, segons els resultats obtinguts, s'orienta fonamentalment vers la consecució de quatre grans objectius: l'apoderament individual i comunitari, la participació social, la construcció de ciutadania responsable, crítica i compromesa, i la promoció de la cohesió social, amb l'aplicació de les metodologies de treball comunitari i l'acompanyament socioeducatiu. Aquest model vol ser un full de ruta per a entitats de lleure educatiu i d'acció social que vulguin esdevenir referents de transformació social i educativa en els seus territoris.

- b) Una segona aportació de l'estudi és oferir una proposta *d'estàndards de qualitat, amb indicadors d'avaluació*, que puguin ser d'utilitat a les organitzacions i entitats de lleure educatiu i d'acció social que volen desenvolupar aquest model de lideratge social en els seus territoris i comunitats.

Finalitat, metodologia i resultats

Una vegada determinada la finalitat de la investigació –identificar i descriure un model de lideratge social per a la millora de les comunitats, a través de l'estudi de tres entitats que treballen amb la infància i l'adolescència, en el marc de l'acció social i del lleure educatiu de caràcter comunitari– podríem desglossar-la en forma d'objectius que ens ajudessin a plantejar una metodologia coherent amb els propòsits de la investigació. Vam concretar-ne dos objectius:

1. Descriure i aprofundir en els elements identificadors d'un model de lideratge social a partir de l'anàlisi de tres entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància, l'adolescència i la joventut
2. Dissenyar una proposta d'avaluació per a mesurar l'adequació del model de lideratge social que pugui ser d'utilitat a les entitats de lleure educatiu i d'acció social.

Per al desenvolupament d'aquests objectius vam considerar la utilització d'una metodologia mixta, que integrés dades qualitatives i quantitatives.

Les entitats analitzades han estat seleccionades a partir de sis criteris que es descriuen en el capítol III de la tesi: "Metodologia", dels quals els casos escollits contempnen íntegrament, almenys, cinc d'aquests criteris: 1) entitats que han evolucionat del lleure educatiu a l'acció social; 2) amb atenció integral als infants, adolescents i joves; 3) que doten de protagonisme els infants, adolescents i joves; 4) que actuen des del treball local; 5) que són considerades entitats líders al territori i 6) amb reconeixement social i acadèmic per la seva activitat.

De tot aquest procés se n'han derivat diferents tipus de resultats que ofereixen un acostament al model de lideratge social que les entitats de lleure educatiu i d'acció social

ofereixen per a la construcció de comunitats cohesionades mitjançant diferents formats: 1) tres informes sobre els tres casos analitzats, on es recull la informació ordenada i sistematitzada dels elements identificadors del model de lideratge social de les entitats de lleure i d'acció social que treballen amb la infància, l'adolescència i la joventut; 2) una comparativa dels tres casos, on es mostren els aspectes convergents i divergents més significatius de cadascun (aquests resultats es presenten a partir dels objectius i les metodologies que configuren el model de lideratge social que emergeix de la investigació); 3) la descripció, de forma didàctica i sistematitzada, de cada un dels elements identificadors que conceptualitzen el model de lideratge social i 4) una proposta d'estàndards de qualitat, amb indicadors d'avaluació, que puguin ser d'utilitat a les organitzacions i entitats de lleure educatiu i d'acció social, per orientar l'avaluació del model des d'una perspectiva d'innovació social.

Estructura del treball

La present investigació s'estructura en tres parts: marc conceptual i teòric; disseny i metodologia de la recerca, i resultats i conclusions finals.

La primera part, *Marc conceptual i teòric*, recull l'elaboració teòrica de les principals aportacions sobre el tema de la recerca. Aquesta part consta de dos capítols: I) *Entitats de lleure educatiu i d'acció social de caràcter comunitari. Les seves aportacions a la infància i l'adolescència*, i II) *Lideratge social als territoris per a la promoció i desenvolupament de les comunitats*.

En el primer dels capítols –*Entitats de lleure educatiu i d'acció social de caràcter comunitari. Les seves aportacions a la infància i l'adolescència*– s'aborda la temàtica del lleure educatiu com a àmbit d'intervenció en les entitats estudiades, que ha estat iniciadora i inspiradora dels tres casos, i com el lleure educatiu ha evolucionat cap a les entitats socials i ha donat resposta a les necessitats dels infants, dels adolescents i de les seves famílies. En aquest capítol es presenta una aproximació teòrica breu sobre lleure educatiu (història, discursos i models d'activitats), així com la descripció i caracterització de les entitats actuals d'acció social i educativa.

En el segon capítol –*Lideratge social als territoris per a la promoció i desenvolupament de les comunitats*– es revisa, en un primer moment, la teoria existent en relació amb el concepte de lideratge, especialment sobre el lideratge social. Pel que fa a aquest concepte, a partir de la revisió de les aportacions de diferents autors sobre aquesta temàtica, es presenten les principals teories, models i estils de lideratge. Finalment, es descriuen les diferents formes de lideratge: lideratge polític, lideratge empresarial i lideratge social, i s'aprofundeix en aquest últim per ser el tipus de lideratge objecte d'estudi d'aquesta recerca. En aquest capítol ens aproximem als aspectes esmentats a partir de la revisió de la literatura científica i també de diferents estudis de caràcter nacional i internacional. En un segon moment, s'identifiquen i s'aprofundeix en els objectius i les metodologies del model de lideratge social en i des de les entitats de lleure educatiu i d'acció social.

A la segona part –*Disseny i metodologia de la recerca*– s'exposen la finalitat i els objectius de la tesi i, en coherència amb ells, la metodologia seguida. En el capítol III) “Metodologia” es detalla el disseny metodològic de l'estudi i les fases en les quals s'ha portat a terme; s'expliquen les dues perspectives metodològiques –la metodologia mixta i l'estudi dels casos en què s'emmarca l'estudi– i se'n justifica l'elecció. També es concreten els criteris que s'han utilitzat per a la selecció dels casos analitzats i es descriuen breument cada un d'ells: a) Fundació Marianao, b) Fundació Pare Manel i c) Associació Educativa Itaca. S'ofereix així mateix informació sobre els informants de l'estudi, les tècniques d'obtenció d'informació i es descriu el procediment utilitzat per al tractament de les dades i la seva anàlisi. Finalment, es fa referència als criteris de qualitat de l'anàlisi i als aspectes ètics seguits al llarg del desenvolupament de la recerca.

En la tercera part –*Resultats i conclusions*– es presenten els resultats obtinguts mitjançant el *treball de camp* i la *comparativa dels tres casos*, la *descripció dels elements identificadors del model de lideratge social* i la *proposta d'estàndards d'avaluació del model*. Aquesta part finalitza amb les *conclusions finals*.

Quant al treball de camp, en els capítols IV, V i VI es presenten els principals resultats obtinguts en la recerca en cada un dels tres casos. Es presenten les dades de caràcter qualitatiu i quantitatiu de forma conjunta, a partir dels diferents elements que configuren el model de lideratge social. En el capítol VII es presenta la comparativa de les convergències i divergències dels tres casos analitzats. En el capítol VIII es descriuen de forma conjunta els elements identificadors del model de lideratge social i la proposta d'estàndards de qualitat, amb indicadors d'avaluació

En el capítol IX, *Conclusions finals*, es recullen reflexions dutes a terme, alguns interrogants oberts, possibles línies de continuïtat en la recerca, reptes no resolts i, en general, pensaments que se'ns han plantejat al llarg de la recerca.

Per finalitzar, es presenten dos apartats finals on es recullen les referències bibliogràfiques consultades i els annexos.

Per últim, en aquest espai també vull agrair molt sincerament a l'Associació Educativa Itaca, a la Fundació Pare Manel i a la Fundació Marianao la seva valuosa col·laboració en aquesta recerca. És evident que sense ells no hagués estat possible la seva realització, però a més a més vull agrair la rapidesa i disponibilitat amb què van acceptar la proposta fa ara ja cinc anys, així com la magnífica disposició que han mostrat en tot moment davant les meves peticions. Gràcies per permetre'm entrar en els vostres espais de treball, en les vostres activitats amb els infants, adolescents i joves, i per, a més a més, haver-ho fet tan fàcil. Espero poder retornar-vos quelcom d'utilitat per a la gran tasca social i educativa que feu amb els infants, adolescents i joves, amb les famílies i amb les comunitats de la Torrassa, del Verdum i Roquetes, i del barri de Marianao. Tant de bo puguem continuar cercant nous reptes de treball conjunt on l'acció social i educativa i la recerca puguin créixer de la mà i complementar-se des dels seus sabers.

I part. Marc conceptual i teòric

Capítol I: Entitats de lleure educatiu i d'acció social de caràcter comunitari. Les seves aportacions a la infància i l'adolescència

Aquest capítol presenta les característiques pròpies de cada una de les tipologies de les entitats i activitats de lleure educatiu segons les aportacions realitzades per Armengol (2012a) i Trilla (2012, 1999), tant pel que fa a les entitats i activitats de lleure educatiu com les pròpiament dirigides a l'acció social i educativa. En molts casos, aquestes han seguit un recorregut històric i evolutiu tenint en compte les demandes i necessitats de l'entorn que han emergit en determinats territoris.

1. Característiques de les entitats de lleure educatiu i d'acció social de caràcter comunitari

1.1 Activitats i entitats de lleure educatiu

Per tal de conceptualitzar aquesta tipologia d'activitats seguirem, en primer lloc, la classificació que aporta Armengol (2012a), que ens permetrà situar la diversitat d'activitats de lleure educatiu segons criteris pedagògics i la seva modalitat. També presentarem les tipologies descrites per Trilla i integrarem ambdues propostes, establint una relació entre ambdues que pot ajudar a presentar de forma integrada la diversitat d'activitats de lleure educatiu. Amb aquesta ordenació pretenem oferir una classificació metodològica a l'actual ventall d'activitats i projectes que es porten a terme en l'àmbit del lleure educatiu i que ens permetran poder conceptualitzar-les en relació als seus beneficis i aportacions.

Armengol (2006, 2012) mostra quatre criteris pedagògics que per la seva significativitat i rellevància pedagògica ajuden a determinar els diferents models d'activitat:

a) Activitats globals i / o activitats sectorials i / o especialitzades

Es tracta d'activitats amb un component formatiu, orientades a l'educació integral dels infants i joves. Podem distingir activitats de tipus generalista d'activitats molt especialitzades que tendeixen a l'especialització aportant un component d'educació integral. Una colònia d'un centre de lleure és una activitat més generalista (en la colònia es realitzen activitats físiques, esportives, lúdiques, expressives, celebratives, reflexives ...) que una estada esportiva de bàsquet o unes colònies d'idiomes (colònies on el panorama d'activitats serà més limitat i centrat en l'objectiu prioritari de l'aprenentatge de l'idioma). També l'activitat al llarg de l'any d'un agrupament escolta o l'esplai tindrà un abast més global en relació a les diferents dimensions del desenvolupament dels nens que no l'activitat, també anual, d'una coral infantil (Armengol, 2012b).

b) Activitats amb plantejament educatiu i / o activitats espontànies

El concepte de formalitat educativa ha estat àmpliament utilitzat per la teoria de l'educació per a "diferenciar tipus o graus d'influència educativa de les institucions, els programes o de les accions que tenen algun contingut o efecte formatiu" (Armengol,

2012, p. 62): a) Activitats més intencionalment educatives: preparades i planejades, amb més consciència dels educands que viuen una situació educativa, i que els demanen una adhesió o una actitud activa davant aquests objectius o valors; b) Activitat més lliure i espontània dels nens: context més o menys definit pels educadors o responsables i amb un marc normatiu o convivencial definit o no.

c) Models predominantment relacionals i/o models predominantment actius

En les vivències de lleure col·lectives podem observar un doble component, el primer relacionat directament amb l'acció que es porta a terme i, un segon, vinculat a la dinàmica relacional que es crea entre els participants. Aquestes dues realitats: activitat i grup, a l'hora poden tenir significacions diverses en funció del model institucional en el que es donen (Armengol, 2006, 2012b).

d) Infants i joves com a participants actius i / o com a usuaris de serveis i equipaments

Finalment, un últim criteri, que en aquest cas està centrat en la implicació institucional i en el grau de participació que el model atorga als infant i joves, més enllà de l'activitat immediata i de la vivència quotidiana del grup, que sempre i en tota circumstància està present en qualsevol model d'activitat.

Per altra banda, segons Trilla (1999; 2012) l'activitat de lleure educatiu pot classificar-se seguint 4 criteris que ordenen tots els models d'activitats de lleure i que s'orienten també segons criteris pedagògics que van de més a menys formalitat educativa i amb més o menys incidència social. Aquestes tipologies son:

- Pedagogia del projecte: Es tracta de serveis i recursos que han estat pensats específicament per fer un treball educatiu –sovint integral- en el temps lliure dels infants (Soler, 2011a). Les principals característiques d'aquesta modalitat pedagògica són: a) *La importància del grup i de les relacions*. Els petits grups en què s'estructura el gran grup (de caràcter estable i cohesionat) són l'eix central del funcionament; b) *Existència d'un projecte compartit* i c) *La participació en la gestació i la gestió del projecte* (creació i desenvolupament del projecte (decisió, plantejament, ..) i també, en la gestió pròpiament dita (organització, regulació, ..) juntament a la valoració i l'anàlisi de l'experiència viscuda.
- Pedagogia de l'activitat: es descrita com a "bastant més light" (Trilla, 2009, p. 58) en relació a les exigències de la mateixa, tant pel que fa a l'educador com al propi educand. Es caracteritza a partir de dos riscos: un primer que afecta a l'usuari en relació al risc de provar diferents activitats sense implicar-se en cap de les mateixes, i la del tallerisme que afecta a l'ofertant i es concreta en proposar activitats sense cap idea/valor de fons. Les principals característiques d'aquest segon tipus de pedagogia són: a) *la importància de l'activitat i / o l'espai i els mitjans materials que s'ofereixen*; b) *la llibertat de "escollir entre"* i c) *el subjecte considerat fonamentalment com a usuari*.
- Pedagogia del producte: Aquesta tercera pedagogia és la que neix més directament del teixit social i la que millor expressa el dinamisme i la força emprenedora de la

- societat civil, ja que es concreta en l'associacionisme ciutadà. Les principals característiques de la mateixa són, segons Trilla, (2009) les següents: a) *Importància* de desenvolupar una especialitat i l'autoexigència de realitzar-la de la forma més correcta i eficaç possible; b) l'*aprenentatge actiu i contextualitzat*, un aprenentatge que es realitza de forma constant en relació als objectius que es van assolint i c) l'*esforç auto motivat i la fruïció* per aconseguir els objectius proposats, però que no està renyit amb el plaer de passar-ho bé i de gaudir amb la realització de l'activitat.
- Pedagogia del medi: model que permet contemplar moltes de les actuacions polítiques, així com les decisions que es prenen sobre la gestió de la ciutat a nivell d'accions educatives (Trilla, 2009). Aquestes accions són enteses com la relació personal i directa entre educador i educand, on l'educador educa en tant que es relaciona amb l'educand. En aquest procés relacional es dona una rellevant transmissió de valors i es mostra un model de persona compromesa socialment, si més no, amb els processos educatius de les persones del seu entorn proper (família, escola, entitats esportiva, cultural o de lleure) (Trilla, 2009). Alguns elements definidors d'aquesta tipologia són: a) tota acció educativa es dona en un medi determinat (la família, l'aula, el centre de temps lliure, el barri, la ciutat, ...); b) el medi sempre influeix en la relació: la condiona, la modela, atorga els rols que han d'assumir educador i educant, etc ...; c) altres elements que eduquen, més enllà de la figura de l'educador principal: els germans, els productes culturals: televisió, TIC i d) l'educador a més de relacionar-se directa i personalment amb l'educand, actua en la mesura de la seva capacitat i autonomia sobre el medi i, per tant, contribueix a la configuració del medi educatiu.

A continuació presentem (taula 1) la relació existent entre els models pedagògics del lleure educatiu segons Trilla amb els criteris que Armengol destaca com a més significatius per determinar la classificació dels models.

Taula 1. Models pedagògics d'educació en el lleure (Trilla) i criteris per a determinar la classificació dels models (Armengol)

	Pedagoga del projecte	Pedagogia de l'activitat	Pedagogia del producte	Pedagogia del medi
	<ul style="list-style-type: none"> - Esplais i agrupaments - Activitats de vacances (colònies, campaments,...) - Casals 	<ul style="list-style-type: none"> - Extraescolars - Ludoteques - Parcs infantils 	<ul style="list-style-type: none"> - Corals - Teatre - Arts - Esports - Castellars 	<ul style="list-style-type: none"> - Espai públic - Ciudad educadora
Activitats globals	<ul style="list-style-type: none"> - El camp d'objectius educatius a treballar i de les activitats concretes a desenvolupar és molt ampli - Treballen el desenvolupament integral del nen / adolescent / jove - Alta implicació dels educadors 			
Activitats sectorials o especialitzades		<ul style="list-style-type: none"> - Importància de l'activitat, l'espai i els mitjans materials que s'ofereixen - Objectius centrats en l'aprenentatge concret d'una disciplina, tècnica,... - Els nens i adolescents que participen tenen uns interessos definits - Monitors especialistes 	<ul style="list-style-type: none"> - Importància de la realització. - Autoexigència d'arribar a realitzar l'activitat de la forma més correcta possible. - Els nens i adolescents que participen tenen uns interessos definits - Monitors especialistes 	
Activitats plantejament educatiu	<ul style="list-style-type: none"> - Pedagogia alta intensitat: projecte pedagògic que té com a màxim objectiu un impacte sostingut i perdurable en els nens / adolescent - Projecte compartit educadors / nens / adolescent - Valors democràtics: participació, respecte i responsabilitat - Desenvolupament integral de l'infant/ adolescent/jove 		<ul style="list-style-type: none"> - Aprenentatge actiu i contextualitzat - Objectius centrats en l'aprenentatge concret d'una disciplina, tècnica, ... 	<ul style="list-style-type: none"> - Tota acció educativa es dona en un mitjà determinat (la família, l'aula, el centre de lleure, el barri, la ciutat, ...) - Espai públic com a espai educatiu - Altres agents educatius (mitjans de comunicació, productes culturals, relació entre iguals)
Activitats espontànies		<ul style="list-style-type: none"> - Pedagogia més light, que exigeix menys, tant l'educador com l'educand - Activitats més lliure i espontànies - Espai menys definit pels educadors - Marc normatiu o convivencial definit o no 		<ul style="list-style-type: none"> - Espais informals

	Pedagoga del projecte	Pedagogia de l'activitat	Pedagogia del producte	Pedagogia del medi
Model relacional	<ul style="list-style-type: none"> - Importància del grup i les relacions - Model organitzat sobre la idea del grup - La interacció constant entre infants / adolescents i adults és un element rellevant per la creació dels climes de respecte i autonomia necessaris pel desenvolupament dels processos educatius basats en l'acompanyament que es dona en els espais d'educació en el lleure 		<ul style="list-style-type: none"> - Importància del teixit social. - Dinamisme i la força emprenedora de la societat civil 	<ul style="list-style-type: none"> - Mitjà educatiu i educador com a configurador del mateix que permet contemplar moltes de les actuacions polítiques i de les decisions que es prenen sobre la gestió de la ciutat a nivell d'accions educatives. - Accions educatives indirectes però no menys importants que les personals i directes
Model Actiu		<ul style="list-style-type: none"> - Activitat com a centre i les relacions s'estableixen a partir d'aquesta - Llibertat d'elecció (triar entre), exercida de forma individual - El grup s'organitza en funció de l'experiència en l'activitat. Grups menys homogenis 	<ul style="list-style-type: none"> - Activitat com a centre i les relacions s'estableixen a partir d'aquesta - El grup s'organitza en funció de l'experiència en l'activitat. Grups menys homogenis 	
Infants, adolescents i joves participants actius	<ul style="list-style-type: none"> - Participació dels infants / joves en la gestació i la gestió del projecte - Alta implicació institucional i grau de participació dels nens / adolescents /joves - Compartir un ideal i un model de vida - El treball en petits grups facilita la socialització i posa a l'abast dels infants i adolescents oportunitats per descobrir i aplicar l'autonomia, la participació i la responsabilitat 		<ul style="list-style-type: none"> - Implicació, compromís i continuïtat per part del subjecte. - Esforç automotivat 	
Infants, adolescents i joves usuaris		<ul style="list-style-type: none"> - El subjecte com a usuari, ni la continuïtat ni la implicació són condicions necessàries de l'ús de l'equipament o de l'oferta 		<ul style="list-style-type: none"> - El participant com a eix central de l'acció i intervenció

Font: Elaboració pròpia partir de Trilla (1999); Armengol (2006)

En el quadre es pot observar que la Pedagogia del projecte que presenta Trilla té una estreta relació amb els criteris que Armengol concreta com: activitats globals, amb plantejament educatiu, predominantment relacionals i on es parteix de la consideració dels infants i joves com a participants actius .

Sobre el model de Pedagogia de l'activitat, els criteris que es corresponen fan referència a activitats especialitzades, de caràcter espontani, predominantment actius i on es parteix de la consideració dels infants i joves com a usuaris de serveis i equipaments.

En relació al tercer model de la proposta de Trilla, la pedagogia del producte, els criteris que es corresponen respecte a la classificació d'Armengol són: activitats especialitzades, amb plantejament educatiu, predominantment relacionals i on es parteix de la consideració dels nens i joves com a usuaris de serveis i equipaments.

Finalment, sobre la pedagogia del medi, ambdues propostes destaquen el caràcter polític de les seves propostes i també coincideixen amb la importància de l'educador com acompanyant de les accions educatives.

A partir de la sistematització de les aportacions dels dos autors podem observar que es plantegen dues grans tendències en la variada i diversa realitat d'iniciatives pel lleure infantil i juvenil.

- La primera d'aquestes tendències és la que engloba els *moviments d'educació en lleure* (escoltisme, les colònies, els casals i l'esplai). Tots ells poden ser descrits com espais explícitament educatius i orientats a l'educació integral dels infants i joves, a partir de plantejaments generalistes pel que fa a les dimensions a treballar i els continguts i activitats que proposen; amb la presència d'educadors que planegen educativament les situacions; on els aspectes relacionals tenen un paper altament significatiu, fent una educació col·lectiva i per a la convivència i on les relacions interpersonals, intragrups i intergrups tenen un paper destacat. Són també espais educatius on la participació (institucional i social) està molt present, així com també es dona una alta regulació de la vida col·lectiva i es busca una implicació personal en la institució que a l'hora incentiva la participació i possibilita la identificació amb uns determinats valors que la institució vol representar (Armengol, 2006, 2012b). Unes propostes educatives que són, per tant, properes a la pedagogia del projecte i a la pedagogia del producte descrites per Trilla (2009; 2012).

Són models bàsicament desenvolupats des del tercer sector, unes entitats específicament educatives amb una presència majoritària, encara que no exclusiva, de voluntaris i monitors o caps identificats com a educadors en el lleure. L'acció d'altres entitats de caràcter més social, cultural o cívica també es pot apropar molt a aquesta tendència. Per les seves característiques i objectius, aquests models de lleure es porten a terme mitjançant processos educatius i amb estabilitat i continuïtat en el temps d'un any o d'un cicle formatiu d'any rere any i no tant per l'acció puntual. Una altra característica rellevant d'aquesta tendència educativa, és que gran part de la seva activitat es porta a terme en

entorns naturals (excursions, acampades, colònies, ...) pel seu potencial convivencial i educatiu (Armengol, 2006, 2012b).

- La segona tendència és la que agrupa les *activitats de lleure, l'animació del temps lliure i les activitats extraescolars*. Dins d'aquesta categoria es situen activitats amb una menor intensitat educativa, centrades en un tipus d'activitat determinada o en un interès molt específic dels participants, com l'element central i organitzador de la proposta de temps lliure (Armengol, 2006, 2012b). Parlem d'activitats que tenen valor per si mateixes, però que no solen generar implicació ni dinàmiques participatives, ja que sovint són actuacions concretes o per a períodes de vacances escolar, on es concentra la demanda dels pares d'ocupació del temps de lleure dels fills.

En aquesta segona tendència situaríem "l'oferta d'activitats de vacances pels infants i joves, l'oferta extraescolar d'activitats no curriculars (esportives, artístiques...), l'acció de les seccions infantils d'entitats culturals o esportives o l'oferta d'equipaments per a l'oci (biblioteques infantils, ludoteques, espais de joc, ...)" (Armengol, 2006, p 40). Les activitats emmarcades en aquesta segona tendència es correspondrien a la Pedagogia de l'activitat descrita per Trilla (2009; 2012)

Finalitzem aquest apartat amb la sistematització de les principals idees de les dues grans tendències exposades i que concentra la variada i diversa realitat d'iniciatives pel lleure infantil i juvenil.

Taula 2. Dues tendències en les iniciatives de lleure per a infants i adolescents

Moviments educatius i associacionisme educatiu en el lleure infantil y juvenil		Activitats lleure, animació del temps lliure i activitats extraescolars
<ul style="list-style-type: none"> - Clara i explícita intencionalitat educativa - Educadors que planegen situacions educatives - Participació i identificació valors institució: associacionisme - Associacionisme: personalitat jurídica col·lectiva - El procés i la continuïtat per sobre de l'acció puntual 	Formalitat educativa	<ul style="list-style-type: none"> - Iniciatives de menor intensitat educativa, o no explícitament educatives - possibilitats educatives - Centrada en una activitat o interès determinat
<ul style="list-style-type: none"> - Educació plena o integral dels infants i joves - Experimentació de la participació - Aprenentatge del treball en equip 	Objectius	<ul style="list-style-type: none"> - Aprenentatge del contingut específic - Ocupació temps lliure
<ul style="list-style-type: none"> - Plantejaments generalistes - Educació col·lectiva i per a la convivència. - Paper destacat de les relacions interpersonals, intragrups i intergrupals (etapes o nivells a vegades a mesura que els nens van creixent. - Activació de la participació dels infants i joves 	Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - Especialització - No solen generar implicació ni dinàmiques participatives - Activitat com l'element central i organitzador de la proposta de temps lliure.

Implicació personal en la institució (participació i identificació)		
- Activitats continuades tot l'any i en un cicle continu d'any rere any.	Tipus Activitats	- Activitats de vacances per als nens i joves,
- Sortides de l'entorn natural: excursions, acampades, colònies,		- Extraescolar d'activitats no curriculars (esportives, artístiques ...),
		- Seccions infantils d'entitats culturals o esportives
		- Equipaments per a l'oci (biblioteques infantils, ludoteques, espais de joc, ...).

Font: Elaboració pròpia a partir d'Armengol (2006)

1.2 Les entitats d'acció social i educativa: els centres socioeducatiu i/o els centres oberts

Seguidament volem recollir com ha estat el pas que s'ha portat a terme entre l'educació en el lleure i l'acció social, així com relatar el procés històric que emmarca aquest procés.

A partir dels anys 80 a Catalunya i, en el marc de la configuració de la Xarxa de Serveis Socials, apareixen diversos programes d'intervenció social, amb una perspectiva preventiva i compensatòria, que duen a terme la seva intervenció dins el mateix àmbit de vivència de l'infant i l'adolescent. Aquests participaven de la seva vida quotidiana i pertanyien al seu món de relacions habituals i conegudes. Un nombre important d'aquests recursos van néixer de la dinàmica de l'animació sociocultural i de l'educació en el lleure vigents a Catalunya des dels anys 50. Els nous recursos neixen per a donar resposta a una nova sensibilitat d'atenció a la infància, especialment en barris populars molt deprimits. Les primeres iniciatives van sorgir de les entitats de lleure, i a poc a poc, es van anar introduint dinàmiques d'especialització educativa, sota la tutela de l'administració local, la iniciativa d'entitats, col·lectius i fundacions. Les necessitats concretes de protecció a la infància varen estar els eixos dels nous projectes que volien respondre a les situacions d'infants i adolescents que, per determinades circumstàncies sociofamiliars, no rebien un suport suficient que els permetés un desenvolupament afectiu, cognitiu, personal i social, es a dir un normal desenvolupament socioeducatiu (Castillo, 2004). Els Centres Oberts (CO) i/o Centres Socioeducatius (CSE) són, per tant, la resposta de les institucions a la limitació de l'escola i els centres de lleure per a cobrir necessitats de la població infantil i juvenil amb problemes psicosocials.

Amb l'aprovació de la llei orgànica 4 / 1979, de 18 de desembre, de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, la Generalitat de Catalunya assumeix la competència en matèria d'institucions públiques de protecció i tutela de menors.

Adjuntem un cronograma sobre la creació dels CO i CSE i la seva consolidació com a recurs d'atenció a la infància:

Taula 3. Cronograma creació i consolidació Centres Oberts i Centres Socioeducatius

Meitat dels anys 70	Es crea el 1r CO a Catalunya, Centre Obert Joan Salvador Gavina a Barcelona. Iniciativa privada
1981	Els CO s'introdueixen dins el catàleg de subvencions a serveis especialitzats en infància i adolescència

1982	El "Mapa de Serveis Socials de Catalunya" recull l'existència a Catalunya de cinc centres oberts (quatre municipals i un d'iniciativa privada) i dos pre-tallers (un municipal i un d'iniciativa privada)
1983	La Direcció General de Protecció i Tutela de Menors subvenciona els primers centres L'Àrea de Joventut de la Diputació de Barcelona ajuda econòmicament a centres de temps lliure i "casals" de joves (centres culturals i recreatius) Àrea de Serveis Socials de la Diputació de Barcelona signa 13 convenis amb ajuntaments. Es financen 64 places de nens i joves, deu centres oberts i pre-tallers.
1984	Es financen 108 places de CO (15 centres) i 70 places de pre-tallers (12 centres)
1985	Existeixen 25 centres oberts de dependència municipal i tres concertats i 28 pre-tallers municipals i concertats.
1987	La Diputació assumeix la funció de donar suport als municipis. La Diputació signa convenis amb els ajuntaments i els dona una quantitat per cada nen desinternat de les Llars Mundet per afavorir el seu retorn a la família i per a ser en un CO
Anys 90	Es canvia la fórmula de subvenció i es passa del pagament per plaça a la signatura de convenis per projectes globals.
1994	Decret 17/1994 ordena, estructura, promou i garanteix un sistema de serveis socials de responsabilitat pública a Catalunya. També defineix la Xarxa Bàsica de Serveis Socials de responsabilitat pública i, determina a quina administració pública li correspon la titularitat, la gestió i el finançament. Contempla l'existència de centres oberts i pre-tallers, com a part dels Serveis Socials d'Atenció Primària.
2003	Decret 27/2003, de 21 de gener, que regula l'atenció social primària, dins el marc establert pel Decret legislatiu 17/1994, de 16 de novembre, pel qual s'aprova la refosa de lleis en matèria d'assistència i serveis socials, i la seva normativa de desplegament, tot i establint les condicions mínimes exigibles a tots els serveis socials d'atenció primària del Sistema Català de Serveis Socials, per tal de garantir la qualitat dels serveis, l'equitat quant a l'accés i l'equilibri territorial.
2007	Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials de Catalunya. Aquesta llei pretén reconèixer el dret als serveis socials de totes les persones en una doble direcció. En primer lloc, vol garantir el dret a la igualtat d'accés, defensant la igualtat d'oportunitats per a accedir als serveis socials com un instrument d'autonomia per a gaudir d'una integració real en la societat. En segon lloc, vol fomentar la solidaritat, garantint l'atenció prioritària a les persones que, per motiu de llur minoria d'edat, dependència o situació de risc o de vulnerabilitat, necessiten els serveis socials per a compensar els dèficits que experimenta llur qualitat de vida.
2008	El Decret 151/2008, de 29 de juliol, primera Cartera de Serveis Socials 2008-2009, que és l'instrument i expressió de la nova configuració del sistema de serveis socials establert per la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials, i inclou les prestacions de serveis, econòmiques i tecnològiques que ofereix el sistema públic de serveis socials pel període biennal indicat, que són responsabilitat de la Generalitat de Catalunya i dels ens locals.
2010	La Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència, defineix les situacions de risc, que són competència de l'Administració local, com les situacions en què el desenvolupament i el benestar de l'infant o l'adolescent es veuen limitats o perjudicats per qualsevol circumstància personal, social o familiar, sempre que per a la protecció efectiva de l'infant o l'adolescent no calgui la separació del nucli familiar. Així mateix, estableix les mesures d'atenció social i educativa que es poden prestar un cop valorada la situació de risc. Decret 142/2010, d'11 d'octubre, pel qual s'aprova la Cartera de Serveis Socials 2010-2011, incorpora, dins dels serveis socials bàsics, els serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents (en endavant, SIS), però només recull com a modalitat d'aquests serveis la prestació del servei de centre obert.
2016	Serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies.

Font: Elaboració pròpia a partir de Biosca i Cases, 1986; Departament de Treball, 2016; Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials de Catalunya

Biosca i Cases (1986) afirmen que la ràpida consolidació dels centres oberts i/o centres socioeducatius com a recursos per a l'atenció socioeducativa d'infants i adolescents

respon a una doble necessitat: a) evitar els internaments dels infants i adolescents en situació de risc i el conseqüent desarrelament del seu entorn i la ruptura dels vincles afectius positius i b) donar resposta a les problemàtiques que apareixen en molts territoris catalans: absentisme escolar, rebuig a la institució escolar, inici en el consum de tòxics, entre altres. Els CO i/o CSE es converteixen en una alternativa o complement a l'escola i als centres de lleure educatiu i de temps lliure per aquella població que no s'adapta o rebutja aquestes institucions.

Castillo (2008) parla de la potencialitat d'aquests recursos com a eines de treball comunitari per la seva presència dinamitzadora en el territori i, també, pel seu compromís amb la realitat i les necessitats dels infants i adolescents. L'autor destaca especialment: a) com el centre obert és un espai obert i ampli d'acollida dels infants i adolescents en l'àmbit del lleure educatiu, que pot esdevenir un referent normalitzador per a treballar problemàtiques relacionades amb conflictes derivats de la manca de relació i convivència des de la perspectiva comunitària; b) la capacitat de mediació d'aquests centres entre la família i l'escola, a partir de potenciar la comunicació entre família i tutors. En un primer moment de la intervenció aquest paper el poden assumir els professionals dels centres, però poc a poc anirà cedint el paper a la família; c) com a partir de la participació de l'equip d'educadors en les activitats o reunions de l'associació o associacions del territori poden aportar elements clau per a la comprensió i acceptació de determinades situacions relacionades amb la convivència veïnal, ja que la seva proximitat a les famílies els fan coneixedors de les seves problemàtiques, dificultats i necessitats i alhora els habilita com a facilitadors del treball de sensibilització entre comunitats i veïns; d) entitats on els educadors necessiten tenir un ampli coneixement sobre col·lectius del territori i les seves necessitats i tenir un domini del carrer com un espai de coneixement mutu de trobada espontània. En aquest sentit, l'equip d'educadors té una especial responsabilitat en el fet de convertir els espais públics en espais educatius; e) els centres com espais de trobada entre famílies, tant de caràcter esporàdic com lúdic, o bé de tipus regular i reiterat i f) l'educació cívica i comunitària en relació a les infraestructures i els serveis públics, les relacions entre col·lectius diversos o el compromís per a la millora del propi barri.

En els paràgrafs anteriors s'ha recollit breument una descripció temporal del desplegament del centres oberts i la seva consolidació com a recurs d'atenció a la infància, des dels anys 70 a l'actualitat. Per a finalitzar aquest apartat, abordem la descripció del nou model *de Serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies* (SIS) (Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, 2016), que s'està implementant des del 2017. Un model que té com a objectiu ampliar la cobertura de les diferents necessitats d'atenció que es donen a aquests infants i famílies. Serveis que s'orienten a assegurar que, com a progenitors o persones responsables de la tutela o la guarda dels infants o adolescents, els adults puguin garantir als menors al seu càrrec un desenvolupament integral adequat, tal com es recull a la Convenció sobre els Drets de l'Infant (article 18.2) i a la Llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència (articles 12.1 i 12.2, 37.3 i 37.4 i 41). Així mateix, es pretén oferir protecció a la infància i l'adolescència, aspecte aquest últim pel que ha de vetllar el sistema de serveis socials regulat per la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials.

El desplegament del model SIS es fonamenta en diferents normes legals, concretament la Convenció sobre els Drets de l'Infant, la Carta dels Drets Fonamentals de la UE, la Constitució Espanyola, l'Estatut d'autonomia de Catalunya, la Llei 12/2007 de serveis socials, la Llei 14/2010 de drets i oportunitats en la infància i l'adolescència, i la Cartera de Serveis Socials.

Taula 4. Normes legals en les que es sustenta el model SIS

Convenció sobre els Drets de l'Infant	Article 3.2, indica que “els Estats part es comprometen a assegurar a l'Infant la protecció i l'atenció que siguin necessaris per al seu benestar, tenint en compte els drets i deures dels seus pares, tutors o altres persones responsables d'ell davant la llei, i amb aquesta finalitat prendran totes les mesures legislatives i administratives adequades”. En aquest marc, s'indica en el prefaci que “la família, com a grup fonamental de la societat i medi natural per al creixement i el benestar de tots els seus membres, i en particular dels infants, ha de rebre la protecció i assistència necessàries per poder assumir plenament les seves responsabilitats dins la comunitat”.
Carta dels Drets Fonamentals de la UE	Article 24 Drets de l'Infant. “Els infants tenen dret a la protecció i a les atencions que siguin necessaris per a llur benestar. Poden expressar llur opinió lliurement. Aquesta opinió s'ha de tenir en compte amb relació als assumptes que els concerneixin, en funció de llur edat i de llur maduresa” (art. 24.1). “En tots els actes relatius als infants, siguin duts a terme per autoritats públiques, o institucions privades, l'interès superior de l'infant ha de constituir una consideració primordial” (art. 24.2).
Constitució Espanyola	Article 10. “La dignitat de la persona, els drets inviolables que li són inherents, el lliure desenvolupament de la personalitat, el respecte a la llei i als drets dels altres són fonament de l'ordre públic i de la pau social”. Complementa l'article 9.2, que determina que als poders públics “correspon promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que n'impedeixin o en dificultin la plenitud, i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida pública, econòmica, cultural i social”.
Estatut d'autonomia de Catalunya	L'Estatut d'autonomia de Catalunya atribueix a la Generalitat la competència exclusiva en matèria de serveis socials, voluntariat, protecció de menors i promoció de les famílies. L'article 166 estableix que aquesta competència inclou la regulació i ordenació de l'activitat dels serveis socials, les prestacions tècniques i econòmiques, i la regulació i aprovació dels plans i els programes específics. El desplegament d'aquestes competències s'efectua principalment a partir de dues lleis: la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials, que defineix el marc normatiu del Sistema Català de Serveis Socials, i la Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i oportunitats en la infància i l'adolescència. Ambdues, així mateix defineixen la capacitat d'actuació dels Ajuntaments en matèria de serveis socials i d'atenció a la infància i a l'adolescència en risc. Aquest el model és completat per la Cartera de Serveis Socials en vigor.
Llei 14/2010 de drets i oportunitats en la infància i l'adolescència (LDOIA)	“Té per objecte la promoció del benestar personal i social dels infants i els adolescents i de les actuacions de prevenció, atenció, protecció i participació dirigides a aquestes persones a fi de garantir l'exercici de llurs drets, l'assumpció de llurs responsabilitats i l'assoliment de llur desenvolupament integral”. La LDOIA especifica que la competència per intervenir davant de les situacions de risc correspon a l'administració local (art. 99) i que els ens locals “han de promoure l'establiment de recursos o serveis preventius per als infants i els adolescents i, especialment, de centres oberts” (art. 23.3). Per afavorir la prevenció, la

	LDOIA promou la implicació de les institucions en el desenvolupament de plans comunitaris i programes de treball amb les famílies en entorns de desprotecció (art. 77 i 78), destacant especialment la necessitat de “proporcionar la protecció i l’assistència necessàries a les famílies perquè puguin assumir plenament llurs responsabilitats (art. 12.2).
Cartera de Serveis Socials	S’indica que la població destinatària dels centres oberts està constituïda pels infants i adolescents de 3 a 18 anys que viuen en l’àmbit de l’àrea bàsica respectiva i que requereixen suport assistencial o formatiu, prioritzant aquells que es troben en situació de risc social. Igualment, la Cartera indica que la posada en pràctica dels centres oberts requereix un/a director/a-coordinador/a (ràtio no inferior a 0,2) i dos educador/es socials o un/a educador/a socials i un/a integrador/a social per a cada 20 usuaris.

Font: Elaboració pròpia a partir de Convenció sobre els Drets de l’Infant, la Carta dels Drets Fonamentals de la UE, la Constitució Espanyola, l’Estatut d’autonomia de Catalunya, la Llei 12/2007 de serveis socials, la Llei 14/2010 de drets i oportunitats en la infància i l’adolescència, i la Cartera de Serveis Socials.

Seguidament s’aborden les necessitats que infants i adolescents han de tenir garantides per a que gaudeixin d’un nivell adequat de benestar i que son responsabilitat de la família, com a primer agent socialitzador. Aquestes són definides seguint la classificació que proposa López Sánchez (1995).

Figura 1. Necessitats dels infants i adolescents perquè gaudeixin d’un nivell adequat de benestar

Font: Elaboració pròpia a partir de (López Sánchez, 1995)

El nou model de serveis d’intervenció socioeducativa redefineix la seva intervenció i diversifica les diferents necessitats d’atenció per tal d’incloure en la prestació aspectes com:

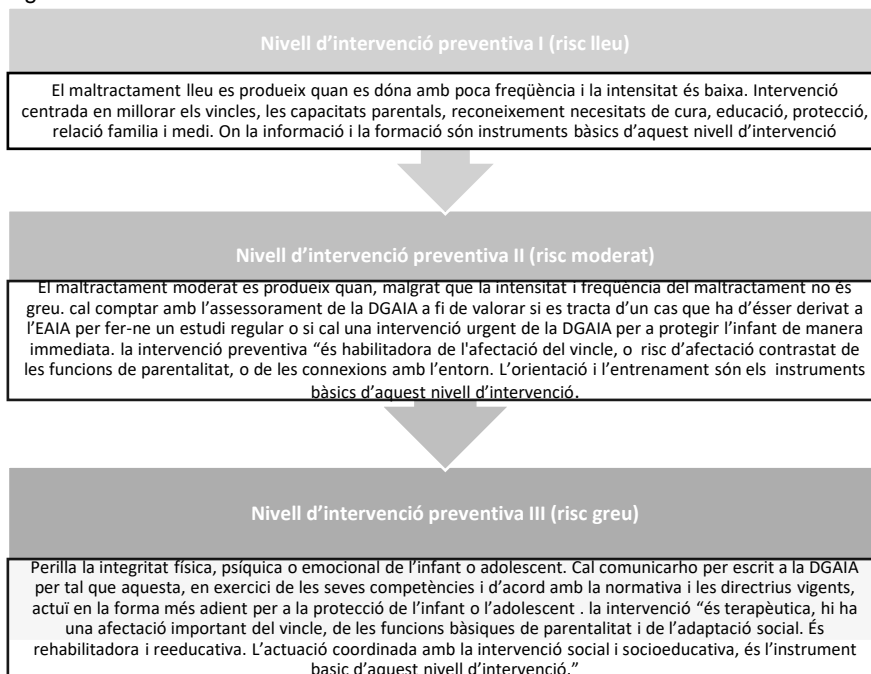
- Capacitat de les famílies (facilitar els recursos o suports necessaris i per apodera-les en afrontar les seves necessitats a partir dels recursos i les capacitats que tenen) com a unitats socials bàsiques que han de assegurar la protecció i el desenvolupament dels seus membres.
- Fomentar xarxes de suport informal que possibilitin un millor compliment de les funcions de cura, protecció i educació dels seus fills i filles
- Establir els plans de treball a partir dels diferents nivells de risc (lleu, moderat i greu) i les diferents etapes evolutives o grups d’edat per generar estratègies i disposar de recursos materials i professionals adients per abordar amb èxit tots els perfils.
- Tenir en compte les peculiaritats de cada territori i disposar d’un model flexible per garantir el mateix dret visquin on visquin l’infant i la família.

La LDOIA configura un sistema descentralitzat de protecció dels infants i adolescents que es fonamenta en la distinció entre situacions de risc i situacions de desemparament. Així, la competència es manté en la Generalitat quan es tracta d'infants o adolescents desemparats, mentre recau en els ens locals si afecta infants o adolescents en situació de risc. D'acord amb l'article 102 de la LDOIA, "s'entén per situació de risc la situació en què el desenvolupament i el benestar de l'infant o l'adolescent es veuen limitats o perjudicats per qualsevol circumstància personal, social o familiar, sempre que per a la protecció efectiva de l'infant o adolescent no calgui la separació del nucli familiar".

Paral·lelament, en el seu article 105, la LDOIA determina que "es consideren desemparats els infants o els adolescents que es troben en una situació de fet en què els manquen els elements bàsics per al desenvolupament integral de la personalitat, sempre que per a la seva protecció efectiva calgui aplicar una mesura que impliqui la separació del nucli familiar".

La intervenció davant les situacions de risc i desemparament ha de tenir en compte les diferents etapes evolutives o grups d'edat en què es troben els infants i adolescents i també ha de presentar diferents nivells d'intensitat segons la gravetat de la situació personal i familiar. La valoració que es faci del maltractament – lleu, moderat o greu orientarà la intervenció social de protecció o cura de les necessitats bàsiques infantils. El model SIS planteja tres nivells d'intervenció segons si el nivell de risc és moderat, lleu o greu, que es recullen i presenten a continuació:

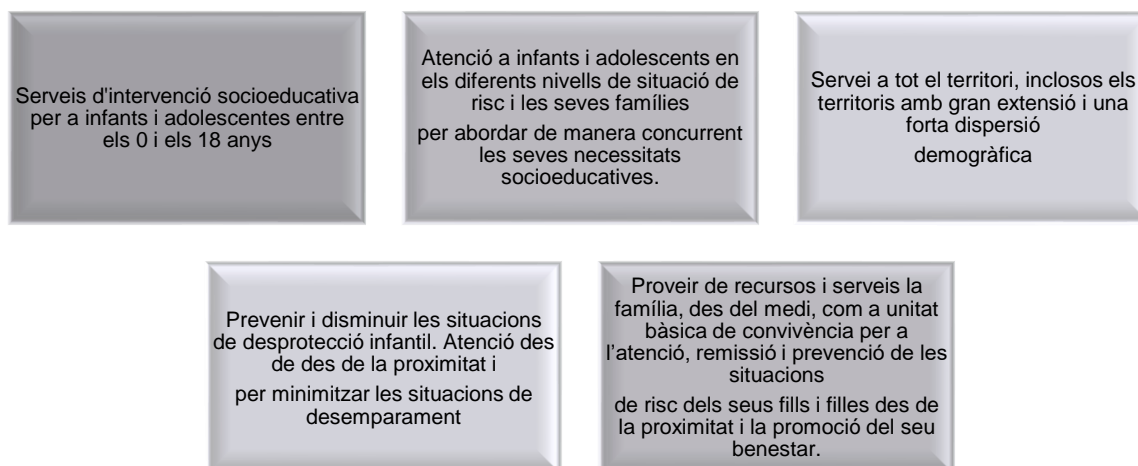
Figura 2. Nivell d'intervenció model SIS

Font: Elaboració pròpia a partir de Departament de Treball, 2016

Els aspectes exposats plantegen canvis substancials en l'enfocament del model de servei. Destaquem els canvis més significatius:

Figura 3. Elements rellevants del model SIS

Font: Elaboració pròpia a partir de (Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, 2016)

Els serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents i les seves famílies de manera integrada des dels 0 fins als 18 anys s'orienten, principalment, a donar resposta als punts següents (Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, 2016, pp.14-15):

- L'orientació, l'assessorament i l'ajut a la família. L'ajut a la família inclou actuacions de contingut tècnic, econòmic o material orientades a la millora de l'entorn familiar i a fer possible que l'infant o l'adolescent pugui continuar al domicili familiar.
- La intervenció familiar mitjançant l'establiment de programes socioeducatius per als progenitors, tutors o guardadors amb la finalitat que assoleixin capacitats i estratègies alternatives per a la cura i l'educació de llurs fills o de l'infant o l'adolescent tutelat.
- L'atenció en centre obert i altres serveis socioeducatius.
- Els programes formatius per a adolescents que han abandonat el sistema escolar.
- Qualsevol altra mesura de caràcter social i educatiu que contribueixi a la desaparició de la situació de risc.

Finalment descriurem breument cada un dels Serveis previstos en el model SIS:

Taula 5. Serveis model SIS

Servei	Descripció	Perfils professionals i ràtios
Servei de suport a les famílies amb infants de 0 a 3 anys en situació de risc	Servei de suport a famílies amb fills i filles de 0 a 3 anys que es troben en qualsevol dels tres nivells de situació de risc	Professionals amb titulació universitària en l'àmbit de les ciències socials o de la salut. Es disposarà del nombre de professionals suficient per a la prestació de servei, amb un nombre mínim de dos
Servei d'atenció diürna	Servei d'atenció diürna per infants i adolescents en els diferents nivells de situació de risc. Servei específic pel col·lectiu d'adolescents de 16 a 18 anys en situació de risc. Acompanyament	Director coordinador (professional amb titulació universitària en l'àmbit de les ciències socials i de la salut), educador/a social, integrador/a social, monitor/a de temps lliure, mestre/a i mestre/a de taller, preferentment amb

	socioeducatiu amb l'objectiu que puguin assolir progressivament una capacitat per gestionar les seves responsabilitats personals i socials	<p>experiència en l'àmbit de la infància i l'adolescència.</p> <p>Un director coordinador, ràtio no inferior a 0,2; dos educadors socials o un educador socials i un/a integrador social per cada vint usuaris.</p> <p>Es pot disposar de monitors de temps lliure per a activitats específicament lúdiques i de suport, de mestres per a reforç escolar i de mestres de taller per a la realització d'activitats específiques o prelaborals.</p>
Servei d'intervenció amb famílies amb infants i adolescents en situació risc	Intervenció amb famílies, per capacitar-les en l'afrontament i la remissió de la situació de risc que incideixen o poden incidir en el desenvolupament del seu fill/a	<p>Psicòlegs, pedagogs, treballadors socials i/o educadors socials amb formació en teràpia familiar i amb experiència en l'atenció a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies.</p> <p>Es disposarà del nombre de professionals suficient i amb el perfil adequat per a la prestació del servei.</p>
Servei d'acompanyament socioeducatiu per a adolescents en situació de risc	<p>Actuació específica per adolescents en situació de risc, centrada en els aspectes socioeducatius, diferent d'altres intervencions de caràcter formatiu o prelaboral.</p> <p>Objectius del servei:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Treballar en el mer l'assoliment de les seves responsabilitats personals i socials - Millorar les seves habilitats socials, reforçar les seves xarxes de suport social i familiar i aconseguir que es vinculin a altres serveis o projectes. - Proporcionar un referent adult proper que intervé i acompanya l'adolescent als recursos i serveis del territori, i que media en els possibles conflictes amb l'entorn (amb la família, amb els serveis que atenen l'adolescent, etc.). 	<p>Educadors socials i integradors socials.</p> <p>Es disposarà del nombre de professionals suficient i amb el perfil adequat per a la prestació del servei.</p>
Servei d'intervenció socioeducativa itinerant	<p>Atendre les necessitats socioeducatives dels infants i adolescents en situació de risc i de les seves famílies que viuen en zones del territori català amb una gran extensió territorial i una forta dispersió demogràfica que dificulten l'accés als serveis</p> <p>Servei itinerant d'atenció a infants i adolescents en situació de risc i a les seves famílies, que compregui: el servei de centre obert en l'atenció als infants i adolescents en situació de risc, el servei de suport a les famílies amb</p>	<p>Professionals amb titulació universitària en l'àmbit de les ciències socials amb formació i experiència en l'atenció a infants i adolescents en situació de risc i l'atenció a les seves famílies.</p> <p>Es disposarà del nombre de professionals suficient i amb un perfil adequat per a la prestació del servei</p>

infants de 0 a 3 anys en situació de risc
i el servei d'intervenció amb famílies
amb infants i adolescents en situació
de risc i el servei d'acompanyament per
a adolescents en situació de risc

Font: Elaboració pròpia a partir de Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, 2016

Alguns aspectes compartits

Finançament:

Es desenvoluparan separadament, d'acord amb el que preveuen els articles 59 i següents de la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials.

Criteris d'accés (els requisits varien en funció del servei):

1) Infants i adolescents en situació de risc valorada com a tal pels serveis bàsics d'atenció social i/o els serveis especialitzats en infància, d'acord amb el que estableixen els articles 102 i següents de la Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència: Servei de suport a les famílies amb infants de 0 a 3 anys en situació de risc, Servei Atenció diürna, Servei d'intervenció amb famílies amb infants i adolescents en situació de risc, Servei d'acompanyament socioeducatiu per a adolescents en situació de risc i Servei d'intervenció socioeducativa itinerant.

2) Els que estableix el Decret 27/2003, de 21 de gener, de l'atenció social primària; els infants i adolescents han de viure en l'àmbit de l'àrea bàsica respectiva, cal la comunicació dels pares, tutors o guardadors: Servei Atenció diürna.

3) Existència d'un pla de treball amb la família al servei d'intervenció amb famílies o amb els equips dels serveis bàsics d'atenció social o amb els equips d'atenció a la infància i l'adolescència: Servei Atenció diürna

Potencialitats:

- Com a servei que treballa des de la perspectiva de la normalització pot afavorir la comunicació entre infants i adolescents de diferents realitats socioeconòmiques que conviuen en un mateix territori i que, per tant, comparteixen espais i recursos.
- Espai de mediació entre família i escola, per tal d'apropar els dos agents i possibilitar un treball conjunt de forma normalitzada.
- Agent mediador en el treball comunitari, tant en relació als agents com als recursos i espais.
- Intervenció socioeducativa a totes les franges d'edat de 0 a 18 anys, inclosa la franja de 0 a 3 anys
- Abordar de manera concurrent les necessitats socioeducatives dels fills i filles i de les seves famílies.
- Prestar el servei a tot el territori, inclosos els territoris amb gran extensió i una forta dispersió demogràfica, ajustant-lo a les seves necessitats.
- Proveir de recursos i serveis la família, des del medi, com a unitat bàsica de convivència i desenvolupament dels seus membres, permet l'atenció, remissió i

prevenció de les situacions de risc dels seus fills i filles des de la proximitat i la promoció del seu benestar.

Finalitzem aquest apartat oferint una taula on es recullen les principals diferències entre el model actual de Centre obert i el Model Serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies.

Taula 6. Diferències model Centre Obert i Serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies.

Model actual CO	Model SIS
<ul style="list-style-type: none"> - Únic servei d'atenció social i educativa no residencial per a infants i adolescents de 3 a 18 anys en situació de risc (Llei 14/2010, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència, article 104). - No hi ha un model uniforme de CO, sinó que existeixen models heterogenis. - No sempre atenen a infants i adolescents en situació de risc - Centrats en l'atenció als infants i als adolescents i no en les necessitats d'atenció a les competències parentals dels pares o tutors. - No es cobreix tota la població infantil i juvenil (0 a 18 anys). Es dona prioritat a una franja d'edat (6 a 12 anys). Grup 0-3 exclòs. - Distribució territorial no coincident amb la distribució de la població en les diferents àrees bàsiques de serveis socials. - Diversitat en les formes de gestió i implicació desigual de l'Administració local competent en el desenvolupament i la prestació d'aquest servei. - Manca un model de finançament - Model poc flexible a les necessitats territorials de Catalunya - Servei que es presta fora de l'horari escolar, no sempre s'adapta a les necessitats de treball amb les famílies i de determinades edats (16-17) que no estan en període d'escolaritat obligatòria. - Desvinculació entre el pla de treball de l'infant i el pla de treball de la família - Manca una manera uniforme de garantir l'atenció i donar resposta als períodes no lectius dels infants i adolescents en situacions de risc on la no assistència a l'escola o institut 	<ul style="list-style-type: none"> - La família és la unitat social bàsica que assegura la protecció i el desenvolupament dels seus membres, per tant cal reforçar les seves capacitats per cuidar-los i protegir-los. - Facilita a les famílies els recursos o els suports necessaris per afrontar les seves necessitats a partir dels recursos i les capacitats que tenen. - Té en compte els diferents nivells de risc (lleu, moderat i greu) i les diferents etapes evolutives o grups d'edat per generar estratègies i disposar de recursos materials i professionals adients per abordar amb èxit tots els perfils. - Model flexible que permet tenir en compte les peculiaritats de cada territori

Font: Elaboració pròpia a partir de (Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, 2016)

Capítol II: Lideratge social als territoris per a la promoció i desenvolupament de les comunitats

El segon capítol del marc conceptual i teòric es divideix en tres apartats. Un primer, *Lideratge social de les entitats d'acció social i educativa* en el que es descriuen a partir de la bibliografia científica els *conceptes de líder i lideratge*, les principals perspectives d'anàlisi de les teories i models del lideratge, així com els estils de lideratge i finalment, les formes de lideratge (lideratge polític, lideratge empresarial i lideratge social)

En el segon apartat, es descriuen els objectius del model de lideratge social que es presenta en aquesta recerca. Concretament les temàtiques abordades són: el desenvolupament del creixement personal, la ciutadania compromesa pel bé comú, la participació institucional i social, l'apoderament i la cohesió social.

Finalment un tercer apartat, *Praxis del lideratge social en i des de les entitats d'acció social i educativa de caràcter comunitari*, on s'aborden diferents aspectes de les dues metodologies del model de lideratge social que es presenta: el treball comunitari i l'acompanyament socioeducatiu

2.1 Lideratge social de les entitats d'acció social i educativa

De forma tradicional en les societats s'ha donat un ordre i una estructura social basada en una figura individual que governa en funció d'un model social determinat, que determina les estructures de poder i les normes socials vigents (Gonzalez, 2006). L'estudi del lideratge s'ha portat a terme des de perspectives i disciplines diverses: l'administració pública i educativa, la psicologia, la sociologia i la ciència política, (Thieme i Treviño, 2012), però especialment centrat en l'administració i el comportament organitzatiu. Serà en la modernitat quan es generen noves formes, hàbits i lleis que determinen que el líder i el lideratge social és molt més que la individualitat (Gonzalez, 2006). Un lideratge que ja no és una qüestió d'estatus o jerarquies, si no que es entès com una responsabilitat i una contribució en la millora de la comunitat o les organitzacions (Cantó, Castiñeira i Font, 2009), amb capacitat d'influenciar en les polítiques públiques per a solventar les necessitats de les comunitats i, especialment, les necessitats de les persones que es troben situades al marge dels processos de participació i de redistribució dels recursos socials. (Ospina, 2008). Un lideratge que és reflex de l'expressió cultural de les organitzacions i no exclusivament una conducta o tècnica de gestió (Coronel, 1998). Alguns estudis sobre el lideratge social (Cantó; Castiñeira i Font, 2009) mostren com molts dels líders socials actuals en la seva joventut van participar en entitats de lleure educatiu i o en altres tipus d'entitats socials i socioculturals.

En aquest estudi abordem el lideratge, més concretament *el lideratge social*, com a practica transformadora de les entitats d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència orientada al canvi social.

Per tal de comprendre i analitzar perquè aquest tipus d'entitats, que tenen les seves arrels en el lleure educatiu, poden ser promotores de lideratge social, iniciem aquest

apartat presentant alguns aspectes que ens permetran aprofundir teòricament en el tema del lideratge a nivell general, seguint la literatura teòrica analitzada, per a poder desenvolupar en el següent capítol de la tesis el model de lideratge social de les entitats socials i educatives que volem conceptualitzar a partir de les dades recollides al llarg de la investigació. En relació a la comprensió sobre l'atemàtica del lideratge en general ens endinsem en quatre aspectes previs: a) conceptes de líder i de lideratge; b) perspectives d'anàlisi diverses o teories sobre lideratge; c) estils de lideratge i d) formes de lideratge.

2. 1. 1 *Conceptes de líder i lideratge*

Els conceptes de líder i de lideratge han estat àmpliament descrits al llarg de la literatura. Iniciem aquest apartat amb algunes definicions que ens ajudaran a emmarcar conceptualment aquest aspecte. Partim de la idea de que un líder pot ser considerat eficaç si produeix efectes en les actituds, els valors i les formes d'entendre la realitat de les persones o els col·lectius que es lideren (Soler, Trilla i Limón, 2013).

Alguns autors ens descriuen la figura de líder com:

Taula 7. Definició figura de líder

House y Aditya, 1997 "Teories del nou lideratge"	"El líder és una persona que defineix la realitat organitzativa mitjançant l'articulació d'una visió que reflecteix com ell entén la missió de l'organització i els valors que l'han de sustentar" (Thieme y Treviño, 2012, p. 41).
Goleman, 2000	"Allò que realment defineix a un líder efectiu és la seva capacitat per obtenir resultats" (Parés, Castellà, Subirats (coord.), Cruz, Grau-Solés & Sánchez, 2014, p. 9).
Munchisnky, 2001	"El líder és aquella persona amb capacitat de generar canvis importants en les maneres de fer dels membres del grup i de la creació d'actituds compromeses per a la modificació d'objectius i estratègies" (Alonso Díaz, 2013, pp. 249-250).
Ribera 2013	"Líder, persona que es compromet amb un col·lectiu (un equip, uns col·laboradors, els seguidors...) a partir d'una visió que és formulada i proposada pel líder (que d'alguna manera l'avalua, la connota, la qualifica, la marca) i que les persones que de forma voluntària i lliure decideixen seguir aquest procés es perquè consideren que els ofereix una oportunitat motivadora per a les seves vides. Aquest projecte comú ha de ser operatiu, factible i viable, de forma que la dinàmica del lideratge (que es crea entre el líder, el projecte comú i els seguidors) pugui aportar resultats reals per a una transformació de la realitat. Aquests projectes de canvi i/o transformació volen resoldre problemes o reptes que un grup de persones de la comunitat es planteja" (Ribera, 2013, p. 11).

Font: Elaboració pròpia a partir de Thieme i Treviño, 2012; Castiñera i Lozano, 2012

Les diferents definicions recollides a la taula 7 (definició figura de líder) coincideixen fonamentalment a remarcar la capacitat d'aglutinar i motivar a altres persones o grups entorn una idea o projecte. Els líders poden emergir essencialment a partir de dos processos (Antonakis, Cianciolo i Sternberg, 2004; Lord & Maher, 1991): 1) per a la vinculació entre les característiques de la persona i les seves idees implícites, aspecte especialment vinculat a les normes i a les practiques culturals de les organitzacions i/o comunitats i 2) pels resultats d'accions i/o projectes fomentats pel líder i, més concretament, en l'èxit o fracàs d'aquestes accions i projectes (López Zafra, 1998).

Així mateix podem identificar dues tipologies de líder: a) el líder que governa a partir d'assumir la gestió i direcció d'un projectes o situació, per tant, un líder que exerceix el

seu rol des d'una posició de poder o direcció i b) el líder guia, que te la capacitat de mobilitzar a grups o col·lectius a partir d'una visió compartida orientada a la resolució d'una situació conflictiva o de necessitat i que requereix d'un procés d'interrelació (Castiñeira i Lozano, 2012).

En relació al concepte de lideratge també alguns autors ens ajuden a comprendre amb més precisió aquest concepte:

Taula 8. Definicions entorn el concepte de lideratge.

Autor	Descripció
Smyth (1989)	Procés de comunicar compressió, desenvolupar un sentit de comunitat i reconstruir relacions de poder.
Northouse (1997)	“Procés pel qual una persona o un grup de persones influeixen en una sèrie d'individus per aconseguir un objectiu comú” (Carreras, Leaverton i Sureda, 2009, p. 23).
Leithwood i Duke (1999)	La capacitat que una persona té d'influenciar a altres.
Goleman (2000)	“Capacitat d'una persona o d'un grup per crear el seu propi futur” (Parés, Castellà, Subirats, J (coord.), Cruz, Grau-Solés & Sánchez, 2014, p. 18).
Kouzes y Posner (2003)	<i>“Liderazgo es el arte de movilizar a otros para luchar por una aspiración Compartida”</i> (Cruz-ortiz, Salanova, & Martínez, 2013, p.24)
Coronel (2003)	Liderar, més enllà de gestionar i dirigir suposa formular fins a traçar horitzons, dibuixar un projecte col·lectiu i guiar els equips a través d'ell. D'aquesta manera, el lideratge implica el propòsit conjunt i comú de portar a la pràctica canvis reals en l'organització, mentre que la gestió i la direcció impliquen la coordinació dels membres i els recursos per desenvolupar les activitats de l'organització.
Spillane (2006)	“El lideratge fa referència a la interacció entre els membres d'un grup que inicia i manté expectatives millorades. També a la capacitat del grup per a resoldre problemes o assolir fites. Inclou a persones que s'apropen a les motivacions i accions d'altres per aconseguir certes metes; això implica prendre iniciatives i riscos” (Riveros-Barrera, 2012, p. 296).
Ospina (2008)	Procés de construcció de significats col·lectius a través del qual un grup troba la direcció, el compromís i la flexibilitat necessaris per generar una visió compartida i convertir-la en un èxit col·lectiu
Banyai (2009)	“Força motriu i canal pel desenvolupament i la millora de les capacitats de la comunitat per tal de produir resultats mitjançant la utilització dels recursos dels que es disposa” (Rodrigo Rojas, 2013, p.1).
Drucker	<i>“Liderazgo no es rango, título, privilegios o dinero. Es responsabilidad”</i> (Carreras, Leaverton i Sureda, 2009, p. 27).
Society for Organizational Learning (SOL) a (Castiñeira i Lozano, 2012)	“El lideratge fa referència a la capacitat d'una comunitat humana per a conformar el seu destí i engendrar la realitat d'acord amb les seves aspiracions més profundes” (Parés, Castellà, Subirats (coord.), Cruz, Grau-Solés & Sánchez, 2014, p. 186).
Castiñeira i Lozano, (2012)	Aquest autors parlen de dues definicions de lideratge: a) Una primera, “per a moments de creació, és a dir moments en que es dona certa estabilitat socioeconòmica i política i que requereix de tres elements imprescindibles i interconnectats: el líder (individu), la visió (projecte) i els seguidors (relacions). Així doncs s'entén el lideratge com un procés a través del qual el líder, que té unes determinades capacitats i habilitats personals, construeix una visió sobre com vol que sigui el futur i aconsegueix que la resta de membres —de l'organització o de la societat— comparteixin aquest projecte i segueixin les seves directrius”; b) “La segona definició de lideratge està pensada per a moments d'adaptació, on el lideratge te com a principal funció mostrar als membres de la comunitat la necessitat

de reinventar-se per adaptar-se a la nova realitat.”(Parés, Castellà, Subirats, (coord.); Cruz, Grau-Solés & Sánchez, 2014, p. 7).

Font: Elaboració pròpia a partir de Smyth, 1989; Northouse, 1997; Leithwood i Duke, 1999; Goleman, 2000; Kouzes y Posner, 2003; Coronel 2003; Spillane, 2006; Ospina ,2008; Banyai, 2009; Drucker; Castiñera i Lozano, 2012

Segons les diferents aportacions presentades pels autors sobre el concepte de lideratge, podem extreure una sèrie d'aspectes significatius i coincidents, ordenats segons: les seves definicions, les teories i els àmbits clau on actuen:

Pel que fa a les *definicions*, els elements més coincidents fan referència als objectius o aspiracions compartides que fan possible que persones puguin ajuntar-se a partir d'una proposta concreta. Aquest fet implica la presa de decisions i el desenvolupament d'accions compartides. També els diferents autors coincideixen al parlar del lideratge com a procés. Un darrer descriptor compartit fa referència a la responsabilitat que suposa el lideratge, ja que aquest implica prendre decisions que tenen efecte sobre altres persones i sobre la comunitat.

En relació a les *teories* podem diferenciar dues grans orientacions, la primera d'elles centra el lideratge en una persona amb capacitat d'aglutinar a un grup de persones. La segona de les teories fa referència a grups de persones que comparteixen aspiracions i s'uneixen per tal d'assolir-les, a partir d'una utilització eficient dels recursos dels que disposen.

Finalment, pel que fa als àmbits clau del concepte de lideratge podem identificar especialment que aquest es pot donar tant en el marc d'organitzacions i institucions com en entorns comunitaris (societat)

També destaquem, finalment alguns aspectes comuns identificats en les aportacions dels diferents autors:

Taula 9. Conceptes de líder i lideratge

Que és? (procés / capacitats /força motriu)	Com es fa?	Finalitats
Procés d'influència entre líders/s i seguidors que es porta a terme mitjançant relacions de poder Lluita per una aspiració compartida. Capacitat de provocar Obediència Interacció entre els membres que configuren un grup amb expectatives compartides Instrument per aconseguir metes comunes, com a resultat d'un procés d'interacció Moblització de persones i procés interactiu i compartit	Cercar objectius comuns que possibiliten la construcció de significats compartits orientats a portar a la pràctica canvis reals en les comunitats Processos episòdics i/o puntuals que possibiliten la rotació de lideratges en funció de les necessitats de cada procés Guiant el procés cap a un destí Resolent els problemes o aspiracions compartides Requereix assumir responsabilitats	Millorar les capacitats individuals i col·lectives Possibilita l'assumpció de responsabilitats. Assolir objectius comuns Transformació per adaptar-se a una nova realitat

Font: Elaboració pròpia a partir de Smyth, 1989; Northouse, 1997; Leithwood i Duke, 1999; Goleman, 2000; Kouzes y Posner, 2003; Coronel, 2003; Spillane, 2006; Ospina, 2008; Banyai, 2009; Drucker; Castiñera i Lozano, 2012

2.1.2. Perspectives d'anàlisi de les teories i models del lideratge

En aquest segon apartat recollim algunes característiques de les principals *teories i model del lideratge*. Concretament, ens referim a teories que responen a models centrats en una persona que exerceix aquest procés de lideratge (taula 10) i a teories que representen una concepció del lideratge compartit o distribuït entre diferents persones de la comunitat i/o col·lectiu, descentralitzant el lideratge i considerar-lo una propietat distribuïda en el marc de les institucions que transforma les formes de pensar i d'actuar de les persones (Burns, 2010) (taula 10 i 11):

Taula 10. Models centrats en una persona que exerceix aquest procés de lideratge

Teoria	Descripció / característiques
<i>Teoria de trets o personalitat</i>	Parteix de la idea de que algunes persones tenen una personalitat particular que els predisposa a convertir-se en líders. Als anys 40 del segle XX es van portar a terme diversos estudis orientats a determinar els trets personals característics que feien que les persones fossin considerades líders (Tomàs Folch, 2012)
<i>Teories de comportament</i> (Slack & Parent, 2006)	A partir dels anys 60 apareixen les teories centrades en l'estudi del que fan els líders. En aquesta perspectiva conductual s'emmarquen la majoria d'estudis dels estils de lideratge. Es des d'aquest enfoc conductual que sorgeixen els estils clàssics de lideratge a partir de la font de poder (autocràtic, democràtic i "laissez faire") (Murillo, 2006) i de l'orientació del líder (cap a la tasca o cap a les relacions, transaccional o transformacional). (Moragas, 2014b). Aquest estudis, van mostrar la capacitat de les persones per aprendre patrons conductuals que despleguen en el seu exercici com a líders (Slack & Parent, 2006).
<i>Teoria del Lideratge Situacional (TLS) de Hersey i Blanchard</i> (Santa-Bàrbara, & Fernández, 2010)	Als anys 60 i 70 del segle XX els estudis teòrics sobre el lideratge es centrarien en la identificació dels sistemes de gestió, els processos i les situacions que facilitàvem o afavorien el sorgiments del lideratge. Les principals conclusions apartades pels estudis es centraven en afirmar que el lideratge era una qüestió situacional sotmesa a infinitat de contingències i aspectes ambientals. En aquest marc d'estudi va sorgir la teoria contingent que determina que el lideratge pot ser fruit de tres factors: trets personalitat, comportaments i variables situacionals (Tomàs Folch, 2012)
<i>Teoria de l'Intercanvi Líder-Membre (LMX)</i> (Sears, G., & Hackett, 2011)	Descriu que els líders mantenen la seva posició en el grup a través d'una sèrie d'acords tàcits d'intercanvi amb els seus membres partint del supòsit que el lideratge no és una cosa que els dirigents simplement duen a terme cap als seus subordinats, sinó que és un procés que està centrat en les interaccions entre tots dos, de manera que no és possible aplicar un mateix estil de lideratge a tots.
<i>Lideratge transaccional</i> (Thieme i Treviño, 2012; Leithwood, 2010; Mendoza, Ortiz & Parker, 2007)	Aquesta tipologia de lideratge es caracteritza per l'establiment d'un intercanvi entre el líder i els seus seguidors amb la finalitat que els seus interessos coincideixin (Mendoza, Ortiz & Parker, 2007) el que pot prendre la forma de recompensa, d'administració per excepció activa i passiva el que està molt associat als aspectes administratius i de gestió del treball (Leithwood, 2010), En aquest model el poder continua centralitzat en individus particulars i en dipositar en ells la responsabilitat de liderar (González, 2004) El líder transaccional es centra en un intercanvi de necessitats psíquiques i materials per serveis contractats amb el subordinat. (Thieme i Treviño, 2012). El líder ofereix un valor a canvi d'obtenir la lleialtat dels seus seguidors (Burns, 2010)

Font: (elaboració pròpia a partir de Thomas Folch ,2012; Murillo ,2006; Moragas, 2014; Slack & Parent, 2006; Tomàs Folch, 2012; Mendoza, Ortiz & Parker, 2007; Leithwood, 2010; González, 2004; Thieme y Treviño, 2012; Burns, 2010)

Taula 11. Models des d'una concepció del lideratge compartit o distribuït

Teoria	Descripció / característiques
Lideratge transformacional (Burns, 1978; Bass, 1985)	<p>El líder porta als seguidors més enllà del propi interès immediat, a través de la influència idealitzada (carisma), la inspiració, l'estimulació intel·lectual o la consideració individual. Intenta influenciar i elevar al subordinat des d'un nivell baix de necessitats a un de més gran, d'acord a la jerarquia de necessitats de Maslow (Bass, 1985). Un lideratge que suposa una visió compartida pel líder, els membres dels equips de treball i l'organització, orientada a assolir recerca d'excel·lència i qualitat organitzacional (Cruz-Ortiz & Salanova, 2011).</p> <p>El lideratge transformacional produeix un impacte positiu en organitzacions, al depositar en els participants un significatiu nivell educacional i un profund interès amb el canvi de les seves responsabilitats laborals (Hater i Bass, 1988).</p> <p>Leithwood (1994) va proposar una adaptació del lideratge transformacional de Bass per aplicar-la als contextos educatiu. A partir de vuit ítems presenta la tipologia de líder: 1. Identifica i articula una visió; 2. Promou l'acceptació de les metes del grup; 3. Genera altes expectatives d'acompliment; 4. Proveeix de models apropiats; 5. Proveeix d'estimulació intel·lectual; 6. Atorga suport individual; 7. Proveeix de recompensa contingencial i 8. Practica l'administració per excepció (Leithwood, 1994; Salazar, 2006).</p>
Lideratge Servidor (Greenleaf, 2002)	<p>Lideratge basat en el desig de servir als altres i en un propòsit que va molt més enllà de l'interès personal. És una forma de lideratge molt present al sector social (Moragas, 2014a). Els seus partidaris consideren que l'interès del model es centra en aconseguir que les persones s'alineessin amb els interessos de l'organització. El model servidor, es centra molt més en els seguidors que en els propis líders.</p>
Comunitari (Farías, 2003)	<p>Fa dues dècades el lideratge es va començar a veure més com a propi d'una comunitat que d'un individu. Aquest és assumit per diferents persones segons les seves competències i moments. Un lideratge comunitari, com element imprescindible per a la promoció de la gestió comunitària i el canvi social (Mera, n.d.) Així, el lideratge s'entén com distribuït, ja que no és una cosa feta pel líder amb o sobre altres persones, ni tan sols és un conjunt d'accions individuals a través de les quals les persones contribueixen a les metes grupals, sinó que "És una activitat col·lectivament coordinada -conscientment o inconscientment- que opera en les interaccions socials, a través de la qual es construeix i s'enforteix el coneixement i la cultura de l'organització respecte a la consecució de metes i objectius " (R Rojas, 2012)</p>
Lideratge participatiu (Leithwood i Duke, 1999)	<p>El procés de presa de decisions s'entén com una empresa col·lectiva i no com la funció d'un individu.</p> <p>S'entén el lideratge com un procés d'influència compartida (Yukl, 2006), on és possible veure com a l'interior dels grups socials, organitzats al voltant de propòsits definits, les funcions de lideratge es distribueixen o alternen, desdibuixant-se així la diferència entre líders i seguidors (Burns, 2010).</p> <p>La idea del lideratge participatiu es concreta en descentralitzar la gestió de la institució cedint a les parts un major grau d'autonomia i autoritat davant les decisions institucionals. Aquest model parteix de la idea de que les comunitats administren millor els seus recursos, en clau d'eficàcia i eficiència, al tenir un major coneixement de les seves necessitats i permet a les comunitats prendre decisions tenint en compte la seva realitat (Barrera, Fasih, Patrinos & Santibáñez, 2009; World Bank, 2008)</p>
Lideratge distribuït (Gronn, 2002; Spillane, 2006; Timperley, 2005)	<p>Lideratge compartit pel conjunt de la comunitat (Spillane, Halverson y Diamond, 2001, 2004; Macbeath, 2005). El lideratge es entès com una propietat dels grups i de les organitzacions i no com un tret de personalitat</p>

(Riveros-Barrera, 2012) que genera un increment de la capacitat de la comunitat per resoldre els seus problemes.

Les interaccions entre els líders tenen una relació de reciprocitat en què la solidaritat i el treball en equip tenen prioritat (Riveros-Barrera, 2012). Significa un canvi en la cultura, que comporta el compromís i la implicació de tots els membres de la comunitat.

El lideratge distribuït aprofita les habilitats dels altres en una causa comuna, de tal manera que el lideratge es manifesta a tots els nivells (Harris i Chapman, 2002). El lideratge distribuït facilita la realització del treball de forma més eficient, així com un enfortiment dels individus.

Spillane (2006) proposa analitzar el lideratge des de quatre components: la pràctica del lideratge, les interaccions que genera el lideratge en la pràctica, les situacions producte d'aquestes interaccions i l'aspecte organitzacional o estructural, que possibilita les interaccions i la pràctica mateixa del lideratge. El mateix autor afirma que si el lideratge es distribueix con una propietat de la institució, la seva practica es visualitza en les interaccions i la practica mateixa del lideratge. Unes interaccions que poden ser: col·laboratives, col·lectives o coordinades.

Font: Elaboració pròpia a partir de Burns, 1978; Bass, 1985; Greenleaf, 2002; Fariás, 2003; Leithwood i Duke, 1999; Gronn, 2002; Spillane, 2006; Timperley, 2005

En clau de síntesis, destaquem alguns aspectes tant dels models de lideratge que comporten una perspectiva més individual com dels models que representen una concepció del lideratge compartit entre diferents persones de la comunitat i/o col·lectiu:

Taula 12. Models de lideratge

Models individuals de lideratge	Models compartits de lideratge
<ul style="list-style-type: none">- Lideratge exercit per una persona individual que mostra unes capacitats individuals idònies per a <i>liderar un projecte o situació</i>.- Lideratge entès com a <i>sistema normatiu o de relació i interacció</i> entre el líder i el grup- La personalitat, les conductes i l'entorn com elements claus del lideratge- Requereix de <i>reconeixement del grup</i> - Reconeix les <i>capacitats</i> concretes del <i>líder</i>- Necessitats compartides	<ul style="list-style-type: none">- Lideratge exercit per una persona o col·lectiu que <i>acompanya processos</i> de canvi d'un grup o comunitat per a una construcció col·lectiva de sentit.- <i>Procés educatiu</i> que possibilita <i>millores a la comunitat</i> o grup en el que es porta a terme- Orientat a l'aprenentatge de la <i>presa de decisions compartides</i> i al <i>compromís</i>. Lideratge com a "fenomen coral" (Maureira et al., 2014)- Permet el reconeixement de les <i>capacitats existents en una comunitat en relació a l'acció i el canvi</i>- Construeix, de forma progressiva, un jo col·lectiu, que requereix de reorganitzacions i modificacions permanents al llarg dels processos de canvi o millora- Recupera l'espai polític al reconèixer la col·lectivitat com espai de desitjos i creences compartides

Analitzades les dues tipologies de teories i models de lideratge, podem concloure que aquells que responen al model de lideratge comunitari que estem abordant en el present estudi són les relacionades a una concepció del lideratge compartit o distribuït. Uns models en els que cal educar a la ciutadania, també als infants i adolescents per tal que puguin esdevenir agents de canvi social als seus territoris.

Alguns beneficis que es desprenen d'aquests aprenentatges estan relacionats amb: a) la *capacitat de fer front a les dificultats* que es puguin trobar els infants i adolescents i les seves comunitats i no conformar-se amb allò que els hi vingui imposat per la societat o els contextos en els que viuen; b) un segon benefici, està relacionat amb la *proactivitat*. Infant i joves entrenats en la generació de respostes davant de les seves aspiracions o desitjos els permetrà tenir una major capacitat de reacció davant de les necessitats individuals i també les compartides amb els grups dels seus entorns immediats; finalment destaquem la capacitat de *transformació* com un tercer benefici. Una transformació que permetrà a infants i adolescents crear respostes idònies a necessitats identificades de forma compartida.

Parlem, per tant, d'un lideratge orientat a generar processos d'apoderament, de tipus democràtic, i que requerirà també del desenvolupament d'estratègies que permetin als subjectes adquirir les competències necessàries per a què ells mateixos puguin dirigir les seves vides, tant a nivell personal com institucional i comunitari (Soler, Trilla i Limón, 2013). Unes estratègies que es poden concretar en la promoció d'actituds com la implicació en afers col·lectius, ja que no pot haver lideratge sense compromís (Castiñeira i Lozano, 2012), o bé desenvolupant les capacitats comunicatives i dialògiques necessàries per a reclamar o defensar els interessos i desitjos de les persones i comunitats i, també, per a liderar processos de negociació i consens entre ciutadans o entre institucions i ciutadania. El lideratge, requereix així mateix de la construcció de comunitat de llenguatge, per orientar l'acció i fer de la mateixa una relació vinculant que aporta noves maneres de fer. Un llenguatge compartit permet a les comunitats entendre qualsevol afer comú, construir sentit, interpretar la diversitat de realitats i necessitats, construir debat intern i extern, així com liderar la crítica i la confrontació (Castiñeira i Lozano, 2012). Tal com aporten Castiñeira i Lozano (2012), liderar requereix de compartir unes formes de projectar-se cap al futur i unes maneres de fer en el present així com també unes maneres de ser.

2.1.3 Estils de lideratge

També cal considerar que des de les ciències socials s'han elaborat multitud de classificacions sobre les formes i estils de lideratge, és a dir entorn a les formes en que els líders estructuren la seva conducta per a portar a terme els rols com a líders (Bass, 1990). La més clàssica va ser construïda pels estudis de Lewin i els seus col·laboradors (Lewin, Lippit, 1938; Lewin, Lippit i White, 1939).

Taula 13. Estils de lideratge

Lideratge	Descripció
Lideratge autoritari /autocràtic	Líder generalment designat per alguna autoritat, però també pot haver estat triat pel grup. És un estil de lideratge basat en la dominació d'una sola persona que exerceix un alt grau de control sobre el grup. El líder pren les decisions de forma unilateral, en nom del grup. Actua com a cap, determina la manera de procedir del grup i exerceix l'autoritat per si sol.
Lideratge democràtic	Lideratge és compartit, on el poder de decisió està repartit i basat principalment en el consens. El líder democràtic permet al grup avançar i proposar de forma lliure els plantejaments generals. Recull les diferents aportacions i valora els suggeriments, suggereix procediments i estratègies alternatives. La seva tasca

	s'orienta a coordinar, motivar, impulsar la participació, facilitar la comunicació, promoure la integració i potenciar la cooperació. S'aconsegueix una elevada cohesió i s'afavoreix tant el desenvolupament grupal com l'individual. A través de la intervenció en el grup es potencia la qualitat de les relacions interpersonals, el creixement individual i el desenvolupament personal.
Lideratge paternalista	Basat en la protecció, líder protector que es considera obligat a prendre decisions en nom del grup pel bé d'aquest. Exerceix el paper de "pare" del grup, ocupant una posició central, assessorant, escoltant, supervisant i tractant a cada membre del grup de forma personalitzada. L'excés de protecció pot debilitar les possibilitats de desenvolupament de cada membre com a individu. No delega ni facilita que el seu grup aprengui dels errors.
Lideratge permissiu	Lideratge passiu, el líder no participa en les activitats, "deixa fer", donant al grup plena llibertat per prendre decisions. Es basa més en el individualisme, en accions i iniciatives més individuals i espontànies. Ningú decideix, l'apatia i el desinterès solen aparèixer i, per tant, el grup acaba per desintegrar-se.

Font: Elaboració pròpia a partir de Lewin, Liipit i White (1939)

2.1.4 Formes de lideratge

Tradicionalment, els experts parlen de tres formes de lideratge: el lideratge social, el lideratge polític i el lideratge empresarial (Castiñeira i Lozano, 2012). Com assenyala Moragas (2014b), el lideratge social té alguns elements diferenciadors respecte del polític i l'empresarial. El primer dels elements diferenciadors fa referència a la manca d'estudis sobre els elements propis del lideratge social en relació a les altres dues (empresarial i polític). tal i com es pot deduir de la revisió bibliogràfica sobre el terme realitzada pel centre INTRAC (International NGO Training Research) (Hailey, 2006) no hi ha gaire publicacions sobre lideratge social. Els experts diuen que el lideratge social és un concepte encara en construcció, definit bàsicament pel sector en què es desenvolupa i no tant per les seves característiques pròpies o els seus elements diferencials (Carreras, Leaveron i Sureda, 2009). Des del present treball volem incidir sobre el mateix, mostrant evidències sobre com determinades entitats d'acció social i educativa, que treballen des del lleure educatiu i l'acció social amb la infància i l'adolescència poden exercir un model de lideratge social en els territoris. Un model que podem conceptualitzar a partir de l'anàlisi de les dades recollides en el present estudi, que especialment treballa a partir del desplegament de cinc objectius: a) creixement personal, b) la construcció de ciutadania conscient, c) la promoció de la participació institucional i social, d) el foment de l'apoderament comunitari i e) la promoció de la cohesió social i que desenvolupa aquesta objectius mitjançant dues metodologies i estratègies com son: a) el treball comunitari i b) l'acompanyament social i educatiu.

En el següent apartat descriurem breument les tres formes de lideratge, malgrat el nostre estudi es centrarà en aprofundir en el model de lideratge social, al ser aquesta forma la que necessita, des de l'àmbit de la investigació, un major anàlisis o aprofundiment degut a la manca de producció científica i conceptualitzadora.

a) Lideratge polític

En relació al lideratge polític, aprofundirem en la seva descripció i elements definitoris, d'aquesta tipologia de lideratge a partir de les aportacions recollides de la literatura

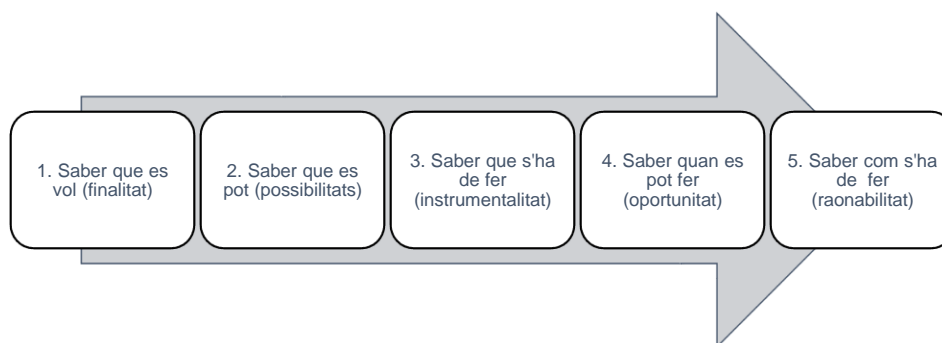
científica. En un segon moment presentem algunes característiques o elements necessaris pel lideratge polític.

Descripció i elements definitoris

Liderar políticament és dirigir o participar en la direcció de les actuacions d'una comunitat, en interrelació entre els líders polítics i els seus seguidors, donant així respostes als tangibles reptes de la societat (Tucker, 1981; Zonis, 1984). La funció del lideratge polític es concretaria en el fet de dirigir un sistema social complex, funció que requereix fer simple aquesta complexitat, tenint en compte la multiplicitat de realitats i sensibilitats socials que configuren les societats actuals. Castiñeira i Lozano (2012) parlen del pas d'un lideratge polític caracteritzat per "donar ordres" a un lideratge polític que requereix "articular contextos heterogenis". Els mateixos autors consideren que el principal repte del lideratge polític actual es centra en generar la coordinació necessària entre els desafiaments, els interessos, les decisions, les estratègies o els recursos de la diversitats d'actors que configuren l'espai públic.

Tucker (1981) afirma que les persones que volen produir lideratge polític han de tenir o desenvolupar: a) *capacitat d'anàlisi*, que els permeti estudiar la realitat i orientar a la població en la captació de les seves dificultats; b) *capacitat política* pel disseny de plans d'actuació i recerca d'alternatives que possibilitin solventar els problemes o dificultats detectades de forma conjunta amb les persones i c) *capacitat pràctica*, per dur a terme les accions necessàries per assolir els objectius establerts, tot acompanyant a les persones. Un acompanyament orientat al desenvolupament i creixement com a ciutadans emancipats i actius (Lopez Camps, 2013). "El líder polític construeix una visió i formula un futur que contraposa al moment present" (Lopez Camps, 2013, p. 86). Garcia Pelayo (Castiñeira i Lozano, 2012) assenyala cinc condicions que considera necessàries per a la presa de decisions polítiques orientades al canvi:

Figura 4. Condicions necessàries per a la presa de decisions polítiques

Font: Elaboració pròpia a partir de García Pelayo a Castiñeira i Lozano, 2012

Unes decisions que segons García Pelayo a Castiñeira i Lozano (2012) han de ser definides i que han de ser possibles. Així mateix, els líders polítics han de delimitar les accions o passos a realitzar per a realitzar les propostes i també, determinar el moment adequat per a plantejar-les i dur-les. Finalment, cal cercar la forma adequada portar a terme la decisió plantejada.

Els líders polítics

Els líders polítics són persones amb capacitat per a d'identificar els canvis volguts per a la ciutadania i transformar-los en accions concretes. Innerarity (2002) matisa que, a més, el líder ha de ser capaç de portar a terme aquest repte, a partir d'actuacions dialogants, modestes, flexibles i atentes a la diversitat social. Ortiz (2009) descriu una sèrie de valors cívics com a imprescindibles dels líders polítics que creuen son necessaris per a garantir la convivència, la cohesió social i el funcionament democràtic. Concretament, l'autor fa referència a valors com: "el patriotisme, la inclusivitat, el civisme, el progrés econòmic, el benestar social, l'enfortiment de la societat civil i l'apertura a l'exterior" (Castiñeira i Lozano, 2012, p. 113).

Estudis realitzats (Bennis i Nanus, 2001; Berrey i Russ-Eft, 1998; Fulmer i Wagner, 1999; Goleman, Boyatzis i McKee, 2002; OCDE, 1999; Office of Performance Excellence, 1999; Slivinski i Forster, 2000) han identificat les següents característiques, comportaments i competències que són rellevants en els líders:

En relació a les *característiques*: mostrar competències (capacitat intel·lectual i experiència); la integritat (la confiança, la honestedat i la sinceritat); la fiabilitat (la responsabilitat, la dedicació i l'agressivitat); el carisma, terme que expressa la capacitat i la facultat per comunicar i connectar amb la gent; i l'aparença, així com també característiques sociodemogràfiques (Edat, confessió religiosa i diferents aspectes de la biografia personal entre els quals hi ha els antecedents professionals i la formació acadèmica). Entre aquestes, només dues destaquem com rellevants en la percepció del lideratge polític, concretament, ens referim a la competència i la integritat. Així mateix, també hi destaca el carisma, però amb menys importància (Lopez Camps, 2013).

Goffee i Jones (2000, 2010) concreten els elements que possibiliten que una persona sigui escollida com a líder polític en:

- Capacitat per a transmetre la idea de comunitat. Les persones identifiquem com a líders a aquells que tenen la capacitat de transmetre sentit de pertinença i relació amb altres individus.
- Capacitat de transmetre autenticitat. La humanitat és quelcom valorat per la ciutadania com un valor necessari per un líder polític.
- Capacitat d'aportar transcendència. Necessitat de la ciutadania de sentir-se part activa d'un projecte important.
- Capacitat de generar emocions. L'esforç i el compromís són dos elements altament valorats pels seguidors. Elements que esperen que els líders siguin capaços de motivar i desenvolupar en la ciutadania.

En relació als *comportaments* que generen confiança entre la ciutadania destacar:

- *Capacitat relacional*: habilitat d'anàlisi, interpretació, comprensió i domini de les interaccions socials. La capacitat de saber relacionar-se amb les persones i de comprendre i entendre-les. Capacitats relacionals que es fonamenten en saber: a) captar la realitat social, identificant correctament la informació disponible; b) mostrar-se com una persona equilibrada amb capacitat de mostrar els seus

valors i les seves motivacions; c) ser proper a les persones, amb capacitat d'escola activa i empatia; d) saber comunicar-se de forma correcte, transmeten el missatge adequat al context i als seguidors (Goffee i Jones, 2010).

- *Influència social* orientada aquesta a generar seguretat i confiança en els seguidors, a través de la capacitat d'adaptació a les necessitats de les persones. La influència social es relaciona amb la capacitat de generar sinergies a través de la comunicació política. Algunes tàctiques utilitzades pels líders es concreten en: "ascendència; gestió d'impressions; autopresentació; gestió de símbols; fer-se notar; deixar-se sentir; intervenir; habilitats comunicatives; etc..." (Lopez Camps, 2013, p.93).

Finalment, les *competències* (Lopez Camps, 2013) que els estudis destaquem com de domini necessari per part dels líders polítics es concreten en:

- *Competències d'habilitats polítiques*: el líder polític ha de formular una visió i uns valors que mobilitzin a la ciutadania, ha de saber gestionar les expectatives ciutadanes (entesa com a possibilitat raonable de que alguna cosa es produeixi), així com ser generador d'expectatives (Gallego-Díaz, 2004).
- *Competències d'habilitats de direcció*: saber pensar estratègicament; ser agents de canvi; establir polítiques públiques i planificar i organitzar la tasca són elements necessaris pel lideratge polític.
- *Competències d'intel·ligència interpersonal*: sabers vinculats a l'empatia, la proximitat, a la correcte comunicació, a la cerca del consens, la persuasió, la col·laboració i la cooperació. Aquestes són competències que possibiliten als líders difondre i compartir en seu lideratge, en el marc de grups i comunitats.
- *Competències d'intel·ligència personal*. La ciutadania considera als líders polítics com a persones preparades per assumir les responsabilitats associades als rols. Liderar suposa mostrar una actitud oberta i permanent cap a l'aprenentatge.
- *Ser creatius i innovadors*. El lideratge polític requereix de la capacitat d'innovació i creativitat per a generar respostes noves a les situacions i necessitats de la ciutadania.
- *Ser flexibles i adaptables*. Els canvis i les transformacions, com aspectes essencials de l'evolució social, son elements que requereixen de líders amb capacitat d'adaptació i flexibilitat, al mateix temps que amb capacitat de mantenir-se fermes davant les decisions adoptades.
- *Tenir autoconeixement*. El coneixement d'un mateix i la introspecció permeten saber allò que és important. El sistema de valors actua com a referència que orienta les actuacions pel compliment dels objectius establerts respectant els valors i principis. Un clar indicatiu de l'autoconeixement recau en la capacitat de reflexionar i meditar sobre les pròpies actuacions (Goleman, Boyatzis i McKee, 2002).
- *Autocontrol*. Habilitat de controlar les pròpies emocions i impulsos per orientar-los cap a una fita. També fa referència a la capacitat de reflexió prèvia a l'actuació i a la capacitat de responsabilitzar-se dels propis comportaments. És necessari que el líder polític sigui capaç d'acceptar-se com és i de gestionar amb intel·ligència les reaccions emocionals. La gestió emocional facilita

l'automotivació, element que possibilita reaccionar dificultats, frustracions, obstacles i oposicions que es trobaran en l'exercici del seu rol.

- *Autoconfiança*. Capacitat de creure sòlidament en les responsabilitats adquirides. Aquesta autoconfiança transmet seguretat a la ciutadania i permet fer front a situacions especialment tenses i complexes, així com la presa de decisions justes i la seva transmissió a una ciutadania que en ocasions no les compartiran, generant-se una incertesa que caldrà ser gestionada pel líder polític.
- *Competències d'ètica pública*. L'actual diversitat cultural requereix del líder polític d'una alta sensibilitat que li possibiliti la identificació de l'heterogeneïtat social, així com adaptar el seu comportament personal i el de les institucions a aquesta pluralitat. Aquesta capacitat permetrà també generar espais basats en el respecte i la tolerància cap a les persones, els seus valors i les seves creences. "Els polítics són font de moralitat o immoralitat pública, aproven lleis però també generen amb el seu comportament costums cíviques o incíviques" (Gomá Lanzón, 2004). El líder polític, ha d'afrontar dilemes ètics, conflictes de valors, i generar respostes adequades requereix tenir valors i principis sòlids. "Liderar és assumir un compromís moral amb la societat" (Lopez Camps, 2013, p.103).

Presentem a continuació, a mode de síntesi, les principals característiques, comportaments i competències del líders polítics, a partir de les aportacions recollides a la documentació científica consultada.

Figura 5. Característiques, comportaments i competències del líders polítics

Característiques	Comportaments	Competències
<ul style="list-style-type: none"> • Competència • Integritat • Fiabilitat • Carisma, • Aparença i característiques sociodemogràfiques 	<ul style="list-style-type: none"> • Capacitat relacional • Influència social 	<ul style="list-style-type: none"> • Competències d'habilitats polítiques • Competències d'habilitats de direcció • Competències d'intel·ligència interpersonal • Competències d'intel·ligència persona

Font: Elaboració pròpia a partir de Bennis i Nanus, 2001; Berrey i Russ-Eft, 1998; Fulmer i Wagner, 1999; Goleman, Boyatzis i McKee, 2002; OCDE, 1999; Office of Performance Excellence, 1999; Slivinski i Forster, 2000

b) Lideratge empresarial

En el moment de canvi constant en el que trobem i, en un món globalitzat, on la competitivitat forma part de la quotidianitat de les empreses, aquestes han de dotar-se de persones que exerceixin lideratge. Un lideratge que ha anat canviant, des d'un rol normatiu i orientat al control administratiu cap a una dinàmica de resultats i competitivitat, en termes d'èxit per a la gestió del talent humà. En el context de les organitzacions empresarials ha existit la discussió sobre les diferències entre els líders i els administradors. En relació a aquesta dualitat Bennis (2003) va assenyalar:

"El directiu administra, el líder innova; el directiu és una còpia, el líder és un original; el directiu manté, el líder desenvolupa; el directiu se centra en els sistemes, el líder es centra en les persones; el directiu té un punt de vista a curt termini, el líder té una perspectiva a llarg termini; el directiu pregunta com i quan, el líder pregunta què i per què ... El directiu s'inicia, el líder origina; el directiu accepta l'estatus quo, el líder ho canvia" (Bennis, 2003, p. 44-45).

En el lideratge empresarial s'incideix de forma significativa en l'assoliment dels resultats de les organitzacions. El líder empresarial és una persona amb un ampli desig de superació, amb energia, amb capacitat de decisió, tolerant davant la incertesa i a la vegada amb capacitat per a seguir les normes de l'organització (Pautt, 2011) és membre del teixit social de l'empresa i, com a tal, incideix en el clima organitzacional de forma transversal (valors, recursos humans,...). Curet (2010), afirma que el lideratge, la seva qualitat i la tipologia del mateix poden ser elements determinats de l'èxit o el fracàs d'una empresa. Així doncs, el lideratge empresarial s'orienta cap a dos elements: a) vetllar pel correcte desenvolupament de l'organització a llarg termini i b) tendir a la evolució del mateix a partir de la generació de noves idees. El lideratge emergeix com una eina determinant que permet dur a terme els processos d'innovació, necessaris per a organitzacions que pretenen posicionar-se al mercat (Deschamps, 2005) al presentar-se com un procés que, juntament amb la direcció i el treball en equip, són el motor de canvi organitzacional i d'adaptació a nous esquemes de funcionament i organització (Silva, 2007).

La innovació per a les empreses, és la resposta necessària per a poder oferir al consumidor els canvis en la demanda, aprofitant oportunitats i mercats emergents (Baregheh, Rowley & Sambrook, 2009). La innovació requereix utilitzar el coneixement per a la generació d'un canvi. Drucker (1999, citat a Gómez, 2008), afirma que el lideratge implica "fer noves i diferents coses" (p. 182). Així mateix no està lliure de riscos, que en part passen per qüestionar allò establert fins el moment (Castiñeira i Lozano, 2012).

Stamm (2009, p.13) destaca una sèrie de condicions que considera necessàries per a que el lideratge potenciï els processos d'innovació a les empreses: a) *Sinceritat i consistència*, que es mostra amb la provisió de recursos materials i temporals que permetin el sorgiment d'idees; b) *Visió inspiradora* que generi un sentiment comú davant la innovació i provocarà l'aportació d'idees per part dels empleats; c) *Establir condicions clares per a la innovació*, que permetin a tots els agents saber el tipus d'innovació que es vol assolir i d) *Generar un procés d'acceptació de fracàs*. Garantir l'acceptació i valoració de la diversitat de propostes i orientar les no seleccionades com a part del procés d'aprenentatge necessari per a generar propostes innovadores.

c) Lideratge social: lideratge des de les organitzacions socials i educatives

Alguns dels elements imprescindibles, en relació al lideratge de les organitzacions socials i educatives on el lideratge social són:

- La importància de mantenir la creença en la *validesa del projecte*, en paral·lel a unes grans dosis de realisme i pragmatisme.

- L'*obertura* vers les persones, l'empatia i la cerca de consens, sovint entre posicions enfrontades, són també actituds imprescindibles pels líders d'aquestes organitzacions (moragas, 2014b). El lideratge social esdevé resultat del capital social de les comunitats, entès aquest con la força col·lectiva que permet els relleus en el lideratge d'accions comunitàries o entitats de caràcter social, cultural i/o comunitari, sent aquest lideratge propietat dels grups (spillane, 2006). El lideratge social requereix de planificació i de suport, que garanteixi l'enfortiment del sector social, implicant la incorporació dels infants i joves i de la ciutadania en general, en les entitats i grups, per tal de garantir la seva continuïtat i desenvolupar compromís orientat al servei de les persones i de les comunitats.
- La *capacitat d'influència* sobre les polítiques públiques per a resoldre els problemes i les necessitats de les persones, comptant amb la pròpia comunitat (ospina, 2008). Un lideratge entès com una construcció social, creada col·lectivament per un grup per avançar en una agenda comuna (Darth, 2001; Hosking, 1997 a Ospina, 2008). També, un lideratge que és el resultat d'un treball amb la comunitat i amb un mateix, que pretén transformar les comunitats i que transforma als subjectes, al dotar-los de nous sentits vitals i/o professionals (castiñeira i lozano, 2012).

Aquests tres elements descriuen un lideratge social entès com un procés en quan a que es requereix: a) del pas de les persones i grups per diferents etapes: conscienciació, implicació i compromís cívic, b) de l'ordenació jurídica, c) de la construcció d'identitat personals i de l'assumpció de rols i d) necessita de desenvolupar la voluntat personal d'exercir una funció social de caràcter crític orientada a la transformació social així com un rebuig a la passivitat davant d'injustícies o diferències socials (Castiñeira i Lozano, 2012).

Algunes estudis i evidències científiques sobre el lideratge socials des de les organitzacions

Presentem alguns estudis i investigacions que s'han portat a terme en relació al lideratge social i que apunten elements significatius per la recerca que estem presentant. Quatre estudis, tres d'ells que s'han portat a terme a Catalunya i un de caràcter internacional, concretament desenvolupat als Estats Units.

En primer lloc ens referirem a l'estudi que es va portar a terme als Estats Units entre els anys 2001 i 2008, finançat per la Fundació Ford en el marc del seu programa *Lideratge per un món canviant (Leadership for a Changing World)*. La recerca parteix de la idea de lideratge de Dearth i Hosking, que el descriuen com el "procés de construcció de significats col·lectius a través del qual un grup troba la direcció, el compromís i la flexibilitat necessaris per generar una visió compartida i convertir-la en un èxit col·lectiu" (Dearth i Hosking a Ospina, 2008).

Concretament, la recerca va estudiar un tipus de lideratge dedicat a contribuir al canvi social. L'objectiu era explorar els processos de lideratge impulsats des d'organitzacions de la societat civil (90 organitzacions socials) i documentar les pràctiques que desenvolupen un lideratge capaç d'influenciar en les polítiques públiques, per resoldre els problemes més percebuts de les comunitats. Es tracta de problemàtiques que

tradicionalment es troben al marge dels processos de participació i distribució de recursos dels territoris, especialment als Estats Units (Ospina, 2008). Les organitzacions que van ser seleccionades per participar en l'estudi compartien el fet de demostrar evidència d'èxit a través de quatre dimensions: impactes observables, reconeixement a la seva comunitat, visió estratègica i sostenibilitat organitzacional.

Les principals aportacions de la recerca que donen resposta a la pregunta d'estudi: *Com realitzen la seva tasca de lideratge les comunitats que intenten fer el canvi social?*, es concreten en la descripció de tres tipus de pràctiques de lideratge. Aquestes es van documentar i classificar a partir de la seva funció en el procés de construcció de lideratge. La primera de les pràctiques es caracteritzarà per la *construcció dels discursos dominants, relacionats amb les problemàtiques socials i la naturalesa de les persones que els pateixen*, per reformular nous llenguatges que tinguin concordança amb la visió de futur de l'organització. Una segona pràctica es concretarà en la *generació de ponts que facin possible enfortir els vincles i les connexions entre els participants* així com per *establir la col·laboració amb altres organitzacions*. Finalment, una tercera pràctica centrada en *potenciar, modelar i alliberar les capacitats de les persones que conformen el grup amb l'objectiu de generar capacitat humana i organitzacional*. Aquestes pràctiques es classifiquen en: deconstruir els discursos, crear ponts i alliberar les capacitats- representen els mecanismes a través dels quals un grup aconsegueix convertir els seus acords comuns en adquisicions col·lectives (Ospina, 2008).

En el seu article *Liderazgo para el Cambio Social: Contribuciones para la teoría contemporánea sobre el liderazgo como construcción social*, Ospina (2008), com a membre de l'equip investigador, conclou que les aportacions de l'estudi mostren que el lideratge orientat a contribuir al canvi social consisteix, especialment en:

“Generar les condicions per multiplicar el lideratge en organitzacions que aparentment no tenen recursos per influir en el seu entorn, de manera que aquestes aconsegueixin generar el poder necessari per actuar amb efectivitat. Això implica treballar explícitament per aconseguir que cada participant, independentment de la seva posició en el sistema, compregui quin és el seu paper com a líder capaç de contribuir a l'assoliment col·lectiu, estigui preparat per assumir-ho, vegi amb convicció la importància de la seva contribució en el que percep com una causa urgent i legítima, i es pugui sotmetre a un compàs moral (relacionat amb els valors de la justícia social) acordat col·lectivament” (Ospina, 2008, pp. 341-342).

En segon lloc, presentem diferents estudis que s'han realitzat a Catalunya entorn el lideratge social. Concretament, recollirem en aquest apartat les aportacions de tres estudis: (1) *“Líderes para el cambio social: características y competencias del liderazgo en las ONG”*, realitzat per Carreras, Leaverton i Sureda (2009); (2) un segon estudi, promogut per la fundació Jaume Bofill, sobre *“Les fonts del lideratge social”*, realitzat per Cantó, Castiñeira i Font (2009). I, finalment, (3) l'estudi *Nous lideratges en moments de canvi*, estudi coordinat per Pares, Castellà o Subirats (2014) i promogut també per la Fundació Jaume Bofill.

Les principals aportacions de la recerca *“Líderes para el cambio social: características y competencias del liderazgo en las ONG”* (Carreras et al., 2009) ens mostren que el lideratge social està associat a les trajectòries de les persones que estan al capdavant

d'organitzacions de la societat civil, amb vocació de transformació social. Així també s'afirma que és un concepte en fase de construcció, que es defineix principalment en base al sector en el que es desenvolupa i per tant no en funció d'unes característiques pròpies o uns elements diferencials.

Els autors identifiquen cinc àmbits de les organitzacions en els que apareix el lideratge social i que, és en funció d'aquestes categories, que el lideratge social pot adoptar diferents matisos i especialitats. Concretament fan referència a:

- Organitzacions no governamentals (fundacions, associacions i entitats de la societat civils amb figura jurídica, amb voluntat de permanència i orientades a una causa concreta o al treball amb col·lectius específics
- Grups de base sense figura jurídica
- Moviments socials, locals, internacional o globals.
- Organitzacions no lucratives que conformen el Tercer Sector (centres d'estudi o reflexió, fundacions de caràcter assistencial en l'àmbit de la Salut, entitats de lleure educatiu,..)
- Persones que son líders per si mateixes, independentment de l'organització en la treballen.

També presenten alguns elements propis del lideratge social que apareixen agrupats en dues grans categories: elements comuns i reptes d'aquesta tipologia de lideratge (Carreras et al. , 2009).

En relació als *elements comuns*, els autors fan referència principalment a quatre aspectes. En primer lloc, diuen que les persones que lideren en aquests àmbits *no és reconeixen com a líders*, ja que atribueixen la importància de la seva tasca en la causa que defensen. Un segon aspecte compartit es que treballen moltes hores, amb recursos molt limitats, en un marc de molta incertesa, i amb objectius centrats en la millora de la qualitat de vida de persones i de les comunitats, que es troben en circumstàncies desfavorides. El tercer punt en comú l'identifiquen en el tipus de poder present en les entitats d'acció social i ONGs, concretament afirmen que és un poder "*soft-power*", es a dir, un poder basat en la influència (Carreras et al., 2009). Finalment un quart aspecte fa referència a l'elevada coherència que s'exigeix a aquests líders. "S'espera que aquestes persones tinguin una trajectòria vital que avaluï la seva legitimitat per liderar. A més a més, també se'ls demana una gran qualitat humana. S'espera que facin el que prediquen i siguin i actuïn com a referents sòlids pel seu equip" (Moragas, 2014a, p. 84).

Sobre els *reptes* que els líders socials tenen, el autors destaquen, en primer lloc, el fet de *cohesionar a persones amb ideologies plurals, vinculades a una motivació comuna que les porta a mobilitzar-se i col·laborar unides per la mateixa causa*. Així doncs, és una tipologia de lideratge que requereix de la capacitat per a fomentar valors missionals de l'organització (justícia, solidaritat o respecte) així com valors relacionats amb la manera de ser i fer de l'organització.

Un segon repte es centra en la importància de que els líders puguin transmetre els objectius i millores que es van assolint, per tal de reforçar la motivació de l'equip. Aquests són col·lectius que s'impliquen intensament amb la causa, amb una motivació que ha de ser acompanyada i cuidada pel líder. (Moragas, 2014a, p. 84)

Un tercer repte fa referència a la importància de *mesurar els resultats de l'impacte social* que tenen les seves accions. Aquest és un aspecte bàsic per a fidelitzar els col·laboradors i a l'hora un dels més complexos d'acomplir.

Parlem doncs d'un lideratge transformador de la realitat, que requereix d'una adequada focalització i que es fa mitjançant un procés complex, per al que el motor principal són els valors i on la legitimitat per liderar s'ha de guanyar dia a dia (Carreras et al., 2009 a Moragas, 2014a, p. 84).

Finalment, Moragas (2014a) a partir de l'estudi que estem presentant (Carreras et al., 2009) elabora la següent classificació de les característiques autoperceptives de la manera d'exercir el lideratge dels líders socials:

Taula 14. Característiques autoperceptives de la manera d'exercir el lideratge dels líders socials

Trets identificats
- Comunicació clara
- Confiança en les seves habilitats
- Pensament sistèmic
- Coherència i predicar amb l'exemple
- Autoconsciència
- Empatia
- Reconeixement de pautes
- Desenvolupament dels altres
- Capacitat de delegació
- Construcció d'equips motivats i autònoms
- Compromís i entusiasme
- Modèstia i generositat

Font: Moragas, 2014, p. 85

El segon dels estudis als que fèiem referència és *Les fonts del lideratge social* (Cantó, Castiñeira, Font, 2009). Aquest estudi pretenia conèixer quins són els factors que han convergit en la vida d'algunes persones, identificades com a líders socials i la possible generalització d'aquests factors. L'estudi es va centrar en conèixer i analitzar les característiques i trajectòries d'un conjunt de líders de la societat catalana actual, amb la finalitat de recollir i presentar els valors, actituds i creences compartides pels mateixos (Castiñeira i Lozano, 2012). Algunes aportacions de l'estudi constaten sis aspectes recurrents en les narracions de les trajectòries vitals dels 24 líders que van participar a l'estudi, que es recullen a la taula 15:

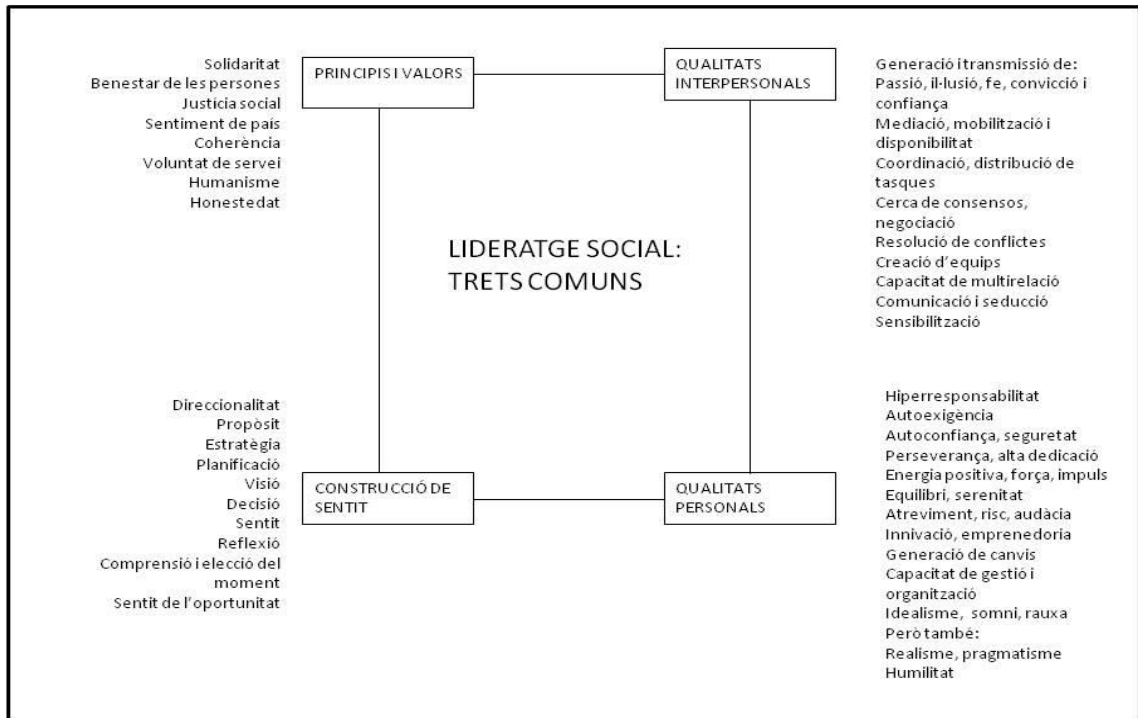
Taula 15. Àmbits recurrents trajectòries vitals del líders socials catalans

Àmbits identificats
a) Factors d'incidència contextuals en els inicis del compromís cívic
b) Itinerari personal cap el lideratge
c) Característiques comuns compartides i particulars de les persones entrevistades
d) Creences, conviccions personals i valors
e) Percepcions sobre la implicació cívica
f) Elements clau d'èxit en la seva trajectòria

Font: Elaboració pròpia a partir de Castiñeira i Lozano, 2012

Els autors presenten una agrupació dels trets compartits pels líders que van participar en l'estudi, destacant que malgrat la gran heterogeneïtat del sector social van poder identificar els següents trets:

Figura 6: Lideratge social: trets comuns

Font: Castiñeira i Lozano, 2012

Algunes idees que ens ajuden a concretar les aportacions recollides a la figura 6 (Castiñeira i Lozano, 2012):

- Els líders socials consideren que la seva tasca té un gran component axiològic i un component ètic. Aquest aspecte es vincula directament amb la defensa de principis fonamentals o valors que orienten les accions individuals i col·lectives de les entitats d'acció social.
- Destaquen una sèrie de *valors compartits*: solidaritat, benestar de les persones, justícia social, sentiment de país, coherència, voluntat de servei, humanisme i honestat. En relació als mateixos, el líder té la funció de recordar els valors que identifiquen a l'organització i fer-los presents de forma constant en les accions que aquesta porta a terme.
- També apunten la importància de *contribuir a construir sentit*. Tenir *objectius clars i determinació* per aconseguir-los a través de les accions que planifica, segueix i avalua, són aspectes que els líders afirmen els ajuda a orientar el seu itinerari personal i que els ajuda a orientar la presa de decisions. També aquests dos aspectes els ajuda per a explicitar davant el grup què estan fent, per què ho fan i cap on projecten la seva acció (Cantó, Castiñeira i Font, 2009).

- En relació al *comportament ètic*, els autors destaquen la importància de que el treball social s'orienti per principis ètics però que a l'hora estigui ben fet i sigui útil socialment. Per tant, el líder social té com a encàrrec l'assoliment d'ambdós objectius el “relacionat amb el compromís social i també es necessari el talent i la professionalitat en la forma en la que es realitzen les tasques i s'assoleixen els objectius” (Castiñeira i Lozano, 2012, p. 104).
- En relació a la construcció de sentit es destaca un segon aspecte referent a la importància de saber prendre distància de les coses per tal de per “poder disposar de perspectiva, comprendre la situació, discernir les noves possibilitats d'actuació, planificar les etapes, construir una estratègia i finalment decidir” (Cantó, Castiñeira i Font, 2009, p. 103).
- En l'exercici del lideratge social, la *relació interpersonal* no pot ser una jeràrquica. És imprescindible que es reconegui en el líder una certa autoritat moral ja que les entitats socials són organitzacions horitzontals, amb una distància gairebé inexistent entre els voluntaris, els militants i els òrgans directius i cal que el líder sàpiga cercar i generar lleialtat entre molts actors (Cantó, Castiñeira i Font, 2009). Així com també és imprescindible que el líder sàpiga treballar amb altres persones, per tal de crear un equip al que sàpiga “coresponsabilitzar del funcionament i dels resultats del projecte” (Cantó, Castiñeira i Font, 2009, p. 105).
- Finalment, en relació a les *qualitats personals* també existeix certa coincidència en la descripció d'una sèrie d'aspectes centrats en: a) virtuts relacionades amb la implicació en el treball i una certa híper responsabilitat que han d'aprendre a gestionar; b) aspectes relacionats amb la capacitat de reacció davant les adversitats, especialment a partir de la generació de propostes creatives i c) la capacitat per assumir el risc i la innovació, com elements principals per a l'impuls del canvi (Cantó, Castiñeira i Font, 2009).

El autors de l'estudi diuen identificar en els testimonis que van participar la tipologia de lideratge que Greenleaf va anomenar Lideratge Servidor: “lideratge basat en el desig de servir als altres i a un propòsit que va més enllà de l'interès personal” (Castiñeira i Lozano, 2012, p. 104). En aquesta tipologia de lideratge es reconeix als líders per la seva capacitat de servir i guiar pel bé comú.

Castiñeira i Lozano (2012) consideren també que el sector social, es un espai idoni pel desenvolupament del *lideratge cooperatiu* i pel *lideratge compartit i transformador*. El lideratge cooperatiu es caracteritza com una manera de “d'articular contextos i processos amb un dinamisme diferent” (Castiñeira i Lozano, 2012, p. 105), per tal de generar consensos entre els interlocutors interns i externs, agents clau per aquesta tipologia d'institucions.

Sobre el lideratge compartit i transformador, els autors esmentats el descriuen com un lideratge:

“Capaç de crear coalicions, un lideratge construït a partir d'equips amb membres molt interdependents, que es reforcen i potencien en l'aprenentatge mutu, i que prenen decisions de forma conjunts i on cada un dels membres aporta les seves habilitats i capacitats” (Castiñeira i Lozano, 2012, p. 105).

Aquest és un lideratge que connecta amb el lideratge transformador i que requereix de líders capaços de dialogar, de compartir la influència amb els membres del seu equip i que també requereix d'estructures horitzontals flexibles i col·laboratives, així com de climes de confiança que facilitin el fet de compartir el compromís organitzatiu.

Destaquem finalment una de les idees que creiem més important pel treball que estem presentant, concretament a la consideració de que el lideratge social genera un llegat comunitari, que es trasllada de generació en generació i que genera capital social (Castiñeira i Lozano, 2012). Un capital social, que ells anomenen capital cívic i d'on emergeixen els líders socials que assumeixen responsabilitats col·lectives pel bé comú. Un capital social que requereix de treball educatiu per a la seva formació i per a la vinculació de noves generacions a les entitats i grups socials. Un treball educatiu a llarg termini on la persona, a partir d'assumir responsabilitats de forma pausada i progressiva, desenvolupa capacitats relacionades amb la presa de decisions, l'impuls de projectes i accions, el treball en equip i la creació de xarxes, la visió estratègica o la consolidació de valors personals i de projecte entre altres (Castiñeira i Lozano, 2012).

Finalment, introduïm l'estudi *Nous lideratges en moments de canvi. Reflexions sobre lideratge i transformació social* (Parés et al., 2014), impulsat per la Fundació Jaume Bofill i dut a terme per l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) de la Universitat Autònoma de Barcelona. En aquesta recerca s'estudien amb profunditat les trajectòries i les característiques d'una selecció de joves que han tingut un paper significatiu en diferents projectes i organitzacions socials i polítiques. Els joves han estat seleccionats pel seu paper rellevant a l'hora d'articular les noves formes de fer que l'actual moment sociopolític requereix.

Les conclusions de l'estudi s'emmarquen en l'actual moment de canvi social. Els autors descriuen la societat actual com a complexa i argumenten la necessitat de comptar amb nous actors socials i líders i models de lideratge diversos que siguin capaços de generar les aliances sociopolítiques que puguin donar resposta a les mancances socials. Segons els autors, calen, noves formes d'organització col·lectiva i horitzontal que s'han de nodrir de nous valors, de noves formes de relació i de noves accions per a fer front a l'actual escenari social i per assolir el canvi social. Un lideratge que diuen "ha de permetre i potenciar la innovació social, entesa en els termes en què la defineixen MacCallum, Moulaert, Hillier, i Vicari (2009): processos i estratègies per fomentar el desenvolupament humà a través de la solidaritat, la cooperació i la diversitat cultural" (Parés et al., 2014, p. 197).

També fan referència en les conclusions de l'estudi a la necessitat que puguin emergir *nous líders socials*, líders que s'han format i que han viscut i experimentat aquestes transformacions socials (Parés et al., 2014). Així mateix també es mostra la possibilitat de trencar la visió tradicional del lideratge centrat en una persona, afavorint parlar de processos de lideratge articulats, per múltiples actors individuals o col·lectius.

Recollim algunes idees que considerem significatives de la narrativa d'Héctor Colunga, director de l'entitat social Mar de Niebla, una associació de Gijón que treballa en l'àmbit de la integració cultural i sociolaboral de persones amb risc d'exclusió. Colunga va viure diversos anys a Sant Boi de Llobregat, on va impulsar diversos projectes des de la

Fundació Marianao, una altra entitat sense ànim de lucre que, des de l'any 1985, desenvolupa projectes socioeducatius al servei de la comunitat i que és una de les entitats analitzades en el present estudi.

La primera de les aportacions de Colunga fa referència al que ell considera hauria de ser el paper dels líders socials actuals *"el paper del líder ha de ser el de facilitar i equilibrar per poder capacitar els equips. (...) La innovació pura no existeix. El més important en aquests moments és recuperar la participació real i reprendre allò comunitari"*. (Parés et al., 2014, p. 127).

Una segona idea que apunta Colunga és sobre com la participació en espais d'educació no formal de Gijón, quan era adolescent, li va permetre formar-se en una perspectiva de comunitat, de construcció col·lectiva, amb la qual cosa sempre va percebre la participació comunitària com una experiència natural que tothom hauria de experimentar. També assenyala que les organitzacions socials poden esdevenir importants instruments de participació i d'incidència per a la construcció de ciutadania, per una societat civil que s'organitza de forma cooperativa per a la construcció del bé comú i, també afirma com les administracions haurien de ser les gestores del bé comú.

Finalment, destacar una última idea del mateix Colunga en la que anota que el lideratge social hauria de tenir com a objectiu lluitar per un principi de justícia, com a contribució a que les persones amb menys oportunitats també siguin protagonistes. Aquest objectiu no hauria de ser un objectiu únicament de les organitzacions socials sinó que també hauria de ser objectiu dels líders polítics (Parés et al., 2014, p. 135-136).

Podem concloure, per tant que el model de lideratge social que, segons els estudis presentats pot donar resposta a les necessitats socials actuals "ha de tenir una base ciutadana i entendre que aquest procés ha de ser capaç de provocar canvis en els mateixos actors, en el seu entorn social i en les relacions socials." (Parés et al., 2014, p. 198). Un model de lideratge emmarcat en l'òptica de l'ecologia social (Martínez, 2011) en el que el centre d'interès en concentra en "el conjunt d'actors, processos i relacions d'un sistema social que fan possible un procés d'innovació" (Westley i Antadze, 2010 en Parés et al., 2014, p. 198).

Aquest lideratge es configura a partir de quatre elements essencials (establir la missió, actualitzar els objectius, mantenir el compromís i donar resposta als canvis). Aspectes molt amplis que necessàriament ens permeten afirmar que cap persona, a nivell individual podrà donar resposta, per aquets motiu es necessari construir organitzacions líders (Raelin, 2003) que puguin interioritzar aquests elements i que els incorporin en les seves estructures i en el funcionament ordinari.

En el següent quadre es mostra una síntesi de les idees claus dels quatre estudis presentats. La informació s'ha organitzat a partir de 3 aspectes sobre els quals els estudis aporten evidències científiques sobre lideratge social:

Taula 16. Síntesis estudis lideratge

Objectius del lideratge	Pràctiques de lideratge	Característiques dels líders socials
<ul style="list-style-type: none"> - Millorar la qualitat de vida de les persones - Influència en les polítiques públiques per resoldre problemàtiques de les comunitats - Generació d'aliances sociopolítiques orientades al canvi social - Promoure organitzacions i col·lectius horitzontals - Protagonismes socials compartits - Motivar a la ciutadania en aspectes com: consciència cívica, la cooperació, la justícia i la responsabilitat social. - Potenciar la innovació social 	<ul style="list-style-type: none"> - Desconstrucció dels discursos relacionats amb les problemàtiques socials i les persones que les viuen, per a la formular nous llenguatges coherents amb les visions de les organitzacions. - Creació de connexions per enfortir els vincles i entre els participants i establir col·laboració amb altres organitzacions. - Potenciar, modelar i alliberar les capacitats de les persones que conformen el grup per a generar capacitat humana i organitzacional. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vocació de transformació social - Manca d'autoconeixement del seu lideratge - Treball amb recursos límits però amb una alta motivació - Poder basat en la capacitat d'influència - Coherència ideològica amb els valors del projecte - Capacitat de comunicar les millores assolides i també els impactes socials - Capacitat de generar aliances amb els agents socials i polítics del territori

2.2 Objectius del model de lideratge social en i des de les entitats d'acció social i educativa de caràcter comunitari

A partir de la revisió bibliogràfica descrivim en aquests apartats els cinc objectius del model de lideratge social que s'aborda en aquesta recerca. En relació al desenvolupament del creixement personal es presenten tres apartats a) el Desenvolupament del pensament crític, b) Experimentar un oci creatiu i participatiu i c) El lleure educatiu com a factor de protecció davant de l'aïllament social.

Sobre l'objectiu de ciutadania compromesa pel bé comú descriurem tres nivells de ciutadania: la Ciutadania legal, la Ciutadania conscient i la *ciutadania participativa, crítica i compromesa*.

La participació institucional i social és el tercer dels objectius. Les temàtiques abordades són: a) *Models i tipologies de participació*, b) *La participació infantil com aprenentatge i exercici de ciutadania*, c) Cap a una conceptualització de la participació infantil, d) Aprenentatge i exercici de la participació: condicions i dinamització i d) Obstacles per dur a terme la participació.

En relació a l'apoderament comunitari, ens aproximem a partir de les aportacions de diferents autors a la conceptualització d'aquest concepte i a la descripció d'un conjunt de variables i indicadors rellevants pel seu desenvolupament.

Finalment en relació a la temàtica de la cohesió social es descriu el concepte tenint en compte aportacions recollides a la literatura científica i es descriuen quatre elements configuradors de la mateixa: a) la *identitat*; b) la *igualtat d'oportunitats i justícia social*, c) el *benestar i seguretat dels ciutadans* i d) la *generació de xarxes de suport social i accions solidaries* i e) la *inclusió social*.

2.2.1 Desenvolupament del creixement personal

Un primer objectiu del model de lideratge social que es presenta en aquesta recerca fa referència al desenvolupament personal dels infants, adolescents i joves que presentem a partir de tres eixos que considerem rellevants en relació a la temàtica estudiada: a) el desenvolupament del pensament crític; b) l'experimentació d'un oci creatiu i participatiu i c) la protecció davant de l'aïllament social.

a) Desenvolupament del pensament crític

Entenem per pensament crític la capacitat de la persona per a raonar i pensar amb lògica, analitzar i jutjar situacions de forma adequada. Parlem, per tant, d'un pensament orientat a l'acció des d'una base de coneixement fonamentat (Perkins, 1999; Ennis, 1985) i d'un pensament, també, orientat a adquirir autonomia intel·lectual (Jones i Idol, 1990). Segons Ennis (1985, 2011) el pensament crític està configurat també per habilitats (vessant cognitiva) i disposicions (vessant afectiva). Kuhn y Weinstock (2002), aportant que els elements fonamentals pel desenvolupament del pensament crític són les competències metacognitives i l'avaluació epistemològica (pensar sobre allò que es pensa). Parlem, per tant, tal com sostenia Adorno (1998), d'una educació per a l'emancipació, des de la que es pretén activar l'autonomia, la força de la reflexió i l'autoconsciència així com també la capacitat de les persones per autodeterminar-se i actuar socialment, contribuint a l'alliberament de la societat. L'educació només pot tenir sentit "com educació per a l'autoreflexió crítica" (Adorno, 1998, pp. 80-81).

L'autoconeixement i la implicació en el creixement personal són també elements essencials del desenvolupament crític i es construeixen a partir de la interacció amb els altres. L'autoconeixement conflueix en la dimensió *d'aprendre a aprendre*: autoconeixement de les persones com a aprenents, a nivell individual o cooperatiu. En la dimensió de la participació es descriu l'autoconeixement per a poder formar part activa de la vida de les institucions i dels entorns en els que es conviu. L'autoconeixement és la base de la construcció de la identitat personal, que es fa efectiva en contínua relació amb els altres (Direcció General d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat, 2018). Realitzar un exercici profund de coneixement personal forma part d'un procés individual complex i sempre inacabat, que posa en joc les mateixes capacitats que es pretenen conèixer. Aquesta mirada introspectiva possibilita, en primer lloc, reconèixer les pròpies característiques físiques, cognitives i emocionals i, en segon lloc, el compromís de millora per superar dificultats personals (Direcció General d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat, 2018).

Per tal d'analitzar les situacions o informacions, de forma crítica, es necessita el desenvolupament de certes actituds o destreses que ajuden en la presa de decisions i en la forma d'actuar. Cal educar, per tant, especialment als infants, adolescents i joves, en les capacitats que permeten la construcció del pensament crític (Saiz, 2002) com per exemple: a) saber aprofundir en les dades per comprendre el seu significat, b) enfocar els fets o situacions des de diversos punts de vista, c) dur a terme un procés de decisió racional, basat en valors essencials, d) evitar deixar-se portar pels prejudicis o les emocions irracionals i e) triar entre diferents opcions amb autonomia i responsabilitat (Ennis, 2011; Halpern, 1998; Kurfiss, 1988; Quellmalz, 1987; Swartz y Perkins, 1990;

citats en Bruning, RH, Schraw, GJ & Ronning, 1999). Educar aquests aspectes permet als individus modificar i transformar el seu entorn (social i cultural), a través de la crítica i la reflexió (Bueno i Torrens, 2017).

L'educació en el lleure i acció social entesa com la realització de projectes i serveis que, durant el temps lliure dels nens i nenes i a partir de diferents activitats -la major part lúdiques i plaents-, que busquen la millora, el progrés o el creixement d'alguna dimensió personal i sovint també col·lectiva dels nens (Caride, 2014; Cuenca Cabeza, 2014a, 2014b; Soler, 2011a, 2011c, 2011d; Trilla, 1993, 1999, 2012) esdevé un context idoni pel desenvolupament de les capacitats que configuren el pensament crític.

Alguns elements presents a l'educació en el lleure i l'acció social que permeten el desenvolupament del pensament crític: a) *l'interès pel coneixement*, la informació és un element fonamental en el pensament crític. Disposar del màxim possible de dades sobre la qüestió o situació sobre la que estem treballant ens permet jutjar i reaccionar de forma precisa i ajustada. Algunes metodologies que des del lleure educatiu s'utilitzen són les assemblees i de debat; b) *ajudar a comprendre*, pensar de manera crítica requereix entendre el món que ens envolta, conèixer les causes de les coses i els efectes de les nostres accions. Els educadors i educadores poden ajudar a infants i joves a entendre situacions quotidianes del seu entorn immediat o dels contextos més allunyats que tal tenir presents (com per exemple el tercer i el quart món), així com fomentar activitats col·laboratives i cooperatives que en gran varietat de les activitats i projectes de lleure es produeixen; c) *fomentar l'argumentació*, el pensament crític es sustenta en el debat, la lògica, la capacitat de relacionar fets, l'anàlisi de les diferents opcions o opinions o la posada en comú de les mateixes. Des de les entitats i les activitats de lleure educatiu i d'acció social es fomenta que infants i joves puguin argumentar allò que diuen i fan, i analitzin les actuacions o discursos d'altres persones per entendre l'argumentació i el procés de presa de decisions d'aquella situació, com per exemple a través de cinefòrums o anàlisis de la realitat social dels territoris on es porten a terme les activitats educatives; d) *la transmissió de valors fonamentals*, el pensament racional i sostingut en pràctiques és important en el pensament crític, però també ho són els valors (l'empatia, la justícia, la igualtat, el respecte i la tolerància, la llibertat, l'honestat, la responsabilitat o la humilitat) en el que es sustenten aquestes actuacions. Algunes accions que en el marc del lleure educatiu es donen amb certa qualitat educativa com per exemple: accions de voluntariat, campanyes solidaries o accions de recuperació de l'entorn; e) *autonomia en la presa de decisions*, les persones aprenem fent, posant en pràctica. Aquesta pràctica tant present a l'educació en el lleure i l'acció social permet a infants i joves experimentar l'establiment de prioritats, l'acceptació i solució d'errors, el desenvolupament de l'autonomia i la responsabilització vers les pròpies decisions (Agud-Morell, Ciraso-Calí, Pineda-Herrero i Soler-Masó, 2017).

b) Experimentar un oci creatiu i participatiu

L'actual societat del coneixement planteja nous reptes, entre ells la capacitat d'innovar i la creativitat. Les institucions socials i educatives (escoles, universitats, partits i institucions polítiques, entitats de lleure i socioeducatives i associacions socioculturals, entre altres) tenen l'encàrrec social de ser comunitats d'aprenentatge, generadores de coneixement (Innerarity, 2010).

Els contextos de lleure educatiu i d'acció social han estat i segueixen sent espais afavoridors per a la generació de respostes noves al llarg de la història de l'educació, tal com recullen els estudis de Csikszentmihalyi, que parteixen de la seva concepció de la creativitat com "l'habilitat per a canviar espontàniament la forma en què contemplem, pensem o actuem en el món". Les vivències d'oci "permeten a la ment desconnectar temporalment de la realitat tal com la contemplem, per a què emergeixin noves possibilitats que seran posteriorment transformades en realitat" (Csikszentmihalyi, 2001, pp.19-20).

Hi ha múltiples formes en què les persones poden participar en el desenvolupament d'idees creatives. Implicar als joves en experiències d'aprenentatge creatiu, els permetrà comprendre millor el món, a si mateixos i també, als altres (Clapp, 2018). Parlem també d'un aprenentatge que aprofita les decepcions i les necessitats per a proposar noves respostes que facin possible assolir les fites esperades i/o volgudes. Luhmann ho expressava afirmant que l'adquisició d'un saber nou exigeix capacitat de sorpresa, de sobrepassar el "llindar de la inversemblança", és a dir, que "l'experiència de la novetat pressuposa un observador que sigui capaç d'adonar-se que es modifiquen les expectatives" (Luhmann, 1994, p. 216).

Així mateix, experimentar la innovació aporta a adolescents i joves una preparació per afrontar un món ple d'incerteses, on els fets succeeixen de forma precipitada (Istance, 2012 a Garcia Quera & Martí Comas, 2014). Innerarity (2010), remarca la importància d'educar a infants, adolescents i joves per afrontar situacions constants d'incertesa, en què la creativitat i la capacitat d'innovar seran eines imprescindibles per a superar-les.

"Hi ha assumptes en què, en no haver-hi un saber segur i sense riscos, cal desenvolupar estratègies cognitives per actuar en la incertesa. Cal aprendre a moure's en un entorn que ja no és de clares relacions entre causa i efecte, sinó borrós i caòtic" (Garcia Quera & Martí Comas, 2014).

Sobre aquest efecte i característica de la innovació i la creativitat, el lleure educatiu i l'acció social en l'àmbit no formal sempre ha estat un marc idoni pel seu desenvolupament mitjançant el tipus d'activitats que porta a terme com per exemple les activitats de vacances, els anàlisis de les realitats socials i la creació de projectes de millora a necessitats detectades,...) així com també per les metodologies que utilitza: les assemblees, el debat compartit o el joc entre altres.

c) El lleure educatiu com a factor de protecció davant de l'aïllament social

El lleure educatiu i l'acció social en l'àmbit no formal genera relacions de gran incidència per a la integració social i per a la construcció de xarxes de suport social dels infants, joves i les seves famílies. En situacions associades a problemes d'exclusió, espais i contextos d'inadaptació i marginació social, l'afirmació del dret al lleure i a l'atenció socioeducativa és una realitat plena de llums i ombres. Per una banda, s'ha avançat en el marc actitudinal i normatiu i, a vegades, en l'elaboració de Plans d'Acció, però per altra banda, l'accés al lleure i a les activitats socioeducatives segueix presentant

nombroses dificultats per a molts col·lectius, agreujades per la crisi en la qual ens trobem immersos.

Madariaga (Lázaro, 2004) estableix una sèrie d'elements definitoris de la Inclusió especialment en relació al lleure educatiu: a) es un dret humà, b) s'adreça a totes les persones, c) es basa en un model sociològic, d) s'aposta per la inclusió total i global de tota persona en qualsevol àmbit, i) implica una reforma estructural, f) es pren com a referència la comunitat i l'entorn social, g) planteja una oferta comuna per a totes les persones, s'articula des d'una organització inclusiva i h) suposa un compromís: adaptar la realitat a les necessitats de cada persona i adequar l'oferta a usuaris diferents per diferents raons.

Les activitats i entitats de lleure educatiu i d'acció social ofereixen accions educatives, de caràcter compensatori davant diversitat de situacions de risc o d'exclusió social. En cap cas aquests recursos poden substituir altres agents com la família o l'escola, però sí poden facilitar la inclusió social compensant certes mancances atès el format, les metodologies, la proximitat al territori i el contingut.

Els professionals de l'acció social i educativa comptem amb una sèrie d'eines que resulten òptimes per a possibilitar la incorporació social d'infants, adolescents i joves (Morata, 2018) construint xarxes de relacions i de suport davant l'aïllament social i l'exclusió. Concretament, fem referència a: 1) pràctiques de cocreació en les que els participants poden aportar la seva veu i les seves propostes per a la construcció conjunta d'espais i programes de caràcter col·laboratiu, comunitats amigues i accessibles per a totes les persones que les configuren, sense importar la seva procedència, la seva posició social o les seves capacitats cognitives o social; 2) un model d'atenció que permeti desenvolupar en cada circumstància de la persona respostes flexibles i adequades a les seves necessitats, on els educadors esdevindran punts de connexió entre els infants i joves i el seu entorn, facilitant l'establiment de vincles entre aquests i les entitats i institucions del territori (Martin, 2018) i 3) les societats actuals, caracteritzades per un elevat grau d'individualisme, propicien situacions de solitud i aïllament social. Situacions que necessiten d'espais i contextos comunitaris, com ara les experiències de lleure educatiu i d'acció social. Unes experiències que poden afavorir xarxes d'amistat i de relacions diverses per als nens i adolescents i també per a les famílies esdevenint espais de protecció i desenvolupament personal i comunitari.

2.2.2 Ciutadania compromesa pel bé comú

L'Estat ha deixat de ser autosuficient per a donar resposta per si sol als principals problemes de la societat. Trobar vies d'acció per la resolució d'aquests, requereix comptar amb la participació activa de les persones que formen part de les comunitats. És en aquest sentit, els ciutadans s'organitzen per cercar solucions i denunciar davant l'opinió pública certs problemes no coberts per l'Estat (González, 2014).

Ciutadania és un terme íntimament lligat, d'una banda, a la idea de drets individuals i, de l'altra, a la noció de vincle amb una comunitat particular (Kymlicka & Norman, 1997), que s'utilitza per reconèixer la pertinença d'una persona a una comunitat política

concreta i de les seves capacitats com a membre actiu d'aquesta comunitat (Bárcena citat per Bartolomé, 2001). Aquest concepte parteix del principi que qualsevol subjecte pertanyent a una comunitat social, ha de tenir protegits els seus drets civils i socials (González, 2014). La ciutadania, per tant, ha de permetre la transformació social mitjançant una participació activa i democràtica en la societat i l'exercici dels drets, i així mateix, la cohesió social, la integració i l'erradicació de l'exclusió. Per a posar en pràctica el desenvolupament d'aquest model de ciutadania, caldrà però activar accions derivades de la consideració d'un model de ciutadania crítica, responsable i activa (Manzini, 2001). Una ciutadania que promou la mobilització voluntària de grups de subjectes, exercint pressió des de l'esfera pública (Barthélemy, 2003; Villasante, 2003) i que necessita ser acompanyada i liderada (Drath, 2001; Hosking, 1997 a Ospina, 2008) per a la promoció i millora de la comunitat o del grup (Ospina, 2008).

Són diversos els autors (Cortina, 1997; Kymlicka & Norman, 1997; Díaz Gómez, 2001; Trilla, 2003; García Roca, 2004; Patrick, 2007) que afirmen que una teoria sobre la ciutadania requereix posar l'èmfasi en les responsabilitats, en les virtuts i en els requisits que caracteritzen el "bon ciutadà" (Novella, et al, 2014). Tupper (2007) diferenciant entre "*ciutadà sense cura*" i "*ciutadà curós*" o Veugelers (2007) classifica al ciutadà com: adaptat, individualista, democràtic o crític. Existeixen recerques que han centrat el seu objecte d'estudi en la construcció del concepte de "*bon*" ciutadà, a partir, per exemple, de la participació en programes d'aprenentatge i servei (Chovanec, Kajnek, Mian & Underwood, 2012; Westheimer & Kahne, 2004). També estudis com el realitzat a la Universitat d'Amsterdam sobre els efectes de l'educació per a la ciutadania, conclou que un clima on té lloc la discussió i el diàleg és efectiu per a promoure el desenvolupament de la ciutadania entre els estudiants d'escoles d'educació secundària (Geboers i Geijsel, 2013). Cohen (2013), així mateix, es planteja les relacions entre diferents formes d'educar per a la ciutadania, a partir de tres models diferents de ciutadà: *disciplinat, participatiu i crític*. Per últim, cal fer referència a la investigació duta a terme per Morales, Domene, Puig i Calvo (2013) sobre la consciència cívica dels adolescents andalusos, a partir de l'aplicació del qüestionari CiVed'99 (Torney & Lehmann, 2001), de la qual es deriva una proposta pedagògica pensada per a desenvolupar-la en centres educatius i que a partir de la metodologia activa i el voluntariat en entorns comunitaris, s'orienta a promoure la consciència de ciutadania activa entre els participants.

Les societats democràtiques permeten diferenciar nivells de ciutadania en funció de la seva actitud envers el benestar col·lectiu: a) *ciutadans com a condició legal*, b) *ciutadans responsables* i c) *ciutadans compromesos i participatius amb el seu propi entorn* (Trilla, 2010). Aquesta perspectiva sobre la condició de ciutadania es centraria en nivells que assegurin una participació i una praxis en llibertat, així com el respecte a la voluntat de les persones i, no únicament en el reconeixement de certs drets o *condició legal* (Aragón, 2012; Sánchez-Ostiz, 2014). Entenem doncs, que la ciutadania és considerada com a virtut del subjecte compromès amb la seva comunitat i que promou valors positius; que passa per l'aprenentatge de la llibertat en l'exercici del dret, i que aquest és après per mitjà d'operacions socials a les que atribueix significat. Actuem perquè som lliures, a la vegada que som lliures quan actuem (Sánchez-Ostiz, 2014). Per tant, és necessari que els membres de la comunitat puguin assolir una comprensió i una pràctica de la ciutadania més completa i rica, que els permeti comprometre's amb accions de justícia social (Kymlicka & Norman, 1997).

Tres tipus o nivells que ens ajuden a diferenciar els tres nivells de ciutadania i poder caracteritzar-los.

Ciutadania legal

El primer dels nivells fa referència al reconeixement de la condició legal de ciutadania de totes les persones de la comunitat i, per tant, al reconeixement del mateixos drets per a tots els ciutadans (Morata, 2016). És un primer nivell del que cap membre pot quedar fora de la societat (Kymlicka & Norman, 1997; Marshall, 1997). Per a que aquest primer nivell sigui possible és necessari comptar amb estats garantistes dels drets socials, civils i polítics, que possibilitin a la ciutadania sentir-se part de la comunitat de la que forma part. Si aquests drets no es compleixen per part de la comunitat o els membres d'aquesta ens trobarem davant de situacions d'exclusió social i, per tant, amb desigualtats i polítiques socials contraries a l'objectiu de la cohesió social (Kymlicka & Norman, 1997; Subirats, Alfama, & Obradors, 2009). El paper de l'educació en aquest estadi és secundari o inexistent. L'estat es l'encarregat de garantir els drets (Ewals, 1996) a tots els seus ciutadans, sense exclusió. L'educació, per tant, no pot ser una limitació per tal de poder-los assolir. *L'objecte de l'educació no és "fer ciutadans, sinó bons ciutadans"* (Trilla, 2010, p. 6).

Ciutadania conscient

En aquest segon estadi o nivell de ciutadania, l'educació, on s'inclouen les entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència, pot adquirir un paper important en el procés de construcció vers una ciutadania compromesa i activa que afavoreixi processos de cohesió social (Morata, 2016). En aquest nivell es dona un pas des del l'acceptació i consideració dels drets cap a un exercici actiu de responsabilitats com a membres d'una comunitat (Kymlicka & Norman, 1997), que s'implica en la resolució de les seves necessitats. La ciutadania coparticipa en l'obtenció del bé comú de la població a partir del coneixement i l'acceptació dels propis drets i vetllant per la seva aplicació en igualtat d'oportunitats, vetllant per a que cap ciutadà quedi exclòs (Kymlicka & Norman, 1997; Marshall, 1997; Trilla Bernet, 2010a). En relació a l'aportació de les entitats d'acció social i educativa, aquestes promouen coneixement dels drets que es tenen com a ciutadà i també en la importància de la seva aplicació i el respecte als mateixos. Les accions s'orienten a la millora del benestar del grup mitjançant el respecte de les normes (Sánchez-Ostiz, 2014). Un procés universal, que ha de ser accessible a totes les persones de la comunitat i que, així mateix, és responsabilitat de tots els agents que configuren la comunitat (Trilla, 2010).

Ciutadania participativa, crítica i compromesa

En relació al tercer estadi o nivell de construcció de ciutadania aquest és l'objecte clau de l'acció social i de les entitats de lleure educatiu. Una ciutadania participativa, crítica i compromesa orienta les seves actuacions a favor dels drets de la resta de membres de la comunitat. Per arribar a aquest tercer nivell és necessària la interiorització de conceptes com justícia social i benestar comunitari (Trilla, 2010; Muñoz, 2013). El principal objectiu és la construcció d'una comunitat justa i lliure de diferències il·legítimes (Marshall, 1997). Es cerca aconseguir un equilibri en l'exercici de la ciutadania, concretament un equilibri entre l'exercici dels propis drets i la responsabilitat vers la comunitat. Per tal que aquest nivell de ciutadania sigui possible, els individus necessiten d'un aprenentatge experiencial, amb l'acompanyament per part de diferents agents educatius (Trilla i Novella, 2011; Agud, María, Cámara i Llana, 2014). En aquest aspecte,

les entitats d'acció social i de lleure educatiu han desenvolupat, al llarg de la història social i educativa, un rol fonamental i segueixen exercint un paper rellevant.

2.2.3 Participació institucional i social

Incorporar-se de forma progressiva a la vida social i democràtica requereix d'iniciatives que afavoreixin la participació i la implicació de la ciutadania en el seu entorn més immediat, possibilitant a la vegada que aprenguin a prendre decisions en relació al seu projecte vital i al desenvolupament de la seva comunitat. Mitjançant la participació social es generen espais i llocs que enforteixen la integració entre diferents cultures, orígens i religions, encaminades totes elles a l'arrelament d'un procés de convivència i no només de coexistència (Romero, 2002). La participació és un factor de cohesió social que possibilita la reducció de tensions i conflictes socials, a partir del consens i dels projectes compartits. *“La participació social com a institució moderna, participa de la cultura del canvi; existeix perquè les coses poden ser diferents, i està a les nostres mans canviar-les i millorar-les”* (García Roca, 2004, 137)

En els següents apartats abordem diversos aspectes relacionats amb la conceptualització de la participació institucional i la participació social. Concretament: a) Models i tipologies de participació; b) La participació infantil com aprenentatge i exercici de ciutadania; c) Cap a una conceptualització de la participació infantil; d) L'aprenentatge i l'exercici de la participació: condicions i dinamització; e) obstacles per a dur a terme la participació.

a) Models i tipologies de participació

Presentem algunes aproximacions sobre models i tipologies que diferents autors plantegen en relació a aquesta temàtica.

Rebollo (2012) assenyala tres models de participació per a la ciutadania relacionats amb la forma de concebre els processos comunitaris a partir d'unes dimensions identificades com a fonamentals, concretament: a) els lideratges present en els processos comunitaris, b) les estratègies adoptables davant els conflictes existents a la comunitat i c) els mètodes i principis operatius presents en la quotidianitat dels processos. En la següent taula recollim els elements identificadors de cada un dels models: a) el model enfortidor, b) el model assistencial i c) el model instrumental:

Taula 17. Models de participació per a la ciutadania

Model	Elements identificadors	Dimensions
Model enfortidor	<ul style="list-style-type: none"> - Lideratge facilitador: promoció de la presa de decisions i l'acció compartides; establiment d'estructures organitzatives horitzontals i en xarxa. - Planteja la participació des d'una estratègia de treball orientada a l'abordatge dels conflictes existents. - La quotidianitat del procés es regeix pel principi d'autonomia, entès aquest des de la promoció de propostes, el desenvolupament de la creativitat i 	<ul style="list-style-type: none"> - Tipologia de lideratge - Estratègies - Mètodes i principis operatius

	la generació de noves organitzacions per part dels participants .	
Model assistencial	<ul style="list-style-type: none"> - Lideratge controlador: filtra les propostes sorgides al procés, redueix la capacitat d'innovació de propostes i accions - Estratègia de participació per abordar els conflictes des del consens. Aquesta estratègia, malgrat reconèixer l'existència del conflicte, no treballa directament sobre el mateix, sinó que planteja cercar amb les parts projectes compartits - La dependència com a principi que regeix el dia a dia del procés. Un procés que estableix jerarquies entre les parts, s'orienta a la prestació de serveis i necessita de subvencions per a la seva gestió i funcionament 	<ul style="list-style-type: none"> - Tipologia de lideratge - Estratègies - Mètodes i principis operatius
Model instrumental	<ul style="list-style-type: none"> - Lideratge tecnocràtic: poc flexible i amb una reduïda capacitat de canvi. Orientat a la consecució de resultats. Eficàcia i eficiència a partir dels procediments establerts per a la participació. - Negació del conflicte: els processos de participació guiats per aquest model cerca la participació de persones/grups que comparteixen objectius i interessos d'inici i, per tant, els processos s'orienten a sumar les aportacions individuals de cada persona o institucions per assolir projectes de major qualitat - L'eficàcia com a principi essencial de la gestió del quotidià. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tipologia de lideratge - Estratègies - Mètodes principis operatius

Font: Elaboració pròpia a partir de Rebollo, 2012

Finalment, volem remarcar que el model de participació enfortidor és el més proper al model de lideratge social que estem descrivint, ja que possibilita que les persones i els col·lectius amb menys oportunitats s'apoderin social i políticament, mitjançant lideratges compartits, facilitadors i redistributius (Rebollo, 2012; Trilla, 2013).

També han estat diversos els autors que han presentat classificacions o escales sobre els tipus de participació (Hart, 1992; Franklin, 1995; Pretty, 1995; Rudqvist And Woodford-Berger, 1996; White, 1996; Treseder, 1997; Shier, 2000; Trilla i Novella, 2001). De forma majoritària, aquestes propostes agrupen els graus o nivells de participació en una escala de cinc esglaons, que van des de la informació i la comunicació, passant per la consulta, fins a la deliberació i la presa de decisions (Sellarès, 2003). Destaquem la proposta de Trilla i Novella (2011) que estableixen quatre nivells de participació: a) *participació simple* en que les persones prenen part en un procés o una activitat com a espectador o com a executant passiu, sense intervenir ni en la seva preparació ni en les decisions sobre el seu contingut o desenvolupament. Aquests es limiten bàsicament a seguir indicacions; b) *participació consultiva*, en la que els participants intervenen mitjançant l'ús de la paraula. Els participants no són simples espectadors, executants o usuaris d'alguna cosa prèvia i externament decidida, sinó que se'ls demana el seu parer sobre assumptes que de manera directa o indirecta els hi afecta. Se'ls encoratja a pensar, proposar o valorar i es faciliten canals per a això; c) *participació projectiva* on els participants esdevenen agents actius. En el seu grau més

elevat, la participació projectiva es dona en les diverses fases del projecte o de l'activitat. En primer lloc, en la pròpia definició del projecte, en la determinació del seu sentit i dels seus objectius. En segon lloc, en el seu disseny, planificació i preparació. En tercer lloc, en la gestió, execució i control del procés; per últim, d) la *metaparticipació*, en què els mateixos participants demanen, exigeixen, reivindiquen o generen nous espais participatius. L'objectiu últim de la participació és la pròpia participació.

Perquè es pugui desenvolupar i exercir la participació cal construir i consolidar contextos, estructures adequades i climes educatius de proximitat i confiança que ofereixin a les persones oportunitats i estímuls pel desenvolupament de les seves competències participatives. Aquest procés educatiu és convenient poder-ho definir i dissenyar a mig i llarg termini, atès que el treball a curt termini genera accions puntuals que no arriben a assolir un efecte transformador. És important, per tant, valorar el procés i no únicament el resultat de la participació. És durant el procés, on s'aconsegueixen traslladar aquests beneficis de la participació social, que no són assumibles des d'òptiques finalistes (Romero, 2002).

Una tercera perspectiva sobre els models i tipologies de la participació fa referència a considerar-la des de la perspectiva de *participació institucional i participació social*. La *primera* fa referència a la participació dins de la mateixa institució i la segona correspon a la participació en l'àmbit comunitari.

Pel que fa a la *participació institucional*, es refereix als espais, els mecanismes i a les metodologies que les institucions ofereixen a les persones que en formen part per tal que aquestes puguin tenir un paper actiu en el desenvolupament de tot allò que te a veure amb la institució. Parlem de poder decidir què, com, qui, quan, i per què es porten a terme els projectes, les accions de la institució, del recurs, etc...(Novella, Llena, Noguera, Gómez, Morata, Trilla, Agud, i Cifre-Mas, 2014).

Algunes de les eines i mecanismes estables de participació que es poden activar en el marc de les institucions i recursos per afavorir i potenciar la participació de les persones que formen part d'elles són: les assemblees, els taulell d'anunci, les bústies de suggeriment, els càrrecs i comissions de treball, etc...

Autors com Garcia Roca (2004), Zubero (2003) i Urrutia, Zubero i de la Peña (2009), entre altres, parlen de la *participació social* des del punt de vista de la construcció d'un model de ciutadania activa i compromesa pel bé comú, on la participació esdevé un eix clau i central. La participació social esdevé un exercici de ciutadania i de construcció de democràcia que possibilita la transformació sociopolítica d'una comunitat i d'una societat; també suposa una evolució individual que proporciona l'aprenentatge de l'autonomia plena i el reconeixement de l'altre.

b) La participació infantil com aprenentatge i exercici de ciutadania

El protagonisme i la participació infantil són reptes socials i culturals, amb connotacions econòmiques i polítiques que cal anar abordant per a que els menors s'impliquin de forma activa en la construcció de la seva vida social i puguin exercir el seu dret a decidir i també a prendre part en tot allò que els implica. Aquest model educatiu de participació planteja un nou model d'infància, on els infants han de tenir l'oportunitat i la possibilitat

d'exercir una certa influència en els adults i en la societat. La participació és un dret fonamental dels ciutadans i, per això, també dels nens i nenes. Per tant, les comunitats han de garantir que la infància pugui desenvolupar aquest dret. Una participació basada en processos de reflexió, l'anàlisi crítica, el debat i el diàleg. Només si des de la infància la persona aprèn a assumir les responsabilitats socials i col·lectives en la vida adulta les podrà desenvolupar de forma òptima (Hart, 1993).

La formació de ciutadans actius i democràtics comença considerant als nens, adolescents i joves com a ciutadans del present i no com a ciutadans del futur. Ciutadans percebuts com a coneixedors dels seus problemes i protagonistes de les seves decisions, capacitats per a participar de manera constant en la formació, planificació i gestió de la seva vida personal, social i política (Agud, 2014; Novella, et alt. 2014). Trilla i Novella (2011) ofereixen arguments que sustenten la participació infantil des d'una triple perspectiva: la jurídica, la pragmàtica i l'educativa.

Taula 18. Taula Raons de la participació infantil

Raó jurídica	La Convenció dels Drets dels infants (1989), instrument jurídicament vinculant, que reconeix el dret dels infants a la participació, especialment a partir dels seus articles 12, 13, 14 i 15. Art. 12 fonamenta el dret d'expressió d'opinió en relació a qualsevol aspecte que sigui de la seva afectació Art. 13 estableix el dret a la llibertat d'expressió Art. 14 recull el drets de l'infant a la llibertat de pensament, de consciència i de religió Art. 15 està dedicat a la llibertat d'associació i reunió
Raó pragmàtica	En aquest cas l'argumentari es sustenta en les millores que la participació produeix allà on es porta a terme (procés àmbit o institució) Els processos de participació aporten millores a dos nivells: a) millores pel funcionament de les experiències i/o institucions on es desenvolupen i b) millores per a les persones que les protagonitzen tant a nivell de competències ciutadanes com competències específiques relacionades amb els espais on es porten a terme.
Raó educativa	La participació, especialment aquella que es dona en els espais quotidians de les persones els permet formar-se i desenvolupar-se com a bons ciutadans. Una ciutadania que en relació a la infància i l'adolescència cal que es porti a terme i es reconegui com a dret ja en aquesta etapa vital. És a dir el bon ciutadà el forma i realitza des d'una perspectiva evolutiva.

Font: Elaboració pròpia a partir de Trilla, J; Novella, 2011

c) Cap a una conceptualització de la participació infantil

En la següent taula presentem algunes de les definicions i concepcions més citades internacionalment i les raons per les quals es considera important la participació infantil, tant per la pròpia infància com per les organitzacions socioeducatives i per la pròpia comunitat/societat, incorporant arguments en relació al per què i al com de la mateixa.

Taula 19. Participació infantil

Hart (1992)	Participar és el procés de compartir decisions que afecten la vida pròpia i la vida de la comunitat on viu. És el mitjà pel qual es construeix una democràcia i és un criteri amb el qual s'han de jutjar les democràcies. La participació és el dret fonamental de la ciutadania. No podem esperar que els nens es converteixin en ciutadans adults responsables i participatius quan arriben a l'adolescència, si abans no han estat exposats a les competències i responsabilitats que suposa ser inclòs en una democràcia. Guanyar
--------------------	---

	l'autoconfiança i l'autonomia per assolir gradualment aquestes capacitats només és possible a través de la pràctica.
Muñoz (1997)	La participació en la societat dels infants i adolescents no pot ser un joc divertit per a ells i mediatitzat pels adults, sinó que s'ha d'assumir com un repte, perquè la presència dels infants en la societat no significa necessàriament que el nen hi participa.
Martínez Muñoz y Martínez Ten (2000)	La participació infantil és un procés gradual d'aprenentatge que passa per diferents etapes, i que és en aquest procés que els nens i nenes comparteixen decisions que afecten tant a la vida pròpia com la de la comunitat.
Chawla (2001)	La participació és un procés en el qual els nens i adolescents aborden amb altres persones del seu entorn temes que afecten les condicions de vida individuals i col·lectives. els participants interactuen respectant la dignitat dels altres, amb la intenció d'assolir objectius compartits. Al llarg del procés, els nens experimenten que estan desenvolupant un paper útil en el si de la seva comunitat. Els processos formals de participació creen, deliberadament, estructures perquè els nens es comprometin en la construcció de significats i en la presa de decisions de manera compartida.
Sellarès (2003)	La participació dels joves s'ha d'entendre en tres nivells: com una eina, com un procés social i com un procés d'aprenentatge.
Matthews (2003)	La participació és un ingredient tan essencial com moral, necessari en totes les societats que vulguin fer créixer la democràcia, ja que incrementa la qualitat de vida; possibilita l'apoderament; afavoreix el benestar psicosocial i proveeix un sentit d'inclusió. La implicació activa dels nens en processos de participació: "com a mitjà per a l'educació per a la ciutadania. Com una estratègia perquè els joves encaixin en la societat; i com una forma d'enfortir l'estatus dels joves en relació amb els adults".
UNICEF (2003)	La participació ha d'assolir els següents objectius: a) Donar importància, valor i viabilitat a la participació activa dels joves en la família, l'escola i la vida comunitària; b) Animar els Estats, organitzacions civils i el sector privat a promoure que els nens s'involucrin de manera autèntica en les decisions que afecten les seves vides; c) Potenciar les accions que ajudaran els nens a assolir els objectius de "A world fit for children" i els objectius del desenvolupament del mil·lenni.
Sinclair (2004)	Raons per impulsar la participació infantil: "Donar suport als drets de la infància; complir amb responsabilitats legals; millorar els serveis; optimitzar els processos de presa de decisions; realçar les habilitats dels nens, i donar poder i realçar la seva autoestima".
Checkoway i Gutiérrez (2009)	La participació juvenil és el procés d'implicar la joventut en aquelles situacions i decisions que afecten la seva vida. Tant poden ser qüestions sobre reforma educativa, justícia juvenil o qualitat ambiental, entre moltes altres possibilitats. No hi ha una única estratègia que serveixi com a element comú per a tots els plantejaments de participació (des d'una participació més formal i estructurada -a través, per exemple, de consells de joventut- a una participació més informal i menys regulada mitjançant centres juvenils, entitats de base, entre d'altres).
Novella y Trilla (2014)	La participació és una experiència personal i col·lectiva que permet implicar-se en projectes socials que afavoreixen el desenvolupament psicoeducatiu, la construcció de valors i l'exercici de la ciutadania activa mitjançant la deliberació i acció compromesa en aquells temes que els preocupen i senten com a propis.

Font: elaboració pròpia a partir de Hart, 1992; Muñoz, 1997; Martínez Muñoz y Martínez Ten, 2000; Chawla, 2001; Sellarès, 2003; Matthews, 2003; UNICEF, 2003; Sinclair, 2004; Checkoway i Gutiérrez, 2009; Novella y Trilla, 2014)

- En clau de síntesi, segons les aportacions dels diferents autors, la participació infantil es pot caracteritzar per:
- Ser un dret fonamental de la ciutadania, recollit en el marc legal internacional i nacional, que desprèn efectes en diferents dimensions, com la representació de la infància i la formació per a la ciutadania que cal garantir, també la dels infants i adolescents.

- Ser un procés (social i d'aprenentatge) i també un resultat compartit i respectuós amb les opinions i propostes del altres.
- El seu aprenentatge requereix d'experiències reals que possibilitin la presa de decisions. La participació requereix d'educació.
- Ser una eina democràtica que permet l'aportació social de diferents sectors/grups poblacionals.
- Permetre donar resposta a qüestions legals, de millora social i de competències individuals i col·lectives.
- Dur a terme accions que s'orienten a assolir la intervenció i el compromís dels infants i adolescents en la presa de decisions d'aspectes que són del seu interès i, que per tant, afecten a la vida personal o de la comunitat on es viu, i va més enllà de la consulta.
- Permetre un desenvolupament social i col·lectiu integral

A continuació recollim també alguna de les aportacions més rellevants, en matèria de legislació, referent a la participació infantil. Concretament referències en relació a la *Convenció dels Drets de l'infant de les Nacions Unides* (1989), a la *Carta Europea dels Drets del nen*, de la *Llei d'Educació 12/2009, del 10 de juliol* (LEC 2009); a la *Llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència de Catalunya 14/2010, de 27 de maig*; El *Pla d'atenció integral a la infància i l'adolescència* (Acord de Govern 193/2010) i el *Pacte per la Infància a Catalunya* (2012).

La Convenció dels Drets de l'infant de les Nacions Unides (1989) inclou una dimensió addicional a l'estatus dels nens: el reconeixement que els nens són subjectes de drets i no només receptors de protecció adulta, i que aquests drets contemplen que els nens han de poder ser escoltats. Per a l'avaluació i seguiment de la Convenció, es va crear el Comitè dels Drets de l'Infant, com a òrgan de control i seguiment del compliment dels objectius establerts.

Alguns dels articles que explícitament esmenten aquests drets són:

Article 12 - el dret a ser escoltat.

1. Els Estats membres han d'assegurar a l'infant amb capacitat de formar un judici propi el dret a manifestar la seva opinió en tots el afers que l'afectin. Les opinions de l'infant han de ser tingudes en compte segons la seva edat i maduresa.

2. Amb aquesta finalitat, l'infant han de tenir especialment l'oportunitat de ser escoltat en qualsevol procediment judicial o administratiu que l'afecti, bé directament, bé per mitjà d'un representant o d'una institució adequada, d'acord amb les normes de procediment de la legislació..

Article 13 - el dret a la llibertat d'expressió.

1 L'infant té el dret a la llibertat d'expressió; aquest dret inclou el dret a cercar, rebre, i difondre informació i idees de tota mena, sense consideració de fronteres, sigui oralment, per escrit, o impreses en forma d'art o per qualsevol altre mitjà triat per l'infant.

2. L'exercici d'aquest dret pot estar subjecte a algunes restriccions, que seran només les que prevegi la llei i que siguin necessàries: a) per respecte als drets o a la reputació d'altri; o b) per a la protecció de la seguretat nacional, de l'ordre públic o de la salut o la moral públiques.

Article 14 - el dret de llibertat de consciència, pensament i religió.

1. Els Estats membres han de respectar el dret de l'infant a la llibertat de pensament, de consciència i de religió. 2. Els Estats respectaran els drets i els deures dels pares i, si s'escau, dels tutors legals, a dirigir l'infant en l'exercici del seu dret d'acord amb el desenvolupament de les seves facultats. 3. La llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences només a les limitacions prescrites necessàries per protegir la seguretat, l'ordre, la salut o la moral públiques, i els drets i les llibertats fonamentals dels altres

Article 15 - el dret de llibertat d'associació.

1. Els estats membres reconeixen els drets de l'infant a la llibertat d'associació i a la llibertat de reunió pacífica. 2. En l'exercici d'aquests drets no hi ha d'haver més restriccions que les establertes de conformitat amb la llei i que siguin necessàries en una societat democràtica en interès de la seguretat nacional o pública, l'ordre públic, la protecció de la salut o la moral públiques, o la protecció dels drets i les llibertats dels altres.

Article 17 - el dret a la informació

Els Estats membres reconeixen la importància de la funció dels mitjans de comunicació i han de vetllar perquè l'infant tingui accés a informacions i materials procedents de diverses fonts nacionals i internacionals, especialment les que tenen per finalitat promoure el seu benestar social, espiritual i moral, i la seva salut física i mental. Amb aquesta finalitat, els Estats membres: 1. Han d'encoratjar els mitjans de comunicació a difondre informació i materials que siguin beneficiosos social i cultural per al nen, d'acord amb l'esperit de l'article 29; 2. Han de promoure la cooperació internacional en la producció, l'intercanvi i la difusió d'aquesta informació i d'aquest material procedents de diverses fonts nacionals i internacionals. 3. S'han encoratjar la producció i la difusió de llibres infantils; 4. S'han encoratjar els mitjans de comunicació a tenir una atenció especial a les necessitats lingüístiques de l'infant que pertany a un grup minoritari o que sigui indígena; 5. Han de promoure el desenvolupament de la normativa adequada per protegir l'infant de la informació o del material informatiu perjudicial per al seu benestar tenint en compte les disposicions dels articles 13 i 18.

La Carta Europea dels Drets del nen DOCE núm. C 241, de 21 de setembre de 1992 (Consell d'Europa, 1992), en els seus diferents apartats promou els drets infantils i la participació, així com la millora dels serveis i recursos destinats a aquest sector de la població.

La Llei d'Educació 12/2009, del 10 de juliol (LEC 2009) reconeix la participació com un principi organitzatiu de la comunitat educativa, així com el dret dels alumnes a participar de forma individual i / o col·lectiva en la vida i els òrgans de govern dels centres:

Article 2: Principis rectoris del sistema educatiu.

1. El sistema educatiu, en el marc dels valors definits per la Constitució i per l'Estatut, es regeix per principis generals: b) La transmissió i la consolidació dels valors propis d'una societat democràtica: la llibertat personal, la responsabilitat, la solidaritat, el respecte i la igualtat. 2. El sistema educatiu es regeix pels principis específics: f) la capacitació per exercir activament la ciutadania. 3. El sistema educatiu es regeix pels principis organitzatius: d) la participació de la comunitat educativa.

La Llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència 14/2010, de 27 de maig, reconeix mancances en l'aplicació del dret de participació als menors, de manera que promou la creació d'òrgans de participació infantil a nivell autonòmic i local (article 27), la necessitat de reconèixer als infants com a ciutadans de ple dret (articles 3, 11 i 53) i de garantir el dret a ser escoltats (articles 7 i 34).

Article 3. Responsabilitat ciutadana i pública

1. L'obligació de vetllar pel respecte efectiu dels drets dels infants i els adolescents és una responsabilitat de la família, de tota la ciutadania i, molt particularment, de tots els poders públics, que també tenen l'obligació de defensar-los i promoure'ls . 2. Les administracions públiques han de desenvolupar les seves activitats de manera que els nens i els adolescents siguin considerats i reconeguts com a ciutadans de ple dret, sense perjudici de les limitacions que deriven de la minoria d'edat legal. 3. Les administracions públiques han d'exercir les funcions i les competències de promoció, d'atenció i de protecció dels drets dels infants i els adolescents, alhora que faciliten els canals de participació adequats, d'acord amb el que estableix aquesta llei i la normativa sectorial aplicable, amb relació a cada situació que els afecti. 4. Els poders públics han de garantir el respecte dels drets dels infants i els adolescents i han d'adequar les seves actuacions a aquesta llei i a la normativa internacional sobre aquesta mateixa.

Article 7. Dret a ser escoltat

1. Els infants i els adolescents, d'acord amb les seves capacitats evolutives i amb les competències assolides, i en qualsevol cas a partir dels dotze anys, han de ser escoltats tant en l'àmbit familiar, escolar i social com en els procediments administratius o judicials en què es trobin directament implicats i que aboquin a una decisió que afecti l'entorn personal, familiar, social o patrimonial. 2. Els infants i els adolescents poden manifestar la seva opinió ells mateixos o mitjançant la persona que designin. 3. En l'exercici del dret de ser escoltat s'han de respectar les condicions de discreció, intimitat, seguretat, recepció de suport, llibertat i adequació de la situació.

Article 11. Ciutadania activa

1. Els poders públics han de promoure el dret dels infants i els adolescents a participar activament en la construcció d'una societat més justa, solidària i democràtica. 2. Els poders públics han de fomentar la solidaritat i la sensibilitat social perquè s'incrementi la participació social dels infants i els adolescents i es generin espais socials nous que dinamitzin la participació responsable d'aquest sector de la població i afavoreixin la convivència i la integració social en l'àmbit veïnal i local.

Article 27. Consells de participació territorial i nacional dels infants i adolescents

1. Les administracions locals han de crear consells de participació territorial per donar als nens i als adolescents l'oportunitat d'afavorir la convivència i la integració cultural en l'àmbit veïnal i local. 2. Es crea el Consell Nacional dels Infants i els Adolescents de Catalunya, que depèn del departament competent en infància i adolescència. 3. La composició i les funcions dels consells de participació territorial i del Consell Nacional de la Infància i els Adolescents de Catalunya s'han d'establir per reglament.

Article 34. Dret de participació

1. Els infants i els adolescents tenen el dret de participar plenament en els nuclis de convivència més immediats i en la vida social, cultural, artística i recreativa de llur entorn. Els poders públics els han d'oferir les oportunitats necessàries perquè s'incorporin progressivament a la ciutadania activa, d'acord amb llur grau de desenvolupament personal. 2. Les administracions públiques han d'establir procediments destinats a recollir les opinions dels infants i els adolescents amb relació a les polítiques, les normes, els projectes, els programes o les decisions que els afecten." (2010, p. 42493)

Article 42. Infants i adolescents que troben limitacions o barreres per al desenvolupament o la participació

1. Els infants i els adolescents amb discapacitats tenen dret a una escolaritat inclusiva i amb el suport necessari per a potenciar el màxim desenvolupament acadèmic, personal i social. Així mateix, han de tenir l'oportunitat de gaudir d'una vida plena i respectable, amb unes condicions que els permetin d'assolir una vida social, escolar inclusiva i laboral de qualitat i en igualtat d'oportunitats i que els facilitin la participació activa en la comunitat. 2. Els poders públics han de prestar una atenció especial a preveure i eliminar actituds discriminatòries dirigides a infants i adolescents amb discapacitats. Els infants i els adolescents amb discapacitats tenen dret a gaudir d'assistència sanitària i de mesures terapèutiques ocupacionals adequades a llurs necessitats." (2010, 42495)

Article 53. Els infants i els adolescents com a ciutadans

1. Qualsevol infant o adolescent té dret a ser considerat un ciutadà o ciutadana, sense altres limitacions que les establertes explícitament en la legislació vigent per a les persones menors d'edat, i a ser protagonista de la defensa dels seus drets. 2. Les administracions públiques han de facilitar que els nens i els adolescents

siguin escoltats com a col·lectiu en les decisions ciutadanes que els afectin. 3. Les administracions públiques han de prendre les iniciatives pertinents per informar i sensibilitzar la ciutadania sobre els drets, les necessitats, les problemàtiques i els riscos que afecten la població infantil i adolescent a Catalunya, o subconjunts d'aquesta població, buscant la col·laboració ciutadana per a la detecció i superació d'aquests casos i circumstàncies. Particularment, s'han de crear els canals per a la ciutadania posi en coneixement de les autoritats competents els casos de conculcació de drets que afecten infants o adolescents concrets, la denúncia de maltractaments o els casos que ho fan sospitar

El Pla d'atenció integral a la infància i l'adolescència de Catalunya (Acord de Govern 193/2010) 14, que inclou la participació i integració activa dels infants i adolescents a la comunitat mitjançant dos eixos d'actuació: a) difondre la visió de els nens com a subjectes de drets i deures i b) fomentar la participació de nens i adolescents en la comunitat, en les activitats d'oci, temps lliure i esport i en qualsevol assumpte que els afecti.

Finalment, el Pacte per la Infància a Catalunya (2012), acord en el qual participen tots els agents socials, civils, institucionals i polítics, per treballar conjuntament en la centralitat i visibilitat a la infància. Aquest pacte estableix diverses línies d'acció entre les que destaquem la promoció de la participació infantil.

d) Aprenentatge i exercici de la participació: condicions i dinamització

En relació a *les condicions* necessàries perquè la participació infantil es pugui construir i desenvolupar adequadament, cal tenir en compte alguns aspectes (Novella, Llena, Noguera, Gómez, Morata, Trilla, Agud, Cifre-Mas, 2014; Galceran 2010; 2005; Muñoz, 1997; Hart, 1992; Osorio 2003; UNICEF, 2003):

- La participació és una *acció transformadora* que ha de poder: afavorir la capacitat d'observació dels infant i adolescents entorn les vivències personals i grupals, desenvolupar la seva capacitat de reflexionar sobre els descobriments i les afectacions dels mateixos, desenvolupar un visió crítica davant allò que passa, desenvolupar la capacitat d'actuar per a poder transformar la realitat propera i aportar eines per a revisar el procés realitzat.
- Cal facilitar *espais i experiències de participació real* des dels Estats, les organitzacions de la societat civil i el sector privat que possibilitin als infants i adolescents involucrar-se en les decisions que afecten les seves vides. "A participar s'aprèn participant" (Galceran 2010; 2005).
- És important establir *relacions de confiança* entre els infants i els adults que acompanyen els processos participatius. "Només hi ha una via perquè els infants es puguin apropiat d'una proposta i donar-li una forma personal: cal que la proposta arribi a través de la comunicació amb una persona que sigui significativa per al noi" (Galceran, 2005, 22). Relacions també, per tant, capaces de generar en els infants i adolescents confiança en si mateixos i en els altres.
- És necessari comptar amb adults que siguin capaços de practicar l'*escolta activa* en relació a les propostes dels infants, adolescents i joves i que puguin garantir que aquests reben la informació necessària i entenedora per a poder expressar les seves opinions i visions. També cal per part dels adults *no manipulació/control* de les aportacions dels infants/adolescents.

- Els educadors han de ser capaços de *reconèixer el paper i la vàlua dels infants i adolescents* acollint les seves propostes, ajudant-los a expressar-se, a materialitzar i, en definitiva, estar disposats a veure modificades i reelaborades les propostes i suggeriments que ells puguin oferir.
- La participació ha d'estar incorporada en els espais de *vida quotidiana* dels infants, adolescents i joves. Les diferents experiències on es desenvolupen han d'estar interconnectades i han de facilitar que aquests puguin aportar les seves opinions, propostes, demandes, en definitiva han de facilitar espais i estructures per a la participació.
- Cal potenciar un estil de lideratge no competitiu, on el valor recaigui sobre la millora col·lectiva més enllà de les necessitats individuals.

En la següent taula es presenten de forma sintetitzada les principals condicions per a la participació d'infants, adolescents i joves.

Taula 20. Taula resum condicions per a la participació

<i>En relació a la xarxa de relacions interpersonal afectives, positives i càlides</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Crear espais i moments per viure i compartir les situacions importants en les vides particulars de cada un des de la confiança, el respecte i la igualtat. - Establir un ritme de la vida quotidiana que permeti viure amb intensitat les situacions i les relacions que sorgeixen al llarg del cicle vital d'una persona. - Expressar mostres d'afecte i reconeixement cap a les persones de l'entorn immediat entre iguals i entre les persones que exerceixen rols diferents
<i>En relació al sentiment de pertinença a un col·lectiu</i>	<ul style="list-style-type: none"> - L'establiment d'unes bases comunes, uns valors, uns principis, un estil i manera de fer pròpia de la comunitat, serà necessària perquè aquesta coordinació pugui ser més efectiva i perquè els subjectes membres de la col·lectivitat puguin anar adquirint d'una perspectiva social cada vegada més àmplia que faci sentir com a propis els interessos i necessitats dels altres
<i>En relació a un clima moral just i democràtic</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Assegurar que tothom pugui expressar amb llibertat les seves opinions i idees, i que es puguin establir acords de consens - La vivència d'actituds i relacions interpersonal basades en la tolerància, el respecte i la comunicació franca creació d'estructures i mecanismes que permetin als nens incidir en la presa de decisions dels diferents aspectes de la vida del grup
<i>En relació a l'adquisició de competències i eines</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Facilitar als participants les eines i la capacitat necessàries per a mostrar les seves opinions i aportar les seves propostes de forma rigorosa i fonamentada - Co-responsabilitat de les institucions i agents socials de les comunitats.

Font: Elaboració pròpia a partir de (Novella, Llena, Noguera, Gómez, Morata, Trilla, Agud, Cifre-Mas, 2014; Galceran 2010; 2005; Muñoz, 1997; Hart, 1992; Osorio 2003; UNICEF, 2003)

Paper i rol del dinamitzador en els processos de participació infantil:

Aconseguides les condicions ambientals i institucionals assenyalades, convé incorporar la participació com a dinàmica natural del grup, on el dinamitzador guiarà les diverses parts del procés i anirà transferint, de forma progressiva, les responsabilitats als protagonistes del mateix. La participació com a procés d'aprenentatge grupal, gradual i ascendent, està determinada pel context i les pràctiques culturals i institucionals en les quals es troba el grup. El dinamitzador que l'acompanya marcarà el ritme

d'implementació del o dels processos participatius, realitzant funcions que es concreten en (Galceran, 2005): a) Facilitar informació relacionada amb els projectes / activitats previstes així com del procés a desenvolupar i el sentit del mateix, quelcom necessari per consolidar els aprenentatges; b) Organitzar la realització de l'activitat a partir de l'adjudicació de les diferents funcions a desenvolupar, c) Mostrar les conductes esperades als membres del grup, exemplificant els processos a realitzar i les tasques a desenvolupar; d) Motivació i recolzament als participants en la realització de les funcions assignades; e) Proposició de criteris orientats a la presa de decisions, a la preparació de les accions, i a la seva realització i valoració; f) Oferir propostes i alternatives adequades i d'interès per als participants; g) Transferència de responsabilitats; h) Impuls de l'ajuda mútua entre els membres del grup i finalment i) Facilitar els recursos materials necessaris pel desenvolupament i per a l'organització del projectes i/o accions previstes.

D'altra banda, diferents autors comparteixen la conveniència de que els infants i adolescents assumeixen el grau de responsabilitat, acord a la seva edat, de les tasques familiars, escolars, de veïnatge, ja que així millorarà el seu grau de participació social i la mateixa societat. Només així en un futur es convertiran en subjectes actius i protagonistes del canvi social.

La dinamització que fomenta espais i climes adequats per a la participació te sentit en quant permet formular objectius comuns, marcar fites, construir projecte comú i orientar als equips i comunitats en el seu desenvolupament (Coronel, 2003). Així mateix, també compte amb una important orientació relacional, reforçant i afavorint relacions més positives entre membres de la comunitat, compartint i distribuint lideratges i fomentant, per tant, els lideratges informals (Barnett & McCormick, 2012; Bolívar, López-Yáñez & Murillo, 2013; Longo, 2008; López & Lavié, 2010). Així doncs, podem sostenir que per a la promoció i l'activació de la comunitat cal un model de dinamització que promogui l'autogestió de projectes per part de grups formal o informals.

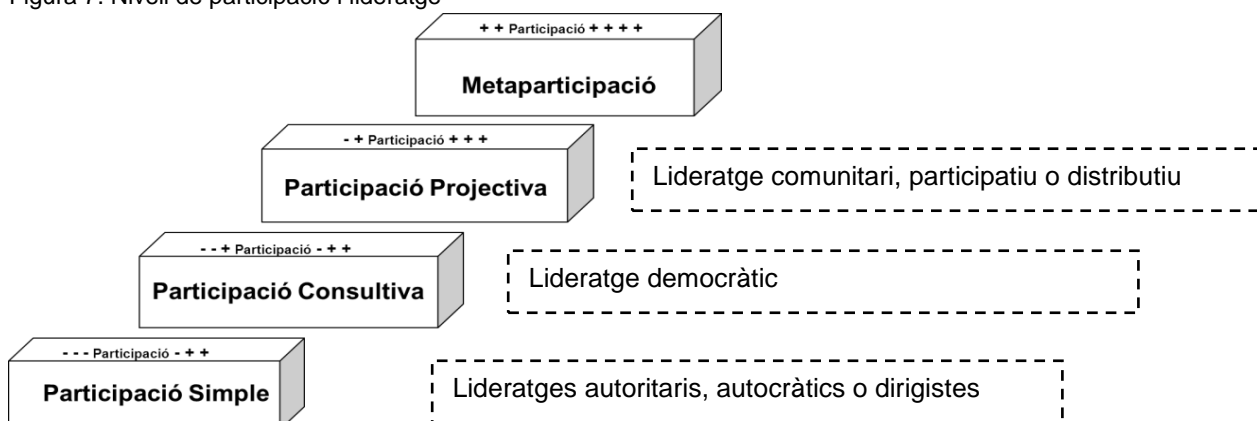
Així com parlem de participació institucional (Novella, Llena, Noguera, Gómez, Morata, Trilla, Agud, i Cifre-Mas, 2014) i participació social (Urrutia, Zubero i de la Peña, 2009; Garcia Roca, 2004 i Zubero, 2003) també podem parlar en el marc de la dinamització de *pràctiques de lideratge intern i pràctiques de lideratge extern* (Novella, 2014). Les primeres faran referència a pràctiques que faciliten el funcionament de l'experiència, garantint la implicació activa de tots els membres del grup, i la segona, a pràctiques de lideratge que desenvolupen la seves funcions mes enllà del grup, més concretament en l'entorn comunitari.

La descentralització de la presa de decisió de les institucions i entitats promogudes per un model de dinamització activadora de comunitat i grups fomenta que els diferents agents (participants, famílies, professionals i directius) puguin tenir un paper en la presa de decisions en els recursos existents de forma més eficaç i eficient. Aquesta millora ve motivada pel major coneixement que aquests agents tenen del context concret d'actuació i per tant de les seves necessitats (Barrera, Fasih, Patrinos & Santibáñez, 2009; World Bank, 2008).

Trilla, Limón y Soler (2014) aporten una comparativa entre diversos nivells de participació i les diferents formes d'exercir el lideratge, dos aspectes (nivells de

participació i de lideratge) que configuren i ajuden a definir un model de dinamització de les entitats que estem estudiant i que es presenten en la següent figura:

Figura 7. Nivell de participació i lideratge

Font: Elaboració pròpia a partir de: Novella i Trilla, 2001 i Trilla, Limón i Soler, 2014

Descrivim breument aquestes correlacions: a) la participació simple fa referència a prendre part en un procés o activitat sense intervenir ni en el seu disseny ni en les decisions sobre el seu contingut o desenvolupament. És la participació que promouen els lideratges autoritaris, autocràtics o dirigistes. Uns lideratges que poden ser extraordinàriament mobilitzadors i que poden generar una gran activitat en les persones destinatàries, però que seran sempre activitats induïdes per aquells que les promouen; b) la participació consultiva, en aquest segon nivell als participants se'ls demana la seva opinió en relació a assumptes o aspectes amb els que estan directament o indirectament implicats. Tenen, per tant, l'encàrrec de pensar, proposar o valorar els fets objecte de participació i es faciliten els canals per a fer-ho possible. Aquest tipus de participació és pròpia dels lideratges democràtics; c) en la participació projectiva, els participants es converteixen pròpiament en agents actius, que han de sentir com a propi l'objecte de la participació, i on el grau de compromís i coresponsabilització que es demana més elevat. Una participació que implica als individus en les diverses fases de l'acció o projecte (definició; establiment de la seva finalitat, disseny, planificació i preparació; gestió, execució i control del procés; responsabilització dels seus resultats i conseqüències; i finalment en la seva valoració. El lideratge que promou i facilita aquest tipus de participació no és senzill, ja que requereix d'un líder amb determinades actituds i competències metodològiques i tècniques com les representades per: la no directivitat de Carl Rogers o les propostes i realitzacions autogestionàries de la Pedagogia Institucional; d) la meta participació, requereix que els subjectes demanin, exigeixin o creïn nous espais i mecanismes de participació. En aquest cas es complex associar aquest nivell de participació amb un estil o forma de lideratge concret tal i com s'observa a la figura anterior (Trilla, Limón i Soler, 2014).

e) Obstacles per dur a terme la participació

En aquest apartat recollim les aportacions d'alguns autors entorn a les dificultats que, tot i el marc normatiu vigent i les pràctiques existents, es continuen generant entorn a la participació infantil. Aquestes dificultats giren principalment entorn a dos eixos: a) el

reconeixement de la capacitat dels nens i adolescents per participar i ser responsables de la seva pròpia ciutadania i b) la dificultat dels adults per atorgar-los el poder que aquests necessiten per desenvolupar i exercir el seu dret a participar (Agud, 2014).

Taula 21. Obstacles per dur a terme la participació

Autor	Dificultats
Lansdown (2001)	<ul style="list-style-type: none"> - Cap infant serà representants de tots els infants, però això no invalida el seu punt de vista, ja que parlen des de la seva pròpia experiència. Aquest és el motiu que justifica la importància de garantir la participació d'infants amb diferents experiències.. - Alguns nens/es poden convertir-se en oradors infantils "professionals". Hi ha el perill que es puguin "professionalitzar" en la tasca de parlar en públic i presentar la seva organització amb el resultat i com a resultat, per la qual cosa es trenca la genuïnitat del que aporten. - Dificultat per sostenir les iniciatives quan els infants creixen. L'experiència ha de tenir la capacitat d'incloure nous participants i facilitar la transferència de competències de la gent gran als més joves. - Els nens/es poden ser manipulats per adults en benefici d'interessos polítics. Les experiències de participació infantil han d'establir principis i normes que defineixin com es prendran les decisions, qui les prendrà i com serà la relació entre adults i nens.
Matthews (2003)	<ul style="list-style-type: none"> - Les principals barreres identificades en els projectes on s'inclouen infants són que aquests projectes tenen processos recarregats i opacs, xarxes invisibles on les decisions són preses en algun altre lloc, però no amb els infants i també s'identifiquen dificultats per part dels adults per delegar el control de les propostes. - En certs processos s'observa un desinterès dels infants pels mateixos o una manca de confiança vers les oportunitats de participar que se'ls presenten.
Tisdall i Davis (2004)	<ul style="list-style-type: none"> - Els projectes de participació infantil en moltes ocasions no arriben a assolir objectius tangibles a causa de tres raons: a) els coordinadors no són bons seleccionant el tipus de nens/es que incorporen; b) no deixen als infants tenir posicions dins el procés de presa de decisions i c) dificultats per a crear diàleg a llarg termini entre els infants i els que prenen les decisions.
Badham (2004) a (Thomas, 2007)	<ul style="list-style-type: none"> - El baix impacte de moltes iniciatives, està motivat per la tendència a que aquestes siguin "de dalt a baix" ja que els adults les lideren i es donen certs conflictes de prioritats.
Percy-Smith (2006)	<ul style="list-style-type: none"> - Planteja una sèrie de dificultats vinculades especialment a la planificació de la participació: el limitat impacte dels punts de vista infantils enfront de les poderoses forces socials i econòmiques; la normalment dificultosa relació amb l'administració local; i la incapacitat per incorporar als processos veus diverses.

Font: Elaboració pròpia a partir de Lasdown, 2001; Matthews, 2003; Tisdall i Davis, 2004; Bedham, 2004; Thomas, 2007; Percy- Smith, 2006

Presentem, a partir de la informació recollida i a mode de síntesis una taula on destaquem els aspectes clau que ajuden a conceptualitzar i identificar el model de participació infantil i juvenil que les entitats de lleure educatiu i acció social que estem estudiant promouen. Aquesta síntesis la presentem a partir dels següents aspectes: A) en relació als models i tipologies de participació, B) en relació a la conceptualització, C) en relació al marc legal, D) en relació a les condicions de la participació, E) en relació al dinamitzador i F) en relació als obstacles de la participació.

A) En relació als models i tipologies de participació:

- Ha de donar-se per igual en tots els col·lectius que formen part d'un territori, ja que vertebrava l'espai públic i reforça els vincles socials, afavorint el sentiment de pertinença a la comunitat.
- La participació social i ciutadana genera capital social afavorint i reforçant la cohesió social en els territoris.
- Tant els processos de participació institucional com els de participació social afavoreixen l'aprenentatge de la participació i de les competències participatives dels infants, adolescents i seves famílies amb una presència activa en els seus entorns de relació i convivència.
- La participació és un procés de desenvolupament personal i de consciència crítica que s'ha d'aprendre. La participació en projectes comunitaris o grupals aporta aprenentatges tant de caire personal (exercici de la paraula) com de caire comunitari (compromís).

B) En relació a la conceptualització

- És important que els nens i adolescents, com a ciutadans de ple dret, puguin prendre part de les decisions que els afecten. La participació és una necessitat i un dret de la persona que, a més a més, millora la qualitat de les polítiques públiques. La informació que aporten els ciutadans possibilita una millor identificació, formulació, execució i avaluació de les seves necessitats i inquietuds.
- La participació afavoreix la creació de consensos socials, incrementant així la legitimitat de les decisions vinculades a les polítiques públiques i estableix els canals de comunicació entre representants i en la identificació de les demandes socials i el seguiment de les mateixes.
- L'aprenentatge de la participació es porta a terme mitjançant l'acció, on els participants desenvolupen competències per a la presa de decisions i la generació de respostes a necessitats individuals i col·lectives.

C) En relació al marc legal

- La participació és un dret, i des de les administracions públiques cal generar espais i possibilitar els procediments necessaris per a fer-la possible per a tots els infants i adolescents.
- El marc legal internacional i nacional contemplan el dret dels infants a la participació i a exercir la seva ciutadania de forma activa, a ser escoltats, a la informació, a la llibertat d'expressió, i d'associació, de consciència, de pensament i de religió

D) En relació a les condicions per a la participació

- L'aprenentatge de la participació requereix d'uns espais i d'unes condicions que facin possible aquest aprenentatge. Es tracta de condicions que fan referència al procés d'aprenentatge a partir d'accions de transformació social que requereixen de processos de reflexió-acció; a l'establiment de relacions de

confiança amb si mateixos i amb els adults facilitadors dels processos; a comptar amb informació entenedora i accessible per a poder aportar opinió contrastada; a comptar amb processos transparents i de respecte vers les opinions i propostes generades; a comptar amb la difusió tant, dels processos realitzats com de resultats obtinguts i a disposar d'espais i estructures per a la participació en les diferents realitats de vida quotidiana.

E) En relació al dinamitzador

- Com a facilitador dels processos que han de garantir que els participants puguin disposar de la informació, la formació i els materials necessaris per a la presa de decisions i la realització de les accions pertinents.
- També exercirà funcions de caire motivacional, davant les dificultats dels participants a realitzar les seves responsabilitats

F) En relació als nivells de participació

- Es presenten quatre nivells de participació que comporten graus diferents d'implicació i responsabilitat de les persones participants.
- La gradació dels diferents nivells es mouen entre una participació caracteritzada per formar part de forma passiva d'una proposta (participació simple). Una participació que permet expressar la opinió sobre algun fet o esdeveniment (participació consultiva). Una participació que requereix d'agents actius que proposen i desenvolupen projectes (participació projectiva). Finalment, un quart nivell en el que els propis participants demanen la creació de nous espais participatius (meta participació)

G) En relació als obstacles de la participació

Obstacle que s'agrupen entorn dos eixos:

- El reconeixement de la capacitat dels nens i adolescents per a participar i ser responsables de la seva pròpia ciutadania: baix reconeixement dels adults i manca de confiança en les capacitats dels infants per a opinar i generar millores socials, relacionades amb les temàtiques que son del seu interès, en les que de forma directa o indirecte estan implicats; dificultat per a sostenir les iniciatives sovint per manca de planificació per parts dels adults impulsors,
- La dificultat dels adults per atorgar-los el poder que aquests necessiten per desenvolupar i exercir el seu dret a participar: dificultats per a cedir las infants espais de decisió reals i vinculants; dificultats del adults per a transferir les responsabilitats dels espais i/o processos;

2.2.4 Apoderament

El concepte d'apoderament ha estat un dels més utilitzats en les ciències socials des dels anys 70. Un terme que apareix vinculat als moviments feministes (Luttrell, Quiroz, Scrutton & Bird, 2009) i també als moviments socials de la comunitat negra dels EEUU (Bacqué & Biewener, 2013; Boluijt & de Graaf, 2010) i que presenta un alt compromís amb les realitats de grups marginals (Delgado i Humm-Delgado, 2017). Un terme complex, entorn el qual existeixen diversitat d'accepcions, usos, perspectives intel·lectuals i sociopolítiques (Ryynänen & Nivala, 2017). Bacqué i Biewener (2013), destaquen tres àmbits d'actuació en relació a l'apoderament: a) l'acció social (on apareix vinculat al desenvolupament de la psicologia comunitària), b) la producció internacional del terme (la ONU o el Banc Mundial l'utilitzen habitualment des dels anys noranta) especialment vinculada a programes de la UE que treballen qüestions entorn la igualtat d'oportunitats i la cooperació i c) les polítiques públiques.

L'apoderament s'articula a partir de dues dimensions. Una primera, la del poder, que constitueix l'arrel de la paraula i, la segona, la del procés d'aprenentatge i d'adquisició de coneixements que esdevé quelcom necessari i imprescindible per a poder accedir a aquest poder, tant a nivell individual com a nivell col·lectiu. Un procés que implica l'auto-realització i l'emancipació de les persones, grups o comunitats entorn el reconeixement i la transformació social (Boenisch, 2015).

Els processos d'apoderament tenen com a objectiu ampliar la capacitat de les persones, organitzacions o comunitats per a generar un canvi positiu de comportament, mitjançant el treball directe amb les visions i objectius personals de cada participant (Rappaport, 1981; Straub, 2011; Maya, 2004), en definitiva es pretén que la ciutadania "siguin els autors de la definició de les seves necessitats, els coproductors de les respostes a aportar" (col·lectiu Pouvoir d'Agir, 2010) i, per això, és necessari facilitar processos de participació, incentivant-la i la visualitzant-la socialment (Agudo & Albornà, 2011). Així mateix, aquests són processos intransferibles que només l'individu o la comunitat poden realitzar (Fetterman i Wandersman, 2007), fruit d'aprenentatges articulats a partir de la presa de decisions i de la realització de les accions que permeten materialitzar-les.

Un dels autors que més han aportat sobre aquest concepte, Rappaport (1981, 1987) defineix l'apoderament com el procés pel qual les persones, les organitzacions i les comunitats van adquirint o millorant la seva capacitat de control sobre les seves vides o sobre els assumptes en els que estan implicats. Aquesta definició permet vincular l'apoderament als processos de participació i als processos educatius de caràcter grupal i individual que possibiliten la presa de consciència per donar pas a una ciutadania organitzada, que reclama responsabilitats a les institucions a partir d'accions individuals i col·lectives.

Per Bauman la persona apoderada és aquella "capaç de triar i d'actuar conforme al que ha escollit, fet que implica la capacitat d'influir en el conjunt d'accions alternatives disponibles i en els escenaris socials en els quals es trien i materialitzen aquestes opcions" (Bauman, 2010, p.270). Un apoderament entès a partir de dues capacitats: a) la capacitat de decidir sobre el que la persona vol fer, però també b) la capacitat per a portar a terme allò que s'ha decidit (Soler, Trilla, Jiménez-Morales & Úcar, 2017). Per tal

que es puguin desenvolupar processos d'apoderament és necessari el compliment de dues condicions, una primera, relacionada amb la capacitació (coneixements, actituds, aptituds, valors,...) del subjecte i una segona, que es concreta en les possibilitats que l'entorn ofereix als subjectes en relació a presa de decisions i a la materialització de les mateixes (Soler, Trilla i Limón, 2013). Aquesta facilitació està relacionada amb condicionats polítics, econòmics, legals i també amb elements de pressió social, estereotips, entre altres (Soler, Trilla, Jiménez-Morales & Úcar, 2017).

Un estudi recent, centrat en l'apoderament juvenil¹, ha possibilitat fer una caracterització del concepte centrat en el col·lectiu recollint la mirada del propis joves. Una caracterització que així mateix recull els aspectes anteriorment presentats en aquest apartat:

“Apoderament és el procés que incrementa les possibilitats de que una persona pugui decidir i actuar de manera conseqüent sobre tot allò que afecta a la seva pròpia vida, participar en la presa de decisions i intervenir de forma compartida i responsable en el que afecta a la col·lectivitat de la qual forma part. Això requereix dues condicions: que la persona vagi adquirint i desenvolupant una sèrie de capacitats personals (coneixements, actituds, aptituds, destreses ...) i que el medi li faciliti exercir efectivament les esmentades capacitats.” (Soler, Trilla, Jiménez-Morales & Úcar, 2017)

Alguns elements comuns de les diferents definicions del concepte d'apoderament fan referència a la participació, al procés de reforçar capacitats, a la identitat social, a la politització i a altres processos de conscienciació i compromís dels participants (Zimmerman, 2000; Montero, 2003). Aspectes, tots ells, necessaris per l'assoliment de l'autonomia i el lideratge dels processos de vida individuals i col·lectius. Delimitar el terme serà, per tant, una dificultat i a l'hora una necessitat per a poder concretar els elements a treballar per assolir nivells òptims d'apoderament individual i comunitari.

L'apoderament entès des dels termes anteriorment identificats requereix de la transformació de les relacions entre la ciutadania i les institucions. Una transformació social que s'ha de dissenyar i portar a terme per la diversitat de col·lectius i realitats individuals existents en les comunitats i que s'interrelacionen a partir de xarxes diverses i diversificades, on conviuen diferents formes de poder (Boenisch, 2015). Un poder que és necessari adquirir per assolir l'apoderament i per tant, per fer possible el canvi i la transformació social (Le Bossé & Dufort, 2002).

Úcar Martínez, Jiménez-Morales, Soler Masó i Trilla Bernet (2017) identifiquen els següents elements com a necessaris en el procés d'adquisició de poder:

- Conèixer les pròpies capacitats i oportunitats (Breton, 2008; fundació cibervoluntaris, 2011; Tremblay & Gutberlet, 2010; Zambrano, 2007).
- Creure en el propi poder per complir els objectius proposats (Moressi, 2010) ; Qiu, 2008 ; Russell et al., 2009).

¹ El empoderamiento de los jóvenes: Análisis de los momentos, espacios y procesos que contribuyen al empoderamiento juvenil” (MINECO – Programa estatal de I+D+I retos de la sociedad 2013)

- Augment del poder personal, interpersonal i polític (Gutiérrez, 1994, p. 510 7 ; Travis & Bowman, 2012).
- sentir-se competent i confiat en si mateix (fundació cibervoluntaris, 2011 ; Pick et al., 2007).
- Obtenir accés al procés i les estructures de presa de decisions (Mohajer & Earnest, 2009); Zambrano, 2007).
- tenir poder i controlar els recursos (Pearrow, 2008 ; Pick et al., 2007 ; Stanton-Salazar, 2010).
- Ser capaç de prendre decisions independents (Mohajer & Earnest, 2009).
- Ampliar l'abast de la llibertat d'elecció i acció (Ricaurte et al., 2013).
- tenir un poder intrínsec i extrínsec, és a dir, poder sobre un mateix i poder sobre recursos (Betancor, 2011; Musitu & Buelga, 2004).

En la mateixa recerca Úcar Martínez, Jiménez-Morales, Soler Masó i Trilla Bernet (2017) s'han identificat els espais, els moments i els processos d'apoderament juvenil, elements que passem a descriure per considerar-los d'interès per l'estudi que estem presentant:

En quant als espais:

Taula 22. Espais en el que es produeix l'apoderament juvenil

	Espais	Elements característics
Espais Juvenils	<i>Espais Juvenils institucionalitzats</i> (Centres Juvenil, Centres educació Secundària, Punts d'Informació Juvenil, Entitats de lleure infantils i Juvenils, Centres Socioeducatius per a la infància i l'adolescència)	<ul style="list-style-type: none"> - Espais preparats per a la promoció d'apoderament transferible, excepte si el seu plantejament educatiu s'orienta a la formació per persones conformistes i/o submises. - Tenen un funció educadora explícita que fa possible l'adquisició de competències transferibles a altres espais a partir de metodologies actives i de l'experimentació (Agud-Morell, Ciraso-Calí, Pineda-Herrero, & Soler-Masó, 2017) - Institucions obertes a l'exercici de poder per part dels joves, on a partir de la participació els joves poden experimentar la presa conscient i autònoma de decisions (Agud-Morell, Ciraso-Calí, Pineda-Herrero, & Soler-Masó, 2017). - Els joves li reconeixen un elevat impacte en relació als seus processos d'apoderament (Agud-Morell, Ciraso-Calí, Pineda-Herrero, & Soler-Masó, 2017).
	<i>Espais juvenils informals</i> (Skateparks, zones urbanes concretes, centres comercials i d'oci,...)	<ul style="list-style-type: none"> - Ofereixen alts índex d'autonomia - Elevat espai de poder - Els joves poden mostrar de forma lliure les seves característiques i models de relació - Poden ser espais estereotipats i valorats negativament pels agents socials (consumisme, irresponsabilitat,...)

Espais intergeneracionals	<i>Espais intergeneracionals</i> (Família, grups d'iguals, espais laborals, institucions i equipament culturals)	<ul style="list-style-type: none"> - Espais especialment òptims per a la presa de decisions que afecten a la comunitat - Aprenentatge de la participació social - Les experiències vitals que suposen una ruptura o pèrdua, son identificades com a rellevants en l'aprenentatge de la presa de decisions (Agud-Morell, Ciraso-Calí, Pineda-Herrero, & Soler-Masó, 2017)
---------------------------	---	---

Font: Elaboració pròpia a partir de Soler, Trilla, Jiménez-Morales i Úcar, 2017

En quant als moments:

Taula 23. Moments en el que es produeix l'apoderament juvenil

<i>Moments de vida quotidiana</i>	<p>Aprenentatge del control del temps propi especialment, a partir de dos aspectes:</p> <ul style="list-style-type: none"> - en que invertim el nostre temps i quina satisfacció ens produeix aquesta activitat - optimització del nostre temps a partir d'objectius personals
<i>Esdeveniments crítics</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Esdeveniment diversos que es caracteritzen per la intensitat amb els que son viscuts. - L'experimentació dels límits individuals i la capacitat de superació son elements apoderadors.
<i>Moments socials i col·lectius</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Moments socials significatius viscuts de forma col·lectiva - Moments que permeten la l'anàlisi i la presa de decisions compartides

Font: Elaboració pròpia a partir de Soler, Trilla, Jiménez-Morales i Úcar, 2017

En quant als processos

Taula 24. Processos d'apoderament juvenil

<i>Nivell macro</i> Apoderament juvenil a través de les polítiques públiques	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Perspectiva educadora com eix central de les polítiques.</i> Una educació entesa en sentit ampli que permet als individus la presa de decisions lliure o conscient (Freire, 1997b, 1997a). - <i>Exercici real del dret a la participació.</i> Instar a les institucions socials i polítiques a potenciar la implicació i representació dels joves en els diferents espais en els que estan implicats i en la millora social i política (Cornwall, 2008). - <i>Afavorir l'autonomia i independència dels joves,</i> per tal d'enfortir la significació del seu rol social i reduir la intervenció de l'administració i dels adults (Richez, Labadie i De Linares, 2012)
<i>Nivell meso</i> Apoderament juvenil a través de grups i institucions	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Programes estimuladors de la creativitat i la llibertat,</i> que possibilitin al joves l'experimentació. Uns programes que facilitin als joves el desenvolupament dels diferents rols i responsabilitats necessaris pel seu desenvolupament. - <i>Programes facilitadors de la presa de consciència personal i/o grupal</i> a través de processos d'anàlisi, debat i contrast d'opinió. Per tal de desenvolupar apoderament es necessari que les persones experimentin els diferents processos i rols que permeten assolir els objectius previstos als programes (Freire, 1997b).

	- <i>Tècniques promotores de l'apoderament: Photovoice i Reflect-Acción</i> (Wang, 2006).
<i>Nivell micro</i> Actuacions que promouen i faciliten l'apoderament en les relacions personals	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Establir relacions basades en la confiança</i>, com element imprescindible per a motivar als joves en la implicació i la coresponsabilitat que fan possible la presa de decisions i l'acció (Cargo, Grams, Ottoson, Ward & Green, 2003). - <i>Aprenentatge actiu</i>, aprendre fent possibilita la configuració de l'apoderament. Son especialment significatives les activitats que promouen el compromís cívic com poden ser les activitat de caire comunitari, el voluntariat o els espais d'ajuda mútua (Shaw, Brady, McGrath, Brennan i Dolan, 2014) - <i>Presència / absència dels adults</i>, el paper dels adults ha de mostrar-se secundari i de recolzament. Un recolzament orientat a pauta, estimular i recolzar les iniciatives del joves (Messias, Fore, McLoughlin i Parra-Medina, 2005; Salusky, Larson, Griffith, Wu, Raffaelli, Sugimura i Guzman, 2014)

Font: Elaboració pròpia a partir de Soler, Trilla, Jiménez-Morales i Úcar, 2017

L'estudi que estem presentant, centrat en espais educatius juvenils institucionalitzats, parteix de la caracterització del concepte d'apoderament aportada per Soler, Trilla, Jiménez-Morales i Úcar (2017) i el conceptualitzarem a partir de la proposta de dimensions i indicadors que els mateixos autors en el marc del projecte *Hebe. El empoderamiento de los jóvenes: análisis de los momentos, espacios y procesos que contribuyen al empoderamiento juvenil* han aportat. Uns indicadors obtinguts en el marc del projecte interuniversitari d'investigació: l'avaluació participativa d'accions comunitàries com a metodologia de l'aprenentatge per a l'apoderament individual i comunitari, que han estat contrastats i validats en es segons els projectes esmentats mitjançant la literatura científica existent i un grup d'experts en el camp de l'apoderament. Així mateix, la proposta validada d'indicadors d'apoderament ha estat contrastada amb un grup de joves mitjançant dues tècniques: 4 processos d'avaluació participativa i 6 relats de vida (Planas, Trilla, Garriga, Alonso i Monseny, 2016)

Taula 25. Variables i indicadors de l'apoderament

Variable	Indicador
<i>Autoestima</i>	Estar satisfet amb un mateix
	Ser capaç d'afrontar situacions difícils o adverses
	Ser capaç de mostrar-se davant dels demès
	Sentir-se segur amb un mateix
	Conèixer les pròpies capacitats i reconèixer els propis límits
	Sentir-se reconegut pels demès
<i>Autonomia</i>	Tenir iniciativa
	Ser capaç d'escollir i actuar seguint les pròpies conviccions
<i>Capacitat crítica</i>	Ser capaç d'analitzar problemàtiques o situacions
	Tenir un criteri propi en relació a problemàtiques o situacions

<i>Eficàcia</i>	Ser capaç de prendre decisions per aconseguir els objectius
	Ser metòdic i constant en a realització de tasques
	Aconseguir els objectius plantejats
<i>Identitat i coneixement comunitari</i>	Conèixer la història i les dinàmiques socioculturals de la comunitat
	Conèixer els diferents agents i organitzacions de la comunitat
	Conèixer els serveis, recursos i equipaments del territori
	Tenir sentiment de pertinença
<i>Meta aprenentatges</i>	Tenir consciència d'haver adquirit o millorat els propis coneixements i capacitats
	Haver desenvolupat la capacitat d'aprendre a aprendre
	Tenir consciència del poder adquirit per actuar
<i>Participació</i>	Implicar-se en accions o projectes
	Ser capaç d'influir en el seu entorn
<i>Responsabilitat</i>	Assumir compromisos i tasques de forma voluntària i realista
	Assumir funcions en els grups i col·lectius dels que es forma part
	Ser capaç de compartir funcions i tasques
<i>Treball en equip</i>	Implicar-se en el treball en equip
	Ser capaç d'exercir funcions de lideratge en el treball en equip
	Ser capaç de comunicar-se
	Ser capaç de negociar i consensuar

Font: Elaboració pròpia a partir de Planas, Trilla, Garriga, Alonso i Montseny, 2016

2.2.5 Cohesió social

Són nombroses les definicions existents del concepte cohesió social des de l'àmbit de les ciències socials (Viales Hurtado, 2016; Gil, 2015; Novy, Swiatek, & Moulaert, 2012; Solé Puig et al., 2010; CEPAL, 2007a), però cap d'elles compta amb el consens de la comunitat científica. La literatura especialitzada sí que ens ofereix alguns intangibles identificats entorn a aquest concepte, com el sentit de pertinença, l'adscripció a un grup o la voluntat de participar i compartir. També podem identificar una sèrie d'elements comuns centrals (Markus, 2012), concretament tres: a) Una visió compartida (valors universals, respecte mutu, aspiracions comuns, identitats compartides); b) la pertinença a un grup o comunitat (els grups o comunitats funcionen quan tenen objectius i responsabilitats comunes i la disposició dels individus a cooperar amb els altres), i c) procés: la cohesió social com un procés continu i constant per aconseguir harmonia social i no com un resultat.

Alguns factors que fan possible la cohesió social a territoris i comunitats fan referència a l'accés a recursos econòmics necessaris per a comptar amb els béns materials pel desenvolupament d'una vida autònoma, a l'accés al treball, a disposar d'un habitatge digne o l'accés a recursos formatius. Si aquests elements no es donen, la cohesió social es trenca i s'amplia l'aïllament de les persones amb carències relacionades amb els elements esmentats (Gil, 2015). Les principals diferències entre les definicions existents

recauen principalment en els factors que promouen o erosionen aquest procés i en el pes relatiu que es dona a cada un d'ells. Des d'aquesta mirada, Jane Jenson (1998) va realitzar un dels primers intents de sistematització, a partir de la identificació de tres *tradicions teòriques*: les teories de la cohesió social (interdependència), les liberals (comportaments privats) i les democràtiques (acció pública). Sobre la base d'aquestes tradicions teòriques s'identifiquen cinc dimensions de cohesió social: pertinença / aïllament; inclusió / exclusió; participació / no compromís; reconeixement / rebuig respecte a la diferència i la diversitat i legitimitat / il·legitimitat. Les dues primeres es referien a aspectes socials, la tercera i quarta a aspectes polítics i la cinquena a econòmics.

Jenson va definir la cohesió social, com les interaccions verticals i horitzontals entre els membres d'una societat, a partir d'un sistema d'actituds i de normes que inclou la confiança, el sentit de pertinença i una predisposició a la participació ciutadana i a la solidaritat. (CEPAL, 2007a: 33). Aquesta nova mirada inclou la societat civil i el capital social, com a components fonamentals i bàsics de la cohesió social, igual que les institucions i els valors orientats cap a l'acció social (vegeu la figura 8).

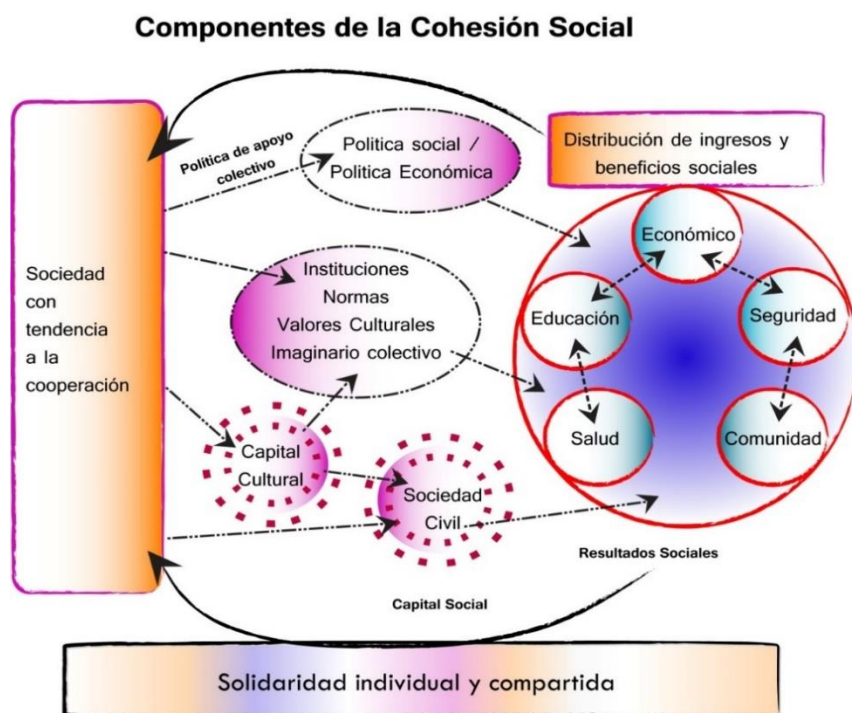

Figura 8. Font: *Ocio, acción sociocultural y cohesión social*, a partir de *Mapping social cohesion: The State of Canadian Research, CPRN Study F/03*, Jane Jenson, 1998.

En els següent apartats desglossem alguns elements que considerem clau per a la promoció de la cohesió social des de les entitats d'acció social i educativa.

Figura 9. Elements clau per a la promoció de la cohesió social

a) Identitat

Les actuals societats contemporànies es caracteritzen per ser societats extremadament plurals, des del punt de vista cultural i religiós (Arlettaz, 2014), societats en les que conviuen grups amb identitats diverses que poden estar definits per característiques particulars (com per exemple la identitat nacional, sexual) o per un conjunt de característiques que permeten identificar al col·lectiu com a cultura societal al compartir una religió, una llengua o un origen ètnic, és a dir, com a grup que comparteix un conjunt de trets identitaris (Arlettaz, 2014). Pel que fa a les ètnies, s'han emprat els termes multiculturalisme i pluriculturalisme per il·lustrar la situació de països en els quals conviuen grups ètnics diferents, la cultura dels quals difereix de la dominant en el territori en el que conviuen. Els problemes d'exclusió material i simbòlica que experimenten els pobles originaris són obstacles per a la vigència dels seus drets civils, econòmics, socials i culturals (CEPAL, 2007b). La garantia dels drets humans de les minories ètniques i culturals constitueix una condició perquè els seus membres desenvolupin les seves capacitats, aconseguixin l'autonomia i exerceixin plenament la ciutadania.

Així doncs, la realitat social i cultural que estem abordant, requereix de polítiques d'inclusió i cohesió social que possibilitin la integració econòmica, social i simbòlica dels grups culturalment diversos. Diversitat entesa com un concepte social i cultural que planteja que cada persona és diferent, i que les diferències personals, socials i culturals no han de ser motiu d'exclusió, tot el contrari, la diversitat és entesa com la valoració positiva de la diferència personal i cultural, ja que aquesta enriqueix i impregna les relacions interpersonals (Leiva, 2013).

Esdevé un element imprescindible en les comunitats reconèixer la visibilitat dels valors i les cultures dels diversos col·lectius, ja que el contrari, reconèixer només la cultura

hegemònica, implica l'anul·lació de les diferències culturals amb el risc d'exclusió que aquest fet comportaria. Per aquest motiu, es clau el reconeixement de les diverses cultures del territori i de les identitats diferencials que d'elles esdevenen. Aquest reconeixement es traduirà en societats democràtiques i interculturals (Leiva, 2013), capaces de convida, de cooperar i de dialogar democràticament amb tots els membres dels diferents grups culturals (Sabariego, 2002). La promoció d'iniciatives que possibilitin la recuperació dels espais públics i dels espais territorials, dels barris, de manera compartida i cooperativa entre persones que pertanyen a grups culturals diversos és una acció fonamental per a la promoció de comunitats interculturals. Es tracta d'iniciatives que han de fer possible avançar en l'enfortiment dels vincles de suport social i emocional de les persones d'origen cultural divers superant així prejudicis i discriminacions. Obrir espais per a la convivència democràtica, des de i en la diversitat cultural, es quelcom enriquidor pel context comunitari i social (Leiva, 2013), on les entitats socioeducatives esdevenen marcs idonis per al seu foment.

Així mateix, comptar amb comunitats culturalment diverses i fonamentades en un model de ciutadania crítica, a partir del foment d'espais i entorns de participació democràtica, permet comptar socialment amb espais per a la reivindicació constant de la igualtat d'oportunitats i per a la generació d'espais de reflexió profunda entorn els valors de la igualtat, la justícia i la solidaritat (Leiva, 2013).

Treballar en clau de reconeixement de les diversitats socials i culturals, des de les entitats socioeducatives, possibilitarà que infants i adolescents amb referents culturals diversos puguin desenvolupar el seu sentiment de pertinença al grup, la comunitat, la institució en les que compateix projectes i accions amb els seus iguals i amb altres membres de la comunitat. Així mateix, els projectes i accions compartides son generadors de valors, objectius, fites conjuntes elements tots ells generadors de cohesió social.

b) Igualtat d'oportunitats i justícia social

"La cohesió social és un atribut de les societats que implica la igualtat d'oportunitats perquè la població pugui exercir els seus drets fonamentals i assegurar el seu benestar, sense discriminació de cap tipus i atenent a la diversitat" (López, Cirurgià, Olmo, Sevilla; Sánchez, 2007: 19). Parlar d'igualtat d'oportunitats fa referència al fet de garantir la redistribució de possibilitats, d'oportunitats i de recursos a tota la ciutadania. Una societat d'iguals esdevé en una societat justa. Ens trobem actualment amb desigualtats no centrades estrictament en la posició de les persones en el mercat de treball sinó en altres factors que poden ser igualment generadors d'exclusió (Bonal et al., 2004). Així mateix, el principi de la igualtat d'oportunitats requereix portar a un terreny tangible un conjunt de valors ètics i polítics, molt presents en els discursos educatius, com poden ser els conceptes de solidaritat, compromís o responsabilitat (Bonal, Essomba i Ferrer, 2004).

L'Estat i la societat civil organitzada són els agents encarregats de facilitar i aproximar l'accés als recursos, especialment en el cas de les persones que es troben en situacions desfavorides. En l'actualitat, amb les reformes de l'Estat de Benestar en molts països desenvolupats, la política d'igualtat d'oportunitats assoleixen una rellevància creixent, donat que esdevé en l'element clau per a protegir la igualtat i la cohesió social (López,

Cirurgia, Olmo, Sevilla; Sánchez, 2007). L'objectiu de les polítiques d'igualtat d'oportunitats és concedir recursos per tal que els resultats que una persona aconsegueixi en el seu desenvolupament vital siguin fruit del seu esforç i no de les seves circumstàncies. Alba-Ramírez (2004), sosté que anivellar a les persones en el seu estatus socioeconòmic és tasca de la política pública. Aquesta afirmació porta, però, adherida un risc evident com es atorgar a l'Estat una excessiva responsabilitat de vetllar pel nostre benestar i convertint-nos en dependents de la seva tasca protectora (Alba-Ramírez, 2004). L'actual societat fragmentada i atomitzada, amb alts nivells de soledat en les trajectòries vitals de les persones, que a l'hora esdevenen complexes i fragmentades (Subirats, 2007), necessiten de respostes individuals i, per tant, no uniformes ni homogènies i que requereixen de xarxes generadores d'interdependència entre els actors, i la creació de les mateixes (Subirats, 2001 a Viales Hurtado, 2016).

Autors com Roemer (1998) i Alba-Ramírez (2004), han establert diferents principis referents a la igualtat d'oportunitats presents en les democràcies occidentals. El primer dels principis, es concreta en el fet que la societat possibiliti a tots els individus que competeixen per un lloc a la societat *accedir al mateix nivell de l'espai social*. Un posicionament que ha de ser previ al procés formatiu i al que han d'optar tots els ciutadans que estiguin amb capacitat de portar a terme un encàrrec professional determinat. Principi, per tant, relatiu a la importància de que no existeixin punts de partida diferents i de que tothom disposi dels recursos i mitjans per aconseguir l'objectiu proposat (Alba-Ramírez, 2004). El segon principi, el de "*no discriminació o de mèrit*", fa referència als requisits mínims necessaris dels candidats a ocupar un determinat espai social, és a dir, determinar les característiques adequades per a exercir les obligacions que un lloc social comporti i es decideixi, atenent únicament a aquestes característiques. Un principi orientat a establir que elements com el gènere, l'ètnia o l'edat no s'haurien de tenir en compte a favor o en contra de l'elecció d'un individu per a un lloc, sent aquestes característiques irrellevants per les funcions a desenvolupar. Un tercer principi es concreta en l'existència d'*equitat en la distribució dels recursos* (Gomà, 2016; Zubero, 2016). Finalment, un quart principi referent a la importància de portar a terme *actuacions compensatòries o accions positives* per contrarestar les dificultats en funció dels entorns desfavorits o altres circumstàncies negatives. Un exemple d'aquest principi és facilitar una educació compensatòria a nens que procedeixin d'entorns socials desfavorits, de manera que puguin adquirir la qualificació necessària per poder competir per una feina amb nens d'entorns socials més favorables (Alba-Ramírez, 2004).

La desigualtat en l'accés als recursos presents en la societat o la discriminació per motius de procedència o classe social que generen diferències en les oportunitats de vida, són elements externs a la cohesió, però que la poden promoure o obstruir significativament. Per aquest motiu, esdevé prioritari per garantir una societat/comunitat cohesionada, establir mecanismes que garanteixin una redistribució justa i igualitària de les possibilitats, les oportunitats i els recursos a tota la ciutadania.

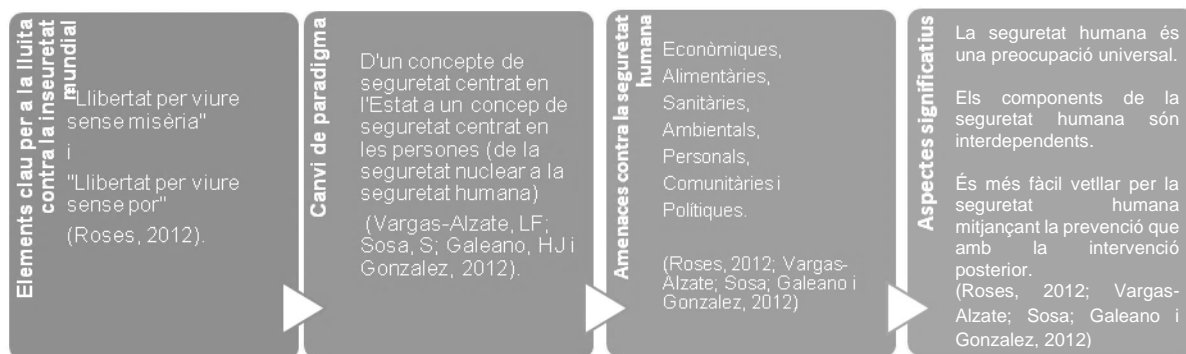
c) Benestar i seguretat dels ciutadans

Entre les necessitats bàsiques universals que les persones necessiten tenir cobertes, per sentir-se felices i satisfetes, juntament amb l'alimentació o l'habitatge destaca la seguretat (Veenhover, 1991), concretament la seguretat humana. Aquest concepte, definit a l'Informe de Desenvolupament Humà 1994 del Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), s'orienta a promoure la participació de la ciutadania

en les activitats i processos que tenen influència sobre les seves vides. Fa referència especialment a la seguretat de les persones i no de les nacions. En l'esmentat informe es descriu el concepte de seguretat humana, configurat per seguretat econòmica, alimentària, de salut, ambiental, personal, comunitària i seguretat política. La Premi Nobel d'Economia 1998, Amartya Sen, assigna a la seguretat humana una dimensió àmplia, en la mesura que permet accedir a la investigació i al coneixement de les facetes de la vida que són imprescindibles per viure amb dignitat. En aquest sentit, inclou la salut, l'educació, la pau, la tolerància, la qualitat de vida, la garantia de portar una vida diària segura i la participació ciutadana, especialment dels més vulnerables; de la mateixa manera, atorga gran valor als canvis en els sistemes de comunicació i de la informació tecnològica, com a dos factors que poden contribuir a transformar la vida al món, i on la garantia d'un accés global és un objectiu que ha de ser assumit pels diferents agents socials (la Vall, 2002a, 2002b). L'aparició del concepte de seguretat humana i la seva conceptualització han possibilitat la incorporació de canvis en les polítiques pressupostaries dels països que han pogut rebaixar una necessària elevada inversió en preparació i resposta militar, que requeria la concepció de seguretat nacional a una inversió en el desenvolupament de les persones i de les comunitats, necessari per un concepte de seguretat que inclou la seguretat de les persones contra les amenaces a la dignitat humana (Benedek, 2008), és a dir, s'inclou la "llibertat per viure sense misèria" i "la llibertat de la por". Nacions unides s'ha sumat a aquesta concepció, impulsant un sistema de seguretat que preveu la protecció d'amenaces com la pobresa, l'exclusió social, el terrorisme i les guerres civils (Ryerson, 2010).

Destaquem alguns aspectes de l'Informe sobre desenvolupament humà (PNUD, 1994), que es consideren significatius per la seva aportació a l'àmbit de la seguretat:

Figura 10. Aspectes significatius sobre el desenvolupament humà

Els experts destaquen la prevenció comunitària com element significatiu i rellevant per augmentar el nivell de seguretat ciutadana. Una prevenció caracteritzada per a la proactivitat, la democràcia i la integralitat, de les seves accions que han de ser promogudes pels diferents agents que configuren les comunitats: l'empresa privada, els governs locals i la comunitat. Aquests agents han de poder analitzar i diagnosticar les principals amenaces del territori (econòmiques, alimentàries, de salut, ambientals, personals, comunitàries i de seguretat política), les formes de prevenir-les i / o neutralitzar-les, així com també accionar i avaluar conjuntament accions i plans orientat a millorar el nivell de seguretat. (Valle, 2002b).

En relació a la temàtica que es acull, les dificultats d'accés a recursos socioculturals, són un indicador més de pobresa i, per tant, d'exclusió social. Una exclusió que en molts casos afecta a infants i adolescents i els dificulta el seu ple desenvolupament personal i de participació social. La manca o les dificultats d'accés a les activitats i l'oferta de lleure i d'acció sociocultural poden esdevenir elements de desigualtat social. Per contra la participació en aquesta tipologia d'activitats i propostes incideixen en l'enfortiment de la cohesió social, especialment en relació a (Rish, 2005): a) El desenvolupament de capital social i de sentiment de confiança que proporciona aquesta participació; b) és un vehicle pel desenvolupament de la inclusivitat i la participació cívica i c) constitueix un laboratori important per experimentar noves tècniques d'innovació social (organització, participació, manifestació) i per examinar els nous recursos simbòlics que emanen de la complexitat social (Rish, 2005), elements relacionats amb el concepte de seguretat humana (PNUD) que recordem s'orienta a promoure la participació de la ciutadania en activitats i processos que tenen influència sobre les seves vides i especialment elements que possibiliten la participació ciutadana i la identificació amb un grup social.

d) Generació de xarxes de suport social i accions solidaries

Les xarxes de suport social, enteses com l'entramat de relacions més o menys denses i profundes que posseeixen les persones, configuren l'estructura del suport social bàsic per a la millora de la seva qualitat de vida (Farpon, Menéndez i Triguero, 2007). Lin i Ensel (1989), defineixen el *suport social* com "el procés (percepció i / o recepció) pel qual els recursos, relacions íntimes, permeten satisfer necessitats instrumentals i expressives de les persones i grups en *situacions quotidianes i de crisi*". Parlar de suport social suposa fer referència a un ampli ventall de recursos que les persones perceben com procedents del seu entorn social i que mostren una influència favorable sobre el benestar personal en múltiples processos psicosocials (Eisenberg, Huntington, Hutchinson & Sowa, 1986; Hutchinson, 1997; Kottke & Shratinski, 1988; Littler-Bishop, Seiden-Feller & Opaluch, 1982). El suport social és, així mateix, considerat com un important factor de protecció vers situacions de vulnerabilitat, (Cardozo & Alderete, 2009; Manciaux, 2003; Quesada, 2006; Zhong, Clark, Hou, Zang, & Fitzgerald, 2014) fet que justifica la seva incorporació com a factor que fa possible processos de cohesió social.

Experimentar el suport social requereix percebre i experimentar *accions tangibles* com poden ser les activitats socioeducatives, en relació a les quals han estat demostrats científicament els seus efectes en la generació del suport social necessari pel desenvolupament individual i col·lectiu dels seus participants (Morata i Garreta, 2012; Ahedo González i Bayón Martín, 2011; Gómez, Morata i Trilla, 2015; Novella, Agud, Llena, Trilla, 2013; Puig, 2009; Soler, 2011). També requereix de la *percepció i el significat* que els individus atorguen a tots aquests elements (Feldman, Goncalves, Chacón-Piugnau, Zaragoza, Bagés i De Pablo, 2008). Les persones significatives son, doncs, les generadores de la percepció de suport social, ja que estan vinculades als diversos espais i moments que les persones viuen: la família, l'escola, el lleure o l'espai laboral (Eguiarte, Maguey i Ferrusca, 2013).

El concepte de suport social ha estat àmpliament estudiat en relació a la *salut i el benestar*, i està estretament vinculat a l'àmbit de la intervenció comunitària (Cohen, Gottlieb & Underwood, 2000; Eckersley, Dixon & Douglas, 2001; Gracia, 1997; Montero,

2003; Ramírez & Cumsille, 1997). Tot i aquesta vinculació, l'anàlisi de les comunitats com a font de suport social és un aspecte poc desenvolupat en la literatura científica, que ha centrat principalment el seu anàlisi de la percepció de suport a les relacions íntimes i de confiança i els seus efectes en la salut i el benestar (Cohen & Wills, 1985; Schwarzer & Leppin, 1989). La interacció social amb els membres i organitzacions de la comunitat constitueix una potencial font de suport per a les persones. Aquestes relacions permeten obtenir importants recursos, informació i ajuda, així com produir un profund sentiment de pertinença i d'integració a una comunitat més àmplia, amb importants implicacions pel benestar individual i social (Cohen, Gottlieb i Underwood, 2000). El suport social en el nivell comunitari exigeix, per tant, un nivell d'anàlisi diferent al del suport en el nivell de les relacions íntimes i de confiança (Lin, 1986).

Els estudis existents entorn el concepte de suport social han permès concretar tres formes d'identificació del suport social: a) la disponibilitat d'un membre del grup a donar suport social a un altre, b) la probabilitat que la persona necessitada de suport, l'accepti i c) la interpretació que aquesta faci de l'oferiment de suport que rep (Levine, Cassidy, Brazier & Reicher, 2002; Levine, Prosser, Evans & Reicher, 2005; Levine, 1999). Els mateixos estudis sostenen que el suport social serà rebut de forma més positiva si aquest procedeix d'una persona amb la que es comparteix una identitat social per formar part del mateix grup social (Topa; Moriano; Morales, 2008). Així doncs, retornem a la idea de que en la mesura que els individus es senten més identificats amb el seu grup social, la seva percepció de suport social serà àmplia i, per tant, la seva vivència i implicació en accions positives impulsades pel seu grup i/o col·lectiu serà més intensa. (Haslam, Jetten, O'Brien & Jacobs, 2004; Haslam, O'Brien, Jetten, Vormedal, & Penna, 2005; Haslam, 2004).

L'existència de xarxes (formals i informals) protegeix socialment a les persones, famílies i grups evitant o disminuint els riscos d'exclusió (Aguilar, 2005). Des d'aquesta perspectiva, la creació i l'enfortiment de les diverses xarxes de les que disposen les persones i els col·lectius, especialment les de suport social, constitueixen el millor antídote preventiu davant els problemes socials d'exclusió social i, per tant, emergeixen com a espais de vinculació social que restauren enllaços socials o bé en generen de nous evitant la desvinculació social i, per tant, fomentat la cohesió social en les comunitats i/o territoris en els que es generen.

Diverses investigacions (Ortega i Bayón, 2014; Novella et al., 2014; Mesurar i Magin, 2012; Tra Bach, Huberman i Sulser, 1995) confirmen que el fet de participar en activitats de lleure, sociocultura o d'acció socioeducativa en l'àmbit no formal afavoreix la creació de vincles socials en la mesura en què aquestes activitats potencien el desenvolupament de l'autoestima, els aprenentatges de participació i la construcció de vincles de pertinença a la comunitat.

Alguns estudis sobre la incidència de l'oci educatiu (Tra Bach, Huberman i Sulser, 1995; Novella et al., 2014), confirmen que aquest tipus d'experiències tenen un impacte positiu sobre la capacitat de relacionar-se i fer amics i contribueix, des de la perspectiva dels protagonistes, a desenvolupar amistats més profundes i més autèntiques que les que es puguin viure en altres espais, la qual cosa reforça les fonts més íntimes de suport social.

e) Inclusió social

Subirats, Alfama i Obradors (2009) identifiquen quatre grans factors del model d'inclusió social present en les societats occidentals: a) els drets polítics (la participació social en el procés de presa de decisions), b) els drets econòmics i socials (l'articulació de mecanismes de defensa del treballador, c) els processos de redistribució social) i d) els llaços socials com elements que pivoten (principalment a través de la institució familiar i les relacions comunitàries bades en el veïnatge, l'ètnia, la religió o altres elements). Les transformacions en el marc de l'economia mundial i les estructures socials, així com els nous riscos socials, però, han provocat un debilitament de la capacitat protectora del treball i de les estructures familiars, els dos grans pilars de les polítiques socials i d'inclusió. En aquest context, apareix el risc de dualització de la societat en dos grups de població, un integrat i un altre cada vegada més allunyat de l'ocupació i de la participació social. Així mateix, la inclusió social està relacionada amb el grau d'harmonia d'un grup social i amb la percepció dels individus que en formen part de pertànyer a un projecte comú. Aquesta pertinença es visualitza en la intensitat de les interaccions socials dins del grup (Carbonell, 2012; Navarra, 1999). Rennes (1995) relaciona el terme *cohesió* amb exclusió/inclusió i amb protecció/integració social:

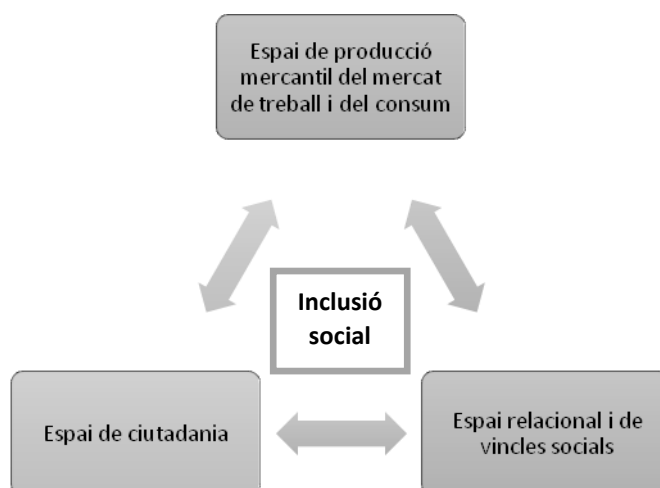
“La seva traducció a l'anàlisi de la pobresa ha anat de la mà de l'aplicació del concepte d'*exclusió social*: Parlar d'exclusió social és expressar que el problema no és ja únicament el de desigualtats entre la part alta i la part baixa de l'escala social (up/down), sinó també el de la distància, en el cos social, entre els que participen en la seva dinàmica i els que són rebutjats cap als seus marges (in/out); és destacar també els efectes, en aquest aspecte, de l'evolució de la societat, i els riscos de ruptura de la cohesió social que això comporta.” (Rennes, 1995 a Gil, 2015)

La literatura especialitzada relaciona la cohesió social amb la inclusió social. Aquesta relació en concentra especialment en el grau d'inclusió en els diferents contextos socials i també en la protecció que la població troba davant dels riscos socials. Parlem, per tant, de l'exclusió com a problema de la societat i no dels individus que la pateixen. Per tal de combatre aquesta exclusió es necessari el desenvolupament de polítiques socials i educatives que garanteixin la millora de les condicions socials (formació bàsica, laboral, cerca d'oportunitats laborals) de tots els col·lectius i, de forma específica, de les persones que no tenen accés a la igualtat d'oportunitats (Viales Hurtado, 2016).

Tal com podem visualitzar al gràfic 1 la inclusió social de qualsevol persona, col·lectiu o territori requereix de: a) que la ciutadania tingui garanties per a l'accés als drets econòmics, polítics i socials corresponents, fent efectives les possibilitats de participació en l'esfera política (sigui quina sigui la procedència de les persones aspecte que requereix d'una modificació en l'actual negociació del ple dret al sufragi actiu i passiu a les persones migrades); b) la connexió i solidesa de les xarxes de reciprocitat social de caràcter afectiu, familiar, veïnal, comunitari o d'un altre tipus. Les xarxes socials i familiars són un element constituent de les dinàmiques d'inclusió i exclusió social. Per aquest motiu, la manca d'aquestes pot determinar l'exclusió o inclusió social d'una persona o col·lectiu, així com la configuració dels seus sistemes de valors. L'existència de xarxes de solidaritat és un element clau en les estratègies que els grups i les persones tenen al seu abast per a donar solució a determinades situacions de

precarietat, i la seva inexistència o la seva conflictivitat pot agreujar la gravetat de la situació i / o cronificar-la. (Moreno, 2001) i c) l'espai de la producció econòmica i especialment del mercat de treball. L'ocupació és la principal font d'obtenció d'ingressos per a la majoria de la població i la base a partir de la qual es calcula el grau de cobertura social de la població inactiva i també una de les principals vies de producció de sentit i identitat per als subjectes . El grau i el tipus de participació en aquests espais determinen les condicions objectives d'exclusió i inclusió social (Subirats, Alfama i Obradors, 2009).

Gràfic 1. Els espais de la inclusió social

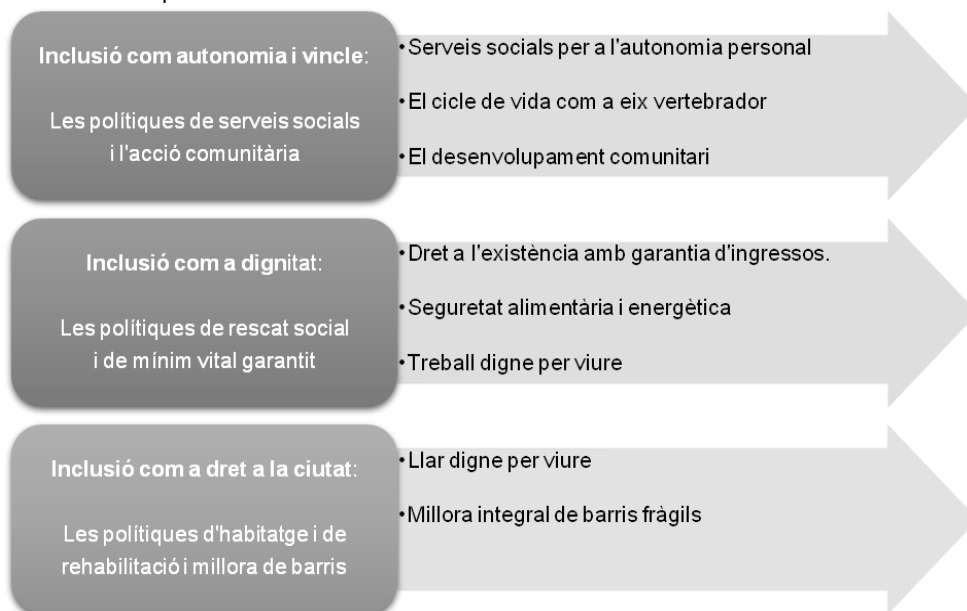
Font: Subirats, 2004

Aquests autors entenen, doncs, els processos d'inclusió com a quelcom col·lectiu on es necessària la implicació dels diferents agents de la comunitat (la ciutadania i les seves xarxes de relació, el professionals, les institucions, la comunitat). Una implicació orientada a transformar aquelles situacions generadores d'exclusió per a construir societats inclusores, sent aquest l'objectiu principal de les polítiques socials i no la reducció dels impactes de la creixent dualització. Unes polítiques socials que cal construir comptant amb la ciutadania i amb les organitzacions socials que treballen a les comunitats i on l'administració pública ha de contribuir a l'autonomia de la ciutadania en la generació de respostes a les seves necessitats. Si es pretén un veritable espai d'inclusió social, cal que els poders públics fomentin la participació social per assolir entorns cohesionats socialment i on tota la ciutadania gaudeix del benestar social. Unes polítiques socials dissenyades i implementades també amb la participació dels i les ciutadanes, inclosa la ciutadania que necessita de les mesures d'inclusió per a incorporar-se als seus entorns socials "Si no els queda altra alternativa, no poden 'sortir' individualment, han de poder participar 'fer-se sentir' davant dels altres" (Subirats, Alfama i Obradors, 2009).

Gomà (2016), proposa un articulats per a les polítiques d'inclusió orientades a superar l'actual distribució de fragilitats i riscos que pivota en la comunitat com espai on fer realitat els projectes de vida. Aquest articulats es sustenta en aspectes com la proximitat, el bé comú i les xarxes d'acció. Una proximitat que ha de permetre la coproducció entre els diferents agents de la xarxa i amb el protagonisme de les persones, com a subjectes actius en l'exercici de la ciutadania, de pràctiques d'inclusió innovadores i democràtiques, a partir de la participació social i la gestió ciutadana.

Aquestes polítiques que també han de permetre apoderar a les comunitats com agents actius i responsables de la inclusió social de tota la ciutadania, desenvolupant les capacitats necessàries per a la resolució dels problemes compartits des de l'autogestió per part de la ciutadania (Navarro, 2004). En aquest marc l'acció comunitària emergeix com a resposta eficaç al paternalisme institucional i a l'individualisme present a les societats actuals (Blanco, 2016; Gomà, 2016).

Gràfic 2. Polítiques d'inclusió

Font: (Gomà, 2016)

2.3 Praxis del lideratge social en i des de les entitats d'acció social i educativa de caràcter comunitari

En aquest tercer apartat es descriuen les principals elements de les dues metodologies del model de lideratge social que es presenta: el treball comunitari i l'acompanyament.

En relació al treball comunitari s'aborden tres elements de caràcter metodològic que en aquest tercer apartat del present capítol es descriuen les principals elements de les dues metodologies del model de lideratge social que es presenta: el treball comunitari i l'acompanyament.

En relació al treball comunitari s'aborden quatre elements de caràcter metodològic que esdevenen necessaris en relació al mateix: a) el treball en xarxa; b) el grup i c) la dinamització comunitària. En relació al *treball en xarxa*, es presenten els principis i condicions necessàries pel seu desenvolupament, els requisits o condicions per a fer-ho possible i les tipologies de treball en xarxa.

Sobre el segon element metodològic *el grup*, farem referència al grup com a experiència clau pel desenvolupen de *capacitats personals i socials*, per l'enfortiment de les relacions entre iguals i amb la comunitat i, finalment a la construcció de vincles i relacions amb persones diverses.

En el tercer dels elements del treball comunitari, l'activació comunitària, desenvoluparem tres apartats: el compromís amb el barri; la implicació i responsabilitat social i la participació social per l'enfortiment del teixit social.

Finalment, en relació a la dinamització Sociocultural / Animació Sociocultural es presenta en un primer apartat una conceptualització de la dinamització sociocultural / Animació sociocultural així com una breu descripció de l'ASC des de dos paradigmes d'intervenció i finalment ens aproximarem a com des d'aquest element metodològic es possible la construcció d'identitat cultural i de pertinença.

En relació a l'Acompanyament socioeducatiu, desenvolupen 4 apartats: una aproximació des de la literatura científica al concepte d'acompanyament a la figura de l'educador com acompanyant. També presentarem les fases del procés d'acompanyament i una sèrie d'aspectes transversals de totes dels fases del procés.

2.3.1 Treball comunitari

a) El treball en xarxa

El treball en xarxa és el conjunt de relacions i interaccions que es generen entre una pluralitat d'actors (subjectes i institucions), que s'identifiquen amb les mateixes necessitats i que requereixen de l'establiment d'espais de coordinació estables on intercanviar recursos, negociar prioritats i contribuir a la resolució conjunta d'una finalitat comuna, evitant duplicitats, competències entre recursos o descoordinació. Un espai comú, obert i diversificat, en què es puguin anar sumant noves iniciatives, propostes i reptes (Varela, 2010; Ballester, Caballer i Hernandez, 2008; Rizo, 2006; Aguilar, 2005). El Treball en xarxa serà, per tant, el resultat de la intervenció comunitària des d'una perspectiva ecològica, en tant que resulta una trama de relacions que s'estructuren de manera natural i informal en una comunitat. Des d'aquesta perspectiva, el treball comunitari, implica la identificació de les xarxes existents per a la seva possible utilització i l'aprofundiment en elles per a la seva potenciació o creació si fos necessari (Morata, 2009). El treball en xarxa esdevé, doncs, un *"treball sistemàtic de col·laboració i complementació entre recursos locals d'un àmbit territorial és més que la coordinació (intercanvi d'informació). És una articulació comunitària: col·laborar de manera estable i sistemàtica (...) potenciar el treball en conjunt"* (Ballester i Muñoz, 2009, p. 95). Formar part de xarxes fa possible que entitats i serveis puguin optimitzar les seves funcions pròpies, augmentar la seva perspectiva d'acció i, per tant, també la seva incidència social. Així doncs, la participació en xarxes podem afirmar que és un factor de creixement, si aquesta participació s'ajusta a la capacitat de resposta del col·lectiu (Castillo, 2009).

Les entitats socioeducatives dirigides a l'infant i l'adolescent poden exercir un paper de lideratge en les xarxes de treball a la comunitat. Unes xarxes que fan possible la construcció d'un sistema obert que, mitjançant un intercanvi dinàmic entre els integrants de col·lectius de la comunitat (família, equip de treball, barri, organització, l'hospital, l'escola, l'associació de professionals, el centre comunitari, entre d'altres) i amb integrants d'altres col·lectius, potencien els recursos existents i la creació de noves respostes per a la resolució de necessitats i problemàtiques sociocomunitàries (Ubieto,

2007; Rizo, 2006). Cada membre del grup s'enriqueix a través de les múltiples relacions de reciprocitat que desenvolupa, optimitzant d'aquesta forma els aprenentatges quan aquests son compartits. Les xarxes socioeducatives formades per tots els professionals i organitzacions que treballen de forma conjunta fan possible l'ingrés i la sortida dels subjectes i les institucions que en formen part, així com el canvi en les funcions que aquests desenvolupen; d'aquesta manera es produeixen una sèrie d'intercanvis orientats a cercar els beneficis de tots els integrants de la xarxa (Ramos, 2010; Ballester, Orte, Oliver, March, 2004).

El treball en xarxa: els seus nivells de construcció i els beneficis per a la comunitat

El treball en xarxa, des de la perspectiva d'un sistema metodològic requereix també d'un procés de treball estable i continuat. Presentem seguidament tres grans nivells de construcció d'aquest tipus d'actuació (Ballester, Orte, Oliver, March, 2004):

- Nivell 1: *Construir les bases pel treball en xarxa* a partir de l'establiment d'acords bàsics, del reconeixement mutu de les parts, d'una anàlisi de la realitat i les necessitats a abordar de forma conjunta, de la incorporació dels recursos necessaris i de la definició de les principals línies d'acció de la xarxa i de les àrees o tècnics participants;
- Nivell 2: *Operativitzar la xarxa*, mitjançant la creació de protocols de treball col·laboratiu. Uns protocols que es basaran en la prioritització dels objectius establerts. En aquesta fase pot resultar d'utilitat l'establiment de comissions de treball on es puguin contrastar expectatives, adaptar metodologies i procediments segons les característiques dels territoris i dels agents de la xarxa i
- Nivell 3: *Fer eficaç la xarxa*, especialment a través d'equips de treball. En aquesta fase es tractarà de dinamitzar i executar els projectes o actuacions consensuades. L'èxit de les mateixes permetrà la consolidació de les xarxes i derivarà en la creació de noves. Per a mantenir-les es necessari facilitar als participants informació que faci possible a tots els integrants actualitzar i visualitzar els beneficis del treball realitzat.

Les principals aportacions del treball en xarxa als sistemes de benestar els podem concretar fonamentalment en 5 tipus de beneficis (Morata, 2009):

- *Accions de caràcter integral i sistèmic*. La coherència de les actuacions dutes a terme des dels diferents recursos és un element essencial per aconseguir una atenció integral. Una coherència entesa des de la perspectiva de que tots els / les professionals que treballen amb una persona o situació segueixin una mateixa línia d'actuació i on el diàleg i la cooperació permanent són elements indispensables per aconseguir la complementarietat de les accions i per a desenvolupar eficientment l'assoliment dels objectius, prèviament plantejats (Ballester, Caballer i Hernandez, 2008).
- *Intervenció plantejada des d'objectius compartits per part dels professionals i dels recursos de la comunitat*. És indispensable dotar-se d'objectius i fites estratègiques comuns que esdevinguin motor de l'acció conjunta i que s'orientin a donar resposta a una necessitat concreta. Si es generen veritables connexions en el marc de les xarxes, aquestes poden esdevenir espais de treball continuat

on fer emergir les potencialitats de propostes de promoció dels professionals i del compromís social. Propostes que faran possible espais de trobada, d'ajuda mútua o d'economia sostenible que milloraran la vida de col·lectius però que no necessàriament donen resposta a una necessitat concreta. Fem referència, per tant, a experiències promotores de capital social que fan possible espais de convivència i de col·laboració des de la quotidianitat (Castillo, 2009).

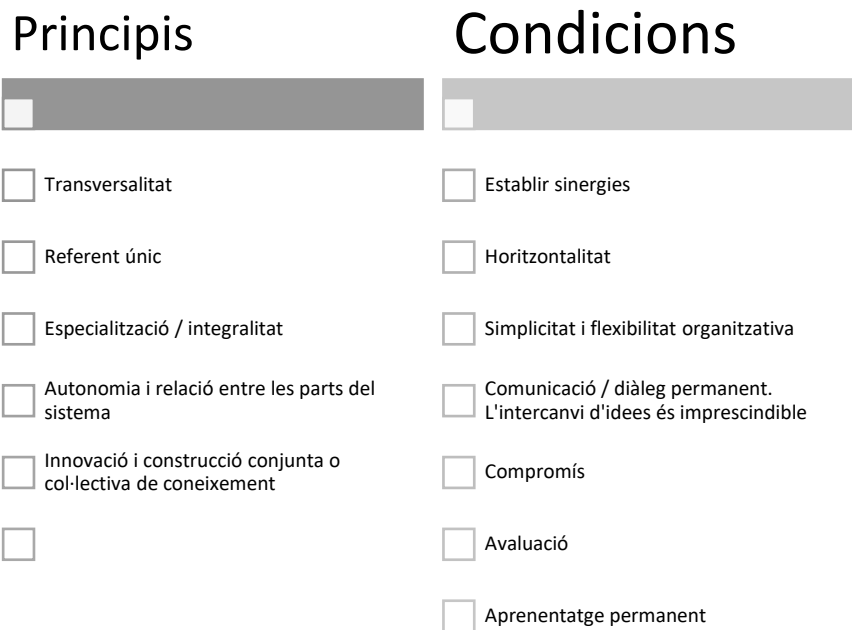
- Entitats i equipaments del territori més *flexibles* amb una major capacitat d'adaptar-se als canvis existents i *accessibles* per a tots els sectors de població, optimitzant així les respostes i fent-les més integrals. Aquesta optimització dels recursos del territori, pot aportar valors com: a) evitar solapaments i la duplicació d'actuacions; b) sincronitzar els temps dels diversos serveis de la xarxa, de manera que els horaris dels serveis puguin complementar-se, atenent a la realitat del territori, sense suposar una sobrecarrega pels professionals i les institucions; c) ofereixen als professionals espais on compartir i intercanviar experiències, problemes, sentiments, dubtes, etc., (Varela, 2010). Així mateix, es facilita el desenvolupament sostenible, en la mesura que l'existència de rutes alternatives permeten la reconstrucció quan es produeix un deteriorament de la situació o de la resposta inicialment generada (Fantova, 2006).
- Definir competències professionals, fomentant la creativitat de tots els agents a partir de l'establiment de nous sistemes organitzatius entre els diversos professionals i recursos i on la gestió del coneixement emergeix com a eina per construir llenguatge comú (Fantova, 2006). Des d'aquesta perspectiva, cada un dels agents, des del treball coordinat, i sent conscient de la seva funció dins de l'equip i de la posició que ocupa dins de la xarxa, pot influir en el treball dels altres membres que conformen l'equip, aportant mirades especialitzades i a la vegada complementàries per a la generació de propostes innovadores i eficients (Varela Crespo, 2010).

Principis i condicions del treball en xarxa

Epistemològicament, la producció del saber esdevé d'una elaboració conjunta que parteix del no saber i que a partir d'aportacions diverses (disciplines i agents), construeix un saber compartit (Ubieto, 2007). Una construcció col·lectiva que ens ha de permetre identificar el problema, identificar els interrogants i proposar accions de millora, que hauran de ser sempre avaluades i avaluables.

El treball en xarxa treballa fonamentalment per a la optimització dels recursos i la millora social d'una comunitat i d'un territori. Significa pensar, comunicar-nos i actuar conjuntament, compartint objectius i recursos, unificant capacitats i esforços, relacionant les nostres accions. Per a fer possible el treball en xarxa s'han de complir una sèrie de principis i requisits, que seguidament recollim (Morata, 2009; Aguilar, 2005):

Figura 11. Principis i condicions del treball en xarxa

Font: Elaboració pròpia a partir de Morata, 2009 i Aguilar, 2005

En relació als principis:

Transversalitat

El concepte de transversalitat apareix als anys 90 a Suècia, vinculat a la implementació de polítiques públiques i més concretament a la promoció de la igualtat de gènere (Dorado Perea, 2006). És precisament en aquest marc que el terme es consolida i s'internacionalitza a partir de la 4a Conferència sobre la Dona de Nacions Unides celebrada a Beijing al 1995 sota la denominació de gender mainstreaming (Swedish Government, 1999). Davant d'una realitat complexa com l'actual, les organitzacions i les institucions han de triar aquelles dimensions més significatives i prioritàries on la gestió transversal serà un instrument organitzatiu adequat per a fer front a les múltiples facetes de la realitat multidimensional. Una gestió que fa possible el desplegament de nous punts de vista i noves capacitats d'intervenció sobre la realitat de la mateixa organització o d'altres amb les que es relaciona i amb el conjunt de la comunitat on està ubicada (Serra, 2005).

Referent únic

Professional referent d'una persona o nucli familiar i/o de convivència que gestiona les diverses prestacions i o serveis necessaris per assolir el millor índex possible de qualitat de vida. Així mateix, aquest professional serà l'encarregat de vetllar per la globalitat de les intervencions i per la coordinació entre els diferents equips professionals de la xarxa de benestar social o d'altres xarxes. Un darrer aspecte rellevant de les funcions del referent es afavorir la presa de decisions en relació al procés de treball establert seguint la perspectiva dels serveis i del context comunitari en el que viu la persona i/o el seu nucli (Departament de Benestar i Família, 2015).

Especialització / integralitat

Les xarxes, per la diversitat dels membres que les conformen, tenen la capacitat d'augmentar la seva especialització en la resposta a situacions complexes i així mateix

també poden donar respostes específiques i innovadores a les situacions socials. La transversalitat present a les xarxes permet també superar límits presents en les intervencions i, que només des de respostes integrals es poden superar o millorar.

Autonomia i relació entre les parts del sistema

Formar part d'un sistema de relacions permet als participants compartir informació, experiències i recursos, per millorar la qualitat i l'eficiència dels serveis i els equipaments. Les estructures / plataformes de treball en xarxa, a través de la negociació, dialoguen sobre els objectius i els resultats compartits des d'una perspectiva horitzontal entre serveis i mantenint la independència de cada un dels membres participants. Una independència que els atorga la seva funció social dins el sistema d'atenció i serveis a les persones. Un element essencial de la xarxa és compartir i optimitzar recursos a partir de la suma de les diferents potencialitats que s'agrupen en la mateixa (Coll et al., 2005), però mantenint cadascuna de les parts la responsabilitat de desenvolupar les tasques específiques que li son pròpies.

Innovació i construcció conjunta o col·lectiva de coneixement

El coneixement que es construeix a partir de les aportacions de persones i entitats que per proximitat i per la seva connexió al territori, coneixen de primera ma la realitat (Castillo, 2009). El coneixement generat conjuntament entre persones dedicades a la formació i la recerca, les aportacions de les persones implicades en accions operatives de transformació social, així com les persones destinatàries d'aquestes accions esdevenen aportacions de valor en la construcció de coneixement. Una construcció de coneixement que implica la construcció d'un llenguatge comú on tots els agents estiguin disposats a escoltar i aprendre, impulsant processos i mecanismes d'acumulació de l'experiència (registres, memòries, avaluacions, plans,...)

Cal, però, continuar conscienciant a la societat civil i als professionals de l'acció social i educativa de les seves capacitats per a generar coneixement. Cal incidir en la importància d'investigar, de fer recerca i de sistematitzar els coneixements que la pràctica ofereix. Aquesta sistematització i recollida d'evidències serà la que farà possible poder generar coneixement valuós i rigorós des de la pràctica social. També serà necessari generar espais d'intersecció i de treball conjunt amb les persones destinatàries dels programes d'acció social, espais que des de la proximitat fan possible la construcció de quelcom comú (Castillo, 2009).

Requisits o condicions:

Establir sinergies.

Compartir les diferents capacitats, habilitats, coneixements i recursos per a la creació de respostes noves a necessitats també noves. És especialment importat aquesta resposta conjunta en moments de canvi social com els que estem vivint. La fragmentació social en la que vivim i la rapidesa i complexitat de la realitat actual són dos elements que expressen i posen de manifest la necessitat de generar respostes conjuntes des de la realitat de les persones i de les comunitats amb les que treballem des de l'acció social (Castillo, 2009). El treball en xarxa permet teixir relacions, aprenentatges, complicitats per avançar cap a l'espai comú. Un espai obert i divers al

que es poden incorporar noves iniciatives, propostes i fites (Ballester, Caballer i Hernandez, 2008).

Horitzontalitat.

Tots els membres que configuren la xarxa ocupen la mateixa posició jeràrquica, el que permet que les relacions i la presa de decisions es doni en una posició "entre iguals". Les xarxes configuren espais creadors de compromís personal i col·lectiu de l'espai i son creadores de xarxes de capital social

Simplicitat i flexibilitat organitzativa.

La xarxa no és una finalitat, sinó un mitjà per aconseguir els objectius comuns. Per tant, caldrà garantir un clima de col·laboració entre els seus membres per a la construcció conjunta i garantir elements de formalitat com per exemple les estructures o espais de treball, la periodicitat, l'eficàcia de les reunions (Ballester, Caballer i Hernandez, 2008; Rizo, 2006). També caldrà defugir d'una excessiva burocratització de les relacions, on l'establiment abusiu de procediments i protocols formalitzats podria restar capacitat d'adaptació a les necessitats i a la generació de respostes àgils i eficients.

La generació d'espais conjunts esdevindrà el motor de noves iniciatives. Els primers contactes serviran per intercanviar informació i cercar possibles vies de treball compartit entre professionals i participants. El treball conjunt permet a les estructures evolucionar cap a formes més complexes i madures amb estabilitat i a partir d'acords explícits de col·laboració, organització i sistemes de més coordinació i productes concrets de construcció conjunta (Ballester, Orte, Oliver, March, 2004).

Cadascuna de les parts haurà de renunciar a certes dinàmiques individuals per a poder enriquir-se del espais de trobada. La pròpia acció permet mantenir activa la xarxa, per a fer circular al informació i la coordinació.

Comunicació / diàleg permanent. L'intercanvi d'idees és imprescindible

La comunicació esdevé a les xarxes un element imprescindible per a la planificació i la fonamentació de les accions comuns. El debat entre els integrants de la xarxa permet localitzar les confluències i també les divergències existents. Ambdós elements donen identitat a la xarxa i només els podem identificar si cada un dels components explicita les seves posicions, mirades i visions per tal de cercar acords mínims. Així mateix caldrà garantir la transparència dels processos mostrant tant els èxits de l'acció conjunta com les dificultats que en els mateixos puguin anar sorgint.

Es imprescindible que aquesta comunicació es doni al llarg de tot el procés, no només al final del mateix i per diversitat de mitjans: escrits, electrònics, trobades presencials. Marchioni (2006) parla de la regla de inversa proporcionalitat com a guia per l'ús de la informació en processos comunitaris. Les principals idees que la defineixen son: poca informació per a moltes persones (informació que ha de ser intel·ligible per a tothom, molt concreta i destacable); més informació per un grup intermedi de destinataris (personal tècnic amb una baixa implicació en el procés) i màxima informació per a poques persones (tècnics i altres agents més implicats en el procés comunitari)

L'acció social requereix de la difusió dels resultats de les accions i programes que es porten a terme. Cal donar cobertura a les accions que es realitzen per tal de visualitzar els resultats assolits.

Compromís

És necessària la implicació efectiva, la responsabilitat i el risc, és a dir, ser solidaris amb el projecte comú i crítics davant la manca d'igualtat d'oportunitats o les situacions d'exclusió. El compromís el descriurem, a partir de dues perspectives: la *incidència política* i la *solidaritat social*.

En relació a la *incidència política*, entesa aquesta com les accions destinades a influir en actuacions, comportaments, posicions i decisions públiques amb l'objectiu d'aconseguir una transformació social positiva, principalment per a la comunitat de referència, el treball en xarxa incorpora el pluralisme de mirades i recursos i una gestió horitzontal per a fomentar la distribució de les persones com a subjectes actius en l'exercici de la ciutadania social (Gomà, 2016; Morata, 2016). En relació al segon dels principis, la *solidaritat social*, el treball en xarxa vehicula valors i pràctiques de solidaritat i reciprocitat (Gomà, 2016) actuant com espais d'incorporació, d'acollida i d'acompanyament a les persones i als col·lectius, especialment aquells que es troben en situacions de vulnerabilitat (Morata, 2016). Així mateix, son espais idonis on defensar els "valors de solidaritat per fer-ne un element d'opinió pública que pugui pesar en l'elecció i en les decisions dels governants" (Arbós i Giner, 1993).

Avaluació

L'avaluació és quelcom necessari en el treball en xarxa. Una avaluació ha de recollir evidències sobre allò assolit i també sobre les mancances o carències que els diversos agents implicats expressen (participants, voluntaris, professionals,...). Una avaluació que necessita de la construcció d'indicadors i de sistemes útils per a la intervenció, la gestió i el govern de les institucions i comunitats; avaluació continuada per a poder comptar amb evidències contrastades de forma sistemàtica i permanent sobre la validesa de les accions/propostes que es porten a terme i, finalment, una avaluació que ha de ser pública i compartida amb les persones implicades en els processos (professionals, participants, ciutadania) (Departament de Benestar i Família, 2015).

Aprenentatge permanent

L'aprenentatge permanent és un element present en el treball en xarxa, relacionat amb la seva capacitat per a coordinar la gestió del coneixement, que es genera en les mateixes xarxes (Gairín, 2004). Aquestes es caracteritzen per ser estructures intencionals, amb interessos i objectius comuns i on, consegüentment, tots els seus membres tenen la possibilitat de treballar i responsabilitzar-se de forma igualitària. Això genera una gran cohesió de grup que incrementa la confiança, així com l'enfortiment de relacions satisfactòries. Aquestes relacions son generadores d'aprenentatge pels agents que en formen part, especialment per ser espais idonis per a la detecció de necessitats i la recerca de respostes conjuntes i compartides (Berri, 2011).

Tipologies de treball en xarxa

Descriurem en aquest apartat les principals característiques de tres tipologies de treball en xarxa: treball en xarxa entès com a coordinació (multidisciplinarietat), treball en xarxa des de la cooperació (interdisciplinarietat) i treball en xarxa i construcció conjunta de coneixement (transprofessionalitat).

Coordinació

Entenem la coordinació com els acords de col·laboració que serveis i/o institucions poden establir en relació a programes d'acció (Ubieto, 2007). Pràctiques que també es denominen d'integració de serveis o plataformes de coordinació institucional. El sentit de la coordinació recau en la capacitat dels membres d'aportar valor al treball conjunt que es porta a terme. El valor diferencial de cada membre de la xarxa és un element essencial. Cada professional o servei per les funcions que te atribuïdes o per les interaccions que ha generat al territori podrà aportar al treball conjunt elements que els altres membres no han desenvolupat, generant per tant espais on es comparteix informació, es valora la mateixa i es prenen decisions en relació a persones o col·lectius que no estan presents (Rizo, 2006). Les diferents disciplines coexisteixen al servei dels mateixos destinatàries però no hi ha feina professional conjunta (Fantova, 2005). La persona circula sota la perspectiva de la màxima rendibilitat i, per tant, de l'optimització màxima dels recursos (coordinació-multidisciplinarietat), amb el risc de quedar en una deriva que es genera entre els serveis de la xarxa.

La xarxa esdevé sota aquesta tipologia de treball un circuit on es posa en circulació a la persona, on les derivacions, establertes en els protocols prèviament definits i pactats, d'un lloc a un altre de la xarxa representa el vincle establert entre els serveis i professionals.

Cooperació

Aquesta tipologia del treball en xarxa atorga un lloc central al cas o a la situació, a partir dels interrogats que els professionals de disciplines diverses, que formen part del projecte comú d'intervenció, plantegen (Fantova, 2005). Suposa abordar la situació a partir d'una anàlisi global que possibilita la creació d'un vincle entre els membres que configuren la xarxa permetent converses permanents sobre la situació i els seus interrogants. Una conversa que permet el pacte entre professionals que, partint de la idea conjunta d'estar treballant amb i per un tercer organitzen el seu treball entorn els buits de saber i els interrogants que els posa a treballar sota el desig de col·laborar de forma realista per a trobar respostes conjuntes.

El principal risc d'aquest nivell de treball en xarxa es la pèrdua de l'especialització de cada un dels àmbits professionals que s'agrupen en la mateixa.

Transprofessionalitat o construcció conjunta

Aquest nivell de treball possibilita organitzar els coneixements (les disciplines diverses) en una visió de conjunt, que permet estudiar les seves connexions i relacions. Es dona, per tant, una concepció integradora del coneixement. Aquest tipus de treball implica eclecticisme i la renúncia dels professionals al protagonisme sobre els altres. L'eix clau és la cerca d'elements transversals que ajuden a optimitzar els coneixements particulars

de cada un dels participants, pressuposa lideratges compartits per a la construcció conjunta del saber transdisciplinar. Aquest s'entén com el procés de compartir competències i tecnologies, que aporta una integració entre les disciplines i les funcions de les persones (cada vegada més polivalents), que al seu torn s'orienten cap a la construcció del projecte i no tant a les aportacions de la professió original dels participants (Fantova, 2005).

b) El grup com a context de relació i de creixement personal

Aquest segon element del treball comunitari, l'aprenentatge relacional i grupal el presentarem també a partir de tres elements: a) el grup com experiència clau pel desenvolupen de *capacitats personals i socials*; b) el grup com espai on enfortir relacions entre iguals i amb la comunitat i c) el grup per a la construcció de vincles i relacions amb persones diverses.

El grup com a experiència clau pel desenvolupen de capacitats personals i socials.

El grup i les relacions que s'estableixen i desenvolupen en el marc de les entitats socioeducatives i a les entitats/ activitats de lleure educatiu esdevenen elements clau en l'educació de l'infant, ja que aquests entorns esdevenen un espai important per a la socialització. En les activitats de lleure i d'acció social, el grup és una de les eines més importants que permeten a l'educador treballar i assolir adequadament els processos de socialització dels infants, adolescents i joves (Capdevila, 2006). L'estudi *L'impacte educatiu del Moviment Scout: estudi sobre tres casos en la adolescència* (Tra Bach, Huberman i Sulser, 1995), realitzat al 1995 per investigadors de la Comissió d'investigació i desenvolupament de la Organització Mundial del Moviment Scout, que tenia per objectiu examinar a través de tres estudis de cas, els efectes de l'experiència escolta en joves de 14 a 18 anys apunten com a resultats que: 1) tots els participants van valorar la importància *del grup* com eix clau dels seus aprenentatges i també es destacava el paper del grup en moments de dificultat; 2) que els joves deien que el grup els havia ajudat a superar les dificultats i a guanyar confiança en si mateixos i 3) també aquest estudi aporta evidències sobre el fet de desenvolupar en el espais de lleure amistats més profundes i més autèntiques de les viscudes en altres espais.

Destaquem finalment algunes *habilitats* i *actituds* que es poden desenvolupar a partir de la participació en les activitats de lleure educatiu i d'acció social i que tenen relació amb el grup i amb el treball en equip (Morata, 2015). En relació a les *habilitats*, volem destacar el desenvolupament de la capacitat per entomar nous reptes tant personals com en l'àmbit professional. També, l'aprenentatge i la potenciació de la creativitat i la imaginació que es desenvolupa a partir de les experiències grupals viscudes i els projectes en els que infants i joves participen. Finalment, fem referència a la planificació, l'organització i la flexibilitat assolides per modificar allò previst o per adaptar-se als recursos disponibles.

En relació a les *actituds* la experiència grupal afavoreix potenciar la disposició a compartir, així com la capacitat d'obertura, de crítica, de respecte i de tolerància vers la diversitat que infants i joves viuen a partir de les experiències grupals en l'àmbit del lleure educatiu i l'acció social.

Enfortir relacions entre iguals i amb la comunitat

El treball compartit que es porta a terme en els espais i activitats de lleure educatiu i d'acció social afavoreix que els participants s'impliquin i treballin amb i per algú, especialment en els entorns propers als infants i joves, a partir de projectes compartits i produint un servei que els aporta una sèrie d'aprenentatges tècnics, competencials i de valors, així com el desenvolupament d'habilitats (Cerda, 2011). Des d'una perspectiva pedagògica, aquest treball conjunt possibilita als participants establir relacions afectives i d'amistat que es configuren a partir de la necessitat de construir visions compartides. El treball educatiu compartit exigeix l'establiment de vincles afectius positius, que són essencials pel creixement personal i social. Algunes recerques actuals han aportat dades entorn com els infants seleccionen als seus amics, a partir de la realització d'activitats conjuntes i amb els mateixos interessos. L'estudi *Coneixement cultural compartit: Efectes de la música en les preferències socials dels nens petits* (Gaye & Spelke, 2016) mostra que els infants prefereixen relacionar-se amb altres infants que tenen coneixements culturals propers als seus. En el cas d'aquesta recerca, s'assenyala com a exemple el fet de conèixer les cançons que ells mateixos coneixen. Així mateix, eviten altres infants que coneixen cançons diferents a les seves. Aquests resultats suggereixen que els nens petits tenen una sensibilitat notablement selectiva al coneixement cultural compartit. Així doncs, els coneixements i la cultura compartida són elements que determinen la configuració dels grups i les relacions i, per tant, pot servir com a marcador de la identitat del grup social. Aquestes dades indiquen una via que pot contribuir a evitar l'exclusió social i ampliar l'acceptació de la diversitat inherent a les cultures humanes.

El grup per a la construcció de vincles i relacions amb persones diverses.

El treball educatiu en relació a la vivència de grup que es desenvolupa en el marc de les associacions juvenils, les pròpies entitats de lleure educatiu, en les entitats esportives i/o culturals i les entitats socioeducatives és un mitjà idoni per a l'educació en valors com la tolerància i la convivència pacífica, necessaris per a entendre la diversitat com un valor dins de les nostres societats d'acollida, per a promoure espais i contextos de convivència intercultural, des de perspectives inclusives i participatives i també, l'educació en la diversitat cultural. A més, constitueix un espai idoni pel treball en actituds i l'aprenentatge de la convivència en la diversitat (Martínez, 2003) ja que a partir dels seus projectes educatius, pot permetre la interacció de la diversitat cultural present en els territoris (Iglesias-Vidal i Espona-Barcons, 2017).

A les entitats de lleure educatiu i d'acció social hi té lloc una part de la inclusió sociocultural dels infants i els joves d'orígens culturals i territorials diversos a través de diferents interaccions que es donen en el marc de les mateixes. Aquestes interaccions es donen entre els infants, els joves i els educadors, però també entre altres infants i adolescents i, entre les seves famílies, els responsables de les entitats i, finalment, amb les famílies de la resta d'infants i joves, també de procedències i característiques socioculturals diverses. Unes institucions i educadors que, en ocasions, per tal de constituir entitats plurals i diverses que permetin consolidar la convivència democràtica (Martínez, 2003) trencant amb anteriors identitats culturals per a reconstruir una nova realitat, a partir de les aportacions dels diferents grups culturals que formen part de la comunitat (Herrera, Albaigés, & Garet, 2003).

Des de l'àmbit d'acció del lleure educatiu i l'acció social, treballar les diverses realitats culturals així com la pluralitat d'identitats que es deriven, educativament i des de la perspectiva de la diversitat cultural, permet l'adquisició de consciència personal i social, així com també la construcció d'identitats des del respecte i des de la inclusió. La intervenció socioeducativa des d'una perspectiva de diversitat cultural pot permetre també la creació de xarxa social i l'enfortiment de la mateixa, l'arrelament en el territori i el sentiment de pertinença i de vinculació a una comunitat, l'adquisició de valors, hàbits, capacitats i el foment de competències personals i socials, així com possibilitar la participació en les estructures existents a les comunitats i a les societats (Soria, 2018). Els espais interculturals no només contempen la llibertat negativa (Berlin, 1958), sinó que passen a un estadi molt més positiu de la llibertat, on són les persones de diferent procedència cultural que s'apoderen dels seus propis vincles comunitaris i estableixen espais comuns que permeten el diàleg, el coneixement i el reconeixement amb l'altre.

Alguns principis que mostren el potencial de l'educació en el lleure i l'acció social com a contextos per a una vivència positiva d'experiències de diversitat cultural es concreten en (Iglesias, 2014) :

- Principi de reconeixement, com a generador de valor i dignitat de "l'altre";
- Principi de convivència, com a primer posicionament en la construcció d'un significat comú dins d'una comunitat diversa;
- Principi de relativisme cultural, entenent aquest concepte com un qüestionament crític del jo individual, col·lectiu i cultural com a exercici previ per observar en les nostres costums i tradicions no un element de superioritat moral i / o ètica sinó un espai orgànic de constant canvi i obert al diàleg;
- Principi de ciutadania activa, com a motor del compromís amb la comunitat i la participació en la mateixa;
- Principi d'igualtat social, com a condició i garantia d'un veritable espai alliberat d'estructures de poder injustes i / o opressores;
- Principi de transformació social, com a projecte comú de millora social;
- Principi d'inclusió socioeducativa, com posicionament que requereix del professional un compromís per omplir aquests espais de veritable diversitat.

Des d'aquesta mirada, el lleure educatiu i l'acció social educaran en la participació als infants, adolescents i famílies per apropar-se a un estadi de ciutadania compromesa i crítica més enllà de seva condició legal (Novella, Llena, Noguera, Gómez, Morata, Trilla, Agud, Cifre-Mas, 2014). Està demostrat, que el lleure i l'acció sociocultural afavoreixen la inclusió de persones immigrants (Serra, Alonso, Paczkowski, Aragay i Morata 2016; Alonso, 2012), de persones amb diversitat funcional (Lázaro, 2007), de persones sense recursos (Ahedo González i Bayón Martín, 2011), però es la dimensió sociocultural una de les àrees on es mostra amb més evidència. Cal consolidar una societat diversa, que permeti a la ciutadania sentir-se còmoda, lluny dels seus orígens, però no perdent ni la unitat ni la identitat. Les entitats i recursos de lleure educatiu i d'acció són espais on les diferents realitats religioses, culturals, etc. conviuen de manera natural i on infants i joves comparteixen experiències de vida i de diversitat.

c) Activació comunitària

Les entitats i activitats de lleure educatiu i d'acció social, "com espais lliures, informals i no intervinguts" (Morata i Garreta, 2012, p. 15), poden esdevenir espais adequats per a la dinamització i activació dels barris i dels territoris. Espais comunitaris propers a la ciutadania i accessibles a diversitat d'interessos i projectes. Són diversos els motius que permeten justificar el valor i la contribució del lleure i l'acció social com a contextos activadors de les xarxes relacionals de les persones. Ens centrarem, però, en els següents aspectes: a) com el lleure educatiu i l'acció social afavoreixen o poden desenvolupar el compromís amb el barri; b) la implicació i la responsabilitat social i c) la participació social per l'enfortiment del teixit social.

El compromís amb el barri

Les propostes de lleure educatiu i acció social poden ser marcs privilegiats per al desenvolupament de propostes d'educació comunitària. A través dels programes arrelats al territori que es porten a terme i de l'impuls que aquests promouen en els recursos de la comunitat local i de la societat civil (Morata i Garreta, 2012), el lleure educatiu i les entitats d'acció social desenvolupen les seves activitats, principalment, en el seu entorn immediat. L'*arrelament al territori* de les propostes de lleure i d'acció social fan possible articular els diferents agents de la comunitat local així com la generació de xarxes de col·laboració, que tenen com a principal objectiu la realització de projectes amb impacte territorial i que ajuden a construir sentiment de pertinença. Així mateix, les activitats que es desenvolupen en entorns naturals (les excursions, rutes, campaments,) permeten als infants i joves conèixer i aprendre a estimar el territori (Echeverria, 2017). També és destacable, en relació al compromís amb el barri, la potenciació d'activitats solidàries, de descoberta de l'entorn, o de participació en la comunitat (festes populars, treball en xarxa amb altres entitats,...), per la seva capacitat de produir arrelament al país (Ruiz de Gauna, 2012). Parlem, per tant, de propostes educatives que possibiliten l'aprenentatge de noves formes de "construir un món diferent tant en la dimensió local com global, amb la implicació de les persones i de les entitats d'un territori per al bé comú" (Ruiz de Gauna, 2012, p. 79).

La implicació i responsabilitat social

Un dels elements que caracteritzen el lleure educatiu i l'acció social és la implicació i responsabilitat social dels equips educatius que lideren aquestes propostes. Equips que, bé des del voluntariat o des d'una tasca professionalitzada, es posen al servei de projectes educatius amb un mètode pedagògic que li es propi. Es tracta de propostes educatives orientades a formar persones protagonistes dels processos de millora dels seus entorns, a partir de valors com la sostenibilitat social i ambiental o el compromís compartit, i amb una profunda vinculació a un context social a transformar des de la participació activa dels agents que formen part del mateix (Comissió Assessora per al Suport Associacions d'Educació en el Lleure, 2010).

La participació social per l'enfortiment del teixit social.

La creació de xarxes per a l'augment de la participació ciutadana i del desenvolupament comunitari és un altre dels valors i característiques del lleure educatiu i de l'acció social (Ruiz, 2012). Unes xarxes que es configuren, especialment, a partir de la participació dels ciutadans, on es promou l'autonomia i el desenvolupament de la comunitat i de l'entorn (De Boevé i Toussaint, 2012) esdevenint força i impuls del teixit socioeducatiu en el marc dels territoris. Un impuls que es fonamenta en l'enfortiment de la capacitat per a donar resposta als reptes comunitaris de manera exitosa. Parlem, per tant, d'una participació de llarg recorregut i fonamentada en una acció constant i permanent envers la millora personal i col·lectiva.

Els espais de lleure educatiu i d'acció social es mostren idonis per a la promoció de l'aprenentatge i la pràctica de *la participació*. Alguns elements que esdevenen significatius com (Gavaldà, Pons-Altés, Grau, Callarisa i Torrents, 2016; Morata i Garreta, 2012): 1) el foment de la *presa de decisions a partir del diàleg i el debat*, 2) les decisions compartides entre els participants i els educadors/dinamitzadors; 3) el treball cooperatiu que facilita les interaccions socials amb una estreta vinculació entre els participants, de manera que cadascun sap que el seu esforç personal ajuda als companys a aconseguir l'èxit tant a nivell grupal com individual i 4) el compromís i la responsabilitat amb els rols o tasques assolides i les persones amb les que es comparteixen els projectes.

c) Dinamització Sociocultural / Animació Sociocultural

Un altre de les estratègies metodològiques del treball comunitari i des de les entitats de lleure i d'acció social es desenvolupen es la Dinamització Sociocultural (DSC d'ara en endavant) o Animació Sociocultural (ASC d'ara en endavant) . Encara que d'una manera concisa, rígida i estricta es podrien identificar diferències entre els dos conceptes anteriors (Uca i Llana, 2006) en aquest marc teòric els tractarem, a efectes pràctics, com equivalents, coincidint amb les revisions científiques (Úcar, 2010). Per a poder abordar amb precisió què s'entén i com es porta a terme aquesta estratègia metodològica presentarem la informació a partir de tres apartats: a) Conceptualització de la dinamització sociocultural / ASC; b) Dinamització sociocultural / ASC des de dos paradigmes d'intervenció i c) la dinamització sociocultural per a la construcció de la identitat cultural.

Conceptualització de la dinamització sociocultural / Animació sociocultural

La primera consideració, potser evident o simple però carregada de sentit i intencionalitat, és la identificació de la DSC/ASC amb el seu caràcter processual, és a dir, l'ASC com un procés educatiu que necessita d'un temps i un context determinat.

La segona, prèvia a la definició de la DSC/ASC, és el caràcter combinat pel que fa a les dimensions operatives del treball sociocultural, si bé és cert que l'àrea educativa és la prioritària, també ho és que en el DSC/ASC les dimensions socials, culturals o polítiques son també rellevants. La dimensió educativa és clau en els processos de DSC i d'ASC ja que aquesta treballa per a que la ciutadania participant s'apoderi en l'obtenció de recursos per a poder convida i viure la seva realitat amb una alta qualitat de vida, amb

una satisfacció i des d'una dignitat reconeixible (Úcar, 2010). Aquesta fita, però, s'aconsegueix de forma indissociable treballant des de les altres dimensions, tot i que es important destacar que treballen al servei de l'educativa. O dit en paraules d'Úcar (2010, p. 2) *“De hecho, es la educación de las personas la que puede posibilitar una vivencia más amplia, profunda y rica de lo social, de lo cultural o de lo político”*.

La tercera idea prèvia es centra en la complexitat de la seva definició. L'animació sociocultural i la dinamització sociocultural s'entenen com una àrea intensament heterogènia d'accions, activitats, projectes, programes i pràctiques. La realitat social conforma aquesta vertebració per a poder-se adaptar als diferents contextos on realitza la seva acció. Això genera un ampli espectre que dificulta la seva definició.

La quarta reflexió reforça el seu caràcter comunitari. El DSC /ASC esdevé un element decisiu per a la consecució del progrés i l'augment de la qualitat de vida de les comunitats. Un progrés orientat al desenvolupament i la pràctica de la justícia social (Serrate, 2011) que requereix d'un creixement personal i social de la ciutadania, on resulten fonamentals el respecte i la defensa de la dignitat i els drets humans.

Tenint en compte aquests antecedents, i per tal d'aproximar-nos a les definicions del concepte, passem ara a presentar diferents definicions que autors experts en aquesta temàtica ens aporten. Un dels autors de referència en aquest camp, defineix l'ASC com (Trilla, 1997, p. 34):

“El conjunt d'accions realitzades per individus, grups o institucions sobre una comunitat (o un sector de la mateixa) i en el marc d'un territori concret, amb el propòsit principal de promoure en els seus membres una actitud de participació activa en el procés del seu propi desenvolupament tant social com cultural”.

Aquest terme també s'ha definit com aquelles pràctiques d'acció social destinades a animar, a donar vida i a generar una xarxa relacional a través de l'aplicació d'eines que potencien l'esforç i la participació social i cultural (De Miguel Badesa, 1995). D'aquí el valor etimològic de la paraula "animació", ja que aquesta pot presentar dos significats complementaris des de la seva arrel etimològica el de "anima" (donar vida) o el de "animus" (posar en relació) (Morata, 2009)

Una altra manera de definir l'ASC seria aquella que fa referència a les praxis educatives bàsiques i fonamentals per al creixement democràtic i des de la sostenibilitat dels contextos comunitaris de caràcter local. De la mateixa manera, també es defineix des del desenvolupament equilibrat de les diverses individualitats que construeixen la realitat de les comunitats grupals i socials (Viché, 2009)

També es destaca intensament el fet que l'ASC té una estreta relació amb el treball comunitari des de valors prosocials i que sense ells difícilment podria desenvolupar-se en la seva plenitud, valors com el pluralisme, la conscienciació, la llibertat, la democràcia i la participació social, entre d'altres (Ander-Egg, 1989; Barrado, 1982).

L'ASC en definitiva es defineix com una estratègia metodològica, de caràcter participatiu que busca l'apoderament de grups i comunitats, perseguint una finalitat que

es resumeix en l'ampliació de la capacitat de la ciutadania en base als seus grups socials i a les decisions que afecten a la seva vida quotidiana i al seu creixement positiu. Aquesta praxi es realitza facilitant l'augment del pensament reflexiu, i de les capacitats de creació i recreació, és a dir, de la capacitat dels grups socials de crear o produir cultura, identitat cultural i en ocasions, espais culturals concrets (Lomagno, 2012). Es refereix així l'ASC a intervencions pedagògiques i comunicatives definides en espais concrets que afavoreixin les pràctiques socials d'organització i participació comunitària en sectors populars i locals. Tot això, des de la finalitat d'aconseguir que aquestes agrupacions ciutadanes s'apropiïn d'instruments que els possibilitin construir potencials forces de transformació social i per a una millora sistemàtica de la seva qualitat de vida i de la satisfacció (Lomagno, 2012).

Per a què aquests processos de creixement i millora de la societat siguin possibles és necessària la identificació de les necessitats col·lectives i individuals i l'articulació de les mateixes en demandes socials i en accions reals, sempre amb l'objectiu d'influir en les decisions i en la direcció de la societat, a través de les institucions i organismes del poder públic (Sirvent, Lomagno i Llosa, 2009).

Cal, per tant, treballar des de diagnòstics socials o comunitaris que puguin articular l'acció del teixit social en la recerca de l'apoderament comunitari, responent a necessitats reals i contrastades. Per a això, s'han de desenvolupar amb els grups, mètodes i tècniques de caràcter participatiu que afavoreixin la construcció d'un coneixement col·lectiu sobre el seu entorn quotidià, així com l'aprenentatge progressiu mitjançant l'acció, facilitant l'anàlisi de l'entorn social, polític, econòmic (Sirvent, 1995).

Aquests processos requereixen de líders comunitaris que puguin facilitar una distribució equilibrada del poder i de la participació social entre els membres del grup i la comunitat. S'ha mostrat que el lideratge comunitari pot presentar dos nivells: el lideratge per la comunitat i el lideratge de la comunitat. El primer està relacionat amb la presència de líders o referents que representen a la comunitat. El segon es concreta en la construcció del capital social que s'acumula en la pròpia comunitat evidenciant canvis per a la seva millora en la qualitat de vida de les persones i els grups socials que la configuren. S'evidencia també que cal combinar els dos lideratges i accions complementàries per consolidar un veritable canvi estructural comunitari (Andrade, 2013).

La rellevància social i educativa de l'ASC com una estratègia metodològica eficaç pel desenvolupament de la participació i la construcció de ciutadania, tant en sectors normalitzats com per a persones en situació de risc, s'evidencia en diferents fets (Morata i Palasí, 2012):

- Per la diversitat geogràfica on s'ha aplicat aquesta metodologia i els efectes de millora sociocultural que ha produït.
- Per la seva permanència en el temps ja que es continua aplicant en l'actualitat tot i que ha anat adquirint denominacions diverses (desenvolupament comunitari, dinamització sociocultural, acció comunitària ... entre d'altres).
- Perquè continuen vigents els mateixos principis i fonaments teòrics originaris.

ASC des de dos paradigmes d'intervenció

L'ASC està fortament relacionada amb uns determinats models d'interpretació de la realitat social que permeten la construcció de processos de canvi i de transformació de la mateixa. La discussió teòrica envers els paradigmes reflexius sobre els quals es fonamenta el discurs i la pràctica del DSC i de l'ASC s'ha produït, principalment, al voltant de dos enfocaments teòrics, clarament complementaris:

- El *tecnològic*, denominat també positivista, racional o científic (Merino, 1997 i Ucar, 2002)
- El *sociocrític*, conegut també com dialèctic, emancipador o neo marxista que configura l'ASC com una praxi sociocultural que incideix en la dimensió sociopolítica de la cultura i de l'educació (Ander-Egg, 1989; Caride, 2005; Pérez-Serrano & Pérez de Guzmán, 2006; Morata, 2011).

Per a poder dur a terme processos reals, significatius i rellevants de transformació social i de canvi estructural es tendeix a combinar els dos paradigmes, el tecnològic i el sociocrític, en una complementarietat que dibuixa un escenari complex, integral i combinat de l'ASC. Es destaca la vessant més emancipadora, crítica, alliberadora i participativa de l'ASC, que cerca el canvi social a través de la conscienciació, el pensament crític i la participació activa dels ciutadans, com element clau del desenvolupament integral de la persona i de la comunitat així com també afavorir la justícia social i l'equitat (Morata, 2009).

Paradigma tecnològic

Les característiques del paradigma tecnològic es sustenten en els següents principis (Úcar, 1996 ;Merino, 1997):

- Ser el resultat d'un procés de reflexió i anàlisi sobre la realitat i d'una intervenció racional i planificada de forma sistemàtica.
- Emmarcar-se en un context concret i des d'unes opcions ideològiques-polítiques determinades. Cal per tant intentar respondre eficaç i eficientment a les necessitats o problemàtiques d'un grup o una comunitat concreta delimitada territorialment.
- Es realitza mitjançant el disseny tecnològic de la intervenció i des de l'articulació dels coneixements científics-tècnics que proporcionen les ciències socials i treballant per una cultura promocional.
- La participació de la comunitat i la seva implicació és menor; està condicionada per un paper més intervencionista del professional. La intervenció és predictable i objectivable, prèviament a l'acció.
- La intervenció social serà més eficaç si evita l'espontaneïtat i adopta una certa sistematització en la reflexió sobre la realitat, en la planificació i en l'avaluació.

Aquest tipus d'abordatge, des de la consideració de l'ASC com a tecnologia social, es sustenta en un treball professional on es treballa intensament des del domini i el perfeccionament continu de les competències tècniques de l'animador:

- Pel que fa als coneixements tècnics de l'animador: com més amplis i diversos siguin aquests, millor podrà escollir les tècniques més adequades i amb més eficàcia podrà realitzar l'adaptació de les accions a les necessitats dels grups, aportant solucions creatives.
- Pel que fa a l'habilitat tècnica, l'aplicació d'aquesta suposa la disminució del risc i l'augment d'eficàcia i d'eficiència.
- Respecte a l'instrumental tècnic: la seva aplicació augmentarà l'eficàcia i l'eficiència de l'acció per a la consecució dels processos d'ASC.

En el marc de l'orientació de la tecnologia social de l'ASC s'afirma que l'animador és, fonamentalment, un tecnòleg en quant a creador de tècniques que coneix els problemes i les solucions però no es limita a l'aplicació de les mateixes, sinó que analitza el procés que ha produït l'aparició del problema, elabora un mapa de possibles causes i respostes, i dissenya una resposta singular adaptada al mateix. La funció tecnològica de la ASC, per tant, es pot entendre com la creació d'estratègies, plans d'actuació, metodologies i tècniques operatives de la intervenció sociocultural (Úcar, 1992).

Paradigma sociocrític

Assumir la DSC/ASC com una pràctica social englobant la seva acció dins el paradigma sociocrític ha estat analitzat i reflexionat per molts autors (González & Sáez, 1988; Placer, 1991; Calvo, 2002). Aquests autors ens aporten que aquest paradigma considera l'ASC com una pràctica caracteritzada com:

- Un conjunt de processos dialèctics i emancipadors, amb una orientació cap a la transformació social profunda i radical de la realitat.
- Una pràctica social que engloba coneixement, reflexió i acció.
- La participació no s'identifica únicament des del pla tècnic, sinó com un acte essencialment polític, ple de valors, que difícilment poden ser desenvolupats des d'una perspectiva neutra o equidistant.
- La participació de la comunitat o col·lectius implicats en el procés és màxima i es manté en tots i cadascun dels moments. El professional exerceix el paper de "facilitador"

De la vessant que identifica la ASC com una pràctica social, cal destacar que és la concepció socioideològica la que configura la metodologia, les tècniques, els missatges i els símbols que utilitza.

Superant aquesta aparent relació dicotòmica que engloben aquests dos discursos o paradigmes considerem important assenyalar, coincidint amb l'aportació de Caride (2005), que el discurs sobre els paradigmes és indispensable per comprendre la necessària pluralitat en la construcció teòrica de l'animació sociocultural. També Calvo (2002, p. 45), fa referència a aquest aspecte:

“En ells es troben els referents que poden dirigir el fer institucional, polític, tècnic o voluntari del ASC com a pràctica social. Aquests referents poden ajudar a

localitzar i analitzar les iniciatives concretes de la ASC, per valorar-les i prendre les decisions pertinents, les quals reverteixin sobre les mateixes i, també, poden fer que surtin a la llum possibles contradiccions entre la pràctica sociocultural i les propostes de les diferents ciències socials”.

La construcció d'identitat cultural i de pertinença.

Una de les finalitats més rellevants del DSC/ASC és la construcció d'identitat cultural, així com del sentiment de pertinença a una comunitat. L'ASC persegueix generar un canvi a nivell social, que produeixi una societat plural i democràtica. Els efectes d'aquest impacte es resumeixen en un model de comunitat cooperativa i corresponsable que s'expressa en el grau de capital social que es produeix en la societat i en la capacitat de construcció d'identitat cultural (Morata, 2014).

El sentiment de pertinença (Maya, 2004) o, en un nivell més profund, el sentit d'identitat cultural (Molano, 2007) i social no garanteixen, per si mateixos, l'adequat desenvolupament comunitari sinó que inclouen alguns aspectes relacionats amb conceptes com ciutadania, apoderament o, especialment, amb una vivència positiva de la interculturalitat o de la diversitat, fites totes elles promogudes per les tècniques de la DSC/ASC

De Lucas i Perez (2002) recorden la diferència entre les expressions alemanyes *gemeinschaft* (el comunitari) i *gesellschaft* (l'associació amb interessos comuns), mentre que la primera fa referència a sòlids vincles basats en sentiments, en la proximitat territorial o en creences i tradicions comunes en les quals predomina el col·lectiu sobre l'individual i l'íntim davant del públic, la segona té a veure amb relacions marcades pel pacte, l'interès individual, la racionalitat i el càlcul. La diferència essencial és que, en la primera, les persones continuen unides malgrat els factors disgregadors i, en la segona, les persones estan bàsicament separades malgrat tots els factors unificadors.

Les accions dutes a terme des de les estratègies metodològiques del DSC i l'ASC en les organitzacions i moviments socials poden exercir un paper clau en la reconstrucció de la comunitat, així com també en la construcció d'una identitat col·lectiva o pertinença comunitària. Tot això en la mesura que articulen el desig de comunitat i el compromís amb la igualtat i el respecte a la diferència. Els espais comunitaris es convertiran en veritables "espais de ciutadania" (utilitzant la terminologia de Fenster, 2007) si es dona el que alguns autors anomenen comunitats pluralistes.

La identitat cultural és regulada pel sentit de comunitat i li atorga una dimensió social que, més enllà dels necessaris vincles territorials, conjuga la pertinença al grup específic amb la condició global i universal de ser humà. A la pràctica, la via per a consolidar aquesta experiència positiva de pertinença o sentit de comunitat és, per Orduna (2012), una educació basada en la interculturalitat, que aconsegueixi que els membres de la comunitat acceptin la diversitat cultural i la interdependència com a premissa per a construir una societat realment cohesionada. Fins i metes compartides àmpliament per la forma de fer de l'ASC i el DSC.

2.3.2 Acompanyament socioeducatiu

L'acompanyament socioeducatiu és la segona de les metodologies rellevants del model de lideratge social que presentem en aquesta investigació. Organitzarem la informació sobre aquesta metodologia a partir de tres apartats: a) en relació al concepte, b) l'educador acompanyant i c) fases de l'acompanyament.

a) En relació al concepte

L'acompanyament socioeducatiu es defineix com una forma de treballar amb persones autònomes o que han d'arribar a ser-ho, que es troben immerses en processos vitals de canvi, i que necessitem que algú s'ocupi especialment d'elles per poder-se incorporar a la societat, assolint l'autonomia necessària per a fer-ho sense suport professional (Planella, 2013; Funes i Raya, 2001).

“Acompanyar és mirar d'una altra manera a la persona i la seva història, perquè ella es pugui veure d'una altra manera. És creure en les seves potencialitats, ajudar a prendre consciència i a desenvolupar-se, sigui quin sigui el seu estat actual. Acompanyar és intervenir entre les institucions, més o menys burocratitzades d'una societat i les persones que, per estar excloses no puguin fer valer els seus drets”

“Acompanyar és fonamentalment l'acció de caminar al costat d'una persona, compartint alguna part de la seva vida itinerant” (Alonso i Funes, 2009)

L'acompanyament és, per tant, una forma d'entendre la relació social i educativa, una forma de treballar amb recursos, mètodes i tècniques diverses per facilitar el desenvolupament personal, la maduració social i l'autonomia de les persones (Mendia, 2013; Pérez Eransus, 2003). Una metodologia de treball on la persona pren la responsabilitat d'organitzar la seva pròpia existència, utilitzant els recursos que té al seu abast de forma eficaç (Pérez Eransus, 2004) per créixer i desenvolupar-se individual i socialment (Hsieh, 2014). Com diu Ucar, cal que la persona pugui "viure el camí, sentir cada pedra, cada paisatge, cada branca i cada arbust (...) i cal també, sentir el cos que es queixa al ritme de la terra que va trepitjant" (Ucar, 1997), per tal de prendre consciència de si mateix i protagonitzar la seva incorporació a l'espai social i a la comunitat.

Planella (2016a, 2016b) distingeix tres possibles posicions des de les que situar l'acompanyament social:

Taula 26. Posicions de l'acompanyar

Posició política	
	- Professional crític que es posiciona políticament davant de situacions d'injustícia social.
	- Professional que mitjançant pràctiques de democràcia participativa atorga als subjectes una posició activa en el seu procés de canvi.
	- Intervenció social orientada a posicionar a les persones que estan en situacions de desavantatge social el posicions actives.

Posició Antropològica	<ul style="list-style-type: none"> - Visió projectiva de les persones - Projecte com a idea de futur, d'objectius a assolir, de propostes, d'il·lusions,... - Subjecte com a protagonista del seu projecte vital i professional com activador del mateix
Posició tècnic-social	<ul style="list-style-type: none"> - Professional pròxim - Professional que emmarca el procés educatiu des d'una perspectiva de no neutralitat

Font: Elaboració pròpia a partir de (Planella, 2016b, 2016a)

El procés d'acompanyament necessita de climes i estils educatius que puguin oferir el suport necessari per a la construcció dels itineraris personals i socials (Garcia-Pérez, i Mendia, 2015). L'acompanyament esdevé una acció transversal, incorporable en qualsevol dels àmbits de la vida de les persones i que, per tant, es pot donar en diversitat d'activitats on es desenvolupa la vida de les persones: en l'àmbit de d'oci i el temps lliure, en l'àmbit formatiu (escoles d'educació especial, escoles d'adults, a les aules taller, als instituts), i en els contextos de desenvolupament cultural i comunitari (Morata, 2014; Planella, 2013; Morata i Garreta, 2012)

Encara que aquesta metodologia es aplicable, especialment per a sectors i persones vulnerables de la nostra societat, també es aplicable a qualsevol població i persona on sigui especialment rellevant treballar en: a) etapes evolutives de la vida dominades per l'experimentació, exercici i l'aprenentatge de la llibertat autònoma (adolescència i joventut); etapes de transició; b) en situacions de discapacitat o dependència que requereixen de recolzament estimulatiu; c) amb persones amb dificultat estructurals o crítiques i d) amb persones en situació de bloqueig, risc o exclusió social (Funes i Rayo, 2001).

També cal precisar que l'acompanyament socioeducatiu fa referència a una intervenció en tres grans àmbits (Alonso i Funes, 2009).

Taula 27. Tipologies acompanyament

Acompanyament social	Acompanyament educatiu	Acompanyament terapèutic
Treball amb les persones i grups amb dificultats que te com a màxim objectiu assolir la seva incorporació a la societat	Reformulació del concepte de tutoria	Abordatge de intervencions terapèutiques, per tal poder aconseguir canvis personals i socials

Font: elaboració pròpia a partir de Alonso i Funes, 2009

Diversos autors (Alonso i Funes, 2009; Pérez Eransus, 2004; Funes i Rayo, 2001) coincideixen en destacar com a components bàsics de l'acompanyament: a) és una relació d'ajuda i suport en el marc d'un procés de canvi; b) s'inicia amb la construcció d'una relació, a partir d'una forma adequada d'acollida; c) requereix de l'elaboració d'un itinerari personal, a partir d'un treball compartit, la seva revisió i la permanència al llarg d'un període de temps determinat; d) es sol treballar a partir de la discussió, la negociació i el pacte; e) el professional que acompanya, serà el referent de la persona acompanyada i el facilitador entre situacions i recursos i f) l'acompanyament és un procés que es desenvolupa en equip, es aquest fet el que dona sentit i suport a tot el procés i el que coordina el conjunt d'actuacions que es duen a terme.

b) L'educador com acompanyant

Acompanyar educativament requereix d'un *educador* que estableix una relació d'ajuda, a partir d'una crítica constructiva per estimular al grup i a l'individu a construir el seu projecte personal (Garcia-Pérez i Mendia, 2015). Un procés en el qual s'educa a "*través de la qualitat de la relació: transmetent interès, entusiasme i motivació pel projecte compartit; convivint i comunicant-se en un ambient de respecte i llibertat; cedint el protagonisme als que estan vivint des de dins el seu procés educatiu perquè se sentin valorats, capaços i en possessió d'un paper social rellevant i transformador*" (Mendia, 2013). El model de lideratge de Weber, inspira aquest model de relació pedagògica, que s'ajusta a les necessitats de la persona acompanyada i que requereix de la implicació personal de l'acompanyant, des d'una d'orientació no directiva i centrada en la persona (Rogers, 1986). L'adult que acompanya ho fa a partir de les seves competències i de la seva experiència professional per tal de contribuir a la construcció d'itineraris personals i socials de les persones i dels grups en el marc d'un procés educatiu (Garcia-Pérez i Mendia, 2015; Arija Gisbert, 2012). Aquesta figura educativa tindrà com a principal objectiu estimular al grup o a la persona per a que protagonitzin els seu propi projecte vital a partir de les capacitats existents, desenvolupant iniciatives amb la finalitat d'aconseguir els objectius que s'han marcat en el seu projecte de vida (Planella, 2008). Fem referència, per tant, a un procés educatiu que es fonamenta en la qualitat de la relació que s'estableix i que requereix de la transmissió de l'interès i la motivació pel projecte compartit, establint una comunicació fluida i basada en el respecte i la llibertat que cedeixi el protagonisme a les persones que estan construint el seu itinerari. Un acompanyament per a que les persones puguin sentir-se valorades i puguin experimentar les seves capacitats per a dirigir la seva vida, així com per a tenir un paper socialment rellevant i transformador (Mendia, 2013).

c) Fases del procés d'acompanyament

Funes i Alonso (2009) ens proposen una sèrie de fases que un procés d'acompanyament socioeducatiu ha de desenvolupar per tal de portar-se a terme adequadament:

Acollida: En aquesta fase s'estableix el vincle educatiu i relacional que ha de fer possible, o més fàcil, el procés d' incorporació i els canvis posteriors.

Al llarg del procés d'acollida el professional i la persona avaluaran la situació per tal d'acordar un pla de treball conjunt amb uns objectius referents a les àrees en les que la persona té necessitats de canvi i unes accions concretes que caldrà implementar dins i fora del recurs.

Les principals estratègies del procés d'acollida són :

Taula 28. Estratègies procés acollida

Obertura	Per part del/a professional que rep per primer cop a la persona per tal de no emetre judicis de valors precipitats. Cal actuar a partir de la globalitat de la persona i no només des dels problemes que pot explicar o que el professional pot detectar. Cal prioritzar l'escolta, l'empatia per davant de la necessitat d'emetre un diagnòstic.
-----------------	---

Proximitat	Crear un espai i temps on la persona es trobi tranquil·la i on poder crear una relació de confiança
Obertura i proximitat per aconseguir un enllaç	Establir un referent serà el primer pas per tal de poder donar una primera informació, orientació i resposta a les necessitats de la persona amb la que es treballa, per tal que aquesta pugui veure que els canvis són possibles, i per tant que pugui anar avançant en el seu procés. Serà important que entrin en acció diferents professionals del programa que puguin donar una resposta interdisciplinària a les diferents necessitats de la persona (sanitàries, socials, judicials, formatives,...).
Necessitat d'arriscar	És important creure i arriscar en les intervencions que es realitzem, per no caure en un actuar des del dubte o des dels fracassos anteriors experimentats per la persona o d'altres persones amb perfils semblants.
Primer pla bàsic	Establir un primer pla bàsic de participació en un dels recursos i en la planificació d'altres accions que permeti treballar les diferents necessitats que presenta la persona. Aquesta acollida pot servir, també, per detectar la necessitat de derivar a la persona a altres recursos més adients a la seva situació o demanda.

Font: Elaboració pròpia a partir de Funes i Alonso, 2009

Acord del pla de treball: El pla de treball sorgeix d'un procés de diàleg i negociació entre professional i persona implicada, que anirà així apoderant a la persona per a impulsar canvis positius en les situacions que viu. Aquest treball es recollirà en un document signat que esdevindrà una eina de treball pels professionals que continuïn el procés d'acompanyament de la persona.

Els objectius i accions dels plans de treball han de complir una sèrie de característiques, per tal de ser útils i eficients en els processos de canvi (Izangai Elkarte, 2000):

Taula 29. Característiques dels objectius i les accions dels plans de treball

Realistes	Cal plantejar objectius assolibles per a la persona, en funció de la realitat i el procés en el que es troba aquesta. Seran doncs, objectius de mínims que s'aniran ampliant en la mesura que siguin assolits.
Mesurables	S'ha de poder mesurar el procés i el resultat de l'objectiu marcar, per tal que la persona visualitzi el canvi.
Partir d'elles necessitats i demandes de la persona	És important per a la seva consecució que la persona estigui d'acord amb els objectius que es recullen al seu pla de treball, el professional pot proposar objectius però no es recomana imposar-los.
Flexibles i revisables	Plantejar el pla de treball com avaluable i revisable, tant per part de la persona com dels professionals que continuïn el procés d'acompanyament, així doncs els seus objectius i accions es podran modificar, ampliar,..., ja que es partirà d'un treball de mínims.

Font: Elaboració pròpia a partir de Izangai i Elkarte, 2000)

En el cas dels centres socioeducatius aquest pla de treball es concreta en el Pla Educatiu Individual (PEI). Aquest document, que recull els objectius concrets, els mitjans, el sistema d'avaluació i la periodicitat de la implementació del mateix orienta la intervenció educativa dels educadors durant el curs, adequant-la a cada infant i adolescent. Es pot modificar al llarg del curs, en el cas que calgui adequar-lo a l'evolució de l'infant i la situació familiar.

Desenvolupament del pla: En aquesta fase del procés d'acompanyament ja no serà la persona que ha realitzat l'acollida la responsable de la coordinació del procés, si no que

seran un equip i un espai els que assumiran aquest acompanyament. Per tal de dur a terme aquest acompanyament es portaran a terme diferents activitats. Cadascun dels recursos en els que participa la persona és un espai d'acompanyament. Aquest es realitza a través de: 1) La relació en la tasca o activitat amb els voluntaris i professionals que participen; 2) La informació recollida fruit de l'observació de l'activitat quotidiana i 3) Les entrevistes i trobades amb el professional responsable del seu acompanyament.

En aquesta fase del procés d'acompanyament també s'afegirà l'aspecte comunitari de la intervenció. La ruptura amb la comunitat és un dels aspectes, juntament amb el treball, les prestacions de desocupació i la família, que porten a les persones a una situació d'exclusió, per tant, serà de vital importància que la persona pugui recuperar aquesta vinculació amb el seu entorn més proper.

Final del procés: En el procés d'acompanyament cal evitar que la persona pugui generar una relació de dependència amb els professionals o serveis, per això el grau de suport i acompanyament ha d'anar decreixent al llarg del procés, anirà, per tant, de la cura i màxima proximitat de l'acollida a un grau de quasi autonomia en la darrera fase.

Algunes característiques metodològiques d'aquest tancament són: 1) Realitzar una avaluació del pla (o plans) i del treball realitzat en el recurs en el que s'ha atès a la persona; 2) Establir un projecte o pla clar de continuïtat, un nous objectius o espais on la persona segueixi donant passos en el seu procés; 3) Generar una referència on la persona es pugui adreçar en cas de noves crisis, retrocessos o necessitats específiques; 4) Fer una clara transmissió des del recurs en relació a la possibilitat i no possibilitat de tornar.

d) Aspectes transversals de totes dels fases del procés

Finalment presentem una sèrie d'aspectes que estan presents en les diferents fases que configuren els processos d'acompanyament educatiu. Aspectes que caldrà tenir presents en el disseny, desenvolupament i avaluació del mateix.

Taula 30. Aspectes rellevats de les fases de l'acompanyament

1. Personalització	Els objectius, els temps, les estratègies i els recursos a utilitzar en cada procés d'acompanyament seran diferents en funció de la persona amb la que treballem.
2. Grupal	El procés d'acompanyament es duu a terme en un àmbit grupal de socialització que permet veure les similituds entre els diferents membres del grup, relativitzar entorn les seves dificultats, vivenciar sentiments de solidaritat,...
3. Equip	Els professional de referència necessiten comptar amb un equip amb el que poder contrastar i realitzar una supervisió constant de la intervenció. Aquest seguiment suposa una avaluació i un reconeixement dels encerts i errors dels professionals
4. Integralitat	Es parteix en l'acompanyament d'una visió integral de la persona i el seu desenvolupament, que permet partir dels problemes de les persones, però també de les seves habilitats i capacitats.
5.Coordinació i treball en xarxa	La coordinació i el treball en xarxa són necessaris per a mediar i fer de pont en l'accés a serveis normalitzats i per a realitzar un treball conjunt i complementari amb diferents recursos socials.

6. Anades i tornades	L'acompanyament no és un procés estàtic, si no que requereix d'anades i tornades i de replantejaments que formen part del canvi.
7. Llibertat	El procés d'acompanyament està basat en la implicació de la persona acompanyada, per tant cal partir de la llibertat de la persona per iniciar o continuar el procés.
8. Relació humana amb tot el que això comporta de respecte i igualtat	En els processos d'acompanyament el rol educatiu ha de ser definit, aquest ha de ser assumit des d'una connexió humana i profunda amb la persona i no té cabuda la distància professional o la no implicació.
9. Formació continua	El professional ha de tenir una actitud d'obertura, d'autocrítica i autoobservació, i de compromís amb una formació permanent, adreçada al creixement personal i professional en capacitats, habilitats i estratègies a l'hora d'acompanyar. Per això, es necessari comptar amb espais formatius que parteixin de la praxi diària i que formin part de la pràctica professional.
10. Visió crítica	La persona que acompanya necessitarà comptar amb un nivell de compromís i una visió crítica de la situació d'injustícia i desigualtat amb la que viu la persona acompanyada.

Font: Elaboració pròpia a partir de Izangai i Elkarte, 2000

II Part. Disseny i metodologia de la recerca

Capítol III: Metodologia

En aquest capítol es descriu el disseny metodològic de la recerca. Es plantegen en un primer moment la finalitat i els objectius de la investigació i seguidament es descriu el disseny metodològic. Posteriorment es caracteritza la mostra, es presenten les fases en les que s'ha portat a terme la investigació i es recullen les tècniques d'obtenció d'informació i es descriu el procediment del procés de recollida d'informació i el seu anàlisi. Finalitza aquest capítol indicant els elements relacionats amb la qualitat de l'anàlisi i els aspectes ètics que s'han seguit al llarg del present estudi.

3.1 Finalitat i objectius

La finalitat de la recerca:

Identificar i descriure un model de lideratge social per a la millora de les comunitats, a través de l'estudi de tres entitats que treballen amb la infància i l'adolescència, en el marc de l'acció social i del lleure educatiu de caràcter comunitari.

Els objectius de la recerca a partir d'aquesta finalitat són:

1. Descriure i aprofundir en els elements identificadors d'un model de lideratge social a partir de l'anàlisi de tres entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància, l'adolescència i la joventut
2. Dissenyar una proposta d'avaluació per a mesurar l'adequació del model de lideratge social que pugui ser d'utilitat a les entitats de lleure educatiu i d'acció social.

3.2 Disseny metodològic

La metodologia es quelcom clau en tot procés de recerca, entesa aquesta com el camí que necessitem traçar per obtenir el coneixement sobre el món; l'aproximació general a l'estudi que volem portar a terme (Hernández, Fernández i Baptista, 2010). Fa referència, per tant, al conjunt de mitjans teòrics, conceptuals i tècnics que haurem de desenvolupar per apropar-nos i comprendre el fenomen investigat, el lideratge social orientat a la promoció de la participació social, la construcció de ciutadanes actives, el foment de l'apoderament comunitari i la promoció de la cohesió social, a partir de l'estudi de tres entitats que treballen amb la infància i l'adolescència, en el marc de l'acció social i educativa de caràcter comunitari.

La finalitat que ha guiat aquesta elecció es concreta en la comprensió de tres entitats socioeducatives en tres contextos diferenciats, que requereix d'un estudi que permetrà realitzar una aproximació a cada una de les realitats, per tal de conèixer-les en profunditat i caracteritzar-les a partir del objectius que orienten la recerca (Hopkins, Ainscow y West, 1994).

La planificació i el disseny de la recerca ha possibilitat la selecció d'unes entitats socioeducatives i d'uns contextos; la localització de fonts, de les quals calia fer una

anàlisi i interpretació de dades; així com la creació d'una estructura narrativa que ens permet comunicar la història estudiada (Simons, 2011). Una planificació i un disseny que es caracteritzen per ser oberts i emergents, amb el potencial de modificar el focus d'atenció en funció d'una progressiva comprensió del cas, dels fets sobrevinguts o de la modificació de les prioritats per part dels investigats o la investigadora.

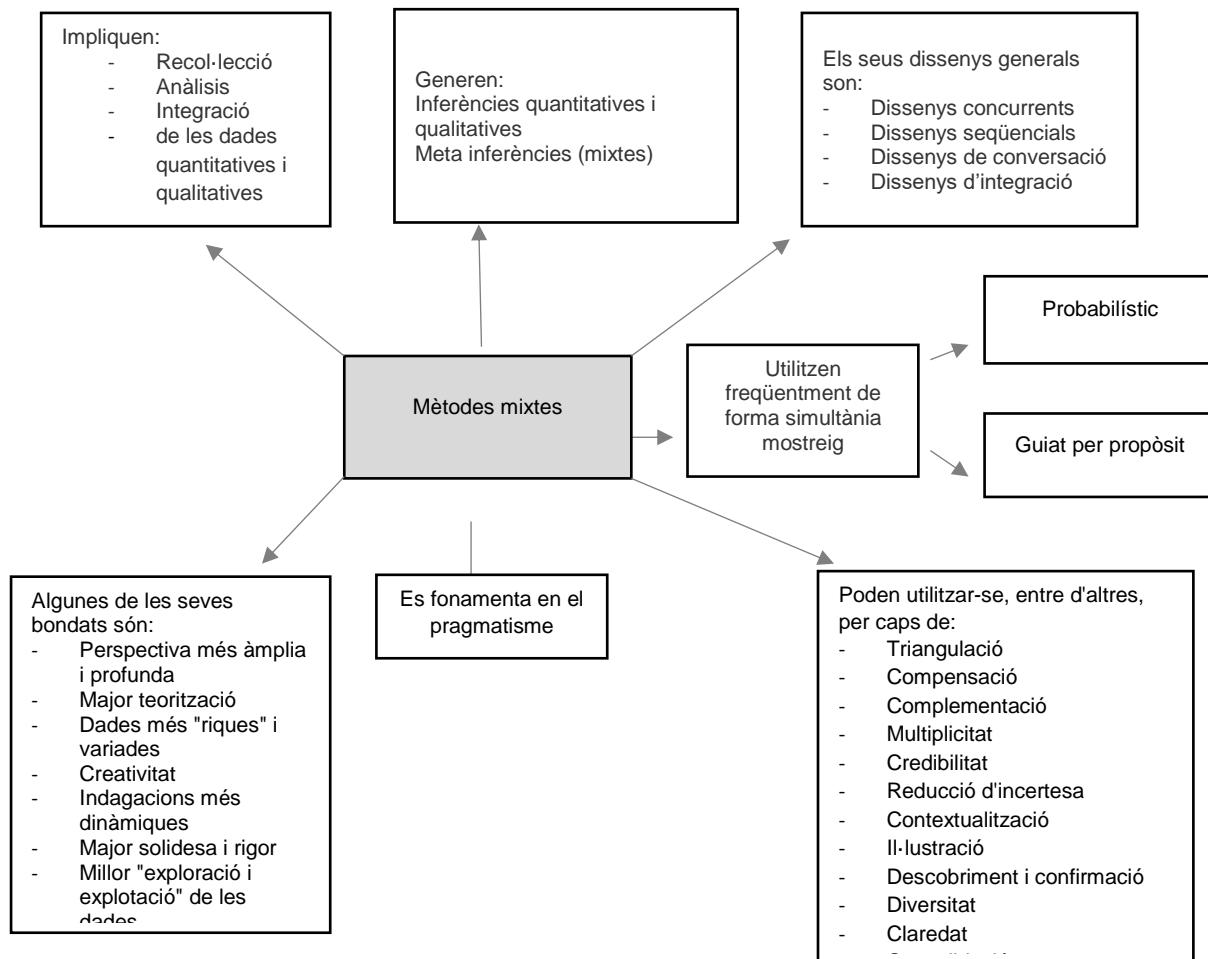
La diversitat d'agents que han participat (educadors, directius i responsables pedagògics, professionals de l'àmbit socioeducatiu, adolescents i joves) han aportat dades a partir d'entrevistes, qüestionaris i grups de discussió. Les observacions d'activitats de caire comunitari, així com la documentació obtinguda també han aportat informació que han permès portar a terme una anàlisi exhaustiva de caire qualitatiu (Kuhn, 1962; Kuhn, 1984).

Iniciem aquest apartat amb una descripció de cada una de les perspectives metodològiques utilitzades: investigació de caràcter mixt i estudi de casos.

3.2.1 Investigació de caràcter mixt

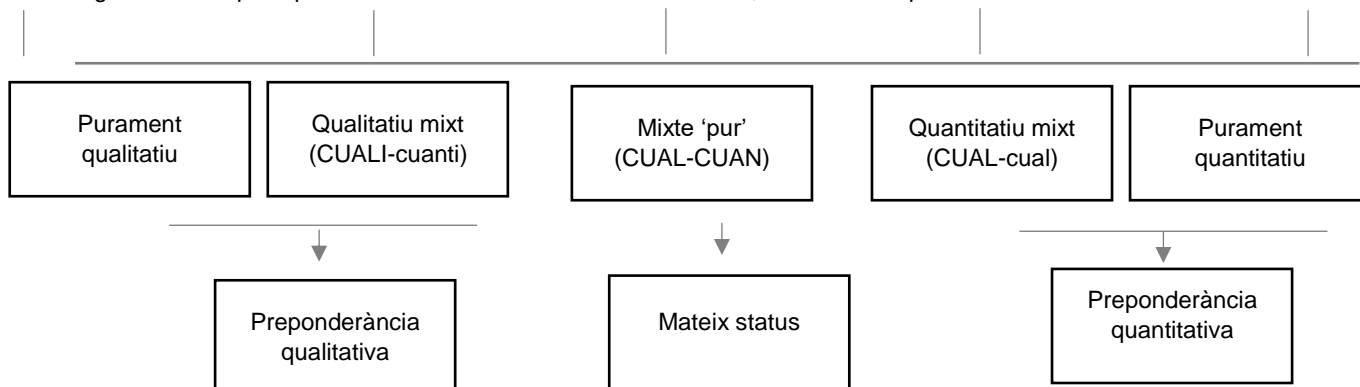
Els mètodes mixtes impliquen un procés de recollida, anàlisi i vinculació de dades quantitatives i qualitatives en un mateix estudi per a respondre a un plantejament del problema (Hernandez Sampieri, Fernandez Collado, & Baptista Lucio, 2010). Els mètodes mixtes combinen com a mínim un component quantitatiu i un qualitatiu en un mateix estudi o projecte de recerca (Johnson, Onwuegbuzie & Turner, 2007) descriuen la investigació mixta com un continu on es compilen els enfocaments quantitatiu i qualitatiu, centrant-se més en un d'aquests o donant-los el mateix "pes". Així doncs, els mètodes mixtes representen un conjunt de processos sistemàtics, empírics i crítics de recerca i impliquen la recollida i l'anàlisi de dades quantitatives i qualitatives, i també un procés d'integració i discussió conjunta, per a realitzar inferències producte de tota la informació recollida (Metainferències) i extreure un major coneixement del fenomen objecte d'estudi (Hernández Sampieri i Mendoza, 2008).

Figura 12. Investigació de caràcter mixt

Font: Hernandez Sampieri et al., 2010, p. 545

Figura 13 Tres principals enfocaments de la recerca actualment, inclosos subtipus d'estudis mixtes

Font: Hernandez Sampieri et al., 2010, p. 546

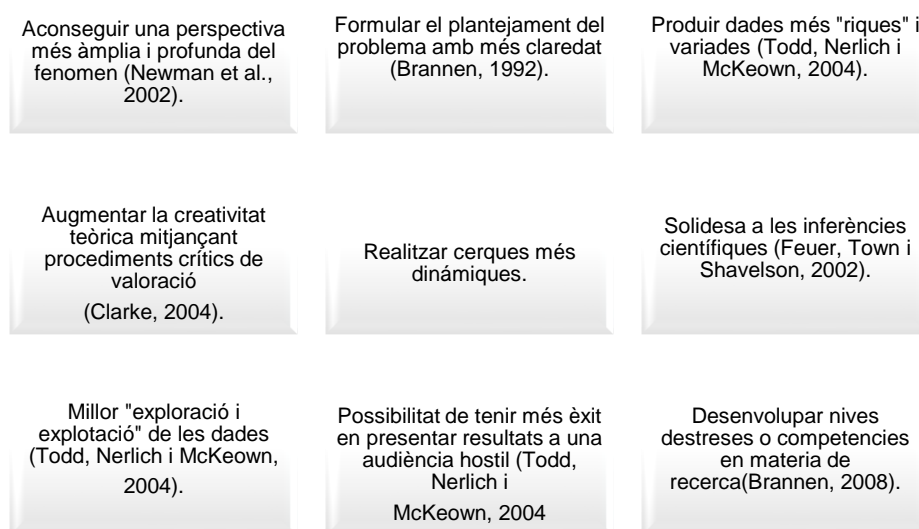
Els mètodes mixtes es fonamenten filosòfica i metodològicament en el pragmatisme (Hernandez Sampieri et al., 2010). Aquesta filosofia de recerca s'orienta a entendre la cerca de solucions pràctiques per a la realització de recerques, utilitzant els criteris que son més adients per una situació o context particular. En paraules de Greene (2007), es tracta de "convocar diversos 'models mentals' en el mateix espai de recerca per a

finalitats d'un diàleg respectuós i que els enfocaments es nodreixin entre si, a més que col·lectivament es generi un millor sentit de comprensió del fenomen estudiat" (Greene, 2007 a Hernandez Sampieri, Fernandez Collado, & Baptista Lucio, 2010, p. 552).

Els antecedents del *pragmatisme* es situen en el pensament d'autors com Charles Sanders Peirce, William James i John Dewey. Les seves principals aportacions es concreten en: a) la millora de la comunicació entre investigadors de diferents paradigmes amb la finalitat d'incrementar el coneixement (Johnson i Onwuegbuzie, 2004; Maxcy, 2003); b) mostra com les aproximacions a la recerca poden ser barrejades (enfocaments quantitius i qualitius) oferint les millors oportunitats per enfrontar plantejaments significatius i importants de investigació (Johnson i Onwuegbuzie, 2004). El pragmatisme (i en conseqüència els mètodes mixtos) inclou l'ús de la inducció (o descobriment de patrons), deducció (prova de teories i hipòtesis) de l'abducció (Recolzar-se i confiar en el millor conjunt d'explicacions per entendre els resultats) (Hernandez Sampieri et al., 2010).

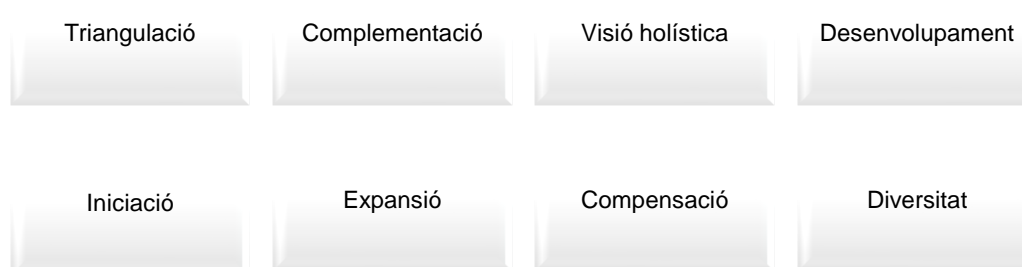
La metodologia mixta al llarg del segle XXI ha incorporat innumerables seguidors, rebent diverses denominacions: investigació integrativa (Johnson i Onwuegbuzie, 2004), investigació multimètode (Hunter i Brewer, 2003; Morse, 2002); mètodes múltiples (Smith, 2006; citat per Johnson, Onwuegbuzie i Turner, 2007), estudis de triangulació (Sandelowski, 2003), i investigació mixta (Bergman, 2008; Hernández Sampieri i Mendoza, 2008; Plano i Creswell, 2008; Tashakkori i Teddlie, 2008). Són també diversos els autors que han ordenat les seves potencialitats.

Figura 14. Bondats de l'enfocament de recerca mixt

Font: Elaboració pròpia a partir de (Hernandez Sampieri et al., 2010, p. 549)

Figura 15. Aspiracions de l'enfocament mixt

Font: Elaboració pròpia a partir de Greene, 2007; Tashakkori y Teddlie, 2008; Hernández Sampieri i Mendoza, 2008 i Bryman, 2008

En el camp de l'educació / l'educació social els estudis mixtes s'han multiplicat de forma accelerada. Com a mostra tenim, la recerca portada a terme a Catalunya (2009-2013) sobre: "Participació infantil i construcció de ciutadania", realitzada per investigadors de la UB i la FESTS-URL, (Novella, Llena, Noguera, Gómez, Morata, Trilla, Agud, Cifre-Mas, 2014), finançada pel Ministeri d'Economia i Competitivitat mostra resultats rellevants en relació al grau d'influència que, segons la percepció dels joves (706 joves), han tingut en diferents aspectes de la seva vida, aquelles experiències viscudes d'infants, per a les seves trajectòries participatives posteriors i com han construït els conceptes de participació i ciutadania uns i altres. En l'estudi es recullen dades relatives a com el pas per experiències participatives en la infància repercuteix en el nivell de ciutadania (millor ciutadà) i en el compromís sociopolític de les persones (qüestionaris, entrevistes en profunditat i grups de discussió. Cal ressaltar que l'estudi ofereix resultats especialment rellevants respecte els joves que han viscut experiències de lleure (concretament la mostra de joves que ha participat en espais de lleure educatiu ha estat 234).

Un segon estudi, "Les fonts del lideratge social" (Cantó, Castiñeira i Font, 2009) a través de les dades presentades (entrevistes exploratòries, entrevistes narratives autobiogràfiques i qüestionaris) mostra que es dona una relació directa entre el pas per institucions de lleure educatiu (i el seu entorn) i el despertar de la consciència cívica dels joves que més endavant es convertiran en líders socials. Els autors però destaquen que el sentit d'aquesta relació només funciona en un sentit, pràcticament tots els líders socials que van participar, abans de convertir-se en líder social, van formar part de determinades institucions d'educació i de lleure educatiu, i fins i tot havien compartit experiències que els van reforçar el procés de conscienciació i les primeres passes cap al compromís amb un grup d'iguals. Els participants en la recerca destaquen, que en les institucions educatives en les que van participar predominava un ambient obert i no massa rígid i on s'estimulava la reflexió sobre l'entorn i la creació de projectes col·lectius.

El projecte "*Ocio, acción sociocultural y cohesión social*" (2015-2017) en el qual participen investigadors de les Universitats Ramon Llull, Universitat de Deusto i Universitat del País Basc i finançat pel Ministeri d'Economia, Indústria i Competitivitat d'Espanya (EDU2014-57212-R), analitza la correlació existent entre les pràctiques d'oci

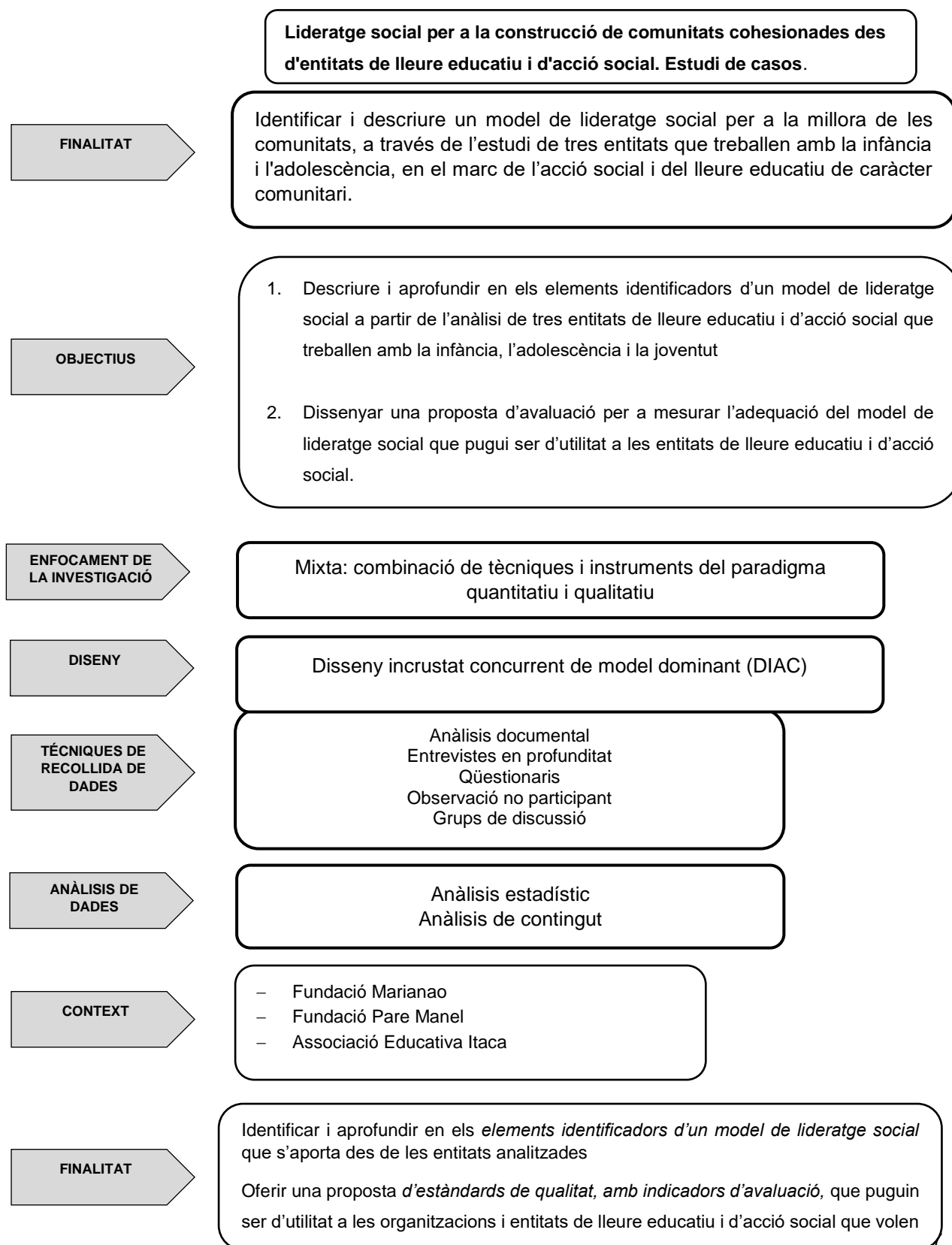
i d'acció sociocultural adreçades a infants, adolescents i joves i el grau de cohesió social del territori on aquestes desenvolupen la seva acció. Així com avançar en el coneixement de com aquestes pràctiques promouen la cohesió social en barris de classe treballadora. Els resultats de l'estudi que ha seguit un disseny mixt explicatiu seqüencial de caràcter participatiu mostren els efectes de cohesió social identificats en els quatre territoris estudiats (barris de les comunitats autònomes de Catalunya i el País Basc).

Finalment, el subprojecte de la recerca "*De los tiempos educativos a los tiempos sociales: la construcción de la condición juvenil en una sociedad de redes*" (EDU2012-39080-C07-00), cofinançat en el marco del *Plan Nacional I+D+i* (2012-2015) i pel Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER, 2007-2013), a partir d'un procés metodològic de caràcter quantitatiu i qualitatiu estudia la naturalesa i abast dels temps educatius i socials en la construcció quotidiana de la condició juvenil. Mitjançant diferents subprojectes analitza de quina manera i en quin grau incideixen els temps educatius i socials en la vida quotidiana dels joves pertanyents a diferents contextos i realitats, identificar-ne les problemàtiques específiques i les alternatives que s'han d'adoptar per contribuir al desenvolupament integral de la seva personalitat i a l'exercici dels seus drets cívics. Alguns dels resultats de l'estudi es concreten en que els joves vulnerables concedeixen una elevada importància a l'activitat d'oci, alhora que es mostren altament satisfets amb ella; però, consideren que participar en la seva organització i / o en la gestió de l'espai no incrementaria seva satisfacció ni els beneficis que els reporta (Fraguela-Vale, De-Juanas, 2018)

3.2.2 Mètode mixt utilitzat a la recerca

A continuació es presenta un esquema que possibilita la visió global dels elements metodològics de la tesis que posteriorment es desenvoluparan

Figura 16. Elements metodològics de la tesi que posteriorment desenvoluparan

Font: Elaboració pròpia a partir de Tashakkor i Teddlie, 2009 i Garcia, 2007

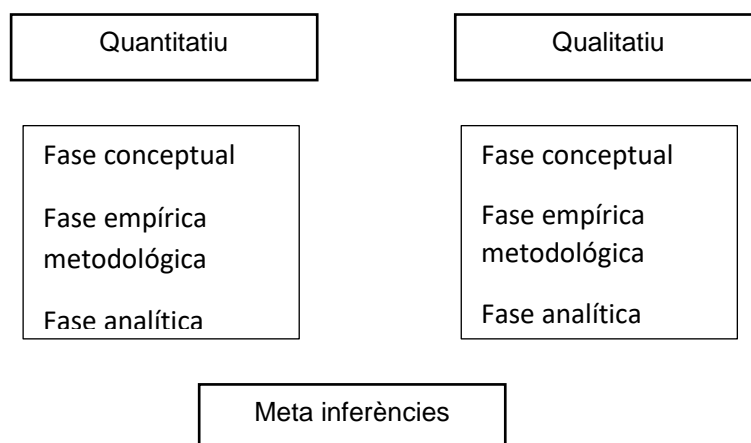
Per a l'assoliment dels objectius de la recerca que presentem s'ha valorat necessari recollir i analitzar de forma combinada dades qualitatives i dades quantitatives. Presentem, una recerca mixta concurrent, es a dir en la que les dades quantitatives i qualitatives es recolliran i analitzaran de forma més o menys simultània (Onwuegbuzie y Johnson, 2008). Les dades qualitatives pretenen descriure les característiques dels casos estudiants (entitats socioeducatives) i identificar i aprofundir en els elements identificadors d'un model de lideratge social. Per altra banda, les dades de caràcter quantitatiu han possibilitat conèixer i mesurar la percepció dels adolescents i joves en relació als elements identificadors del lideratge social

Respecte a la profunditat dels objectius es presenta una recerca descriptiva-explicativa, ja que pretén presentar la descripció dels fenòmens a partir de la visió dels seus protagonistes, així com poder entendre algunes relacions causa-efecte a les realitats estudiades.

El disseny de l'estudi te una execució concurrent, descrita per Onwuegbuzie i Jonson (2006) a partir dels següents elements:

- Les dades quantitatives i qualitatives es recullen per separat aproximadament en el mateix període temporal.
- Ni l'anàlisi de dades quantitatives ni l'anàlisi de dades qualitatives es basen en les troballes de l'anterior
- Els resultats de les dues tipologies de dades son recollits i analitzats per separat
- Les meta inferències integren els resultats qualitatius i quantitatius obtinguts de forma independent

Figura 17. Procés de disseny mixt concurrent

Font: Adaptació de Hernandez, Fernandez i Baptista, 2010

Tal com es pot observar a la figura 17, la fase conceptual es compartida per ambos enfocaments. En la fase empírica, els instruments de caràcter quantitatiu han permès recollir les percepcions dels professionals de l'entitat i de la comunitat sobre el lideratge social per a la construcció de ciutadanes actives, la promoció de la participació, el foment de l'apoderament i la millora de la cohesió social des d'entitats socioeducatives, a través de la recollida de dades relacionades amb aspectes com: a) descripció de l'aportació i el lideratge de l'entitat en relació a la construcció de ciutadanes actives per

a la millora de la cohesió social i com aquests aspectes estan recollits al projecte educatiu de la mateixa i en els plans de treball estratègics i anuals de l'entitat?, b) Com perceben altres agents de la comunitat el treball que es realitza des de les entitats objecte d'estudi?, c) Quina és la seva percepció entorn els efectes que la intervenció realitzada aporta tant als infants i adolescents que participen en aquestes propostes educatives, com a la comunitat. Així com recollir també com en les activitats que es realitzen s'apliquen aquests elements i si els mateixos estan recollits a la documentació generada per les entitats. En relació a l'instrument quantitatiu, aquest ha permès recollir la percepció dels joves sobre el model de lideratge social que promou l'entitat a través de la recollida de dades relacionades amb aspectes com: a) l'entitat, a través de les activitats i programes que porta a terme promou el desenvolupament sociocultural de la ciutadania i la construcció de ciutadanes actives per a la millora de la cohesió social?, b) Les accions educatives proposades possibiliten als infants i joves participar de forma activa en la comunitat i generar propostes de millora pel barri i les persones que en ell conviuen, a partir de la seva implicació, la seva col·laboració i el seu compromís? i c) Quins són els principals aprenentatges que els joves han assolit, a partir del seu pas per l'entitat, relacionats amb la participació, la cohesió social i la ciutadania activa?. Fer-ho mitjançant un qüestionari ha permès recollir dades d'un major número de joves de cada una de les entitats participants a l'estudi. Finalment, a la fase analítica s'analitzen les dades recollides amb els seus mètodes respectius quantitatius (QUAN) i qualitatius (QUAL) o es realitza la meta inferència de la informació.

Pel que fa al disseny de l'estudi hem seguit la proposta de Hernandez i Mendoza (2008) que presenten vuit dissenys mixtes, tal com es recull a la taula 31.

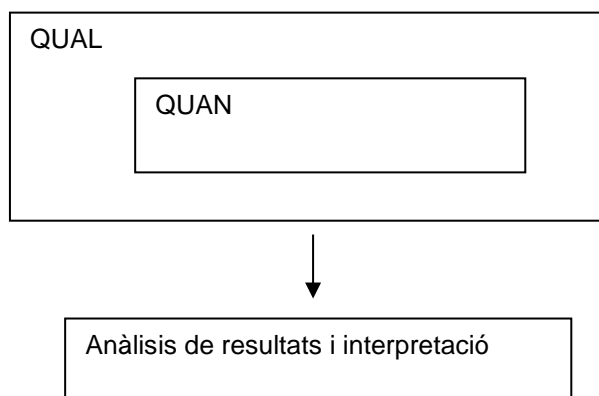
Taula 31. Característiques dels Dissenys Mixtes Específics

Disseny mixt específic	Temps dels mètodes	Prioritat d'un mètode	Principals característiques definitòries
DEXPLOS	Seqüencial	No	- Explorar un fenomen o expandir resultats - QUAL----QUAN. Les dades QUAN es construeixen sobre la base de les QUAL
DEXPLIS	Seqüencial	No	- Interpretació o explicació de descobriments QUAN - QUAN---QUAL. Les dades QUAN es construeixen sobre la base de les dades QUAL
DITRAS	Seqüencial	QUAL o QUAN	- La perspectiva teòrica guia l'estudi - QUAN---QUAL o QUAL---QUAN
DITRIAC	Seqüencial	No	- Validació creuada entre dades QUAN y QUAL - Aprofitar les avantatges de cada mètode - El disseny pot abastar tot el procés de recerca o només la part de recol·lecció, anàlisi i interpretació
DIAC	Concurrent	QUAN o QUAL	- Recol·lecció simultània de dades QUAN i QUAL però un dels mètodes predomina a la recerca - Les dades QUAN i QUAL s'han de transformar per un anàlisi conjunt
DIACNIV	Concurrent	NO	- Les dades QUAN i QUAL es recullen en diferents nivells i grups. Poden ampliar a més de dos els mètodes incrustats
DISTRAC	Concurrent	QUAL o QUAN	- La recollida i l'anàlisi de les dades es guiada per una teoria, visió, ideologia o perspectiva.
DIM	Seqüencial i concurrent	No	- Elevat grau de combinació dels enfocaments QUAN i QUAL

Font: Elaboració pròpia en base a Hernandez, Fernandez i Baptista, 2010 a Roca, 2013

En el present estudi hem seguit un disseny incrustat concurrent de model dominant (DIAC), el en que el mètode dominant que guia el projecte es el qualitatiu. La recollida simultània de dades QUAL i quant permet tenir una visió més complerta i holística del problema d'estudi, així com recollir la veu tants dels professionals de les entitats com dels participants i també d'agents del territori que treballen amb cada una de les entitats analitzades.

Figura 18. Disseny incrustat concurrent

Font: Hernández Sampieri i Mendoza, 2008

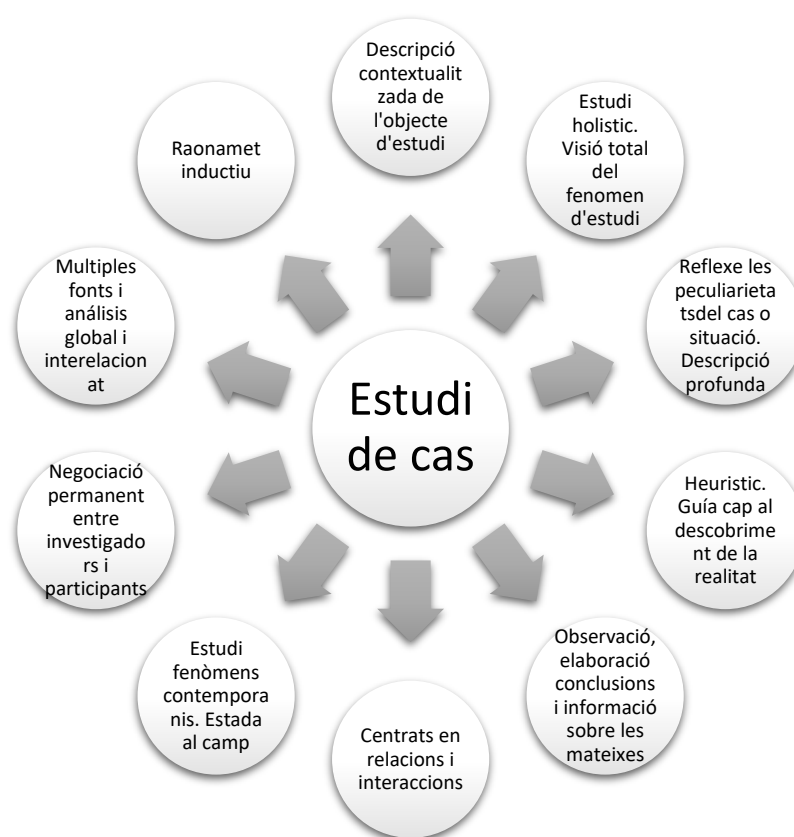
3.2.3 Estudi de casos

L'estudi del lideratge social per a la construcció d'una comunitat cohesionada i una ciutadania activa de tres entitats socioeducatives s'ha portat a terme a partir d'un mètode d'estudi de casos des d'una perspectiva descriptiva (Fernandez i Baptista, 2014; Simons, 2011).

L'estudi de cas es tracta d'una metodologia vinculada a la sociologia clàssica a través d'autors com Spencer, Weber, Merton i l'Escola de Chicago (Alvarez i San Fabián, 2012). Fa referència a l'elecció del que volem estudiar, i per tant es defineix per l'interès en un cas individual i no pels mètodes d'investigació que s'utilitzen (Stake, 1998). L'estudi de cas és una forma de recerca comú en la investigació qualitativa i de gran rellevància en les ciències humanes i socials, que implica la recollida formal de dades, presentades com una opinió interpretativa d'un cas, i que inclou l'anàlisi de les dades recollides durant el treball de camp i la redacció de les mateixes en la finalització d'un cicle d'acció (McKernan, 1999). Segons Stake (2005) el tret diferencial de l'estudi de cas és la comprensió de la realitat estudiada "L'estudi de cas, és l'estudi de la particularitat i de la complexitat d'un cas singular, per a arribar a comprendre la seva activitat en circumstàncies importants" (p.12). Pérez Serrano (1994) afirma que "el seu objectiu bàsic és comprendre el significat d'una experiència" (p.81). El coneixement del particular sense oblidar el seu context (Alvarez i San Fabián, 2012).

Algunes característiques dels estudis de cas, que diferencia aquesta metodologia d'altres mètodes:

Figura 19. Característiques de l'estudi de casos

Font: Elaboració pròpia a partir de Alvarez i San Fabián, 2012

Són diversos els autors que han elaborat classificacions entorn els estudis de cas, en funció de l'objecte d'estudi (Heras Montoya, 1997); segons l'informe d'investigació (Pérez Serrano, 1994) o segons la finalitat última de l'estudi (Stake, 2005). En aquest estudi seguim la proposta d'Stake (1995; 2005) que diferencia tres tipus d'estudi de cas: a) Els casos *intrínsecs* són aquells en els que el cas ve donat per l'objecte, la problemàtica o l'àmbit d'indagació. L'interès està centrat exclusivament en el cas concret, en el que es pugui aprendre del seu anàlisi; sense relació amb altres casos o amb altres problemes generals; b) Els casos *instrumentals* es defineixen en raó de l'interès per conèixer i comprendre un problema més ampli a través del coneixement d'un cas particular i c) Els casos *col·lectius* tenen un cert grau d'instrumentalitat, amb la diferència que en lloc de seleccionar un sol cas estudiem i triem una col·lectivitat d'entre els possibles. Cada un dels casos és un instrument per a conèixer el problema que en conjunt representen.

En aquesta recerca portarem a terme un estudi de casos col·lectiu, també anomenat estudis multicas. Els estudis multicas solen estar orientats a estudiar les convergències i divergències entre els casos analitzats. Aquests estudis es poden portar a terme amb una intenció comparativa o per estudiar les característiques individuals de cada un dels casos i per a comprendre e interpretar les singularitats de cada context, situació o escenari en el que es desenvolupa cada un d'ells.

En els estudis multicas hi ha dues maneres d'anàlisi de les comparacions dels casos (Coller, 2000): a) tècnica d'il·lustració: a partir dels casos s'il·lustra una hipòtesi o teoria

emergent i b) comparació analítica on l'investigador observa i compara diferents casos per similitud o per diferència. En la comparació per similitud, s'analitzen els casos a partir d'una variable similar o comú a tots ells (convergència). En la comparació per diferència, es pretén trobar explicacions a les diferències que es produeixen en cada cas (divergències).

L'estratègia que utilitzarem en el cas del treball que estem presentant serà la de comparació analítica per similitud, orientada a l'estudi dels fenòmens comuns (convergència) i ens permetrà: a) Descobrir processos subtils (Walker, 1983; Arnak, Del Rincón i Latorre, 1994; Stake, 1995); b) Orientar la presa de decisions en relació a aspectes educatius estudiats (Bell, 2002; Heras Montoya, 1997; Pérez Serrano, 1994); c) Facilitar informació entorn realitats educatives complexes, invisibilitzades per les dinàmiques quotidianes, per a entendre processos interns i descobrir dilemes i contradiccions, ajudant a reflexionar sobre les pràctiques; d) Aportar un anàlisi intens i concret respecte al tema d'estudi; e) Recollida i anàlisi de dades de caràcter quantitatiu i qualitatiu (Pérez Serrano, 1994; Rodríguez Gómez, 1996; Cebreiro López i Fernández Morante, 2004); f) Triangular triangulació de la informació recollida (tècniques i agents) per a controlar el possible biaix de l'investigador (Arnak, Del Rincón i Latorre, 1994; Pérez Serrano, 1994; Cebreiro López i Fernández Morante, 2004; Stake, 1995) i donant una major validesa interna i externa.

En la següent taula destaquem algunes de les virtuts i els defectes dels estudis de cas (Simons, 2011; Alvarez i San Fabián, 2012).

Taula 32. Virtuts i efectes de l'estudi de cas

Virtuts	Defectes
<ul style="list-style-type: none"> - Permet realitzar estudis exhaustius sobre experiències concretes i la seva interpretació en els contextos en els que es desenvolupen. - Possibilita explicar com i perquè succeeixen les coses, a partir de la documentació de perspectives múltiples, de l'anàlisi de punts de vista diversos, de demostrar les influències dels actors clau i les seves interaccions amb el fet analitzat. - Facilita la determinació dels factors fonamentals en la implementació d'un programa o proposta així, com analitzar els patrons i vincles que es donen entre ells - Es una metodologia flexible que permet diversitat de temporalitat, canvis d'objectius i diversitat de mètodes en funció dels elements que es volen analitzar i estudiar. - Permet l'accés als informes dels agents participants en el procés de recerca. Aquest es un aspecte amb un alt valor polític ja que permet generar canvis socials des de la base a partir de les observacions, relacions i interpretacions conjuntes. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dificulta el processament per l'alt volum de dades que es recullen; i l'aportació d'informes assumibles pels agents participants. - Permet la transferència "vers la teoria" i no cap a altres casos (Yacuzzi, 2005), sent el realment important la generació d'idees aprofitables en diferents escenaris - Pot generar la intervenció incontrolada en la vida dels altres - Pot generar la imatge distorsionada dels fets analitzats - Aporta una informació centrada en el moment que es porta a terme l'estudi

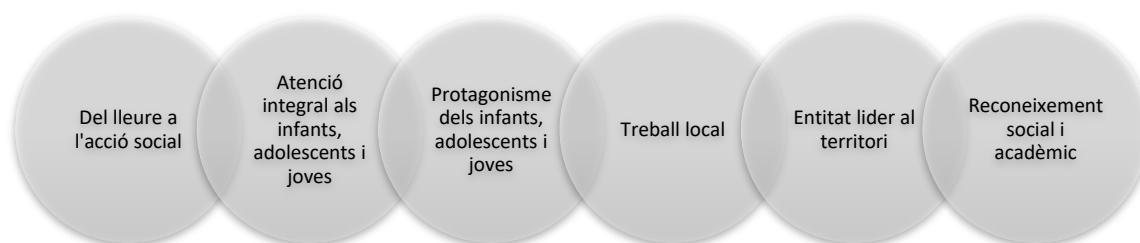
Font: Elaboració pròpia a partir de Simons, 2011; Álvarez i San Fábian, 2012

3.3 Entitats participants, mostra i subjectes participants

3.3.1 Criteris de selecció

L'estudi de casos múltiples amb una perspectiva descriptiva s'ha realitzat en tres contextos i entitats socioeducatives. Els casos seleccionats ofereixen una interessant oportunitat d'aprenentatge en relació a l'objectiu de la mostra (Kazez, 2009). A partir dels aspectes definits al marc teòric, s'han identificat experiències properes a aquestes metodologies que poden ser, a més definides com a experiències d'èxit a partir de paràmetres de caràcter metodològic i acadèmic. Aquesta definició d'èxit s'ha basat en sis elements clau, dels quals els casos escollits han de contemplar íntegrament, almenys, cinc d'aquestes dimensions. Seguidament passem a descriure cada un dels criteris identificats:

Figura 20. Elements clau de la definició d'experiències d'èxit

- Entitats que van néixer en el marc del *lleure educatiu* i que han evolucionat cap a l'*acció social* com a marc d'intervenció amb els infants, adolescents i joves i les seves famílies i, que mantenen el lleure educatiu com a un dels eixos dels seus models d'intervenció. Una evolució que dona resposta a les necessitats dels territoris, a les que les entitats han volgut donar resposta. Unes entitats que van néixer ja amb la voluntat de millorar els processos de vida dels ciutadans i les ciutadanes, especialment dels infants, adolescents i joves del territori i que han pogut adaptar els seus serveis i programes a les demandes del moment. Les entitats seleccionades per l'estudi comptem amb més de 20 anys de trajectòria educativa als seus barris de referència al llarg dels quals han consolidat i transformat el seu treball en funció de la realitat sociocultural dels infants i que han evolucionat des de l'acció voluntària a la professionalització dels equips d'intervenció i gestió però sense perdre cap d'elles el *voluntariat*. Un voluntariat vist com una eina imprescindible i conscientment potenciada i per tant recollida en els models identitaris i/o d'intervenció com a model positiu de ciutadania.
- Entitats que ofereixen als infants, adolescents i joves i les seves famílies un model d'intervenció d'*atenció integral*. L'educació social passa per la definició de les estratègies educatives a implementar per a tots els professionals i els participants. Un model de caràcter universal d'intervenció permetrà assumir nivells d'eficàcia més elevats (Poy & Gonzales, 2014; Trilla Bernet, 2010). En aquest apartat es valoren dos aspectes que interaccionen en l'atenció integral:
 - Existència de programes i accions educatives orientades a treballar i possibilitar el desenvolupament de les diferents dimensions de la persona

com per exemple: a) programes de reforç educatiu; b) programes de lleure, esports i llenguatges artístics; c) activitats de vacances; d) programa esport; e) programa tecnologies de la informació; f) programa famílies o g) programa de dinamització comunitària.

- Existència de programes adreçats a les diferents franges d'edat (0-3; 3-6; 6-12, 12-18 anys) i també al treball directe amb les famílies.
- El *protagonisme* dels infants, adolescents i joves com a eix de les intervencions que es realitzen a l'entitat i a la comunitat. La implicació i la participació activa dels infants, adolescents i joves i les seves famílies és un aspecte clau i per aquest motiu és necessari que les entitats ofereixin aquests espais de participació tant interna, és a dir en relació al funcionament de l'entitat i en la presa de decisions en el marc del processos de treball personal, com també espais de participació real en la comunitat. Espais aquests segons en relació a les accions comunitàries en que l'entitat participa. Aquesta participació institucional i social (Novella, Llena, Noguera, Gómez, Morata, Trilla, Agud, Cifre-Mas, 2014) possibilita millorar i reforçar la implicació dels participants a l'entitat i la seva vinculació al territori (Novella, Agud, Llena, Trilla, 2013; Trilla Bernet, 2010; Trilla, 2003)
- Entitats que han aportat per un *treball local*, un treball centrat en els seus territoris d'origen apostant per un treball d'intensitat que possibiliti a la ciutadania un desenvolupament i una millora en diferents àrees i comptant amb els i les ciutadanes com a motors de canvi i transformació social.
- El *lideratge* d'accions i programes socioeducatius que permeten als infants, adolescents i joves i les seves famílies desenvolupar-se com a persones i com a membres d'una comunitat, que en moltes ocasions no és la seva comunitat d'origen i, per tant, necessiten formar part de processos d'integració cultural (Castiñeira, A; Lozano, 2012). Un lideratge que en tot moment s'ha exercit a les entitats seleccionades des de la base social i associativa des de la que s'han configurat els projectes. Un capital social, que mogut per les situacions d'injustícia i desigualtats socials, ha apostat per unir els seus sabers i les seves capacitats per generar respostes positives i apoderadores de les persones i les comunitats
- *Reconeixement social i acadèmic*. Comptar amb el reconeixement social, fet evidenciat per l'atorgament de premis i reconeixements vinculats a la tasca socioeducativa de les accions que es porten a terme des les entitats i, també per l'existència de literatura científica que recull les experiències transformadores i els resultats assolits per les pràctiques desenvolupades. Els casos rellevants han tingut protagonisme en premis atorgats tant per administracions públiques d'àmbit local, nacional i/o internacional com per organismes privats o del tercer sector. Aquestes experiències han estat així mateix objecte d'estudi d'institucions acadèmiques i científiques que han mostrar el valor d'aquestes pràctiques a partir de publicacions de caràcter divulgatiu i/o científic.

S'ha valorat com a pràctiques d'èxit entitats socioeducatives d'atenció a la infància, l'adolescència i la joventut que donen resposta, almenys, a cinc dels sis criteris descrits anteriorment. Seguidament presentem cadascun dels casos proposats i la seva rellevància en relació als criteris d'èxit definits.

Tenint en compte aquests criteris s'han escollit la Fundació Marianao, la Fundació Pare Manel i l'Associació Educativa Itaca. A continuació es presenten els tres contextos i

entitats socioeducatives, amb unes breus característiques sintetitzades en un quadre on es recullen:

- Les característiques generals dels municipis: taxa de població, taxa immigració, procedència.
- Les característiques de l'entitat: any de creació, descripció, destinataris, projectes, recursos humans, treball en xarxa.

Les dades que es presenten s'han extret de diverses fonts: a) Padrons actualitzats disponibles dels municipis estudiats, b) Informes i documents de la situació socioeconòmica dels ajuntaments i c) Documentació de les entitats en referència al context i al seu projecte socioeducatiu.

I. Fundació Marianao

La Fundació Marianao és una entitat sense afany de lucre que, des de l'any 1985, desenvolupa projectes socioeducatius al servei de la comunitat, amb la finalitat de promoure el desenvolupament personal i comunitari a Sant Boi de Llobregat i al Baix Llobregat.

Sant Boi de Llobregat està ubicat dins l'àrea metropolitana de Barcelona, a 6 km de l'aeroport, 9 km del port i 15 km de Barcelona, Sant Boi és un dels principals nuclis de població de la comarca del Baix Llobregat i un punt estratègic en el sistema de comunicacions al sud de Barcelona.

Marianao és el barri més gran de Sant Boi de Llobregat, de fet és un barri tan gran, gairebé un districte. El barri de Marianao és el més poblat dels sis districtes amb 32.283 persones, el 49.2% de població masculina i el 50.8% femenina. Respecte a la distribució per edat, comprovem que la franja d'edat entre els 45 i 64 anys és la més elevada, amb un 28%, mentre que la menor és la de persones amb edat compresa entre 16 i 29 anys. Si ho comparem amb la resta dels districtes de Sant Boi, no observem una diferència rellevant en la distribució segons edat i barri, el més destacable és el 22% de persones majors de 64 anys al districte de ciutat cooperativa respecte als percentatges inferiors, entre set i 4 punts, de la resta de barris

El Casal Infantil i Juvenil de Marianao va sorgir arran de l'ocupació, el juny de 1985, de l'immoble del carrer Girona número 30, que es trobava en una situació urbanística irregular i era un focus d'abandonament i brutícia. El Grup de Joves Marianao, constituït l'any 1983 a partir de l'antiga Vocalia de Joves de l'Associació de Veïns "El Poblet" (Marianao), va protagonitzar aquesta acció, amb el suport actiu de l'Associació.

Una de les característiques que configuren aquesta experiència és l'arrelament al barri i a la ciutat des de l'inici. La iniciativa sorgeix de persones, la majoria joves del barri Marianao, que des del voluntariat social busquen alternatives als greus problemes que pateixen els infants i els joves causats per la manca greu d'equipaments i de recursos socials. És així com el Casal Infantil i Juvenil de Marianao és cronològicament el primer equipament sociocultural del barri Marianao i, actualment, l'únic equipament especialitzat en infants i joves de Sant Boi.

El 3 de juny de 1987 el Casal es va constituir com a associació, amb personalitat jurídica pròpia, tot desvinculant-se de l'entitat veïnal. De manera paral·lela a la tasca de rehabilitació de l'edifici, en la qual van participar moltes persones voluntàries, entitats socials i institucions públiques, el Casal va anar creant els diversos projectes socioeducatius i d'animació sociocultural: primer, els tallers, la biblioteca i l'esplai; després, l'Aula Taller, el Centre Obert, el Casal de Joves, els cursos de formació ocupacional, l'emissora de ràdio, la revista Bretxa... com també altres serveis com el Projecte David, la inserció ocupacional, el servei d'orientació jurídica, etc.

L'any 1995 va haver-hi un important moviment ciutadà contra el projecte municipal d'enderrocament de l'edifici del Casal. La gran mobilització popular va evitar que el Casal fos enderrocat i va testimoniar que constituïa un patrimoni significatiu del poble de Sant Boi. Als deu anys de la creació del Casal, es confirmava que l'existència dels seus projectes socioeducatius era deguda a la forta implicació de moltes persones: monitors, educadors, els voluntaris, els mateixos infants i joves, les famílies, els veïns i les institucions públiques i privades.

Actualment la Fundació Marianao compta amb un equip de 51 treballadors i treballadores provinents de diferents àmbits: pedagogia, psicologia, educació social, magisteri, integració social o animació sociocultural. A més, l'entitat compta amb més de 160 voluntaris i voluntàries que col·laboren en els més de 30 projectes que es desenvolupen a l'entitat.

La Fundació Marianao està dirigida per un Equip Directiu i un Patronat, i ambdós òrgans compten amb el Consell Assessor, un ampli grup de persones expertes en diferents àmbits que donen suport als dos òrgans de govern.

CAS I: Fundació Marianao

Taula 33. Cas I Fundació Marianao

Municipi Sant Boi de Llobregat	
Característiques generals	La ciutat té un cens aproximat de 82.000 habitants, 28.540 dels quals resideixen al barri de Marianao, que és el més dens i populós. L'origen del barri cal emmarcar-lo en les onades migratòries provinents, sobretot, d'Andalusia i Extremadura, en la dècada dels seixanta i setanta del segle vint, amb totes les conseqüències que va comportar. Els aspectes que més condicionen el nostre projecte són tres: l'augment de la pobresa, l'especulació urbanística i les mancances educatives. <ul style="list-style-type: none"> - Augment de la pobresa i l'exclusió social. - Especulació urbanística i deficiències de serveis. - Manca de propostes educatives per a infants i joves.
Total de població	82.410 persones (St. Boi) - 32.040 persones (Barri de Marianao)
Taxa immigració	62,3% de la població ha nascut a Catalunya, el 26,2% ha nascut a la resta de l'estat espanyol i l'11,5% a l'estranger.
Nacionalitats més presents	7.980 persones de nacionalitat estrangera: Marroquina (34,2%), equatoriana (4,6%) i colombiana (2,7%)

Fundació Marianao

Any de creació	1985
Descripció	<p>La Fundació Marianao és una entitat sense afany de lucre que, des de l'any 1985, desenvolupa projectes socioeducatius al servei de la comunitat, amb la finalitat d'estimular el desenvolupament personal i comunitari, tot afavorint processos orientats a la inclusió social d'aquelles persones que pateixen situacions de vulnerabilitat social. La Fundació té una important presència a Sant Boi i a la comarca del Baix Llobregat.</p>
Destinatari	Població en general
Projectes	<ul style="list-style-type: none">- Promoció de l'èxit escolar<ul style="list-style-type: none">o Projecte Èxit: Acreditao Mediatecao Beques escolarso Suport a l'estiuo Unitat d'Escolarització Compartida- Educació en el temps lliure<ul style="list-style-type: none">o CIM- Casal Infantil de Marianaoo CJM- Casal de Joves de Marianaoo Casal d'estiuo Colònies d'estiu- Suport a les famílies<ul style="list-style-type: none">o Acompanyament familiar personalitzato Espais de formació familiaro Espais terapèuticso Espai Familiar El Caliu- Formació<ul style="list-style-type: none">o Formació ocupacionalo Proves d'accés a Cicles Formatius de Grau Mitjào Mentoringo Punt Òmnia: formació en noves tecnologieso Curs de dinamitzadorso Col·lectiu Suma - Alfabetització d'Adults- Ocupació<ul style="list-style-type: none">o Incorporao Servei d'orientació laboralo Taller Club Ocupa'to Programa de Renda Mínima- Assistència jurídica<ul style="list-style-type: none">o Projecte Davido Servei jurídic comunitario Mesures Penals Alternatives- Promoció de la salut<ul style="list-style-type: none">o Pont Joveo Club Socialo Programa de Salut Comunitàriao Projecte Ariadne- Oci i participació social<ul style="list-style-type: none">o VPK - Oci nocturn alternatiuo Esfera Jove - Participació social- Noves tecnologies<ul style="list-style-type: none">o Punt Òmniao Taller TIC- Comunitat

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Col·lectiu Suma ○ Grup Coral Marianao ○ Banc del Temps
Recursos humans	<ul style="list-style-type: none"> - 64 treballadors - 88 voluntaris
Treball en xarxa	<p>La Fundació Marianao participa i es troba vinculada a diversos espais i escenaris de representació tant a nivell local com a nivell català i estatal.</p> <p>El treball coordinat permet donar resposta a aquelles demandes específiques d'atenció social. Actualment, i cada cop amb més freqüència, és dissenyen i planifiquen estratègies comuns d'actuació amb els Serveis locals i comarcals, així com amb empreses i institucions cíviques i socials, amb la clara voluntat d'optimitzar els recursos i garantir polítiques properes a les necessitats de la ciutadania. El treball conjunt possibilita la millora dels resultats.</p>

II. Associació Educativa Itaca

L'Associació Educativa Itaca és una entitat sense ànim de lucre i declarada d'utilitat pública per la Generalitat de Catalunya, situada al barri de Collblanc-Torrassa a l'Hospitalet de Llobregat. Des del 1976 dedica la seva tasca a l'educació en el lleure dels infants i joves del barri i és des de fa poc més d'una dècada que professionalitza els seus projectes d'entre setmana amb una especial dedicació i atenció als projectes d'acció Social.

La ciutat de L'Hospitalet té 12,49 quilòmetres quadrats, està situada a la plana litoral i pertany a la comarca catalana del Barcelonès, entre els municipis de Barcelona, Esplugues, Cornellà i el Prat, al marge esquerre del riu Llobregat. Els barris de Collblanc i de la Torrassa estan situats a la zona nord de la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat, tot just tocant el districte barceloní de les Corts i el barri de Sants. La superfície conjunta és de 0,92 km² i actualment hi viuen 50.083 habitants. Històricament, aquests dos barris han estat receptors de població en tres processos migratoris molt definits en el temps que donaven resposta a la demanda de mà d'obra. El primer va ser als anys vint per cobrir la demanada de mà d'obra per a les obres de l'Exposició Universal de Barcelona i el metro i el segon va esdevenir durant el creixement econòmic dels anys seixanta i setanta. Finalment, el tercer ha tingut lloc a principi d'aquest segle i, a diferència de les anterior migracions, ha estat de fora de l'Estat espanyol.

Actualment, la morfologia d'aquests dos barris és molt variada, ja que hi conviuen persones autòctones i vingudes dels diferents processos migratoris. D'aquesta manera, hi ha un 33% de població que no té la nacionalitat espanyola. A més, l'envelliment de la població és evident, ja que un 20% de la població té seixanta-cinc anys o més. Aquesta situació és problemàtica si tenim en compte que el 70% dels edificis no té ascensor i que el 13% de les llars unipersonals són habitades per gent gran

L'Associació Educativa Itaca es va constituir al març de 1977. No va ser fins el 1985 que es va inscriure al Registre d'entitats Jurídiques de la Generalitat de Catalunya amb el

número 7575, sota la forma jurídica d'associació sense afany de lucre, forma que encara manté.

Al març de 1977, 12 joves i un clergue de Sant Viator del barri de Collblanc-Torrassa de l'Hospitalet de Llobregat, es reuneixen per donar resposta a una crida. D'aquesta trobada neix una inquietud i es crea la CJC (Comunitat de Joves Cristians).

Una agrupació que amb l'objectiu de transmetre els valors de l'evangeli, el compromís, ... comença a tenir presència al barri i participació a la parròquia Mare de Déu dels Desemparats.

Més endavant la CJC va canviar al seu nom pel de Itaca. Paral·lelament al naixement del grup de Joves Itaca a la mateixa parròquia les nenes i nens que feien la primera comunió passaven a un grup de creixement que rebia el nom de Els Vents. La relació d'ambdues entitats mitjançant el pas d'aquests del grup Els Vents a Itaca una vegada acabat el seu procés va fer que al curs 85-86 quan es fusionessin aquests dos projectes en un de sol. Així neix l'Associació Educativa Itaca.

En aquesta època s'aconsegueix a través de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat un local al carrer Llobregat, que rep el nom de Recer, que servirà com seu per reunir tot aquest projecte i les seves activitats, nenes, nens, joves, pares, monitors. S'aconsegueix també un conveni amb l'Ajuntament, concretament amb l'àrea d'Educació i Cultura pel manteniment de les activitats de centre diari.

En un inici l'activitat estava centrada al cap de setmana i era portada a terme per un equip de monitors que de forma voluntària dedicaven part del seu temps a l'educació en el lleure, la resta de la setmana el local restava obert com a lloc de trobada dels infants i joves. Al llarg dels 32 anys d'història l'entitat sempre ha estat a disposició dels infants i joves del barri i les seves necessitats. Fruit d'això a mitjans del anys noranta sorgeix la ludoteca, pensat com un espai més pausat amb unes dinàmiques concretes que continua funcionant de forma voluntària.

El concepte de lleure canviant cap a una línia de major professionalització, la disminució del número de voluntaris, i la creixent demanda d'aquesta activitat fa que a l'any 2000 l'entitat optés per professionalitzar la figura de coordinador/a d'activitats d'entre setmana (per tal d'assegurar l'atenció dels infants). El número de participants en les activitats de cap de setmana rondava els 60 nens i joves (des dels 7 fins els 17 anys), els números dels participants en la ludoteca era d'entre 15-20 nens i nenes.

La necessitat de les famílies per a cobrir l'atenció dels infants i joves, durant la setmana va anar augmentant, fet que va propiciar que conjuntament amb la Comissió d'Entitats Collblanc-Torrassa s'engegués un projecte d'acció educativa que donés cobertura als infants i joves dels 3 fins als 17 anys.

Al curs 2005-2006 l'entitat comença un nou repte assumint la gestió total del projecte socioeducatiu, això implica l'atenció dels infants i joves d'entre 3 a 17 anys, en un horari comprès entre les 16:30h fins les 20h. Així doncs, des de la professionalització dels projectes entre setmana, l'Entitat va començar a gestionar el centre diari, atenent a

infants d'entre 3 i 16 anys. Al 2011 la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA) concedeix la homologació de 40 places de centre obert, per a infants amb situació de risc social.

Al curs 2005-2006 es crea el projecte CLAU, amb el suport de la Fundació Social de la Caixa i l'Àrea de Benestar Social de l'Ajuntament de L'Hospitalet, gestionat per l'entitat

L'Espai Familiar Itaca, va ser una aposta engegada al 2010, més tard es converteix en un servei municipal de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat, canviant el seu nom per el de "La Caseta de les Palmeres".

Inserjove, s'engega gràcies a una subvenció del Departament de treball gestiona per la Fundació Pere Tarrés, un any més tard la subvenció és reduïda, i l'any següent s'acaba el finançament, per la qual cosa, des de l'Entitat continuem apostant pel projecte de tants bons resultats i tan necessari en el territori buscant finançament per altres vies privades.

Altres projectes que engegarem durant aquests anys són No Oblidis projecte d'aprenentatge i servei, el projecte famílies, l'assessorament jurídic familiar, el Reforç escolar per a joves i l'últim engegat l'any passat: Oci al Barri, de dinamització de l'espai públic.

Com a nou repte assolit, destaquem, a l'estiu del 2012, l'inici del casal d'agost/setembre, consolidant ja al 2013, permetent que els infants no quedin desemparats durant els mesos d'estiu.

En l'actualitat i amb qüestió de poc menys de 10 anys, l'entitat atén diàriament a més de 300 participants, augmentant aquesta atenció durant els mesos d'estiu i essent gairebé 1000 les persones beneficiàries d'algun dels projectes durant el curs. Al centre col·laboren 30 professionals i més de 60 voluntaris, així com d'alumnes en practiques i col·laboradors puntuals.

CAS II: Associació Educativa Itaca

Taula 34. Cas II. Associació Educativa Itaca

Municipi Hospitalet de Llobregat	
Característiques generals	L'Hospitalet és el segon municipi de Catalunya
Total de població	257.055 persones (Hospitalet de Llobregat) - 50.083 (Collblach-La Torrassa)
Taxa immigració	El 47,94% de la població ha nascut a Catalunya, el 20,67% procedeix de la resta d'Espanya, la resta un 27,10% aproximat d'altres països.
Nacionalitats més presents	Bolívia 2,46% Marroc 2,22% Equador 1,98% Pakistan 1,50% República Dominicana 1,38%
Associació Educativa Itaca	
Any de creació	1976

	<p>Entitat sense ànim de lucre i declarada d'utilitat pública per la Generalitat de Catalunya, del barri de Collblanc-Torrassa a l'Hospitalet de Llobregat. Des del 1976 dedica la seva tasca a l'educació en el lleure dels infants i joves del barri i és des de fa poc més d'una dècada que professionalitza els seus projectes d'entre setmana amb una especial dedicació i atenció als projectes d'acció Social.</p>
Descripció	<p>Participen 300 participants diaris i més de 1000 anuals que acudeixen i participen d'alguns dels projectes socials, des de la petita infància amb 4 mesos d'edat, fins als 25 anys amb el projecte d'Inserció laboral i els diferents infants i joves que participen dels projectes de tarda i de cap de setmana, sempre tenint en compte les famílies de tots ells, elements claus i de suport de l'entitat.</p>
Destinatari	<p>Infants i joves de 0 a 25 anys i les seves famílies</p>
Projectes	<ul style="list-style-type: none"> - Centre Obert i Casal diari <ul style="list-style-type: none"> o Assessorament familiar o Suport psicològic o Activitats de lleure o Espai de reforça escolar o Recollida escolar. - Espai familiar - Proinfància - Aula Oberta - Casals de Vacances - Casal de Joves - Inerjove - Joves del Barri - Pigmalió - Oci al barri - Intervenció comunitària intercultural - Grup Itaca els Vents - Director general - Secretaria tècnica
Recursos humans	<p>40 professionals (Educatadors Socials, mestres, monitors de lleure, treball social, logopèdia, psicopedagogs, integradors socials)</p> <p>La coordinació amb tots els agents socials i educatius que intervenen en un territori és necessària per garantir l'atenció integral dels infants i joves, així com per a la millora de les mancances que es detecten en el mateix territori. En aquest sentit les coordinacions amb els serveis socials, escoles i altres entitats seran primordials per portar un treball conjunt i adaptat a les necessitats dels menors. Actualment es mantenen contractes amb:</p>
Treball en xarxa	<ul style="list-style-type: none"> - CEIPs i IES de L'Hospitalet de Llobregat i Barcelona - Serveis Socials de L'Hospitalet de Llobregat i Barcelona - EAIA de L'Hospitalet de Llobregat - Càritas Diocesana de Barcelona - Centres de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç de L'Hospitalet de Llobregat (BAULA Nord i Sud) - Altres entitats educatives del barri de Collblanc-La Torrassa - Professionals del Moviment de Centres d'Esplais Cristians

III. Fundació Pare Manel

La Fundació Pare Manel és una institució sense ànim de lucre, arrelada als barris de Verdum-Roquetes de Barcelona, que desenvolupa i lidera projectes d'acció social i educativa. Principalment la seva acció educativa s'adreça a persones, infants, joves i famílies que estan en situació de vulnerabilitat social.

El barri de Verdum té 23,7 hectàrees. Actualment viuen al barri 12.353 persones de 71 nacionalitats sent les majoritàries: espanyola, hondurenya, paquistanesa, equatoriana, Dominicana, boliviana, xina i marroquí. És un barri del districte de Nou Barris de la ciutat de Barcelona. Amb forma de triangle, està delimitat pels carrers Artesania, Via Júlia i Via Favència/Ronda de Dalt. El barri neix a partir de la construcció dels Habitatges del Governador, construïts entre 1952 i 1955 i el polígon de l'Obra Sindical del Hogar.

Per la seva part al barri de Roquetes viuen 15.590 persones de 71 nacionalitats, sent les comunitats més representades l'espanyola, la paquistanesa, l'equatoriana, la hondurenya, la marroquí, la xina i la romanesa. El barri de 64,2 ha està situat al peu del turó que porta aquest nom, entre la ronda de Dalt i la serra de Collserola. Es caracteritza per forts pendents. Històricament, contenia pedreres, algunes mines i boscos d'alzines i pins, que es van anar substituint per la urbanització de l'espai, ja al principi del segle XX. Noms com els de Campreciós, Jaume Pinent, Catasús o Llopis, estaran lligats per sempre més a aquest barri.

El model d'acció de la FPM es caracteritza per ser una atenció integral, que afavoreix la socialització i treballa per reduir les desigualtats d'oportunitats que pateixen molts dels infants i joves dels territoris en els que centra la seva acció.

La Fundació Pare Manel, es crea al 2004 amb aquest forma jurídica, però la seva acció educativa s'inicia uns anys abans. Concretament, als anys 80 el pare Manel Ponsa i una anys més tard, la Luisa Alba, monja javeriana inicien la tasca socioeducativa al barri, sent els fundadors del que actualment es coneix com a Fundació Pare Manel.

L'any 1993 es configura la primera figura jurídica de l'entitat, amb la creació de l'Associació Grup Muntanyes. Uns anys abans el Pare Manel havia iniciat la Muntanyesa, club de futbol i origen de l'actual Associació Esportiva Babar. A partir d'aquest moment es comencen a estructurar activitats d'esplai de dissabtes i també activitat de reforç escolar adreçades a infants i adolescents amb el suport de voluntaris.

Actualment la Fundació atén aproximadament a 350 participants, augmentant aquesta atenció als mesos d'estiu a prop de 600 participants. Al centre col·laboren 25 professionals i més de 75 voluntaris, així com alumnes en pràctiques.

CAS III: Fundació Pare Manel

Taula.35 Cas III Fundació Pare Manel

Municipi Barcelona	
Característiques generals	Barcelona
Total de població	Habitants:15.590 (Roquetes) +12.353 (Verdum) = 27.943
Taxa immigració	
Nacionalitats més presents	Espanyola, hondurenya, paquistanesa, equatoriana, dominicana, boliviana, xina i marroquí
Fundació Para Manel	
Any de creació	1993
Descripció	<p>Institució sense ànim de lucre, arrelada als barris de Verdum-Roquetes de Barcelona, que desenvolupa i lidera projectes d'acció social i educativa.</p> <p>La seva acció preferent és treballar amb aquelles persones, infants, joves i famílies que estan en situació de major vulnerabilitat.</p> <p>El seu model d'acció realitza una atenció integral, que afavoreix la socialització i treballa per reduir les desigualtats d'oportunitats que pateixen molts dels nostres infants i joves.</p>
Destinataris	<ul style="list-style-type: none"> - Infància i joventut en situació de risc social. - Àmbit penitenciari.
Projectes	<ul style="list-style-type: none"> - Programa de Infància, adolescència i família: <ul style="list-style-type: none"> o Centre Obert Muntanyès o Projecte "Jugar i llegir" o Espai Infantil Roquetes o Programa Atenció a famílies o Projecte Monitors Nou Barris o Programa Estiu - Programa d'Esport <ul style="list-style-type: none"> o Associació esportiva Babar o Futbol sala o Bàsquet o Ruta Muntanya - Programa TIC <ul style="list-style-type: none"> o Punt Òmnia Verdum o Verdum Code - Programa de Presons <ul style="list-style-type: none"> o Llar Acol·lida temporal "La Rectoria" o Dinamització Socioesportiva a CP Joves i CP Quatre Camins - Programa d'Inserció Laboral <ul style="list-style-type: none"> o Projecte FIL o Punt d'Assessorament Formatiu i Laboral o Aula Suport GES
Recursos humans	<ul style="list-style-type: none"> - Equip professionals - Patronat - Voluntariat - Estudiants en pràctiques

3.3.2 Informants de l'estudi

La mostra de l'estudi està formada per agents clau de les entitats (persones de l'equip directiu i de l'equip professional), agents clau de la comunitat (professionals d'institucions de l'entorn que col·laboren amb l'entitat) i joves que participen en les propostes socioeducatives que ofereixen les entitats. En total la mostra la integren 116 persones: 38 persones al cas I Fundació Marianao; 43 persones al cas III Associació Educativa Itaca i 39 persones al cas II Fundació Pare Manel.

La selecció s'ha realitzat en base als següents criteris:

A) Agents clau de l'entitat:

A.1) Membres de l'equip directiu de l'entitat i dels equips educatius

- Criteri de selecció: part activa dels processos de treball intern amb els infants, adolescents i joves i amb les famílies i amb la comunitat. En el cas dels membres de l'equip directiu aporten també informació sobre els processos de planificació estratègia de l'entitat.
- Estratègia de contacte: en tots els casos es va fer un primer contacte amb un responsable de l'entitat. Aquest contacte es va fer en primer lloc via telefònica i una vegada van valorar positivament la seva participació en l'estudi van realitzar una reunió per explicar en detall el projecte de recerca i la seva participació en el mateix. En aquesta reunió es van acordar els possibles participants i des de l'entitat es van fer els contactes i es van acordar els dies de les entrevistes.

A.2) Membre fundador de l'entitat

- Criteri de selecció: persona que va viure el procés de creació de l'entitat.
- Estratègia de contacte: des de l'entitat es va fer el primer contacte i posteriorment mitjançant correu electrònic personalitzat es va concertar l'entrevista amb la investigadora. En dos dels centres aquesta persona està vinculada actualment a les entitats no es així en una d'elles.

B) Agents clau del territori

- Criteri de selecció: professionals del territori que treballen i tenen relació amb l'entitat a partir d'algun dels projectes que aquesta porta a terme (escoles, serveis socials, tècnics municipals, tècnics entitats/projectes del territori).
- Estratègia de contacte: des de l'entitat es va fer un primer contacte amb els diferents participants per tal de demanar la col·laboració en el projecte. Posteriorment mitjançant correu electrònic personalitzat es va concertar l'entrevista.

c) Joves

- Criteri de selecció: Joves de 16 a 22 anys vinculats a l'entitat (participants, voluntaris, educadors).

- Estratègia de contacte: la pasació dels qüestionaris es va gestionar directament des de les entitats a partir dels criteris establerts.

En els següents apartats mostrem la segmentació de la mostra que s'ha aplicat a cada un dels tres casos i les característiques dels participants a les entrevistes i als grups de discussió (codi de participant, el seu gènere, la seva formació, la seva funció professional a l'entitat i els anys d'experiència en el mateix.

Caracterització de la mostra cas I. Fundació Marianao

Taula 36. Caracterització de la mostra cas I. Fundació Marianao

Setembre – Octubre – Novembre – Desembre 2015, gener-febrer 2016 i juliol 2018	
FUNDACIÓ MARIANAO	
Tècnica de recollida	Font
Anàlisi documental	<ul style="list-style-type: none"> - Estatuts - Ideari - Pla estratègic - RRI - Projecte Educatiu - Projectes Socioeducatius amb infants i adolescents des del lleure - Vídeos entitat o projectes
Entrevistes	<ul style="list-style-type: none"> - Agents clau de l'entitat - Agents clau de la comunitat
Observacions	<ul style="list-style-type: none"> - Joves veterans - Grup dinamitzadors de somriures - Col·lectiu Espavilat - Reunions equip Lokal 9
Qüestionaris	<ul style="list-style-type: none"> - Joves Casal de Joves - Joves Centre Obert Adolescents - Joves Local Nou
Grups de discussió	<ul style="list-style-type: none"> - Coordinador del pla del lleure educatiu i famílies, - Responsable del centre obert. - Responsable dels programes de formació per joves de continuïtat formativa, noves oportunitats. - Educadora i orientadora de garantia juvenil. - Coordinadora dels programes per a la inserció laboral.

Taula 37. Perfil dels participants a les entrevistes i als grups de discussió

Codi	Gènere	Agent intern extern entitat	Formació	Tasca
EPM1	Masculí	Intern	Sociologia	President Patronat
EPM2	Masculí	Intern	Educació Social i Ciències del Treball	Director Fundació Marianao
EPM3	Femení	Intern	Pedagogia	Coordinadora àrea participació
EPM4	Masculí	Intern	Magisteri	Direcció de projectes
EPM5	Femení	Intern	Educació Social	Direcció de projectes
EPM6	Masculí	Extern	Hispaniques	Ex col·laborador de l'entitat
EPM7	Masculí	Extern	Magisteri	Tècnic participació ajuntament de St. Boi de Llobregat
EPM8	Masculí	Extern	Magisteri	Director Escola Vicente Ferrer
EIM	Masculí	Intern	Magisteri	Direcció de projectes
GDM1	Masculí	Intern		Responsable pla del lleure educatiu i famílies

GDM1	Femení	Intern	Educadora Social	Responsable del centre obert
GDM1	Femení	Intern		Responsables programes de formació per joves de continuïtat formativa, noves oportunitats
GDM1	Femení	Intern	Educadora Social	Educadora i orientadora de garantia juvenil
GDM1	Femení	Intern		Coordinadora dels programes per a la inserció laboral

Característiques de la mostra cas II. Associació Educativa Itaca

Taula 38. Caracterització de la mostra cas II. Associació Educativa Itaca

Gener – febrer – març - abril 2016 i setembre 2018	
ASSOCIACIÓ EDUCATIVA ITACA	
Tècnica de recollida	Font
Anàlisi documental	- RRI - Projecte Educatiu - Projectes Socioeducatius amb infants i adolescents des del lleure - Vídeos entitat o projectes - Revistes o altres documents informatius entitat o barri - Memòries (10 anys) - Publicacions aniversaris, historia entitats,...
Entrevistes	- Agents clau de l'entitat - Agents clau de la comunitat
Observacions	- Centre Obert - Oci al barri - Reunions Consell de direcció
Qüestionaris	- Joves Centre Obert - Joves de la Claqueta - Joves participants Inserjove
Grups de discussió	- Equip educatiu

Taula 39. Perfil dels participants a les entrevistes i als grups de discussió

Codi	Gènere	Agent intern extern entitat	Formació	Tasca
EPI1	Masculí	Intern	Economia	Director General
EPI2	Masculí	Intern	Pedagogia	Director de Projectes, Gestió i Qualitat
EPI3	Femení	Intern	Treball Social	Subdirectora
EPI4	Femení	Intern	Psicologia	Coordinadora Espai familiar i Projecte família
EPI5	Femení	Extern		Coordinadora Pla Educatiu Entorn
EPI6	Femení	Intern	Educació Social i Integració Social	Professionals programa Oci al barri
EPI7	Masculí	Extern	Biologia	Membre Fundador
EPI8	Femení	Intern	Educació social	Coordinadora projecte ICI
EPI9	Masculí	Extern	Magisteri	Assessor Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat
EII	Femení	Intern	Treball Social	Subdirectora
GDI1	Femení	Intern	Educadora Social	Projecte Joves i Centre Obert
GDI1	Femení	Intern	Educadora Social	Oci al barri
GDI1	Masculí	Intern	Educador Social	Oci al barri
GDI1	Masculí	Intern	Educador Social	Centre Obert

Característiques de la mostra cas III. Fundació Pare Manel

Taula 40. Característiques de la mostra. Cas III

Gener – febrer – març - abril 2016 i juny 2018	
FUNDACIÓ PARE MANEL	
Tècnica de recollida	Font
Anàlisi documental	- Pla estratègic - Projecte Educatiu - Projectes Socioeducatius amb infants i adolescents des del lleure - Memòries
Entrevistes	- Agents clau de l'entitat - Agents clau de la comunitat
Observacions	- Reunió equip infància - Activitats CO Adolescents - APS
Qüestionaris	- Joves col·lectiu premonis - Joves programa inserció laboral - Joves CO
Grups de discussió	- 5 membres de l'equip educatiu

Taula 41. Perfil dels participants a les entrevistes i als grups de discussió

Codi	Gènere	Agent intern extern entitat	Formació	Tasca
EPPM1	Masculí	Extern	Magisteri	Director escola Antaviana
EPPM2	Masculí	Intern	Educació Social	Educador
EPPM3	Masculí	Intern	Sacerdoci	President
EPPM4	Masculí	Intern	Educació Social	Equip d'Infància, Adolescència i Famílies
EPPM5	Femení	Intern	Pedagogia	Coordinadora àrea infància i adolescència
GDPM1		Extern	Treball Social	Treballadora social Serveis socials de Verdum
EPPM6	Femení	Extern	Treball Social	Educadora social Serveis socials de Verdum
EPPM7	Femení	Extern	Treball Social	Tècnica Pla Comunitari
EPPM9	Femení	Extern	Treball Social	Tècnica Pla Comunitari
EPPM10	Masculí	Intern	Enginyeria tècnica	Gerent
EPPM11	Femení	Intern	Sociologia	Vicepresidenta entitat
EIPM	Femení/Masculí	Intern	Educació social/ Pedagogia	Responsables equip infància i adolescència
GDPM1	Masculí	Intern	Educació Social	Equip d'Infància, Adolescència i Famílies
GDPM1	Femení	Intern	Educació Social	Equip d'Infància, Adolescència i Famílies
GDPM1	Femení	Intern	Educació Social	Equip d'Infància, Adolescència i Famílies

3.4 Fases de la recerca

El procés de recerca es duu a terme en diferents fases i amb la utilització de diferents instruments de recollida d'informació i anàlisi de dades.

Fase 1. Marc de la recerca: es desenvolupa entre els mesos de setembre 2014 i el maig de 2015, amb el propòsit d'aproximar-se a la temàtica de la investigació. Es realitza un treball documental i bibliogràfic a partir de la finalitat i els objectius de la recerca mitjançant diferents bases de dades (Dialnet, Scopus, JCR, Google Scholar) sobre els tòpics de la investigació. Amb tota la informació recollida i analitzada es construeix un primer marc teòric que es contrasta i triangula amb els directors de tesi. Els productes d'aquesta fase són: a) l'esborrany sobre estat de la qüestió i la taula de categories i subcategories a treballar en la fase del treball de camp i b) el disseny definitiu de la investigació.

Fase 2. Tres contextos -Tres entitats socioeducatives: es realitza entre gener i maig de 2015. El punt de partida són els productes de la primera fase que permeten establir i descriure una sèrie de criteris que permetran la selecció dels tres contextos d'anàlisi.

Fase 3. Estudi de casos múltiples: es porta a terme entre el setembre de 2015 i el setembre de 2018 i es concreta en el desenvolupament del treball de camp. L'entrada en les tres entitats socioeducatives per a la recollida d'informació s'ha fet de manera seqüenciada, i simultàniament. En un primer moment, es va fer l'entrada en les tres entitats per a presentar l'estudi, però va ser a la Fundació Marianao (cas I) on es va iniciar el procés de recollida de dades.

A la meitat aproximadament del procés del cas I, es va iniciar el treball de camp a la Fundació Pare Manel (cas II) de forma que durant un temps es va treballar simultàniament a les dues entitats socioeducatives. Finalment, es va iniciar el treball de camp a l'Associació Educativa Itaca (cas III) que també en part va coincidir temporalment amb el tancament del treball al cas II.

Finalitzat el procés de recollida de dades tant de caràcter quantitatiu (qüestionaris) com qualitatiu (entrevistes en profunditat i anàlisi documental) es realitza una anàlisi del seu contingut, després d'haver estat transcrita la informació de caràcter qualitatiu i tractada la informació qualitativa (maig 2016 i maig 2017). Un darrer pas d'aquesta fase ha estat el contrast dels resultats amb les entitats participants (maig-setembre 2018). Aquest contrast s'ha fet a partir de la presentació de l'informe de resultats a cada una de les tres entitats a partir d'un grup de discussió amb professionals de cada una de les mateixes. Així doncs la retirada dels escenaris es va fer entre els mesos de juny i setembre de 2018.

Fase 4. Conclusions: es desenvolupa entre el juliol i el setembre de 2018. En aquesta fase es redacten les conclusions i propostes de treball en relació al lideratge social orientat a la promoció de la participació social, la construcció de ciutadanes actives, el foment de l'apoderament comunitari i la promoció de la cohesió social.

De manera transversal a aquestes fases, s'ha anat perfilant i desenvolupant el marc teòric. La seva versió final es troba en l'apartat del marc teòric d'aquesta tesi doctoral.

A la taula 42 s'aporta de forma sintetitzada la informació recollida en aquest apartat

Taula 42. Fases de la recerca

Fase	Accions	Model /tècniques	Resultats/producte
1	Marc de la recerca	<ul style="list-style-type: none"> - Anàlisi documental i bibliogràfic a partir dels objectius del projecte d'investigació - Primera construcció del marc teòric de l'estudi 	<ul style="list-style-type: none"> - Esborrany sobre estat de la qüestió - Taula de categories i subcategories a treballar en la fase del treball de camp - Disseny definitiu de la investigació
2	Tres contextos- Tres entitats socioeducatives	<ul style="list-style-type: none"> - Criteris de selecció 	<ul style="list-style-type: none"> - Selecció dels tres contextos d'anàlisi
3	Estudi de casos múltiples	<ul style="list-style-type: none"> - Estudi de cas - Entrada als escenaris - Recollida de dades (quantitatives i qualitatives) - Anàlisi dels resultats - Retorn dels resultats a les entitats 	<ul style="list-style-type: none"> - Consideracions generals - Convergències dels tres casos entorn el lideratge social orientat a la promoció de la participació social, la construcció de ciutadanes actives, el foment de l'apoderament comunitari i la promoció de la cohesió social
4	Conclusions	<ul style="list-style-type: none"> - Redacció de les conclusions i propostes de treball en relació al lideratge social orientat a la promoció de la participació social, la construcció de ciutadanes actives, el foment de l'apoderament comunitari i la promoció de la cohesió social 	<ul style="list-style-type: none"> - Orientacions sobre el lideratge social orientat a la promoció de la participació social, la construcció de ciutadanes actives, el foment de l'apoderament comunitari i la promoció de la cohesió social

3.5 Tècniques d'obtenció de la informació

Les tècniques de recerca que s'utilitzaran combinen la detecció i recopilació d'informació històrica i actual, l'anàlisi bibliogràfica i documental i tècniques de recollida empírica d'informació qualitatives i quantitatives (disseny mixt). Amb el desenvolupament d'aquesta proposta volem conèixer com les entitats porten a terme funcions de lideratge social i com aquestes funcions són percebudes pels propis protagonistes i pels agents de la comunitat.

El procés de recollida de dades pot adoptar diferents formes en funció dels diferents corrents metodològics existents. En la literatura específica s'aborda la classificació de les tècniques d'investigació des de nombroses perspectives - podríem dir que tantes com autors i autores tracten la temàtica-. Seguim en aquest treball la classificació que proposa Cabrera (2011) que organitza les tècniques de recollida d'informació en l'àmbit socioeducatiu tal com es recull a la taula 43:

Taula 43. Estratègies per a l'obtenció d'informació

Tècniques d'enquesta	- Entrevistes, - Qüestionari - Tècnica Delphi		
Entrevista	- Entrevista en profunditat		
Tècniques d'observació	Paper de l'observador	- Participants - No participant	
	Sistematització	- Ocasional - Sistemàtica - Molt sistematitzada	
	Tècniques de registre de dades	Narratius	- Notes de camp - Diaris - Registres anecdòtics - Mostres de conducta
		Categorials	- Llista de control - Escales valoratives - Sistema de categories
	Tecnològics	- Audiovisuals (anàlisis de contingut)	
Tècniques sociomètriques	- Endeвина qui - Nominació per parells - Escala d'acceptació social - Qüestionari sociomètric		
Tècniques grupals	Gran grup	- Fòrum públic - Grup central	
	Petit grup	- Grup de discussió - Grup nominal - Pluja d'idees - Camps de forces - Anàlisi causa-efecte - Metaplan	
Tècniques d'anàlisi de contingut	Categoria a priori Categoria a posteriori		
Tècniques de proves	Capacitats	Aptituds	- General - Específiques - Especials
		Rendiment	- Proves objectives - Proves d'assaig - Proves d'excussió
	Personalitat	Psicomètriques	- Trets de personalitat
		Projectives	- Personalitat global
Autoinformes	Escalars	- Tipus Thurstone - Tipo Lickert - Diferencial semàntic - Escalograma de Guttman	
		Descriptius	
Indicadors	Indicadors socials/Educatius		

Font: Cabrera (2011)

En relació a les tècniques de recollida d'informació es presenta a la taula 44 una proposta, però es concretarà de forma definitiva amb les entitats estudiades.

Taula 44. Tècniques i Instruments de recollida d'informació

Tipus de tècniques de recollida de dades	Tècniques i procediments de recollida d'informació
Tècniques basades en l'observació	<ul style="list-style-type: none"> - Observació no participant en activitats de tipus organitzatiu - Observació no participant en activitats de caràcter ordinari - Observació no participant en activitats de caire comunitari liderades o participades per l'entitat objecte d'estudi.
Tècniques d'enquesta	<ul style="list-style-type: none"> - Qüestionaris a Joves de 16 a 22 anys de l'entitat vinculats a l'entitat (participants, voluntaris, educadors) -
Entrevistes	<ul style="list-style-type: none"> - Entrevistes exploratòries a persones referents entitats - Entrevistes en profunditat a informants clau vinculats a l'entitat (professionals amb càrrecs de responsabilitat) - Entrevistes en profunditat a informants clau de la comunitat: escoles, entitats culturals escoles, entitats culturals - Grup de discussió amb professionals de l'entitat
Anàlisis de documents	<ul style="list-style-type: none"> - Documentació interna de les entitats: RRI, ideari, PEC, memòries - Fonts indirectes: revistes locals, webs, vídeos,

Nota. Les tècniques de recerca exposades estan organitzades segons la classificació proposada per Cabrera (2011) .

3.5.1 Anàlisi documental

Per a la construcció del marc teòric i conceptual i, per a la contextualització inicial de cada un dels casos estudiats, s'ha utilitzat l'anàlisi de diferents documents. En aquest cas ha estat una font important per obtenir informació en relació a les dimensions d'estudi. Per a la fonamentació conceptual s'han utilitzat documents de caràcter teòric sobre lleure, oci, educació en el lleure, lideratge, ciutadania, cohesió social, participació, apoderament, capital social i sentiment de pertinença. "En els documents escrits es podem cercar pistes que ajudin a la comprensió de la cultura de les organitzacions, els valors de les polítiques, i les creences i actituds de l'autor" (Simons, 2011, p.97).

Per a la contextualització del cas la documentació que s'ha consultat és per una banda de tipus oficial concretament, Reglament de Règim Intern, ideari, Projecte Educatiu de Centre, memòries. I per altra banda, fonts indirectes com revistes locals, webs, material audiovisual. L'anàlisi d'aquests documents ha permès elaborar la contextualització de l'entitat al seu territori, identificar elements vinculats a les finalitats i els objectius de l'educació en el lleure i l'acció social de cada un dels casos, documentar l'activitat continuada en els últims 10 anys i la participació en activitats de caire comunitari.

La documentació interna, ha estat elaborada per professionals i voluntaris de les entitats i, tenen la funció de mostrar la tasca realitzada des de la mateixa o establir el funcionament i les seves línies sociopedagògiques.

En relació a aquesta documentació en el decurs de la recerca s'ha recollit informació sobre els mecanismes d'elaboració d'aquests documents, i sobre els seus mecanismes d'aprovació i de difusió interna i externa.

La informació que les entitats han aportat s'ha registrat, inicialment, en un quadre amb el nom del document, una breu descripció del mateix i la seva relació amb les dimensions de la recerca

Majoritàriament els documents s'han recollit en format digital, aquells que s'han aportat en format paper s'han digitalitzat i emmagatzemat en una carpeta digital denominada "Documentació de centre" (Annex 1)

Aquest primer registre ha possibilitat la selecció de la documentació en relació a la recerca per poder analitzar i triangular la informació amb el processador d'informació - Atlas Ti.7.

Per realitzar l'anàlisi dels continguts s'ha seguit el procediment següent (Heinemann, 2003, p. 153):

Taula 45. Procediment anàlisi documental

Etapa de treball	Funcions
Lectura del document	<ul style="list-style-type: none"> - Qui és l'autor del text i des de quina posició i en quin context institucional escriu; en quin context situacional es va escriure el text - Què s'exposa en el text: temes que tracta, de quins fets s'ocupa, sobre què s'informa, quines idees planteja, quins problemes presenta. - Com es presenta el text: s'utilitzen gràfics o estadístiques, com es divideix el text, què sistemàtica i consistència posseeix l'argumentació, quina valoració mereix el seu estil lingüístic. - A qui s'adreça el text: qui és el receptor segons la intenció de l'autor; quina relació (de comunicació) s'estableix entre l'autor i el receptor. - Per què s'ha escrit aquest text: quina intenció té l'autor
Establir unitats d'anàlisi	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Unitats físiques</i>: els textos tenen una estructura formal. Aquesta unitat es seleccionarà principalment quan vulguem esbrinar quantitats i/o freqüències en les què s'aborden temes - Unitats referides al tema: les unitats temàtiques es formen a partir de diferents aspectes temàtics. - Unitats analítiques: que es construeixen a partir de les interpretacions de l'emissor en relació a una qüestió o aspecte determinat
Catàleg de variables	<ul style="list-style-type: none"> - Categorització per a l'anàlisi - Identificació en la documentació

L'anàlisi de continguts de la documentació s'ha realitzat en dues fases: a) una primera fase de caràcter descriptiu i referencial en les dimensions d'estudi i b) una segona fase on s'han seleccionant les dades utilitzant el processament d'informació Atlas.ti 7.

Per tal de garantir la credibilitat de l'estudi, com ja hem apuntat anteriorment, seguirem la metodologia de la triangulació (agents, instruments, categories) com a un "*procés en el que des de múltiples perspectives es clarifiquen els significats i es verifica la repetibilitat d'una observació i una interpretació. La triangulació serveix per aclarir el significat identificant diferents maneres a través de les quals és percebut un fenomen*" (Stake, 1994 p. 241)

3.5.2 Entrevistes

Les entrevistes són eines útils per a la recollida d'informació que requereix d'una perspectiva detallada i subjectiva. "L'entrevista permet arribar a nucli des les temàtiques del cas amb més rapidesa i profunditat, sondejar les motivacions, fer preguntes de seguiment, i facilitar a les persones que expliquin les seves històries" (Simons, 2011, p.71).

En aquest estudi s'han realitzat entrevistes exploratòries i entrevistes en profunditat:

a) Entrevistes exploratòries

L'entrevista exploratòria té per objectiu la identificació d'aspectes rellevants i característics d'una situació per poder tenir una primera impressió i visualització de la mateixa. En el marc de la recerca es va realitzar una entrevista exploratòria amb responsables de cada una de les entitats amb l'objectiu d'elaborar el marc necessari per la concreció de les accions a desenvolupar.

L'entrevista ha estat dissenyada de manera no estructurada, es a dir, es van utilitzar entrevistes obertes per tal de poder construir la informació des d'una perspectiva global i entrelaçant la comprensió de la realitat de cada un dels casos. Però si es va dissenyar un guió de les temàtiques i/o aspectes a treballar en la mateixa. Concretament en les tres entrevistes exploratòries realitzades es van abordar els següents aspectes: 1) Presentació recerca (entrega documentació informativa (annex 2); 2) Aspectes a desenvolupar a l'entitat en el marc del treball de camp (Anàlisi documentals; Activitats comunitàries; Informants; Instruments menors) i Consentiment informat i 3) Calendari de treball.

b) Entrevistes en profunditat

L'entrevista en profunditat té quatre grans objectius: a) documentar l'opinió de la persona entrevistada en relació a la temàtica d'estudi; b) la implicació activa i l'aprenentatge de l'entrevistador i la persona entrevistada en relació a la identificació de temàtiques d'interès; c) la flexibilitat de la tècnica permet abordar temàtiques emergents i/o aprofundir en les respostes per tal de connectar les dimensions i categories d'estudi amb les impressions, visions, valors, creences dels agents de la comunitat i d) fer aflorar sentiments i fets no observats o inobservables (Simons, 2011, p.71).

“L'entrevista permet arribar al nucli de les temàtiques del cas amb més rapidesa i profunditat, sondejar les motivacions, fer preguntes de seguiment, i facilitar a les persones que expliquin les seves històries” (Simons, 2011, p.71).

L'objectiu de l'entrevista en profunditat individual en el marc d'aquesta recerca és arribar a obtenir informació sobre l'objectiu final de l'estudi. Es tracta de descobrir allò particular de manera que, en aquest cas els entrevistats seran agents involucrats molt directament en les entitats analitzades amb els que mitjançant l'entrevista recollirem la seva percepció sobre l'aportació i el lideratge de l'entitat en relació a la construcció del model de comunitat proposat i com aquests aspectes estan recollits al projecte educatiu de la mateixa i en els plans de treball estratègics i anuals de l'entitat. També es portaran a terme entrevistes amb altres agents de la comunitat amb els que s'aprofundirà en com ells, perceben el treball que es realitza des de les entitats objecte d'estudi i en la seva percepció entorn els efectes que la intervenció realitzada aporta tant als infants i adolescents que participen en aquestes propostes educatives, com a la comunitat en general en relació al lideratge social.

“No hay una única forma correcta de entrevistar, ni un único formato adecuado para todas las situaciones, ni una única manera de formular las preguntas que

siempre funcionen. La situación particular, las necesidades del entrevistado y el estilo personal del entrevistador se juntan para crear una situación singular en cada entrevista" (Patton, 1980, p. 252).

La selecció dels agents a entrevistar s'ha realitzat a partir d'uns criteris establerts en relació als objectius d'aquesta eina de recollida d'informació explicats anteriorment. Es per tant una mostra intencional dirigida no experimental.

L'entrevista ha estat dissenyada per tal de poder construir la informació des d'una perspectiva global i entrelaçant la comprensió de la realitat. Les preguntes s'han elaborat a partir de les dimensions d'estudi, que han estat les mateixes per tots els agents entrevistats, a excepció d'algunes que només s'han abordat amb les entrevistes amb les persones vinculades directament a les entitats objecte d'estudi.

Concretament s'han dissenyat 3 models d'entrevistes amb la següent estructura:

Taula 46. Estructura entrevistes

Agent clau de l'entitat amb perspectiva històrica (Annex 3a)	5 blocs de preguntes: Bloc 1: preguntes sobre la creació de l'entitat (motivació de la creació entitat, necessitats històriques i actuals, aportacions generades, reptes i dificultats actuals,...) Bloc 2: Cohesió social Bloc 3: Participació ciutadana Bloc 4: Ciutadania Bloc 5: Lideratge social
Agent clau entitat (educadors / responsable projectes / director entitat) (Annex 3b)	5 blocs de preguntes Bloc 1: Descripció actual entitat (descripció, professionals, projecte educatiu, metodologies i projectes,...) Bloc 2: Cohesió social Bloc 3: Participació ciutadana Bloc 4: Ciutadania Bloc 5: Lideratge social
Agent clau de territori (Annex 3c)	5 blocs de preguntes Bloc 1: Descripció actual entitat (vinculació amb l'entitat, projecte educatiu, metodologies i projectes,...) Bloc 2: Cohesió social Bloc 3: Participació ciutadana Bloc 4: Ciutadania Bloc 5: Lideratge social

Algunes orientacions per tal de realitzar l'entrevista en profunditat es concreten en (Simons, 2011, p.75-78).

Taula 47. Entrevistes en profunditat

Establir una relació de comunicació en relació a l'objecte d'estudi	<ul style="list-style-type: none"> - Breu explicació de la recerca - Clarificació de les intencions de l'estudi - Concreció dels procediments <p>"No deja de ser sorprenderme lo lejos que me puede llevar en el campo de la verdad pura y simple: 'Mi trabajo consiste en comprender de algún modo qué supone enseñar y aprender aquí en River Acres'. Siempre funcionaba" (Denny, 1978,p.7)</p>
Escoltar de forma activa	<ul style="list-style-type: none"> - Escoltar atentament i aprendre - Evitar que els entrevistats dominin l'entrevista i / o desviïn els temes

-
- Valorar quan preguntar i quan escoltar

"Oír el significado de lo que se está diciendo...[las]interpretaciones y apreciaciones que dan forma a los mundos de los entrevistados"(Rubin y Rubin, 1995, p. 7)

Les entrevistes s'han registrat de forma digital amb els permisos necessaris, i posteriorment han estat transcrites de forma literal. Les entrevistes digitalitzades i transcrites s'han arxivat en una carpeta denominada "Entrevistes" amb dos apartats "Àudios" (gravació de l'entrevista) i "Transcripció", que s'han classificat segons els diferents agents. Posteriorment la informació s'ha analitzat amb el processador Atlas.ti7 per a poder realitzar el contrast i la triangulació (Annex 4).

3.5.3 Observació no participativa

És una estratègia d'indagació fonamental en la recerca qualitativa (Hernandez Sampieri et al., 2010) a través de la qual la persona investigadora viu i s'involucra en l'ambient quotidià dels subjectes i informants, recollint dades d'una manera sistemàtica i no intrusiva (Taylor i Bogdan, 1986).

Alguns aspectes en relació a l'observació com a mètode complementari en les investigacions amb estudi de cas (Simons, 2011, p. 86):

- Ens permet fer-nos una composició de l'escenari objecte d'estudi que només amb la paraula no podríem recollir.
- La documentació dels fets observats permet fer una "descripció rica" que serà la base per una posterior anàlisi i interpretació.
- Podrem descobrir normes i valors que formen part de la cultura o subcultura de les entitats socioeducatives analitzades.
- La observació permet captar l'experiència de persones que no tenen oportunitat de fer-ho de forma més explícita i/o directa.
- Ofereixen una anàlisi creuada de les dades obtingudes en les entrevistes.

S'ha portat a terme una observació sistemàtica no participant (Del Rincon et al., 1995)

En aquest estudi la tècnica de l'observació dels escenaris s'utilitzarà per a recollir dades sobre el nivell de participació dels infants i joves i sobre el lideratge dels educadors i els participants en activitats ordinàries de l'entitat i en activitats obertes a la comunitat organitzades des de l'entitat socioeducativa objecte d'estudi. Aquest instrument s'orientarà a produir conceptes, generalitzacions i teories a partir de la realitat i no tant per a contrastar models teòrics. A partir de les dades recollides podrem aprofundir en la comprensió i l'explicació de la realitat (Woods, 1987). En cada un dels casos es farà observació en una o dues activitats de caire comunitari liderades o participades per l'entitat objecte d'estudi, en activitats ordinàries i en activitats organitzatives (Annex 5).

Taula 48. Activitats observades

Entitat Associació Educativa Itaca	
Activitat organització	Reunió equip responsable
Activitat ordinària	Activitat Centre Obert

Activitat comunitària	Oci al barri
Entitat Fundació Marianao	
Activitat organització	Reunió equip Lokal 9
Activitat ordinària	Joves veterans
Activitat comunitària	Grup dinamitzadors de somriures
Entitat Fundació Pare Manel	
Activitat organització	Reunió equip infància
Activitat ordinària	Activitat CO Adolescents
Activitat comunitària	APS Marató donació de sang: Aprèn, participa i dona

La informació de les observacions s'ha recollit en les notes de camp conjuntament amb un recull fotogràfic de les activitats i l'anàlisi de materials elaborats / editats en el marc de les mateixes.

S'ha elaborat un plantilla de registre (Annex 6) que ha permès la recollida de la informació al camp. Posteriorment aquestes fitxes s'han digitalitzat en una carpeta denominada "Observacions" que s'ha compartimentat en "Registres observacions" per poder-les introduir en el processador Altas ti 7.

3.5.4 Grups de discussió

És una tècnica qualitativa de recollida de dades que agrupa persones que posseeixen certes característiques comunes, guiada per un moderador i dissenyada amb l'objectiu d'obtenir informació sobre un tema específic en un espai i un temps determinats. aquesta tècnica, que neix com a element complementari a l'enquesta i s'enquadra en la família de les entrevistes grupals (Huertas i Vigier, 2010).

Gil la descriu com (1992-1993, p. 201):

"Una tècnica no directiva que tiene por finalidad la producción controlada de un discurso por parte de un grupo de sujetos que son reunidos, durante un espacio de tiempo limitado, a fin de debatir sobre determinado tópico propuesto por el investigador"

En aquest estudi es portaran a terme grups de discussió (GD) amb persones vinculades a l'entitat i amb persones d'altres entitats i associacions del territori. Aquests grups tenen dues grans finalitats o objectius: a) la construcció de discurs en relació a les contribucions de l'entitat sobre l'aportació i el lideratge en la construcció del model de comunitat proposat, b) posar en valor el treball de l'entitat en relació a: 1) les contribucions socials generals que milloren la comunitat de la que formen part, 2) accions de promoció de la infància que porten a terme per a la construcció de cohesió social i ciutadania activa i 3) recollir propostes de millora que es poden incorporar a l'entitat en relació a aquests aspectes (Annex 11).

Per a facilitar la recerca d'informació rellevant per al procés d'anàlisi, el GD van ser gravats en àudio. La raó de realitzar la gravació en àudio i la seva posterior transcripció es per que aquestes eines ens permeten la recreació de la interacció verbal i també, ens proporcionen informació sobre com es diu amb el to, el volum i la inflexió utilitzada.

Alguns dels aspectes bàsics que Latorre (2003, p. 76) apunta cal tenir especialment presents en el desenvolupament de la sessió:

- Exercir una moderació neutral .
- Tractar que tots els assistents participin.
- Desenvolupar-la amb pausa i utilitzar adequadament els silencis.
- Demanar que s'ampliï el significat d'un comentari quan ho considerem necessari
- Atendre a totes les opinions.
- Reformular preguntes a partir de síntesis parcials.
- Provocar idees complementàries.
- Conciliar opinions en aparença contràries.
- Demanar i/o aclarir la definició de paraules o conceptes claus.
- Sintetitzar en finalitzar buscant l'adhesió de tot el grup.
- Controlar les pròpies reaccions davant els comentaris del grup

3.5.5 Qüestionari

El qüestionari és un procediment considerat clàssic en les ciències socials per a la obtenció i registre de dades. Són eines de mesura configurades per un conjunt de preguntes, de diferents classes, que s'ha elaborat de forma sistemàtica, amb l'objectiu d'avaluar aspectes concrets d'una investigació (Brace, 2008; Pérez Juste, 1991). És una tècnica d'avaluació que pot abastar aspectes quantitatius i qualitius (García, Gonzalez y Ballesteros, 2001) i que permet consultar a una població àmplia d'una manera ràpida i econòmica (García Llamas, 2003).

Els passos o accions què hem seguit per a l'elaboració del qüestionari es basen en la proposta metodològica de (McKernan, 1999, p. 147):

- Decidir quina informació volem obtenir, és a dir, definir el propòsit del qüestionari. Aquesta decisió és per a Latorre (2003, p. 67) conjuntament amb la definició de la població i l'anàlisi dels recursos disponibles cabdal per a l'ús d'un qüestionari.
- Decidir el tipus de preguntes: tancades. Les preguntes de resposta lliure, presenten la dificultat en el tractament de la informació recollida, ja que és complex reduir respostes diverses a unes categories significatives (Garcia Muñoz, 2003, p. 7).
- Redacció d'un primer esborrany. En la redacció del primer esborrany planifiquem el contingut del qüestionari. Alguns elements que han centrat l'atenció en aquets moment del procés han estat l'especificació del tipus de preguntes més adequades per a obtenir les dades i informació que pretenem cercar amb aquesta tècnica; la determinació del número de preguntes i del seu ordre, així com la seva disposició al qüestionari (Sierra Bravo, 1988, p. 315).
- Validació experts. Recollir totes les reaccions que manifestin els experts per poder optimitzar la forma definitiva. (Garcia Muñoz, 2003, p. 20) (Annex 7)
- Revisar el qüestionari a partir de les aportacions realitzades per les persones participants de l'estudi pilot. (Annex 7)
- Administrar el qüestionari, i analitzar i interpretar les dades.

El qüestionari utilitzat en la recerca, dirigit a joves entre els 16 i els 22 anys que participen en les entitats socioeducatives objecte d'estudi amb l'objectiu, s'ha construït ad hoc: *Lideratge social per a la construcció de comunitats cohesionades i ciutadanes actives*

(Annex 8). Està format per 56 ítems valorats per una escala tipus Likert de 5 punts, que fan referència a les tres grans dimensions de l'estudi (Model de desenvolupament comunitari, Lideratge i Pedagogia del lleure). Els joves havien de contestar el seu grau d'acord en relació a les afirmacions que es presenten al qüestionari sent: 0 gens d'acord i 4 totalment d'acord. És un qüestionari anònim i confidencial que pretén recollir la percepció dels joves en relació: a) Com l'entitat en la que participen, a través de les activitats i programes que porta a terme, promou la construcció d'una comunitat que garanteixi la igualtat d'oportunitats de totes les persones que en formen part i b) com l'entitat promou accions educatives que possibiliten als infants i joves participar de forma activa al barri i generar propostes de millora per a les persones que en ell conviuen, a partir de la seva implicació, col·laboració i compromís.

La recopilació de dades es va realitzar en cada una de les entitats. El qüestionari el van respondre joves entre els 16 i els 22 anys (N=92) que participen en programes i projectes de cada una de les entitats participants. Aquest procés de treball en va realitzar en el mateix període temporal a les tres entitats (octubre 2016- març 2017).

Els joves van rebre informació escrita del projecte i van donar el seu consentiment per a participar, en el cas dels menors d'edat també van signar aquest document els seus responsables legals. D'acord amb els procediments d'aprovació ètica de la recerca.

Per a la construcció s'ha portat a terme mitjançant un procés d'operativització de conceptes (Reguant Alvarez & Martínez-Olmo, 2014) entesa com:

“[...] la variable es todo aquello que se va a medir, controlar y estudiar en una investigación, es también un concepto clasificatorio. Pues asume valores diferentes, los que pueden ser cuantitativos o cualitativos. Y también pueden ser definidas conceptual y operacionalmente.” (Núñez Flores, 2007, p. 167)

Su importancia está asociada a la validez de constructo, una correcta operacionalización previene tanto la inclusión de medidas que no aportan información substantiva al objeto de estudio, como el olvido de elementos importantes, contribuyendo así a la validez de constructo. En otras palabras, garantiza la coherencia entre las variables involucradas en las hipótesis de trabajo y las porciones de realidad sujetas a medida; así “al analizar y desagregar los atributos y dimensiones de los conceptos se gana en concreción y favorece la precisión en la medición” (Martínez Mediano, 2004).

Aquest procés ha permès l'elaboració d'instruments de mesura, convertint els indicadors en elements d'observació per a la recomposició de la informació recollida (Reguant Alvarez & Martínez-Olmo, 2014). Així mateix l'instrument de mesura possibilita recollir la informació necessària per a donar resposta a les preguntes d'investigació i per tant, a la hipòtesis plantejada (Grajales Guerra, 1996 a Reguant Alvarez & Martínez-Olmo, 2014).

A la taula 49 presentem la informació relativa al procés d'operativització. En un primer moment es va partir de la definició teòrica dels comptes a analitzar desglossats en les

tres dimensions recollides a la taula. De cada una d'aquestes es van definir operativament una sèrie de subdimensions que a la vegada es van desglossar, a través d'un procés de deducció lògica, en indicadors. Finalment, es van es poden elaborar els índexs, que van permetre sintetitzar les dades que es volien estudiar amb els adolescents.

Taula 49. Indicadors qüestionaris Lideratge comunitari per a la construcció d'una comunitat cohesionada i una ciutadania activa des de entitats socioeducatives. Estudi de casos.

Dimensions	Subdimensions	Indicadors	Ítems
1. Model de lideratge social	1.1 Cohesió Social	Percepció de compartir valors i normes	Les persones que participem a l'entitat compartim valors socials
			Les persones que participem a l'entitat compartim normes socials
		Desenvolupar la identitat social	Les activitats que realitzem ens permeten desenvolupar la nostra identitat comunitària
		Accions de cooperació	L'entitat realitza acció solidaries
		Potenciar el capital social	L'entitat promou entre els infants i adolescents consciència crítica
			L'entitat promou accions col·lectives que facin que els infants i adolescents siguin més feliços al barri
		Promoció d'oportunitats de vida	L'entitat, a partir de les activitats que proposa, promou la igualtat d'oportunitats entre els veïns/es del barri
		Potenciar xarxes de suport social	L'entitat promou activitats que permeten que els infants i adolescents puguin tenir més amics
			Participar a l'entitat permet ampliar la xarxa de relacions personals
		Relacions amb persones que representen la diversitat cultural	A l'entitat hi ha persones de diferents orígens culturals
			Les persones que participem a l'entitat valorem positivament que tenim orígens i cultures diverses, perquè això ens enriqueix
		Percepció de seguretat personal	L'entitat fa accions per a millorar la seguretat personal dels veïns i veïnes del barri
			L'entitat fa accions per a millorar el benestar psicològic de les persones del barri
		Promoure la igualtat d'oportunitats	L'entitat fa accions per a construir una societat més justa pels veïns i veïnes /infants del barri
			L'entitat treballa a favor del compliment dels drets del

			infants (educació, lleure, salut,...)
			El valor de la justícia social està sempre present en les activitats que proposa l'entitat
		Participació en xarxes i grups	Des de l'entitat realitzem activitats conjuntes amb l'escola, la família i el barri
			Participar en l'entitat m'ha permès treballar conjuntament amb persones adultes del barri
		Desenvolupar sentiment de pertinença	L'entitat realitza activitats que ajudin als infants i adolescents a sentir-se part de l'entitat
			L'entitat possibilita que els participants s'impliquin en la millora de l'entitat (proposta de projectes i accions, millores en els locals,...)
		Espais de col·laboració entre diferents agents del territori	Participar en l'entitat m'ha permès col·laborar amb institucions de barri (escola, ajuntament, policia local, entitats socials,...)
	1.2 Ciutadania Activa	Donar respostes a necessitats comunitàries	L'entitat promou que els veïns i veïnes puguin donar resposta a les necessitats del barri de forma conjunta
		Promoció de processos d'ajuda entre iguals	L'entitat potencia els processos d'ajuda entre iguals en els grups
		Desenvolupament de consciències crítiques	Des de l'entitat es lideren processos reivindicatius per a la millora dels serveis adreçats als infants i adolescents del barri
		Desenvolupament de capacitats comunicatives	Els educadors de l'entitat ajuden a aprendre a comunicar-se
		Desenvolupament de l'autonomia	L'entitat promou que cada persona pugui donar resposta a les seves necessitats de forma autònoma
	1.3 Participació ciutadana	Aprentatge de la participació	L'entitat promou activitats per a que els infants i joves aprenguin a participar
		Accions de participació política	L'entitat fa accions per aconseguir espais de joc al barri pels infants
			L'entitat fa accions per a demanar espais de trobada al barri pels adolescents
		Reflexió sobre la pròpia comunitat	El grup de companys de l'entitat és un espai on poder pensar conjuntament sobre el barri que volem
		Desenvolupament de la participació simple	Els educadors ens proposen les activitats que fem

		Desenvolupament de la participació consultiva	Els educadors ens consulten i podem donar la nostra opinió sobre les activitats que es porten a terme en els grups
		Desenvolupament de la participació projectiva	Proposem, prepararem i avaluem les activitats i projectes que es realitzen en el grup
		Desenvolupament de la metaparticipació	Proposem nous espais i estructures per fer sentir la nostra opinió o poder prendre decisions
		Desenvolupament de la participació institucional	La participació de totes les persones que formen part de l'entitat serveix per a que aquesta funcioni millor
		Potenciar la existència d'estructures de participació	Realitzem activitats que ens permeten participar (assemblees, grups de treball, bústies de suggeriments,...) L'entitat ofereix espais de participació
		Realitzar accions per a la millora de les relacions	Realitzem activitats per a la millora de les relacions amb les persones del barri Realitzem activitats per a millora la relació entre els infants / adolescents / joves que participem a l'entitat
		Realitzar accions per desenvolupar la confiança	Realitzem activitats per a millorar la confiança amb els educadors de l'entitat
2. Lideratge social	2.1 Estils de lideratge	Practica del lideratge distributiu	Per al realització de les activitats les persones que formem part de l'entitat ens distribuïm les tasques a realitzar
		Practica del lideratge participatiu	Les decisions es prenen de forma participativa
		Practica del lideratge comunitari	Es promou la implicació de la gent del barri en la solució de les problemàtiques que els afecten
		Practica del lideratge transaccional	Les decisions les prenen les persones responsables de l'entitat
	2.2 Lideratge social	Construcció conjunta per a la millora col·lectiva	Els educadors de l'entitat ens ajuden a pensar activitats realistes
			Els educadors ens ajuden a resoldre les dificultats que trobem per a la realització d'activitat pel barri
			El treball de grup ens possibilita detectar necessitats del barri
		Pràctica realista de millores socials	Participar en l'entitat em possibilita sentir-me útil en la

			realització d'accions de millora pel barri
			Les decisions en el grup en el que participo es prenen majoritàriament per consens
3. Pedagogia del lleure	3.1 Lleure i Pedagogia del projecte	Creixement personal	L'entitat m'ajuda a desenvolupar valors
		Reforçar vinculació a la comunitat	L'entitat em permet vincular-me a accions de millora del barri i de les persones que viuen en ell
		Vivència de lleure creatiu	L'entitat em permet viure un tipus de lleure creatiu
	3.2 Lleure comunitari	Motivació a la participació i la implicació en projectes col·lectius	L'entitat em permet descobrir la vivència d'un lleure compromès amb el barri i els veïns i veïnes
		Creació de relacions interpersonals intenses	L'entitat m'ajuda a crear relacions amb els companys
		Generació de teixit social	L'entitat em possibilita establir relacions amb altres persones amb les que comparteixo el model de barri que volem

3.6 Anàlisi de dades

Les dades han estat analitzades seguint els procediments estandarditzats (Hernandez Sampieri et al., 2010) quantitatius (estadística descriptiva i inferencial) i qualitius (codificació i avaluació temàtica), a més d'anàlisi combinats. L'anàlisi s'ha realitzat a partir de les dades originals. En el cas d'aquest estudi el procediment d'anàlisi seguit es concreta en:

Dades qualitatives

A partir de l'anàlisi documental i d'un primer anàlisi dels instruments es van construir una sèrie de categories i subcategories (taula 50) que han guiat l'anàlisi en profunditat i l'organització dels resultats. Una vegada cop realitzades les entrevistes, es va dur a terme una anàlisi de contingut dels diferents relats, en base a l'aplicatiu informàtic Atlas.ti7, a la recerca de patrons, similituds i diferències, que ens permetessin reinterpretar la realitat del model de lideratge a les entitats analitzades per a donar així resposta als nostres objectius, utilitzant per a això la realitat dels informants. Es tracta d'una anàlisi de tipus qualitatiu, els resultats es desenvolupen a través dels relats obtinguts, utilitzant les mateixes paraules dels entrevistats per no modificar el material recollit i transmetre al lector la veracitat de les situacions trobades. L'anàlisi de contingut va mostrar, les mateixes categories que havíem fixat com a àrees a explorar o dimensions del fenomen.

Taula 50. Categories i subcategories

Dimensió	Categoria	Subcategoria
1. Model de lideratge social	1.1 Ciutadania	Nivells de ciutadania
		Finalitats
		Condicions
		Requereix
	1.2 Participació	Dimensions de la participació

		Model d'infància
		Finalitats
		Condicions
		Criteris
		Resistències
	1.3 Apoderament comunitari	Finalitats
		Elements a treballar pel desenvolupament de l'apoderament comunitari
	1.4 Cohesió social	Identitat
		Igualtat d'oportunitats/Justícia social
		Benestar i seguretat
		Xarxes de suport social
		Igualtat d'oportunitats/Justícia social
	1.5 Treball en xarxa	Polítiques dissenyades
		Tipologies
	1.6 Acompanyament	Condicions
		Finalitats del treball en xarxa orientat a la millora social
Principis		
2. Pedagogia del lleure	2.1 Dimensió individual	Característiques
		Tipologies
		Fases
		Professionals
		- Enfortir relacions
	2.2 Dimensió grupal	- Pensament crític
		- Experiències de diversitat (cultural, gènere, estils de vida)
		- Oci creatiu i oci alternatiu
	2.3 Dimensió comunitària	- Prevenició i suport
		- Participació en projectes compartits
- Compromís barri		
- Implicació / responsabilitat social		
		- Participació social: enfortir teixit social

Dades quantitatives

L'explotació de la informació s'ha processat amb el paquet estadístic SPSS V-22. El procediment d'anàlisi seguit es concreta en: a) recodificació de les variables. Construcció d'escales; b) comprovació de la fiabilitat i validesa de l'instrument i c) càlcul de freqüències.

Per a la comprovació de la fiabilitat i validesa de l'instrument s'han aplicat diverses proves estadístiques, concretament:

Proves de fiabilitat (Taula 51)	Alfa de Cronbach Coeficient de dues meitats de Guttman
Proves de validesa (Taula 52)	Prova de KMO y Bartlett

Taula 51 Proves de fiabilitat

Alfa de Cronbach	Parte 1	Valor	,947
		N de elementos	28 ^a
	Parte 2	Valor	,947
		N de elementos	28 ^b
N total de elementos			56
Correlación entre formularios			,914
Coeficiente de Spearman-Brown	Longitud igual		,955
	Longitud desigual		,955
Coeficiente de dos mitades de Guttman			,955

En relació a les proves de fiabilitat aquestes s'han calculat a partir de la consistència entre dues parts del test.

Alfa de Cronbach

Coeficient que estima la consistència interna del test, el grau que tots els ítems del test covarien entre si. En el cas de l'instrument: *Lideratge social per a la construcció de comunitats cohesionades i ciutadanes actives* la correlació entre tots els ítems és de ,97 i, per tant, mostra una fiabilitat molt elevada.

Alfa de Cronbach	Alfa de Cronbach basada en elements estandaritzats	N de elements
,972	,972	56

Si visualitzem la taula 52 on es recullen tot els ítems del qüestionari, observem que tots ells contribueixen a l'escala com pot apreciar-se en la columna de correlació total d'elements corregida. Per l'altra banda, tenim la columna de l'alfa de cronbach si es suprimeix l'element, en aquest cas confirmem que tots els ítems contribueixen a la fiabilitat de la prova.

Taula 52. Ítems qüestionaris

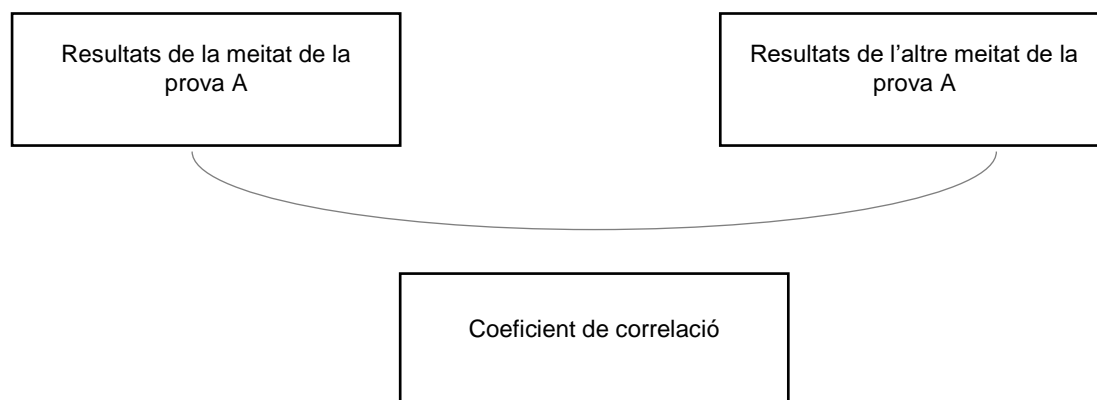
	Mitjana d'escala si es suprimeix l'element	Variància de escala si es suprimeix l'element	Correlació total d'elements corregida	Alfa de Cronbach si es suprimeix l'element
L'entitat m'ajuda a desenvolupar valors	175,85	1155,619	,724	,971
L'entitat em permet vincular-me a accions de millora del barri i de les persones que hi viuen	176,28	1159,091	,613	,971
L'entitat ofereix espais de participació	175,69	1172,788	,571	,972
L'entitat m'ajuda a crear relacions amb els companys	175,77	1178,920	,460	,972
L'entitat em possibilita establir relacions amb altres persones	176,23	1167,034	,553	,972
L'entitat em permet viure un tipus de lleure creatiu	175,94	1166,997	,553	,972
L'entitat em permet descobrir la vivència d'un lleure compromès amb el barri i veïns	176,39	1163,899	,500	,972
L'entitat fa accions per aconseguir espais de joc al barri per infants	175,96	1160,612	,625	,971
L'entitat fa accions per a demanar espais de trobada pels adolescents	175,97	1160,256	,624	,971
L'entitat fa accions per a millorar la seguretat personal dels veïns/es	176,48	1164,110	,571	,972
L'entitat fa accions per a millorar el benestar psicològic de les persones del barri	176,35	1149,203	,685	,971
L'entitat fa accions per a construir una societat més justa pels veïns/es	176,10	1149,433	,676	,971
L'entitat promou entre els infants i adolescents consciència crítica	175,93	1163,495	,636	,971
L'entitat treballa a favor del compliment dels drets dels infants	175,63	1158,007	,712	,971
L'entitat promou accions col·lectives que facin que els infants i adolescents siguin més feliços al barri	175,76	1168,499	,639	,971
L'entitat promou activitats que permeten que els infants i adolescents puguin tenir més amics	175,66	1175,856	,540	,972
L'entitat promou activitats per a que els infants i joves aprenguin a participar	175,69	1168,417	,611	,971
L'entitat realitza activitats que ajudin als infants i adolescents a sentir-se part de l'entitat	175,75	1162,221	,635	,971
Es lideren processos reivindicatius per a la millora dels serveis adreçats als infants i adolescents	176,08	1154,478	,669	,971
L'entitat possibilita que els participants s'impliquin en la millora de l'entitat	176,13	1163,912	,627	,971
L'entitat potencia els processos d'ajuda entre iguals en els grups	175,86	1166,494	,660	,971
Els educadors de l'entitat ajuden a aprendre a comunicar-se	175,70	1175,468	,498	,972
L'entitat promou que cada persona pugui donar resposta a les seves necessitats de forma autònoma	175,87	1164,084	,639	,971
L'entitat promou que els veïns/es puguin donar resposta a les del barri de forma conjunta	176,24	1171,470	,506	,972
L'entitat realitza accions solidaries	175,85	1163,104	,557	,972

L'entitat promou la igualtat d'oportunitats entre els veïns del barri	176,14	1147,351	,747	,971
Les persones que participem a l'entitat compartim valors socials	176,13	1151,741	,701	,971
Les persones que participem a l'entitat compartim normes socials	175,92	1166,821	,590	,972
Participar a l'entitat permet ampliar la xarxa de relacions personals	175,68	1169,336	,595	,972
Les activitats que realitzem ens permeten desenvolupar la nostra identitat comunitària	175,99	1166,871	,655	,971
L'entitat treballa pels drets de les persones del barri	176,11	1161,844	,551	,972
El valor de la justícia social està sempre present en les activitats que proposa l'entitat	176,01	1160,986	,651	,971
A l'entitat hi ha persones de diferents orígens culturals	175,80	1162,132	,540	,972
Les persones que participem a l'entitat valorem positivament que tenim orígens i cultures diverses	175,79	1155,512	,679	,971
Des de l'entitat es realitzen activitats conjuntes amb l'escola, la família i el barri	176,01	1162,271	,642	,971
Participar en l'entitat m'ha permès treballar conjuntament amb persones adultes del barri	176,15	1168,933	,475	,972
Participar en l'entitat m'ha permès col·laborar amb institucions del barri	176,42	1170,076	,418	,972
El grup de companys de l'entitat és un espai on poder pensar conjuntament sobre el barri que volem	176,14	1167,523	,492	,972
Els educadors ens proposen les activitats que fem	175,87	1174,198	,434	,972
Els educadors ens consulten i podem donar la nostra opinió sobre les activitats que fem al s grups	175,80	1159,446	,661	,971
Proposem, preparem i avaluem les activitats i projectes que es realitzen en el grup	175,87	1157,998	,651	,971
Proposem nous espais i estructures per fer sentir la nostra opinió o poder prendre decisions	175,89	1168,187	,585	,972
La participació de totes les persones que formem part de l'entitat serveis per a que aquesta funcioni millor	175,72	1170,834	,594	,972
Realitzem activitats que ens permeten participar (assemblees, grups de treball,...)	175,85	1164,819	,673	,971
Realitzem activitats per a la millora de les relacions amb les persones del barri	176,15	1150,190	,687	,971
Realitzem activitats per a la millorar la relació entre els infants/adolescents/joves que participen a l'entitat	175,89	1159,787	,655	,971
Realitzem activitats per a millorar la confiança amb els educadors de l'entitat	175,80	1164,218	,707	,971
Per a la realització de les activitats les persones que formem part de l'entitat ens distribuïm les tasques a realitzar	176,07	1143,066	,796	,971
Les decisions es prenen de forma participativa	176,08	1163,307	,561	,972

Es promou la implicació de la gent del barri en la solució de les problemàtiques que els afecten	176,44	1151,192	,676	,971
Les decisions les prenen les persones responsables de l'entitat	176,08	1170,793	,448	,972
Participar en l'entitat em possibilita sentir-me útil en la realització d'accions de millora pel barri	176,00	1153,400	,732	,971
Els educadors de l'entitat ens ajuden a pensar activitats realistes	176,00	1159,914	,608	,971
Les decisions en el grup en el que participo es prenen majoritàriament per consens	176,14	1146,666	,739	,971
Els educadors ens ajuden a resoldre les dificultats que trobem per a la realització d'activitats pel barri	175,93	1155,924	,661	,971
El treball de grups ens possibilita detectar necessitats del barri	176,01	1159,300	,637	,971

Coeficient de dues meitats de Guttman

El mètode de dues meitats, divideix en dues meitats equivalents el total dels ítems (ítems pars i ítems imparells) i compara les puntuacions d'ambdues. Si l'instrument és fiable, les puntuacions de les dues meitats han de mostrar una correlació propera al 1. En el cas del qüestionari elaborat per aquest estudi el coeficient de correlació és de ,95 com es mostra a la taula 51 Proves de fiabilitat i, per tant podem, afirmar que és tracta d'un instrument fiable.

En relació a les proves de validesa

Taula 53 Proves de validesa

Prova de KMO y Bartlett	
Mesura Kaiser-Meyer-Olkin d'adequació de mostreig	,598
Prova d'esfericitat de Bartlett	Aprox. Khi- quadrat
	gl
	Sig.
	3793,246
	1540
	,000

La mesura de Mesura Kaiser-Meyer-Olkin d'adequació de mostreig ens indica que la relació entre les variables incloses en el test es moderada. En el cas de la prova

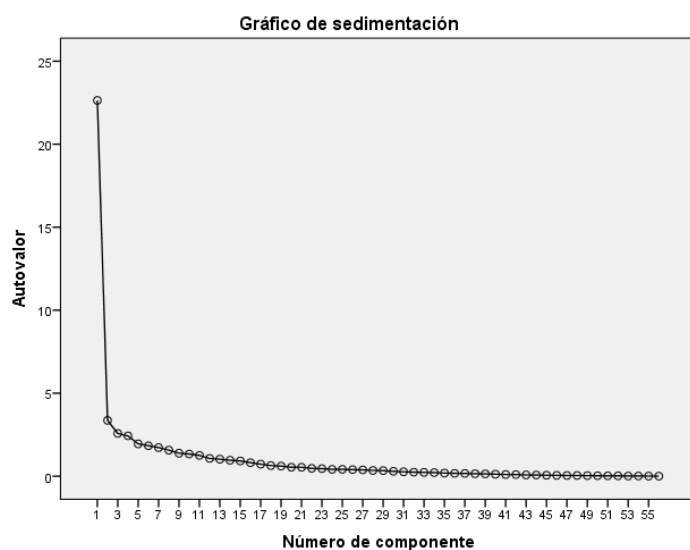
d'esfericitat de Bartlett, la significació es $0,000 < 0,05$ per tant es procedent realitzar l'anàlisi factorial.

En relació a l'anàlisi factorial aquest ens ha de permetre trobar un nombre reduït de factors, categories o variables no observables que ens expliquin la major part de la variància de la qual ens informa el conjunt de n variables originals (obtenir m factors on $m < n$).

Varianza total explicada									
Componente	Autovalores iniciales			cuadrado			Sumas de rotación de cargas al cuadrado		
	Total	% de varianza	% acumulado	Total	% de varianza	% acumulado	Total	% de varianza	% acumulado
1	22,638	40,425	40,425	22,638	40,425	40,425	7,308	13,050	13,050
2	3,365	6,009	46,435	3,365	6,009	46,435	6,161	11,001	24,051
3	2,574	4,597	51,032	2,574	4,597	51,032	5,472	9,771	33,822
4	2,429	4,337	55,369	2,429	4,337	55,369	5,317	9,495	43,317
5	1,949	3,480	58,850	1,949	3,480	58,850	4,542	8,110	51,427
6	1,832	3,271	62,121	1,832	3,271	62,121	4,057	7,245	58,672
7	1,726	3,083	65,203	1,726	3,083	65,203	3,657	6,531	65,203

Tal i com podem observar al gràfic 3 en el component 7 hi ha un lleuger canvi de nivell de la línia, a partir d'aquí es suavitza la corba, perquè fins aquí, el component 7, s'explica la major part de la variància.

Gràfic 3. Gràfic sedimentació

Correlacions

Un altre element que podem utilitzar per veure la validesa del instrument és la correlació existent entre els ítems, en aquest cas ens trobem. Com pot observar-se a la taula 54 que les correlacions més altes són entre les variables:

- Ciutadania i cohesió social ,858
- Participació i cohesió social ,866
- Participació i ciutadania activa ,687
- Estils de lideratge i Participació ,807
- Lideratge social i cohesió social ,800
- Lideratge social i estils de lideratge ,799

- Lleure i pedagogia del projecte i cohesió social ,755
- Lleure i pedagogia del projecte i participació ,738
- Lleure comunitari i Lleure i pedagogia del projecte ,732

Per l'altra banda també és important destacar que hi ha els ítems que presenten correlacions no significatives entre ells i, al menys, altres 10 ítems són els següents:

- Proposem, preparem i avaluem les activitats i projectes que es realitzen en el grup.
- Proposem nous espais i estructures per fer sentir la nostra opinió o poder prendre decisions.
- Es promou la implicació de la gent del barri en la solució de les problemàtiques que els afecten.
- Els educadors de l'entitat ajuden a aprendre a comunicar-se.

Taula 54. Correlacions

		Correlaciones						
		Media de los ítems de la subdimensión n Cohesión Social	Media de los ítems de la subdimensión n 1.2 Ciudadanía Activa	Media de los ítems de la subdimensión n 1.3 Participación Ciudadana	Media de los ítems de la subdimensión n 2.1 Estilos de liderazgo	Media de los ítems de la subdimensión n 2.2 Liderazgo social	Media de los ítems de la subdimensión n 3.1 Lleure i pedagogia del projecte	Media de los ítems de la subdimensión n 3.2 Lleure comunitari
Media de los ítems de la subdimensión n Cohesión Social 1,1	Correlación de Pearson Sig. (bilateral) N		,858** ,000 91	,866** ,000 92	,714** ,000 92	,800** ,000 89	,755** ,000 92	,619** ,000 92
Media de los ítems de la subdimensión n 1.2 Ciudadanía	Correlación de Pearson Sig. (bilateral) N	,858** ,000 91		,687** ,000 91	,598** ,000 91	,714** ,000 88	,678** ,000 91	,526** ,000 91
Media de los ítems de la subdimensión n 1.3 Participación	Correlación de Pearson Sig. (bilateral) N	,866** ,000 92	,687** ,000 91		,807** ,000 92	,844** ,000 89	,738** ,000 92	,587** ,000 92
Media de los ítems de la subdimensión n 2.1 Estilos de liderazgo	Correlación de Pearson Sig. (bilateral) N	,714** ,000 92	,598** ,000 91	,807** ,000 92		,799** ,000 89	,677** ,000 92	,537** ,000 92
Media de los ítems de la subdimensión n 2.2 Liderazgo	Correlación de Pearson Sig. (bilateral) N	,800** ,000 89	,714** ,000 88	,844** ,000 89	,799** ,000 89		,628** ,000 89	,553** ,000 89
Media de los ítems de la subdimensión n 3.1 Lleure i pedagogia	Correlación de Pearson Sig. (bilateral) N	,755** ,000 92	,678** ,000 91	,738** ,000 92	,677** ,000 92	,628** ,000 89		,732** ,000 92
Media de los ítems de la subdimensión n 3.2 Lleure comunitari	Correlación de Pearson Sig. (bilateral) N	,619** ,000 92	,526** ,000 91	,587** ,000 92	,537** ,000 92	,553** ,000 89	,732** ,000 92	

** La correlación es significativa en el nivel 0,01 (2 colas).

Finalment s'ha procedit a comparar directament resultats provinents de la recollida de dades quantitatives amb resultats de la recollida de dades qualitatives (Hernandez Sampieri et al., 2010)

3.7 Qualitat de l'anàlisi

Criteris de rigor i paper de l'investigador

El procés d'anàlisi de dades en una investigació comporta l'aportació d'elements que donen credibilitat i rigor a la recerca realitzada. Per a Guba i Lincoln (1994) en la recerca qualitativa el rigor es basa en quatre elements: credibilitat, transferibilitat, dependència i confirmabilitat. Altres autors com Miles i Huberman (1994) han desenvolupat propostes similars presentant un patró alternatiu als criteris de rigor convencionals. En la següent taula es pot observar una comparativa de les dues propostes:

Taula 55. Criteris de rigor

Aspecte	Terme convencional	Guba i Lincol (1985) Guba (1989)	Miles i Huderman (1994)
Valor de veritat	Validesa interna	Credibilitat	Autenticitat
Aplicabilitat	Validesa externa	Transferibilitat	"Fittigness"
Consistència	Fiabilitat	Dependència	"Auditability"
Neutralitat	Objectivitat	Confirmabilitat	Confirmabilitat

Font: Sandín Esteban, 2000, p.230

Algunes de les tècniques que segons els experts (Neuman, 2009; Creswell, 2009; Franklin y Ballan, 2005; Bartolomé, 1986) han de garantir la científicitat del cas es concreten en (en Alcaraz, Puig, Lafon, 2004:289):

- Credibilitat es concreta en el valor de veritat de la recerca. S'assegura a partir d'una immersió persistent i prolongada de la persona que investiga en els contextos naturals i estudiant les situacions en la seva globalitat.
- Transferibilitat que fa referència a la possibilitat de que la informació obtinguda pugui proporcionar un coneixement previ en altres contextos de característiques similars, és a dir, es pugui aplicar i utilitzar com informació referencial en altres contextos.
- Dependència concepte que fa referència a la consistència de les dades. Es a dir a la fiabilitat de la informació, a la permanència i solidesa de la mateixa en relació amb el temps.
- Fiabilitat intent de proporcionar una informació el més consensuable possible i per tant encaminada cap a l'objectivitat i neutralitat.

Taula 56. Tècniques per a garantir la científicitat

Credibilitat	Transferibilitat	Dependència	Fiabilitat
- Observació	- Mostreig teòric.	- Identificació de l'estatus i paper de l'investigador.	- Descripcions de bai
- Triangulació.	- Descripció exhaustiva.	- Descripcions exhaustives dels informants.	- Comprovacions dels participants.
- Recollida de referencial.	- Recollida abundant de dades.	- Identificació i descripció de les tècniques d'anàlisi i recollida de dades.	- Recollida de dades mecànica.
- Comprovacions amb els participants.			- Triangulació.
			- Explicar posicionament de l'investigador.

-
- Delimitació del context físic, social i interpersonal.
 - Rèplica pas a pas.
 - Mètodes solapats.
-

Font: Elaboració pròpia a partir de Neuman, 2009; Creswell, 2009; Franklin i Ballan, 2005; Bartolomé, 1986; Alcaraz, Puig i Lafon, 2004:289)

Per donar resposta a les preguntes de la recerca, ha estat necessari una immersió (observador no participant) en les tres realitats objecte d'estudi -entitats socioeducatives- que presenten unes característiques institucionals similars, però en tres contextos socioeconòmics i culturals diferents. Aquesta immersió ha permès interpretar i comprendre la seva realitat.

En tot el procés s'ha vetllat pel disseny, el rigor metodològic, el contrast de les dades procedents de realitats diferents, els prejudicis i els preconceptes dels participants i la investigadora, la proximitat i l'empatia amb els professionals, els participants de les entitats i altres membres de la comunitat, aspectes que han confrontat a la investigadora amb les evidències.

La triangulació de dades, així com el contrarestar la perspectiva de la investigadora amb les dades evidenciades als registres textuais i digitals de les entrevistes i grups de discussió han estat elements orientats a garantir la credibilitat d'aquesta recerca qualitativa. Així mateix el disseny rigorós i a l'hora flexible i obert en el procés de selecció de les tècniques i els informats a partir d'uns criteris de selecció establerts han estat elements orientats a garantir la credibilitat de l'estudi.

El criteri de la credibilitat ha estat present, per tant, en les diferents fases i etapes de l'estudi, aplicant una observació persistent i un judici crític. Més tard s'han utilitzat criteris de triangulació i contrast (Rodríguez Sabote, Pozo Llorente, Gutiérrez Pérez, 2006).

La triangulació és un medi per l'anàlisi creuat de la rellevància i la importància de les temàtiques, o per analitzar els arguments i opinions des de diferents perspectives que permet generar i reforçar proves en les que poder recolzar les afirmacions més rellevants. (Simons, 2011). Stake (1994) defineix la triangulació com el "*procés en el que des de múltiples perspectives es clarifiquen els significats i es verifica la repetibilitat d'una observació i una interpretació. La triangulació serveix per aclarir el significat identificant diferents maneres a través de les quals és percebut un fenomen*" (p. 241). És convenient concebre la triangulació creuant dades diverses, investigadors i teories, així com metodologies. Kimchi, Polivka i Stevenson (1991) assumeixen la definició de Denzin de 1970 (Denzin, 1970) sobre la triangulació en investigació com la combinació de dos o més teories, fonts de dades, mètodes d'investigació, en l'estudi d'un fenomen en particular. El mateix autor diferencia diferents tipus de triangulació: triangulació de dades, triangulació de l'investigador, triangulació de teories i triangulació metodològica (Denzin, 1978)

En aquest estudi la triangulació (agents, instruments, categories) i el contrast de les dades han estat elements clau per l'anàlisi de la informació de les diferents tècniques i

agents, així mateix aquest element metodològic ha permès comprendre la realitat de cada un dels casos a partir de la interacció de múltiples dades.

La informació recollida a partir de cada una de les tècniques aplicades s'han analitzat de forma simple i en relació a les categories, però de forma que aquesta es poguessin connectar amb altres situacions i tècniques per tal de corroborar-les i validar-les.

Una vegada analitzades les dades i elaborat un primer informe s'ha realitzat un contrast amb cada una de les entitats, mitjançant un grup de discussió amb l'objectiu de validar la informació recollida així com reforçar alguns aspectes, especialment relacionats amb els reptes de les entitats en relació als diferents objectius i metodologies que configuren el model de lideratge social.

3.8 Aspectes ètics

En el context de la recerca en ciències socials hi ha dues qüestions ètiques fonamentals: les formes de recollir, processar i reportar les dades, i com ha de ser el comportament vers als subjectes investigats (Kitchener i Kitchener, 2009). Per tal de donar resposta a aquestes qüestions fonamentals, existeixen els codis ètics professionals, guies legals i principis ètics generals. En el nostre cas, el desenvolupament d'aquesta recerca s'acull al codi de bones pràctiques en recerca de la Universitat Ramon Llull² (Annex 9) i també s'han seguit les recomanacions del codi de bones pràctiques i les de l'European Charter for Researchers (UE, 2005):

- S'ha sol·licitat i obtingut el permís informat exprés dels responsables de les tres entitats participants al projecte de recerca (Annex 10)
- S'ha sol·licitat i obtingut el consentiment exprés de les persones que s'han inclòs en el projecte de recerca (Annex 10)
- En el cas dels menors s'ha obtingut el consentiment (Annex 10) de les famílies. Així mateix, en el moment de la pasació dels instruments la investigadora informarà als infants i adolescents menors d'edats, sobre la seva participació a l'estudi i sobre els objectius del mateix.
- La investigadora ha adquirit el compromís explícit de guardar la deguda confidencialitat de tot allò que s'ha pogut conèixer de les persones que han participat en el projecte d'acord a allò establert a la normativa sobre protecció de dades de caràcter personal.
- S'ha mantingut l'anonimat dels participants durant la realització del projecte, tant en l'enregistrament, com en la conservació de dades obtingudes.
- Tots els participants han estat inclosos de manera lliure.

Més enllà dels codis ètics establerts, també s'han tingut en compte altres principis ètics. Són criteris implícits en el desenvolupament de la recerca i que serveixen de fonament o justificació dels codis anomenats (veure Kitchener i Kitchener, 2009).

² Informe emès el 3/12/2015 per la comissió d'Ètica i Recerca de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna de la Universitat Ramon Llull.

Aquests principis ètics estandaritzats són:

- *Nomaleficència*: no causar mal a altres. Això és, no fer accions que puguin ocasionar un mal i no involucrar als participants en situacions o accions amb risc de danys.
- *Beneficència*: Fer bé o beneficiar als altres. Actuar en benefici de la millora de les condicions del benestar, dels individus i de la societat.
- *Respecte per les persones*: Els altres han de ser tractats com individus autònoms, entenent autonomia com el dret a romandre lliure, respectant la llibertat d'acció i d'opinió.
- *Fidelitat*: S'ha d'establir una relació fiduciària entre l'investigador i els participants en la recerca. Això comporta lleialtat, fidelitat, honestedat i confiança.
- *Justícia*: Segons Rawls (1971), les persones raonables han d'estar compromeses amb la justícia pel fet d'estar involucrats amb altres en activitats dissenyades per promoure el seu interès comú. Si un espera dels altres que siguin justos i respectin els seus interessos, també ha de tractar als altres amb la mateixa justícia.

III Part. Resultats i conclusions

Capítol IV: Anàlisi i discussió de resultats Cas I Fundació Marianao

En aquest capítol es relata l'accés a l'escenari de la Fundació Marianao (FM) amb l'entrada i l'estada a l'entitat, que inclou la recollida de dades a través de les tècniques previstes al capítol III.

Finalitzada l'etapa de recollida de dades s'ha portat a terme l'anàlisi de les dades sobre les característiques que els participants a l'estudi aporten en relació al model de lideratge social de l'entitat, orientat aquest al creixement personal, a la construcció de ciutadania, a la promoció de la participació institucional i social, al foment de l'apoderament comunitari i a la promoció de la cohesió social en el marc de l'acció social i educativa mitjançant el treball comunitari i l'acompanyament educatiu.

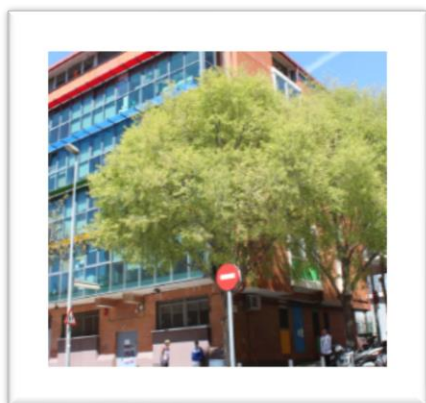
4.1 Accés a l'escenari i desenvolupament de la recerca

4.1.1 Primer contacte i entrada

El primer contacte es va realitzar via correu electrònic amb el director de projectes de la Fundació al mes de juliol de 2015. Es va fer el contacte amb aquesta persona al haver estat la interlocutora de l'entitat quan vaig realitzar el meu treball final de màster al curs 2010-2011. Per aquest treball la Fundació Marianao va ser també una de les entitats analitzades.

La proposta de participar a l'estudi de la tesis doctoral va ser acollida per l'entitat de forma molt satisfactòria i el segon contacte es va realitzar mitjançant una entrevista a la seu de l'entitat, al barri de Marianao de Sant Boi de Llobregat. Aquesta entrevista es va realitzar al setembre de 2015 amb el director de projectes, on vaig poder conèixer també al Director de la Fundació.

Imatge1. Fundació Marianao

L'entrevista es va centrar en donar a conèixer l'estudi i el disseny del mateix, en especial a la finalitat i els objectius de l'estudi, el plantejament metodològic, la implicació de l'entitat i les dates de la futura recollida de dades.

Una vegada contextualitzat l'estudi, el director de programes em va explicar l'organització i oferta actual de programes i accions que l'entitat porta a terme actualment amb infants, adolescents i joves (Annex 4). A partir d'aquesta aproximació a la realitat

de l'entitat vàrem acordar els espais i programes en els que centràrem les observacions i les actuacions per a la recollida de dades.

Cal destacar que, en tot moment, tant el Director de programes com els diferents professionals i membres de la Fundació amb els que he anat contactant i treballant pel procés de recollida de dades es van mostrar molt propers i facilitadors de la informació i dels processos que s'han anat acordant.

Els escenaris directes d'observació i recollida de dades s'han organitzat segons la següent categorització: organització, activitat de caràcter ordinari, activitat de caràcter comunitari que es concreten en:

Taula 57. Escenaris directes d'observació i recollida de dades

	Programa	Escenari
Organització	Àrea comunitat educadora	Reunions equip professionals Local Nou
Activitat de caràcter ordinari	Centre obert	Joves veterans CO Adolescents
	Casal de Joves Local Nou	Grup dinamitzadors de somriures Col·lectiu Espavilat
	Formació ocupacional	PFI - Programa de Formació i Inserció
Activitat de caràcter comunitari	Esfera Jove	Grup dinamitzadors de somriures

Fonts d'informació: professionals de l'entitat i de la comunitat, adolescents i joves

4.1.2 Actuacions realitzades

A continuació es mostren de forma detallada les actuacions realitzades:

Taula 58. Fundació Marianao

Setembre – desembre 2015, gener-març 2016, juliol 2018	
FUNDACIÓ MARIANAO	
Presentació i entrada a l'escenari. Recollida informació anàlisi documental	
<ul style="list-style-type: none"> - Entrevista inicial amb el director de programes - Recollida documental inicial 	
Anàlisi documental	<ul style="list-style-type: none"> - Estatuts - Ideari - Pla estratègic - RRI - Projecte Educatiu - Projectes Socioeducatius amb infants i adolescents des del lleure - Vídeos entitat o projectes
Entrevistes	<p>Agents clau de l'entitat</p> <ul style="list-style-type: none"> - President Fundació Marianao - Director Fundació Marianao - Coordinadora àrea participació - Direcció de projectes - Directora àrea comunitat educadora <p>Agents clau de la comunitat</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ex col·laborador de l'entitat

	<ul style="list-style-type: none"> - Tècnic participació ajuntament de St. Boi de Llobregat - Director Escola Vicente Ferrer
Observacions	<ul style="list-style-type: none"> - Joves veterans - Grup dinamitzadors de somriures - Col·lectiu Espavilat - Reunions equip Lokal 9
Qüestionaris	<ul style="list-style-type: none"> - Joves Casal de Joves - Joves Centre Obert Adolescents - Joves Local Nou
Grups de discussió	<ul style="list-style-type: none"> - Coordinador del pla del lleure educatiu i famílies, - Responsable del centre obert. - Responsable dels programes de formació per joves de continuïtat formativa, noves oportunitats. - Educadora i orientadora de garantia juvenil. - Coordinadora dels programes per a la inserció laboral.

Les actuacions s'han portat a terme segons el disseny planificat en la reunió realitzada al setembre de 2015.

4.1.3 Recollida de dades amb les estratègies planificades

Taula 59. Recollida de dades amb les estratègies planificades

Documentació	Observacions	Entrevistes	Qüestionaris	Grups de discussió
Ideari	Activitat de	Agents clau de	Adolescents i	Professionals: 5
Estatuts	caràcter ordinari:	l'entitat: 5	joves:	
Pla estratègic	4			
RRI	Activitat de	Agents clau		
Projecte Educatiu	caràcter	comunitat: 3		
Projectes	comunitari: 4			
Socioeducatius	Activitat de			
programa infància	caràcter			
i joventut	comunitari /			
Memòries	Reunions: 1			
Vídeos entitat o projectes				

Resultats de l'anàlisi qualitatiu i quantitatiu:

Respecte a l'anàlisi quantitatiu, com ja s'ha descrit al capítol de metodologia, s'han recollit dades a través d'un qüestionari a participants (joves de 16 a 22 anys vinculats a l'entitat: participants, voluntaris, educadors) de les entitats estudiades. Els resultats aporten evidències sobre la percepció dels joves respecte a les tres grans dimensions de l'estudi: Model de desenvolupament comunitari, Lideratge i Pedagogia del lleure.

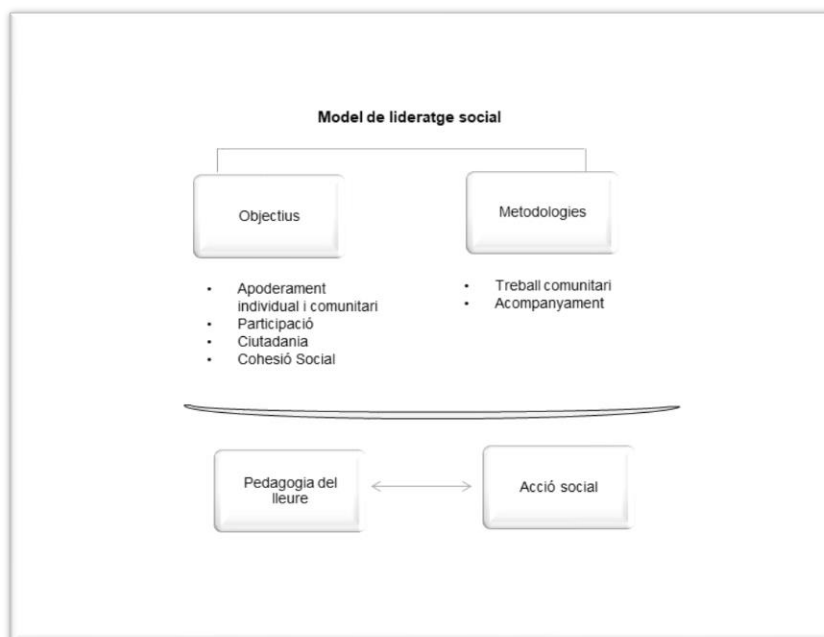
En relació a les dades quantitatives, es mostra l'anàlisi descriptiva (mitjanes i desviacions estàndards) a partir dels indicadors del qüestionari en el que han participat joves de l'entitat.

D'altra banda, a les dades qualitatives s'ha dut a terme un anàlisi de contingut.

Les dades QUAN i QUAL es presenten a partir dels elements que configuren el model de lideratge social que es presenta en aquesta recerca. El model està configurat per quatre objectius: Apoderament individual i comunitari, Participació institucional i social,

Construcció de ciutadania i Cohesió Social i dues metodologies: Treball comunitari i Acompanyament i Acompanyament Educatiu.

Figura 21. Model de lideratge social

En aquest capítol es descriu, en primer lloc, com la FM que inicia la seva activitat centrada en programes i accions de lleure educatiu evoluciona cap a programes i accions d'acció social en sentit ampli com a resposta a les necessitats del territori. En segon lloc es presenten les dades aportades en relació als objectius del model de Lideratge Social: Creixement personal, Construcció de ciutadania, Participació institucional i social, Apoderament comunitari i Cohesió Social. Finalment, aquest capítol recull les aportacions relacionades amb les metodologies principals del model esmentat: Treball Comunitari i Acompanyament Educatiu.

4.2 Del lleure a l'acció social

L'any 1985 de la ma d'un grup de joves recolzat pels líders d'associacions de veïns, neix el Casal Infantil i Juvenil de Marianao fruit de l'ocupació de l'immoble del carrer Girona número 30, és per tant, des dels seus inicis un projecte liderat des del moviment associatiu i veïnal del propi barri. La societat civil es va organitzar des del voluntariat social per a construir respostes a les situacions dels infants i joves del barri de Marianao de la ciutat de Sant Boi. En Xavier Padrós, així com altres persones que actualment formen part del patronat, n'esdevé un dels líders. Tots ells són acompanyats per un grup de joves, que són els que ocupen l'edifici que actualment es la seu de l'entitat.

El Casal Infantil i Juvenil de Marianao va sorgir arran de l'ocupació, el juny de 1985, de l'immoble del carrer Girona número 30, que es trobava en una situació urbanística irregular i era un focus d'abandonament i brutícia. El Grup de Joves Marianao, constituït l'any 1983 a partir de l'antiga Vocalia de Joves de l'Associació de Veïns "El Poblet" (Marianao), va protagonitzar aquesta acció, amb el suport actiu de l'Associació. (Web Fundació Marianao).

El Casal Infantil i Juvenil de Marianao que va ser cronològicament el primer equipament sociocultural del barri Marianao. L'any 1987 es va constituir com a associació, amb personalitat jurídica pròpia, tot desvinculant-se de l'entitat veïnal. El darrer canvi de figura jurídica, es va produir per acord de l'assemblea de socis, que decideix la constitució de la Fundació Marianao el dia 8 de juliol de 1998. La Fundació actualment esdevé un recurs que desplega més de 30 iniciatives adreçades als infants, joves, i gent gran, on conviuen tot un conjunt de realitats que fan del projecte un extraordinari reflex del que succeeix al barri.

La Fundació Marianao neix l'any 1985 a Sant Boi de Llobregat amb la voluntat d'oferir espais de referència educativa, participació i oportunitat per infants, joves i grans, acompanyant-los a partir de processos d'apoderament i d'inclusió a la comunitat. Tot això ho fem perquè somiem amb una societat compromesa amb la justícia social i amb la igualtat d'oportunitats. Som una entitat comunitària, apassionada i lluitadora. FM_Memòria 2016

En els primers anys de la història de l'entitat es van entomar dos gran reptes "la dura tasca de rehabilitació de l'edifici, en la qual hi varen participar moltes persones voluntàries, entitats socials i institucions públiques". De forma paral·lela, el Casal va anar creant els diversos projectes socio-educatius i d'animació sociocultural.

En primer lloc els tallers, la biblioteca i l'esplai; després l'Aula Taller, el Centre Obert, el Casal de Joves, els cursos de formació ocupacional, l'emissora de ràdio comunitària, la revista Bretxa... Així mateix, altres serveis com el Projecte David d'atenció a joves empresonats, dispositius per a la inserció laboral, el servei d'orientació jurídica, etc. FM_Premi Joaquim Grau.

L'any 1995 l'entitat va haver d'afrontar un nou obstacle relacionat amb el projecte d'enderrocament de l'edifici ocupat al 85, que albergava la seva seu social. Però, de nou, la mobilització popular va evitar que el Casal fos enderrocat i va testimoniar que constituïa un patrimoni significatiu per a la ciutadania de Sant Boi.

Pel que fa als projectes que la FM du a terme, tots ells estan vinculats a la detecció de necessitats que els seus promotors realitzen i a la generació d'iniciatives socioeducatives adreçades a la infància i a les seves famílies, que volen possibilitar una millora en els seus processos de vida.

Històricament els moviments de finals (de les dècades dels anys setanta), construïen barri; o sea, la gent va a la associació de veïns, reivindicava que en el seu barri faltaven coses, però a la vegada les construïen. Aquest reivindicar i fer per a mi és el model de ciutadania que Marianao (perquè a més Marianao ve de on ve, ve de la localitat de joves de la associació de veïns, té molta vinculació amb el moviment veïnal. Marianao ha treballat, Marianao ha dit "nosaltres tenim que reivindicar que en el barri hi ha que existir això, no Marianao, sinó que hi ha que existir espais per a la infància, hi ha que existir oportunitats per als joves, hi ha que existir oportunitats per a les persones amb problemes de salut mental. EPM6 AT- 34:42

Al llarg de la seva trajectòria, la FM ha incorporat projectes socioeducatius a més de l'activitat de lleure educatiu que realitzats als seus inicis. Aquests estan orientats a cobrir les necessitats socioeconòmiques de les diferents franges de població. Tanmateix, la infància i la joventut continuen sent un dels seus pilars, així com la intervenció educativa des de programes de lleure educatiu.

Imatge 2. Memòria Fundació Marianao 2016

Font: Memòria 2016

Actualment l'entitat és percebuda com una institució consolidada al barri que pot esdevenir model d'entitat de caràcter comunitari que ha construït el seu projecte amb i des de la implicació ciutadana.

Marianao és un exemple de com un moviment ciutadà i social que tenia ganes de canviar i transformar el seu territori, amb el pas dels anys i amb la dedicació de moltes persones s'ha anat consolidant i s'ha convertit en un exemple i jo crec que en un model de protecció i promoció de ciutadania, participació. Per a mi, és un exemple, si és un exemple des del punt de vista de trajectòria i des del punt de vista de com es poden arribar a construir i fer coses des de la proximitat i des de la cercania. EPM6 AT - 34:1

A continuació presentem els resultats obtinguts a partir de les aportacions dels participants en relació als principals objectius i metodologies que la Fundació Marianao (FM). Aquests expressen el model de lideratge social que aquesta entitat ha ofert i segueix oferint a la societat i que es l'objectiu d'aquest estudi. Els objectius del model de lideratge social son: Apoderament individual i comunitari, Participació institucional i social, Construcció de ciutadania i Cohesió Social i les metodologies: Treball Comunitari i Acompanyament Educatiu.

4.3 Apoderament individual i comunitari

L'apoderament es entès com un procés orientat a promoure i desenvolupar la capacitat de control de les persones, organitzacions i comunitats. En aquest estudi hem analitzat com les entitats promouen l'apoderament individual i l'apoderament comunitari. Presentem, per tant les aportacions recollides entorn aquest concepte en tres apartats. En un primer apartat es mostren els resultats obtinguts a partir de les aportacions dels participants i de l'anàlisi documental de l'entitat sobre l'apoderament individual a partir de tres aspectes: [1] desenvolupament del pensament crític, [2] experimentar un oci creatiu i alternatiu i [3] el lleure educatiu com a factor de protecció davant de l'aïllament social. Finalitzarem l'apartat assenyalant una sèrie de reptes que els participants a l'estudi destaquen en relació al treball del creixement personal a la FM. En un segon apartat [1] es mostren les aportacions relacionades amb l'apoderament comunitari que s'ordenen a partir de la presentació d'una sèrie d'efectes del mateix en relació a la construcció de capital social i en un tercer apartat es presenten una sèrie de variables i d'indicadors que ajuden a delimitar i configurar l'apoderament individual i l'apoderament comunitari. Aquestes variables i indicadors s'han identificat a partir de l'estudi *El empoderamiento de los jóvenes: Análisis de los momentos, espacios y procesos que contribuyen al empoderamiento juvenil* (MINECO – Programa estatal de I+D+I retos de la sociedad 2013).

Abans però, d'entrar en el desenvolupament d'aquests elements, cal destacar que els educadors i/o dinamitzadors plantegen conjuntament amb els nois/es el seu procés d'implicació i els objectius de treball a desenvolupar pel desenvolupament de les seves capacitats. D'aquesta forma la participació en projectes compartits és també és una eina de treball individual i de creixement personal.

Aquest és un element jo crec que, que és comú a la major part de les activitats que desenvolupem, és a dir, basar molt l'actuació en la construcció d'itineraris personals, itineraris altament consensuats entre les parts, no parlem del contracte educatiu però si que hi ha, en molts casos, i podria posar uns quants exemples, tot l'itinerari es construeix en base a pactes entre els joves i els educadors i a més a més aquesta construcció itinerària està molt enfocada, primer que està pactada, entre les partes, i segon que està molt enfocada a respondre a les necessitats, als desitjos, als interessos dels joves. EPM2 AE - 30:11

4.3.1 Apoderament individual

[1] Desenvolupament del pensament crític

En relació al *desenvolupament del pensament crític* la FM, mitjançant les activitats que es porten a terme en el marc del lleure (espai jove, accions obertes a la comunitat, ...) destaca que aquest tipus d'accions ajuden als adolescents i joves a desenvolupar la seva capacitat de pensar i analitzar sobre la realitat social i personal que els envolta,

capacitant-los així per a prendre decisions raonades i afavorint la seva implicació amb l'entorn. Tot plegat ajuda, a més, a la construcció de la seva identitat.

L'educador també estimula i promou la participació com a valor, ja que permet el desenvolupament de les capacitats de jutjar i de decidir respecte a les qüestions que afecten cada persona i el bé comú.
FM_Premi Joaquim Grau - 1:67

En temes de construcció d'identitat, esperit crític. Sempre ens diuen però que us venen els típics joves que estan vinculats a caus o a casals, que ja per el seu tarannà, són més propensos. Totalment al contrari, venen joves que segurament s'estarien al carrer si no hi hagués aquest espai, que segurament si tu no haguessis estat a l'institut no t'haguessin conegut i no vindrien...i amb aquests joves estem fent molta construcció d'identitat juvenil, d'apoderament amb els joves, que ells poden decidir sobre el que volen fer. EPM3 AE - 31:27

Jo crec que els estàs apoderant per una banda en temes de esperit crític, sobre decidir sobre la teva vida i sobre la teva comunitat...no només votar. EPM3 AE - 31:38

Intentem que la gent incorpori també una mirada crítica sobre la seva realitat. Intentem construir persones compromeses amb el seu entorn. Fonamentalment, aquest és, jo crec l'element que ho sintetitza. Vull dir, des de la dimensió de que les persones estiguin implicades amb el seu entorn, amb la seva comunitat. Això també té molt a veure amb la creació de construcció social, de capital social...,la construcció o la identificació del lideratge, és a dir, dintre de la comunitat i el territori. EPM2 AE - 30:55

[2] Experimentar un oci creatiu i alternatiu

El segon aspecte fa referència a com l'entitat promou en els adolescents i joves l'experimentació d'un *oci creatiu i participatiu*.

Els dinamitzadors promouen la implicació dels joves en tot el procés de creació, una implicació que principalment cerca el compliment de dos objectius: [1] la responsabilització en les accions que el grup decideix emprendre i [2] l'aprenentatge actiu d'aspectes de caràcter tècnic. Aquest segon aspecte permet als joves l'adquisició de competències i habilitats de gran utilitat pel seu desenvolupament personal tant en l'àmbit laboral com formatiu, així com de la vida quotidiana.

Comencen a parlar de la sortida de dos dies (6 i 7 de juliol). L'educador diu que ell ha de presentar tres propostes als responsables del programa per tal de valorar la més adient. Una de les joves a fet una cerca de càmpings, fan una tria en funció del preu i s'organitzen en tres grups per cerca informació. L'educador els hi diu que la proposta que han de presentar ha d'incloure informació en relació a: pressupost - transport i temps trasllat. Acorden fer un pressupost per 13 persones.
ObactordFM3 - 43:8

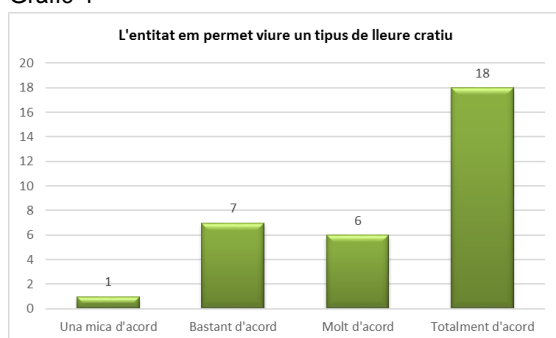
Un dels dinamitzadors explica que faran servir un guió estàndard que te la Fundació per avaluar les experiències pilot: A) Planificació; B) Difusió; c) Activitats. Els joves verbalitzen dificultat per entendre el que els hi demanen. Els educadors van explicant utilitzant un llenguatge menys tècnic i amb petits exemples. ObactcomFM3 - 39:4

La FM, en el marc de seu compromís amb el barri, treballa per oferir als joves del territori en espais d'oci per ocupar el seu temps lliure de forma creativa i no consumista, així com per experimentar una manera diferent d'ocupar aquest temps, com per exemple els projectes de desenvolupament cultural. Les propostes de lleure són una porta d'entrada atractiva a partir de la qual els nois i noies tenen l'oportunitat de créixer individualment i també d'implicar-se socialment.

Si, un dels fenòmens que van detectar es que la identitat juvenil no te cap tipus de resposta, sobre tot en l'àmbit d'espais de lleure i de relació. Hi ha un gran nombre de joves a les places públiques o al nostre barri que no tenen cap tipus d'activitat. I per tant ens va quadrar molt bé. Total que això comença ara, que el normal en un projecte de participació juvenil es començar per l'oci per a que es vinculin, i allà generar processos. EIFM AE- 28:6

Els resultats recollits mitjançant el qüestionari a partir de obtinguts en l'ítem "l'entitat em permet viure un tipus de lleure creatiu" del qüestionari mostren un elevat grau d'acord per part dels joves, sent el valor que aglutina més respostes "totalment d'acord" [18/35], que representa un 51,4% de les respostes. Aquest percentatge arriba fins al 68,5% si agrupem les respostes del valor esmentat i del valor "molt d'acord". Caps dels joves mostra no estar d'acord amb aquesta qüestió.

Gràfic 4

[3] El lleure educatiu com a factor de protecció davant de l'aïllament social.

Finalment el darrer aspecte relacionat amb el desenvolupament/creixement individual fa referència al lleure educatiu com a factor de protecció davant de l'aïllament social i també com espai de prevenció i suport social.

La participació en les activitats i programes de la FM, per la metodologia que proposem i per la implicació exigida, permet als participants desenvolupar competències socials i emocionals com a factors de protecció davant l'aïllament social. També a través de les tasques de prevenció i suport que desenvolupa l'entitat, com per exemple el programa per l'èxit escolar, s'afavoreixen aprenentatges actius de construcció de relacions positives mitjançant l'oci, així com també la vivència i l'experimentació de valors.

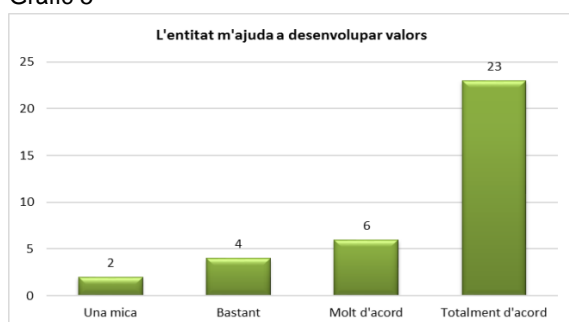
El *Vente Pa Ka*, és oci pur, però la filosofia és la mateixa. De fet el primer curs de dinamitzadors el vam fer l'Héctor Colunga i jo, en el marc del VPK i també el 2n, però com el programa es va anar professionalitzant ja no era tant necessari i el tercer ja va ser obert i on la importància era el moment de la detecció de la idea. Que va ser l'element clau d'èxit perquè al final, quan fan una cosa que és del seu interès, es vinculen. Ara mateix tenim 4 o 5 col·lectius a diferents moments de maduresa i a diferents ritmes. Joves, que al voltant d'una idea van fent coses. Al Local Nou és on es troben que és el que ens faltava una mica, que estaven una mica dispersos i no teníem un espai on trobar-se. EIFM AE - 28:9

També cal destacar com mitjançant dinàmiques de treball grupal, a partir de la reflexió, es treballa la identificació de factors de risc i es proporciona als adolescents/joves eines reals i pràctiques per abordar possibles situacions de risc. És també un espai essencial pel desenvolupament i la vivència de valors que permeten als adolescents i joves identificar-los i incorporar-los, esdevenint també aquests elements de protecció davant l'aïllament social.

Els educadors proposen una activitat on un dels joves treu d'una bossa una paraula i els joves han de dir una paraula que reculli en sentiment que els provoca la aquesta paraula inicial. Les paraules son: oci, sentiments, drogues, llibertat, institut, joves, xarxes socials, treball, sexe, família. Es va generant un debat entorn la temàtica extreta de la bossa i els sentiments / comentaris que els joves expressen. Un dels educadors dinamitza la sessió i en ocasions intenta que els joves expliquen el perquè de la paraula escollida, per tal de provocar l'auto reflexió i la reflexió grupal dels joves. ObactordFM1 - 41:1

Els resultats recollits al gràfic 5 mostren un acord majoritari dels joves amb la qüestió plantejada vinculada al creixement personal. Concretament a "l'entitat m'ajuda a desenvolupar valors". Un 65,7% de les respostes s'agrupen al valor que mostra un major acord amb la mateixa i cap dels joves ha escollit l'opció "gens d'acord". Els joves perceben, de forma molt majoritària, que la seva participació a la FM els ha marcat en el desenvolupament de la seva identitat personal i en el seu procés de creixement individual i social.

Gràfic 5

[4] Reptes

A continuació destacarem una sèrie de reptes que tant professionals com altres agents ens han aportat des d'on continuar treballant en el marc del lleure educatiu dins de l'entitat i per a la millora dels ciutadans del territori on actua la FM.

- a) Treballar la connexió entre el lleure educatiu i la formació ocupacional. D'aquesta forma el procés d'acompanyament al jove prendria una perspectiva global i integradora de les seves potencialitats i també possibilitaria abordar les necessitats des d'una mirada holística.

Tenim molt clar l'aprenentatge i com s'han de relacionar els petits, mitjans, grans, però a partir dels 16 dona la sensació que el programa de lleure i el de formació treballem per separat, vull dir, i tindriem que intentar crear com... per intentar apropar als joves al local nou... ser el seu espai de participació més actiu per la tarda i fer, i crear com ponts de sinergies entre ells, i nosaltres, que nosaltres som el centre dels adolescents crear sinergies amb la continuació que es el VPK... crec que ens falta encara.... GDM1-45:1.

Però quan els joves participen en tots, com també a ell mateix com l'ajudem a situar-se quan està en un espai més de lleure i més de participació social i quan està en un espai més formatiu que requereix també d'habilitats, un saber estar. Un saber fer diferent i com també això l'ajudem a construir-ho i també l'eduquem en aquests aspectes. Com es pot ajudar des de l'entitat al final era amb aquesta finalitat. Segurament el jove que passa per la diversitat de projectes, amb aquest si que estem treballant la seva integralitat. GDM1-45:13.

En relació a aquest treball transversal i connectat entre el lleure educatiu i la formació ocupacional els educadors destaquen dos aspectes principals a desenvolupar:

El primer d'ells està relacionat amb la importància d'un treball conjunt i més coordinat entre els professionals dels diferents projectes i programes. Una coordinació que permeti al joves adaptar-se i incorporar-se a les dinàmiques (treball grupal, protagonisme dels participants,..) dels programes de lleure i allà es realitzen, així com als grups. Aquest són heterogenis, ja que molts dels joves que els configuren tenen trajectòries de participació diverses, aspecte que no sol estar compartit pels adolescents i joves dels programes formatius i d'inserció laboral.

Son potser joves que venen a fer la formació, venen al cole... venen a fer formació i ja està. Vinc com quan vaig a l'institut i marxo. Llavors també hi ha una feina a fer de la concepció de que és un jove. El que ens ha passat moltes vegades és que joves que si que aconseguim que es vinculin allà ostres... sobta molt. Perquè potser els joves que tenim nosaltres són més vulnerables o són més 'canyeros' i no tenim el recurs. Crec que el recurs del local jove, quan han passat aquestes coses, no van saber fer l'acollida d'aquesta persona. GDM1-45:3

El local nou era quan es va generar, generava necessitat amb els joves de més de 16. I van participar nosaltres a "espacios de relación sanos" i quan van arribar era com "no me lo esperaba que llegaran estos". Va ser així, perquè passaven els joves potser tenen altres dinàmiques, i aquests tenen una manca d'hàbits i dinàmiques brutals. Es el que s'ha de treballar. GDM1-45:8

El segon aspecte és la importància de que els joves, sigui quina sigui la seva porta d'entrada a la Fundació, puguin conèixer la totalitat de la realitat de la mateixa, especialment aquelles accions adreçades al seu col·lectiu de referència.

Una és la connexió entre programes, la importància de que els joves, la fundació és molt gran te molts projectes, té molts programes, i com des de la fundació es poden connectar. Com es pot connectar la informació. Com els joves que participen en els diferents programes coneixen la resta. P45 1: GDM1-45:10

- b) El segon repte fa referència a la necessitat que expressen els educadors del diferents programes en treballar amb els joves la seva capacitat d'adaptació a l'entorn en el que en cada moment es trobem: entorns de lleure, entorns formatius, entorns laborals. En relació a aquets aspectes coincideixen els educadors en la importància de treballar amb els joves el respecte a les normes, els hàbits de treball, entre altres

Del lleure, doncs després costa molt més marcar les normes en un àmbit més d'educació formal. Perquè si que és cert que els joves que venen nous, pots treballar molt amb ells. De normes, rutina, respecte i de més, a vegades joves que venen d'uns altres projectes com que... "esta es mi casa y hago un poco...". Costa molt més perquè ja tenen... venen potser per la tarda a més oci, i després costa molt. En quan passes a un espai formatiu, continua amb la dinàmica. Justament per això, perquè són joves i moltes vegades no saben, això s'ha de treballar. GDM1-45:12

4.3.2 Apoderament comunitari

[1] L'apoderament comunitari i els seus efectes en la construcció de capital social

Presentem aquesta informació a partir de 4 aspectes: a) Apoderament comunitari i capital social per a la millora de les condicions de vida i l'accés a recursos de la comunitat, b) Apoderament comunitari i capital social per a l'enfortiment del subjecte polític, la participació democràtica i per a la transformació social, c) Capital social com a construcció de xarxes associatives que donen suport o col·laboren en els propòsits de la comunitat i d) Apoderament comunitari que promou activisme en la comunitat.

- a) L'aspecte més significatiu i rellevant destacat per part dels participants en l'estudi sobre l'apoderament comunitari i la construcció de capital social per a la *millora de les condicions de vida i l'accés a recursos* té a veure amb la capacitat de construir xarxes de relacions dins de la comunitat de caràcter afectiu. L'existència d'aquestes xarxes brinda avantatges addicionals als individus que hi tenen accés, en comparació amb les que obtindrien si actuessin individualment i sense el suport d'aquestes relacions socials. Concretament beneficis com millores socials assolides conjuntament o la creació de capital social.

Dentro de cuatro, cinco o diez años el impacto de todo este trabajo que lleva Mariana haciendo en juventud más concretamente desde hace diez años, se va a ver, y va a ser brutal. No sé lo que pasará, pero si siguen ese ritmo, no paran y siguen empoderando a jóvenes y siguen con procesos, procesos y procesos, en diez años habrán pasado tantos jóvenes por ahí que se van a notar los cambios yo creo que a nivel de todo el municipio. Porque estos jóvenes al final serán los jóvenes que emprendan, serán los jóvenes que estén trabajando en los comercios, serán los jóvenes que estén en el Ayuntamiento... y van a ir con esta visión. EPM6 AT - 34:70

Crear, ajuda a la ciutadania a la construcció social i penso que també dona resposta a les necessitats del barri. En el moment que dones respostes, dones alternatives per que puguin crear un benestar en les persones. EPM3 AE- 31:66

En relació a la construcció de capital social per a la millora de les condicions de vida de les persones i els grups socials, aquesta es concreta en la producció de béns públics des de la pròpia ciutadania i que reverteixen en la pròpia comunitat. Aquests representen, al seu torn, beneficis per a la superació de desigualtats i la millora de la qualitat de vida de la ciutadania tant de caràcter objectiu (recursos materials) com de caràcter subjectiu (interessos, motivacions,..). Parlem, doncs, tant de béns materials com de béns subjectius, dos elements necessaris per a la generació de benestar social.

De contribuir, d'ajudar, d'articular, sobretot de construir espais on la societat civil s'organitzi més enllà de les accions que desenvolupem, jo crec que aquí hi ha un element que passa a vegades inadvertit i que té molt a veure amb la, amb la construcció del capital social, com identificar líders al barri, com generar espais de protagonisme de la gent, espais de trobada i d'intercanvi, de bon veïnatge. EPM2 AE- 30:28

Implica millores en les quotes de cohesió social i de convivència, implica, implica també la capacitat d'identificar referents amb clau política també. Des del punt de vista de dir, els relleus, des del punt de vista, nosaltres reivindicuem també el sentit de que, els partits polítics també incorporin als joves, però que incorporin també propostes pensant en els infants i en els joves també. És a dir, que d'alguna manera la construcció de capital social no deixa de ser una inversió social en el llarg termini. Des de la contribució a la construcció de societat civil organitzada, a la construcció o l'impacte, des del punt de vista de fer que la pròpia ciutadania s'impliqui amb la cerca de solucions. Aquest compromís del que parlem amb el seu entorn més immediat. D'alguna manera estem construint ciutadania, des d'un punt cívic i ciutadà. EPM2 AE - 30:56

- b) En relació a l'*enfortiment del subjecte polític i la participació democràtica per a la transformació social*, un dels elements de mesura sobre el capital social són a) les relacions de cooperació que s'estableixen entre les persones i grups i, que mostren el grau de confiança que existeix entre els ciutadans i també entre els grups que formen part de la comunitat. La confiança que pugui tenir un ésser humà s'expressa mitjançant els vincles amb les persones que l'envolten i amb les quals conviu en la seva llar, al seu barri i a l'escola on porta als seus fills, així com també amb altres

institucions d'educatives, institucions de justícia, forces de seguretat o de caràcter polític i, també, la confiança que pugui tenir la ciutadania en el futur.

Una opció del voluntariat social que volia i vol generar un procés de participació personal i col·lectiva en la recerca d'alternatives a les diverses situacions que vivim al nostre entorn. La participació és la clau d'un creixement continu d'aquesta comunitat educativa, basat en l'esperit de coresponsabilitat. Promoure la convivència i la participació en la vida dels projectes de la Fundació –mitjançant una estructura de participació i vetllant per un ambient obert i acollidor- fa de la Fundació un lloc privilegiat on experimentar i compartir nous valors i lligams que obren nous horitzons a tots els seus participants. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:40

La Fundació Mariano identifica la confiança com un dels elements essencials per a establir els vincles necessaris que generen la integració dels individus als seus entorns propers i els permeten participar en projectes col·lectius per a la transformació social.

Creiem que des de les relacions interpersonals emergeix el diàleg profund, la reciprocitat i la fraternitat humana. La confiança és l'única manera de bastir la identitat de cada persona i de la comunitat, tot vivenciant que el sentit de l'existència radica en l'amor solidari i la creació compartida. Recrear un espai comunitari que sigui, alhora, alliberat i alliberador. FM_Premi Joaquim Grau- 1:32

La generació de relacions que emergeixen entorn la FM i, el sentiment de pertinença que genera compartir projectes i fites com possibilita el treball conjunt vers la protecció i la millora del bé públic i la qualitat de vida de les comunitats. Dos elements que construeixen un entorn protector on la ciutadania actua com a agent de canvi i activador d'oportunitats davant dels riscos d'exclusió social.

Part de la força de la Fundació Mariano rau en la seva capacitat per multiplicar les relacions i els compromisos. És una opció per trenar i tornar a trenar el teixit de la comunitat, per promoure'n el desenvolupament i dinamitzar les persones i els grups entorn de situacions que es consideren comunes. És vol ser pal de paller, perquè l'esforç per treure de l'aïllament l'altre -l'exclòs, però també l'exclòs i l'indiferent- en el barri i en la ciutat, no sigui impossible en una societat basada en l'individualisme i l'aïllament. FM_Premi Joaquim Grau - 1:93

Així mateix, la FM facilita la constitució d'organitzacions i projectes de base promogudes per actors socials i per la societat civil activa en l'exercici i la pràctica de la participació.

I des de la Fundació Mariano aquest treball amb joves és més de qualitat, molt de treballar amb un nucli i aquest nucli després fa aquesta fase d'expansió. Perquè a partir d'aquí han sortit molts col·lectius que han organitzat coses i d'altres no. Almenys a tots el que els ha quedat és aquest fet de dir "és que no hem d'esperar a que ens vinguin sinó que hem de ser nosaltres que hem de construir els nostres projectes. EPM7 AT- 35:13

Aquest noi és fisioterapeuta i va crear amb d'altre gent i amb el JD que també teníem aquí, gràcies també a l'experiència associativa de jove, ell sempre ho diu, l'associació Aramis, que treballa amb persones discapacitades i el tenim també aquí de voluntari. EPM1 AE- 29:6

És a dir, que d'alguna manera la construcció de capital social no deixa de ser una inversió social a llarg termini. Des de la contribució a la construcció de societat civil organitzada, a la construcció o l'impacte, des del punt de vista de fer que la pròpia ciutadania s'impliqui amb la cerca de solucions. Aquest compromís del que parlem amb el seu entorn més immediat. EPM2 AE - 30:56

c) En relació a la construcció de les xarxes associatives que donen suport o col·laboren *en els propòsits de la comunitat* la Fundació Mariano ha estat i continua sent al territori un agent actiu i decisiu per l'enfortiment del teixit associatiu que treballa per a la promoció dels drets cívics i la reducció de les desigualtats socials. El treball

realitzat ha permès la consecució de llibertats individuals des d'una dimensió comunitària, és a dir s'ha treballat per la millora del benestar social de la ciutadania on la FM sempre ha comptant amb l'acció social produïda pel propis veïns i veïnes.

La seva intervenció ha estat molt important en les polítiques socials, juvenils, culturals, urbanístiques i mediambientals. Així mateix, ha tingut i té un paper cabdal per l'enfortiment d'un teixit associatiu compromès amb el benestar dels ciutadans i ciutadanes, sobre tot aquells i aquelles que es troben en una major indefensió i vulnerabilitat social. P 1: FM_Premi Joaquim Grau- 1:17

Així mateix, Marianao ha possibilitat, a través del seu treball comunitari millores socials a dos grans nivells. En primer lloc, a nivell individual ha millorat la integració social de infants i adolescents i les seves famílies a la seva xarxa social i un segon nivell relatiu al paper actiu de l'entitat en tots els processos de millora. Marianao ha estat capaç de generar i d'estendre una sèrie de normes tàcites en relació a la millora de la convivència social i cultural del territori. És en aquest sentit que la FM ha contribuït a la generació de capital social i a l'activació del teixit associatiu i promoció del voluntariat, potenciant formes d'apoderament comunitari.

Marianao ha ido haciendo, ha ido haciendo, ha creído un modelo, no ha renunciado a ese modelo, ha tenido cicatrices, ha tenido conflictos (administraciones) y eso al final te genera un currículum de valía y de coherencia brutal, y es cuando de verdad la comunidad te mira y dice "ostras, estáis haciendo mucho por el territorio", pero no porque lo estéis haciendo vosotros al cien por cien, sino porque estáis ayudando al territorio a hacer cosas. EPM6 AT - 34:58

Una opció del voluntariat social que volia i vol generar un procés de participació personal i col·lectiva en la recerca d'alternatives a les diverses situacions que vivim al nostre entorn. La participació és la clau d'un creixement continu d'aquesta comunitat educativa, basat en l'esperit de coresponsabilitat. Promoure la convivència i la participació en la vida dels projectes de la Fundació –mitjançant una estructura de participació i vetllant per un ambient obert i acollidor- fa de la Fundació un lloc privilegiat on experimentar i compartir nous valors i lligams que obren nous horitzons a tots els seus participants. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:40

- d) En relació a la promoció de l'activisme comunitari i l'assoliment de poder, per part de la pròpia ciutadania trobem en la documentació analitzada que aquests aspectes son destacats com elements clau dins la seva intervenció.

El programa 'E.S.F.E.R.A. Jove' fomenta la participació activa de molts joves de la nostra comunitat i la transformació de la seva realitat més propera, tot implicant-los a través de l'acció col·lectiva i partint d'un eix fonamental: la formació i la generació de competències participatives, que assegurin el seu apoderament i els capacitin per a iniciar processos de transformació i millora real, amb autonomia i llibertat, sense la direcció i el lideratge de 'l'adult'. El resultat final és la constitució de col·lectius de joves voluntaris que s'organitzen i desenvolupen un projecte social que reverteix en la seva comunitat. FM_ESFERA Jove disseny - 13:3

El programa de joventut té la finalitat d'estimular processos de participació i transformació comunitària a partir de l'apoderament dels joves, tot oferint eines i recursos que els facin protagonistes del canvi social. FM_Disseny programa de Joventut - 14:1

S'identifica un tipus d'activisme que genera capital social on ciutadans es senten implicats en allò que succeeix al territori en el que viuen i amb les necessitats de les persones amb les que conviuen.

Que es puguin implicar en aspectes en la seva ciutat, fem per exemple un projecte de participació als instituts, que es tracta d'entrar a les classes de tercer i de quart i a través de dinàmiques participatives i tal que puguin dir la seva sobre l'institut i que puguin portar a terme una acció per millorar l'institut, clar, al principi flipen, perquè no estan no estan acostumats, o sigui, l'institut,

l'escola. Bueno han de fer un currículum, i una sèrie d'històries que igual no els hi permet fer unes metodologies més participatives, quan tu arribes a una classe i dius: Que voleu fer? Com ho voleu fer? ..flipen perquè, primer... m'estan preguntant com ho vull fer .i segon que no estan acostumats, i per tant, no saben fer-ho perquè mai els han donat l'oportunitat. En el moment que tu dones l'oportunitat; estan posant en practica...habilitats, competències, valors, que això....els van integrant...i això facilita molt que quan siguin més grans, o en el moment que ho fan, això millora molt el tema de les relacions...amb ells mateixos, amb els demes, amb les seves famílies, o sigui que jo crec que els beneficis son...infinits. EPM5 AE - 33:29

Volvemos a lo mismo, tú has conseguido que el poder no esté en un único vaso, sino que el poder esté diseminado y distribuido, y que la gente sepa que, si quiere, puede hacer cosas. Entonces, cuando la gente sabe que, si quiere, puede hacer cosas, pues se hacen cosas. Entonces, el mayor beneficio es la ciudadanía, porque tiene una red de protección brutal que sólo te das cuenta que la tenías cuando la pierdes, o cuando no la tenías y la descubres. Por eso, cuantas veces las cosas que tenemos las valoramos menos. Por eso cuando vine de fuera y vi Marianao dije: "¡madre mía, esto qué es! EPM6 AT - 34:48

4.3.3 Variables i indicadors de l'apoderament individual i comunitari

En aquest apartat farem referència una sèrie de variables i indicadors que s'han identificat al llarg del treball de camp com a necessàries en relació a la construcció de l'apoderament individual i comunitari. Es tracta elements que cal potenciar i educar per a fer possible que aquest es produeix i que es presenten a partir de set variables: Autoestima, Autonomia, Capacitat crítica, Eficàcia, Identitat i coneixement comunitari, Meta aprenentatges, Participació, Responsabilitat i Treball en equip.

[1] Autoestima

Un primer pas per a la construcció i el desenvolupament de l'apoderament individual i comunitari és que les persones es puguin sentir reconegudes i que sentin que la seva contribució al bé social es quelcom necessari. A la FM cadascuna de les persones que participa és reconeguda per les seves capacitats personals. Un reconeixement que esdevé compromís vers un mateix, vers l'entitat i vers la comunitat.

Sempre arribant a això però amb les persones és una finalitat però és un procés de construcció col·lectiva, també es podria definir com un procés de construcció col·lectiva on les persones són protagonistes de la seva historia en la lluita per la llibertat per la fraternitat per la solidaritat, per la justícia social. Apoderant a les persones per tal que siguin, persones amb nom i cognom que construeixen el seu espai, en el món el seu lloc en el mon Marianao seria el seu espai en el mon per aquelles persones que estan a Marianao. EPM1 AE - 29:29

Els processos de treball acompanyats des de la FM permeten als infants i joves adquirir eines per a superar-se a ells mateixos, eines que els hi possibilita afrontar amb seguretat determinades accions i compromisos per a progressar en la consecució dels seus objectius acadèmics i socials.

Apoderar, amb donar eines als infants i als adolescents i als joves perquè tant en l'àmbit personal, com en el relacional, com en el comunitari – que son bàsicament els tres que treballem apart del formatiu – doncs ells hi posin la solució i vagin fent els passos de millora. EPM4 AE - 32:56

Els joves reconeixen la FM com un interlocutor vàlid per a ells i les seves aspiracions com a col·lectiu. El treball que l'entitat realitza als IES possibilita que aquesta sigui coneguda pels joves del barri. Joves que reben un missatge acollidor i amb respecte, que els possibilita el desenvolupament dels seus projectes personals i els ofereix un espai i recursos per a fer-los viables. Aquest context positiu i en clau juvenil que els

educadors de Marianao ofereixen fa possible que els mobilitzi, en molts casos per a primera vegada, a partir d'una acció de voluntariat de caràcter gratuït i per a poder desenvolupar les seves capacitats.

En temes de construcció d'identitat, esperit crític i segurament els joves sempre ens diuen, ostres... perquè en aquest cas jo, també estic en col·laboració amb l'agència catalana de Joventut, perquè faig assessorament en altres territoris en temes de participació juvenil, sempre ens diuen, però que os venen els típics joves que estan vinculats a caus o a casals...que ja per el seu tarannà, són més propens totalment al contrari, venen joves que segurament s'estarien al carrer si no hi hagués aquest espai, que segurament si tu no haguessis estat a l'institut no t'haguessin conegut i no vindrien i amb aquests joves estem fent molta construcció d'identitat juvenil, d'apoderament amb els joves, que ells poden decidir sobre el que volen fer. EPM3 AE- 31:27

[2] Autonomia

Les *iniciatives* juvenils iniciades amb el suport de l'entitat, en ocasions ha generat la creació de grups independents i autogestionats que han continuat treballant per a la millora del barri, impulsant diversitat de projectes per a la transformació social del territori. Altres col·lectius també han posat en marxa projectes, però a vegades no han tingut continuïtat. Des de l'entitat valoren també com a normal que en les dinàmiques participatives es puguin donar aquests processos.

És especialment important el treball que des de Mariano s'ha realitzat per apoderar al col·lectiu jove en el lideratge de projectes de transformació social, actuant en aquest cas com a facilitadors del desenvolupament de projectes i accions on els joves són els protagonistes absoluts. En els últims 10 anys ha estat aquest un element d'acció prioritària on s'han potenciat projectes i accions que neixen a partir de les necessitats que el propi col·lectiu jove, de forma autònoma, ha anat detectant. En ocasions la detecció de necessitats s'ha realitzat en el marc de les intervencions liderades des de l'entitat, però la Fundació Marianao també acull i recolza a joves que s'apropen a ells per a presentar projectes i cercar el recolzament necessari pel seu desenvolupament.

Així doncs, la Fundació Marianao esdevé una plataforma d'oportunitats per a la realització d'iniciatives de caire comunitari que es plantegen des de l'autonomia de persones i grups de la comunitat. Però l'entitat també cerca la creació de grups independents, que puguin donar continuïtat a la seva activitat sense el suport de l'entitat, es a dir grups autogestionats que de forma autònoma havent sorgint de la FM emergeixin com a noves plataformes socials al barri o a la ciutat de Sant Boi com per exemple projecte d'oci alternatiu *Vente pa' ka'* o el col·lectiu jove *Dinamitzadors de somriures*.

Tenim l'exemple que tenim set o vuit col·lectius de joves que estan fent coses pel barri. Tenim un projecte d'oci nocturn alternatiu liderat per joves, que mou uns 500 joves cada cap de setmana, vull dir primer trenquem estereotips, que els joves, els nens fan moltes coses i poden fer moltes coses i enormes si realment es creu amb ells i se'ls hi deixa l'oportunitat i, jo crec que després millores molts aspectes a nivell convivència, no hi hauria tants problemes de convivència, perquè si totes les parts: nens, infants, joves i adults, participem de la vida social del barri, participem de la convivència, això millora la convivència i crec que molts problemes del barri que existeixen avui en dia, no existirien. EPM5 AE - 33:30

I des de la Fundació Marianao pues aquest treball amb joves pues és més de qualitat, molt de treballar amb un nucli i aquest nucli després fa aquesta fase d'expansió. Perquè a partir d'aquí han sortit molts col·lectius que han organitzat coses i d'altres no. EPM7 AT- 35:13

Un dels ideals que l'entitat vol assolir en clau d'apoderament comunitari es poder arribar a l'*autogestió* plena dels projectes liderats per joves. Una autogestió que va ser un dels motors del naixement de l'entitat als anys 80.

L'autogestió de l'espai juvenil no fóssim nosaltres, si no els joves, no l'autogestió dels joves en el viver de projectes, perquè penso que la clau sí que està en el tècnic en el VPK per exemple quan més autogestió millor, per que significa que ho han fet seu. O al espai juvenil on estem nosaltres, és un espai diàfan molt gran, on molts joves podrien autogestionar-ho, per a mi seria un gran repte. Acabem d'obrir al setembre i ja ho dic...que ho hem de construir també és un gran repte a anys vista. La satisfacció final dels joves en espais de referència per ells mateixos, i en tot cas fer aquest acompanyament que caldrà mantenir-ho, però en el moment en que desapareguem nosaltres segueixin fent-ho. EPM3 AE- 31:49

Vam ocupar a l'any 80 aquesta casa que estava abandonada que era d'una senyora del poble que va atorgar la seva herència als pobres de la ciutat en morir, això va passar a la generalitat el que passa és que va trigar molt de temps a la Generalitat i nosaltres sabíem i el vam ocupar com a joves de l'associació de veïns que havíem creat un casal de barri, un casal de joves al local de l'associació de veïns d'aquí del barri, que també havíem ocupat l'any 1978/79 on i vam col·locar un barracot prefabricat que vam traslladar de Barbera del Vallès i allà vam crear l'espai de l'associació de veïns amb l'escola d'adults les vocalies de joves, d'urbanisme, de la dona, de sanitat, excretarà l'època del moviment veïna tenia molta força i en aquest context nosaltres vàrem crear la vocalia de joves l'any 1978, però ja des de l'any 1976 portàvem de manera organitzada la creació de l'Espai Arrels que es va crear aquí al barri als Salesians era un espai, un centre per adolescent que va ser potser això el més històric del que es la presencia organitzada de treball amb infants i joves i això va néixer per això. EPM1 AE - 29:54

[3] Capacitat crítica

El procés d'apoderament juvenil, més enllà dels beneficis immediats que genera en la comunitat i en els propis joves també aporta beneficis a llarg termini, ja que aquestes experiències viscudes en un moment vital de construcció de la personalitat possibilita l'activació de la consciència crítica i de la pràctica participativa com a projecte de vida. Des d'aquesta perspectiva, el treball que la Fundació porta a terme per afavorir l'apoderament juvenil també tindrà efectes positius en la comunitat quan aquests joves assumeixin nous rols socials, ja com a persones adultes.

Creo que, dentro de cuatro, cinco o diez años el impacto de todo este trabajo que lleva Mariano haciendo en juventud más concretamente desde hace diez años, se va a ver, y va a ser brutal. No sé lo que pasará eh, pero si siguen ese ritmo, no paran y siguen empoderando a jóvenes y siguen con procesos, procesos y procesos, en diez años habrán pasado tantos jóvenes por ahí que se van a notar los cambios yo creo que a nivel de todo el municipio. Porque estos jóvenes al final serán los jóvenes que emprendan, serán los jóvenes que estén trabajando en los comercios, serán los jóvenes que estén en el Ayuntamiento... y van a ir con esta visión. EPM6 AT - 34:70

Un dels efectes de l'apoderament és el desenvolupament de l'esperit crític com a factor de reivindicació dels drets socials de les persones, una consciència crítica que permet assumir compromisos de manera conscient, voluntària i realista, compromisos individuals que fan possible millores socials.

Jo crec que els estàs apoderant per una banda en temes de esperit crític, per a decidir sobre la teva vida i sobre la teva comunitat, no només votar. EPM3 AE - 31:38

Així mateix, i en relació al desenvolupament de la capacitat crítica, l'entitat també treballa per l'enfortiment del teixit associatiu juvenil a partir de la identificació de necessitats del col·lectiu, espai on els joves poden analitzar i construir criteri compartit sobre les problemàtiques i situacions que els preocupen. Des de la mateixa entitat també es

generen les respostes més adequades i que les administracions públiques no sempre donen, ja que les polítiques públiques moltes vegades no estan en consonància amb els processos dels col·lectius juvenils i les seves necessitats més intrínseques.

Per nosaltres era ser referent en un territori en temes de joves en temes de construcció d'entitat juvenil, sobretot per que com es una edat que com les polítiques públiques, si més no de l'administració normalment no responen o no donen prioritat al col·lectiu juvenil. Es a dir hi ha moltes coses per infants, hi han moltes coses per gent gran, però moltes vegades el col·lectiu juvenil es el col·lectiu oblidat , quan penso que es el mes important perquè esta creixen, el que esta construint ciutadania, amb la qual cosa crec que s'ha de cuidar. I on el repte es ser referent en accions dirigides als joves i de mes per que ells puguin crear la seva pròpia construcció. EPM3 AE - 31:19

L'entitat assumeix el repte de continuar liderant la definició de polítiques de joventut a la ciutat tot generant xarxes de treball compartit

Jo penso que nosaltres oferim però no es suficient, crec que em de reivindicar. Marianao es una petita part del que ofereix si es pogués fer amb altres entitats o si mes no, no estem demanant una replica del que es fa aquí si no donar oportunitats a joves, a decidir en formes diverses, hi ha moltes maneres de fer, però el repte seria tenir una aposta clara per treballar amb joves, per tant seria reivindicar a la ciutat aquesta aposta per un treball ferm de joves en polítiques socials. EPM3 AE - 31:43

[4] Eficàcia

L'eficàcia entesa com la capacitat de prendre decisions oportunes i adquirir una sistematització i continuïtat en els processos de treball i en l'organització d'accions, son elements identificats com a propis en els projectes de la FM. Es tracta d'elements que els infants i adolescents aprenen, especialment, en el procés de desenvolupament d'accions comunitàries però també en les activitats ordinàries com per exemple en el marc del centre obert.

Apoderament amb els joves, que ells poden decidir sobre el que volen fer. Sempre ens diuen, però "¿si nosotros queremos podemos montar un concierto?" o "¿si nosotros queremos podemos ir a la plaza a hacer juegos infantiles? Els hem d'acompanyar per que sols no ho podran fer sempre ho diem, reivindicuem espais en els territoris on anem no diem que facin el mateix que nosaltres i segurament potser son unes altres necessitats, però si que hi ha uns factor d'èxits en cada territori, que si es fes aquest acompanyament als joves, amb una formació clarament seria factor d'èxit també. EPM3 AE- 31:72

La decisió a la persona perquè realment ells són els protagonistes de la seva vida però donant aquesta volta al tema de la participació de que siguin protagonistes, de que puguin fer alguna també ells pel seu barri i per la seva comunitat. EPM5 AE- 33:67

Els participants també expressen la importància de que les persones puguin decidir com volen que sigui al seu entorn immediat, la seva comunitat, i a l'hora que aquestes persones puguin treballar conjuntament amb els diferents agents socials del territori per assolir un alt nivell de qualitat de vida.

Apoderant a les persones per tal que siguin, persones amb nom i cognom que construeixen el seu espai en el món, el seu lloc en el mon. Marianao seria el seu espai en el mon per aquelles persones que estan a Marianao. EPM1 AE - 29:29

[5] Identitat i coneixement comunitari

A la FM la identitat i el coneixement comunitari apareixen estretament vinculats a la capacitat de l'entitat per a generar *sentiment de pertinença*, el qual es desenvolupa a partir d'alguns elements: a) una visió compartida (valors universals, respecte mutu, aspiracions comunes, identitats compartides); b) objectius i responsabilitats comunes i c) la seva condició de procés.

- a) Una visió compartida (valors universals, respecte mutu, aspiracions comunes, identitats compartides)

La comunitat educativa de Marianao comparteix una sèrie d'objectius, inquietuds i projectes. L'entitat, des de la seva voluntat d'esdevenir plataforma de treball comunitari, estableix les estructures i processos necessaris per al seu compliment de forma conjunta.

Infants, joves, adults, educadors i col·laboradors- és senten protagonistes i responsables d'una mateixa experiència educativa. Una comunitat educativa que viu la realitat juvenil i popular, colze amb colze amb els infants, joves i adults de les classes populars, fent pròpies les seves inquietuds, els seus problemes i expectatives, i que vol obrir espais per viure i comprometre's amb aquesta realitat. FM_Premi Joaquim Grau- 1:95

Així mateix, es fa referència a com processos concrets com la construcció conjunta del pla estratègic de l'entitat, han estat espais idonis on els professionals i col·laboradors han pogut compartir i construir conjuntament les línies estratègiques de l'entitat i, com aquest procés de treball conjunt ha possibilitat activar la vinculació amb el seu projecte de futur. Formar part de processos de decisió interns potencia el vincle i permet a les persones (professionals, voluntaris, ciutadania) sentir-se part dels projectes.

Procés que ens ha permès estimular i animar la construcció d'un procés participatiu que ha ajudat a generar sentiment de pertinença, d'adhesió i de coresponsabilitat amb la tasca i la funció social que com a entitat social desenvolupem a la ciutat. FM_Premi Joaquim Grau - 1:41

L'altre ha sigut l'arrelament al barri, ha sigut una entitat que el barri Marianao ha sigut sempre el seu eix de treball. De fet nosaltres a vegades des de l'Ajuntament li hem fet propostes deshonestes d'anar a altres territoris de Sant Boi i tal i sempre han calibrat molt bé quines eren les seves forces i la seva missió. EPM7 AT - 35:3

- b) Objectius i responsabilitats comunes

Un segon element significatiu per a la generació de sentiment de pertinença en els infants i joves que participen a la FM, destacat pels agents participants a l'estudi, està vinculat a l'existència d'objectius i responsabilitats compartides, així com a la disposició dels participants a cooperar els uns amb els altres pel seu desenvolupament.

Per mi és una entitat, molt important al barri per la labor que fa i una entitat pel que jo veig que la gent la sent molt seva, molt estimada. EPM8 AT- 36:2

Quan dius, Marianao que és: és un lloc on es fan moltes coses i si es fan moltes coses com altres lloc del món però aquí a veure nosaltres no farem les coses millor que altres, segur que no, però l'estil de Marianao, és un estil propi com d'identitat de cada persona. EPM1 AE - 29:57

Des de l'entitat un aspecte fonamental del seu treball es poder visibilitzar el suport i el compromís de la ciutadania vers el projecte i la millora del territori generant pertinença al territori i a l'entitat.

Donar la veu, que sempre estem parlant, de com donar la veu. Com fer protagonistes, com fer que altres parlin de Marianao i fer que, que els relats de vida, o les biografies, o les trajectòries de vida de persones que han passat per aquí o que són amigues de Marianao, o que han compartit amb nosaltres no se què, o que són col·laboradors de Marianao, o que són veïns del barri, puguin explicar en primera persona que, que suposa per a ells, que representa per a ells la fundació Marianao i és el que motiva, [...] cómo hacer memoria histórica, cómo dar la palabra a personas que, aunque hayan pasado veinte años, estuvieron implicadas aquí en Marianao. EPM2 AE - 30:24

Espai de referència per als adolescents del barri mitjançant el qual es promoció la persona, s'enforteixin els vincles relacionals positius, s'eduqui en valors i es potenciï el sentiment de pertinença a la comunitat, tot incentivant processos que estimulin l'autoorganització de l'espai i les activitats. FM_Disseny CjM Casal de Joves - 3:1

La importància de desenvolupar-se com entitat en el territori és un aspecte important i, alhora, un aspecte de debat en els equips directius. Un debat centrat en la voluntat de no perdre de vista la seva missió i les seves aspiracions inicials. Aspecte directament relacionat amb el sentiment de pertinença, ja que el projecte compartit es quelcom bàsic a mantenir-lo. Una entitat que va néixer a i per al barri i que allà i així és vol mantenir.

Nosotros somos una organización de territorio y no tiene sentido que despeguemos nuestra nave y aterricemos en otro sitio que no conocemos para nada la realidad porque no somos de allí. Nosotros sí que podemos ayudar a gente de ese sitio si quiere poner cosas en marcha y predisuestos a lo que sea, pero no podemos ir allí porque ahora nos den recursos, construir algo y si no hay recursos irnos. EPM6 AT- 34:10

Llavors, en aquest sentit ha sigut també una entitat que contràriament a d'altres sempre ha fet prevaldre el seu projecte per sobre de tot, és dir, mal dit: no s'ha venut a ningú. Ella ha tingut clar el seu projecte i l'ha portat endavant, i ha buscat els suports, i qui li ha volgut donar suport doncs li ha donat i qui no, doncs no. EPM7 AT - 35:4

També s'assenyala la importància de la creació del vincle social per a que els individus es sentint part de la comunitat i per tant puguin desenvolupar-se com a persones i com a essers socials.

Exacte, vincles, vincles aquesta paraula és molt important, generar vincles, vincular-nos a la comunitat, sentir-nos, protagonistes. EPM1 AE- 29:41

c) La seva condició de procés.

La pertinença a un grup es dona com a resultat d'un procés en el qual els individus van ordenant i recreant el seu entorn a través de creences compartides i del respecte i valoració per altres grups i altres interessos socials.

Des de la Fundació Marianao i en el marc del seu projecte educatiu es descriu com estil educatiu de l'entitat que els infants, adolescents i joves vaguin coneixent i interioritzant els valors de la mateixa i participant en projectes socioculturals i socioeducatius que comparteixen amb els seus iguals i amb altres col·lectius, etc. Tots aquests aspectes van configurant la seva identitat col·lectiva, descartant altres opcions i models socials, configurant així el seu sentiment de pertinença a la comunitat Marianao.

La relació educativa es fonamenta en l'atenció a la persona, cada persona, en l'acollida a tothom, amb una atenció preferent per als infants, joves i adults que es troben en situació de més necessitat i d'atenció personal i social. Vol ser una relació educativa que promou experiències

positives i gratificants, tractant de respondre a les aspiracions i als interessos dels infants, joves i de la comunitat. Una relació que en tots els nivells de la intervenció es fonamenta en: a) La creació d'un ambient que és vehicle i proposta de valors com la solidaritat i la tendresa, el servei, l'autonomia i la coresponsabilitat, la sinceritat i el diàleg, la confiança i l'autoestima, l'alegria i l'optimisme, el respecte i l'estimació a la natura, b) La promoció de processos de presa de consciència crítica sobre la pròpia realitat personal i col·lectiva, tot afavorint la participació activa de les persones, vetllant pel seu protagonisme, c) La creació de lligams de familiaritat i confiança que afavoreixin l'emergència del vincle i la comunicació, d) La convivència de joves, educadors i altres membres de la Fundació, participant de la vida i de les inquietuds de tots i oferint elements per a una contínua maduració de les persones, e) La relació cordial, familiar i empàtica, que enforteix les persones i les ajuda a superar les dificultats, tot acompanyant-les en el seu creixement personal, f) La creació d'un clima d'alegria, amb sentit de festa, que afavoreix l'optimisme i la visió positiva de la vida, g) El foment de la creativitat i l'esperit de superació, que fuig de la rutina i la indiferència i h) La promoció del sentit de la justícia i la solidaritat, que ajuda a construir unes relacions humanes i unes estructures socials més igualitàries i fraternals. FM_ Projecte socio-educatiu.doc - 2:49

[6] Meta aprenentatges

Capacitar a la ciutadania és quelcom necessari per la fundació Mariano per a garantir l'èxit dels projectes. Cal que infants i joves disposin dels espais i recursos per experimentar les seves capacitats, però prèviament cal garantir que disposin també dels coneixements necessaris per a fer-los possibles.

Tanmateix, garantir que els joves i les joves tinguin les eines necessàries per a produir aquest canvi, i actuar en processos de dinamització de diferents realitats socials esdevé una prioritat dins la nostra àrea, i es per això que qualsevol acció juvenil voluntària anirà precedida i acompanyada d'un procés formatiu que doti de contingut i significat els diversos projectes.

Se necesita una serie de competencias no para participar, sino para ser ciudadanos para poder relacionarnos entre nosotros, como la escucha activa, el respeto a los demás, tener la visión de construcción y no de imposición de ideas. Todo eso se trabaja educando y fomentando la participación, porque cuando construyes cosas de manera participativa es cuando te das cuenta de que la suma es más que la resta, que si somos varios multiplicamos y no dividimos. EPM6 AT- 34 :87

Es tracta, doncs, coneixements i capacitats dels que els infants i joves han de fer-se conscients d'haver adquirit o millorat a partir de metodologies participatives i del treball de reflexió sobre el seu entorn.

Primer fan un treball de metodologies participatives i llavors fan un treball de reflexió i crítica sobre el seu entorn més proper, l'institut, el barri i la ciutat; no només des de la crítica sinó també des de la construcció. ¿Què puc fer jo per solucionar això que veig que no m'agrada o que està malament? I a partir d'això que són quatre sessions que tampoc és tant, llavors ofereixen el curs de dinamitzador juvenil. Aquí ja és un curs més ideològic, d'aprofundiment en el treball en la comunitat, dels valors de la solidaritat... llavors ja fan ells més, perquè a partir d'aquest curs surti gent amb ganes de fer coses pels altres o de fer un projecte, no necessàriament per fer alguna cosa, fer una obra bona pels demés, sinó també de dir: anem a construir nosaltres un projecte. EPM7 AT - 35:71

[7] Participació

Des de la Fundació s'han impulsat i recolzat de forma activa moviments socials que treballen per l'assoliment de drets socials dels veïns i veïnes. Un recolzament que es concreta en la participació activa de persones de l'entitat en aquestes estructures socials i també en el fet de compartir recursos que podien donar serveis i respostes adients a aquestes estructures socials.

En el si de la fundació Marianao va néixer la PAH vàrem veure que hi havia unes necessitats i uns voluntaris interessats en promoure i durant un any i pico vam aixopugar dintre de l'associació fins que vàrem veure necessari anar al moviment veïnal per coresponsabilitat. Nosaltres també des del servei jurídic, i servei psicològic, també col·laborem amb la plataforma. Dins de la PAH h ha persones pal de pallar que molt vinculades que són de la Fundació Marianao. EPM1 AE - 29:26

Així mateix, un efecte de l'apoderament dels joves es que la practica participativa al llarg de les seves trajectòries vitals, desenvolupant, especialment la capacitat d'autoorganització i autogestió.

Que ha de néixer d'algú mes constant i algú mes permanent, però si que es cert que es poden construir líders juvenils, està clar, per a mi es crea lideratge social dintre del VPK. EPM3 AE- 31:79

Des de la Fundació es lideren també iniciatives com "*Marianao Te cor*", clarament orientades a que la pròpia comunitat pugui detectar i diagnosticar necessitats i trobar les respostes més adients. Una iniciativa que està possibilitant la generació d'aliances entre els diferents agents de la comunitat que participen al projecte, mitjançant els Grups Comunitaris, sent aquests espais de participació per a la circulació fluida de la informació relacionada amb tot allò que passa a la comunitat i a l'hora com espai per a generar respostes comunitàries de forma conjunta.

El Programa *Marianao Territori Comunitàriament Responsable* sorgeix de la iniciativa cívica, per una suma de voluntats entre la Fundació "la Caixa" i una institució comunitària com la Fundació Marianao, anticipant-se a la intervenció pública, amb la finalitat d'atendre necessitats socials emergents o no cobertes per cap altre iniciativa. Aquesta iniciativa de desenvolupament local es presenta com una experiència innovadora en la construcció de polítiques d'inclusió social a la nostra ciutat. FM_Premi Joaquim Grau - 1:70

El Programa Marianao, en la seva actuació, a més dels valors afegits que ja hem destacat, aporta – sobre tot- el desenvolupament del capital social de les persones i de les comunitats de un territori concret, element imprescindible per a la vertebració i cohesió social lligada al desenvolupament dels drets de ciutadania i de les noves polítiques socials i polítiques actives d'ocupació. FM_Premi Joaquim Grau - 1:72

El que estem intentant es posar a sobre, al mateix nivell, a la mateixa taula, molts agents que estan treballant amb la mateixa vocació al territori amb el propòsit de sumar recursos, optimitzar el que ja s'està fent, és a dir, posar en contacte experiències que s'estan desenvolupant i que a vegades estan d'esquenes. Fer conviure també, en una mateixa taula experiències públiques i privades, fer que la gent de l'administració pública vegi que és el que s'està fent des de la iniciativa privada i a la inversa. I sobretot el propòsit és com construïm respostes des del territori, des de la proximitat, com fem que la gent de l'ambulatori de salut, les escoles que estan treballant en temes de salut i l'ajuntament que està treballant des de la unitat de salut comunitària, seguin a la mateixa taula a parlar de programes de salut per exemple. El que és interessant es que aquests grups d'acció comunitària els lidera fundació Marianao però hi ha, hi ha una diríem, una estructura de funcionament horitzontal absolutament on tothom suma i tothom pot participar i dir la seva lliurement. EPM2 AE - 30:21

[8] Responsabilitat

Un element destacat en l'estil educatiu de l'entitat és el nivell de responsabilitat que cal generar en els joves en la realització dels projectes. Una responsabilitat que a la FM es concreta en el compromís i que es concreta en assumir de forma voluntària i realista funcions en els grups i col·lectius dels que infants, adolescents i joves formen part per a la construcció conjunta d'uns entorns comunitaris positius i saludables on la utopia social pugui esdevenir quelcom possible.

Jo crec que amb els joves perquè han comptat amb els joves, han sigut els propis joves els que construïssin el projecte i això és bàsic. Han fugit de les ofertes que l'administració tradicionalment han donat als joves, que era de consum i tal. Llavors han fet un treball que potser no serà tan vistós o tan massiu però que tenien més resultats· EPM7 AT - 35:10

La presència comunitària, educativa, juvenil i popular, en què les persones són protagonistes i participen en un procés d'alliberament personal i col·lectiu. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:34

[9] Treball en equip

La Fundació esdevé un espai de creixement per a persones que comparteixen una mateixa mirada social i decideixen treballar conjuntament per a la millora de la qualitat de vida de les persones de la seva comunitat. Un treball orientat a assolir quotes de justícia i solidaritat extensives per a tota la ciutadania. La Fundació creu profundament en la capacitat humana de ser protagonista de la seva vida personal i social i treballa per a que aquest fet es faci extensiu a tota la ciutadania, possibilitant als joves la implicació en projectes i propostes que requereixen del treball en equip per a fer-les possibles.

La convivència de joves, educadors i altres membres de la Fundació, participant de la vida quotidiana i promovent el sentit profund de la justícia i la solidaritat, que ajuda a construir unes relacions humanes i unes estructures socials més igualitàries i fraternals. P 1: FM_Premi Joaquim Grau - 1:67

Un repte emergent és afavorir que les persones que participen en la diversitat de projectes i accions que es porten a terme en el marc de la Fundació, esdevinguin agents actius del canvi d'estructures socials per a la superació de les desigualtats socials existents i, per tant, agents actius del procés de transformació social mitjançant la pràctica del treball en equip.

Un repte, seria com fer lligat al tema del compromís, com organització cap a la lluita contra la lluita d'estructures, com fer possible, que la gent jove, que els treballadors, els voluntaris es vagin impregnant d'aquesta necessitat de comprometre'ns, humanament, políticament, socialment en la transformació de les realitats injustes més enllà encara de les realitats professionals que estem molt bé en aquesta bombolleta, que ens ho passem molt bé, si però com lluitem, com ens organitzem, com fem plataformes, com ens vinclem a plataformes, que de fet Marianao, sempre s'ha vinculat a plataformes per la millora de la qualitat de vida, del medi ambient, inclús, hem abanderat plataformes. Pensem que és un deure i un permanent repte. EPM1 AE- 29:25

Apoderar als col·lectius juvenils, associats o no, per tal d'afavorir la consecució dels objectius dels seus projectes de transformació i dinamització comunitària. FM_Disseny Viver de projectes DEFINITIU - 15:5

Un treball en equip que s'alimenta de les actituds proactives de les persones que configuren els equips de treball i que fomenta la capacitat comunicativa dels mateixos, ja que son els propis participants amb el seu treball i els missatges que transmeten els encarregats de difondre i fer accions orientades a la construcció i el desenvolupament de sistemes socials basats en la justícia social.

I que compartir amb la comunitat fa que s'arribi a construir aquests oceans meravellosos que arriben a la comunitat sencera, compartir, és una comunitat que lluita, lluita de manera organitzada per la dignitat humana, per la justícia social, pels drets col·lectius, per l'apoderament de les persones, per fer-les protagonistes i que tinguin un altaveu d'expressió. EPM1 AE - 29:58

4.4 La participació institucional i social

En relació als aspectes clau sobre la participació institucional i social, mitjançant l'ordenació dels resultats obtinguts es mostren els següents aspectes: a) Participació infantil i juvenil des d'un model i concepció de la infància, b) objectius de la participació infantil i juvenil en el marc de l'entitat, c) nivells de participació en el marc de l'entitat, d) metodologies i estratègies de participació en el marc de l'entitat, e) criteris per a valorar la participació en el marc de l'entitat, f) resistències a la participació infantil i juvenil i h) Reptes

4.4.1 Participació infantil i juvenil i model d'infància que se'n deriva

En el present apartat es mostren tres tipus d'aportacions dels agents entrevistats en relació a la comprensió i la consideració de la infància que es vol promoure des de l'entitat, des de la mirada i la perspectiva de la participació infantil i juvenil: [1] els *infants i adolescents com a subjectes de drets* [2] els infants i adolescents com a subjectes actius de participació i [3] la participació infantil i juvenil requereix d'aprenentatge i de pràctica.

[1] [2] Es destaca de forma significativa el reconeixement dels *infants i adolescents com a subjectes de drets i com a subjectes actius de participació* en el marc de l'entitat.

En relació al reconeixement dels *infants i adolescents com a subjectes de drets* els processos participatius tenen com a finalitat apoderar a les persones, concretament als infants i als joves, i fer-les sentir com a peces clau del trencaclosques comunitari, més enllà de les seves dificultats o realitats personals.

Sobre el segon dels aspectes, els infants i adolescents com a *subjectes actius de participació*, la FM promou processos educatius per tal de promoure la consciència crítica dels participants per tal que aquests puguin experimentar el treball voluntari i gratuït en pro de la millora col·lectiva.

Educar en la participació als infants i joves hauria de ser això, apoderar-los per tal que siguin persones amb una consciència de crítica participativa, constructiva, solidaria, en aquest marc. EPM1 AE- 29:34

Que se sentin persones significatives per la comunitat, amb una mica d'il·lusió que cada persona té en aquest món. EPM1 AE- 29:35

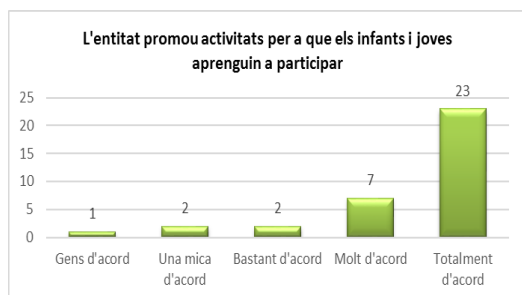
[3] En relació a l'aprenentatge i la pràctica de la participació, els joves identifiquen la FM com un espai on es fomenta aquest aprenentatge. Els dos ítems associats a aquesta qüestió són valorats pels joves amb un alt nivell d'acord. Les respostes del primer dels ítems, "l'entitat promou activitats per a que els infants i joves aprenguin a participar" s'aglutinen de forma considerable (67,7%) en el nivell de resposta "totalment d'acord" i un 20% de les mateixes en el nivell "molt d'acord". Cal destacar també que un 2,8% de les respostes mostren no estar "gens d'acord" amb la qüestió plantejada. Malgrat aquesta última dada, podem afirmar que la percepció majoritària dels joves és que les activitats promogudes per la FM possibiliten als seus participants l'aprenentatge de la participació.

El segon dels ítems, "realitzem activitats que ens permeten participar" presenta més variabilitat en les respostes rebudes, que es distribueixen entre quatre dels cinc nivells

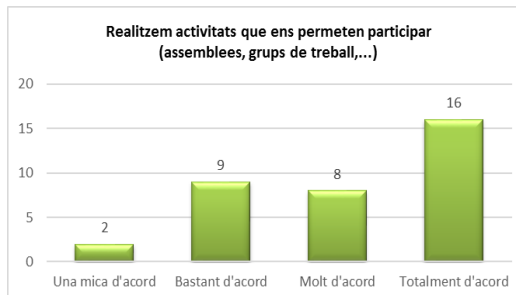
amb una significativitat més gran: “totalment d’acord [16/35] 45,7%; “molts d’acord” [8/35] 22,8%; “bastant d’acord” [9/35] 25,7% i “una mica d’acord” [2/35] 5,7%.

Els joves entrevistats, per tant, reconeixen l’aprenentatge que han rebut en relació a la participació en el marc de les activitats en les que han participat a la FM, però el seu grau d’acord en relació a la tipologia d’activitats que els permeten desenvolupar aquest aprenentatge malgrat ser en tots els casos positiva és menys aglutinada.

Gràfic 6

Gràfic 7

4.4.2 Objectius de la participació infantil i juvenil en el marc de l’entitat

En aquest apartat fem referència als objectius de la participació infantil i juvenil identificats pels participants a l’estudi sobre els processos de participació impulsats dins de la FM. Concretament, ens referirem a tres grans objectius: [1] participació per a la transformació i la millora social i cultural del barri, [2] per a l’adquisició de competències participatives i [3] per a la millora de la convivència ciutadana.

[1] La FM aposta per una participació social orientada a la *transformació social i a la millora social i cultural del barri*. Aquest és un aspecte essencial per a les persones que conformen el projecte de Mariano. Una transformació social que s’orienta cap a la construcció de societats més justes, inclusives, comunitàries i solidàries i que consideren, des de l’entitat que es responsabilitat de les entitats socials.

Marianao “som Comunitat” i treballem per millorar-la i enfortir-la, des de dins. Per això, les persones que formem part de la Comunitat de Marianao hi trobem en ella, de manera significativa, “el nostre lloc en el món on podem fer realitat les petites utopies compartides”. FM_Premi Joaquim Grau - 1:122

Des de la Fundació Marianao considerem que les entitats d’iniciativa social hem d’aportar la utopia necessària de transformar la realitat amb la participació de tots. Hem de situar-nos en l’horitzó de la democràcia participativa, la democratització econòmica solidària, i la democràcia cultural alliberadora des d’un tarannà crític. FM_Premi Joaquim Grau - 1:123

Els participants també consideren que cal protagonitzar una transformació social des de la base social, des dels ciutadans i ciutadanes de les comunitats, amb l’acompanyament tècnic de professionals especialitzats, comptant sempre amb els agents socials del territori.

A l’escola fem tallers de participació a la ESO i intentem que els professors es quedin a l’aula quan van els nostres tècnics (no sempre ho aconseguim) i així veuen un altre manera de treballar amb els seus alumnes, una miqueta és anar incidint. Per això, es molt clau el treball en xarxa, tenir aquesta perspectiva de relació amb tots els agents a través del feedback. EPM4 AE - 32:32

Així doncs, una participació capaç d'incidir en les polítiques públiques, per transformar-les i ajustar-les adequadament a les necessitats de les diferents realitats ciutadanes i a la diversitat de persones.

La participació és mitjà i finalitat. Alhora que garanteix el creixement continu de la comunitat educativa permet el desenvolupament de les capacitats de jutjar i de decidir respecte a les qüestions que afecten cada persona i el bé comú. La promoció de la convivència i la participació en la vida de la Fundació i els seus projectes de tots els seus membres es fa almenys amb les iniciatives següents: a) L'organització d'activitats que siguin l'expressió dels interessos i de les inquietuds dels nois, joves i membres de la comunitat, de les quals ells en siguin els principals protagonistes i organitzadors; b) L'organització de moments d'expressió comunitària –trobades, festes, celebracions...- com a espais per fruit de la relació personal i comunitària gratuïta; c) L'estructuració de la participació de tots els estaments en els processos de reflexió, planificació i avaluació de l'acció que es duu a terme; segons els diferents nivells de decisió, que inclou la participació directa o representativa en els diversos òrgans –assemblea, grups, comissions...-, per representar interessos, contrastar parers, proposar iniciatives, compartir decisions; d) El diàleg i l'intercanvi informal sobre la vida en els projectes de la Fundació i els esdeveniments del barri, ciutat, en els grups, amb els educadors, o amb els companys i e) La formació permanent dels educadors i voluntaris. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:13

Als orígens de l'entitat es va portar a terme l'ocupació del que es l'actual seu social de la mateixa i 10 anys després, gracies a la *mobilització social*, es va evitar el seu enderrocament. Aquestes poden ser considerades possiblement com les accions més rellevants de *participació social i política* d'una institució que declara fermament la seva creença en la construcció de les polítiques socials des de les bases associatives i socials.

Important moviment ciutadà contra el projecte municipal d'enderrocament de l'edifici del Casal. La gran mobilització popular va evitar que el Casal fos enderrocat i va testimoniar que aquest constituïa un patrimoni significatiu del poble de Sant Boi. Als deu anys de la creació del Casal es confirmava que l'existència dels seus projectes socioeducatius és deguda a la forta implicació de moltes persones: monitors, educadors, els voluntaris, els mateixos infants i joves, les famílies, els veïns, les institucions públiques i privades. El seu compromís i il·lusió donava, com ara, sentit a la realitat del Casal. FM_Premi Joaquim Grau - 1:8

Vol implicar-los a exercir i incloure la seva veu i la seva presència en la participació democràtica en la institució, com també en les accions que dirigim cap a l'exterior: accions de denúncia, de presència pública, de reivindicació. Per això es promou l'autonomia reivindicativa i ciutadana d'aquells que són ciutadans "de segona" i es treballa per un món on tothom tingui cabuda. No som uns mers gestors de serveis socials. Volem ser altaveus i mitjancers perquè els qui són desplaçats a les cunetes de la història siguin protagonistes tant de la seva història com de la nostra història comuna. FM_Premi Joaquim Grau - 1:90

També es menciona una participació que possibilita als infants i adolescents aproximar-se i conèixer les diferents realitats socioculturals del seu entorn. A partir de la pràctica de la participació i aplicant nivells de participació diferents en funció de les seves edats i la seva capacitat els nois/es s'aproximen a la realitat social del territori i esdevenen agents socials actius .

Amb els joves també fem la campanya de reis, pues en famílies més necessitades coordinant-nos amb serveis socials fem la campanya de reis recollida de joguines, repartim les joguines tal, també es una manera de treballar amb els joves les situacions que hi ha, que coneguin la realitat de la seva ciutat i que ells puguin fer alguna cosa per ajudar, per a millorar o per implicar-se. P33: EPM5 AE - 33:30

[2] En relació a l'adquisició de *competències per a la participació* com per exemple el treball en equip, cooperació, sentit crític, els entrevistats expressen que la *formació* és

un dels aspectes fonamentals en els processos de participació. Una formació dissenyada des d'una perspectiva pràctica però aportant a la vegada eines i reflexions necessàries per tal que els processos puguin ser analitzats i conceptualitzats de forma interioritzada. Es pretén, en definitiva, d'ajudar als joves a desenvolupar competències per a la participació a partir d'experiències fonamentades i, a l'hora, pràctiques.

Des de l'àrea de joventut proposem dinamitzar els cursos formatius per a joves entre 14 i 21 anys, i la finalitat del qual és la de facilitar un espai en el que es formin i treballin tot una sèrie de directrius bàsiques que els dotin de les eines i els recursos necessaris que els permetin detectar una necessitat social del seu entorn més proper. Durant el procés de descoberta de la comunitat, els joves també han de reflexionar entorn les seves pròpies inquietuds com a col·lectiu, i finalment seleccionen una idea concreta de millora de la seva realitat. Aquest procés és teòric, però es desenvolupa amb una metodologia eminentment lúdica i participativa, allunyada de conceptes acadèmics, per a motivar el grup i cohesionar-lo alhora. FM_ESFERA Jove disseny - 13:10

La FM, per tal de poder garantir que la ciutadania compti amb les eines i recursos necessaris per a ser agents proactius en els processos de canvi i transformació social, ofereix formació orientada a la descoberta de la comunitat, així com espais formatius on els joves poden reflexionar entorn les seves pròpies inquietuds com a col·lectiu. Formació que permet als participants mitjançant una metodologia eminentment lúdica i participativa allunyada de conceptes acadèmics, adquirir coneixements tècnics entorn la participació i que alhora serveix per a motivar el grup i cohesionar-lo. Formació que els facilita, també, adquirir eines que els possibilita ser part activa de processos de participació. A la Fundació Marianao la formació esdevé una acció prioritària en tots els programes orientats a capacitar i apoderar a la ciutadania en la participació social.

La formació esdevé l'eix fonamental sobre el que girarà qualsevol procés participatiu juvenil o comunitari que es realitzi en el projecte 'E.S.F.E.R.A. Jove'. En el moment actual, els valors de la participació activa dels joves tant en l'acció política com en l'acció social està en desús, i creiem que és fonamental recuperar-los amb noves perspectives, i vetllant per al procés educatiu que hi ha al darrera de qualsevol procés participatiu.

L'experiència acumulada en el camp del treball social amb joves ens demostra un cop més que, allà on hi ha hagut experiències de transformació de la realitat social des d'etapes molt primerenques en els joves, i on ha existit la realitat de la pertinença a un grup d'iguals amb inquietuds similars, es crea un bagatge fonamental per a que aquests joves esdevinguin dinamitzadors socials reals implicats en la participació activa, i amb voluntat d'intervenir en el canvi social.

Tanmateix, garantir que els joves i les joves tinguin les eines necessàries per a produir aquest canvi, i actuar en processos de dinamització de diferents realitats socials esdevé una prioritat dins la nostra àrea, i es per això que qualsevol acció juvenil voluntària anirà precedida i acompanyada d'un procés formatiu que doti de contingut i significat els diversos projectes. FM_ESFERA Jove disseny - 13:7

L'adquisició d'aquestes competències requereix d'aprenentatge i de pràctica participativa, que els entrevistats caracteritzen de la següent forma:

- a) Els professionals i agents del territori assenyalen la importància de que els professionals que acompanyen els processos participatius de joves estiguin capacitats de forma tècnica i ideològica. Així mateix, reconeixen la feina que la fundació fa en relació als processos formatius entorn la participació social.

A CJM [...], es formen també per que per nosaltres és molt important també la formació. Sobre tot de fet, nosaltres l'entendem com que donar oportunitat, formar-los sobretot i que també ens hem

hagut de formar nosaltres per formar als joves en temes de participació juvenil: que hi ha en el teu entorn, que pots canviar tu com a jove i quines possibilitats tens tu també. EPM3 AE - 31:23

Si, yo creo que sí, esto lo hacen muy bien. Esta educación en el activismo en la participación de los demás yo creo que Marianao lo hace muy bien. EPM6 AT - 34:67

- b) Un altre element destacat en les entrevistes fa referència a les *capacitats* que els infants desenvolupen pel fet de formar part activa en processos participatius (assemblees, grups de treball, projectes,...). El valor afegit de capacitar en competències participatives en l'edat infantil és un aspecte clau en el desenvolupament adult, tot i que motivar a la participació és en ocasions més difícil en el cicle vital de l'adolescència. A més a més, els aprenentatges adquirits (escolta activa, respecte, capacitat e negociació,...) , és remarcats són habilitats per a la vida. En un futur, quan aquestes persones hagin de formar part d'altres comunitats (educatives, laborals, ciutadanes,...) podran aplicar amb fluïdesa i normalitat els aprenentatges sobre participació assolits en la infantesa. Aprenentatges que requereixen de temps, espais, estructures i climes educatius que facin possible el seu aprenentatge.

Se necesita de una serie de competencias para participar, para ser ciudadanos para poder relacionarnos entre nosotros, como la escucha activa, el respeto a los demás, tener la visión de construcción y no de imposición de ideas. Todo eso se trabaja educando y fomentando la participación, porque cuando construyes cosas de manera participativa es cuando te das cuenta de que la suma es más que la resta, que si somos varios multiplicamos y no dividimos, el trabajo en equipo, el trabajo por objetivos. Cuando tú educas en esto desde pequeños, esa inversión de tiempo y de método y de manera de entender cómo se hacen las cosas, genera un cambio de futuro y un impacto de mejora de la ciudadanía brutal. Esos niños que hacen asambleas ahí en Marianao, y de decir en que como hacemos esto o dicen que les parece el barrio; cuando estén en el instituto y se pongan a hacer un trabajo en clase, van a tener unas capacidades comunicativas, de reflexión y de análisis superiores a aquellos por los que no hayan pasado por ese proceso. Y si eso.... Si seguimos avanzando, cuando los que vayan a la universidad, cuando estén en un trabajo, cuando vayan a vivir y se den cuenta de que en el barrio puede haber una asociación de vecinos y puedo participar en esa asociación de vecinos y no estoy en el barrio yo solo, sino que formo parte de un todo... bueno, esa visión que la participación te ayuda a tener del bien común y de la conciencia colectiva, es tremenda." EPM6 AT- 34:26

La participació és una manera de fer, és una metodologia; ...clar que es pot formar. I jo crec que més que formar, s'ha de donar l'espai per posar en practiques aquestes maneres. Perquè pots fer mil cursets de participació i, després realment no aportar una participació real als joves [...] Jo crec que la participació és una manera d'entendre el treball, no és un fi sinó que és un procés, i els processos son molt importants; i moltes vegades, els adults no tenim els mateixos temps que els joves i clar la participació requereix de temps, és un procés, per tant s'ha de deixar treballar poc a poc, amb el temps, deixant espais de reflexió, de decisió, que de vegades les decisions que es prenguin no seran les que ens agradaran a nosaltres, que si els hi deixem l'espai es poden equivocar, però hem d'estar preparats perquè s'equivoquin; i no passa res, vull dir, no? que moltes vegades; crec que nosaltres mateixos estem ficant parcel·les rodones amb el tema de la participació. EPM5 AE - 33:34

Les observacions realitzades en activitats comunitàries organitzades pel col·lectiu *Dinamitzadors de somriures* han permès percebre les capacitats dels joves en relació a la comunicació, la capacitat d'observació o les habilitats socials, entre altres. Capacitats que van ser de gran utilitat en el procés d'implementació de l'activitat comunitària.

La participant 1 explica el funcionament de la dinàmica de presentació (La Teranyina) Comença l'Alba per mostrar com funciona (han de dir el seu nom i una qualitat seva. Amb la primera de les avies que participa veuen que és difícil que entenguin el tema de la qualitat i ho adapten a que puguin dir una cosa que els agrada fer a la Llar. La Loli dinamitza i la resta de joves observen des

de la rotllana. En Diego continua per la sala posant etiquetes amb els noms als avis que no estan participant de forma activa a l'activitat de presentació i la Marta també està fent la mateixa activitat. La Diana està parlant amb avis que no estan a la rotllana. La Marta agafa el relleu de la dinamització. Al poc la Laura s'incorpora per fer córrer el fil, ja que la dinàmica va avançant i la teranyina va agafant forma. ObactcomFM2 - 38:8

Entrem directament en la sala on es faran les activitats, ja hi ha unes quantes persones que estan assentades, moltes d'elles en cadires de rodes. Van arribant els participants, els nois parlen i s'organitzen. Sembla que tenen molt clar el que han de fer. Es veu molta seguretat especialment la Loli, la Laura i l'Alba. La Diana arriba en el moment que els joves estaven parlant amb l'educadora i s'incorpora ràpidament al grup i a la dinàmica. ObactcomFM2. - 38:6

Els joves es distribueixen en tres grups per fer les tasques que tenen que preparar per l'activitat de diumenge. ObactordFM2- 42:8

[3] El tercer objectiu de la participació infantil i juvenil que l'entitat promou fa referència a la *millora de la convivència ciutadana*, on es destaca que participar reforça els vincles socials i els fa més forts. Els Infants/adolescents i joves tenen l'oportunitat de crear noves xarxes de relacions i de trencar certs estereotips que els infants en diferents contextos han adquirit. Poder relacionar-se amb joves diferents els permet mostrar-se tal com són i desenvolupar altres rols socials, tot establint relacions des d'una base d'igualtat. Poder formar part d'un projecte en el que senten que aporten valor també és un element satisfactori pels joves en clau de relacions positives, ja que deixen de ser aquell element distorsionador que genera conflicte per a passar a ser generador de comunitat.

Per tant, comptar amb espais que afavoreixin els seus projectes i on es reconeixin les seves potencialitats esdevé per infants i joves una oportunitat per a crear xarxes de relacions fermes on ells aporten valor i ser reconeguts per les seves capacitats i diversitats i no només per les seves mancances.

Dona la capacitat de fomentar el esperit crític de la persona en el teu entorn i en el que succeeix, en construir en entorn de comunitat de barri, en construcció de relacions sobre tot, en el Ventepaka, nanos que normalment estan catalogats...per que joestic a la unitat d'escolarització nens que a escola son els killitos, al VPK participen en qualitat igual que tu i jo, som els mateixos joves...El fet de crear espais conjunts amb joves de diferents barris de diferents tipologies i cultures també i en temes de salut mental...son espais que es veuen com a iguals i total que fan ho decideixen ells, el que volen que sigui...d'aquesta manera estàs construint ciutadania activa. EPM3 AE - 31:39

El fet de sentir-te útil; per que se senten útils, puja molt l'autoestima, i crec que a més de ser un creixement per la societat, un creixement pel barri, és un creixement personal també, i crec que els nois i noies que poden participar, i potser els adults també, que poden participar en aquests tipus d'accions que les hi ha molt diverses, crec que generen una autoestima més gran, a més de generar persones més responsables amb tot l'entorn social, natural, amb tot l'entorn proper, per que s'hi senten part i tu tens cura d'una cosa de la qual t'hi sents que formes part, que no t'és aliena. EPM8 AT - 36:16

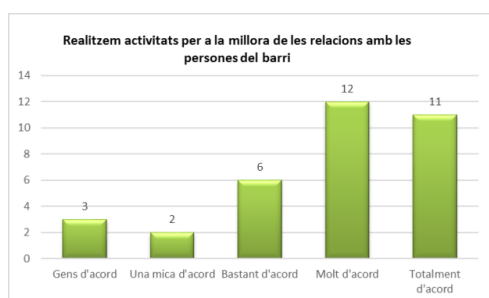
[...] quina xarxa tens en el teu territori per poder participar, es a dir no només estem la fundació Marianao, sinó que amb l'ajuntament o amb l'entitat del casal de barri de Marianao i amb Don Bosco serem més forts per poder donar resposta per tot això es fa amb els joves, tot aquesta part de participació comunitària. EPM3 AE - 31:23

Segons les opinions dels joves enquestats relacionades amb la participació en projectes que afavoreixen el desenvolupament de relacions, concretament son tres els ítems que hem utilitzat per l'anàlisi d'aquesta qüestió: "realitzem activitats per a la millora de les relacions amb les persones del barri" (gràfic 8), "realitzem activitats per a millorar la

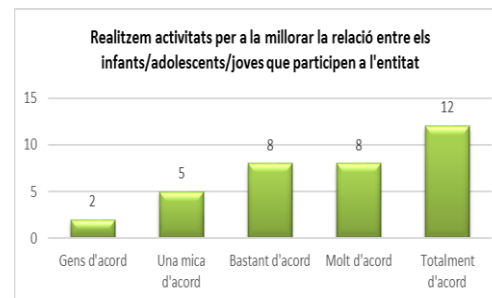
relació entre els infants/adolescents i joves que participen a l'entitat" (gràfic 9) i "realitzen activitats per a la millora de la confiança amb els educadors de l'entitat" (gràfic 10).

L'ítem que presenta un major grau d'acord en el valor "totalment d'acord" és el que es relaciona amb la realització d'activitats que milloren la confiança amb els educadors de l'entitat [16/35]. L'ítem relacionat amb la millora de la relació entre els infants/adolescents i joves que participen a l'entitat també aglutina en el valor "totalment d'acord" el número més elevat de respostes, tot i que amb un percentatge menor a l'anterior [12/35]. El tercer dels ítems, que fa referència a la millora de les relacions amb les persones del barri el major grau d'acord el presenta el valor "molt d'acord" [12/35].

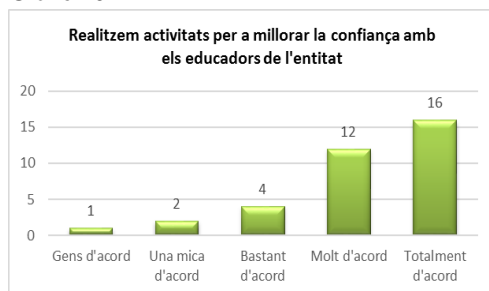
Gràfic 8

Gràfic 9

Gràfic 10

4.4.3 Nivells de participació en el marc de l'entitat

En relació als diferents nivells de participació – simple, consultiva, projectiva i metaparticipació - la *participació projectiva* és el nivell més identificat com a propi de l'entitat o com el nivell que l'entitat vol promoure. Aquesta identificació s'ha vist tant en la documentació analitzada com en les aportacions recollides a partir de les entrevistes a diferents agents. Es mostra que les propostes educatives que es porten a terme permeten als joves conèixer i aportar idees en relació als projectes o accions que treballen. Son propostes educatives per tant actives i que estan pensades per a que els joves puguin implicar-se en la cerca de solucions de situacions diverses.

Primer fan un treball de metodologies participatives i llavors fan un treball de reflexió i crítica sobre el seu entorn més proper, l'institut, el barri i la ciutat; no només des de la crítica sinó també des de la construcció. Què puc fer jo per solucionar això que veig que no m'agrada o que està malament? I a partir d'això que són quatre sessions que tampoc és tant, llavors ofereixen el curs de dinamitzador juvenil. Aquí ja és un curs més ideològic, d'aprofundiment en el treball en la comunitat, dels valors de la solidaritat... llavors ja fan ells més, perquè a partir d'aquest curs surti gent amb ganes de fer coses pels altres o de fer un projecte, no necessàriament per fer alguna cosa, fer una obra bona pels demés, sinó també de dir: anem a construir nosaltres un projecte. EPM7 AT - 35:11

Així mateix, també s'han recollit evidències en les observacions realitzades en les activitats de l'entitat. Aquestes mostren la capacitat dels adolescents per a cercar solucions a situacions que sorgeixen en el marc de les activitats que ells lideren. Així mateix, en moments de decisions conjuntes els adolescents mostren capacitat per arribar a decisions consensuades.

S'inicia una roda de propostes per replanteja les activitats. Els nois inicien el replantejament per moure l'ordre de les activitats, però sense renunciar a cap d'elles. Tota la reunió (+1,5h) es mantenen en aquesta idea. ObactcomFM1 - 37:1

Al final de la reunió una de les noies posa a debat la possibilitat de deixar de fer "tu si que vales" una altre noia es suma a la idea i de forma àgil i molt respectuosa l'educadora agafa la idea i mira d'arribar al consens. Totes menys una de les joves ho van veient. La noia que no ho veu, perquè considera que si hi ha temps per fer les tres, diu que si la resta ho veu ella no te cap inconvenient en fer només dues activitats. ObactcomFM1 - 37:2

El model de *participació simple* es també identificat per alguns agents de l'entitat, especialment en relació al treball amb el col·lectiu d'infants, en algunes dinàmiques que proposen directament els educadors. Les propostes es descriuen també com obertes a la comunitat i que s'orienten a donar respostes a necessitats de la comunitat o dels grups identificades pels professionals.

Fundació, et diria que es casi com una família, on qualsevol persona pot accedit i pot participar sempre treien llistes d'espera i inscripcions i de més.. i crec que hi ha projectes que estan en servei de la comunitat, penso que respon molt a les necessitat del barri i que engloben molt cada cop més per que ha anat creixent a les necessitats del barri que donen molta resposta. EPM3 AE - 31:8

Els educadors proposen una activitat on un dels joves treu d'una bossa una paraula i els joves han de dir una paraula que reculli en sentiment que els provoca la aquesta paraula inicial. Les paraules son: oci, sentiments, drogues, llibertat, institut, joves, xarxes socials, treball, sexe, família. Es va generant un debat entorn la temàtica extreta de la bossa i els sentiments / comentaris que els joves. Un dels educadors dinamitza la sessió i en ocasions intenta que els joves expliquen el perquè de la paraula escollida, per tal de provocar l'auto reflexió i la reflexió grupal dels joves. ObactordFM1- 41:1

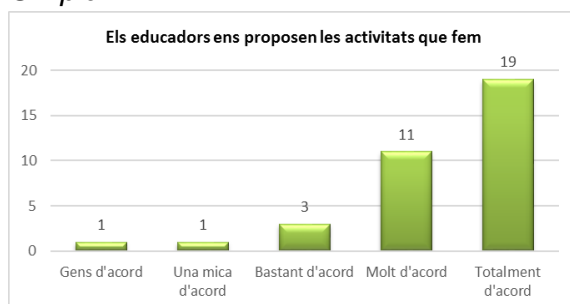
Finalment, el *model consultiu* de participació es visualitza en algunes de les observacions realitzades en activitats de la FM. En certs espais, com l'espai jove, els educadors recullen les propostes que els adolescents aporten, especialment en els espais d'assemblea i valoren la seva aplicació en funció dels recursos i la seva idoneïtat per a donar resposta als objectius de treball plantejats:

Els dinamitzadors expliquen que han estan parlant amb els joves de possibles activitats a fer en l'horari de tarda, ja que al matí fan el curs de dinamitzadors. Concretament han parlar de la sortida. Hi ha dues propostes Port Aventura (noies) i Water world (nois). La coordinadora planteja als educadors si ells es veuen en cor d'anar amb un grup de joves, molts majors de 18 anys, sols a una activitat com aquesta. Un dels educadors comenta que la idea és que els joves malgrat la seva autonomia i que molts d'ells son majors d'edat participin entenen que és una activitat global i amb normes. ObactorgFM1 - 44:5

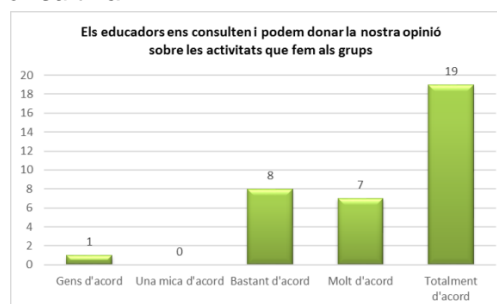
El joves entrevistats, tal com s'observa als gràfics, valoren els quatre tipus de participació amb nivells d'acord similars. La resposta que s'obté en tots els casos, és un major consens en relació a la pregunta realitzada és "totalment d'acord" amb valors entre el 57% (gràfic 14) i el 54% (gràfics 11, 12 i 13). De les respostes recollides podem concloure que els quatre nivells de participació estan presents a les activitats i programes de la Fundació Marianao. És especialment satisfactori veure que fins i tot la

metaparticipació és altament reconeguda pels joves com a forma de participar, ja que aquest nivell indica un alt desenvolupament de la participació en l'entitat.

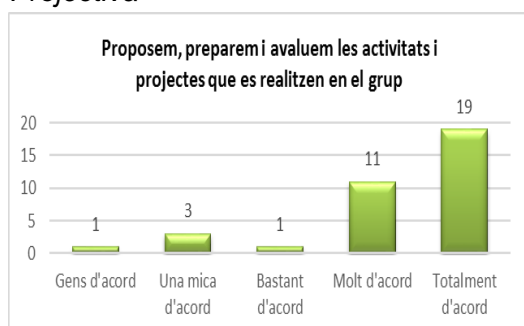
Gràfic 11
Simple

Gràfic 12
Consultiva

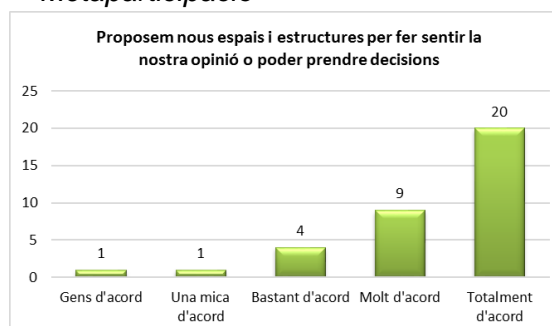

Projectiva

Gràfic 13

Metaparticipació

Gràfic 14

4.4.4 Metodologies i estratègies de la participació en el marc de l'entitat

Des de la Fundació es vetlla per portar a terme una gestió responsable comptant amb tots els agents que treballen en la mateixa, liderant projectes o accions. Per tal de poder fer realitat aquesta idea existeixen: [1] diversos mecanismes i estructures orientades a promoure la participació institucional (participació interna a l'entitat mitjançant espais de trobada, climes de confiança i debat) i [2] estructures i climes per afavorir la participació social al barri.

[1] A partir de les entrevistes amb els participants a l'estudi s'han identificat una sèrie de *mecanismes i estructures* pensades per a recollir la veu de tots els implicats per tal de millorar el funcionament de l'entitat i els projectes i accions que es lideren des de la mateixa, com per exemple grups i/o comissions de treball, comitès, ...

La participació dels professionals de Marianao de tots els espais i nivells en els processos de reflexió estratègica, planificació i avaluació de l'acció que és duu a terme; segons els diferents nivells de decisió, que inclou la participació directa o representativa en els diversos òrgans –grups de treball, comitès, comissions...-, amb l'objectiu de reconèixer totes les sensibilitats, millorar l'adhesió al projecte global i garantir principis de democràcia interna. FM_Premi Joaquim Grau - 1:67

La participació és la clau d'un creixement continu d'aquesta comunitat educativa, basat en l'esperit de la coresponsabilitat. Promoure la convivència i la participació en la vida dels projectes de la Fundació –mitjançant una estructura de participació i vetllant per un ambient obert i acollidor- fa de la Fundació un lloc privilegiat on experimentar i compartir nous valors i lligams que obren nous horitzons a tots els seus participants. FM_Premi Joaquim Grau - 1:84

També es fa referència, en el marc de les entrevistes, a diverses estructures de participació pròpies, vinculades moltes d'elles als drets laborals (comitè d'ètica, comitè d'igualtat) i a una dinàmica de participació centrada en informar als equips professionals de les decisions i dels acords de l'equip directiu.

Tenim molts mecanismes que et permet, en moltes comissions, formades per diferents membres de diferents categories, en diferents projectes i tal per treballar tota aquesta interacció entre diferents professionals, i comissions; tenim un comitè de ètica, un comitè d'igualtat; és a dir, de temes transversals intentem que es treballi en comissions formades per diferents membres del equip, de manera que no tothom podem estar en tots els aspectes, però intentem integrar. EPM5 AE - 33:38

Tot i que hi ha una jerarquia d'organització però hi ha molts temes que intentem treballar des de el tema de la horitzontalitat. EPM5 AE - 33:39

Això si que ho fem bastant, si no poden decidir almenys que sàpiguen els motius pels quals s'ha pres la decisió, si opinen servirà per altres ocasions. EPM4 AE - 32:54

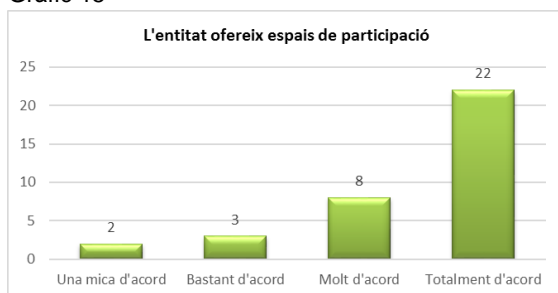
Per tal d'afavorir la *participació institucional* es compta també amb un ampli marge d'acció en relació al continguts i a les formes de gestió i desenvolupament. Aquesta autonomia comporta un model de gestió per objectius que possibilita autonomia en el marc d'un espai d'acció compartit i cercant finalitats conjuntes.

De manera coherent amb aquesta coresponsabilitat, la gestió de cada projecte o servei, amb el seu equip corresponent, disposarà de l'àmbit d'autonomia suficient per dur a terme les seves funcions. En conseqüència, el model de gestió ha de potenciar la direcció per objectius. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:22

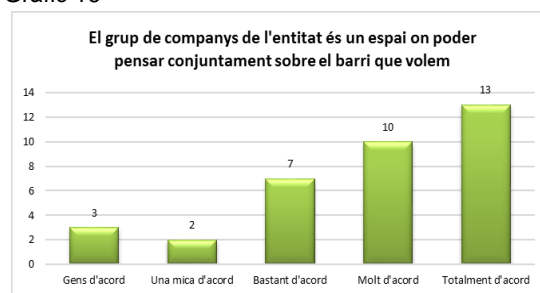
De forma volguda, quan a l'any 95 es desfà l'associació i es fa la fundació, si que es fa amb un esperit de protegir que es una entitat, que al final quan tu fas una forma jurídica, o sigui si tu vols fomentar la participació i la implicació de la gent, es igual la forma jurídica que tinguis. Poden haver associacions absolutament directives i fundacions molt participatives i, això ho intentem treballar, però es veritat que en funció del volum de feina que tenim, del tipus de projectes que desenvolupes i els requeriments que n'hi ha...per tal això ho sumes i seria igual a el temps que tens per prendre decisions, està limitat, no per voluntat pròpia de que no participi la gent, si no per donar respostes ràpides cada vegada més, la gent té responsabilitat , té que entendre i tirar milles. EPM4 AE - 32:51

En relació a les estructures i climes que afavoreixen la participació en el marc de la FM, segons l'opinió dels infants i joves dels tres ítems plantejats a les enquestes, dos d'ells: "entitat ofereix espais de participació" i "la participació de totes les persones que formen part de l'entitat serveix per a que aquesta funcioni millor" presenten nivells de respostes similars. Ambdós, aglutinen en el valor "totalment d'acord" més del 60% de les respostes seguit del valor "molt d'acord" que rep aproximadament el 20% de les mateixes. Les respostes del tercer dels ítems, "grup de companys com un espai on poder pensar conjuntament sobre el barri que volem" presenten més variabilitat, mantenint-se però com els valors més representats el "totalment d'acord" [13/35] 37,1% i "molt d'acord" [10/35] 28,5%. També cal destacar en relació a aquest tercer ítem que 3 dels joves, un 8,5% de les respostes, diuen no estar "gens d'acord" amb aquesta afirmació.

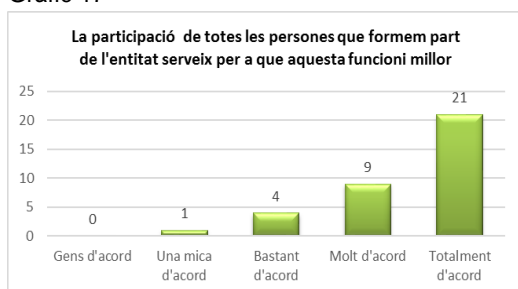
Gràfic 15

Gràfic 16

Gràfic 17

[2] Ara mostrem algunes de les claus d'èxit que els professionals destaquen en relació a les *estructures existents i als climes* que es viuen en el marc de l'entitat per tal d'afavorir *els processos de participació al barri*. Una participació que sempre pretén un doble objectiu. En primer lloc, millorar la vida comunitària i en segon lloc, mantenir-se fidels al model de gestió característic i identificador de la Fundació, concretament al model de cogestió.

La gestió es recolza en la coresponsabilitat de totes les persones implicades, voluntaris i professionals, i en la seva participació activa en la marxa general de la Fundació. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:21

Algunes claus d'èxit que les persones entrevistades assenyalen en relació a com la FM ajuda als infants i joves per a desenvolupar la participació social en el marc del territori proper i/o barri:

- *L'acompanyament tècnic* per part dels educadors/dinamitzadors que aporta coneixements i eines necessàries pel desenvolupament de les accions participatives. En moltes ocasions els joves o bé no coneixen el funcionament de certs processos participatius o bé simplement no tenen suficient motivació. Acompanyar als infants en la vivència d'experiències participatives de forma adequada i gratificant es un element clau de la tasca educativa a favor de la promoció de la participació infantil i juvenil.

Nosaltres els acompanyem a la formació, clar després es queden sols. La idea acaba morin o no s'acaba desenvolupant per que els joves són molt canviants, tenen les motivacions aquí i demà allà i per això et deia lo de l'acompanyament, que és un dels factors d'èxit, l'acompanyament del tècnic que esta al costat seu ensenyant-li, no liderant al menys en una primera capa, comences a fer temes de participació juvenil, construcció de la comunitat, a més es molt important. EPM3 AE - 31:25

- *Proximitat en edat i experiència* dels dinamitzadors / educadors que acompanyen els processos de participació juvenil.

A vegades com a entitat nosaltres creiem que han de ser joves, de fet sempre el tècnic o tècnica que està al programa de joventut té els 30 o 35 anys, si es una persona fixa l'hem de moure a dins de l'entitat, o sinó marxa. Tots els projectes juvenils de l'entitat estan portats per joves, per que creiem que hem de crear identitat pels propis joves, una mica més de proximitat. EPM3 AE - 31:25

- Capacitat dels dinamitzadors per a cedir el *protagonisme als participants* i fer-los sentir que la seva tasca és essencial per a la realització de les accions/activitats. Promoure la iniciativa i saber esperar és un element essencial per a dinamitzar aquesta tipologia de processos.

Lo fácil desde el punto de vista del educador es *vamos a hacer esto*. Pero si yo de verdad quiero generar, si quiero transformar, si mi objetivo es transformador, o de consumo, hedonista, yo les voy a decir *¿qué hacemos?*, no les voy a decir *vamos a hacer esto*. Luego si ellos no saben qué hacer pues les ayudaré, iremos viendo, iremos experimentando, iremos probando cositas, y poco a poco ellos se irán dando cuenta que tienen capacidad de proponerme. EPM6 AT - 34:29

La fundació Marianao és això una comunitat organitzada que és un espill del que és la societat humana i social de la nostra historia i sempre hem lluitat per evitar el gueto l'etiqueta social i lluitat per l'apoderament de les persones de cada persona i fer-la protagonista i que se senti vinculada i necessària i útil per la comunitat i que nosaltres no parlem d'usuaris parlem de participants parlem d'educació alliberadora, de Freire, eduquem mútuament ningú educa a ningú ni ningú s'educarà sol, eduquem de manera comunitària en el context del món que vivim i això és una mica. EPM1 AE - 29:8

- Existència d'*estructures i mecanismes de participació* en el si dels projectes i programes, especialment s'identifiquen les assemblees com una de les estructures fonamentals pel desenvolupament de la participació.

En els programes adreçats a adolescents entre els 12 als 15 anys fem la participació més interna, que es això que et deia abans de les assemblees que poden decidir quin tipus de casal volen quin tipus d'activitats, que ells valoren com funcionen aquestes activitats, per si no funciona alguna cosa, valoren, critiquen, canvien, vull dir a partir dels 12 es fa molt més intern i, a partir dels 15 és quan intentem fer només cap en fora. P33: EPM5 AE- 33:27

Infants no participen tant, per que son grups on hi ha més recursos tècnics, es a dir professionals que treballin totes les franges o en aquests àmbits. Però en paral·lel, hem fet col·loquis amb infants, amb joves per també recollir tota la seva respectiva. Moltes vegades ens hem trobat que no son els joves sense preguntar a ells o igual mira amb la infància, per que entenguis una mica. P31: EPM3 AE - 31:6

La FM disposa, a més de les assemblees, una sèrie d'estructures que aporten un marc de relació i de normes compartides que orienten al desenvolupament de projectes i accions. Aquestes estructures tenen com a principal finalitat ser *facilitadores de les eines i els recursos* per un idoni desenvolupament de la participació, concretament parlem de recursos econòmics, tècnics, de suport sociopolític, etc. També permeten donar continuïtat als projectes, element derivat de l'existència de recursos i també de la generació de relleus naturals que faciliten la continuïtat de les experiències.

Creiem que cal crear espais que vetllin per la realitat associativa juvenil existents i que a la vegada ajudin a plantejar nous reptes que ens ajudin a ser associacions més participatives. Però d'altra banda creiem que cal potenciar nous espais, noves formes d'organitzar-se i de treballar en col·lectiu i donar el recolzament i el suport necessari a aquestes noves fórmules de participar. FM_Disseny programa de Joventut - 14:3

Des de CJM a partir de les assemblees, a partir d'espais més organitzats per aquests adolescents...segurament no hauràs sentit parlar mai de com involucrar-me en la comunitat i com fer , per que no s'ensenya des de la educació formal. Si no que hi ha altres vies, tot i que penso que s'hauria de formar. Però des de joves que estem veient que venen pel seu propi peu, si que es cert que els hem d'acompanyar en aquest procés, que han de ser responsables de les seves accions, que s'han d'autogestionar i que han de ser ells els protagonistes i sempre donar l'oportunitat. Es cert que l'entitat, la Fundació Marianao en tot el que te a veure en treballar amb joves hem començat a desenvolupar la feina des del 2006, portem 9 anys. En nou anys hem crescut molt, perquè també no sabem com fer-ho, doncs ens anem adaptant contínuament amb les necessitats. EPM3 AE- 31:11

- La *reivindicació política* és una de les característiques del model de participació social que la Fundació Marianao proposa. Una *participació social* que els agents entrevistats defineixen com la implicació de les persones que conformen una comunitat en la presa de decisions i en la construcció d'allò que és públic, amb l'objectiu de millorar la qualitat de vida de les persones que formen part de la comunitat.

La participació tecnològicament és prendre part, i és que és la millor definició, no he trobat una millor. Fa un temps la participació ciutadana (quan els Ajuntaments van començar a crear els seus departaments de participació i tal) semblava que la participació era el que l'Ajuntament participa i el que l'Ajuntament ofereia. Creo un Consell de Barri, un Consell de l'Esport o ara hem fet el Procés del Pla de Govern o volem reformar un carrer i tal, anem a la gent, als veïns cridem: "vinga veniu i a veure com voleu el carrer", això és participació ciutadana. Però semblava, molts ajuntaments han pensat que participació era això, i llavors clar graso error, la participació és prendre part, no on tu dius que la gent participi. EPM7 AT - 35:19

La participació ciutadana, es l'expressió d'aquesta voluntat d'implicació personal i col·lectiva, és una millora de la qualitat de vida i de les condicions de vida de la nostra comunitat i penso de que la participació ciutadana com espai on totes les persones s'impliquen, entitats s'impliquen, institucions i participen i on l'administració hauria de defugir de les practiques abusives de poder que tradicionalment i sovint han fet l'administració tant autonòmica com sobretot local. I és u na mica, d'una banda doncs l'exclusió de la participació el despotisme il·lustrat fer-ho tot pel poble però sense el poble, defugir també de la subordinació. Dir entitats, persones: participeu, col·laboreu però de manera controlada i supeditats a la subvenció al clientelisme, al paternalisme. EPM1 AE - 29:30

- La participació que pot tenir *diversos nivells i graus d'implicació*, a través del diàleg i la cooperació i que requereix de dedicació i col·laboració de les persones en la construcció d'aspectes relacionats amb espais i afers comuns i compartits (comunitat de propietaris, barri, entitat,...). Així com accions compartides basades en objectius i reptes comuns per assolir millores socials per a les persones i a les comunitats.

És el concepte que tenim nosaltres de la participació ciutadana. Anar més enllà de donar la teva paraula, però involucrar-te en el que esta succeint en la teva comunitat, en el que tens al costat teu. EPM3 AE - 31:21

I s'hauria d'apostar per un model de complementarietat dialèctica on tothom i participa i coopera d'una manera democràtica de base. EPM1 AE - 29:31

- Una participació que promou transformació social. En aquest sentit, els agents del territori destaquen dos aspectes relacionats amb la transformació de la societat mitjançant la participació social. El primer d'ells fa referència a la tipologia d'accions que es porten a terme dins de l'entitat, accions puntuals d'influència política que van

adreçades a la globalitat del barri i accions que fan pedagogia, promovent processos de caire educatiu per a que la ciutadania pugui conèixer allò que passa al seu entorn i exercir els seus drets de forma lliure i responsable amb la informació necessària.

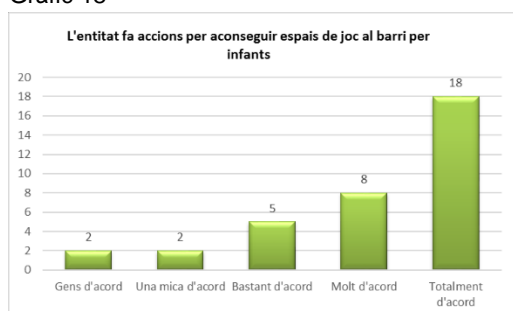
Marianao cuando llegan las elecciones hace una carta ciudadana de cómo queremos que sea el barrio e implica a todos los colectivos que están en la entidad para que les ayuden a hacerlo, y eso yo sé que este proceso les cuesta mucho llevarlo a cabo. Pero creo que ese es el camino, ese paso que están haciendo de fomento y educación de la participación en la que están consiguiendo que jóvenes construyan sus películas, que no sólo las vean, sino que también las construyan, pasen de hacer sus películas a crear la academia del cine. Bueno, esta es la metáfora. La academia del cine sería reflexionar sobre el barrio más allá de lo que estamos nosotros haciendo. EPM6 AT - 34:37

Un segon aspecte fa referència a la capacitat de l'entitat per a motivar al major nombre possible de ciutadans a implicar-se en els afers comuns, anant fins i tot contracorrent del que moltes línies i opcions polítiques promouen i/o valoren. Aspecte relacionat amb un model de participació orientat a finalitats socials.

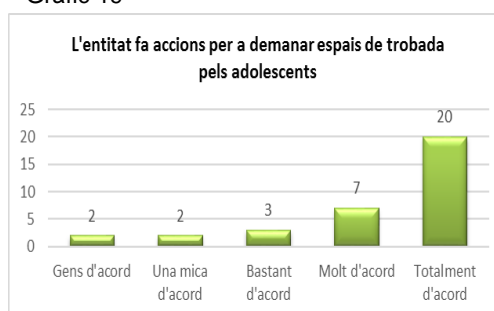
Jo crec que sí. Crec que des de la Fundació s'intenta promoure. Reclamar aquests drets. Crec que és una mica contracorrent, per que tinc la sensació que al poder polític i econòmic no l'interessa que la ciutadania sigui, en excés participativa. Fins a cert punt si, però més enllà no. Que no posis en dubte el que et diuen com han de ser les coses i crec que entitats com la fundació Marianao o algunes escoles precisament el que busquem és el contrari, persones amb un esperit no només participatiu, sinó crític. EPM8 AT- 36:39

Dos ítems del qüestionari preguntaven als infants i joves enquestats sobre a la capacitat de l'entitat per a promoure reivindicació política especialment en relació a dos temes: espais de joc al barri i espais de trobada per adolescents. En relació a aquest ítem es veu una ampla dispersió en les seves respostes i índex similars de respostes en cada un dels valors plantejats. El valors que presenten major acord en ambdós casos "l'entitat fa accions per aconseguir espais de joc al barri per infants" i "l'entitat fa accions per a demanar espais de trobada pels adolescents" és "totalment d'acord" [18/35] 51,4% i [20/35] 57%. El segon valor més recollit és "molt d'acord" [8/35] 22,8% i [7/35] 20%. Ambdós ítems presenten un 5,7% de respostes del nivell "gens d'acord"

Gràfic 18

Gràfic 19

4.4.5 Criteris per a valorar la participació en el marc de l'entitat

En aquest apartat es presenta la informació relativa als criteris que ajuden a valorar els nivells de participació als projectes de la FM així com a graduar en cada un dels mateixos la intensitat d'aquesta participació. Concretament, fem referència a quatre criteris: implicació, informació-consciència, capacitat de decisió i compromís-responsabilitat.

Des de la FM s'activa la *implicació* i el protagonisme dels participants en els projectes que es porten a terme. Una implicació on els infants i adolescents es senten interessats pel projecte i són còmplices del mateix. Així mateix la motivació és una poderosa eina d'implicació en els processos de participació. Els dinamitzadors / educadors tenen un paper clau per fer que els infants i joves puguin assolir la motivació necessària pel desenvolupament de les accions, especialment a partir d'experiències lúdiques.

És essencial potenciar el protagonisme del grup per que el procés participatiu sigui real. Per tant, el temps de planificació, les decisions sobre els interessos del grup, són elements que han de dependre exclusivament d'ells, si bé el tècnic referent pot adoptar un paper d'orientador. FM_ESFERA Jove disseny - 13:22

L'educador fa una bona reflexió entorn el treball en equip (aprofitant que parlen de la manca implicació d'algun jove). Parla de la importància de que tothom s'impliqui, cercant aquelles accions que li siguin més fàcils i que si hi ha alguna tasca que per una persona es més complexa o que li costa més fer-la, sempre hi ha altres coses que es poden fer. ObactordFM3 - 43:7

Llavors treballem amb els infants i joves aprofitant el tema més lúdic per enganxar-los i motivar-los però amb la intenció d'apropar-los a que coneguin totes les històries i tots els recursos que estan al barri i com ells poden participar, fer alguna cosa per ajudar, per a millorar o per implicar-se. P33: EPM5 AE-33:26

Un segon element que es detecta com a clau en els processos de participació és la *informació*, com a quelcom important per a possibilitar una participació ferma i conscient, fonamentada en un coneixement real de les necessitats de les persones. Només conèixer en profunditat les necessitats individuals i socials garantirà l'eficàcia del procés. La informació, esdevé per tant, un element fonamental en qualsevol dels nivells de participació, ja que el grau de consciència amb el que realitzem les nostres accions marca la qualitat dels processos participatius.

Educar en la participació als infants i joves hauria de ser això, apoderar-los per tal que siguin persones amb una consciència de crítica participativa, constructiva, solidària, en aquest marc. EPM1 AE - 29:34

La *capacitat de decisió*, és el tercer dels elements fonamentals pels processos de participació. Des de la FM es treballa per a garantir una real *presa de decisions* amb l'orientació adequada i des de la llibertat dels participants en relació a tots els aspectes relacionats amb el desenvolupament dels programes i projectes.

Un tret metodològic fonamental és el respecte de la tècnica a les decisions del col·lectiu vinculades al projecte. És essencial que el grup de joves tingui total llibertat alhora d'escollir el camí del seu col·lectiu i l'orientació de la seva acció de millora, i en cap cas pot ser qüestionada ni valorada pels referents. El propi procés formatiu provoca que el context i les seves necessitats mesurin d'idoneïtat de la idea que escullen i la seva adequació. D'aquesta manera els joves es senten protagonistes del procés i s'involucren del tot en el procés. FM_ESFERA Jove disseny - 13:25

La participació comporta, així mateix, la *responsabilitat* de treballar pel desenvolupament dels compromisos presos. En funció de la tipologia de participació que decideixen portar a terme el nivell d'exigència serà més o menys elevat.

[...] el fet de que siguin el que acompanyes fan que siguin ells els protagonistes de les seves accions, amb la qual cosa la coresponsabilitat també amb l'autoorganització i autogestió de les teves activitats, del temps lliure, que segurament que quan comences a participar en la Fundació Marianao i t'autogestiones el teu propi oci, nosaltres et ficarem com a entitat. EPM3 AE- 31:10

Com a institució que facilita la participació d'infants i adolescents la FM promou la responsabilitat mitjançant accions de valoració i avaluació per part dels participants on es revisen les accions realitzades i s'avaluen les actituds participatives. Els educadors interpel·len i acompanyen a la responsabilitat assumida pels participants, per tal d'afavorir l'apoderament individual i comunitari dels adolescents i joves. És especialment rellevant des de la institució aquest aspecte amb el col·lectiu de joves.

També recorden les activitats realitzades. Diuen que de les 5 realitzades 2 van funcionar molt bé i les altres tres no. Coincideixen en la idea que les que no van funcionar van ser aquelles per les que ells van estar menys motivats i van fer poca difusió. ObactcomFM4- 40:3

L'educadora es mostra decebuda amb els joves ja que no han acomplert amb el compromís de proposar dos possibles jocs per fer l'activitat de la tamborinada. Per aquest motiu els dos educadors s'han encarregat de buscar les propostes i el material necessari pel seu desenvolupament. L'educador explica el material que tenen i els jocs que creuen que es poden fer. Una de les activitats de la tarda serà bucs: Jocs de baldufa, cançons jocs de corda, normativa bitlles catalanes. ObactordFM2- 42:4

Els educadors recorden què és un espai en el que ells s'han compromès a estar i que per tant cal que estiguin actius. ObactordFM1 - 41:8

4.4.6 Resistències a la participació infantil i juvenil

Finalitzem l'apartat de participació amb la identificació d'una sèrie de resistències que els professionals al llarg de les entrevistes han destacat en relació a la participació d'infants i joves que participen a la FM. Les presentem seguidament a partir de sis tipologies de resistències:

[1] Un primer tipus de resistències fa referència a l'existència d'un *discurs social negatiu entorn la participació juvenil* al considerar, que el col·lectiu jove es mostra en moltes ocasions indiferent davant les necessitats socials. També es detecta certa desconfiança vers la capacitat d'aquest col·lectiu per promoure accions socioculturals de caire comunitari. Però si aquestes accions estan acompanyades de professionals adults la percepció sol tenir connotacions menys negatives. Aquesta percepció sol canviar quan els adults poden participar en activitats organitzades pel col·lectiu juvenils i observar la qualitat i el serveis de les mateixes. Així doncs, la pràctica promoguda per la Fundació Mariano, que possibilita als joves el lideratge d'accions comunitàries pot significar una oportunitat de canvi en les mirades dels ciutadans adults.

El discurs que hi ha de la gent més adulta cap als joves en temes de participació es negatiu... *solo se mueven para el 15 m porque no sé qué, tú te moviste por que el de al lado se movió, no hacen nada, están en la calle*. El discurs és d'una percepció negativa, cada cop hi ha més moviments. El fet de que cada vegada hi han més espais oberts al territori en temes juvenils i de més, després de veure'ls de fet quan els joves han preparat alguna cosa per a la comunitat, que no son amb nosaltres a vegades, la majoria de vegades son per altres col·lectius, la gent participen moltíssim. De fet uns joves es van anar de colònies amb uns nanos que no coneixien de res, només un col·lectiu de joves va dir volem fer uns campaments, van buscar un bon preu i van venir 40 famílies per portar els infants quan no coneixien als joves, amb la qual cosa crec que hi ha més confiança perquè esta la Fundació. També ho penso, si es de la fundació ja pensen que hi ha un professional que segurament els hi haurà dit que. Si que es cert que quan ens hem trobat altres joves que han vingut a la Fundació per que els hi ha dit que no...." Esto para vosotros, la idea no la tenéis clara, que queréis hacer..."no hi ha una aposta clara per a la construcció d'idees pròpies dels joves. AE - 31:34

Al principi és molt difícil. I t'ho has de currar molt i, has d'estar picant portes, i picant portes i picant portes i molta paciència; però una vegada que tu pots mostrar que no passa res, i que els beneficis que aporta això són molt grans; llavors tens via lliure; però al principi és molt difícil, al gent és molt reticent; i més amb el tema dels joves, vull dir, és complicat; el que tenim, jo crec amb els joves, és el no fan res...sempre culpabilitzant als joves de que no fan res i no els hi deixem l'espai per fer-ho... perquè no creiem en ells...llavors és com ens queixem de que no fan res, però tampoc els deixem nosaltres res perquè facin res,...és complicat... però, jo crec que al principi és.....creure amb allò que estàs fent, que tindrà beneficis...i al principi et trobaràs molts peròs, però quan una vegada la cosa funciona, és més fàcil. EPM5 AE - 33:31

[2] Una segona resistència fa referència a la *por dels adults a cedir el protagonisme als joves* i a *perdre el control* de les accions. El fet de no saber que passarà, de no tenir el 100% de la informació del que es portarà a terme i com es farà significa un canvi de rols per part del món adult que no sempre es sap gestionar i, per tant esdevé una de les resistències existents de la societat adulta vers els processos liderats pel col·lectiu juvenil.

Jo crec que, estèticament hi ha una acceptació i una voluntat de poder dir que, des de un punt de vista polític i des de institucions escolars, que els nostres infants participen. Però participar es un exercici de llibertat, de protagonisme i de decisió. Llavors qui fomenta que algú participi no pot controlar el destí del que passarà, i això no passa amb infància ni amb adolescents. I és el més difícil, ja que obliga a situar al dinamitzador d'aquesta participació en un pla de "no protagonisme", i renunciar a aquest protagonisme, en el camp de la intervenció social i de la formació en el camp polític, es com una competència molt inherent als nostres professionals o polítics. Aleshores, el fer aquest canvi de chip es molt difícil. EPM4 AE- 32:25

Tots aquest actors que som els que fomentem la participació, tenim aquest discurs molt après, però metodològicament ens costa molt perquè aquest canvi de rol, de no poder controlar que has d'alliberar aquesta intervenció en aquesta persona o infant, i de deixar del que passi no ho pots controlar – de fet, no ho has de controlar – doncs això es complicat. EPM4 AE- 32:26

Aquesta cessió de poder vers els joves i les seves capacitats implica també un canvi en la concepció sobre la participació juvenil per part dels tècnics de l'administració pública així com també, dels dirigents polítics.

No voy a tirar piedras sólo contra las administraciones y los políticos, a las instituciones nos cuesta, a los educadores nos cuesta... a todo el mundo le cuesta ceder poder, porque ceder poder es ceder control. Entonces, ese es el primer palo en la rueda. ¿Qué ocurre? Claro, que cuando yo cedo ese poder y empodero a las personas, las personas no van a hacer lo que yo quiero. Por lo tanto, cómo no van a hacer lo que yo quiero tiene que cambiar totalmente mi manera de entender las cosas. [...]. Porque al final implica: "yo no te voy a decir lo que hay que hacer, sino que vamos a decidir entre todos lo que vamos a hacer". Entonces, ese para mí es la principal resistencia. Porque mucha gente te lo dice: "no, si yo quiero fomentar la participación", vale, pues esto implica que van a venir y te van a decir que quieren hacer esto y tú tienes que decir que vale, que lo hagan. ¿Estás dispuesto? EPM6 AT- 34:33

[3] Una tercera resistència que dificulta la promoció dels processos de participació, està relacionada amb la dedicació de *temps que requereixen aquests processos*. Aquets són normalment lents i cal respectar els *tempus* dels protagonistes. Aquest fet en moltes ocasions entra en contradicció amb els programes d'acció política que cerquen respostes ràpides i més immediates.

Y aparte, otro elemento de resistencia es el tiempo. Vivimos en sociedades muy cortoplacistas y en eso la política ya ni te cuento; esto al final los proyectos tienen cuatro años para cambiar el mundo, y quien crea que en cuatro años cambia el mundo pues está equivocado. EPM6 AT - 34:33

[4] Una quarta resistència te a veure amb la *no existència d'una definició consensuada per part del món adult sobre la participació i la no existència tampoc d'una metodologia comú*, fet que provoca incerteses i per tant, rebuig vers els processos de participació.

Hi ha un diàleg no resolt entre la voluntat de fer-ho i la metodologia que apliquem per fer-ho. També te molt a veure amb la visió del que entenem per participació i amb el posicionament del professional i de qualsevol que vulgui dinamitzar. EPM4 AE- 32:27

[5] La cinquena resistència està relacionada amb el model educatiu sobre la participació d'adolescents i joves i el seu desenvolupament, concretament a: a) la *manca de flexibilitat per adaptar els processos i les accions o per a dissenyar-les pensant en aquest grup social*. És important poder convocar a la ciutadania en moments on totes les franges poblacionals tinguin la possibilitat d'assistir així com adaptar el llenguatge i les dinàmiques de treball a les diferents generacions que poden formar part dels equips comunitaris.

Els mecanismes de participació que han posat els Ajuntaments han estat pensats o els que millor s'han adaptat a aquests mecanismes és aquest col·lectiu de gent gran, que té temps, que pot venir i fan per tant una defensa acèrrima dels seus interessos i exclouen per tant el col·lectiu juvenil. En cert sentit si que pot passar. També tenim experiències del contrari, per exemple cooperar en un pla comunitari que tenim, surt i hi ha una consigna molt clara per part de tothom (tots vull dir les entitats, l'associació de veïns i tal) de que cal treballar amb els joves, que cal fer un reforç en aquest àmbit. No sé si algú també ho veu com "a ver si así no molestan". No ho sé, però crec que d'altres és sincer. Hem d'apostar per la gent jove, hem de donar oportunitats. Bueno, és que nosaltres veiem experiències de tot, tant de favor com en contra. EPM7 AT - 35:34

i b) la dificultat per adaptar els processos administratius a la realitat juvenil.

Moltes vegades joves nostres, han deixat de fer activitats a la comunitat gratuïtes, fetes per joves i obertes a la gent, per que ens han fet unes limitacions per part de l'administració, que ja et dic que segurament venen de més a dalt, però vull dir que l'administració local esta posant traves en temes logístics de protocol...per que els joves puguin fer coses. Si que es cert que en temes d'obrir espais en horari nocturn també et cobren. EPM3 AE - 31:30

[6] Finalment, la sisena tipologia de resistències es refereix a *una legislació poc adequada* en relació als espais i estructures per a fomentar la participació infantil i juvenil. Aquests solen respondre més a objectius polítics que a una voluntat real i de caràcter educatiu per a potenciar la capacitat de decisió dels joves en referència als afers públics en els que estan implicats.

A nivell polític, hi ha tot un drama (també a nivell institucional, tant privat com públic) que te a veure amb les lleis. La reglamentació d'aquest tipus de processos. Com que hi ha decrets (no se si son lleis o decrets) que diuen que els infants tenen que participar i tu, com ajuntament o escola, estàs obligat a tenir un consell participatiu, aquest processos desvirtuen la participació. Perquè l'objectiu no es que els teus infants participin, sinó construir la eina, l'espai físic o l'espai de relació i construir aquest espais ho identifiquen amb que és participació, però realment aquest espai s'hauria de construir en funció de la necessitat. Es construeix el Consell Local d'infància, està molt bé, fem dos o tres dinàmiques que externalitzem a alguna entitat per a que les faci però després, realment, quin es el nivell de participació del s infants més enllà de la foto del Consell d'Infants?" EPM4 AE - 32:28

4.4.7 Reptes

Alguns reptes assenyalats per part dels participants en l'estudi entorn al tema de la participació. Presentem aquests resultats segons els dos tipus de participació en el marc de l'entitat [1] la participació institucional i [2] la participació social.

[1] En relació a la participació institucional

- a) Millorar i/o potenciar els espais i les estructures de participació interna de tots els agents implicats, és a dir professionals, voluntaris i participants en els projectes i activitats, establint *sistemes de comunicació i de compartir la informació*.

Pero creo que sí tienen un pequeño reto y déficit de trabajar, que esto es algo que tenemos todas las entidades, que es como toda esta participación que están promoviendo y que existe, cómo poder canalizarla para que construya el modelo de entidad. EPM6 AT - 34:23

Quan estem intentant fer que l'entitat esdevingui una organització participativa, on la gent pugui expressar, on la gent pugui dir la seva, on la gent s'hi senti acollida, o sigui, això, intentem que això no esdevingui només una feina, un lloc de treball a una entitat, és a dir, si en parléssim un dia tranquil·lament sobre les estructures organitzatives de l'entitat podria donar-te alguns exemples. EPM2 AE - 30:44

- b) Establir *canals de participació interna* per a que aquesta pugui ser una realitat. Dos són els motius que motiven aquesta afirmació. El primer és la creença que cal ampliar i consolidar la massa social de l'entitat tenint en compte de forma especialment significativa al col·lectiu jove que s'ha apropiat a la institució dins dels projectes comunitaris. El segon motiu està relacionat amb estar oberta l'entitat a incorporar aportacions i idees per part de nous agents (nous joves) que aportin innovació i noves mirades.

Si, o sea ahí hay un reto muy importante. Ellos ahora mismo, voy a un ejemplo concreto, estos años han sido capaces de con no sé cuántos jóvenes, ha generado un impacto que ahora mismo tendrán unos cien jóvenes haciendo cosas, que esto es difícilísimo. En un barrio tener cien jóvenes que están haciendo cosas, proyectos porque ellos quieren, etcétera, etcétera... Vale, ¿cómo esos cien jóvenes pueden también moldear y construir el proyecto de Marianao? Yo creo que ese es el gran reto, porque es eso lo que va a generar masa social dentro de la organización, porque claro, es importante no desde una perspectiva de que quiero capitalizar la participación, sino des si mi proyecto es comunitario. ¿Cómo hago para que cuantas más personas mejor se lo apropien? Y ahí yo creo que es el equilibrio entre la educación y el fomento de la participación que hacen a un doscientos por cien, como irá evolucionado para que también tengan mecanismos y estructura de participación interna que ayude a avanzar, a no quedarse sólo en eso, sólo en fomento y educación. EPM6 AT- 34:24

- c) Malgrat ser una entitat convençuda de que la participació és un instrument i una metodologia essencial per l'apoderament de les persones que hi participen, els agents entrevistats identifiquen dificultats per a la *implementació dels mecanismes i les estructures de participació* en la presa de decisions sobretot de caràcter estratègic. Es tracta de dificultats que en moltes ocasions tenen a veure amb la manca de temps suficient per a implementar de forma idònia els processos participatius. En aquest sentit, consideren que és un aspecte que requereix d'una revisió en profunditat dins de l'entitat, ja que la dinàmica actual i ràpida en la presa de decisions i en la creació de projectes porta a prendre les decisions moltes vegades des d'estructures com és el Patronat i no tant des dels equips de base.

Potser més en la part de dissenys de projectes propis, aquí sí que potser amb estratègia d'entitat el plantejar cap a on anem. O sigui si ara tinguéssim en el si de la organització una decisió de tipus - tenim una oferta d'un altre barri de Sant Boi de l'alcaldesa de fer un centre obert.- Aquesta decisió no va al equip de professionals i probablement no aniria ni al del centre obert. Potser si

fem la reflexió si que ho baixàriem. Jo crec que sí, jo crec que no està en la intenció de no fer-ho si no en les dinàmiques de l'entitat EPM4 AE - 32:52

Després si partíssim del patronat, que no em parlat, però com a Fundació està el patronat i tot el tema de lideratge i pressa de decisions crec que el patronat no juga el rol que hauria de jugar. Es a dir moltes de les decisions queden en el si de l'equip directiu. Jo suposo que això passa en moltes organitzacions. Recordo haver anat al patronat tipo ve el Barça i vol fer el 1r centre europeu de intervenció social a través de l'esport, ho fan amb una entitat social, ho fan a Àfrica, ho volen aquí i venen a la Fundació Marianao per fer-ho a la Colònia Güell. Llavors amb decisions així, si que anem al patronat, i vam dir que no al Barça. Moltes entitats van dir que feu dient no al Barça, és que la fidelitat, el que queda és l'emissió l'ideari, els principis de l'entitat. EPM4 AE- 32:53

A nivell intern, però clar a vegades, els temps. Has de donar una resposta que no et permet. P33: EPM5 AE - 33:38

[2] També s'identifiquen per part dels agents entrevistats reptes en relació a la promoció de la *participació social*, especialment cinc aspectes a destacar:

- a) Incrementar el compromís amb *els drets de la infància* a partir del reconeixement del paper social d'aquest col·lectiu i de la seva capacitat per a participar en decisions en les que directa o indirectament estan implicats i els afecten

Molt poc, no se'ls considera, ni als infants ni als joves..., més que en època electoral, no, no hi ha una consideració real de que, de que poden opinar o poden dir la seva amb les mateixes condicions. EPM2 AE. - 30:45

- b) Continuar sent agent referent en la *promoció d'accions de participació social* i de construcció de ciutadania activa, especialment entre el col·lectiu juvenil, fent-ho de forma conjunta amb altres agents –públics i privats- del territori.

On el repte és ser referent en accions dirigides als joves i de mes per que ells puguin crear la seva pròpia construcció. EPM3 AE - 31:19

Construir ciutadania juvenil i participació de la ma d'altres recursos del territori com l'ajuntament donaria mes resposta comú i aquells joves que no tenen una entitat al costat puguin participar i puguin fer coses. Això quan ho fas en comunitat el ventall és mes gran. EPM3 AE - 31:36

Penso que el que nosaltres oferim però no es suficient, crec que hem de reivindicar. Marianao és una petita part del que ofereix si es pogués fer amb altres entitats. No estem demanant una replica del que es fa aquí, si no donar oportunitats a joves, a decidir en formes diverses, que hi ha moltes maneres de fer, però el repte seria tenir una aposta clara per treballar amb joves. Per tant seria reivindicar a la ciutat aquesta aposta per un treball ferm de joves en polítiques socials. EPM3 AE - 31:43

- c) Promoure *l'acció comunitària i el compromís cívic* amb el col·lectiu infantil que participa als programes i accions organitzades des de la Fundació. Incorporar en les programacions del diferents projectes la participació com un dels eixos principals del treball que es porta a terme.

Es poden fer més reptes de construcció, més comunitaris, sortir més a fora on els nanos...no hay que subestimar a los niños y dar por entendido cosas, tot i que siguin nens tenen paraula. Hi ha nens de diferents identitats que poden construir la mateixa comunitat i participar de la mateixa. Penso que aquest és un repte d'identitat i per nosaltres no arribem a tots els joves. EPM3 AE. - 31:35

- d) Treballar de *forma explícita amb col·lectius* joves que no han tingut experiència participativa durant la infància, ja que es detecta de forma clara que les seves necessitats i itineraris participatius són diferents i no han estat desenvolupats adequadament i, per tant, això requereix d'adaptació per part del dinamitzadors dels projectes.

No podem esperar que un jove que vingui de 18 anys tingui la participació d'un jove que porta 14 anys a la casa, però sí que el mínim nivell de participació al projecte l'ha d'oferir. Són coses que després, hi hagin joves que estiguin aquí, i hi hagin joves que estiguin a l'altre, però jo crec que tots els projectes han de tindre clar que han de fomentar el tema de la participació. Una altra cosa és que digui, dintre de si és un espai formatiu, es pot arribar fins aquí, si és un espai de més de formació al lleure es pot arribar fins aquí... o si m'acaben de vindre uns nous doncs, arribaré fins aquí... però com a ideari dels programes hem de tindre clar que la participació s'ha de generar. GDM1-45:21

Dins del col·lectiu jove es especialment rellevant que sobretot en els programes d'inserció laboral l'entitat els acompanyi en aquest aprenentatge però sense forçar processos, ja que com els propis professionals remarquen, possiblement en aquest moment no poden implicar-se en processos comunitaris, bé per la seva situació personal o per no formar part de les seves prioritats, però aquest serà un aprenentatge més que s'emportaran de la FM i que podran utilitzar en altres moments dels seus processos vitals i per a la construcció de la seva identitat personal i social.

Hem de fer més o s'hauria de fer si és l'objectiu de l'entitat. "yo creo que con lo que hago ya me doy con los dientes" i és veritat i es que fan moltíssimes coses els de taller, però hi ha un moment que els i dius: anem a... i es que "lo que necesito es curro para comer, que me estas contando..." I es que costa una mica... Si que ha d'estar en el disseny, a d'estar al disseny. GDM1-45:24

- e) Els professionals de la FM consideren que, malgrat la participació és quelcom prioritari en el treball educatiu que es porta a terme dins la mateixa, encara manquen recursos econòmics i personals per a poder implementar-la adequadament.

El que passa és que jo crec que aquí tenim un repte més elevat que és: d'on treiem el temps per fomentar tot això. GDM1-45:28

Nosaltres per exemple vam intentar fer un consell d'infants de tot el centre obert, i ho vam deixar per falta de temps. GDM1-45:29

Els hi fas estructura de participació i de presa de decisió i d'evolució a tothom i jo crec que a vegades ens quedem molt amb les bones intencions i ens falta com acabar el cercle. Vull dir que ho tenim molt en compte però a vegades jo crec que per falta de temps... vam dir incrementar el compromís dels infants. I vam treballar cada trimestre i ens falta fer l'avaluació. GDM1-45:30

Aquesta manca de recursos i per tant d'aprofundiment en el desenvolupament de la participació es dona tant en relació a la participació social com a la participació interna.

Més enllà de la dinàmica dels grups i dels projectes que això crec que sí que està referenciat de que es fa. - Per exemple no sé, us poso un exemple. A les estructures de discussió de l'entitat, les que siguin, ¿la veu del jove està? – No! P45 1: GDM1-45:32

4.5 Construcció de ciutadania responsable, crítica i compromesa

En aquest apartat presentem la informació recollida en relació al model de ciutadania que promou la FM a partir de 4 apartats: Els nivells de ciutadania que es treballen des de l'entitat; Objectius de la vivència d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa; Metodologies i estratègies pel desenvolupament d'un model de ciutadania conscient, participativa, crítica i compromesa i Reptes del treball de construcció de ciutadania.

4.5.1 Nivells de ciutadania que es treballen des de l'entitat

En relació als nivells de ciutadania, la informació recollida mostra que principalment es promouen des de la FM dos nivells de ciutadania: [1] la ciutadania conscient i [2] la ciutadania responsable, crítica i compromesa.

[1] Els projectes de la FM proporcionen un espai d'experimentació del model de ciutadania conscient. L'aprenentatge del mateix es promou des de tots els projectes que es desenvolupen a la FM i també es destaca que la pròpia metodologia i el procés de treball que es porta a terme a l'entitat també el promou permetent així la seva practica en la quotidianitat de les activitats, com una eina més d'aquest aprenentatge.

Un model de ciutadania conscient que ajuda a les persones a desenvolupar els seus drets i deures i a actuar com agent actiu del seu desenvolupament personal.

Per a mi la ciutadania és ser membre d'una comunitat on tens els teus drets i deures. Penso que la Fundació Marianao ho diu amb el seu projecte educatiu, penso que si que construeix molt bé la idea de identitat de ciutadania. El fet de que tots els seus projectes responguin des de la infància a la gent gran, dona la oportunitat a que la gent gran pugui participar i acompanyar en el procés vital de la persona. Això seria ciutadania activa *te ayudamos a tener tus derechos pero también que sepsn que tienes unos deberes y eso significa convivir en una Sociedad..* i penso que l'entitat tot i que té uns projectes molt clars...en el dia a dia la metodologia de treball i de fer si que construeix ciutadania tant des de els infants com els joves. Es responsabilitzen tant d'Esfera jove, com de "Ventepaka" i CJM que son els propis joves que s'autoorganitzen per fer i decideixen quines necessitats i beneficis hi ha a la comunitat. EPM3 AE- 31:37

[2] En relació al nivell de *ciutadania participativa, crítica i compromesa*, els agents entrevistats coincideixen al definir la ciutadania com el fet de ser i sentir-se membres d'una comunitat amb drets i deures. Alguns elements coincidents en les diverses aportacions son: la implicació conscient, orientada a l'assoliment dels drets socials de forma extensiva per a tots els membres de la comunitat, reivindicant i actuant per a fer realitat l'assoliment dels drets socials per a tothom i construint de forma col·lectiva les millores socials necessàries per una major qualitat de vida.

Ciudadanía somos las personas que construimos una sociedad en la cual estamos conviviendo, y en esta construcción, en esa participación de construcción colectiva construimos más allá de crear nuestra propia identidad, trabajamos para construir una identidad colectiva; y para mí un ciudadano es aquel que se siente parte de una identidad, pero no sólo se siente parte, sino que construye parte de donde está. EPM6 AT - 34:39

Ciutadania, el que em ve, és el pertànyer a una col·lectivitat. Pertànyer a un col·lectiu. Com d'ampli? Depèn de com el vulguis eixamplar, o sigui, aquí hi hauria com moltes dimensions. Des de ciutadania europea fins a la més propera, fins al nivell quasi de la comunitat de veïns; tot i que

està més emmarcat normalment en la col·lectivitat de ciutat o d'entorn proper. Ciutadania activa, ciutadania solidària, ciutadania implicada en la comunitat. P35: EPM7 AT - 35:45

Jo crec que el tema de ciutadania serien, doncs les persones que son membres de la societat, però que son membres actius, participen de la societat, a més de forma conscient, per que participatius segurament ho som tots, sinó que de manera conscient, d'una manera conscient les persones participen en la societat. EPM8 AT - 36:33

Seria un model de persona: conscient, solidària, responsable, sensible, compassiva, una persona lliure a nivell de criteri una persona. EPM1 AE - 29:42

Aquest és el model de ciutadania que, segons els agents participants en el treball de camp, es promou més àmpliament des de l'entitat a través dels seus programes i projectes, així com el model que els professionals de l'entitat també projecten. Una entitat que neix des compromís dels veïns i veïnes amb les necessitats socials i uns veïns i veïnes que volen oferir oportunitats de vida als infants i adolescents i que, per tal de fer-ho, inicien accions educatives i també accions de reivindicació política.

Yo creo que una manera de explicar el modelo de ciudadanía de Marianao se ve en el paso de la historia. Históricamente los movimientos de finales de los años setenta, construían barrio; o sea, la gente iba a la asociación de vecinos, reivindicaba que en su barrio faltaban cosas, pero a la vez las construían. Ese reivindicar y hacer para mí es el modelo de ciudadanía que Marianao (porque además Marianao viene de donde viene, viene de la vocalía de jóvenes de la asociación de vecinos, tiene mucha vinculación con el movimiento vecinal. Marianao ha trabajado, Marianao ha dicho "nosotros tenemos que reivindicar que en el barrio tiene que existir esto, no Marianao, sino tiene que existir espacios para la infancia, tiene que existir oportunidades para los jóvenes, tiene que existir oportunidades para las personas con problemas de salud mental (porque estamos en una zona en la que hay muchos servicios y recursos de salud mental) y todo esto. EPM6 AT - 34:42

Aquest esperit inicial, que es manté actiu es captat i valorat pels agents de l'entorn com un element identificador del treball social i educatiu que l'entitat promou.

Actiu de la vida, de l'entorn, de la ciutat, del barri, jo crec que el fet de que totes les activitats que ells fan, les accions, fins i tot la manera que s'organitzen, la manera que tracten amb les escoles, amb d'altres entitats; promou aquest tipus de ciutadà; i a més el fet que les persones que hi son allà, educadors i persones grans que ajuden als educadors, amb el seu exemple mostrin que son ciutadans participatius. Fomenta que els nens i nenes, els nois i noies que s'emmirallen amb aquests nois i noies més grans, acaba en que tinguin més ganes probablement de ser un ciutadà, més o menys semblant. No semblant la manera de ser, però si de participar. A part que jo crec que s'educa molt més fent que no dient, l'exemple educa molt més que les paraules i son exemple pels petits. EPM8 AT - 36:36

Els agents també identifiquen en la FM una transmissió d'aquest model de ciutadà als infants i adolescents que participen als seus projectes com, per exemple, accions com campanyes socials, diagnòstics comunitaris o descobertes de l'entorn o en la vivència guiada i acompanyada de valors de ciutadania, solidaritat o compromís social, entre altres. Una transmissió que vol donar continuïtat al model de ciutadà a través d'un aprenentatge viscut.

A part de lo assistencial, que és fes els deures, et garanteixo que mengis...i ...t'has de portar bé amb el teu company...desenvolupes de manera intencionada tota aquesta part de valors de ciutadania, solidaritat, fraternitat, de compromís social i tot això. A qui la contribució de la fundació es que al incorporar aquest tercer eix. Nosaltres realment li diem eix comunitari però anem parlant té més a veure amb ciutadania...tot aquesta dimensió que té a veure amb el lloc on tu vius i com et relaciones amb això. Doncs està estructurat a dins del programa d'activitats. A partir dels tres anys, bé, des dels zero,

perquè el projecte d'espai familiar també té una pauta de comunitat i, es mouen també recursos. Jo crec que s'ha de tenir-ho present i treballar-ho com una activitat més. EPM4 AE - 32:37

4.5.2 Objectius de la vivència d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa

Les principals finalitats identificades pels agents participants en relació a com l'entitat pot ajudar i/o contribuir a la construcció d'una ciutadania responsable, crítica i compromesa son fonamentalment cinc: [1] la cerca de millores socials a través del compromís per a la transformació social al territori, [2] el reconeixement i la valoració de la diversitat social i cultural, [3] el desenvolupament del sentiment de pertinença a la comunitat, [4] la construcció de capacitat crítica i [5] l'ajuda entre iguals.

[1] En relació a la *cerca de millores socials a través del compromís per a la transformació social al territori*, l'entitat neix motivada per a la superació de les dificultats que alguns infants i joves del barri vivien. Davant d'aquestes, un grup de joves del barri comença a treballar per a fer front a les mateixes i reivindicar els serveis i equipament necessaris per a poder treballar amb aquest col·lectiu i millorar les seves condicions de vida, en definitiva per a treballar per a la *transformació social del barri*.

La iniciativa sorgeix de persones, en la seva majoria joves del barri Marianao, que des del voluntariat social cerquen alternatives als greus problemes que pateixen els infants i els joves enfront la greu manca d'equipaments i de recursos social. FM_Premi Joaquim Grau - 1:79

Actualment, aquella motivació inicial que va engendrar el que és avui la Fundació Marianao continua viva i manté la seva funció de reivindicació social i generació de ciutadanes actives que treballen per la millora individual i col·lectiva.

Vol implicar-los a exercir i incloure la seva veu i la seva presència en la participació democràtica en la institució, com també en les accions que dirigim cap a l'exterior: accions de denúncia, de presència pública, de reivindicació. Per això es promou l'autonomia reivindicativa i ciutadana d'aquells que són ciutadans "de segona" i es treballa per un món on tothom tingui cabuda. No som uns mers gestors de serveis socials. Volem ser altaveus i mitjancers perquè els qui són desplaçats a les cunetes de la història siguin protagonistes tant de la seva història com de la nostra història comuna. FM_Premi Joaquim Grau - 1:90

La Fundació Marianao vol ser una comunitat educativa en la qual tots els membres –infants, joves, adults, educadors i col·laboradors- se senten protagonistes i responsables d'una mateixa experiència educativa. Una comunitat educativa que viu la realitat juvenil i popular, colze amb colze amb els infants, joves i adults de les classes populars, fent pròpies les seves inquietuds, els seus problemes i expectatives, i que vol obrir espais per viure i comprometre's amb aquesta realitat. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:37

Al llarg de les diverses entrevistes amb agents de l'entitat es mostra aquesta motivació i la diversitat de projectes i accions que l'entitat proporciona a la ciutadania de Marianao, molt especialment als seus joves. Els espais i projectes orientats a promoure accions col·lectives al territori que volen millorar algun aspecte relacionat amb la vida dels veïns i veïnes del barri de Marianao, la ciutat de Sant Boi i, en ocasions, d'altres àmbits territorials com per exemple projectes de dinamització sociocultural en residències de gent gran, activitats esportives per a joves al carrer, activitats musicals obertes.

A partir dels 15 a 16 tenim un altre projecte que és Esfera Jove, que és basa en oferir a joves a partir dels 15-16 anys un petit curs formatiu, molt dinàmic, molt molt molt des de la vessant lúdica, però que té l'objectiu que aquests joves del barri puguin analitzar el seu barri, la seva ciutat. Es la manera de donar l'oportunitat als joves de que puguin dir la seva, que pensen de la ciutat quines necessitats creuen que n'hi ha i ells com a joves que poden fer segons els seus interessos i segons la viabilitat. Que poden fer ells com a grup de joves per poder canviar o millorar algun aspecte que han analitzat del barri. Llavors tenim diferents col·lectius vinculats de joves que han passat per aquest curs de formació i, que després, han decidit portar a terme alguna activitat per millorar alguna cosa del barri. Segons l'interès del grup de joves se'ls hi ofereix un acompanyament amb una tècnica amb un professional de l'entitat per fer aquest recorregut. Primer analitzat que poden fer com a joves i acompanyar-los per a portar a terme aquest projecte social. EPM5 AE - 33:9

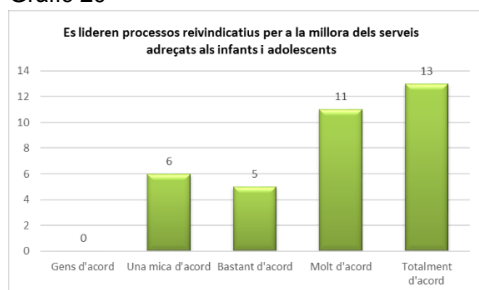
La FM treballa pel desenvolupament d'una ciutadania que es fa responsable de les seves necessitats i de les del seu entorn. Una ciutadania que, des d'una mirada crítica, cerca la *millora social* i que troba en la fundació la capacitació necessària per a desenvolupar les eines i estratègies per a mostrar-se activa i generadora de canvi.

Desenvolupar les competències socials que permetin la participació de l'adolescent en la seva vida social més propera. -Afavorir en l'adolescent el sentiment de pertinença a la comunitat. -Fomentar l'esperit crític de l'adolescent per tal que esdevingui una persona transformadora de la seva realitat. P 3: FM_Disseny CjM Casal de Joves - 3:6

Estem intentant construir ciutadania activa, ciutadania compromesa. Intentem que la gent incorpori també una mirada crítica sobre la seva realitat. Intentem construir persones compromeses amb el seu entorn. Fonamentalment, aquest és, jo crec l'element que ho sintetitza. Vull dir, des de la dimensió de que les persones estiguin implicades amb el seu entorn, amb la seva comunitat. Això també té molt a veure amb el que comentava abans. La creació de construcció social, de capital social, la construcció o la identificació del lideratge, és a dir, dintre de la comunitat i el territori. P30: EPM2 AE - 30:55

Els joves de l'entitat, al ser preguntats mitjançant l'ítem "es lideren processos reivindicatius per a la millora dels serveis adreçats als infants i adolescents", (gràfic 20) responen de forma majoritària amb el valor "totalment d'acord" [13/35]. També és molt elevat el valor de resposta "molt d'acord" [11/35], encara que són molt menys les respostes en els índexs que indiquen un grau d'acord intermedi, aquests acumulen 11 de les 35 respostes recollides. Finalment les respostes en el grau de l'escala que indica desacord amb aquesta idea "gens d'acord" son inexistentes. Els joves, segons els resultats esmentats, perceben que l'entitat lidera processos de mobilització orientats a assolir millores en els serveis dirigits als infants i adolescents del barri.

Gràfic 20

[2] Un segon aspecte fa referència al *reconeixement i valoració de la diversitat social i cultural*. El barri de Marianao està configurat per persones d'origen, cultures i realitats socials diverses. Aquesta diversitat ha estat un dels elements identitaris de la Fundació. Els seus projectes i iniciatives persegueixen potenciar la convivència entre les realitats

existents i també potenciar la col·laboració i el treball compartit vers objectius comuns, la millora de les condicions i oportunitats de vida per a tothom.

Segon element de singularitat que per a mi es important és, com hem fet de la diversitat un dels principals actius. La fundació actualment esdevé un recurs, una entitat que desplega a l'entorn de 30 iniciatives adreçades als infants, als joves, a la gent gran on conviuen tot un seguit de realitats que fan del projecte un extraordinari reflex del que succeeix al barri. EPM2 AE - 30:2

Llavors per exemple, participem al "barrayan" que es una festa que es fa aquí al barri que ho gestiona i ho dinamitza l'ajuntament, per exemple el tema del "barrayan" es el tema de diversitat de cultures, llavors nosaltres com a entitat també participem amb els nostres joves, també ens impliquem de manera que fem alguna activitat. Llavors treballem amb els infants i joves aprofitant el tema més lúdic per enganxar-los i motivar-los però amb l'intenció d'apropar-los que coneguin totes les històries i tots els recursos que estan al barri i com ells poden participar aportant. EPM5 AE - 33:26

[3] Una tercera finalitat que la construcció d'aquest model de ciutadania cerca fa referència a la construcció del *sentiment de pertinença i del vincle amb la comunitat*.

La vinculació a l'entitat genera i construeix identitat comunitària, que es construeix en la mesura que les persones comparteixen necessitats, objectius, valors i treballen conjuntament per assolir els canvis necessaris per a una millor qualitat de vida.

Ciudadano es alguien que se siente parte de algo, por ejemplo, de Marianao, pero a la vez de sentirse parte de Marianao y de decir "no, yo soy parte de Marianao", puede decir "no, yo soy parte de Marianao y construyo Marianao". Para mí ese es como el ideal de ciudadanía eh, no creo que sea lo que más se reproduce, pero es lo ideal. Las personas son y construyen el entorno en el que están. EPM6 AT - 34:41

Les experiències de ciutadania activa ofereixen una xarxa de protecció teixida a partir de les relacions que es generen i de la capacitació que et proporcionen les experiències viscudes de forma comunitària i acompanyades per professionals. Uns professionals que exerceixen funcions d'orientació, motivació i generació de vincle entre els participants, així com amb el territori i a la vegada et recorden el compromís adquirit.

Yo creo que el principal beneficiario, las personas que más se benefician son los vecinos, los jóvenes, los vecinos porque con este modelo se genera una red de protección. No visible, pero se genera una red de protección, porque al final tú estás consiguiendo que el territorio se empodera. EPM6 AT - 34:46

L'entitat agrupa a una gran diversitat de persones, una diversitat que enriqueix les relacions i configura xarxes que es complementen.

Hi ha persones que venen aquí i no tenen família, que no tenen suport, i se senten com que no pertanyen a cap lloc i, que puguin fer aquest lideratge social, aquesta participació, als participants els hi estan donant una oportunitat que no tenen en un altre àmbit; clar, moltes persones si que tenim família, si que tenim altres... però hi ha persones... i ho dic per que moltes persones ho han verbalitzat, participants ostres ho han verbalitzat, *i es que a la fundació Marianao tinc un què, tinc una família*, o sigui que els hi estem donant un sentit a moltes persones. Uns projectes, projectes de vida a les persones, jo crec que això és vital. EPM5 AE - 33:56

[4] En relació a la *construcció de capacitat crítica* vers la millora social. Un esperit crític que pretén visibilitzar les situacions d'injustícia social i reclamar les millores necessàries per reduir-la o extingir-la.

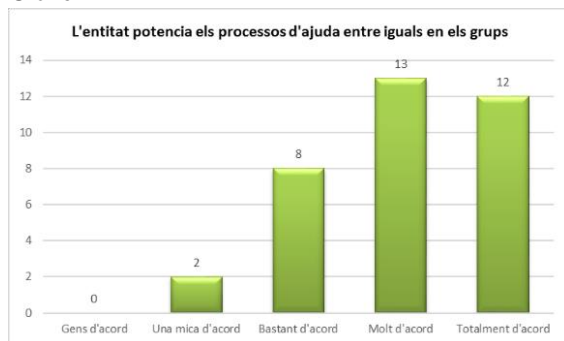
Jo crec que un punt a desenvolupar ho fem amb els infants i amb els joves, d'una manera decidida, clara i estructurada, però un punt que es pot fomentar més es aquest esperit crític, de militància política, - no entesa com a formar part d'un partit, sinó de contribució ciutadana -. Jo crec que això ho podríem fer i seria un element innovador perquè es feia a l'organització durant els primers anys d'aquesta, de fet un dels seus objectius principals tenia que veure amb la denúncia pública, i per tant hi havia moltes actuacions dintre de l'entitat: representant polítics que parlaven, la ciutadania podia fer preguntes, tot això amb la professionalització s'ha anat perdent. A quedat estructurat sobretot dins de l'àmbit adolescent/juvenil en aquest orientació que dèiem, però s'ha anat perdent i seria molt bo en el món adult, i amb els voluntaris, inclòs els equips d'educadors, doncs refrescar-ho a partir de recuperar una mica aquell esperit de generació de consciència crítica, consciència comunitària de les persones. EPM4 AE- 32:24

Un pensament crític que s'aplica tant en la reflexió i en l'acció interna a l'entitat com a la comunitat i la societat en global.

Quando hablo a nivel interno hablo también en la construcción de una visión, de reflexión, de pensamiento crítico. Al final yo creo que una de las carencias que tenemos como sociedad y que nos ayudaría a minimizar eso de los unos y los otros, por ejemplo, es la generación de pensamiento crítico. Tenemos que ser críticos, con nosotros mismos, eh... los primeros. Claro, yo creo que ese es el reto en la participación, como podemos ser capaces de generar pensamiento crítico dentro de nuestras organizaciones, dentro sobre todo de Marianao, para ir avanzando en qué modelo de sociedad queremos tener. EPM6 AT - 34:36

[5] El cinquè i darrer element fa referència a l'ítem "l'entitat potencia els processos d'ajuda entre iguals en els grups". El valor que presenta major grau d'acord és "molt d'acord" [13/35] seguit de forma molt ajustada de "totalment d'acord" [12/35], representant entre els dos valors que mostren més alt grau d'acord el 71,5% del total de respostes.

Gràfic 21

4.5.3 Metodologies i estratègies operatives pel desenvolupament de la construcció d'una ciutadania responsable, crítica i compromesa

Si anteriorment recollíem el model de ciutadania i els seus objectius que els agents entrevistats identifiquen en el treball educatiu que la FM porta a terme, ara aportem alguns elements que mostrem com des de l'entitat s'educa i es transmet l'esmentat model a partir de: [1] programes i mètodes per a la sensibilització social, [2] el treball educatiu per a la coresponsabilitat compartida, [3] la potenciació d'iniciatives cíviques i socials i [4] l'aprenentatge experiencial.

[1] En primer lloc, els programes i mètodes per a la sensibilització social són estratègies identificades en el fer de la FM. Les persones al front de l'entitat assenyalen la convicció que és la ciutadania la que ha de poder promoure les millores socials necessàries per

assolir el grau més elevat de justícia social. Convertint-se així en agents de canvi i en constructors de polítiques socials.

El col·lectiu jove és un dels que més esforços dedica la institució per tal de recuperar la força grupal d'aquesta franja poblacional, que va ser tant important als inicis de l'entitat i que en l'actual societat ha vist reduïda la seva capacitat de resistència enfront als afers comuns.

En un moment en que aquests agents semblen estar en desús entre la ciutadania juvenil creiem que es fa necessari recuperar-los per continuar i mantenir la tradició participativa de Catalunya.
FM_Disseny Viver de projectes DEFINITIU - 15:3

Així mateix, l'entitat creix i es desenvolupa a partir de la implicació de la ciutadania, que actua com a motor motivador per la recerca de nous recursos que permetin el desenvolupament de les propostes ciutadanes. Propostes i accions de sensibilització social sempre orientades a la millora de la comunitat. Accions i propostes, per tant, que aporten benestar individual i col·lectiu a la ciutadania.

A l'hora de promoure aquest model de ciutadania, de persona, la participació fa créixer la mateixa entitat. No té res a veure l'entitat de fa deu anys la d'ara. A nivell d'accions, de projectes, de pressupost, vull dir; clar quan tu dones veu, dones vot, dones espai per a que les persones construeixin. No és una persona que fa, sinó moltes persones que estan fent, llavors així els resultats cap a la comunitat es tripliquen. EPM5 AE - 33:47

[2] Un segon element metodològic identificat és el *treball educatiu per a la coresponsabilitat compartida*. La Fundació Marianao des dels seus projectes i serveis, que s'emmarquen en tres àmbits d'intervenció (Àmbit d'Educació i treball amb famílies; Àmbit de Formació, ocupació i assistència jurídica; Àmbit d'Acció comunitària) promou la participació activa de la ciutadania. Però és especialment des de l'àmbit d'*acció comunitària* que es promou més directament la *implicació de la ciutadania en la generació de projectes pel bé comú*, a partir de potenciar nous projectes liderats per la ciutadania.

Els programes d'acció comunitària treballen en la direcció d'estimular o oferir les oportunitats perquè persones, grups i/o col·lectius del territori impulsin el seu projecte social. Entenem doncs aquesta àrea com l'espai de contacte, de permeabilitat, d'equilibri que permet l'exercici del compromís social i la transformació de l'entorn més proper. Es tracta així d'una autèntica escola de militància i de capacitat democràtica que permet a persones joves i adultes, impulsar el seu projecte vital. FM_Premi Joaquim Grau - 1:115

Si parlem d'aquest concepte de ciutadania, doncs com anar cap aquí, que podem fer per anar cap aquí, doncs te molt a veure en generar espais i oportunitats, per que les persones s'apoderin en aquest sentit de conèixer l'entorn. No només conèixer, sinó comprometre's també amb l'entorn, saber fomentar aquests espais. De quina manera? ...de moltes... anant als espais...generant-ho des de aquí, doncs xerrades, generant espais on jurídicament s'estableix. N'hi ha milions [...] jo crec que nosaltres podem contribuir activament si som un agent al territori, per que som propers, per que la gent ens veu ja com a una entitat bastant vinculada, per tant s'apropen si fas aquest tipus de propostes, doncs tenim aquesta capacitat i per tant tenim la responsabilitat, precisament per tenir aquest arrelament i aquesta capacitat...tindriem la responsabilitat de crear aquests espais, que serien tant importants com el projecte d'inserció laboral, projecte d'infància o el projecte de salut mental. EPM4 AE - 32:38

La Fundació ofereix estratègies i espais acompanyats pels professionals, orientats a promoure l'activació de la ciutadania, mitjançant projectes de caràcter sociocultural. Projectes que es creen a partir de necessitats detectades pels propis col·lectius. La FM,

per tant, promou a la societat civil com activadora i protagonista de la millora social. Marianao es manté fidel a la potenciació d'una ciutadania coresponsable des d'una perspectiva comunitària amb una ciutadania que s'implica en moviments socials i ciutadans.

Tenim professionals per a que els grups d'acció comunitària, que això si que te molt a veure amb la construcció de la participació i en la creació de ciutadania activa, no ens podem oblidar dels ciutadans, per això em d'incloure més en la vessant de la ciutadania, com a joves i infants no participen tant. Són grups on hi ha més recursos tècnics, és a dir professionals que treballen totes les franges o en aquests àmbits. Però en paral·lel, hem fet col·loquis amb infants, amb joves per també recollir tota la seva respectiva. EPM3 AE - 31:6

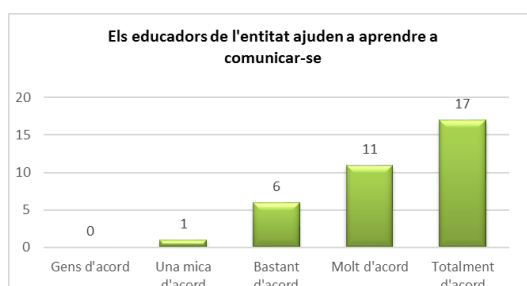
Exactamente, que cogieron, no renunciaron a esa esencia, supieron y creyeron que desde el espacio civil se podían hacer cosas y no se fueron todos al espectro de los partidos, por ejemplo, que es algo que en otros sitios ha pasado. Gente que estaba metida en los movimientos sociales y ciudadanos, cogieron del año mil novecientos ochenta -mil novecientos noventa saltó a los partidos y la sociedad civil quedó sin espacios y sin referentes que no estuvieran vinculados a ideas, pactos políticos o demás. EPM6 AT - 34:45

Les dades també descriuen el treball de corresponsabilització social que l'entitat du a terme amb persones o col·lectius que en moments de la seva vida han pogut traspassar certs límits i normes socials. Aquesta corresponsabilització que parteix del reconeixement de les actituds no correctes socialment i que ben lluny de caure en paternalismes aposta per l'apoderament de la persona i la seva responsabilització per a que aquesta transformi els seus errors en oportunitats de vida col·lectiva.

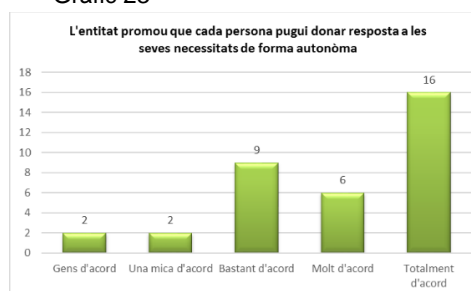
No t'has de sentir culpable, en tot cas, t'has de sentir responsable perquè sentir-nos culpable ens machaca, ens machaca i ens invalida... i no, tu veritat que no faries ara allò que vares fer? No, pues no t'has de sentir culpable per allò, t'has de sentir responsable i agrair que gracies a la teva consciència allò forma part del teu aprenentatge i creixement personal. EPM1 AE - 29:38

El relació a la transformació social mitjançant activitats i al treball per a la democràcia i exercici de drets que es realitza des de la FM, el qüestionari proposava dos ítems que els joves valoren molt positivament. En primer lloc en relació a l'aprenentatge de la comunicació com a eina que possibilita a les persones defensar les seves postures i mirades orientades a la millora social, així com dialogar amb igualtat de condicions amb agents diversos de la comunitat el valor més elevat de resposta es concentra en "totalment d'acord" [17/35] que representa un 48,5% de les respostes sent inexistent les respostes en "gens d'acord". El segon dels elements està relacionat amb l'autonomia. Un percentatge molt similar de resposta presenta l'ítem "l'entitat promou que cada persona pugui donar resposta a les seves necessitats de forma autònoma [16/35] que en aquest cas representa un 45,7% del total de les respostes en el valor "totalment d'acord". La principal diferència entre les respostes referents als dos ítems, es que en el segon dos joves han respost no estar d'acord amb la qüestió plantejada.

Gràfic 22

Gràfic 23

[3] El tercer aspecte metodològic que porta a terme l'entitat per a la construcció d'un nivell de ciutadania responsable, crítica i compromesa, fa referència a la potenciació, per part de l'entitat, d'*iniciatives cíviques i socials*. Una oportunitat que genera proximitat al territori i a la mateixa institució i que els possibilita també viure de forma acompanyada, esdevenint la seva primera experiència d'*implicació ciutadana*. Una experiència que conjuga la seva motivació amb la generació de bens comuns.

Llavors això és en realitat és un viver de projectes, com construir ciutadania és fonamental, és una escola de ciutadania. I més en un moment del desenvolupament de les persones entre l'adolescència i tal que és molt vital i que marca molt en el futur. És un treball de formigueta perquè clar és molt més fàcil dir "concert de no se qui" i omplir una sala allà de gent o l'esquema típic de casal de joves que impulsaven els ajuntaments que era un espai amb futbolí, una play, un no sé què i aquí venim i aquí tots col·legues i aquí ens trobem. EPM7 AT - 35:12

[4] El quart i darrer element metodològic identificat fa referència a *l'aprenentatge experiencial, des de l'acció*. Socialment es reconeix aquesta capacitat de promoció de la ciutadania mitjançant la seva pràctica social i d'actuar també a la comunitat. Una activació a nivells diversos i amb incidències també diverses, però que de forma conjunta assoleixen les transformacions necessàries per a la millora de la qualitat de vida dels infants i joves i de la ciutadania en general.

La seva intervenció ha estat molt important en les polítiques socials, juvenils, culturals, urbanístiques i mediambientals. Així mateix, ha tingut i té un paper cabdal per l'enfortiment d'un teixit associatiu compromès amb el benestar dels ciutadans i ciutadanes, sobre tot aquells i aquelles que es troben en una major indefensió i vulnerabilitat social. FM_Premi Joaquim Grau - 1:17

Moviments socials i populars per col·laborar a fer possible que s'avanci en una consciència crítica, solidària i participativa que promogui unes noves relacions socials que facin efectiva la prioritat de la persona i la solidaritat amb els empobrits. En aquest sentit, aquestes opcions situen la Fundació Marianao entre les organitzacions dels nous moviments socials emancipadors que –des de la independència externa i el pluralisme intern- lluiten per unes estructures més justes i solidàries. FM_Premi Joaquim Grau - 1:83

4.5.4 Reptes del treball de construcció de ciutadania.

Les aportacions recollides marquen com a reptes per a la FM, en relació a aquest darrer aspecte:

Un primer repte sobre la necessitat de donar continuïtat a la *capacitat d'implicació ciutadana* que la Fundació ha desenvolupat històricament i treballar per a que la professionalització i la burocratització que actualment es porta a terme en el marc de les entitats socials, sense que tot plegat freni un valor tant arrelat a l'entitat i tant significatiu de la seva trajectòria social i educativa i que continua present al seu pla estratègic.

És un moment de construcció de militància de consciència crítica. Finalment la professionalització de l'entitat que per acció social deixa una mica de banda i acció social significa, totes les necessitats, obligacions, normatives, burocràtiques, t' enfoquen tant que perds de vista això. Es un debat que tenim a l'equip directiu des de fa temps, com no perdre aquesta part que té tant a veure amb l'inici i tant característic de la Fundació, que l'hem intentat aconseguir per que l'hem integrat en els projectes, es la manera com l'hem mantingut, tantejant programes com Esfera jove, que ho estan fent però potser ho podríem ampliar. Ho fem puntualment quan hi ha eleccions amb la carta ciutadana i convoquem a tots els polítics, on la gent fan preguntes amb una metodologia determinada, en moments puntuals si que ho anem fent, però penso que aniria bé un programa estructurat i pensat i que estigui dissenyat per aquest objectiu. EPM4 AE - 32:40

En relació a aquest mateix aspecte els professionals verbalitzen la necessitat de recuperar la capacitat d'incidència social respecte a les injustícies i la manca de recursos existents per a donar resposta a situacions socials que viuen els adolescents i joves i concretament alguns adolescents i joves a la Ciudad de St. Boi i el barri de Marianao. Els educadors perceben la dificultat de mantenir aquesta responsabilitat social sense provocar ruptures o esclatxes amb les administracions públiques o altres institucions amb les que col·laboren.

Ens ha passat bastant que com podem fer incidència pública de segons quines coses, sense la sensació que anem en contra d'algun ajuntament o d'alguna institució. No potser, fins a quin punt no estem dient segons quines coses que estem veient que passen amb els joves, que passen amb les seves famílies, no ens estem callant, o abans potser érem molt més crítics i teníem molta més incidència pública o manifestàvem o criticàvem més les coses. Actualment potser ens estem callant i no som tant crítics en segons quines circumstàncies que estem veient. GDM1-45:15

Crec que aquí si que som bastant crítics amb la realitat que veiem, però potser ens falta aquest sortir al carrer. GDM1-45:17

Un matís en relació a aquesta crítica entorn les situacions socials viscudes pels infants i adolescents i les seves famílies, es que als espais de treball compartit en els que participen es treballa i es reflexiona en relació a la necessitat de realitzar propostes de millora i de canvi. Tanmateix, son reflexions que a vegades es queden dins les pròpies taules de coordinació i no es visualitzen al carrer o en altres fòrums més oberts i amb mes capacitat d'influència

Potser si que som més crítics amb el treball en xarxa que fem ja dins de les taules d'adolescència o taules d'infància o si que intentem aportar el nostre punt de vista, però es queda a les taules de la xarxa. GDM1-45:16

Un segon repte fa referència a la necessitat d'incrementar la capacitat d'influència en el veïns i veïnes de Marianao, es a dir fer créixer aquesta massa social responsable i compromesa pel bé comú que s'implica en l'assoliment des drets socials de tota la ciutadania, especialment d'aquelles persones que socialment es troben en situacions de més fragilitat o amb índexs elevats de conflicte social.

El reto Marianao es poder tener la capacidad de ayudar cada vez más vecinos para que puedan hacer cosas, no tiene por qué ser en Marianao pueden hacerlo en otros espacios, en otros sitios, pero esa capacidad de poder ir generando cada vez más semilla, más semilla, más semilla es un reto eh, porque es cada vez más difícil. Es difícil, porque ellos ya hacen muchas cosas, porque cuando ya hay una organización tan grande en un territorio haciendo muchas cosas pues todo el mundo quiere ir a ella y es complicado de gestionar todo eso ¿no?, el hacer que la gente de verdad sea ciudadana activa queriendo hacer cosas. EPM6 AT - 34:53

A partir d'aquí pues molta gent té un marc de relació i tal pues limitat que si conegués un altre se li obririen moltes portes i el que fa la Fundació Marianao és intentar obrir aquestes portes a molta gent. I que quan ho descobreixen diuen "ostres, això és molt xulo". Això aquí descobreix una realització personal o he descobert un àmbit que jo pensava que no existia. I el que intenta és que això pues es vagi escampant a cada vegada més gent, i que cada vegada més gent sigui la que pugui reconèixer aquests valors en ella mateixa i que pugui aplicar-los. EPM7 AT - 35:48

Aquest treball per incrementar la capacitat d'influència es centra també en el col·lectiu jove. En relació a aquest aspecte es crea debat entre els professionals entorn la dificultat desenvolupar aquest aspecte en programes de més curta estada per part del joves.

Respecte a aquest fet emergeixen els projectes i programes de lleure educatiu com espais idonis pel seu desenvolupament, ja que solen ser espais en els que els participants fan estades més llargues i sostingudes en el temps. Sí que s'observa consens en el fet de contemplar en tots els programes i projectes de l'entitat el treball per una ciutadania compromesa i activa amb el seu context.

Ja, per això, nosaltres tenim a diferència potser de vosaltres que teniu la possibilitat, sempre i quina els joves continuïn vinculant, treballant, el màxim seria de 14-16... Nosaltres tenim en principi 9 mesos que es tradueixen en dos o tres anys, pel circuit que fan els joves, de poder participar amb aquell jove i de poder fer vincle amb 9 mesos, però després si no es vincula, la idea es fer trampolí i que es vinculi a altres històries, continuen vinculats a altres programes amb nosaltres. No tenim tant de temps com per fer... i les seves inquietuds... però s'hauria de posar perquè si que és un objectiu d'entitat però crec que no s'està contemplant amb tots. GDM1-45:20

Un tercer repte, relacionat amb el punt anterior, fa referència a aprofundir en la sensibilització social de la ciutadania respecte el col·lectiu jove per tal de trencar i modificar les idees preconcebudes i estereotipades que socialment existeixen en relació a aquesta població. És important facilitar els espais per a que els joves puguin desenvolupar les seves inquietuds i puguin experimentar i expressar de forma positiva els seus projectes i activitats. D'aquesta manera, podran incrementar el seu compromís i generar el sentiment de pertinença al territori. També cal comptar amb el col·lectiu jove i amb la ciutadania en general per a la construcció de polítiques que afavoreixin un millor desenvolupament social.

Crec que hem de construir més com a entitat, més com a ciutadania jove que viu a Sant Boi. Com a repte, crec que la ciutat ha de donar oportunitats als joves i en general en la construcció del que volem que succeeixi en el nostre territori, en el barri en les polítiques públiques que volem que responguin a coses que nosaltres hem decidit i hem diagnosticat i que nosaltres pensem que poden ser. I que conteu amb nosaltres per poder fer-ho. Nosaltres també podem ser ciutadania activa si ens doneu la oportunitat. EPM3 AE - 31:41

4.6 Cohesió social

En els següents apartats aportem alguns elements identificats sobre la promoció de la cohesió social des de la Fundació Marianao. La informació es presenta a partir de cinc apartats: Cohesió social i identitat ciutadana; Cohesió social, igualtat d'oportunitats i justícia social; Cohesió social, benestar i seguretat de la ciutadania; Xarxes de suport social i cohesió social i Cohesió social i inclusió social.

4.6.1 Cohesió social i identitat ciutadana

Marianao és identificada com una entitat que possibilita a diferents col·lectius culturals, socials, etc.. espais de relació intergeneracional i interculturals per afavorir les relacions entre persones i entre grups. La construcció d'identitat d'un territori s'expressa, entre altres aspectes, pel tipus de relacions i xarxes comunitàries que s'estableixen tenint en compte sempre el principi del reconeixement i la valoració de la diversitat.

Treballa amb una gran diversitat de col·lectius... primer perquè indirectament és una entitat que provoca tota una sèrie d'intangibles, que és que hi ha col·lectius molt diversos però que es troben a un mateix punt, i per tant es trenquen molts estigmes, es trenquen moltes etiquetes, i això indirectament –ja no només des de la perspectiva de la interculturalitat, que hi han diverses realitats culturals – sinó des de les perspectives de les diferències de les persones a nivell mental i altres nivells; i crec que contribueix més indirectament a la cohesió per això. EPM4 AE- 32:17

I després, directament en els projectes, jo crec que aquí te molt a veure amb cada projecte en concret, però sí que tota aquella pota que et deia al principi de que l'entitat treballa amb persones però també treballa per al desenvolupament comunitari i, aquí està el projecte "Marianao te cor", projecte de desenvolupament comunitari, aquí sí que clarament hi ha una aposta per la cohesió; perquè la Fundació està dinamitzant un procés que te com a objectiu buscar interessos comuns, uns tractes comuns de barri, i posar en relació tots aquests actors. Aquí sí que clarament, des de aquesta perspectiva, sí que la entitat directament apunta a aquest objectiu. EPM4 AE- 32:17

El debat entre la coordinadora del programa i els dinamitzadors juvenils porta a veure que l'interès de l'activitat recau en la interacció entre els joves per a la millora de la cohesió social entre els diferents perfils de joves que participen al Lokal9 i, que les sortides proposades pels joves són activitats que permeten una participació molt limitada i per part poden ser un element de fractura més que de cohesió social. ObactorgFM1 - 44:10

L'entitat és també valorada per la seva capacitat de garantir la connexió i la convivència positiva entre les diferents persones, cultures i realitats que conviuen al barri. De forma consensuada, valora que els agents de la comunitat (administració – recursos tècnics i ciutadania) comparteixin necessitats i expectatives, mitjançant processos de treball conjunt.

La cohesió social, per mi, es la capacitat que té un territori de tenir connectades totes les realitat que hi conviuen a dins [...].Jo crec que la cohesió social té molt a veure amb compartir unes necessitats i unes expectatives en un territori determinat. Amb lo qual això fa que tota la gent que hi conviu, des de l'administració, des de recursos tècnics i des de la ciutadania – si poséssim aquestes tres grans dimensions que conviuen en un territori -... doncs si hi ha això comú, expectatives, realitats i necessitats, doncs llavors existeix la cohesió perquè tots van a una [...].La cohesió social passa quan hi ha mecanismes que connecten la comunitat i que aquest tres grans actors – administració, recursos i ciutadania – doncs es relacionen i es lliguen; i s'ajuden uns els altres amb uns objectius comuns. EPM4 AE - 32:16

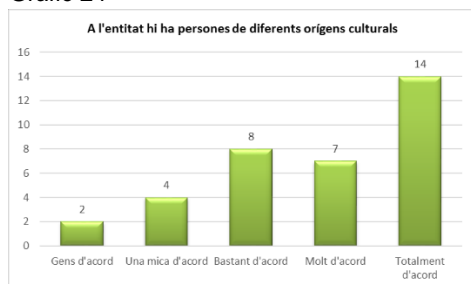
Ciudadans d'una comunitat, en aquest cas si estem parlant del barri de Marianao, hi hagi una convivència, que existeixi relació, que existeixi igualtat en tot el que te a veure a lo que son les polítiques públiques i en els serveis, que hi hagi una qualitat de vida i un benestar dintre de la comunitat i que no existeixi conflictes. La convivència i la relació positiva entre les persones que hi conviuen en un territori concret. EPM3 AE - 31:15

Els joves han estat preguntats en relació a com l'entitat afavoreix la construcció de la identitat d'un territori a través de tres ítems del qüestionari que es relacionen amb el reconeixement de la diversitat com element essencial de la cohesió social als territoris. Els ítems plantejats pretenien mesurar: a) la percepció dels joves sobre la diversitat cultural a l'entitat: "a l'entitat hi ha persones de diferents orígens culturals (gràfic 24); b) la vivència d'aquesta diversitat cultural: "les persones que participen a l'entitat valorem positivament que tenim orígens i cultures diverses" (gràfic 25) i finalment, c) el treball de l'entitat per possibilitar als joves el desenvolupament de la seva identitat comunitària: "les activitats que realitzem ens permeten desenvolupar la nostra identitat comunitària" (gràfic 26).

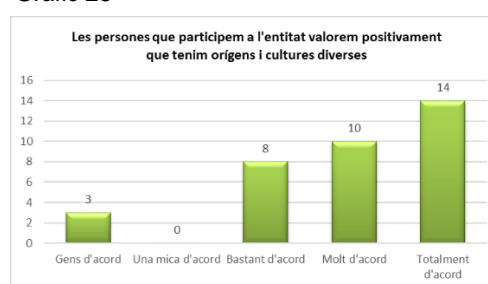
Els resultats recollits pels dos primers ítems mostren, per part dels joves, un nivell d'acord elevat en el reconeixement de la diversitat cultural present a l'entitat, ja que 14/35 joves han escollit el valor "totalment d'acord" en la seva resposta i 7/35 el valor "molt d'acord". Pel que fa al reconeixement d'aquesta diversitat cultural com a quelcom positiu en aquest segon ítem 14/35 participants han respost amb el màxim nivell d'acord "totalment d'acord" i 10/35 han escollit el valor "molt d'acord". Tant mateix, 3 i 2 joves respectivament han manifestat no estar d'acord amb la qüestió plantejada i en els dos casos 8 joves afirmen estar "bastant d'acord", per tant, observem una alta variabilitat en les respostes a aquest ítems.

En relació als resultats del tercer dels ítems, "les activitats que realitzem ens permeten desenvolupar la nostra identitat comunitària" la resposta que presenta un major grau d'acord es "molt d'acord" [13/35], seguida de "totalment d'acord" [12/35], "bastant d'acord" [9/35] i "una mica d'acord" [1/35]. Caps dels participats mostra estar "gens d'acord" amb la qüestió plantejada.

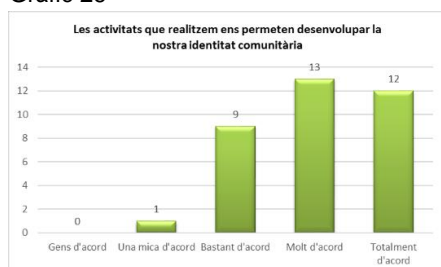
Gràfic 24

Gràfic 25

Gràfic 26

4.6.2 Cohesió social, igualtat d'oportunitats i justícia social

Des de l'entitat, els seus professionals consideren que continua viva la seva inicial vocació de contribuir a partir de la seva acció comunitària a la millora de la ciutat i del barri. Un millora orientada a generar respostes que facin possible la *igualtat d'oportunitats* en l'accés als recursos del territori a partir d'oferir respostes per a la superació de situacions de soledat i d'aïllament social. La FM, per tant, treballa amb la voluntat de ser generadora d'*oportunitats de vida*.

Doncs la creació d'una comunitat organitzada, nosaltres diem que som una comunitat que somia que té utopies i esperances que ajuda a les persones a que recuperin el sentit de la vida, el sentit de sentir-se protagonistes de la seva història, el sentit de que ells poden aportar a la comunitat, de que tenen un potencial d'amor infinit i tenen una capacitat d'intel·ligència i saviesa infinita si són capaços de desbloquejar-se d'alliberar-se de les seves pors, les seves culpes, i compartir aquest riu d'aigua viva que cadascú té. I que compartir amb la comunitat fa que s'arribi a construir aquests oceans meravellosos que arriben a la comunitat sencera, compartir. EPM1 AE - 29:15

El treball que l'entitat ha portat a terme des de la seva creació ha possibilitat que el territori es dotés de recursos entre ells les *xarxes de relació i suport*, uns recursos que han facilitat especialment als col·lectius amb més dificultats social o personals desenvolupar-se i assolir nivells de vida adequats, partint de les seves possibilitats i potencialitats.

Yo creo que mucha gente se fija en Marianao por lo que hace, y en lo que hay que fijarse más es en cómo lo hacen y porqué lo hacen. Entonces en este sentido yo creo que Marianao es un ejemplo, lo describiría así, un espacio, una utopía que se ha ido haciendo realidad y que poco a poco pues, yo creo ha sido capaz de hacer de Marianao un barrio que nada tiene que ver con lo que sería si no hubiera existido Marianao. EPM6 AT- 34:2

El Francisco, un noi que li diem el Cubala, un dia em va agafar, anàvem cap al barri i diu: *Xavi, a veces yo pienso en vosotros porque*, aquest noi és un dels, ell mateix ho diu: *soy uno de los supervivientes de las drogas porque muchos compañeros míos cayeron y gracias a vosotros...* Ell és una persona molt agraïda gracies a l'experiència que va tenir de passar per allà. Ell diu: *yo cuando pienso en vosotros, que estáis allí presentes en el barrio, com a fundació*, a més l'edifici és un edifici que fa goig, *estáis presente en el barrio soys como una lucecita de esperanza en la noche de la ciudad*. És un noi poètic, que escriu poesia i va dir unes paraules tant boniques. EPM1 AE - 29:44

L'aspecte des del que la Fundació més treballa, segons la percepció dels agents participants, són els *processos educatius* dels infants, adolescents i joves però també de les seves famílies. Processos que possibiliten garantir el dret bàsic recollit a la convenció dels drets de la infància, el dret a l'educació. Accions en ocasions amb caràcter compensatori com el reforç educatiu, però que tenen com a finalitat última la *igualtat d'oportunitats*. Es tracta, per tant, que els infants, els adolescents i els joves puguin comptar amb el suport social necessari pel seu desenvolupament i, també que les potencialitats de cada un d'ells repercuten en la societat.

Si, jo crec que si i precisament, potser, ja anava mediatitzat amb la resposta d'oportunitats per que crec que alguna de les accions que fan, genera, si més no, que no hi hagi tanta diferència d'oportunitats. Quan portes anys treballant a les escoles, o a les escoles públiques; veus clarament que hi han una sèrie de nois i noies que ho tenen molt més fàcil que els altres. És molt més fàcil poder dedicar-te a alguna cosa o poder estudiar alguna cosa si tens certes condicions familiars, socials; no només econòmiques. En canvi aconseguir crear unes condicions, que encara que no puguin suplir a aquestes, si puguin pal·liar una mica aquest dèficit; jo crec que genera, com a mínim, que aquesta diferència d'oportunitats no sigui. EPM8 AT - 36:11

L'entitat compta amb una gran diversitat de programes i projectes educatius en els que les persones poden participar en funció de les seves necessitats. Aquesta diversitat de propostes socioeducatives permeten generar respostes individuals a les situacions socials existents. Per exemple, facilita suport positiu a l'escolarització, especialment a partir de dos àmbits d'actuació: treball educatiu orientat a l'èxit educatiu dels infants, adolescents i joves i també formació d'adolescents que abandonen el sistema educatiu sense graduar-se, amb l'objectiu que aquests retornin al sistema ordinari.

Suport a l'escolaritat positiva, és a dir, fer acompanyaments, atorgar suports, disposar eines, recursos, palanques, o sigui hi ha tot un conjunt d'iniciatives que procuren o tenen com a objectiu final procurar que les trajectòries educatives siguin exitoses. Tant en primària, com en secundària com en l'edat post obligatòria. Tenim diferents iniciatives, com el projecte èxit, el projecte de beques solidaries, el projecte Pigmalió. Hi ha tot un seguit d'iniciatives a la casa que volen combatre el fenomen del fracàs o de l'abandonament escolar. EPM2 AE - 30:7

Com atendre els nanos que, un cop complert han els 16 anys, deixen l'escola. Es a dir, com fem per combatre justament el fenomen de l'abandonament prematur dels estudis per combatre els fenòmens com la inactivitat, es a dir, s'articulen tot un seguit de respostes que volen reconduir que una mica el que volem és oferir oportunitats de retorn a l'escolarització, és a dir, una mica el sentit és com ho fem per garantir passarel·les, de espais de transició, perquè aquests nanos recuperin la motivació, identifiquin els seus interessos, motivacions per retornar a l'escola. EPM2 AE - 30:8

Una comunitat que pretén esdevenir socialment justa necessita ser transmissora de *valors* que fomentin la justícia social i que sigui la pròpia ciutadania la que actuï com a generadora d'igualtat d'oportunitats. La Fundació Marianao ha estat un element generador de cohesió social al barri mitjançant la promoció de compromís social i responsabilitat de la comunitat. Aquesta afirmació es fonamenta en el treball que la Fundació ha liderat per tal de reduir la fractura social i promocionar la ciutadania com agent de canvi i transformació social. Un canvi i una transformació social, especialment orientada a donar resposta a les situacions i dificultats del ciutadans amb menys recursos personals i socials i que es poden trobar en situació de risc o d'exclusió social.

La FM a més de portar a terme processos educatius també vol transformar mirades i liderar canvis socials, a partir de l'establiment de mesures per a que qualsevol persona pugui accedir als recursos existents i desenvolupar-se plenament en l'entorn en el que viu.

[...]Intentar compensar això d'aquesta manera educativa, d'acompanyament, de crear recursos que ajudin a un cert sector i el tema del projecte de vida amb famílies amb persones que a la presó, que tenen unes problemàtiques molt concretes, molt específiques, i llavors intentant abordar i normalitzar aquestes problemàtiques. Per tant, des d'aquest punt de vista fa cohesió social perquè evita que aquesta fractura cada vegada es faci més gran, i no només evita que es faci més gran sinó que cada vegada es faci més petita. Però dic, sense poder atacar l'arrel del problema moltes vegades. EPM7 AT - 35:17

El voluntariat esdevé a la Fundació Marianao un model d'implicació social desenvolupant *valors* com el compromís social, la construcció col·lectiva i la transformació social. L'entitat, per tant, aposta per aquesta figura social com un dels elements identificadors que, conjuntament amb els professionals, acompanyen els projectes i a les persones que participen en els mateixos per assolir, de forma conjunta, les millores individuals i col·lectives que des de cada programa i en cada moment es persegueixen.

El voluntariat esdevé el model d'implicació desinteressat a través del que volem fer créixer als joves de la nostra comunitat en els valors del compromís social, la construcció col·lectiva i la incidència i transformació de la seva realitat. FM_ESFERA Jove disseny

La nostra cultura de voluntariat va més enllà de la "solidaritat ciutadana", tan aplaudida i sovint manipulada, perquè és expressió viva de gratuïtat, justícia, atenció personal, de viure des de baix, de viure en comunitat. Es tracta de ser **esponja**, assumint i fent present una cultura alternativa, una altra manera de viure en què les persones són més importants que les coses. FM_Premi Joaquim Grau - 1:87

Jo em vaig apropar a la Fundació Marianao, que no es deia Fundació llavors, era el Casal d'Infants de Marianao, perquè estava estudiant Magisteri i amb una idea educadora, amb una perspectiva educadora perquè era el que m'estava formant. I descobreixo una altra perspectiva totalment diferent, hi ha la educadora però també hi ha la social, la comunitària. Això és molt més. El valor del voluntariat, l'altruisme... Bueno, llavors tot això, quan entres en un lloc així que algú també et pugui anar guiant, amb això és el que et trobaràs, això és el que anirem fent i tal, doncs si, és interessant. EPM7 AT - 35:38

Els professionals de l'entitat destaquen la necessitat d'atendre a les famílies des d'una perspectiva global, ja que la situació de crisi econòmica viscuda en els últims anys ha provocat situacions de pobresa extrema en algunes d'elles. Aquestes noves realitats familiars necessiten poder comptar amb el suport de l'entitat per atendre necessitats bàsiques com l'habitatge. Des de la FM s'han implementant *accions compensatòries* que no estan directament relacionades amb la seva acció socioeducativa, però que en el marc social del moment han emergit com a urgents i per a les que l'entitat ha contribuït a la millora de la igualtat d'oportunitats dels infants i de les seves famílies. Accions, orientades a millorar les condicions per una vida digna i a la cobertura de les necessitats bàsiques pel desenvolupament de la vida diària dels ciutadans.

Estem atenent famílies en situació d'extrema pobresa, famílies que, que vivien una situació normalitzada, una situació diríem normalitzada, des del punt de vista de que tenien feina, tenien ingressos, podien sostenir la seva vida i tal i la crisi els ha, els ha passat per sobre com un tsunami. Estem, estem donant suport a gent perquè pagui el lloguer, estem donant suport a gent perquè pagui el menjar dels seus fills, perquè pagui la matrícula de l'escola, perquè pagui els llibres, o sigui, estem fent. EPM2 AE- 30:34

La Fundació Marianao, tal i com es recull en l'abundant documentació amb la que compta aquesta entitat, entén l'acció comunitària i l'educació com a estratègies per a la construcció de *comunitats justes, sostenibles i solidaries*. Així mateix declara que des de l'entitat es pretén liderar accions de denúncia promovent projectes que fan possible a la ciutadania, especialment a aquelles persones que tenen més dificultat, participar plenament de la vida comunitària i desenvolupar-se en funció de les seves necessitats i capacitats garantint per tant la no discriminació.

Alguns elements orientats a la promoció d'oportunitats de vida que es repeteixen en els diferents documents i projectes analitzats són: la creació d'*entorns normalitzats* on desenvolupar-se, el *protagonisme de les persones* a partir de processos de participació, *la comunitat i les relacions socials com a eines de canvi i millora* i el *lleure educatiu* com a element on s'emmarquen les actuacions.

La promoció i l'impuls d'una educació alliberadora, principalment orientada a infants i joves, i la cooperació cívica que permeti crear les condicions econòmiques, socials, polítiques, culturals i familiars que facin possible i fomentin l'alliberament, la promoció integral de la persona humana i el desenvolupament comunitari. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:36

Compromís específic d'educació i acompanyament dels infants i joves de les classes populars. Si avui els joves són en si mateixos una "classe" social fràgil i exposada a l'explotació per part del sistema, encara ho són més els infants i joves de les classes populars. El coneixement en profunditat de la seva situació i de les respostes que es donen en la nostra societat ens donen una perspectiva sense la qual és impossible construir una societat nova basada en la justícia i la solidaritat. FM_Premi Joaquim Grau- 1:96

30 projectes diferenciats que promouen el desenvolupament comunitari a Sant Boi i comarca, amb un caràcter molt innovador i en diversos àmbits: formació i inserció sociolaboral; dinamització del lleure educatiu infantil, juvenil i adult; defensa del medi ambient, la sostenibilitat i la qualitat de vida; defensa dels drets humans; atenció a col·lectius en situació de vulnerabilitat social (infants i joves en risc, persones nouvingudes, persones empresonades i les seves famílies, persones amb malaltia mental...); promoció sociocultural de persones adultes; educació en les noves tecnologies de la informació i la comunicació; promoció de la salut comunitària, etc. FM_Premi Joaquim Grau- 1:99

La infància, la adolescència i la joventut, són tres col·lectius d'especial interès per a la Fundació, ja que es tracta de grups que necessiten especialment poder desenvolupar-se personal i socialment i que requereix del suport adult tant professional com voluntari per assolir el màxim desenvolupament de les seves capacitats.

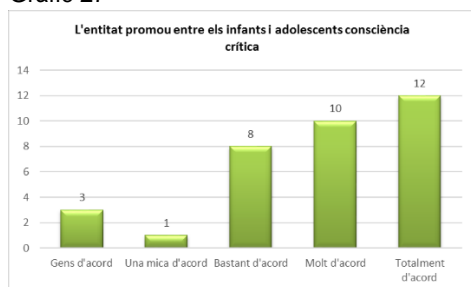
En la nostra comunitat hi ha un 13% d'infants que viuen en una situació de vulnerabilitat social i tenen seguiment als serveis socials. Aquests infants estan exposats a una situació greu tant pel que fa al seu avenç acadèmic, que derivarà en el seu èxit o fracàs escolar, com al seu desenvolupament personal. Totes les seves habilitats socialitzadores i els hàbits de salut i comportament pateixen un recés preocupant que pot anar avocant a la persona cap a situacions d'exclusió. És essencial crear entorns normalitzadors, preventius i integradors que esdevinguin una xarxa de suport per a que el desenvolupament personal, relacional i social d'aquestes persones sigui adequat i positiu, tot allunyant-los de situacions que els condueixin a l'exclusió social. FM_Disseny Projecte CIM DEFINITIU - 5:5

Pel que fa a l'opinió dels infants i joves enquestats, dels sis ítems del qüestionari que fan referència al foment de la igualtat d'oportunitats per part de la FM, aquells que mostren resultats més elevats de consens per part dels joves en el nivell de resposta "totalment d'acord" són els que fan referència a l'ítem "el treball de l'entitat a favor del compliment dels drets dels infants" [18/35] (gràfic 31) i "l'entitat promou accions col·lectives que facin que els infants i adolescents siguin més feliços al barri [17/35], amb dos valors representen entorn el 50% de les respostes. Els ítems que mostren un percentatge menys elevat en la resposta "totalment d'acord" són "l'entitat fa accions per a construir una societat més justa pels veïns/es" [9/35] i "el valor de la justícia social està sempre present en les activitats que proposa l'entitat" [10/35]. En ambdós casos el percentatge de resposta es situa entorn el 25% (gràfics 28 i 30).

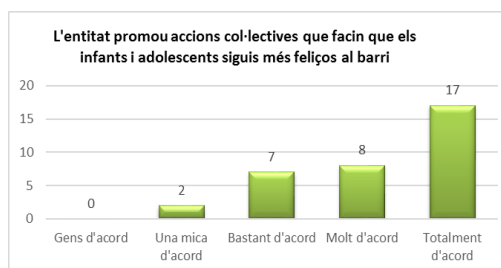
La resposta "totalment d'acord" dels joves en els dos ítems restants: "l'entitat promou entre els infants o joves una consciència crítica" [12/35] i "l'entitat promou la igualtat d'oportunitat entre els veïns/es del barri [11/35] (gràfics 29).

Podem observar que aquells ítems que aglutinen en la seva resposta un major percentatge d'acord envers el valor de resposta més elevat "totalment d'acord" són aquells que fan referència a la igualtat d'oportunitats d'infants i adolescents (gràfics 27 i 28) i, pel contrari, aquells que mostren els percentatges menys elevats en aquesta categoria de resposta són els ítems referents a la justícia social (gràfics 30 i 32), aspectes que possiblement els joves veuen més allunyats de la seva realitat immediata.

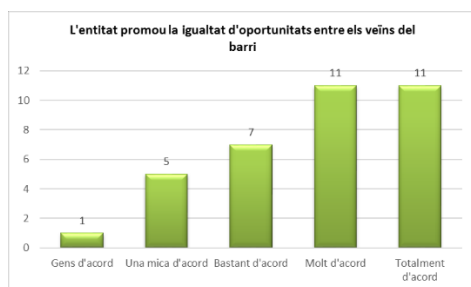
Gràfic 27

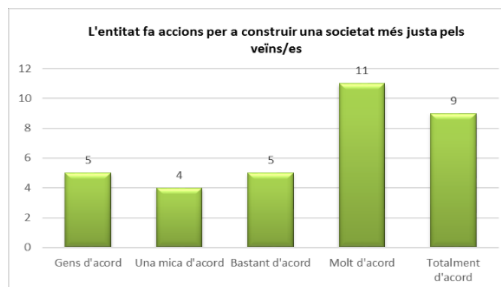
Gràfic 28

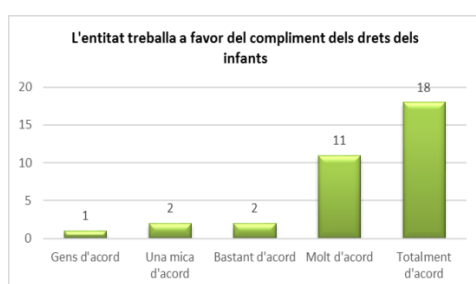
Gràfic 29

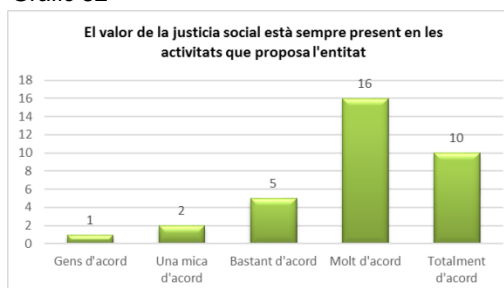
Gràfic 30

Gràfic 31

Gràfic 32

4.6.3 Cohesió social, prevenció, benestar i seguretat

La prevenció comunitària es destaca pels experts com un element significatiu i rellevant per elevar el nivell de benestar i seguretat ciutadana. Una prevenció que té com elements identificadors la proactivitat, la democràcia i la integralitat de les accions. Accions pensades per analitzar i diagnosticar les principals necessitats i riscos produïts al territori, cercant les millors opcions per a prevenir o reduir els seus efectes. També poden ser accions orientades a avaluar conjuntament els nivells de seguretat dels territoris

Dos factors que identifiquen el grau de benestar o no dels territoris i la seva seguretat són: 1) la protecció davant les situacions de por i 2) la superació de la pobresa. El no accés als recursos socioculturals del territori és un indicador de pobresa material i cultural, una pobresa que en molts casos afecta als infants i adolescents i els dificulta en el seu desenvolupament personal i social.

Des de la FM es treballa per pal·liar dues situacions concretes. D'una banda, pretén fer front a la sensació de por davant de situacions desconegudes o davant les quals les persones es senten sense recursos per a fer-hi front a partir d'accions preventives i generadores de xarxes de relacions. D'altra banda, aborda la manca de recursos

econòmics per a fer front a les despeses habituals, mitjançant línies d'ajuts i beques de caràcter econòmic.

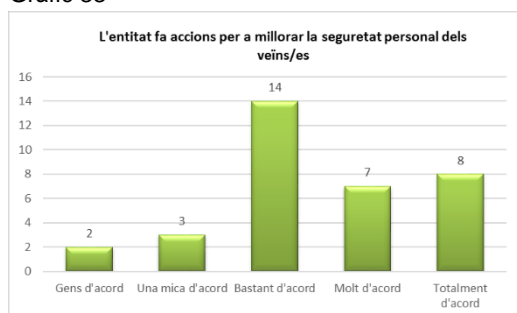
Creiem que la prevenció és la única manera per pal·liar les dificultats o mancances que poden patir els adolescents en el futur. És molt important treballar avui i en aquesta etapa evolutiva tant vital en la formació de la personalitat per poder contar en un futur, amb adults i ciutadans de plens drets i deures. FM_Disseny CjM Casal de Joves - 3:13

L'àmbit del suport als infants i a les famílies, sempre des d'una mirada preventiva, des d'una mirada proactiva. No som una entitat vinculada al món de l'emergència social, bàsicament estem treballant sempre des d'estructures de prevenció i de promoció. EPM2 AE - 30:6

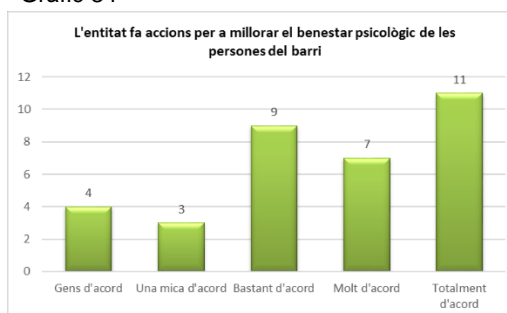
En relació al desenvolupament d'espais educatius generadors d'entorns segurs, els joves han respost a dos ítems. En primer lloc fem referència als resultats derivats de l'ítem "l'entitat fa accions per a millorar la seguretat personal dels veïns/es" (gràfic 33) on podem observar una dispersió considerable en els valors de les respostes sent el valor més escollit "bastant d'acord" [14/35] seguit de "totalment d'acord" [8/35], "molt d'acord" [7/35], "una mica d'acord" [3/35] i "gens d'acord" [2/35].

El segon dels ítems: "l'entitat fa accions per a millorar el benestar psicològic de les persones del barri"(gràfic), també presenta una alta variabilitat de respostes [11/35] en el cas del valor "totalment d'acord"; [7/35] en el valor "molt d'acord", [9/35] pel "bastant d'acord", [3/35] pel valor "una mica d'acord" i [4/35] pel valor "gens d'acord".

Gràfic 33

Gràfic 34

4.6.4 Cohesió social i xarxes de suport social

La FM a través de la interacció entre els membres i les organitzacions de la comunitat facilita la generació de *xarxes de suport social*, que esdevenen espais de protecció i desenvolupament social per a les persones. Les relacions que es desenvolupen en el marc d'aquestes xarxes permeten a les persones obtenir *recursos i informació útils pel desenvolupament de les seves vides*. Poder compartir amb altres persones el seu temps i espais relacionals a partir d'interessos compartits permet la construcció de vincles i ajuda també a que les persones es *sentin part* i *s'integrin* a la comunitat.

En el marc dels projectes de l'entitat, la creació de xarxes naturals de suport i d'ajuda mútua pel creixement i el desenvolupament personal també continua sent un element present i en constant creixement.

Estem intentant donar algunes respostes des de experiències, nosaltres en parlem molt d'excuses. Com construir excuses que permetin que la gent es trobi, que la gent, s'aglutini, que la gent es mobilitzi, que la gent es vinculi amb alguna iniciativa. I ara, per exemple amb el grup de famílies, el servei d'atenció a les famílies que s'està fent. El banc de temps és una experiència també molt interessant.

El projecte del Suma, el projecte de l'escola d'adults, has vist totes les senyores que hi havia al hall? Es mobilitzen més d'un centenar de dones cada tarda que venen a l'escola popular d'adults. Si et fixes amb el perfil d'aquestes senyores son fonamentalment senyores que viuen soles, moltes viudes, senyores que van arribar a Catalunya als anys 60 i 70 i no van tenir ocasió d'anar a escola perquè en edats molt primerenques van començar a treballar. És a dir, estem intentant organitzar diferents espais d'oportunitat. EPM2 AE - 30:41

Els agents del territori destaquen que el treball que la FM realitza pel desenvolupament per a la cohesió social del barri, fonamentalment es concreta en l'oferta d'espais de relació i incorporació social per a persones que no tenen xarxa social o que aquesta és feble. La FM esdevé, per tant, un espai on trobar *persones significatives* amb les que compartir moments de vida i amb les que créixer social i individualment.

En la mesura que les persones més s'identifiquen amb un grup o col·lectiu, la seva percepció de suport social és més àmplia i la seva vivència de suport també augmenta. Aquest vivència positiva de suport enforteix el *sentiment de seguretat* amb la conseqüent millora en la qualitat de vida de les persones.

A partir d'aquí pues molta gent té un marc de relació i tal pues limitat que si conegués un altre se li obririen moltes portes i el que fa la Fundació Marianao és intentar obrir aquestes portes a molta gent. I que quan ho descobreixen diuen "ostres, això és molt xulo". *Aquí descobreix una realització personal o he descobert un àmbit que jo pensava que no existia*. I el que intenta és que això pues es vagi escampant a cada vegada més gent, i que cada vegada més gent sigui la que pugui reconèixer aquests valors en ella mateixa i que pugui aplicar-los. EPM7 AT- 35:48

Formar part de processos comunitaris i/o col·lectius de treball conjunt i coordinat per part d'un grup de persones, fa possible l'assoliment d'objectius pel bé comú. Aquest treball conjunt afavoreix el desenvolupament del sentiment de pertinença. Compartir objectius i espais de debat, de diagnòstics compartits i d'acció comunitària, crea aliances entre les persones i els grups i millora el seu benestar. Les persones es senten més identificades amb el seu grup social i la seva percepció de suport social serà més àmplia i la vivència comunitària també esdevindrà més intensa.

La gent sent que això és meu i el bonic d'això és el procés en el qual la gent s'ho apropia, el mateix que en el cas que les casa dels colors, aquí vam aprendre, cinc anys després vam ocupar allò però aquí la gent s'ho estima perquè jo aquí he participat, em sento vinculat en aquest edifici. Aleshores aquest edifici: té anima, fa que tingui anima i esperit i nosaltres també diem que Marianao és una terra fecunda i és tant fecunda perquè esta regada amb les llàgrimes i la suor i la sang de molta gent. EPM1 AE - 29:10

Yo puedo sentirme parte de algo porque tengo un sentimiento de identidad muy fuerte o simplemente me siento parte [...] pero a la vez de sentirse parte de Marianao y de decir "no, yo soy parte de Marianao", puede decir "no, yo soy parte de Marianao y construyo Marianao". Para mí ese es como el ideal de ciudadanía eh, no creo que sea lo que más se reproduce, pero es lo ideal. Las personas son y construyen el entorno en el que están. EPM6 AT- 34:40

És especialment remarcable la importància que l'entitat i els professionals que formen part de la mateixa concedeixen als processos de creació de xarxes relacionals amb el col·lectiu juvenil, ja que aquestes xarxes permeten als joves implicar-se en projectes socials conjuntament amb els seus iguals. Aquests projectes que poden néixer com accions o processos puntuals, en moltes ocasions fan possible la creació de grups estables, que ajuden també a enfortir relacions amb continuïtat i qualitat.

Fer possible que s'avanci en una consciència crítica, solidària i participativa que promogui unes noves relacions socials que facin efectiva la prioritat de la persona i la solidaritat amb els empobrits. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:39

Treballen en la direcció d'estimular o oferir les oportunitats per a que persones, grups i/o col·lectius del territori impulsin el seu projecte social. Entenem doncs aquesta àrea com l'espai de contacte, de permeabilitat, d'equilibri que permet l'exercici del compromís social i la transformació de l'entorn més proper. Es tracta així d'una autèntica escola de militància i de capacitació democràtica que permet persones joves i adultes, impulsar el seu projecte vital. FM_Premi Joaquim Grau - 1:115

Un quart eix que no hem vull descuidar té molt a veure amb el foment de la participació. Un quart repte diríem, més en clau juvenil, tot i que s'intenta treballar amb infants també, és un dels elements presents del nostre projecte educatiu, tot i que on més fàcil és visibilitzar-lo és sobretot amb el l'enfocament amb el terreny dels joves..., té molt a veure amb formació en l'àmbit de la participació social, és a dir, com ho fem per estimular processos, per atorgar oportunitats reals a de participació a joves al barri per implicar.

Segons els adolescents i joves, en relació a la generació de xarxes de suport social, opinen entorn a nou ítems del qüestionari. Els dos primers (gràfics 36 i 37) fan referència a la millora de les xarxes de relacions. En primer lloc, l'ítem "l'entitat promou activitats que permeten que els infants i adolescents puguin tenir més amics" mostra com els joves perceben que participar a la FM els possibilita tenir una xarxa d'amistats més amplia. Una xarxa que s'amplia gràcies a les activitats que realitzen a l'entitat. Mostren estar "totalment d'acord" amb aquesta idea 17/35 joves i "molt d'acord" 11/35. Dels joves restants, responen amb el valor "bastant d'acord" [6/35] i "una mica d'acord" [1/35]. En el segon dels ítems "participar a l'entitat permet ampliar la xarxa de relacions personals" un 74% de les respostes s'aglutinen en els valors de resposta "totalment d'acord" [15/35] i "molt d'acord" [11/35]. I caps dels joves mostra no estar d'acord amb la qüestió plantejada.

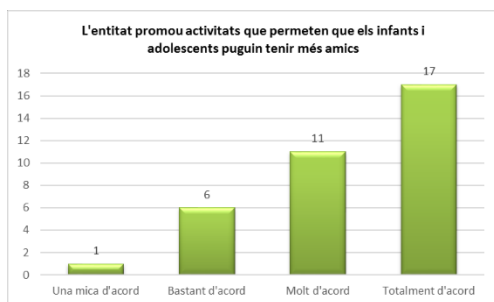
Els dos ítems següents (gràfics 38-39) fan referència a la percepció dels joves en relació a la capacitat de l'entitat per a vincular-los a la mateixa, així com al seu paper en la millora de la FM. En relació a "l'entitat realitza activitats que ajudin als infants i adolescents a sentir-se part de l'entitat" un 57% [20/35] de les respostes recollides mostren estar "totalment d'acord" amb la mateixa i un 20% diuen estar "molt d'acord" [7/35], sent aquest l'ítem que mostra un percentatge més elevat d'acord en el valor "totalment d'acord". Per l'ítem "l'entitat possibilita que els participants s'impliquin en la millora de l'entitat" els resultat també mostren que el major grau de consens es dona entorn el valor "totalment d'acord" [13/35] seguit del valor "molt d'acord" [12/35]. Aglutinant de nou, entre els dos valors, més del 70% de les respostes.

Els cinc ítems restants (gràfic 40 al 44) fan referència a les possibilitats de realitzar accions conjuntes amb altres persones i institucions del barri, orientades a millorar el territori. Un primer ítem, valora el grau d'acord en relació a la "realització d'accions solidàries per part de l'entitat" que presenta un considerable consens en la percepció, per part dels participants en el qüestionari, entorn el valor "totalment d'acord" [15/35]. Un segon ítem aporta informació relativa a la percepció dels joves en relació a si "l'entitat promou que els veïns/es puguin donar resposta a les del barri de forma conjunta", les respostes a aquesta resposta es concentren majoritàriament entorn els valors "totalment d'acord" [13/35] i "bastant d'acord" [14/35]. Sent per tant l'ítem que més dispersió mostra entre valors que marquen un alts grau d'acord i un mig grau d'acord.

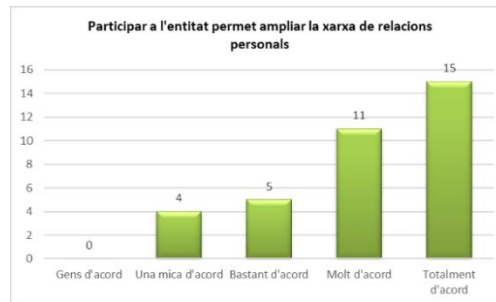
Els tres ítems finals estan relacionats amb el treball conjunt amb institucions i persones del territori. Dels tres ítems, dos d'ells presenten uns valors similars d'acord en les seves respostes, agrupant-se el major consens en el valor "totalment d'acord" [12/35], concretament ens referim als ítems: "des de l'entitat es realitzen activitats conjuntes amb l'escola, la família i el barri" i participar en l'entitat m'ha permès col·laborar amb institucions del barri". La diferència més significativa és que en el segon dels ítems un dels joves manifesta no estar "gens d'acord" amb la qüestió paltejada. I, finalment, l'ítem "participar a l'entitat m'ha permès treballar conjuntament amb persones adultes del barri" (gràfic 37) és el que presenta el menor grau d'acord en la categoria de resposta "totalment d'acord" [9/35], sent molt d'acord" el valors que acumula més respostes [12/35].

En resum, podem afirmar que la percepció mostrada pels joves a través de les seves respostes és positiva pel que fa a la idea de la generació de xarxes de relació i suport social derivades de la seva participació a la FM.

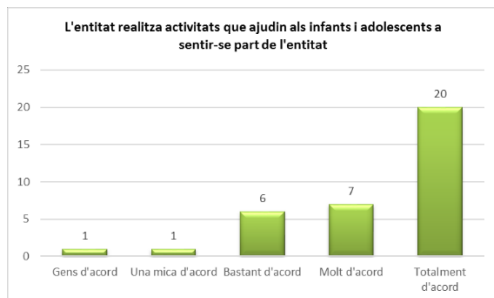
Gràfic 36

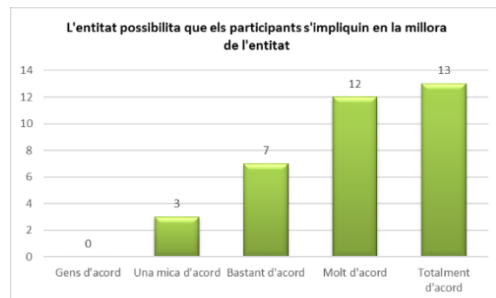
Gràfic 37

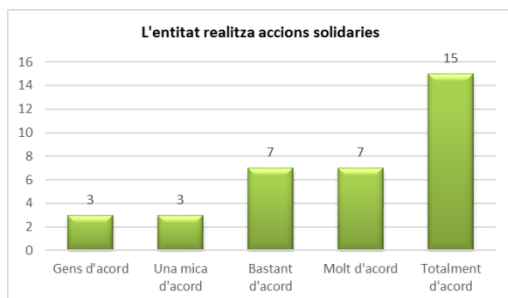
Gràfic 38

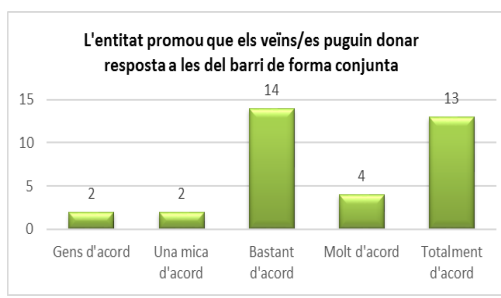
Gràfic 39

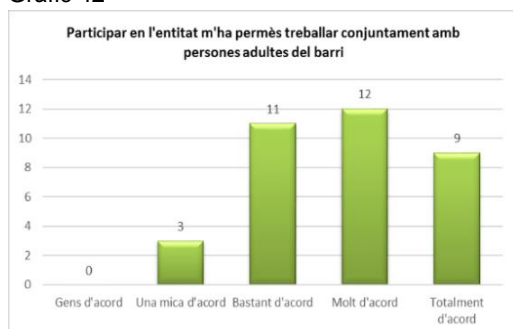
Gràfic 40

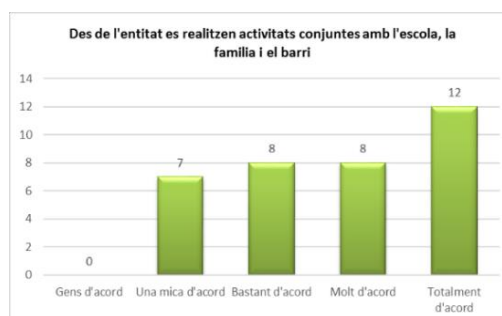
Gràfic 41

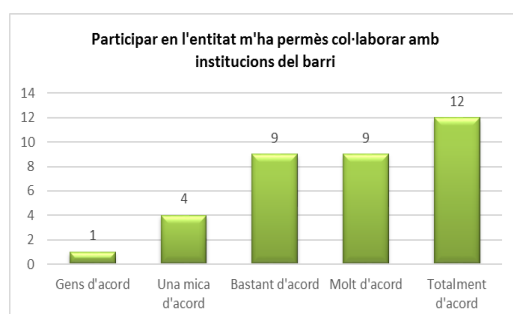
Gràfic 42

Gràfic 43

Gràfic 43 bis

4.6.5 Cohesió social i Inclusió social

Dos aspectes configuren la relació entre la cohesió social i la inclusió social que promou l'entitat. El primer te a veure amb el grau d'inclusió en els diferents contextos socials que promou l'entitat i, un segon aspecte està vinculat a la protecció que la població troba davant dels riscos socials i que es treballa també des de l'entitat. Per tal de reduir els efectes d'aquests dos aspectes i possibilitar, per tant, la inclusió social són necessàries polítiques públiques de caràcter social i educatiu que possibilitin a tots els col·lectiu la millora de la seva qualitat de vida (formació, treball, alimentació, salut, lleure...).

Des de la FM cal destacar la importància que els agents interns i externs entrevistats donen al treball conjunt entre tots els agents de la comunitat (administració – recursos tècnics i ciutadania). Aquests comparteixen necessitats i expectatives al territori i que mitjançant el treball conjunt, ofereixen respostes a necessitats per a la millora dels *drets socials* (polítics, econòmics, processos de redistribució social i enllaços socials,...) de tota la ciutadania.

La cohesió social, per mi, es la capacitat que té un territori de tenir connectades totes les realitat que hi conviuen a dins [...].Jo crec que la cohesió social té molt a veure amb compartir unes necessitats i unes expectatives en un territori determinat. Amb lo qual això fa que tota la gent que hi conviu, des de l'administració, des de recursos tècnics i des de la ciutadania – si poséssim aquestes tres grans dimensions que conviuen en un territori -... doncs si hi ha això comú, expectatives, realitats i necessitats, doncs llavors existeix la cohesió perquè tots van a una [...].La cohesió social passa quan hi ha mecanismes que connecten la comunitat i que aquest tres grans actors – administració, recursos i ciutadania – doncs es relacionen i es lliguen; i s'ajuden uns els altres amb uns objectius comuns.
EPM4 AE - 32:16

Ciutadans d'una comunitat en aquest cas si estem parlant del barri de Marianao hi hagi una convivència, que existeixi relació, que existeixi igualtat en tot el que te a veure amb les polítiques

públiques...i en els serveis, que hi hagi una qualitat de vida i un benestar dintre de la comunitat i que no existeixi conflictes. La convivència i la relació positiva entre les persones que hi conviuen en un territori concret. EPM3 AE - 31:15

Al final la cohesión social es que un territorio o una sociedad tenga las herramientas suficientes y necesarias para garantizar que todo el mundo tiene oportunidades, que todo el mundo tiene garantizados los derechos, que todo el mundo se siente parte y forma parte, y está cohesionado y entiende que no es un único ser individual, sino que forma parte de todo un colectivo. Para ello hay que tener en cuenta muchos factores: culturales, educativos económicos, incluso la cohesión social es imposible trabajarla sin una perspectiva urbanística, bueno una serie de cuestiones; luego ya dependiendo del punto de vista que tenga cada uno de tiene que respetarse la justicia social o la igualdad de oportunidades la cohesión social tendrá un desarrollo del cien por cien o del cincuenta. EPM6 AT - 34:13

Un element destacat per a les persones entrevistades com a promotor d'inclusió social per la cohesió social és la participació dels infants i adolescents en els processos comunitaris. Concretament, fan referència a processos que afavoreixin que els col·lectius coneguin l'entorn i s'impliquin en el mateix, sempre partint de les capacitats i habilitats pròpies del moment evolutiu en el que es trobin. Tot plegat protegeix davant de riscos socials derivats de l'aïllament i l'exclusió social. Tanmateix, els agents interns de l'entitat consideren que aquest és un aspecte millorable en algun dels projectes d'infància i adolescència, com per exemple el centre obert.

Però jo crec que el fet de treballar infància i adolescència en col·lectius tancats, en espais tancats, jo crec que limita d'alguna manera la promoció de la cohesió en el sentit de que els tens els col·lectius i perds l'oportunitat de treballar aspectes de relació d'aquest col·lectius amb l'entorn, amb altre tipus de col·lectius... I per aquí jo crec que es podria fer una feina. El que passa es que cada vegada més els projectes de centre obert venen molt tancats... cal dir que la concepció comunitària a Marianao sempre a estat clara i ara, en el tercer sector s'està treballant un nou model de centre obert i comença a ser un eix a tenir en compte. Però a nivell d'entitat, en aquest col·lectius, el resum seria aquest: jo crec que es podria fer més feina de la que es fa. EPM4 AE - 32:19

Un darrer element destacat en relació a la FM com *espai d'inclusió social* fa referència al fet que les persones amb dificultats o manca de relació troben a la Fundació un espai per enfortir contactes i establir relacions de confiança que els permet desenvolupar-se individual i col·lectivament i, per tant, també establir vincles socials que els arrelen i els uneixen a la comunitat, evitant situacions d'exclusió social.

Un altre element significatiu de la FM en relació als processos d'inclusió social és la seva voluntat de *canviar estructures socials*, mitjançant la incidència en les polítiques públiques. La FM cerca ser part activa en el disseny o aplicació de polítiques públiques que malgrat els alts i baixos de les relacions amb les administracions locals actualment valoren com a positiu el nivell de col·laboració entre les AAPP locals i l'entitat. Especialment aquest treball conjunt en la definició de polítiques públiques s'ha desenvolupat en relació a les polítiques de participació ciutadana, àmbit on la FM te una llarga trajectòria i on pot aportar elements de valor contrastat a partir de la seva pràctica social.

Actualment, diríem que la nostra presència a la ciutat o la nostra vocació és de servei públic, ho hem manifestat en diverses ocasions. La nostra vocació és de complementar, d'articular espais de complementarietat amb les polítiques de ciutat. Nosaltres sentim i, i reivindiquem la vocació també de política pública, o sigui ens convertim i reivindiquem el nostre ideari també parla de la dimensió de..., tot i, tot i que som una, una iniciativa privada, som, diríem ens assentim societat civil, tot i així, estem legitimats per participar en la construcció de polítiques públiques no i ho estem fent des de la nostra l'escala més micro. EPM2 AE - 30:48

La relació amb l'ajuntament i amb l'administració local ha millorat moltíssim en aquests últims anys, moltíssim vull dir..., vol dir, realment, ha millorat molt significativament i objectivament parlant, hem millorat molt en canals de comunicació..., en espais de relació, en espai de creació conjunta... La fundació fa que arribin recursos al municipi que si no estiguessin no arribarien. A la inversa l'ajuntament ens ajuda a buscar recursos també per impulsar projectes a fundació Marianao. Ens retroalimentem, en determinats programes i actuacions. Assessorem algunes polítiques..., o sigui hi ha una relació diríem de molta fluïdesa actualment. EPM2 AE - 30:49

En el terreny de la participació bàsicament, aquests últims anys hem estat junts treballant en polítiques de joventut fonamentalment, sí. S'ha enfocat molt en, el terreny del que son programes de joventut des de la dimensió de com enfocar la participació dintre dels instituts, o sigui, volen coherència amb el que nosaltres sabem fer. Hem estat, estem treballant junts en programes com el tema del foment de l'esport i la participació juvenil envers el programa "Ventepaka". EPM2 AE - 30:50

El treball realitzat des de l'entitat vol interpel·lar a les administracions públiques com a responsables de la garantia de drets de ciutadania i que cerca introduir elements que per l'entitat han de ser definitoris d'aquestes polítiques concretament: a) polítiques dissenyades des de i amb la participació de tots els ciutadans; b) polítiques, que des de la proximitat, facilitin processos de coproducció i de protagonisme de les persones, c) polítiques on els ciutadans siguin agents actius i responsables de la inclusió, desenvolupant capacitats d'autogestió i de resolució dels problemes.

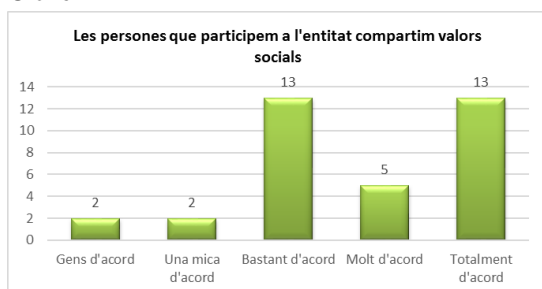
Que como sociedad a estos colectivos a esas personas y esos colectivos los dejamos de lado y no prestamos atención a ellas. Y ahí es donde entran en juego colectivos, como es Marianao, que dice: "eh, yo no quiero una sociedad en la que haya gente que se quede atrás, por lo tanto, hay que hacer cosas para que la gente no se quede atrás. P34: EPM6 AT - 34:15

La nostra missió té molt, té molt de, no m'han formulat mai aquesta pregunta però si que el nostre ideari parla del, de les nostres finalitats. Hi parlem de volem construir una societat més justa, més solidària, on hi hagi igualtat d'oportunitats per les persones, volem combatre les desigualtats que es presenten al nostra territori, la nostra comunitat. Volem atorgar, volem donar la veu també a les víctimes, des del nostre plantejament ideològic, que és un plantejament molt polític més que pedagògic podríem dir en molts casos, sempre, sempre fem referència a aquest element. Que Mariano sempre s'ha postulat, ha estat al costat de les víctimes, de les persones que, que pateixen, per tant si, des de d'humilitat més absoluta, per descomptat, perquè assumim que som una entitat diríem, amb una determinada incidència, però que sol no, no, no podem contrarestar o combatre totes les situacions que es donen de desigualtat o d'injustícia però, jo crec que si, que moltes de les actuacions que estem desenvolupant van en aquesta línia. P30: EPM2 AE - 30:27

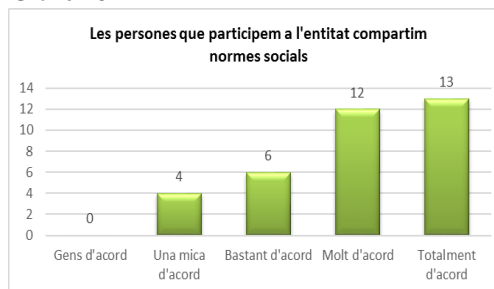
La percepció dels joves sobre la capacitat d'inclusió social de l'entitat s'ha mesurat a partir de dos ítems. El primer dels ítems: "les persones que participem a l'entitat compartim valors socials" (gràfic 44), presenta una alta dispersió en les respostes recollides "totalment d'acord" [13/35]; "molt d'acord" [5/35]; "bastant d'acord" [13/35]; "una mica d'acord" [2/35] i gens "gens d'acord" [2/35]. Podem observar que aproximadament el 51% de les respostes s'aglutinen en els valors que mostren un alt grau d'acord amb la qüestió plantejada i un 42% ho fan en les respostes que mostren un mig/baix grau d'acord.

El segon dels ítems: "les persones que participem a l'entitat compartim normes socials" (gràfic 45) presenta resultats absolutament positius, ja que el 71,4% de les respostes es situen en els dos valors que mostren el màxim nivell d'acord. Per tant, podem considerar que els joves perceben que les persones que formen part de la FM comparteixen especialment normes socials, element que possibilita una harmonia considerable en relació a la convivència i a la possibilitat de compartir projectes comuns. En relació, als valors compartits aquesta percepció es presenta més dispersa.

Gràfic 44

Gràfic 45

4.6.6 Reptes

Els agents entrevistats fan referència a diferents reptes relacionats amb aquesta temàtica, considerant que la Fundació Marianao haurà de seguir treballant per tal millorar la seva aportació vers la cohesió social al territori d'actuació. Concretament, els reptes plantejats són:

- Abordar les *noves situacions de pobresa* generades per l'actual situació econòmica i generar sensibilització social entre la ciutadania per evitar actituds xenòfobes i/o racistes.

Tenemos un sistema que, en ese sentido, no sé si intencionadamente o no, nos hace siempre mirar hacia abajo para mirar al que menos tiene y no nos hace mirar hacia arriba y mirar al que más tiene. Entonces, cuando hay una ayuda social y se dice “es que siempre se lo llevan los mismos”, ostras, estamos repartiendo miseria y en vez de exigir que haya más derechos y más recursos para luchar contra esto estás pidiendo que te den a ti esos recursos y que no se los den al otro. Entonces, gestionar esto que al final son pequeños riesgos de psiconatos de xenofobia, racismo, populismos peligrosos y que atentan contra la cohesión, porque estos al final lo que hacen es romper una sociedad, yo creo que eso es un gran reto. Y ahí vamos a tener que estar muy atentos y cada vez vamos a tener que tener una perspectiva (y Marianao también lo va a tener que hacer yo creo) de trabajar desde lo micro, desde la proximidad, pero siempre poniendo muy de relieve lo macro. EPM6 AT - 34:21

O sea, nosotros estamos luchando por mantener nuestro barrio, Marianao lucha por mejorar su territorio y dar oportunidades a las personas, pero es muy importante que con las personas con las que estamos hay muchas partes en este mundo que están muchísimo peor que nosotros, aunque no te lo creas en ese momento porque tú estás mal. Y sensibilizar es eso es muy importante. EPM6 AT - 34:21

- Continuar garantint que els *recursos econòmics* que l'entitat gestiona per les famílies puguin millorar de manera eficient i eficaç la seva situació econòmica i, els ajudi a generar canvis. Una ajuda orientada a capacitar a les famílies i col·lectius i no a consolidar les mancances o dificultats o la seva necessitat d'ajuda.

I segon el que estem fent és assegurar que les famílies que rebin aquests recursos primer, són famílies que ja estan ateses a Marianao, són famílies que ja coneixem, per tant que hi ha una certa garantia de que aquests recursos van a parar allà on han d'anar a parar i segon que hi ha un control, diguem molt, molt, molt exhaustiu des del punt de vista del control d'accés a aquest recursos, per tant no es un, no estem, intentem que no esdevinguin tampoc un ús, bueno, coneixem una mica la realitat eh, de les ajudes i de, de la picaresca que, que generen, no? Hem preguntaves pels tres reptes principals en matèria de cohesió. EPM2 AE - 30:36

- Col·laborar en la generació de noves fórmules que puguin abordar les dificultats d'*accés al treball*, especialment dels joves, des d'una perspectiva ampla. Mesures que treballin tant aspectes a nivell micro, com per exemple la manca de formació i

també aspectes de nivell macro com l'estructura del propi mercat. En relació al segon aspecte, és un repte que no només depèn de la FM però que apel·la a la seva capacitat de ser altaveu de les persones amb menys recursos. Un altaveu que ha de poder treballar per a produir canvis estructurals en el marc de les administracions i de la classe política. Estaments responsables, conjuntament amb la ciutadania, de cercar respostes per a reduir la fractura social existent.

Un la ocupació. Per mi és claríssim, no només la ocupació des del punt de vista de la falta d'accés al treball, sinó de totes les situacions que acompanyen no, aquest, aquest procés..., la inactiva en el terreny dels joves, per exemple, l'abandonament de la, dels estudis per part de molts joves, la falta d'expectatives, la situació dramàtica de, de moltes famílies que, que els, una mica que..., parlo de les conseqüències bàsicament, de la falta de la feina. El que passa és que aquí hem de canviar, no és només l' accés a la feina o la generació d'ocupació, hi ha tot un problema també estructural del propi mercat. EPM2 AE - 30:38

- Generar respostes socioeducatives a realitats socials com la *salut mental*. Des de l'entitat es detecta la necessitat de generar propostes adients per a joves amb problemàtiques de salut mental que no poden participar en el programes actuals o joves amb altres realitats que no poden accedir als recursos més normalitzats o estàndards.

Jo crec que amb el tema d'oportunitats de vida, aquí estem fluixets. Jo crec que si que si, que si que ho intentem però que no se si realment estem donant la resposta que necessiten els nostres joves i els nostres i les nostres famílies. No se si ens falta innovar una mica més. GDM1-45:36

A la planta dels joves d'abaix jo crec que de vegades ens falta poder donar resposta a les noves necessitats que hi ha... vull dir, jo crec que estem veient històries de salut mental... GDM1-45:37

O crear recursos per a ells. Perquè avui en dia amb el tema de garantia juvenil o amb vull dir és queden fora les persones sense papers, vull dir que hi ha històries que estan al carrer, que la realitat formativa que hi ha no s'ajusta a ells. GDM1-45:344

- Facilitar les estructures necessàries que garanteixen la igualtat d'oportunitat en l'accés a l'*educació*. L'educació esdevé un dels principals recursos per a potenciar l'autonomia i l'apoderament de la ciutadania generant així més cohesió social. Garantir espais educatius de qualitat adaptats a les diversitats facilita que les persones puguin desenvolupar les seves capacitats i aprendre a gestionar-les de forma autònoma, més concretament, oferir propostes formatives amb una perspectiva de futur elevada.

Des de el punt de vista educatiu, seria aconseguir que tots els nanos i nanas tinguessin les mateixes oportunitats, les mateixes oportunitats per poder-se desenvolupar en la seva vida, cadascú amb les seves capacitats o amb els seus, el que vulgui, però si, tenir, jo crec que el pitjor de la cohesió social, tots els nanos no tenen les mateixes oportunitats, per a mi és el més importat. EPM8 AT - 36:10

Creo que a nivell tecnològic som una entitat que tot el tema de noves vies d'inserció laboral per joves, no dic que el perfil d'informàtica no sigui el correcte però que potser podríem innovar i intentar que els nostres joves tinguin com un plus. Però no ho se, jo no parlava dels recursos que tenim, si tinguéssim més recursos podríem fer una oferta de formació per joves que potser pensem en un futur d'anys vista fossin d'una inserció laboral positiva i saps el que et vull dir? Tot el tema del robòtica... tot aquest tema. Jo crec que és una oferta que a futur... no se si realment estem formant als nostres joves per una ocupació futura, entens el que et vull dir? GDM1-45:39

Per a mi un repte en un futur és garantir que un jove que nosaltres formem, el formem en una formació que tingui una sortida professional bona... GDM1-45:40

També poder arribar als joves no vinculats a cap entitats i ser per ells un espai de trobada i de desenvolupament personal i social.

Hi ha grups de joves que no estan vinculats a cap entitats, no ho hem de fer tot nosaltres, jo queestic aquí potser el recurs que t'ofereixo aquí...però si que és veritat que dins de la feina que em de fer... no deixa de tenir a joves que estan OUT, i hem d'intentar que aquest jove faci alguna cosa. GDM1-45:43

- Evidenciar davant *les institucions públiques responsables els buits existents* tant en aspectes relacionats amb formació, l'educació o l'ocupació. La FM una vegada més no es veu únicament com una institució generadora de respostes socials i educatives, sinó que també te un gran potencial com a mediador i activador de reivindicació social i com a mitjà per a la visualització de situacions d'injustícia social.

També, en relació a les polítiques, destacar que els professionals de la FM consideren que les polítiques de Joventut són encara un repte a la ciutat. També la Fundació en aquest àmbit cal que segueixi actuant com a referent i com a interlocutor vàlid i expert en la definició de polítiques que visualitzin al col·lectiu jove com agent de canvi i de transformació social, contribuint així a la millora de les polítiques juvenils.

Per nosaltres era ser referent en un territori en temes de joves en temes de construcció d'entitat juvenil, sobretot per que com es una edat que com les polítiques públiques si més no de l'administració, normalment no es responen o no donen prioritat al col·lectiu juvenil. Es a dir hi ha moltes coses per infants...hi han moltes coses per gent gran...però moltes vegades el col·lectiu juvenil es el col·lectiu oblidat , quan penso que és el més important perquè està creixent, el que està construint ciutadania, amb la qual cosa crec que s'ha de cuidar. I on el repte es ser referent en accions dirigides als joves i per a que ells puguin crear la seva pròpia construcció. EPM3 AE - 31:19

Nosaltres si que estem en col·laboració amb l'ajuntament de Sant Boi, si que fem reunions amb el departament de Joventut, perquè ells tenen uns altres serveis com a joves i nosaltres em de ser capaços de no replicar...hi ha un punt de no fer exactament el mateix per que no té sentit, sinó intentar derivar, captar joves per derivar als espais i de més...però tot i això no n'hi ha una construcció d'identitat juvenil i de ciutat. EPM3 AE - 31:29

És un repte. Perquè no és un repte nostre? No dic atendre'ls eh, però dic si que ha de ser un repte de dir no pot ser que siguin 30, 40, 50 joves que "esten en tierra de nadie", no se si ha de ser un repte nostre. Com atendre'ls no se si es un repte, perquè atendre'ls o fer una demanda a administració pública de que això està passant i ha d'haver-hi un recurs ja sigui del lleure o ja sigui d'educació o ja sigui de formació. Un recurs com pot ser un local de la casa del carrer Miquel que puguin agafar i començar a fer una feina millor, de proximitat, d'acompanyament però el que no poden fer és "ver la realidad y como no tengo ningún recurso para atenderla"... GDM1-45:46

- En relació a l'oci, es detecten mancances en dos nivells. El primer esta relacionat amb l'existència espais on joves de diferents realitats puguin desenvolupar les seves experiències d'oci lliure i no organitzat, espais, per tant, que evitin situacions d'aïllament social que viuen alguns joves. Aquest espai d'oci, a més a més, és identificat com espai en el que connectar amb certs joves i iniciar processos d'acompanyament en altres àrees com la formativa, la psicosocial. El segon aspecte es troba més vinculat a facilitar l'accés a les ofertes d'oci existents al joves de les diverses realitats socials existents al municipi i al barri.

L'altre repte és la falta d'oci. Un centre actiu. D'oci que hi ha? L'skatepark, el cine de Sant Boi que és car, no, lo siguiente. Clar de zero coste pues en la calle... que puguin estar amb el seu altaveu. És un perfil de jove de carrer. La seva dinàmica és al carrer. GDM1-45:51

Per tant creieu que l'oci podria ser una bona manera d'arribar aquets joves i que més que una tutoria o en un despatx, si? Ho compartim! GDM1-45:53

Es que a nivell de recursos per a l'aïllament social jo crec que també és això, la falta d'oci. Perquè al final si hi ha oci no hi ha aïllament, perquè s'agrupen. GDM1-45:53

Llavors seria facilitar l'accés i la manca d'oferta. GDM1-45:55

Iniciem ara la presentació dels resultats aportats pels participants en relació a les dues metodologies del model de lideratge social que estem presentat: el treball comunitari i l'acompanyament.

4.7 Treball comunitari

En aquest apartat presentarem les aportacions dels participants entorn el treball comunitari a la FM. Aquesta anàlisi la presentarem a partir de tres elements: el treball en xarxa; el grup com a context de relació i de creixement personal i la dinamització sociocultural.

4.7.1 Treball en xarxa

El treball en xarxa és un dels elements principals del treball comunitari en el marc del model de lideratge social que estem analitzant en aquest estudi. Presentem els seus resultats a partir de tres aspectes que ens aporten les persones participants en el mateix en el marc de la Fundació Marianao. Concretament analitzarem: [1] com s'entén el treball en xarxa per part dels participants a l'estudi, [2] finalitats i objectius del treball en xarxa orientat a la millora social i [3] Metodologies i tècniques del treball en xarxa.

[1] Com s'entén el treball en xarxa

La Fundació Marianao participa com agent expert en diferents *xarxes de treball*, orientades a la generació de propostes que millorin la situació social de la ciutadania. Unes xarxes que a partir del treball compartit d'experiències i de la reflexió conjunta són impulsores de noves propostes. En especial pretenen visualitzar les necessitats socials emergents per tal de cercar vies de solució compartides. És, per tant, un treball plantejat des de la perspectiva de la cooperació, entesa com la construcció conjunta de propostes interdependents que es construeixen de forma simultània.

Participem en diferents xarxes, per exemple; des de benestar i família de la Generalitat, hem treballat en una comissió amb diferents entitats del territori de Catalunya, amb temes de família. Quines necessitats tenen les famílies, quina resposta, sobretot amb tota la situació de crisi que n'hi ha i tal. Llavors és quan s'alerten i és quan treballem molt més el tema de la... és a dir, com a persones que treballem el territori, que coneixem la realitat del territori, poder ser altaveu de les coses que passen al territori i poder fer incís amb el tema de les polítiques; doncs en això també participem. EPM5 AE - 33:74

Formem part de la xarxa de FEDAIA, amb altres entitats de Sant Boi, això provoca doncs que determinats moments l'any es facin trobades conjuntes, trobades amb el programa d'infància per exemple, o amb tots els centres oberts de la ciutat es fan alguna activitat. EPM2 AE - 30:70

Formem part de comissions municipals, per exemple en el marc de tota l'estratègia de participació municipal, formem part del pla de desenvolupament comunitari del barri de Marianao. Estem formant part també del pla local d'inclusió, un pla local vinculat a promoure iniciatives en el marc de la inclusió social. I estem participant en moltes xarxes a nivell local i també de, fora del municipi amb aquest propòsit de construir espais de treball conjunt, de generar sinergies. EPM2 AE - 30:71

Treball en xarxa que permet compartir objectius per part dels professionals i dels recursos de la comunitat. Per a la FM, el treball en xarxa esdevé també una opció d'enfortiment del teixit associatiu de la ciutat. Sumant i interrelacionant recursos de caràcter material i humà, coneixements i experteses, les possibilitats de transformació social es multipliquen i els efectes es distribueixen entre un major nombre d'infants, adolescents i joves i ciutadans, en general.

Un treball sistemàtic de col·laboració i complementarietat entre els recursos del territori que, a partir del treball compartit, es poden establir espais de col·laboració estables i sistemàtics per a potenciar el treball conjunt.

El que estem intentant es posar a sobre, al mateix nivell, a la mateixa taula, molts agents que estan treballant amb la mateixa vocació al territori amb el propòsit de sumar recursos, optimitzar el que ja s'està fent, és a dir, posar en contacte experiències que s'estan desenvolupant i que a vegades estan d'esquenes. EPM2 AE - 30:21

El treball en xarxa entre els serveis socioeducatius i socioculturals del territori i la pròpia societat civil és una de les estratègies que la Fundació Marianao sosté com a identificatives de la seva intervenció.

La Fundació aposta per articular-se com un moviment comunitari i social, que es vincula amb l'amplia teranyina d'entitats i institucions de base amb les que compartim projectes similars i finalitats globals, tot sumant esforços per impulsar un desenvolupament comunitari de Sant Boi de Llobregat i comarca, que reivindiqui i generi polítiques públiques de transformació social. FM_Premi Joaquim Grau - 1:20

Estem en xarxes, històricament, hem format part també de la tradició de Marianao de, diguem la construcció de relacions amb aquesta sensació diríem, amb aquesta vocació de generar capil·laritat amb el territori, amb les entitats de tot tipus a més tenim aquesta vocació d'entendre'ns amb intenció d'entendre'ns amb tothom. EPM2 AE - 30:19

[2] Finalitats i objectius del treball en xarxa orientat a la millora social

Com ja hem esmentat a l'inici d'aquest apartat, la Fundació Marianao al llarg de la seva història com entitat social ha format i forma part d'un gran nombre de xarxes i espais de treball conjunt amb diferents agents del territori, orientades totes elles a sumar i complementar esforços per assolir millores socials i/o a reivindicar drets socials de la ciutadania de Sant Boi i del barri de Marianao. Xarxes plurals i diverses en configuració i temàtiques d'interès, però que comparteixen la implicació de la societat organitzada i el treball conjunt i compartit pel bé comú.

La seva intervenció ha estat molt important en les polítiques socials, juvenils, culturals, urbanístiques i mediambientals. Així mateix, ha tingut i té un paper cabdal per l'enfortiment d'un teixit associatiu compromès amb el benestar dels ciutadans i ciutadanes, sobre tot aquells i aquelles que es troben en una major indefensió i vulnerabilitat social. FM_Premi Joaquim Grau - 1:17

El compromís social de l'entitat també s'expressa en la seva presència a la Mesa Cívica pels Drets Socials i en les diverses propostes per a la millora de la qualitat de vida del barri i de la ciutat. FM_Premi Joaquim Grau - 1:80

Tot entenent que l'educació dels nostres nens i nenes és una responsabilitat de tota la comunitat, i per tant ni la família ni l'escola tenen totes les competències necessàries per a la seva educació complerta, entenem que el programa d'infància juga un paper essencial en aquest procés educatiu per a més de 150 infants de la nostra comunitat. La seva presència popular i estratègica en el barri permet articular accions de millora de la xarxa educativa de la comunitat, contribuint a donar suport a les famílies per l'educació dels seus fills, quan cal, o bé reforçant la tasca escolar dels nostres infants. Per tant, definim un projecte que, més enllà de la intervenció educativa amb els infants, articula tot una sèrie de coordinacions amb aquests agents educatius per a potenciar la seva implicació. FM_Disseny Projecte CIM DEFINITIU - 5:3

Així mateix, també amb perspectiva històrica, els agents de territori reconeixen el treball que realitza la fundació en la generació d'aliances i per a l'activació de processos de millora del territori. Unes aliances establertes amb altres col·lectius, però especialment amb els veïns i veïnes que han volgut sumar-se a la proposta de la FM per a fer créixer la seva comunitat. Especialment s'identifiquen tres objectius del treball en xarxa pels quals la FM treballa: el desenvolupament sociocultural dels infants i joves, la resolució de problemes compartits i el paper actiu del teixit social.

- En relació al primer destacar la importància de les propostes educatives de la FM per a permetre un major *desenvolupament sociocultural dels seus infants i joves* en un espai social més digne i amb el màxim d'oportunitat per a tots ells.

[...] si analizáramos ese barrio durante los años ochenta, como estaba a cómo está ahora, la contribución de Marianao a conseguir todo eso es muy alta. Y ha sido gracias a que ha tirado de gran parte de la sociedad del barrio, que, si ellos no hubieran estado ahí para poner el acento en esas personas, las administraciones no lo hubieran hecho. Y han hecho una labor ahí muy importante. EPM6 AT - 34:16

- La participació en la construcció de polítiques públiques com resposta col·lectiva a la resolució dels problemes compartits, és una de les finalitats que per a la Fundació Marianao te el treball en xarxa.
- La FM lidera iniciatives que s'orienten a substituir o complementar la delegació de certs sectors socials en la classe política d'aquesta responsabilitat i *incentivar un paper actiu del teixit social* en la recerca conjunta de respostes. Unes respostes que ofereixen propostes col·lectives a les necessitats del territori.

La vocació és com fer que la ciutadania s'impliqui en la construcció de polítiques públiques. Un mica superar aquell, aquella lògica de que la política només està més que en mans dels polítics, o sigui, fer que la política aterri als territoris i fer que a través dels grups d'acció ciutadana que hem constituït, els GACS. Estem parlant actualment d'una estructura de tres grups d'acció comunitària, els tres GACS. El GAC de salut, el GAC d'educació i el GAC de convivència. EPM2 AE - 30:20

La FM es reconeguda també per la seva capacitat d'optimitzar els recursos i d'afavorir la construcció de xarxes al territori, elements que permeten una major eficiència i eficàcia de les iniciatives i dels recursos. Alguns exemples són el projecte Marianao te Cor, o el projecte de participació als instituts.

"Si, porque además ha sabido trabajar en silencio. O sea, ha sabido y otros han hecho el ruido por ellos. Marianao ha ido haciendo, ha ido haciendo, ha creído un modelo, no ha renunciado a ese modelo, ha tenido cicatrices, ha tenido conflictos (administraciones) y eso al final te genera un currículum de valía y de coherencia brutal, y es cuando de verdad la comunidad te mira y dice "ostras, estáis haciendo mucho por el territorio", pero no porque lo estéis haciendo vosotros al cien por cien, sino porque estáis ayudando al territorio a hacer cosas. EPM6 AT - 34:58

[3] Metodologies i tècniques del treball en xarxa

La informació recollida al treball de camp permet identificar algunes metodologies i estratègies del treball en xarxa a la FM i a Sant Boi. Concretament: a) el treball conjunt al territori, b) la comunicació i el diàleg i c) la creativitat i la innovació social.

- a) En relació al *treball conjunt al territori*, la FM assenyala que utilitza el treball en xarxa a partir dels següents criteris metodològics:

- El treball en xarxa requereix d'accions *integrals i no segmentades*, pròpies del paradigma de l'especialització. Amb aquestes actuacions és possible gestionar els recursos humans i materials disponibles als territoris fent que aquests s'articulin de forma més eficient, que han de possibilitar millores a la població i eines pels professionals.

Treballem molt a mà amb l'ajuntament de Sant Boi, per que es una entitat local que té molt a dir. Amb tots els recursos que intervenen en el territori de Marianao, o bé que no estan en el territori de Marianao però tenen una intervenció directa i amb la ciutadania, creem diferents espais de trobada amb aquests recursos, on es pensen i dissenyen actuacions en base a uns reptes que s'han plantejat. EPM3 AE - 31:3

L'ajuntament feia el seu programa, la nit a Sant Boi i nosaltres fèiem el nostre, el programa "Vente pa ka". Diem ei! Però no us adoneu que el, que el impacte, o sigui es que el nostre impacte a demés amb recursos molt limitats era molt superior al que ells plantejaven no? Vam dir però, escolteu, es que és de sentit comú. Per una qüestió només de recursos, de disponibilitat de recursos que són limitats perquè no ho fem junts? Perquè no fer que el projecte "Vente pa ka" esdevingui el projecte de ciutat? I bueno, això ha costat molt. Obrir els espais, cedir les claus d'un local als joves, entendre que els joves poden tenir el mateix ús i responsabilitat que un conserge o una persona adulta que obri un poliesportiu. O sigui, d'alguna manera es tracta de donar les claus a la ciutat, o sigui les claus al joves. EPM2 AE- 30:80

Estem en col·laboració amb l'ajuntament de Sant Boi, si que fem reunions amb el departament de Joventut, perquè ells tenen uns altres serveis com a joves i nosaltres em de ser capaços de no replicar...hi ha un punt de no fer exactament el mateix per que no té sentit, sinó intentar derivar, captar joves per derivar als espais i de més. EPM3 AE- 31:73

- També permet establir vies de col·laboració i complementarietat en accions i projectes que el territori necessita generant *sinergies positives* entre els diferents agents i, de retruc, per a la ciutadania. Així mateix, el treball en xarxa permet la creació d'estructures de suport més fermes i perdurables.

La Fundació fa que arribin recursos al municipi que si no estiguessin no arribarien. A la inversa l'ajuntament ens ajuda a buscar recursos també per impulsar projectes a fundació Marianao. Ens retro alimentem. EPM2 AE - 30:78

Quina xarxa tens en el teu territori per poder participar, es a dir no només estem la fundació Marianao, sinó que amb l'ajuntament o amb l'entitat del casal de barri de Marianao i amb en Don Bosco serem mes forts per poder donar resposta. EPM2 AE - 30:79

Els ens feien com una espècie d'assistència a través nostre, donaven unes ajudes, unes beques, val? Algunes només econòmiques, altres tenien també, doncs que alguns nanos amb problemes socials, tenien també algun espai per poder treballar, on estudiar; i això hi feien col·laborant amb l'escola i parant amb els mestres fent uns seguiments als nanos, això ho continuen fent, darrerament des de que soc director i des de que estan en nous projectes doncs estem fent més col·laboracions, en temes de 'Marianao te cor' que és un projecte del barri, etcètera, hi ha algun taller per pares i mares que estem organitzant, organitzen ells aquí a l'escola, etcètera. EPM8 AT - 36:3

- S'identifica en el treball en xarxa una oportunitat de disposar de serveis i projectes que sense aquest vincle de *col·laboració* alguns recursos no poden generar per si mateixos i que, en conseqüència, generarien buits d'atenció i servei a la ciutadania de no existir el treball conjunt.

Participar a aquests grups de debat, de que ells puguin venir aquí a l'escola a fer tallers amb pares o a portar joves quan ara els hi facin obres a l'edifici, que puguin fer servir les nostres instal·lacions, i també estem parlant d'un programa de lectura juntament amb la Fundació Bofill, vull dir, aquesta sèrie de coses que estem començant ara; jo fa poc que soc director, però abans no les veia, no les veia tant. EPM8 AT- 36:71

- El treball en xarxa és l'elaboració conjunta de *plans de treballs* que permeten un *abordatge holístic* de les intervencions socials, tant de caràcter individual com de caràcter comunitari, com per exemple plans de treball compartit amb serveis socials o amb les escoles en relació a infants i adolescents concrets i a les seves famílies.

Treball en xarxa: el treball coordinat permet oferir resposta a aquelles demandes específiques d'atenció social. Actualment, i cada cop amb més freqüència, és dissenyen i planifiquen estratègies comuns d'actuació amb els Serveis locals i comarcals, així com amb empreses i institucions cíviques i socials, amb la clara voluntat d'optimitzar els recursos i garantir polítiques properes a les necessitats de la ciutadania. El treball conjunt possibilita la millora dels resultats i ofereix respostes que aborden de forma més eficaç la complexitat social dels problemes actuals. FM_Premi Joaquim Grau - 1:144

- També és un element destacat la relació i la coordinació entre diferents *xarxes públiques i privades* del territori, amb vocació de servei públic. Aquest treball conjunt entre recursos i institucions de la xarxa pública i la privada es considerat com un element de maduresa social.

El nostre model i la nostra entitat reivindica el sentit de xarxa pública, que des de la iniciativa social es vincula amb l'àmplia teranyina d'entitats i institucions de base amb les que compartim projectes similars i finalitats globals i, alhora, sumant esforços i voluntats amb les administracions per tal de fer front als problemes i reptes comuns, des d'unes actituds de maduresa cívica i política. Per això, reivindicuem el terreny que trepitgem com a "territori públic", no privat. Les accions que desenvolupem són projectes de caire econòmic, social i cultural, que tenen el suport d'institucions públiques, i són gestionats des de la iniciativa social que promou la participació i el protagonisme de la comunitat. FM_Premi Joaquim Grau- 1:145

La nostra vocació és de complementar, d'articular espais de complementarietat amb les polítiques de ciutat. Nosaltres sentim i reivindicuem la vocació també de política pública, o sigui ens convertim i reivindicuem el nostre ideari també parla de la dimensió tot i que som una iniciativa privada, som, diríem ens assentim societat civil, tot i així, estem legitimats per a participar en la construcció de polítiques públiques. EPM2 AE- 30:76

La Fundació Marianao treballa des de la dimensió pública, és a dir, ofereix un conjunt de serveis en l'àmbit de l'atenció i la promoció de les persones en el marc de la xarxa pública com a entitat d'iniciativa social i comunitària. Per això, la nostra institució sempre ha sumat els seus recursos i esforços amb les institucions públiques (Ajuntament de Sant Boi, Generalitat de Catalunya, Diputació, Consell Comarcal...), amb les obres socials, així com amb el teixit social i empresarial, de manera complementària, tot aportant el seu bagatge de treball comunitari, arrelat a la ciutat i als sectors socials santboians i baixllobregatins menys afavorits. FM_Premi Joaquim Grau - 1:143

- El treball en xarxa exigeix a les entitats i equipaments del territori *flexibilitat i facilitat* d'accés per a tots els sectors de població. D'aquesta manera, es poden optimitzar millor les respostes i ser més integrals per a les persones, especialment per aquelles que es troben en situacions socials desfavorides.

Quina xarxa tens en el teu territori per poder participar, es a dir no només estem la fundació Marianao, sinó que amb l'ajuntament o amb l'entitat del casal de barri de

Marianao i amb en Don Bosco serem mes forts per poder donar resposta amb més rapidesa. EPM3 AE- 31:23

Ha tingut i té un paper cabdal per l'enfortiment d'un teixit associatiu compromès amb el benestar dels ciutadans i ciutadanes, sobre tot aquells i aquelles que es troben en una major indefensió i vulnerabilitat social. FM_Premi Joaquim Grau - 1:141

- El treball en xarxa també permet a les entitats socials i als professionals actuar com assessors en el *disseny i avaluació de polítiques públiques*, orientades a generar els recursos necessaris o crear les condicions idònies per a la millora de les condicions de vida de la ciutadania del municipi, que requereixen del saber especialitzat dels professionals del territori. Polítiques, per tant, dissenyades a partir d'un coneixement específic del territori i de les necessitats de les que deriven la seva creació.

Assessorem algunes polítiques..., o sigui hi ha una relació diríem de molta fluïdesa actualment. En el terreny de la participació bàsicament, aquests últims anys hem estat junts treballant en polítiques de joventut fonamentalment. S'ha enfocat molt en, el terreny del que són programes de joventut des de la dimensió de com enfocar la participació dintre dels instituts, o sigui, volen coherència amb el que nosaltres sabem fer. EPM2 AE- 30:79

- b) Si en l'apartat anterior hem recollit elements en relació a la importància del treball conjunt entre els agents dels territoris, ara mostrem aportacions que recullen la necessitat de comptar amb alguns elements que són necessaris per aquest treball conjunt: la *comunicació i el diàleg* com a una eina imprescindible per a la generació d'espais de col·laboració i de treball conjunt entre els agents de la xarxa del territori, concretament en l'elaboració d'anàlisis conjunts i en la resolució de conflictes.

Estem en xarxes. Històricament, hem format part també de la tradició de Marianao de la construcció de relacions amb aquesta sensació diríem, amb aquesta vocació de generar capillaritat amb el territori, amb les entitats de tot tipus a més tenim aquesta vocació d'entendre'ns amb tothom. EPM2 AE - 30:69

La FM lidera xarxes al territori generant espais pel debat i de comunicació per fer *anàlisis socials de manera conjunta*. Aquest és un aspecte essencial pel treball en xarxa: poder comptar amb anàlisis que fan possible la detecció de necessitats per a poder oferir respostes a través del diàleg i la comunicació entre les persones i els grups del territori. Respostes consensuades que garantiran la participació dels agents en la seva generació, implementació i avaluació.

Marianao te cor, que ara mateix té 90 agents implicats entre polítics, tècnics de l'administració, recursos tècnics, directors d'escoles... està aconseguint que sigui un procés real de participació, de decisió conjunta, amb els temps i la metodologia adequada, i això està aconseguint canviar una mica aquesta manera d'entendre què és la participació. Això està afavorint molts llaços de participació com a concepte i està afavorint que en puguem apropar a aquestes institucions. EPM4 AE- 32:65

Programa de participació i comunitat de la Fundació Marianao que té per objectiu desenvolupar accions, acompanyar als protagonistes del territori entesos com des de la ciutadania, els recursos tècnics del territori i amb col·laboració amb l'administració local. EPM3 AE - 31:50

En clau de detecció de necessitats, des dels centres d'educació formal es valora molt positivament el treball conjunt que fan amb ells des de la Fundació, tant a través de programes específics de millora escolar o de treball amb famílies com en projectes de caire comunitari. Un treball incentivat des de la Fundació que requereix de la implicació

dels centres educatius, però que sempre repercutiran en els infants i joves com a protagonistes dels mateixos i que permetran detectar noves necessitats per a la cerca de solucions de forma compartida.

Els ens feien com una espècie d'assistència a través nostre, donaven unes ajudes, unes beques. Algunes només econòmiques, altres tenien també, doncs que alguns nanos amb problemes socials, tenien també algun espai per poder treballar, on estudiar; i això ho feien col·laborant amb l'escola i parlant amb els mestres fent uns seguiments als nanos, això ho continuen fent, darrerament des de que soc director i des de que estan en nous projectes doncs, estem fent més col·laboracions, en temes de 'Marianao te cor' que és un projecte del barri, etc, algun taller per pares i mares que estem organitzant, organitzen ells aquí a l'escola, etc. EPM8 AT - 36:3

El treball en xarxa, per tant, tot i que el xaval no vingui de serveis socials al final amb el treball que es fa amb ell des de l'espai informal de lleure es parla de família, es parla de l'escola i tal, doncs hi ha una constant actitud d'observació i proactiva a la detecció, i això també pot fer que, com et deia al principi tot i que no siguin dels serveis socials si es donen casos també es treballi individualment quan sigui necessari. EPM4 AE- 32:57

Respecte a la *resolució dels conflictes o desavinences* que emergeixen en les xarxes i que caldrà abordar per a cercar les respostes adients a les necessitats i cal comptar i facilitar climes generadors de col·laboració i de confiança entre entitats i institucions.

La relació amb l'ajuntament i amb l'administració local ha millorat moltíssim en aquests últims anys, moltíssim vull dir, vol dir, realment, ha millorat molt significativament i objectivament parlant, hem millorat molt en canals de comunicació, en espais de relació, en espai de creació conjunta. EPM2 AE- 30:77

El treball en xarxa afavoreix així mateix l'avaluació conjunta i la generació d'espais d'aprenentatge i de formació permanent entre professionals d'institucions diverses.

Participem fem activitats conjuntes barrejant els centres oberts, els professionals també compartim espais de reflexió. EPM5 AE - 33:68

- c) Finalitzarem aquest apartat aportant algunes referències recollides en relació a metodologies i estratègies del treball en xarxa. En aquest cas, ens centrarem en metodologies que ajuden o afavoreixen desenvolupar processos de *creativitat i innovació social*.

Una primera aportació en quant al desenvolupament de la creativitat i la innovació social fa referència a l'increment i enfortiment de la *participació dels infants*. Des de la Fundació es treballa de forma conjunta amb tots els agents socials que participen en l'educació dels infants (família, escola, serveis socials) per a potenciar els aprenentatges i les competències participatives dels infants, tant en els espais propis de participació social a la ciutat com en els espais de la seva vida quotidiana.

Ha apostat per la construcció d'un model de socialització del lideratge, superant les dificultats, i dotant-nos d'instruments participatius per fomentar el protagonisme, l'autogestió i la participació col·lectiva. FM_Premi Joaquim Grau - 1:63

No crearem nosaltres els projectes ni les accions que s'han de fer, sinó que les acció i idees son executades per els seus protagonistes. Creem diferents espais de trobada amb aquests recursos, on ells pensen i dissenyen actuacions en base a uns reptes que s'han plantejat, en base a aquell diagnòstic que es va fer en el seu moment, que va ser l'any passat de fet. EPM3 AE - 31:56

En segon lloc, es destaca la generació de noves xarxes o espais de treball col·laboratiu entre professors i entitats de voluntariat. Es requereixen nous sistemes organitzatius i de coordinació entre els professionals i recursos de la ciutat. Aquesta perspectiva d'interdisciplinarietat incrementa visions més globals, obertes i integrals oferint rigor científic i professional en les intervencions, aplicant sistemes d'avaluació de caràcter tècnic.

Un dels projectes de l'entitat te com a objectiu posar en joc tots els actors del territori per fomentar processos participatius [...]. Aquest projecte, el "Marianao te cor", que ara mateix te 90 agents implicats entre polítics, tècnics de l'administració, recursos tècnics, directors d'escoles... està aconseguint que sigui un procés real de participació, de decisió conjunta, amb els temps i la metodologia adequada, i això està aconseguint canviar una mica aquesta manera d'entendre què és la participació. Això està afavorint molts llaços de participació com a concepte i està afavorint que en puguem apropar a aquestes institucions. Tot això gracies a un programa que te un objectiu comú. Per això es molt clau el treball en xarxa, tenir aquesta perspectiva de relació amb tots els agents a través del feedback. EPM4 AE - 32:32

La Fundació Marianao vol confluïr amb l'àmplia xarxa de moviments socials i populars per col·laborar a fer possible que s'avanci en una consciència crítica, solidària i participativa que promogui unes noves relacions socials que facin efectiva la prioritat de la persona i la solidaritat amb els empobrits. FM_Premi Joaquim Grau - 1:138

Un tercer element, sobre creativitat i innovació, està relacionat amb l'increment d'espais de reflexió conjunta que es porta a terme en els contextos de treball compartit, especialment a nivell de ciutat, però també a nivell de país.

Participem fem activitats conjuntes barrejant els centres oberts, els professionals també compartim espais de reflexió. EPM5 AE - 33:68

La plataforma PEI'Jove, creada per onze entitats, som onze entitats a Catalunya, Tarragona..., estem presents en totes les demarcacions molt, molt, molt orientada a treballar sobretot, molt enfocada al treball sobre la promoció del joves, enfocada a treballar des de la dimensió de la orientació professional, des de l'acompanyament a l'escolaritat, o sigui, estem desenvolupant moltes experiències, cadascuna, amb naturaleses diferents perquè cadascuna, des de cadascuna de les entitats es fa molt a mida, però estem parlant doncs de formació el Llardar de Cornellà, el Casal dels infants a Barcelona, la Plataforma Salesiana també a Barcelona, la Fundació Cesi a Girona, o sigui som onze entitats, els Jesuïtes de Bellvitge, la fundació Joan XXIII, som onze organitzacions que estem enfocats amb el treball amb joves. EPM2 AE- 30:73

4.7.2 El grup com a context de relació i de creixement personal

Les informacions aportades pels participants a l'estudi en relació al grup com a context de relació i de creixement personal l'aportem a partir de 6 aspectes. Els tres primer en relació a l'acció comunitària: [1] el compromís amb el barri, [2] la responsabilitat amb la comunitat i [3] la participació social per l'enfortiment del teixit social i els altres tres apartat es centren en l'aprenentatge i vivència de les relacions i el grup, en el marc de la FPM: [4] el grup com a experiència clau pel desenvolupament de *capacitats personals i socials*, [5] el grup permet enfortir relacions entre iguals i amb la comunitat i [6] el grup permet establir vincles i vivències d'*experiències de diversitat* cultural, de gènere i /o d'estils de vida.

[1] En relació al *compromís* amb el barri la Fundació Marianao es va crear a partir de la promoció de diferents projectes de lleure adreçats a infants i joves, que van comptar

amb la implicació de nuclis ciutadans motivats per aportar al territori recursos inexistents. En aquell moment el barri es veia afectat per situacions complexes com la crisi econòmica, l'atur juvenil i una alta taxa de mortalitat juvenil provocada pel consum d'heroïna.

Llavors era una època en que no hi havia cap mena d'equipament juvenil ni cultural a la ciutat, ni biblioteques públiques, ni casals de barri, ni centres cívics en el sentit organitzat, només hi havia els esplais, algun centre social d'alguna parròquia, i algun ateneu que mig funcionava però no hi havia això, espais de participació, d'apoderament de formació, de protagonisme de la gent jove i dels infants. EPM1 AE - 29:2

Nosaltres vàrem crear la vocalia de joves l'any 1978, però ja des de l'any 1976 portàvem de manera organitzada la creació de l'esplai Arrels que es va crear aquí al barri, als Salesians, era un esplai, un centre per adolescent que va ser potser això el més històric del que es la presencia organitzada de treball amb infants i joves i això va néixer per això. EPM1 AE - 29:3

La FM amb la seva proposta de lleure educatiu, des d'un inici va cercar que els infants i joves puguin conèixer la realitat en la que viuen i que es puguin comprometre socialment en la mateixa. El lleure ha esdevingut històricament i segueix fent-ho actualment, un espai idoni per a possibilitar l'anàlisi i la implicació amb l'entorn, generant aliances dels infants, adolescents i joves amb la comunitat.

Treballem molt el tema del territori, de conèixer diferents recursos, participar en les festes, participar de totes les coses que surten del barri. Llavors treballem amb els infants i joves aprofitant el tema més lúdic per enganxar-los i motivar-los però amb la intenció d'apropar-los, que coneguin totes les històries i tots els recursos que estan al barri i com ells poden participar aportant. EPM5 AE- 33:26

Els adolescents que participen als projectes de la FM augmenten el seu grau de motivació vers la millora de la societat. Una motivació que s'assoleix a partir de la participació i la implicació en projectes col·lectius. Els projectes de Marianao treballen, entre altres aspectes, el lleure com eina pel desenvolupament del compromís. Mitjançant activitats de lleure, els infants, adolescents i joves poden portar a terme experiències comunitàries i, per tant, desenvolupar capacitats de solidaritat i d'implicació amb la comunitat.

Hi ha una barreja entre lleure, entre activitats lúdiques, però no deixant de banda la responsabilitat, és a dir; els nanos que adquireixen un compromís, han de ser responsables amb el seu compromís; quan s'han compromès a anar uns certs dies, a fer unes certes activitats, hi ha un grau d'exigència; vull dir, tu t'has compromès per fer això ho has de fer; jo crec que això ajuda a que ells vagin assumint responsabilitats, potser sense adonar-se'n. EPM8 AT - 36:6

[2] Un segon aspecte fa referència al desenvolupament de *responsabilitat amb la comunitat*. El lleure ha estat a Catalunya tradicionalment un espai d'educació comunitària. Un espai que ha possibilitat el desenvolupament d'infinitat de projectes i propostes basades en el compromís social amb l'entorn i que ha assolit en molt moments altes quotes de coresponsabilitat educativa per part de la societat civil. Així també ho demostra l'activitat portada a terme per a la FM.

Y luego hay una tercera clave que yo que soy de fuera que no es sólo inherente a Marianao, sino que es inherente a la historia y la cultura sobre todo de Barcelona, Baix Llobregat y por extensión en toda Cataluña, que es el mimo y el cuidado que hay a la educación no formal. Ese es un valor que tenéis

que no tenemos en muchos sitios. Entonces, claro, esa apuesta por entender que la tribu educa. Que la responsabilidad de la educación no radica sólo en el centro educativo formal y en la familia, sino que el barrio y la gente juega un papel muy importante en los procesos educativos de todos, y mucho más de los menores, ostras es brutal. Y es lo que permite que pueda haber esa combinación de metodologías, en las que en la educación no formal de un espacio más de protección de menores como puedan ser los proyectos de infancia y adolescencia, ellos metiendo ese giro hacia el empoderamiento y con la normalización generen un proyecto chulísimo. EPM6 AT - 34:

Parlem d'un lleure que, a partir de la coproducció de les propostes que s'implementen, potencia la capacitat de responsabilització dels participants vers les mateixes. Un lleure que permet l'adquisició de coneixements tècnics i específics en relació a temàtiques diverses, com per exemple el disseny de projectes, la creació de propostes educatives o de dinamització cultural i que també capacita als joves en l'autogestió de projectes i la realització de projectes de caràcter comunitari.

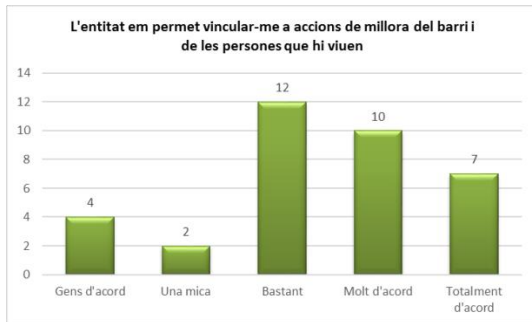
Els agents entrevistats destaquen l'exigència positiva de l'entitat vers els joves per a que aquests puguin portar a terme els seus projectes de forma responsable.

El fet de participar a Marianao els ajuda. El fet de participar a Marianao, se senten útils, el que ells poden proposar, el que ells poden aportar, és valorat; també crec que hi ha una relació molt propera entre els educadors i aquests nois i això els ajuda. Però si que he vist que tot i haver aquesta relació tant propera, hi ha una grau d'exigència respecte a assumir compromisos, a assumir responsabilitats, que també és important, que no és només l'amiguisme o el colequeo, sinó que també hi ha aquesta altra vessant, aquesta vessant que és que tu participes i des de el punt de vista que tu participes també ets coresponsable del que fem aquí al grup. EPM8 AT - 36:7

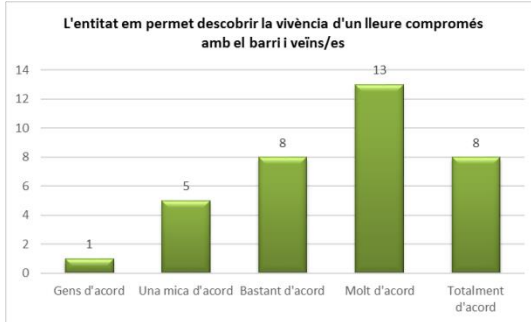
Els resultats dels dos ítems orientats a valorar per part dels joves com la seva participació a la FM els permet vincular-se i implicar-se a la comunitat es presenten distribuïts entre els cinc nivells de resposta possible. En el primer dels ítems, "l'entitat em permet vincular-me a accions de millora del barri i de les persones que hi viuen" el valor de resposta que majoritàriament ha estat escollit pels joves és "bastant d'acord" [12/35], seguit de "molt d'acord" [10/35] i "totalment d'acord" [7/35]. Destacar que quatre dels joves han escollit el valor "gens d'acord". Malgrat que la dispersió present el 83% de les respostes s'agrupen entorn els tres valors que indiquen un major acord amb la qüestió plantejada.

En relació al segon dels ítems "l'entitat em permet descobrir la vivència d'un lleure compromès amb el barri i veïns/es" els resultats globals són similars, també un 83% de les respostes s'agrupen entorn els tres valors que indiquen un major acord, però en aquest cas el valor de resposta que majoritàriament ha estat escollit pels joves és "molt d'acord" [13/35], seguit de "totalment d'acord" i "bastant d'acord" [8/35]. També en aquest ítem un jove ha manifestat no estar "gens d'acord" amb l'afirmació plantejada.

Gràfic 46

Gràfic 47

[3] Finalment, un tercer bloc relacionat amb l'acció comunitària fa referència a la participació social per l'*enfortiment del teixit social*. La FM posa a disposició des joves plataformes de participació social que els permeten ser agents actius de la comunitat, a partir de la generació de propostes obertes que s'ofereixen a la ciutat i, més en concret als joves se'ls ofereixen espais de lleure i de relació com el programa *Vente pa'ka*. Programes que desenvolupen la seva capacitat de participació social, de generació de noves relacions i aliances amb altres joves o col·lectius pel desenvolupament d'activitats de lleure, entre altres.

VPK - Oci nocturn alternatiu programa pioner a Catalunya que promou experiències d'oci nocturn alternatiu adreçades a joves d'entre 15 i 30 anys a la ciutat de Sant Boi. Aquesta experiència s'inspira en el fet que són els propis joves que prenen la paraula i, de manera organitzada, assumeixen responsabilitats a l'hora de gestionar el projecte en el seu conjunt: disseny, difusió, planificació, execució de les activitats i avaluació del projecte. És gratuït i es realitza durant 3 fases de 6 caps de setmana, divendres i dissabtes, de 10 de la nit a 3 de la matinada. Ofereix més de 70 activitats (culturals, esports i altres) en cada fase. FM_Premi Joaquim Grau - 1:120

En relació a com configurar el grup també es pensa en poder consensuar amb els joves els criteris. En aquest espai de debat sorgeix la idea de poder pensar en una activitat que permeti més aforament i també així assegurar que els joves que participin ho facin perquè volen compartir un espai de lleure amb els companys i els dinamitzadors i, no només, perquè vulguin aprofitar l'oportunitat de fer aquesta activitat a un preu reduït, ja que l'activitat està en part subvencionada per la institució. ObactorgFM1 - 44:9

La metodologia d'Aprenentatge i Servei està present en els programes de la Fundació. Els professionals destaquen que aquesta permet als joves desenvolupar i mostrar les seves capacitats, els apodera a ells personalment i, socialment, també visualitza els seus coneixements. Aquest fet és especialment rellevant en el cas de joves amb certes dificultats de desenvolupament en els seus processos de vida com poden ser joves que han patit fracàs escolar i que, gràcies a la seva implicació a la FM, troben un espai de desenvolupament i d'integració a un context social proper.

Amb experiències i metodologies d'Aprenentatge i Servei. Per diversos motius, un perquè creiem molt amb la metodologia perquè ens ha donat bons resultats, però sobretot perquè volem visibilitzar també davant de per exemple, del perfil de jove que ha abandonat l'escola, jove que transita o que porta ja una motxilla molt carregada, de situacions de fracàs, de ruptures amb moltes, amb moltes situacions anteriors. EPM2 AE - 30:12

[4] En relació a l'aprenentatge i vivència de les relacions i del grup un primer aspecte destacar fa relació al desenvolupament de *capacitats personals i socials*. Una primera aportació està relacionada amb els *beneficis de les accions compartides*. La importància del grup i de les relacions personals i socials parteixen de la realització grupal d'una o

diverses accions conjuntes. La participació dels infants i els joves en la gestió del projecte és un element essencial d'aquest model pedagògic. Una gestió entesa en un doble sentit, pel que fa a la participació en la pròpia gestació i desenvolupament del projecte (decisió, plantejament, ..) i també en el desenvolupament de la mateixa (organització, regulació, ..) juntament a la valoració i l'anàlisi de l'experiència viscuda.

El fet de posar aquests nanos en situacions de reconeixement públic són, tenen unes experiències d'alt impacte. Per tant, nanos que s'han format i que fan una feina que es visibilitza al barri, que contribueix, que intenta o procura millorar les condicions de vida de les persones del barri resulta molt interessant pensant en determinats perfils de joves. EPM2 AE - 30:13

Hi ha una barreja entre lleure, entre activitats lúdiques, però no deixant de banda la responsabilitat, és a dir; els nanos que adquireixen un compromís, han de ser responsables amb el seu compromís; quan s'han compromès a anar uns certs dies, a fer unes certes activitats, hi ha un grau d'exigència; vull dir, tu t'has compromès per fer això ho has de fer; jo crec que això ajuda a que ells vagin assumint responsabilitats, potser sense adonar-se'n; després nanos que per raons familiars o socials o per raons de vegades escolars, puguin tenir baixa autoestima, no es puguin sentir bé, crec que això els ajuda. EPM8 AT - 36:6

El projecte conjunt és, per tant, indispensable. "L'aprendre fent", aspecte que fa referència a la importància d'aquest interès compartit que fa dels projectes de la FM espais motivadors de treball i aprenentatge conjunt. Les característiques i tipologies de projectes poden ser molt diversos: de descobriment, d'acció o intervenció sobre la realitat, d'aventura o lúdic-festius o una barreja de totes elles. També és divers el límit o la durada del projecte, que variarà en funció de l'edat dels subjectes, la disponibilitat dels mitjans per a la seva realització, entre d'altres aspectes.

Ara mateix tenim 4 o 5 col·lectius a diferents moments de maduresa i a diferents ritmes. Joves que al voltant d'una idea van fent coses. Al local nou es on es troben que és el que ens faltava una mica, que estaven una mica dispersos i no teníem un espai on trobar-se. És un espai diàfan 500m totalment obert, [...] en el que tenim VPK, viver, Esfera Jove, creixia. P28: EIFM AE - 28:9

D'altra banda, es destaca per part dels participants a l'estudi l'oportunitat que la Fundació ofereix als joves per a *desenvolupar els seus projectes de lleure*. Aquest fet esdevé una font d'apoderament sobre el compromís social i amb la comunitat. L'entitat facilita als joves portar a terme les seves accions de caràcter lúdic i de dinamització comunitària, facilitant el ritme i les reinversions necessàries, que formen part del creixement natural dels mateixos i que necessiten de l'acompanyament adult per a cercar noves formules que donin sentit als projectes i que possibilitin la seva continuïtat al servei de la ciutat i dels adolescents i joves.

Nosaltres teníem ja col·lectius de joves ja situats al viver que fèiem el tema de la formació, però ara volem que tot això tingui una part de lleure. Son col·lectius de 8-10 joves, segons cadascun. Ells tenen una idea concreta que han de desenvolupar. Abans havien de vindre aquí, buscar l'espai adient. Ara el fet que hi hagi un espai de referència per joves pot ser interessant. EIFM AE - 28:6

Els joves coincideixen en que malgrat estan desmotivats volen continuar, que necessiten reinventar-se. Davant al dificultat de les reunions proposen poder-les fer 2 dimarts a la tarda, ja que una de les joves els altres dos per feina no podria anar o els dissabtes al matí. En Santi diu que si el millor moment és el dissabte pot parlar amb la Fundació per a que tinguin les claus del Lokal9. ObactcomFM4 - 40:5

Unes accions que, de forma reiterada, incorporen elements de solidaritat vers els més desfavorits com opció compartida i potenciada des de l'entitat.

S'avanci en una consciència crítica, solidària i participativa que promogui unes noves relacions socials que facin efectiva la prioritat de la persona i la solidaritat amb els empobrits. FM_ Projecte socio-educatiu - 2:39

És la base, és l'objectiu i sempre arribant a això però amb les persones és una finalitat però és un procés de construcció col·lectiva, també es podria definir com un procés de construcció col·lectiva on les persones són protagonistes de la seva història en la lluita per la llibertat per la fraternitat per la solidaritat, per la justícia social. Apoderant a les persones per tal que siguin, persones amb nom i cognom que construeixen el seu espai, en el món el seu lloc en el món Marianao seria el seu espai en el món per aquelles persones que estan a Marianao. EPM1 AE - 29:2

Finalment, fem referència a les aportacions relacionades amb el grup com espai en el que es genera confiança, responsabilitat, rols diversos, valors socials, compartir projectes, respecte, escolta, implicació.

Els petits grups en que s'estructura el gran grup són l'eix central del funcionament dels projectes de la Fundació. Les dues tipologies de grup solen tenir un caràcter estable i cohesionat, una cohesió que és possible gràcies a l'alt sentiment de pertinença que es desenvolupa en el marc dels grups. Un altre element important d'aquests grups és que els seus membres assumeixen un compromís d'assistència continuat així com una alta implicació en el desenvolupament de les tasques i funcions que li són pròpies.

Creiem que cal projectar accions en el temps de lleure de l'adolescent generant espais de relació, i pensem que cal orientar aquests espais a tots els adolescents de la comunitat, fent èmfasi en aquells que pateixen una situació de vulnerabilitat, tal i com determina el marc del nostre projecte educatiu. FM_Disseny CjM Casal de Joves - 3:2

El grup esdevé, per tant, una eina educativa essencial on s'interioritza el sentit de responsabilitat cap als altres i cap a un mateix i la confiança en les seves possibilitats. En les activitats observades els joves desenvolupen rols diversos però complementaris, que fan possible un desenvolupament exitós de les mateixes. En aquestes activitats els educadors es mostren en tot moment implicats i actuen com a mobilitzadors de certs posicionaments dels joves. Amb la distància necessària els acompanyen i especialment als joves que es mostren més reticents a entrar a les activitats per adquirir rols actius.

Al llarg de les 2 h i 15 m aproximadament que dura l'activitat tots els joves es mostren actius. Es veuen diferències en els rols alguns (Loli, Marta, Alba) adopten rols més protagonistes i de conducció de les activitats. Altres (Diego, Diana, Nadia) estan més entre el grup d'avis i avies adopten un paper d'acompanyament més en segon pla però molt actius. La Cristina i el Bruno especialment en la primera part de l'activitat estan més passius, però participant. En la segona dinàmica tots ells participen molt més activament i interaccionen amb una actitud de total respecte cap als avis i avies i el personal de la Llar. ObactcomFM2 - 38:2

L'educadora explica la importància de que estiguin preparades per possibles imprevistos que es donaran el dia de l'activitat. Que és important que comptin amb els educadors que estaran amb ells tota l'activitat. ObactcomFM1 - 37:8

L'espai de lleure és per a Marianao un espai idoni per a l'adquisició de valors socials en el marc de la vivència grupal. Valors com el fet de compartir projecte, el valor de l'amistat, la justícia social, etc... Aquest espai educatiu actua com a catalitzador de contravalors, molt presents a l'actualitat en certs espais o propostes de lleure adreçats a la infància i l'adolescència.

Volem que el temps de lleure dels nostres infants i adolescents esdevingui un espai per a l'adquisició de valors i el foment de les relacions positives. FM_Premi Joaquim Grau - 1:103

També volem destacar com en les observacions realitzades en activitats de l'entitat es visualitza com els nois/es tenen totalment integrada una actitud de respecte, escolta, implicació,.....aspectes configuradors de la vivència grupal.

La relació entre els joves és de màxim respecte. Sabem respectar el torn de paraula i l'escola en tota la dinàmica és activa. P41: ObactordFM1 - 41:2

[5] En relació a com el lleure i l'acció social *enforteixen les relacions entre iguals i amb la comunitat*, els participants a l'estudi assenyalen que aquestes d'activitats han estat generadores de relacions i de teixit social. Els infants i adolescents, que en els primers anys de la seva participació a les entitats han pogut gaudir d'aquest espai educatiu gràcies al treball voluntari de joves de la seva comunitat. També han assumit aquest rol de monitoratge i d'implicació en la seva joventut, donant així continuïtat al projecte. La Fundació Marianao rep aquesta influència tant de la seva història dins l'educació en el lleure com de la seva vessant de treball comunitari, per tant esdevé un espai generador de teixit relacional amb un alt nivell d'èxit.

Tu et nodries dels grups de joves que involucrades perquè fossin després monitors, això és la vida de totes les entitats de lleure, i Fundació Marianao pues també fa aquesta cicle. Cicle que no és tan dependent perquè al tenir una estructura professional i tal ja no depens d'això i també amb la tranquil·litat de dir "és que els joves que surten han de dedicar-se a ser monitors de l'esplai", i llavors ells que això no els hi és necessari tenen clar de dir: "no, que siguin ells els joves els que decideixin quin projecte i quina cosa volen fer"; i ni té perquè ser monitors de l'esplai, ni tenen perquè fer una aquí dins de la Fundació ni té perquè ser no se què..". Nosaltres els hi posem una mica de plataforma. EPM7 AT - 35:66

Els hi donem les eines, i després cadascú que faci. Això me'n recordo que el Dani m'ho explicava que havien tingut fa uns anys dins de l'equip d'educadors de joves i tal hi havia aquest debat de cap a on els hem de canalitzar. Cap a que segueixin mantenint l'esplai o si tal cap a ... cadascú... no té perquè a tothom agradar-li l'esplai ni agradar-li, ni té perquè a tothom agradar-li la música ni a no se què.. cadascú ha de trobar. EPM7 AT - 35:67

Inicia la coordinadora la reunió explicant el projecte presentat a La Caixa, en el marc del projecte ICI. L'Escola oberta és una activitat obligatòria del projecte i està configurada per tres accions: a) Escola famílies: faran 2 xerrades setmanals i 1 ponència, b) Casal adolescents del CJM i c) Lokal 9. L'objectiu de l'Escola obert, segons la Caixa es oferir activitats de lleure educatiu, fomentar les relacions entre les persones del barri i arribar a nous joves. ObactorgFM1 - 44:3

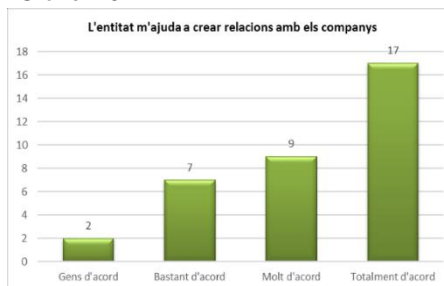
Als gràfics 48 i 49 podem observar que la percepció dels joves entorn la generació de relacions a partir de la seva participació en les activitats de la FM és altament satisfactòria. Dos ítems ens han permès aproximar-nos a aquest aspecte. El primer fa referència a "l'entitat em possibilita establir relacions amb altres persones", on el nivell de resposta més destacat és en aquest cas "totalment d'acord" [14/35], seguit de "bastant d'acord" [10/35] i "molt d'acord" [9/35], els tres valors representen el 94% de les respostes. El segon dels ítems, "l'entitat m'ajuda a crear relacions amb els companys", mostra valors similars agrupant-se també el 94% de les respostes en els valors "totalment d'acord" [17/35], "molt d'acord" [9/35] "bastant d'acord" [7/35]. En ambdós casos una minoria dels joves ha escollit els valors "gens d'acord" per a donar resposta als ítems esmentats.

En aquest cas el nivell de resposta és més concordant amb altres ítems analitzats, ja que el 100% de les respostes s'agrupen en els dos valors que mostren un major grau d'acord i un 63% ho fan en el valor "totalment d'acord". Per tant, podem afirmar que els joves perceben la FPM com un espai on es potencien les relacions i on es generen vincles entre els participants, tant amb aquells amb els que es treballa de forma més continuada (companys) com amb altres persones amb les quals es comparteixen activitats i projectes de lleure educatiu.

Gràfic 48

Gràfic 49

[6] Un darrer aspecte es centra amb l'alta capacitat de la comunitat Marianao per a la *construcció de vincles i relacions basat en les diversitats* (estatus socials, malalties mental, origen,...) que faciliten la integració de realitats diverses a l'entitat i a la comunitat. Les persones troben a la Fundació espais per a la incorporació social ajudant a trencar estereotips i estigmes socials i per a la construcció de vincles comunitaris generats dels projectes i objectius compartits, tenint en compte les diverses realitats culturals.

Marianao, que dice: "yo no quiero una sociedad en la que haya gente que se quede atrás", por lo tanto, hay que hacer cosas para que la gente no se quede atrás. EPM6 AT - 34:82

Treballa amb una gran diversitat de col·lectius, primer perquè indirectament és una entitat que provoca tota una sèrie d'intangibles, que és que hi ha col·lectius molt diversos però que es troben a un mateix punt, i per tant es trenquen molts estigmes, es trenquen moltes etiquetes, i això indirectament –ja no només des de la perspectiva de la interculturalitat, que hi han diverses realitats culturals – sinó des de les perspectives de les diferències de les persones a nivell mental i altres nivells. EPM4 AE - 32:58

Un element altament destacat en les aportacions recollides és l'obstinació de l'entitat per a la integració dels infants i joves en igualtat de condicions. Una capacitat que es tradueix en el treball igualitari que porta a terme amb tots els infants i adolescents del territori, sigui quina sigui la seva condició social, la seva societat d'origen o les seves necessitats socioeducatives.

Uno de ellos es la normalización, yo creo que Marianao lo que hace, todo el trabajo que está haciendo en infancia y en adolescencia en parte apunta y construye comunidad y construye territorio porque no lo hace desde una perspectiva gueto; que muchas veces las entidades sociales cuando tendemos a hacer una intervención solemos coger bueno pues vamos a coger una infancia más y más desfavorecida, de los últimos que están en el vagón, y trabajamos como si los metiéramos en una burbuja ficticia, que no existe, porque no está en conexión con el resto de su entorno. EPM6 AT - 34:73

Marianao en este sentido una de las cosas que ha sabido hacer es que ha sabido combinar un modelo de protección tipo centro abierto, con un modelo de participación infantil y juvenil en el cual cualquier infante, cualquier adolescente del barrio y cualquier familia puede participar. EPM6 AT - 34:74

Tú entras en las actividades de la Fundación y no sabrías distinguir qué niños son los que están ahí porque hay una derivación de servicios sociales, por ejemplo, y qué niños son del barrio y sus familias

creen que es muy importante la educación no formal y por lo tanto los han apuntado. Yo creo que es un elemento clave, que Marianao lo puede hacer porque ha luchado mucho en el barrio, y ha conseguido que el barrio no sea un gueto. Pero si es un barrio en el que existen desigualdades, no, porque las desigualdades es algo que va inerte por desgracia en nuestra sociedad. EPM6 AT - 34:75

Un altre element d'integració que l'entitat promou és la generació de xarxes de suport social, orientades a que els infants i les seves famílies puguin crear espais d'ajuda mútua entre iguals. Aquests espais, complementàriament als recursos que ofereix l'entitat, possibilita assolir millores en els seus processos vitals a través d'espais d'acollida solidaris.

Las personas que más se benefician son los vecinos, los jóvenes, los vecinos porque con este modelo se genera una red de protección. No visible, pero se genera una red de protección, porque al final tú estás consiguiendo que el territorio se empodere. Volvemos a lo mismo, tú has conseguido que el poder no esté en un único vaso, sino que el poder esté diseminado y distribuido, y que la gente sepa que, si quiere, puede hacer cosas. EPM6 AT- 34:91

La ciudadanía, porque tiene una red de protección brutal que sólo te das cuenta de que la tenías cuando la pierdes, o cuando no la tenías y la descubres. EPM6 AT - 34:92

4.7.3 La dinamització sociocultural

Les aportacions dels participants fan referència a quatre aspectes: [1] accions, programes i projectes socioculturals i educatius orientats al creixement democràtic i a la activació dels contextos comunitaris, [2] La participació social en els processos de dinamització sociocultural dels territoris [3] Reflexió i diagnòstics comunitaris en els processos de dinamització sociocultural en els territoris i [4] la dinamització sociocultural per a la construcció de la identitat cultural i el sentiment de pertinença.

[1] Les *accions, programes i projectes socioculturals i educatius* de la FM estan especialment *orientats al creixement democràtic i a la activació dels contextos comunitaris*. Per a la FM la creació de relacions i de contextos comunitaris actius i compromesos amb la millora social és quelcom identificador. Els professionals de l'entitat parlen de " cercar excuses " per a que la ciutadania es trobi, consensuï objectius comuns i, si és necessari reivindiquin millores i recursos per a tota la ciutadania. Aquests elements estan presents en la totalitat de les propostes educatives de la Fundació i, per tant, també en aquelles adreçades als infants, adolescents i joves.

Estem intentant donar algunes respostes des de experiències, nosaltres en parlem molt d'excuses. Com construir excuses que permetin que la gent es trobi, que la gent s'aglutini i que la gent es mobilitzi. Que la gent es vinculi amb alguna iniciativa. Ara, per exemple amb el grup de famílies, el servei d'atenció a les famílies que s'està fent, el banc de temps és una experiència també molt interessant, el projecte del Suma, el projecte de l'escola d'adults. Es mobilitzen més d'un centenar de dones cada tarda que venen a l'escola popular d'adults. Si et fixes amb el perfil d'aquestes senyores son fonamentalment senyores que viuen soles, moltes viudes, senyores que..., van arribar a Catalunya als anys seixanta i setanta i no van tenir ocasió d'anar a escola perquè, en edats molt primerenques van començar a treballar. Estem intentant organitzar diferents espais d'oportunitat. EPM2 AE- 30:41

Els projectes de la FM eduquen i fomenten la participació ciutadana i treballen per a que sigui la pròpia ciutadania organitzada la que des del seu protagonisme social construeixi espais de democràcia i convivència, espais acollidors a les diferents realitats socials que

conviuen al barri i a la ciutat. Alguns dels projectes més significatius de la FM que promouen l'activació de la comunitat, mitjançant la participació son Ventepaká i Esfera Jove.

Tanmateix, la participació social i l'associacionisme constitueixen un fonament bàsic de la societat civil i, per tant, de la democràcia. Per això, creiem que cal avançar en el desenvolupament d'una democràcia participativa que doni protagonisme a les associacions i col·lectius de joves com agents de control de tota l'acció política que afecta la joventut, com a elements de participació activa en el disseny de les polítiques de joventut i com a factors de socialització democràtica. La interlocució amb els poders públics i la coordinació amb el món associatiu jove és la proposta de treball per fer tot això possible. FM_ESFERA Jove - 13:8

VPK - *Oci nocturn alternatiu* programa pioner a Catalunya que promou experiències d'oci nocturn alternatiu adreçades a joves d'entre 15 i 30 anys a la ciutat de Sant Boi. Aquesta experiència s'inspira en el fet que són els propis joves que prenen la paraula i, de manera organitzada, assumeixen responsabilitats a l'hora de gestionar el projecte en el seu conjunt: disseny, difusió, planificació, execució de les activitats i avaluació del projecte. És gratuït i es realitza durant 3 fases de 6 caps de setmana, divendres i dissabtes, de 10 de la nit a 3 de la matinada. Ofereix més de 70 activitats (culturals, esports i altres) en cada fase. Durant el curs 2012 – 2013 hi han participat 1.600 persones. FM_Premi Joaquim Grau - 1:120

[2] En relació a la *participació social en els processos de dinamització sociocultural dels territoris*, els participants a l'estudi destaquem la importància d'avançar en els processos d'autogestió de les persones i els grups de l'entitat i també, en els equipaments del territori. Autogestió que cal preparar i acompanyar. Exemples clars d'aquest treball son de nou els projectes *Esfera Jove* i *Ventepaká*.

En el VPK per exemple quan més autogestió millor, per que significa que ho han fet seu. O al espai juvenil on estem nosaltres, es un espai diàfan molt gran, on molts joves podrien autogestionar-ho, per a mi seria un gran repte. La satisfacció final dels joves en espais de referència per ells mateixos, i en tot cas fer aquest acompanyament que caldrà mantenir-ho, però en el moment en que desapareguem nosaltres segueixin fent-ho, no per que sempre esta la persona, no segueixen. EPM3 AE- 31:49

"Ventepaká", el centre juvenil de Sant Boi de Llobregat. Per tal d'enfortir els processos d'autonomia i autogestió dels diversos col·lectius de joves implicats a la Fundació Marianao, aquest espai es gestionarà per un "Consell de Joves", que estarà format per representants dels grups i/o col·lectius juvenils vinculats a la Fundació Marianao. FM_Premi Joaquim Grau - 1:74

També destacar l'acompanyament que la FM fa als grups de joves per a que acabin esdevenint col·lectius organitzats, generadors de projectes comunitaris i de dinamització sociocultural. En relació a aquest aspecte cal destacar el projecte *Viver de projectes*.

Crear col·lectiu de joves que desenvolupin la seva idea per que es creïn com a col·lectiu, com a grup social, com ells vulguin. La manera jurídica d'agrupar-se és la que ells volen, però si més no que facin transformació social. Col·lectius de joves que primer fan una diagnosi del barri del que hi ha i es necessita per a fer viviers socials. Joves que estan donant una resposta a una necessitat i la gent va a les seves accions. EPM3 AE - 31:46

Per a la FM tots els agents participants son elements clau del projecte i tots son considerats generadors actius de compromís i de transformació social.

L'entitat es construeix amb les persones que estan i amb els participants i també amb els professionals. No és una cosa estàtica, ni molt menys, sinó que va canviant, es va reformulant i

totes les aportacions es tenen en compte, i és aquesta manera de construir i de créixer gràcies a les aportacions de totes les persones que formen part de l'entitat, i quan parlo de la gent que forma part de l'entitat, em refereixo a participants, a professionals, a l'administració, a proveïdors, a col·laboradors, vull dir tenir en compte totes les parts. Tots els agents, totes les parts que formen part. Que formen part, per que gracies a aquestes parts, som el que som avui en dia. EPM5 AE-33:55

Un darrer element destacat pels participants és el valor de les vivències de dinamització sociocultural com a generadores de noves experiències. El fet de viure i ser part activa d'accions de dinamització socioculturals al barri facilita que les persones incorporin el compromís social i les experiències de dinamització sociocultural en els seus processos de desenvolupament social i també de militància social.

Crec que això es respira o s'ha de viure a la fundació. Jo per exemple visc al barri, quan vaig ser nena vaig participar de l'entitat, després vaig estudiar l'àmbit social, vaig estudiar Educació Social, però per que jo vaig viure això. Això, no es pot transmetre, s'ha de viure. S'ha de transmetre quan estàs amb la persona, crec que això és un tema que forma part de les nostres parets, de la nostra manera de fer, de la nostra manera de relacionar-nos amb la gent que ve, i jo crec que es fa així, a través de la vivència. EPM5 AE - 33:54

[3] Per a la FM els *processos de reflexió i els diagnòstics comunitaris* son aspectes metodològics imprescindibles en els processos de dinamització sociocultural i així ho transmeten en els seus programes i projectes. La realització del diagnòstics comunitaris és el primer pas del disseny de qualsevol projecte o acció de dinamització comunitària així ho experimenten els joves en primera persona.

Els processos que fem amb joves d'anàlisi de l'entorn de conèixer entitats, pensar idees, podríem intentar implantar en edats més primerenques i infància, no només deixar despertar competències de lideratge social en aquest espai d'assemblea i amb les activitats, si no que amb els xavals també fer una aposta de tot el que té a veure amb dinàmiques. Com veieu la realitat, que us agradaria canviar, que no... EPM4 AE- 32:44

Marianao cuando hace procesos de este tipo no hace presión para conseguir algo, sino que hace que la gente experimente, viva y lleve el ritmo que quiera llevar. Si un grupo de jóvenes quieren hacer esto, bueno pues si hay que hacerlo pues se hace y las herramientas que ellos dan a los jóvenes van hacia esto, les dan herramientas, es que esa es la clave, les dan herramientas. Les dicen, "si queréis organizar una actividad hay que hacer un proyecto, y para hacer un proyecto hay que hacer una reflexión, hay que hacer unos objetivos, y unos objetivos se hacen así y se necesita un equipo, y en un equipo se necesitan personas que tienen un rol y otras otro. EPM6 AT- 34:68

[4] Finalment, en relació a *la dinamització sociocultural per a la construcció de la identitat cultural i el sentiment de pertinença*, la FM ha estat motor d'iniciatives de caràcter sociocultural, a través de la realització d'accions educatives i culturals obertes a la ciutadania i que esdevenen espais generadors de relacions i de vincles a partir dels espais compartits.

Al llarg dels anys, la Fundació Marianao ha consolidat una rica experiència formativa adreçada a l'equip educatiu i als ciutadans de Sant Boi i la comarca. Una mostra d'això ha estat la realització, durant els anys, de diverses accions: taller de capgrossos, seminaris de guitarra elèctrica, cursos d'iniciació al voluntariat, cursos de formació social, cursos d'animadors cívics, cursos de monitors de lleure (amb el MOVIBAIX), monogràfics d'informàtica i Internet per a educadors, jornades específiques de formació, etc. Fruit d'aquesta experiència, des d'octubre de 2001, s'ha posat en marxa l'Escola de Formació Joan N. García-Nieto, per tal de crear un espai formatiu estructurat i de caire permanent. FM_Ideari - 8:11

A partir d'aquí pues molta gent té un marc de relació i tal pues limitat que si conegués un altre se li obririen moltes portes i el que fa la Fundació Marianao és intentar obrir aquestes portes a molta gent. I que quan ho descobreixen diuen "ostres, això és molt xulo". Això aquí descobreix una realització personal o he descobert un àmbit que jo pensava que no existia. I el que intenta és que això pues es vagi escampant a cada vegada més gent, i que cada vegada més gent sigui la que pugui reconèixer aquests valors en ella mateixa i que pugui aplicar-los. P35: EPM7 AT - 35:48

La promoció i impuls d'una educació alliberadora, principalment orientada a infants i joves, i la cooperació cívica que permeti crear les condicions econòmiques, socials, polítiques, culturals i familiars que facin possible i fomentin l'alliberament, la promoció integral de la persona humana i el desenvolupament comunitari. FM_ Projecte socio-educatiu- 2:36

Dins de la dinamització sociocultural el casal de joves també és un projecte significatiu per a la construcció de la identitat cultural i el sentiment de pertinença.

Espai de referència per als adolescents del barri mitjançant el qual es promocióni la persona, s'enforteixin els vincles relacionals positius, s'eduqui en valors i es potenciï el sentiment de pertinença a la comunitat, tot incentivant processos que estimulin l'autoorganització de l'espai i les activitats. FM_Disseny CjM Casal de Joves- 3:1

L'experiència de la FM en processos de dinamització sociocultural es valorada com un element molt positiu per a la construcció de la identitat cultural i el sentiment de pertinença que permet a l'entitat impulsar nous projectes amb certes garanties d'èxit.

Va ser molt evident per nosaltres per que, per que vens a una cosa així amb un full en blanc si tens una feina i a més els hi estàs dient que haureu de participar en el procés de noves propostes i van venir però per que hi la fundació Marianao darrere. Per això també ens funciona. Marianao té cor (Projecte ICI) també s'està fent a altres territoris, és un projecte de La Caixa i ells diuen es que vosaltres teniu molta gent!. Tenim molta gent perquè portem molts anys com a entitats al barri creant xarxes, llavors es molt més fàcil crear el vincle per nosaltres. Tenim la oportunitat de que venim d'una entitat on es líder en aspectes de moltes maneres de treballar, tens la facilitat per accedir a més coses també. EPM3 AE- 31:48

També es destaca l'experiència de la FM en el treball amb col·lectius de cultures diferents com un element que facilita la generació de vincles entre persones i col·lectius diversos. Els dinamitzadors actuen com a pont de noves propostes educatives i culturals facilitant el seu desenvolupament.

Treballa amb una gran diversitat de col·lectius, és una entitat que provoca tota una sèrie d'intangibles, que és que hi ha col·lectius molt diversos però que es troben a un mateix punt, i per tant es trenquen molts estigmes, es trenquen moltes etiquetes, i això indirectament –ja no només des de la perspectiva de la interculturalitat, que hi han diverses realitats culturals – sinó des de les perspectives de les diferències de les persones a nivell mental i altres nivells. I després, directament en els projectes, jo crec que aquí te molt a veure amb cada projecte en concret, però sí que tota aquella pota que et deia al principi de que l'entitat treballa amb persones però també treballa pel desenvolupament comunitari. EPM4 AE- 32:17

4.7.4 Reptes

En clau de reptes, es destaca la necessitat de: a) recuperar/incentivar la implicació de la ciutadania en la generació de propostes socioculturals per a donar respostes a les necessitats de la ciutadania. La FM aposta per un total protagonisme de la ciutadania en els processos de creació, implementació i avaluació de noves accions que neixen a partir de les motivacions i les necessitats detectades per la societat civil.

Com fem que el concepte de responsabilitat social corporativa que està molt en mans de l'empresa, aterri al territori des del punt de vista de que la comunitat s'hi impliqui en la cerca de solucions i respostes als problemes de convivència, a les necessitats del territori.? EPM2 AE - 30:72

No crearem nosaltres els projectes ni les accions que s'han de fer, sinó que les acció i idees son executades per els seus protagonistes. Treballem molt a mà amb l'ajuntament de Sant Boi, per que es una entitat local que té molt a dir. Amb tots els recursos que intervenen en el territori de Marianao, o bé que no estan en el territori de Marianao però tenen una intervenció directa, i amb la ciutadania, Creen diferents espais de trobada amb aquests recursos, on ells pensen i dissenyen actuacions en base a uns reptes que s'han plantejat, en base a aquell diagnòstic que es va fer en el seu moment, que va ser l'any passat de fet. EPM3 AE - 31:56

- b) Un segon aspecte proposat com a repte pels agents entrevistats que requereix de canvis i millores està relacionat amb la possibilitat d'establir espais de treball en xarxa reals, on poder compartir els recursos existents als territori per tal de millorar les situacions dels infants i joves del territori i de les seves famílies.

Jo crec que fins ara es limitava molt al tema escolar d'aquests nanos, faltava un pas més enllà, no se si per culpa també de les escoles, que la cultura escolar és molt tancada, i costa obrir-la, que també hi ha resistències al canvi, i ara crec que ells s'estan acostant més a nosaltres i nosaltres estem obrint més les portes, llavors s'està començant a crear una dinàmica de més coordinació de més complicitat, fins ara estava bé, però es limitava a uns aspectes molt concrets: la beca èxit. EPM8 AT - 36:69

- c) Finalment, un tercer repte proposat per la FM està relacionat amb la incorporació de les famílies en els processos de treball. Donar un paper més rellevant a les famílies dins dels programes adreçats a la infància i l'adolescència és un aspecte important a seguir enfortint des de l'entitat.

També té un paper molt important, integrar més a la família. GDM1-45:58

4.8 Acompanyament socioeducatiu

L'acompanyament és la segona de les metodologies analitzades. En aquest cas, es presenten els resultats a partir de 3 apartats: principis i característiques de l'acompanyament; tipologies d'acompanyament i reptes

4.8.1 Principis i característiques de l'acompanyament

L'acompanyament és una forma d'entendre la relació social i educativa, una forma de treballar amb recursos, mètodes i tècniques diverses per facilitar el desenvolupament personal, la maduració social i l'autonomia de les persones. A continuació descrivim algunes característiques dels processos d'acompanyament a la FM:

[1] La FM concep l'acompanyament com un *procés orientat al canvi*. Un procés que necessita possibilitar als protagonistes les *eines i el temps* necessari per a que ells puguin anar decidint que i com ho volen assolir. Així mateix, es tracta d'un procés que requereix d'una *persona, d'un educador-acompanyant, que orienta el camí*, que genera propostes i sobretot que potencia la *capacitat de decisió de les persones*. Per tant, una persona amb coneixements tècnics i també amb capacitat d'adaptació a les necessitats i realitats de les persones a les que acompanya.

Els hem d'acompanyar en aquest procés, que han de ser responsables de les seves accions, que s'han d'autogestionar i que han de ser ells els protagonistes...i sempre donar l'oportunitat es cert que l'entitat, la Fundació Marianao en tot el que te a veure en treballar amb joves hem començat a desenvolupar la feina des de el 2006, portem 9 anys. En nou anys em crescut molt, per que també no sabíem com fer-ho, doncs ens anem adaptant contínuament amb les necessitats. EPM3 AE - 31:64

[2] L'acompanyament socioeducatiu com a model de treball per a la *incorporació social de les persones*, especialment les més vulnerables, esdevé també una metodologia rellevant en la intervenció socioeducativa de la Fundació Marianao. Com a entitat es planteja que el *protagonisme de la intervenció es troba en el propi subjecte* i en la seva comunitat i és en la comunitat on es porten a terme els processos d'incorporació socioeducativa i sociocultural de les persones. És especialment important oferir a aquest col·lectiu el suport necessari per a que desenvolupi les seves *eines i potencialitats*, orientant aquest desenvolupament cap a processos d'*autonomia i apoderament individual i comunitari*.

La Fundació opta per l'impuls d'una educació alliberadora [...].Es tracta, en conseqüència d'una educació orientada per valors, no neutral, que pren partit en favor d'unes persones i unes situacions concretes que les condicionen i que treballa per un model determinat de societat i de persona. En definitiva, una educació, segons Paulo Freire, *que genera processos de presa de consciència personal i col·lectiva i que es fonamenta en tres pilars: a) L'acompanyament personal, l'atenció directa als infants, joves i adults, i de manera preferent a aquells col·lectius que es troben en situació d'exclusió social.* FM_Premi Joaquim Grau- 1:82

La relació educativa es fonamenta en l'atenció a la persona, cada persona, en l'acollida a tothom, amb una atenció preferent per als infants, joves i adults que es troben en situació de més necessitat i d'atenció personal i social. Vol ser una relació educativa que promou experiències positives i gratificants, tractant de respondre a les aspiracions i als interessos dels infants, joves i de la comunitat. FM_ Projecte socio-educatiu-2:18

El projecte "Casal de joves" és un recurs socioeducatiu en el temps de lleure dirigit a tots els adolescents del barri Marianao de Sant Boi de Llobregat, i que efectua una atenció individualitzada a aquells que pateixen una situació de vulnerabilitat social, i per tant estan als serveis socials del

barri. Vol esdevenir un suport que afavoreixi el desenvolupament personal, relacional i comunitari dels adolescents a través d'accions que es duen a terme en el seu temps lliure, gràcies a l'acompanyament d'un equip d'educadors adults que dinamitzen l'espai i les activitats proposades. FM_Disseny CjM Casal de Joves- 3:3

[3] Dos aspectes que des del model d'acompanyament de la FM es fomenten i esdevenen pilars del seu model de treball: un acompanyament dissenyat de forma individual, per tal de respondre a les necessitats de cada persona i, sobretot, dissenyar els processos de treball a partir de les *potencialitat* de cada persona. Tots tenim habilitats, només cal descobrir-les i, en ocasions, aprendre a utilitzar-les.

Acompanyament altament personalitzat als infants, a les famílies, a les persones que s'hi vinculen al projecte. Aquest és un element jo crec que, que és comú a la major part de les activitats que desenvolupem, és a dir, basar molt l'actuació en la construcció d'itineraris personals, itineraris altament consensuats entre les parts, no parlem del contracte educatiu però si que hi ha, en molts casos, i podria posar una quantes exemples, però eh..., és a dir, tot l'itinerari es construeix en base a pactes entre, entre els joves o els educadors i a demés aquesta construcció itinerària. EPM2 AE- 30:67

Cal ser curosos amb les nostres necessitats que tots en tenim, ser curosos i atendre a les persones com l'eix vertebrador de tot, cada persona, per sobre de la pròpia organització. EPM1 AE- 29:62

[4] L'acompanyament afavoreix la *participació de la pròpia persona i dels grups socials*. Marianao parteix d'un model de persona activa que s'implica en l'assoliment d'objectius personals i comunitaris. Des d'aquesta perspectiva, els professionals dels diferents programes incorporen en el seu saber fer la cessió del protagonisme als ciutadans, esdevenint guies per l'assoliment dels objectius establerts.

L'acompanyament, que és un dels factors d'èxit, l'acompanyament del tècnic que està al costat seu ensenyant-li, no liderant al menys en una primera etapa, comences a fer temes de participació juvenil, construcció de la comunitat, a més és molt important. EPM3 AE - 31:25

La decisió a la persona perquè realment ells són els protagonistes de la seva vida però donant aquesta volta al tema de la participació de que siguin protagonistes, de que puguin fer alguna també ells pel seu barri i per la seva comunitat. EPM5 AE - 33:67

[5] Un element o principi que també s'identifica com a necessari en els processos d'acompanyament és la construcció de *vincl*e. Aquest vincl e facilita que els adolescents i joves acceptin la guia dels professionals que els faciliten els recursos i el saber que ells encara no tenen i que aniran incorporant en la mesura que els programes i projectes es van desenvolupant.

Aquest vincl e d'acompanyament d'estar al costat de deixar que la persona decideixi sempre. EPM5 AE- 33:66

[6] La *Flexibilitat i proximitat* dels recursos comunitaris, dels equipaments i dels professionals són també elements clau en els processos d'acompanyament per tal d'arribar a totes les persones que conviuen en les comunitats. Per a poder acollir la diversitat de situacions, cal mostrar-se obert i facilitar que cada persona i/o col·lectiu s'incorpori a l'entitat al seu ritme i segons les seves capacitats.

Volem acompanyar a les persones que es poden trobar amb dificultats i limitacions per fer efectiu l'exercici dels seus drets, tot oferint-los l'acompanyament personal, la informació i l'orientació en que puguin necessitar. FM_Premi Joaquim Grau - 1:56

Els joves de Marianao i Sant Boi troben a la Fundació una estructura humana i uns recursos que faciliten la realització de les seves propostes de caràcter comunitari. Unes estructures que s'adapten a les seves propostes i que alhora els ajuden a fer-lo possible de forma tècnica i rigorosa.

Xavals que tenen una idea o que volen fer no se que i necessiten un espai; per poder demanar un espai a l'ajuntament. Has d'emplenar no se quants papers; no se quant temps d'espera. No et solucionen res no? llavors, aquí tenim un altre temps, un altre ritme; que ens permet donar resposta ràpida a les necessitats; llavors això facilita que realment hi hagi, doncs aquesta connexió, aquesta confiança, i que realment s'apropin aquí en temes de participació. EPM5 AE - 33:72

[7] Els dinamitzadors dels projectes juvenils treballen especialment des de la perspectiva de la *relació d'ajuda* als grups i a les persones per tal que aquests puguin dotar-se de les estratègies i dels recursos necessaris pel desenvolupament de les accions que lideren.

La Fàtima es va acostant als joves per motivar-los. En Santi parla amb el Diego. Orientes als joves que ara no estan gaire actius que es distribueixin per la rotllana per incorporar-se a la teranyina. ObactcomFM2. - 38:9

Quan arriben els educadors 10.15 en Santi entra per pregunta a l'educadora si el grup pot entrar per preparar coses. La Fàtima parla amb els joves. Diuen que estan tranquils i amb ganes de fer passar un dia divertit als avis. ObactcomFM2 - 38:5

[8] L'entitat situa a la ciutadania en una posició d'igualtat amb els professionals i/o voluntaris. Aquest aspecte facilita el protagonisme dels ciutadans, ja que aquests no requereixen d'inici de coneixements *tècnics i específics*. Un coneixement que aniran incorporant en el propi procés i que els professionals aniran aportant per tal de poder desenvolupar els projectes i les accions amb èxit.

Entendre la relació educativa com un espai diríem, de relació horitzontal on tots, tots i cadascun de nosaltres tenim elements a aportar i on les distàncies, és a dir, no ens mirem mai el, el participant o el, o el, o el participant o el protagonista. A la persona que es vincula amb un projecte no ens els mirem mai com a un usuari, per nosaltres aquesta paraula està bastant destapada. Entenem sempre el beneficiari com un participant, intentem situar-lo en el, en el centre del, de la seva, del seu projecte. Convertir-lo en protagonista del seu, del seu procés de canvi. Del seu procés de maduració. Per tant, no això no és tant una metodologia sinó un estil. EPM2 AE- 30:68

[9] Des de la FM s'opta per ser referent, especialment per a les persones més desfavorides o en situació de vulnerabilitat. A partir dels processos d'acompanyament es possibilita la *incorporació social* de persones de diversitat d'edats amb algun tipus de diversitat funcional o amb dificultats de desenvolupament psicosocial o emocional, derivades de dèficits estructurals. La FM facilita les eines necessàries per assolir el màxim grau d'autonomia possible.

Marianao és aquesta sensibilitat per les persones més excloses, més fràgils de la societat, infants, joves, persones immigrades, persones que viuen en la solitud, persones amb problemes de

discapacitat, persones aturades. Nosaltres no parlem dels presos, dels immigrants, nosaltres parlem de persones, persones, un simbolisme, un llenguatge que també hem construït entre tots i estem intentant crear una manera d'expressar-nos i de comunicar-nos. EPM1 AE - 29:59

Hi ha persones que venen aquí i no tenen família, que no tenen suport, i se senten com que no pertanyen a cap lloc i que puguin fer aquest lideratge social, aquesta participació, als participants els hi estan donant una oportunitat que no tenen en un altre àmbit. EPM5 AE - 33:78

[10] La Fundació esdevé *mentora d'acompanyament* per altres institucions educatives del territori a través de la participació en projectes compartits es socialitzen els sabers i els recursos existents.

Nosaltres a l'escola també estem intentat que l'escola sigui una altra segona casa també per ells, i alguns dels aspectes que he vist com ells se senten, com ells diuen que se senten quan estan a la fundació Marianao, intentem no reproduir-los. EPM8 AT - 36:66

Parteix d'una relació molt propera amb els nanos i amb les famílies i amb nosaltres també, d'una relació molt propera; i després, el que jo he vist és, no se com definir-ho: una implicació que fa implicar, una implicació que implica, és més encomanar, encomanar, com si fos una taca d'oli, encomanar aquestes ganes d'implicar-se amb el barri, aquestes ganes de millorar l'entorn, jo crec que és més... això, anar creant, més que anant adoctrinant o intentant convèncer la gent i que faci les coses, sinó que és el contrari, encomanar doncs aquestes ganes de fer. EPM8 AT - 36:75

[11] A la Fundació Marianao l'*educador* esdevé facilitador del canvi, a través de l'establiment d'una relació d'ajuda i suport als individus de la comunitat. Es tracta d'estimular al canvi des de la construcció motivada del propi agent. El procés es durà a terme a partir de la *discussió, la negociació i el pacte* en relació als objectius a seguir i que requereix d'un absolut respecte als ritmes personals i als retrocessos en el processos de canvi.

Aquest vincle d'acompanyament d'estar al costat de deixar que la persona decideixi sempre. Perquè de vegada, moltes vegades nosaltres com a professionals ens creiem aquesta persona hauria de fer això, però igual aquella persona en aquell moment no ho veu o creu que no és el millor per a ella. Vull dir es acompanyar però sempre deixant l'espai. La decisió a la persona perquè realment ells són els protagonistes de la seva vida però donant aquesta volta al tema de la participació de que siguin protagonistes, de que puguin fer alguna també ells pel seu barri i per la seva comunitat. EPM5 AE - 33:14

Entrem als instituts a parlar de participació, intentem promoure l'educació en la participació, ajudem també a la constitució de grups informals perquè impulsin projectes propis, assegurem aquest acompanyament i aquest si, aquest acompanyament des de la distància però el que intentem és que hi hagi un mentor, un educador que juga aquest rol, d'acompanyant en aquest itinerari. EPM2 AE - 30:44

4.8.2 Tipologia d'acompanyament

A la FM l'acompanyament utilitza tres tipologies d'acompanyament a les persones i als grups: [1] l'acompanyament social: que te com a objectiu assolir la incorporació de les persones i grups a la societat; [2] l'acompanyament educatiu i [3] l'acompanyament terapèutic.

[1] L'*acompanyament social* sol ser de caràcter individual i orientat a que la persona adquireixi eines que facin possible responsabilitzar-se del seu procés de vida i esdevenir

persones autònomes en la seva vida quotidiana en diferents nivells: emocional, laboral, social, etc.

Acompanyament personal o individualitzat es a dir tenir en compte aquelles persones que estan en situació de fragilitat o vulnerabilitat i per tant necessiten una resposta molt individualitzada i molt dirigida a la necessitat que tenen per tenir un acompanyament molt personalitzat segons les característiques de la persona, però amb l'objectiu sempre d'apoderar-les i de creure amb les persones que tenen que tenen possibilitats de fer-ho tot i que la situació que estiguin vivint i llavors aquesta missió de no ser assistencialista. Hi ha persones que necessiten un cop de mà en algun moment puntual en el que estan en una situació difícil però aquestes persones poden fer també un retorn a la comunitat no, llavors en tots els projectes i amb infants i adolescents sobretot tenim en compte això. EPM5 AE - 33:10

[2] *Acompanyament educatiu*: Acompanyament entès en sentit ampli, on la tutoria i el treball individual són eines essencials pel seu desenvolupament. Un acompanyament que possibilita un aprenentatge en relació a un aspecte concret com per exemple la formació laboral, però que també es pot orientar a aspectes més generals i globals del *desenvolupament personal* com per exemple l'aprenentatge de la participació social.

Hi ha una persona que els acompanya a desenvolupar el seu projecte amb l'objectiu final de crear una associació social i que siguin autònoms. P31: EPM3 AE - 31:55

Els processos d'acompanyament educatiu poden facilitar a les persones una sèrie d'eines o recursos tècnics que a partir del procés viscut podran implementar de forma autònoma en àmbits i moments diversos dels seus processos vitals com per exemple al món laboral o familiar.

Formació en l'àmbit de la participació social, és a dir, com ho fem per estimular processos, per atorgar oportunitats reals a de participació a joves al barri per implicar-los en la posada en marxa de projectes socials. EPM2 AE - 30:66

L'acompanyament, que es un dels factors d'èxit, l'acompanyament del tècnic que esta al costat seu ensenyant-li, no liderant al menys en una primera capa, comences a fer temes de participació juvenil, construcció de la comunitat, a més es molt important. EPM3 AE - 31:70

És també un acompanyament que possibilita als infant i als adolescents l'adquisició d'eines i estratègies necessàries pel desenvolupament de la seva vida quotidiana, com pot ser en seu procés formatiu / acadèmic.

El tema d'acompanyament a nanos orientats a l'èxit escolar, evidentment si poguéssim avarca més nanos, seria importantíssim, aquest èxit escolar porta al darrera totes les coses que hem dit, porta autoestima, porta igualtat d'oportunitats, porta tal... i ell.. hem vist nois i noies que s'haguessin perdut pel camí per aquesta manca d'oportunitats i que no s'han perdut pel camí. EPM8 AT- 36:78

[3] Finalment, en relació a l'*acompanyament terapèutic*, aquest es basa en la necessitat d'abordar les intervencions terapèutiques i aconseguir canvis personals i socials. És un acompanyament que es sol realitzar amb el nucli familiar de l'infant i adolescents, ja que sol requerir canvis en la quotidianitat de les famílies i reforçar el treball professional i personal.

El servei d'orientació i acompanyament a famílies te dos vessants, doncs la vessant més terapèutica que hi ha aquí una intervenció més a nivell terapèutic o psicològic de la persona professional amb la unitat familiar. Famílies que tenen dificultats de convivència i alguna problemàtica a casa i tal llavors hi ha una intervenció individual amb la unitat de de la família i després desenvolupem unes altres accions

de més grupals, en el sentit de crear xarxa de suport entre les famílies i que aquestes famílies puguin apoderar-se primer, acompanyar-se entre elles i també que puguin fer accions i ser visibles a la comunitat no des de poder organitzar-se per a fer una sortida de dos al teatre fins un grup de mares i pares d'adolescents, llavors es reuneixen un cop al mes per exemple i parlen i dinamitzen en grup segons els seus interessos i les seves necessitats, esta acompanyat per un professional, però la idea és que les pròpies famílies es vagin organitzant segons les seves necessitats, llavors treballen les dues vessants més grupal. I mes terapèutica. EPM5 AE- 33:7

4.8.3 Reptes

Un repte identificat en relació a l'acompanyament està relacionat amb enfortir i desenvolupar de forma més eficient les derivacions internes entre els diferents programes de la Fundació. Els joves poden iniciar el seu procés educatiu a la FM per diferents vies i anar-se vinculant, si així ho volen, a altres programes. Els professionals detecten especialment que els perfils de joves que inicien aquest processos a través de la via formativa o d'inserció laboral necessiten un acompanyament específic per a vincular-se als espais mes relacionats amb el lleure i la participació comunitària o bé a aspectes més relacionats amb l'acompanyament terapèutic.

Clar és que al final significa generar i estudiar quin jove tinc, quines necessitats té, com s'ha de començar a tractar aquest jove... no és nomes "te lo envio". GDM1-45:4

No li podem dir ves al local nou i... nosaltres aquí hem d'acompanyar al jove, i ells allà tenen que fer una feina d'acollida a aquell jove. I jo crec que això ens falta. GDM1-45:5

On determinats joves "no van a entrar, entonces vamos a tener adultos fuera. GDM1-45:9

Capítol V: Anàlisi i discussió de resultats Cas II Associació Educativa Itaca

En aquest capítol es relata l'accés a l'escenari de l'Associació Educativa Itaca (AEI) amb l'entrada i l'estada a l'entitat, que inclou la recollida de dades a través de les tècniques previstes al capítol III.

Com en el cas anteriorment analitzat, finalitzada l'etapa de recollida de dades s'ha portat a terme l'anàlisi de les dades sobre les característiques que els participants a l'estudi aporten en relació al model de lideratge social de l'entitat, orientat aquest al creixement personal, a la construcció de ciutadania, a la promoció de la participació institucional i social, al foment de l'apoderament comunitari i a la promoció de la cohesió social en el marc de l'acció social i educativa mitjançant el treball comunitari i l'acompanyament educatiu.

5.1 Accés a l'escenari i desenvolupament de la recerca

5.1.1 Primer contacte i entrada

Es va realitzar el primer contacte amb el Director General de l'entitat, persona amb la que he compartit molts anys de treball en el marc de l'equip directiu del Moviment de Centres d'Esplai Cristians Catalans de la Fundació Pere Tarrés. Així mateix, l'Associació també va ser una de les entitats que va formar part de l'estudi que vaig realitzar en el marc del meu treball final de Màster *Intervenció socioeducativa en medi obert: Centres Oberts-Centres Diaris*. L'Associació Educativa Itaca va ser la primera de les entitats amb les que vaig realitzar el contacte per fer-les-hi la proposta de col·laboració en aquesta tesis. Des del primer moment, el seu director es va mostrar obert i compromès en la participació d'Itaca amb l'estudi. Finalment, per motius d'agenda i calendari ha estat la tercera de les entitats en iniciar el treball de camp.

La persona amb la que he mantingut el contacte estable per a la concreció de la col·laboració en les diferents fases del treball de camp ha estat la subdirectora de l'entitat. Amb ella vaig fer un primer contacte via correu electrònic al mes de desembre de 2015. El dia 28 del mateix mes a l'actual seu de l'entitat situada a l'Antic Cine Romero, c/ Montseny, 22 de l'Hospitalet de Llobregat vam fer l'entrevista exploratòria.

Imatge 3. Associació Educativa Itaca

En aquesta primera entrevista es va explicar la recerca i el disseny de la mateixa fent especial esment a la finalitat i els objectius de l'estudi, en el plantejament metodològic, en la implicació de l'entitat, així com en la calendarització de les accions de recollida de dades.

Una vegada contextualitzat l'estudi, la subdirectora de l'associació em va explicar l'organització i l'oferta actual de programes i accions que l'entitat porta a terme amb infants, adolescents i joves (Annex 4). A partir d'aquesta aproximació a la realitat de l'entitat vam acordar els espais i programes en els que centràrem les observacions i les actuacions per a la recollida de dades.

Els escenaris directes d'observació i recollida de dades que s'han organitzat segons la següent categorització: organització, activitat de caràcter ordinari i activitat de caràcter comunitari, que s'han concretat en:

Taula 60. Escenaris observació

	Programa	Escenari
Organització	Acció social	Reunió consell de direcció
Activitat de caràcter ordinari	Centre obert	Co adolescents
	Espai jove la claqueta	Espai jove la claqueta
Activitat de caràcter comunitari	Acció social	Oci al barri
Fons d'informació: professionals de l'entitat i del territori, adolescents i joves		

5.1.2 Actuacions realitzades

A continuació es mostren de forma detallada les actuacions realitzades:

Taula 61. Caracterització de la mostra cas II. Associació Educativa Itaca

Gener – maig 2016 i juliol 2017	
ASSOCIACIÓ EDUCATIVA ITACA	
Presentació i entrada a l'escenari. Recollida informació anàlisi documental	
<ul style="list-style-type: none"> - Entrevista inicial amb la subdirectora de l'entitat - Recollida documental inicial 	
Anàlisi documental	<ul style="list-style-type: none"> - RRI - Projecte Educatiu - Projectes Socioeducatius amb infants i adolescents des del lleure - Vídeos entitat o projectes - Revistes o altres documents informatius entitat o barri - Memòries (10 anys) - Publicacions aniversaris, historia entitats,...
Entrevistes	Agents clau de l'entitat
	<ul style="list-style-type: none"> - Director General - Subdirectora - Director de Projectes, Gestió i Qualitat - Coordinadora Petita Infància i famílies - Responsables programa Oci al barri - Coordinadora projecte ICI

	Agents clau de la comunitat
	- Coordinadora Pla Educatiu Entorn
	- Assessor Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat
	- Membre Fundador de l'Associació Itaca
Observacions	- Centre Obert
	- Oci al barri
	- Reunions Consell de direcció
Qüestionaris	- Joves Centre Obert
	- Joves de la Claqueta
	- Joves participants Insejove
Grups de discussió	Equip educatiu

Les actuacions s'han portat a terme segons el disseny planificat en la reunió realitzada al setembre de 2015.

5.1.3 Recollida de dades amb les estratègies planificades

Taula 61. Recollida de dades amb les estratègies planificades AEI

Documentació	Observacions	Entrevistes	Qüestionaris	Grups de discussió
Ideari Estatuts Pla estratègic RRI	Activitat de caràcter ordinari: 4	Agents clau de l'entitat: 6	Adolescents i joves: 30	Professionals: 6
Projecte Educatiu Projectes Socioeducatius programa infància i joventut Memòries Vídeos entitat o projectes	Activitat de caràcter comunitari: 2 Reunions: 3	Agents clau comunitat: 3		

Resultats de l'anàlisi qualitatiu i quantitatiu:

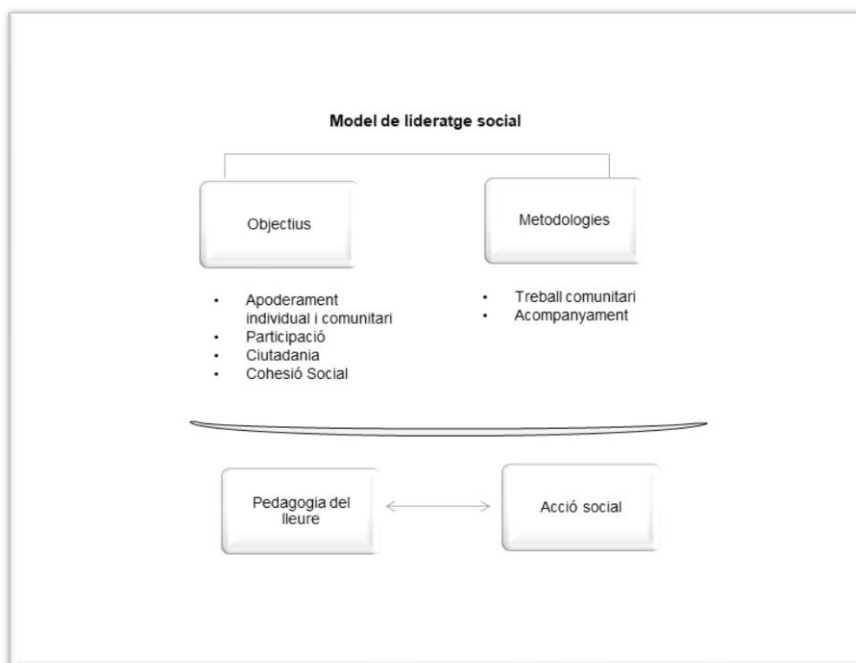
En relació a l'anàlisi quantitatiu, com ja s'ha descrit al capítol de metodologia s'han recollit dades a través d'un qüestionari a participants (joves de 16 a 22 anys vinculats a l'entitat: participants, voluntaris, educadors) de les entitats estudiades. Els resultats aporten evidències sobre la percepció dels joves respecte a les tres grans dimensions de l'estudi: Model de desenvolupament comunitari, Lideratge i Pedagogia del lleure.

En relació a les dades quantitatives, es mostra l'anàlisi dels descriptius (mitjanes i desviacions estàndards) a partir dels indicadors del qüestionari en el que han participat joves de l'entitat.

En relació a les dades qualitatives s'ha portat a terme un anàlisi de contingut.

Les dades QUAN i QUAL es presenten a partir dels elements que configuren el model de lideratge social que es presenta en aquesta recerca. El model està configurat per cinc objectius: Apoderament individual i comunitari, Participació institucional i social, Ciutadania, Participació, Apoderament i Cohesió social i dues metodologies: Treball comunitari i Acompanyament.

Figura 22. Model de lideratge social

En un primer moment d'aquest capítol es presenta una descripció que recull com l'activitat educativa de l'AEI evoluciona des dels inicials programes i accions de lleure educatiu cap a programes i accions d'acció social en sentit ampli, com a resposta a les necessitats del territori. En un segon moment es presenten les dades aportades en relació als objectius del model de Lideratge Social: Apoderament individual i comunitari, Participació institucional i social, Construcció de ciutadania i Cohesió Social. Finalment, aquest capítol recull les aportacions relacionades amb les metodologies principals del model esmentat: Treball Comunitari i Acompanyament Educatiu.

5.2 Del lleure a l'acció social

L'Associació Educativa Itaca neix als anys setanta (1976) en el marc del lleure per a donar resposta, en un primer moment, a una vivència de la fe d'adolescents i joves del barri de la Torrassa. Especialment a joves que vivien o havien viscut les seves famílies processos migratoris des de diferents punts de l'estat espanyol.

És a dir, Itaca té a prop de quaranta anys, va néixer al setanta-set, un grup de joves, conjuntament amb els clergues de Sant Viator de la parròquia Desemparats, detecten que hi ha una necessitat en quan a moviments migratoris de la resta de l'estat Espanyol, i també hi ha una necessitat de vivència de fe diferent de la que es podria viure, en el marc institucional de la parròquia. És en aquell moment que es reuneixen i comencen a dibuixar el que podem entendre a data d'avui com un esplai. Però en aquell moment aquell grup de joves únicament s'encarregaven de treballar a nivell de vida, de fe. Treballar la connexió de l'home i la dona amb la societat, el compromís, la responsabilitat col·lectiva, una sèrie de valors que en aquell moment doncs, assessorats per aquest consiliari de Sant Viator comencen a treballar. EPI1 AE - 7:1

L'entitat és impulsada per un grup de joves que, compromesos amb el seu entorn, decideixen portar a terme diferents experiències de fe emmarcades en el temps de lleure d'infants i d'adolescents per tal d'acompanyar-los en aquests espais de forma educativa i a través de la transmissió de valors com la solidaritat, el compromís o la justícia social.

No és fins més endavant que aquest grup de joves generen activitats en el medi obert però també dins de la parròquia. Comencen a mantenir relacions amb aquest grup post catequesi. El grup post catequesi era un grup que també pretenia, a través de les activitats de lleure, continuar el que s'havia desenvolupat a les catequesis familiars i començar a treballar aquesta part. És comença a treballar, post comunió 7 anys, 8 anys, joves 16, 17, 20, 21. [...]. Quin encàrrec té aquest grup, doncs és un grup que a través d'aquest treball de vida amb els joves a partir dels 17 - 18 divuit anys, treballen el compromís, desenvolupen activitats per aquests infants de post comunió. EPI1 AE - 7:2

Cap els anys 80, una mica, ja no sé si 4 o 5 anys després, és la necessitat de començar a fer altres tipus d'activitats no estrictament catequètiques, de joves sinó més relacionades amb el lleure, més obertes al barri i és aquí on comença aquest procés de refundació per dir-ho d'alguna forma, que canvia el nom, és diu Itaca. Devia ser cap el començament dels anys 80, jo diria que al 82, i jo sí que soc el primer responsable d'aquesta nova etapa. EPI7 AT - 10:1

Es tracta d'activitats que també volien donar resposta i acompanyar als joves i a la ciutadania del barri, concretament en el procés d'obertura que socialment es vivia en aquells moments arrel de l'arribada de la democràcia.

També, clar, eren els primers anys de la democràcia i llavors hi havia una efervescència en el barri i era necessari i volíem ajudar a la transformació social, als canvis, al programa de les entitats. Això també ens va obrir a altres perspectives i segurament vam dir: "escolta, necessitem un altra fórmula que ens ajudi més, no tan catequètica" - *un altre tipus d'entitat, una associació que ens permeti actuar sota aquest paraigua*-. EPI7 AT- 10:2

Pocs anys després de la seva creació com a entitat que des dels seus inicis neix com a resposta a les necessitats del barri i de la seva ciutadania, especialment en el marc del lleure educatiu, Itaca inicia projectes que van més enllà del lleure educatiu i s'apropen a l'àmbit de l'acció social en sentit ampli. Una acció social que té en compte les interaccions entre els individus que conviuen en un mateix medi i que dona respostes concretes des de la mateixa comunitat seguint unes normes preestablertes de conducta o experiències prèvies. Concretament, el primer d'aquests projectes socials va ser la creació d'una aula taller creada als anys 80, adreçada a donar una resposta a joves del

territori que no havien finalitzat cap etapa formativa i que, per tant, necessitaven poder adquirir uns coneixements que els permetés l'accés al món laboral. Malgrat que aquesta iniciativa va sorgir a Itaca i va ser impulsada per l'equip educatiu del moment, temps després el projecte va passar a ser gestionat per l'ajuntament de l'Hospitalet.

Vam ser fundadors d'un dispositiu que es va dir aula taller Collblanc - Torrasa que feia un taller d'oficis, sobre tot al voltant de la fusteria, això devia també ser als anys 80. Perquè vam ser conscients que hi havia una necessitat al barri, de joves que no tenien feina, que no tenien formació. EPI7 AT- 10:18

A partir d'aquell moment Itaca continua també el seu desenvolupament en el marc del lleure educatiu. La seva trajectòria que es recondueix degut a una reducció dels participants i un canvi en les necessitats del territori. De nou, és un flux migratori el que possibilita a l'equip del moment un replantejament del projecte social de l'entitat. Un projecte que requereix d'un procés de professionalització de l'entitat i també de canvis en els òrgans de govern de la mateixa.

Itaca fins al 2000 segueixen fent campaments, activitats els dissabte [...]. Fins al 2000, fa relleus de monitors, va començar a minvar el seu balanç social, és a dir, d'aquelles xifres de cent, cent i pico participants, cap al 2000, hi ha uns 50 o 60, però és significatiu com va baixant la participació. EPI1 AE - 7:5

També és veritat que aquesta participació, coincideix amb una transformació radical novament del barri de la Torrasa. Flux migratori, principalment del Marroc, i després d'una forma molt molt intensiva del 2000 cap endavant, d'Amèrica Llatina. Després, apareixen persones dels països de l'est, de la Índia. Al 2000, és de forma molt intensiva i radical. És aquí on hi ha un punt d'inflexió i és on es comencen a posar les pedres del que és Itaca avui dia. El procés és similar al de fa 40 anys. Un grup de joves reflexionen si el seu compromís de vida passa pels dissabtes per anar de campaments /colònies. La logística canvia, el grup de monitors es redueix, per tant hi ha una sèrie de complicacions que fa que aquest grup de dotze joves es comencin a plantejar el futur de l'entitat. Va ser un procés molt dur, molt complex, molt difícil, de fins i tot diria en alguns moments per la manca d'aquest coneixement de la història de l'entitat, fins i tot diria de dilemes interns sobre si estem anant en contra de la nostra missió com a institució. Si estem anant en contra de l'ideari, si la professionalització és el dimoni que pot fer perdre els nostres valors, és a dir, tot això van ser uns anys, molt i molt difícils fins al 2005. EPI1 AE - 7:6.

Al curs 2005-2006 ja hi ha una decisió ferma de la junta directiva que és la creació de la gerència de la direcció de l'entitat. EPI1 AE - 7

L'educació en el lleure està present en molts dels programes que es porten a terme des de l'AEI com l'esplai de dissabtes, que n'és la màxima expressió, però és una més de les accions educatives que fonamenten la intervenció d'Itaca des d'aquesta modalitat pedagògica.

Esplai Grup Itaca els Vents. Està format per un equip d'unes 12 persones que de forma totalment voluntària lideren els dissabtes l'esplai, amb infants d'entre 6 i 17 anys. Cada dissabte tenen una mitjana d'uns 40 infants, entre el matí i la tarda. Treballen des de l'educació en el lleure, amb la intenció de transmetre als i les menors tot un seguit de valors, tals com, la participació, la implicació, el voluntariat, el transcendent, el grup, el compromís cap a la realitat sociocultural, etc. Aquest projecte té la finalitat de millorar la motivació i l'actitud vers els estudis per part dels infants. A través de 25 beques en la pràctica d'una activitat esportiva o artística. Aquest és el projecte missional de l'Entitat, amb gairebé 40 anys d'història. AEI_Memoria 2015- 26:24

L'entitat entén l'educació en el lleure com un espai d'educació que ofereix ajuda i orientació per a la realització personal dels infants i adolescents. Els educadors de l'entitat dissenyen aquests espais i ofereixen, especialment a través del joc, orientacions educatives integrals que possibiliten als participants créixer desenvolupant les seves dimensions bio-psico-socials. Un creixement integral que es concreta entre altres aspectes en el desenvolupament de l'atenció i la concentració, la col·laboració o el treball grupal, i que aporta eines bàsiques per a la millora de la integració laboral, social i educativa.

“Activitat educativa de lleure: Finalment, el grup es prepara per fer l'activitat del dia, dinamitzada pels monitors/es amb uns objectius educatius per assolir. Aquestes poden ser:

- Informàtica: Utilitzar recursos per a la recerca d'informació a Internet, fent un bon ús d'aquest; aprendre programes d'informàtica bàsica, seguint les pautes marcades per les referents; gaudir de jocs pedagògics i educatius a la xarxa, sota la supervisió dels monitors/es.
- Taller de cuina: Reforçar l'autonomia i la creativitat a través de la cuina; utilitzar de forma adequada els estris de cuina; tenir cura de l'espai i el manteniment d'aquest; fomentar el menjar saludable.
- Manualitat: Fomentar l'expressió i la creativitat; despertar els sentits a través de la pintura i la música; potenciar la paciència i l'esforç.
- Pati Obert: Respectar les normes de l'espai; afavorir la interrelació informal entre infants i monitors/es; fomentar valors com el respecte, el treball en equip, la solidaritat, etc; gaudir de les dinàmiques i esports.
- Cinema fòrum: Visualitzar un recurs audiovisual amb el que es puguin treballar els valors; crear un espai per parlar i comentar el recurs; reflexionar en grup, promovent l'escolta activa”
AEI_PEC 2016 - 28:68

Aquesta petita retrospectiva històrica ens permet veure la capacitat de l'entitat i de les persones que han configurat Itaca per adaptar el projecte a les necessitats del territori, tot modificant als i les ciutadanes de la Torrassa i a les mancances que aquests poden tenir. L'AEI a partir d'aquest moment, assumeix l'any 2005 una tasca de treball educatiu i social de caràcter professionalitzat adreçat a la infància i l'adolescència i les seves famílies.

Itaca té una història que ve del lleure, però no només fa lleure, fa moltes altres coses que s'escapen del lleure educatiu, tot i que continua controlant la metodologia d'intervenció, però hi ha PEI, processos marcats, coordinació amb diferents serveis especialitzats, equip professional, sempre costa acabar de trencar aquesta barrera. EPI2 AE - 3:6

Ha estat capaç, d'adaptar-se més a les necessitats del territori, i de donar resposta de manera més integral i global, ha fet una salt important perquè treballa diàriament i a més treballa els caps de setmana, això com a foto global. A més ha quedat com a única Entitat del barri amb lo qual assumeix més responsabilitat. EPI7 AT -10:21

Unes famílies que solen estar mancades de xarxes de suport social i que troben al centre un espai d'atenció i educació pels seus fills i també un espai de suport per a ells. Uns espais on entendre les normes socials de la comunitat en la que han iniciat els seus nous projectes familiars després dels processos migratoris.

Donar resposta més enllà de quan els nens i joves surten de l'escola, o sigui, fora de l'horari escolar, quan no hi ha cap adult que estigui present. Aquesta posició és reconeguda per les vuit escoles públiques i concertades, vull dir, les vuit escoles públiques i concertades reconeixen a Itaca com l'element clau, a les 16.30h, a les públiques, a les 17h a les concertades. EPI1 AE - 7:11

Després, si parlem de petita infància es reconeix que passa amb aquelles famílies que queden

excloses del sistema públic d'escola bressol, que passa amb aquelles famílies monoparentals que no tenen suport i que són mares, quan els CAPS han perdut tots aquells programes de tenir cura d'un fill, d'acompanyament a la criança, és a dir, tot això s'ha perdut. EPI1 AE - 7:12

L'Associació Educativa Itaca, però, no ha perdut el seu projecte missional de l'esplai i continua amb la seva proposta educativa de lleure educatiu que, des de l'any 2005 complementa i enriqueix el seu servei al barri i a la ciutat de l'Hospitalet amb altres projectes i programes d'acció social i educativa i per a la promoció social i cultural de la infància i l'adolescència.

Així comença un camí, que ens porta a la realitat d'avui dia, una separació del que és una reestructuració orgànica del paper del grup Itaca, com a part missional, que es coneix una estructura del centre Itaca, del grup Itaca, un conjunt de voluntaris que s'organitzen i tenen un grup de responsables. EPI1 AE - 7:7

A continuació presentem els resultats obtinguts a partir de les aportacions dels participants en relació als principals objectius i metodologies que l'Associació Educativa Itaca (AEI) ha utilitzat fins l'actualitat i que expressen el model de lideratge social que aquesta entitat està oferint a la societat i que és l'objectiu d'aquest estudi. Els objectius del model de lideratge social són: Apoderament individual i comunitari Participació institucional i social, Construcció de ciutadania i Cohesió Social i les metodologies: Treball Comunitari i Acompanyament Educatiu.

5.3 Apoderament individual i comunitari

L'apoderament possibilita l'enfortiment i la capacitat de persones i grups socials. Així mateix els processos d'apoderament permeten desenvolupar estratègies de millora en el control i poder de les vides de les persones i afavoreixen models de governança i generació de polítiques públiques vinculades als conceptes de justícia social.

Presentem les aportacions relacionades amb aquest concepte en quatre apartats. En un primer apartat es mostren els resultats obtinguts a partir de les aportacions dels participants i de l'anàlisi documental de l'entitat sobre l'apoderament individual a partir de tres aspectes: [1] desenvolupament del pensament crític, [2] experimentar un oci creatiu i alternatiu i [3] el lleure educatiu com a factor de protecció davant de l'aïllament social. Finalitzarem l'apartat assenyalant una sèrie de reptes que els participants a l'estudi destaquen en relació al treball del creixement personal a la FM. En el segon apartat es recullen les aportacions relacionades amb l'apoderament comunitari s'ordenen a partir de la presentació d'una sèrie d'efectes del mateix en relació a la construcció de capital social, en el tercer apartat es presenten una sèrie de variables i d'indicadors que ajuden a delimitar i configurar l'apoderament individual i l'apoderament comunitari. Aquestes variables i indicadors s'han identificat a partir de l'estudi *El empoderamiento de los jóvenes: Análisis de los momentos, espacios y procesos que contribuyen al empoderamiento juvenil* (MINECO – Programa estatal de I+D+I retos de la sociedad 2013).

5.3.1 Apoderament individual

[1] Desenvolupament del *pensament crític*

L'AEI entén l'educació en el lleure com un espai on educar en valors, especialment la implicació, el compromís, la cohesió grupal entre altres, a partir de la implicació activa dels infants i joves i dels adults que els acompanyen. Uns valors que permeten als participants desenvolupar la seva capacitat crítica a partir de l'anàlisi de la realitat social i la identificació dels elements de desigualtat social i que els hi atorga coneixements adaptables a les diferents edats i realitats dels infants i adolescents. També procura garantir que els infants i adolescents adquireixin les eines necessàries (capacitat escolta, parlar en públic,...) per a iniciar processos de canvi i transformació social, cercant aliances amb les persones i institucions de l'entorn i facilitant estructures de participació (assemblees,...).

Formar-los com a ciutadans que siguin persones que pensin que tinguin opinió pròpia i que se'ls escolti, que es sentin valorats, [...], però és important, no, quan tu et sents partícip d'una cosa, et sents més

integrat en quan a estructura. EPI3 AE - 4:77

Totalmente, es que creo que, a través de la educación comunitaria, en el momento que se intenta desarrollar a nivel educativo la participación, lo que se intenta hacer es desarrollar la capacidad crítica, emocional y creativa, que son las herramientas para ser ciudadanos presentes, conscientes y creo que esto a pesar de no ser lo que vamos explicando por la plaza, el objetivo pasa por ahí. EPI6 AE - 9:49

Treballen des de l'educació en el lleure, amb la intenció de transmetre als i les menors tot un seguit de valors tals com, la participació, la implicació, el voluntariat, el transcendent, el grup, el compromís cap a la realitat sociocultural, etc. Aquest projecte té la finalitat de millorar la motivació i l'actitud vers els estudis per part dels infants. AEI_Memoria 2015 - 26:24

Alguns elements que estan presents en els programes de lleure educatiu i activitats que l'AEI per tal de desenvolupar el pensament crític:

- El treball per centres d'interès que permet als educadors aprofundir en el coneixement de diversitat de temàtiques i de realitats socials. És una eina de transmissió de coneixement i de simulació de la realitat social i comunitària.

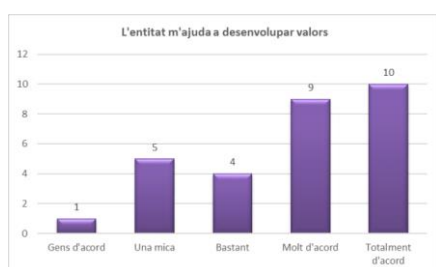
Cal destacar, que tots els grups treballen en relació a un centre d'interès, escollit en la programació del trimestre. Aquests centres d'interès, potencien la globalització com a principi pedagògic, ja que l'infant aprèn de forma global i per fer-ho, percep el tot. A més, la seva curiositat el porta a investigar i a descobrir les parts d'aquest. AEI_PEC 2016- 28:69

- La vinculació a l'entorn fruit del treball conjunt i de l'autodescobriment dels territoris i de les persones que en ells conviuen. Aquesta s'articula en projectes que permeten als joves conèixer l'entorn i la realitat en la que viuen amb un paper actiu i orientat a la millora de la realitat propera.

Vinculem aquests projectes amb les entitats del territori perquè els joves ens vinculin també amb aquestes entitats i perquè els joves fora de l'escola tot i que aquets projecte intentem que estigui sempre en el currículum escolar, puguin fer el servei de l'aprenentatge que tenen en el territori i siguin agents actius en el seu territori. EPI5 AT- 6:69

Els joves, en relació al lleure com espai per a millorar el seu desenvolupament crític, perceben que l'AEI és un espai que a partir de la participació a les seves activitats i projectes els ha permès desenvolupar valors com els expressats anteriorment. Així ho mostren les respostes recollides a partir de l'ítem del qüestionari "l'entitat els ajuda a desenvolupar valors" i que podem veure al gràfic 50. Les respostes s'agrupen en un 65% entorn les respostes "totalment d'acord" [10/29] i "molt d'acord" [9/29]. La resta de joves diuen estar "bastant d'acord" amb la idea d'aquest ítem [4/29] i una mica d'acord" [5/29]. Mentre que un d'ells diu estar "gens d'acord".

Gràfic 50

[2] Experimentar un oci creatiu i alternatiu

En relació al segon aspecte, el lleure educatiu per a la vivència d'un *oci creatiu*. Destaquem les següents aportacions facilitades per les persones entrevistades.

- *Creativitat* que els agents identifiquen com la generació de respostes diverses a les necessitats dels infants i dels adolescents, que requereixen també de respostes adaptades i flexibles, tant en relació als espais com a les accions educatives.

Intentem sempre adaptar-nos als canvis i, innovar, no estancar-nos, veure quines necessitats sorgeixen per poder adaptar-nos i donar respostes a les noves necessitats. No ens estanquem, intentem sempre anar més enllà, millorar sobre nosaltres mateixos som molt autocrítics amb nosaltres per poder millorar. EPI3 AE- 4:2

Hace bastante poco se creó la Claqueta que era para atender esa necesidad de los jóvenes de tener un espacio donde poder realizar actividades de ocio y, que no fuera lo típico de quedar con los amigos por ahí. Se realizan actividades tanto dirigidas, como pensadas por ellos, se les da la oportunidad, y creo que esa sería la palabra, oportunidad. EPI6 AE- 9:3

Activitat educativa de lleure: Finalment, el grup es prepara per fer l'activitat del dia, dinamitzada pels monitors/es amb uns objectius educatius per assolir.

Aquestes poden ser:

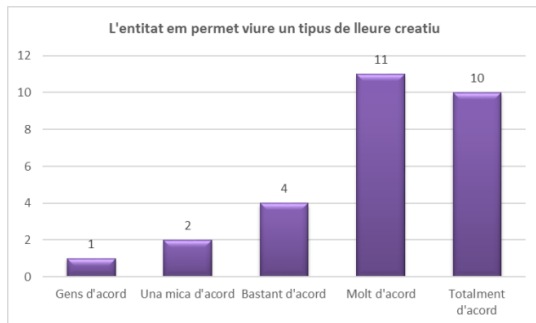
- Informàtica: Utilitzar recursos per a la recerca d'informació a Internet, fent un bon ús d'aquest; aprendre programes d'informàtica bàsica, seguint les pautes marcades per les referents; gaudir de jocs pedagògics i educatius a la xarxa, sota la supervisió dels monitors/es.
- Taller de cuina: Reforçar l'autonomia i la creativitat a través de la cuina; utilitzar de forma adequada els estris de cuina; tenir cura de l'espai i el manteniment d'aquest; fomentar el menjar saludable.
- Manualitat: Fomentar l'expressió i la creativitat; despertar els sentits a través de la pintura i la música; potenciar la paciència i l'esforç.
- Pati Obert: Respectar les normes de l'espai; afavorir la interrelació informal entre infants i monitors/es; fomentar valors com el respecte, el treball en equip, la solidaritat, etc; gaudir de les dinàmiques i esports.
- Cinema fòrum: Visualitzar un recurs audiovisual amb el que es puguin treballar els valors; crear un espai per parlar i comentar el recurs; reflexionar en grup, promovent l'escolta activa. AEI_PEC 2016 - 28:68

- Així mateix l'AEI entén el lleure educatiu com un *espai alternatiu* on els infants i adolescents són els protagonistes d'allò que succeeix i on els equips educatius acompanyen la seva implicació orientada a la transformació social i a la corresponsabilització.
- També es promou un oci alternatiu que potencia el compromís amb l'entorn. En relació a aquesta idea destaquem el projecte *Oci al barri* que, a través de la seva intervenció, pretén l'acostament a aquelles persones que per diferents motius mostren reticència a participar en institucions. A través de dinàmiques i jocs, els referents adults dinamitzen l'acció educativa i treballen amb joves i infants que fan ús de l'espai públic, per tal d'enriquir el temps d'oci a les places, parcs i carrers i per a fomentar la participació activa en la transformació dels espais públics en espais educatius.
- Aquests programes també permeten que els i les ciutadanes que no participen a l'entitat s'apropin i la coneguin generant-se així vincles i contactes.

Llavors si que treballem molt al carrer amb el projecte Oci al barri per exemple, que treballem molt amb la gent que en aquell moment està al carrer que tampoc no accedeix a les entitats però que estan allà i que també poden participar. EPI3 AE - 4:64

Les respostes dels joves en relació a l'ítem "l'entitat em permet viure un tipus de lleure creatiu", lleure creatiu entès com espai educatiu que apodera i que permet als participants desenvolupar el pensament crític, el criteri i el debat independent, s'aglutinen en un 38% entorn el valor de resposta de mes acord, "molt d'acord" [11/29]. Percentatge que arriba fins el 72% si agrupen les resposta del valor esmentat i del valor "totalment d'acord" [10/29].

Gràfic 51

[3] El lleure educatiu i l'acció social com a factor de protecció davant de l'aïllament social

Finalment, en relació a com els participants valoren el lleure com a factor de *protecció davant de l'aïllament social*, cal dir que assenyalen que l'AEI a partir del programa de lleure educatiu ofereix suport a infants, adolescents i famílies en situació de vulnerabilitat social i soledat. Des d'aquest tipus de programes els participants poden compartir vivències positives amb els seus iguals i amb referent adults positius relacionades amb l'accés i la igualtat d'oportunitats en la participació en aquestes activitats.

És una entitat sense afany de lucre d'educació en el lleure i acció social que va iniciar la seva activitat en l'any 1977 en el marc del CJC, Comunitat Joves Cristians amb la finalitat de promoure l'educació en el lleure d'infants i joves. Amb el temps la seva actuació ha anat creixent, consolidant i ampliant en altres àmbits, com ara l'acció social, el treball amb petita infància, la formació o la inserció laboral. Es va constituir com Associació l'any 1985. AEI_Memoria 2010 - 22:2

Itaca està proporcionant espais de qualitat educativa a molts dels infants que quan sortissin de l'escola, estarien sols a casa, fins que arribessin els seus pares, o no tindrien un espai de qualitat per viure experiències i anar construint eines personals per sortir-se a la vida. Crec que sempre és molt important, en el cas de Itaca, i, el context on es situa Itaca, encara és mes important perquè els infants en aquest espai de 17 a 21h tinguin espais rics d'experiències, per tal de créixer com a persones. EPI9 AT. - 11:8

[4] Reptes

Els reptes que els agents entrevistats han identificat en relació a la Pedagogia del lleure i concretament a la dimensió comunitària es concreten fonamentalment en tres aspectes:

En primer lloc, poder créixer en volum d'activitat, promovent la participació en les activitats de lleure educatiu dels diferents perfils de ciutadania del barri. Es a dir, avançar cap a una entitat de caràcter comunitari que treballa per a la promoció de la qualitat de vida de la ciutadania en general i, especialment dels infants, adolescents i joves del barri. Aquest creixement permetria una diversificació de perfils i enriquiria els vincles comunitaris entre persones amb realitats diverses, però que comparteixen el fet de viure a la Torrassa. Els espais d'oci són doncs contextos especialment adients per enfortir processos comunitaris i vincles.

En l'espai familiar si que tenim gent amb situació de més risc social. Però també hi ha bastanta gent que no vol portar al seu fill o filla a l'escola bressol però, vol un espai de socialització, per tant, s'aconsegueix bastant la integració de diversitat. Si que a la tarda existeix més aquesta dificultat, perquè es dona prioritat a la gent que te la necessitat d'estar treballant i necessita un espai per deixar al seu fill. Aleshores com no tenim places suficients perquè tenim una llista d'espera bestial, si que acostuma a quedar-se fora la gent que a nivell de recursos econòmics pot permetre's un altres tipus de servei. Llavors jo crec que aquí està una mica el repte d'integrar una cosa amb l'altre perquè, això ja és un tema d'espai a nivell físic. EPI3 AE - 4:95

El segon repte fa referència a la necessitat de que l'AEI continuï sent referent de lleure educatiu al barri, en l'espai no lectiu i prestant un servei a la comunitat. Serveis que permeten a les famílies i infants gaudir d'espais de lleure al territori oferint respostes a les necessitats familiars, entre elles a la conciliació, a més de treballar per a la promoció sociocultural d'aquests infants i joves.

Donar resposta més enllà que esta passant quan els nens i joves surten de l'escola, o sigui, fora de l'horari escolar no hi ha cap adult que estigui present, per tant aquesta posició és reconeguda per les vuit escoles públiques i concertades, vull dir, les vuit escoles públiques i concertades reconeixen a Itaca com l'element clau, a les quatre trena, a les públiques, a les cinc a les concertades. EPI1 AE - 7:11

El tercer i darrer repte és la necessitat de promoure amb més intensitat accions i projectes de lleure de caràcter comunitari que possibilitin a la ciutadania que no s'apropa a les entitats i a les institucions gaudir dels beneficis d'aquests tipus de programes. Activitats que facin possible el coneixement de l'entorn i un us cívic i compartit del mateix.

Projectes per fer al carrer, un grup que esta a l'edifici i sortir al carrer per fer activitats amb gent inscrita i gent que no ho sigui, això podria ser un repte també, una línia de treball. EPI2 AE - 3:37

5.3.2 Apoderament comunitari

[1] L'apoderament comunitari i els seus efectes en la construcció de capital social

En relació a l'apoderament comunitari *i els seus efectes en la construcció de capital social*, presentem la informació a partir de 4 eixos: a) Apoderament comunitari i capital social per a la millora de les condicions de vida i l'accés a recursos de la comunitat, b) Apoderament comunitari i capital social per a l'enfortiment del subjecte polític, la participació democràtica i per a la transformació social, c) Capital social com a construcció de xarxes associatives que donen suport o col·laboren en els propòsits de la comunitat i d) Apoderament comunitari que promou activisme en la comunitat.

- a) En relació a la millora de les condicions de vida i l'accés a recursos de la comunitat, des de l'AEI es promouen espais i iniciatives de caire institucional orientades a la millora de les condicions de vida de la població.

El projecte pretén que la ciutadania, les entitats i l'Administració treballin en comú per aconseguir una sèrie d'objectius. Aquests són: a) Promoure la convivència ciutadana intercultural; b) Contribuir a la millora de les condicions de vida de la població i c) Afrontar les oportunitats, reptes i problemàtiques de la realitat actual. AEI_PEC 2016 - 28:119

- b) Sobre l'enfortiment del subjecte polític i la participació democràtica per a la transformació social, per a la construcció d'un model social just i equitatiu, la crítica social i la mobilització social són identificats com aspectes essencials per a la construcció d'aquest model social, on la ciutadania té un paper protagonista en els processos de canvi.

Fer més un contrapès amb l'administració, fer aquesta part política que inicialment tu destacaves recuperar aquesta part que quan va néixer Itaca en part tenia, aquesta part de política, de reivindicació política, recuperar aquesta part. EPI7 AT - 10:30

- c) En relació al tercer dels eixos, les xarxes associatives que donen suport o col·laboren en els propòsits de la comunitat, l'Associació Educativa Itaca és reconeguda com un agent actiu del territori pe part dels entrevistats. Un agent social que ha estat i continua essent un pilar clau per l'enfortiment del teixit associatiu que treballa per a la promoció dels drets cívics i la reducció de les desigualtats socials. L'AEI recull en el seus documents de referència (PEC, memòries,...) la intenció que cerca l'entitat de potenciar el compromís de les persones amb les que treballa a favor de la transformació social i per a la construcció d'un model social just i equitatiu, conjuntament amb els altres agents socials del territori fent especial referència a les entitats que promouen i activen voluntariat social al territori.

La nostre Entitat neix del voluntariat, per aquest motiu creiem tant en aquest concepte i aquesta manera d'entendre la vida. Recentment ha augmentat el nombre de voluntaris que s'apropen per participar en algun dels projectes, i amb un perfil de persones molt preparades, que no han trobat sortida laboral però que volen aprendre i aportar la seva experiència mentre tot agafant experiència fins que els surti una oportunitat laboral. AEI_Memoria 2014 - 24:11

Alguns elements que són aportats de forma reiterada en les entrevistes sostenen la necessitat de que la ciutadania pugui assolir estratègies per tenir un major control sobre les seves vides, i també estratègies per a posicionar-se de forma activa en la generació de nous models de governança. Aquests models estan orientats a la consecució del major grau possible de justícia social per a tothom, el qual implica establir processos de cocreació entre els diferents agents de la comunitat.

Que aprenen a créixer com a individus, com a persones que viuen en societat, crec que avui en dia tots aquells valors no sé si s'han perdut o no però, independentment d'això s'ha de fer una feina per promoure'ls, tots aquests valors independentment del moment en que s'estigui a nivell social, amb crisi, sense crisi. Jo crec que és la base de la societat. EPI5 AT - 6:31

Perquè participem per moure, transformar no transformar, però moure el que a tu vols fer, el que a tu t'impedeix fer una cosa intenta fer-ho per una altra banda per canviar-ho. EPI5 AT - 6:79

- d) Finalment, un dels elements que més vegades es referencien com a necessaris per a transformar el posicionament passiu de les persones i per tant per a fomentar l'*activisme comunitari i l'assoliment de poder* vers allò que succeeix al seu entorn, és poder vivenciar i observar en primera persona el poder de la ciutadania en la construcció de la seva vida comunitària. Així doncs, una de les condicions essencials per a possibilitar l'apoderament de les persones i de les comunitats és facilitar l'existència d'espais de participació on aquestes analitzin allò que passa al seu entorn, puguin valorar quin canvis són necessaris portar a terme i elaborar propostes que permetin assolir-los.

Amb els projectes d'APS d'aprenentatge i servei es treballa bastant fer veure el jove que és una peça important i que pot fer canvis a nivell social. I és treballa molt a través de microprojectes d'APS. És treballa també molt amb una activitat que és fa d'apadrinaments que els més grans apadrinen als més petits i, fer-los reconèixer que tenen una responsabilitat. EPI3 AE - 4:51

Espais que han de treballar per a potenciar les habilitats individuals dels participants per tal de recollir tot el potencial que aquests aporten. Un potencial que sumat pot tenir efectes multiplicadors per a la transformació de la comunitat i, que a més a més té el valor d'estar generat per i des de la base social de les comunitats. Una base participada que s'uneix per a generar bé comú.

"Les capacitats pròpies que té cadascú i sumat, perquè la importància jo crec de l'Entitat és tot el treball més grupal, la força que té el grup, tenir una identificació de sentir-te." P 5: EPI4 AE - 5:52

També es destaca la importància de treballar intensament des de la potencialitat de les persones promovent que aquestes siguin les autèntiques protagonistes dels seus canvis. L'entitat es identificada, per tant, com a acompanyant i facilitadora de processos de canvi, però sempre potenciant el protagonisme dels infants, adolescents i joves i les seves famílies.

És un model participatiu, en el que no es consumeix només. Consumir serveis evidentment que la família té les seves necessitat si puntualment però a partir d'aquí jo crec que s'ha de generar tota aquesta potencialitat que té tota família, persona i infant per sortir-se'n per trobar els recursos que ell mateix pot tenir, per sobreviure que al cap i a la fi és el que fem tots. Acollir i facilitar oportunitats per tothom. EPI5 AT - 6:48

Finalment, el treball conjunt promogut per l'entitat i, acompanyat pels professionals permet que els infants i adolescents i les seves famílies puguin visualitzar la capacitat de canvi que l'entitat aporta i modificar així la seva forma d'estar al territori cap a models més actius, des del protagonisme d'accions i d'iniciatives col·lectives que faciliten la consecució de millores socials. Un protagonisme que poden transferir a altres espais on participen.

No només és apoderar a les famílies sinó, és que el grup que tenim del projecte famílies té moltes ganes de fer coses. I dius, cap a on ho podem reconduir això [...]. Dius potser la gent del propi barri pot lluitar per dir quins espais volen. EPI4 AE- 5:56

5.3.3 Variables i indicadors de l'apoderament individual i comunitari.

En aquest apartat farem referència a 9 variables que són necessàries treballar per assolir elevats índex d'apoderament individual i comunitari i que configuren la tipologia

d'apoderament del model de lideratge social que estem presentant. Al llarg de l'apartat es presenten els elements que s'han identificat al llarg del treball de camp. Són elements que es treballen des de l'AEI i que, segons les persones entrevistades, cal continuar potenciar i educant per a fer possible que aquest es produeixi. Les 9 variables en relació a les quals presenten les aportacions en relació a una sèrie d'indicadors que ajuden a la seva caracterització són: [1] Autoestima, [2] Autonomia, [3] Capacitat crítica, [4] Eficàcia, [5] Identitat i coneixement comunitari, [6] Meta aprenentatges, [7] Participació, [8] Responsabilitat i [9] Treball en equip destacant.

[1] Autoestima

Les persones que han participat a l'estudi remarquem diversos elements que mostren que des de l'AEI es treballa per a la millora de l'autoestima dels infants i adolescents.

- Un primer aspecte està relacionat amb la importància que te per a l'entitat que les persones, molt especialment els infants i joves que hi participen es sentin reconegudes i que sentin la seva contribució a la comunitat com a quelcom necessari per assolir les fites marcades. Aquesta confiança els permet afrontar amb seguretat determinades accions i compromisos.

Les persones van agafant consciència i seguretat en sí mateixos i van compartint i construint conjuntament. EPI2 AE - 3:28

És el de cedir el protagonisme a l'usuari, de construir però no per posar l'etiqueta de Itaca sinó per posar l'etiqueta d'infant, jove o família. Evidentment amb l'orgull de que Itaca està al darrera però jo diria que és aquest el model d'apoderar els joves, famílies. EPI5 AT- 6:63

- L'entitat a través de determinades activitats, com per exemple les assemblees, potencia que els participants agafin confiança en si mateixos i siguin capaços de prendre decisions i expressar-les en públic.

Moltes vegades intentem que siguin els propis nens els que vagin fent les seves pròpies demandes. per això tot el tema de les assemblees. Crec que de mica en mica hem partit d'una base més tradicional on pots pensar més, reforç escolar, mes joc educatiu, que evidentment es treballa però vas donant-li un altre forma, de molt més des del respecte a l'altre des de quines capacitats té l'altre, per a poder fer crec que parteix molt d'aquesta ideologia i metodologia per poder treballar. EPI4 AE- 5:83

Tot el treball que es fa arrel del cos amb els nens que encara no poden expressar amb paraules i aquest joc és de seguretat d'autoestima i han d'estar l'adult també. EPI4 AE - 5:11

Per a l'entitat també, és significatiu poder atorgar als participants eines i recursos que els ajudin afrontar situacions difícils o adverses tant a nivell personal com a nivell comunitari.

Si apareixes des de baix en aquesta reflexió en aquest apoderament cap al altre no, pots donar eines per anar pujant o, com a mínim, sempre diem que us ensenyem una mostra del que es pot fer, ja després cadascú agafa el que vol. Però com a mínim que ho conegueu, donar a conèixer crec que és més el que podem fer des d'Itaca. EPI4 AE - 5:116

La reflexió és una mica per aquí, que tot el que treballes amb aquest apoderament és també amb benefici d'ells. Per a què tinguin més habilitats per després poder trobar el camí cap on volen tirar i com a persones. EPI4 AE- 5:118

[2] Autonomia

Afavorir l'*autonomia* en la presa de decisions i en la realització de les tasques de vida quotidiana, així com desenvolupar els projectes vida comunitària de forma autogestionada són elements destacats del treball que es porta a terme a l'AEI. Assumir responsabilitats pròpies enforteix la personalitat i és un element que visualitza estar apoderat en relació a les tasques o responsabilitat social assumides.

El canvi d'enfoc agafa la persona (pare/mare/familiar) i el fa protagonista, posant-lo com a centre i donant-li un espai propi i transversal. Per tant, l'enfoc ha canviat, ara existeix una periodicitat i pretén ser un espai de transformació i apoderament a les famílies. AEI_PEC 2016 - 28:60

Un altre aspecte referent a la promoció de l'autonomia dels grups o les persones te a veure amb el calor que l'entitat dona a iniciatives promogudes per agents socials, especialment aquelles que es lideren des de col·lectius organitzats, però també propostes individuals que pretenen millorar els espais de vida comunitària.

Llavors quan la vam conèixer, la vam conèixer de fet per que estàvem recollint percepcions de la gent del barri sobre el barri, i vam aprofitar, i mira mi super idea, i nosaltres, vam dir tirem-la endavant, veiem com i amb qui i a qui fem còmplices d'aquesta iniciativa i la vam començar a tirar endavant i ara som 6 AMPA,s estan participant. Tenim 56 comerços adherits, una de les AMPA,s va dir de fer el disseny del logo, es un logo molt bonic a mes, un disseny de logo, s'ha fet una carta de presentació d'iniciativa de les AMPA,s per els comerços, un document,... nosaltres hem donat algunes pistes de com redactar, com fer, la veritat es que han estat elles les protagonistes. Els contactes amb els comerços han estat famílies que han anat, porta a porta. [...] Després elles son les protagonistes i marquen el ritme, nosaltres anem acompanyant. EPI8 AE - 8:32

En la mesura que els infants i joves van assolint graus més elevats d'apoderament, creix la seva capacitat de resposta autònoma, una autonomia que els permet generar *respostes pròpies* i *compartides* amb els grups d'iguals en el marc de l'entitat.

Les persones van agafant consciència i seguretat en sí mateixos i van compartint i construint conjuntament. EPI2 AE- 3:28

[3] Capacitat crítica

La detecció i valoració crítica de necessitats per part dels agents de la comunitat és un element essencial en la construcció de respostes socials. Des de l'AEI es faciliten espais on poder identificar de forma conjunta les necessitats, aspecte que permet elaborar accions consensuades per a la millora o solució de les mateixes o dissenyar accions per demanar als responsables socials que ho facin, desenvolupant *la capacitat d'anàlisi i de criteri propi*.

En el nostre cas han participat 340 persones en l'elaboració del diagnòstic, que vam presentar el dia 8 d'abril, que és un document públic. Veus que, son els actors, i son tots aquests actors, ciutadania tècnics i polítics, hem sembla que en aquests sentit és molt ric el diagnòstic. EPI8 AE - 8:4

[4] Eficàcia

En relació a la variable *eficàcia*, un aspecte destacat fa referència a la implicació activa i operativa per part del col·lectiu adolescent i jove i a la seva implicació activa en el

desenvolupament dels programes i projectes per a la comunitat. Aquesta responsabilitat es concreta en l'assumpció de tasques i compromisos necessaris per a portar a terme les accions comunitàries. Un exemple clar es vincula a la realització de projectes d'Aprenentatge Servei, en el que el centre participa afavorint el protagonisme dels joves, concretament en la dinamització d'activitats de lleure i amb els infants del barri.

Poden estar fent activitats que es proposem però moltes vegades no són els dinamitzadors qui les proposen sinó que són els propis joves qui les proposen, llavors la gràcia és que ells s'apoderen. EPI3 AE - 4:55

[5] Identitat i coneixement comunitari

La generació d'espais de coneixença i la creació de vincles entre persones amb interessos o necessitats diverses que comparteixen el territori és quelcom important a l'entitat. Aquesta afavoreix estructures i espais que ajuden a la creació de relacions i també a la construcció de la comunitat.

Vinculem aquests projectes amb les entitats del territori perquè els joves ens vinculin també amb aquestes entitats i perquè els joves fora de l'escola tot i que aquets projecte intentem que estigui sempre en el currículum escolar, puguin fer el servei de l'aprenentatge que tenen en el territori i siguin agents actius en el seu territori. EPI5 AT- 6:69

Les xarxes que l'entitat promou actuen com espais d'acollida, afavorint relacions i espais de suport social i de desenvolupament personal. Aquestes es configuren a partir de les relacions que s'estableixen en els espais de participació que promou l'entitat.

Sí, a través de relaciones vamos creando un vínculo, un poco se va creando confianza con los que llevamos más tiempo, nos ayudan y también nos van ayudando en relación a los niños. EPI6 AE - 9:26

S'ofereixen estructures que possibiliten el coneixement entre els diferents agents de la comunitat (ciudadania, professionals, institucions i col·lectius,..). Aquest coneixement entre persones i grups ajuda a incrementar el sentiment de pertinença a la comunitat. Enfortir el sentiment de pertinença des de l'entitat implica fonamentalment treballar entorn a tres aspectes que la fan possible: una visió compartida (valors universals, respecte mutu, aspiracions comunes, identitats compartides), la pertinença a un grup o comunitat i la seva condició de procés.

- Des de l'AEI es transmet la importància de coresponsabilitzar-nos amb i des de l'entorn promovent una visió compartida de valors universals, respecte mutu, aspiracions comunes i identitats compartides. Aquesta visió afavoreix que les persones es sentin responsables d'allò que passa al seu voltant i també de treballar de forma conjunta per assolir el major grau possible de qualitat de vida. L'entitat promou generar oportunitats de construcció conjunta, com un element que aporta valor a la societat i a la comunitat. Alguns exemples es concreten en ajudar a la ciudadania a vincular-se a l'entorn i als contextos per tal que es reconeguin com a responsables dels béns comuns i també afavorir que els espais i accions educatives promoguin canvis positius al territori, mitjançant per exemple activitats al carrer que facilitin la convivència i el coneixement mutu.

Estic en un espai i si el meu veí l'està reconeixent i cuidant doncs, entre tots és el nostre espai. És un espai de molts. Fer veure això perquè sinó no cuidarà, una cosa que no sentin seva, no la cuidaran o no es fixaran tant o els hi donarà igual si hi ha un arbre o no hi és o si hi ha pistes de futbol o no hi ha. EPI3 AE - 4:38

Creo que el objetivo es este, si se consigue esto, se consigue dejar la huella en un barrio, el objetivo de proceso educativo es justamente esto, empoderar para que la gente sea los mismos protagonistas para el cambio del barrio, y muchos que han sido usuarios, ahora es gente que viene aquí de prácticas. EPI6 AE - 9:57

- Fomentar la pertinença a un grup o a una comunitat és un dels objectius de l'entitat. Aquest esdevé un aspecte també clar a treballar des de l'entitat ja que el barri està configurat per mes de 122 nacionalitats i, per tant, esdevé un repte poder ajudar als infants i joves a sentir-se part activa i implicada dels projectes, i grups, així com de l'entitat i del territori des de la valoració i el reconeixement de les seves cultures i identitats i per a la construcció d'identitats comunitàries.

Sentir-se part d'un lloc, a més nosaltres que tenim molt percentatge de persones immigrants, tot i que la majoria han nascut aquí els nostres nens però moltes vegades no, aquesta sensació de no se de d'on soc, doncs sentir-te part d'un lloc i reconeixel com a tal i sentir-te a gust és important per la identitat d'un mateix. EPI3 AE - 4:37

Perquè acull i dona servei a molts joves i infants i famílies que han arribat i que els hi dona un paper important, no només de donar-los el servei sinó que fan que ells també siguin Itaca i per tant que siguin barri i que afavoreixi aquesta cohesió. T'ho he comentat abans, el barri i Itaca és un, i que el barri sense Itaca seria un altre barri. EPI5 AT- 6:19

- Finalment, des de l'AEI s'acompanya el procés de construcció del sentiment de pertinença tant dels infants i joves com de les seves famílies. Construcció del sentiment de pertinença que s'activa a través d'accions que faciliten la incorporació a la realitat del barri. És aquesta una forma de potenciar que les persones comparteixin quelcom que els uneix i els permet identificar allò que tenen en comú.

Si perquè se senten formar part de. Moltes famílies o en el barri, no se senten part de res. Encara estan amb el dol migratori i acaben d'aterrar i potser porten aquí 8 anys, o mares que no han sortit de casa, ho veus molt amb famílies del Marroc que no parlen res de castellà, com a molt son els seus propis fills que ja estan a l'escola i els ensenyen. Aquí falta, falta anar treballant. [...] hi ha mares que veus que després arriben i diuen, no es que m'ha dit que vingui, encara que sigui per aprendre una mica més el castellà, doncs ja està bé perquè t'integres dins d'aquesta societat. I comences per aquí i pots anar fent com més esglaonets. EPI4 AE - 5:53

También es interesante, pero muchas veces ni siquiera nos identifican como las educadoras de Itaca, si no como Roberta y Naza, las profesoras que vienen aquí algún día a jugar, luego con los padres, porque lo que intentamos hacer cuando hay un niño nuevo, vamos hacia él nos presentamos, hablamos con sus padres y les explicamos que hacemos, intentamos tener el contacto desde el principio y brindar la información necesaria, tenemos un vínculo fuerte con los padres de aquí. EPI6 AE - 9:28

[6] Meta aprenentatges

L'acció educativa de l'entitat possibilita que la ciutadania del barri i, especialment, els infants i adolescents que participen als seus projectes puguin desenvolupar habilitats i coneixements que enforteixen l'apoderament de la comunitat donant veu a les seves

idees, opinions i utilitzant aquestes capacitats de comunicació i expressió per millorar les d'altres persones.

Nosaltres ens posem en contacte amb direcció, direcció ens accepta el projecte i entrem en aquestes assignatures. Fem una fase de presentació i en aquesta fase els alumnes, ells mateixos ja ens diuen què els hi agradaria. Sorgeixen coses com: "és que a mi m'agrada el futbol", doncs tu saps que jugar a futbol hi ha nens petits que els hi agrada que els hi ensenyin, doncs a partir d'aquí doncs els hi ensenyen a fer l'activitat, els recursos, la metodologia, i a partir d'aquí ells desenvolupen una activitat d'un dia i venen a l'associació Itaca a realitzar-la. EPI5 AT- 6:7

L'entitat porta a terme projectes que, mitjançant metodologies actives, permeten a infants i adolescents visualitzar l'adquisició del propis coneixements i capacitats.

L'AEI participa en projectes locals que faciliten a joves de la ciutat, no vinculats necessàriament a Itaca, desenvolupar competències del currículum escolar, promovent un servei a l'entitat per a desenvolupar la seva capacitat d'aprendre a aprendre.

Vinculem aquests projectes amb les entitats del territori perquè els joves ens vinculin també amb aquestes entitats i perquè els joves fora de l'escola tot i que aquets projecte intentem que estigui sempre en el currículum escolar, puguin fer el servei de l'aprenentatge que tenen en el territori i siguin agents actius en el seu territori. EPI5 AT- 6:69

[7] Participació

L'AEI mostra una alta capacitat per a generar espais de participació ciutadana en els que es promouen accions i projectes orientats a la millora de l'entorn, espais que poden ser generadors de nous projectes conjunts, promovent així també contextos de relació i d'influència mútua des del protagonisme constructiu.

Les persones van agafant consciència i seguretat en sí mateixos i van compartint i construint conjuntament. EPI2 AE - 3:28

Després veus que són famílies que participen a les AMPAS, a les escoles o que demanen fer tallers o coses a la biblioteca. Que participen a la associació de veïns, que treballen amb altres entitats. Mares marroquines que treballen des de l'associació AQUAWA, encara que sigui de forma voluntària. Veus que aquesta xarxa després es pot produir, que te com un efecte. EPI4 AE- 5:96

Algunes aportacions vinculades en part als inicis de l'entitat com l'esplai i, per tant, des de l'associacionisme educatiu, mostra la capacitat de l'AEI per a fomentar una manera de fer i activar la participació i en la presa de decisions assemblaria, on els socis o participants tenen un paper actiu i on la millora de les persones i del territori són objectius essencials en la seva tasca social i educativa.

Crec, potser m'equivoco, que el fet de venir d'on venim, venim d'un esplai. Venim d'una organització que encara que no estava jurídicament reconeguda, prenia les decisions assambleariament, venim d'una entitat que els seus monitors participaven des del seu voluntariat activament en molts espais professionals, tot això ens a fet, madurar o una manera d'entendre i veure aquesta visió que ens a fet també proporcionar activament en diferents foros que és el que nosaltres entenem com a participació. EPI1 AE - 7:29

No és fins més endavant que aquest grup de joves generen activitats en el medi obert però també dins de la parròquia, comencen a mantenir relacions amb aquest grup post catequesi. [...] Quin encàrrec té aquest grup, doncs és un grup que a través d'aquest treball de vida amb els joves a partir dels disset divuit anys, treballen el compromís, desenvolupen activitats per aquests infants de post comunió. EPI1 AE- 7:2

Una altre aspecte relacionat amb la promoció de la participació és centra en oferir estratègies per a que infants i joves d'Itaca puguin participar activament en processos de construcció col·lectiva de barri, a través de projectes socials i educatius per a la comunitat.

Hem tancat aquest curs, diàleg a la convivència, intentar posar a diferents col·lectius per facilitar els coneixement i els joves de Itaca, han estat protagonistes, molt bé. EPI8 AE - 8:34

Experimentar la participació és un element essencial per a transformar mirades i incorporar la implicació social en el saber fer de les persones, quelcom indispensable per a generar ciutadans compromesos i amb capacitat d'influència social.

No hauran de ser educadors, ni pedagogs ni polítics, fins i tot diria per aquest servei públic, sinó que en el seu dia a dia com a veí, veïna de Torrassa de l'Hospitalet, Catalunya, Espanya, el món. Té una implicació més enllà del que sigui el dia de dema, més enllà dels seus estudis, és una qüestió com a ciutadà, i per això jo crec que aquesta part, aquest concepte de participació ciutadana si el tenim des de petits, generarem ciutadans i ciutadanes coneixedors i activament implicats en la seva vida. La vida més comuna, més rutinària, però que això ja formarà part d'ells. EPI1 AE - 7:48

[8] Responsabilitat

Des de l'entitat, així com també per part dels agents externs, es valora positivament el fet de visualitzar als infants i joves com agents actius de la comunitat, facilitant espais reals de construcció conjunta on assumir responsabilitats i descobrir la importància d'estar presents en la comunitat generant canvis en la mateixa.

Per a l'associació és un element prioritari que les persones protagonitzin els processos de canvi i es visualitzin com a necessàries. D'aquesta forma podran transformar també el seu posicionament social vers les necessitats col·lectives. Un efecte directe d'aquest protagonisme és la *coresponsabilitat* vers allò que succeeix al territori (elements infraestructurals i elements intangibles) així com la convivència ciutadana.

Llavors això passa per un costat per a poder posar en marxa els programes que permetin que les persones puguin desenvolupar al màxim les seves capacitats però, a l'hora també, significa poder intentar aportar alguna cosa més a la comunitat, ser un agent actiu, poder participar en la vida social i ajudar que la cohesió social sigui major. EPI2 AE - 3:2

No només donem servei sinó que en certa manera les persones o famílies que participen del projecte de Itaca retornen això al barri. No és només un consum. EPI5 AT - 6:77

En el cas dels infants i joves de l'AEI poder experimentar en els primer anys de la seva vida social i comunitària la importància de la implicació de les persones que conviuen en un territori o que comparteixen un espai i uns objectius comuns en la resolució de necessitats i en el funcionament social, genera un mirall de compromís social i la vivència i experimentació d'una sèrie de valors com al solidaritat, el respecte, la iniciativa entre altres, que els acompanyaran al llarg de la seva vida adulta.

El treball que es realitza des de l'entitat permet que les persones participants assumeixin un rol actiu en les accions que es porten a terme i, sobre tot, que puguin incorporar aquest rol en les decisions personals que han de prendre en la seva vida quotidiana. Aquest treball es porta a terme tant amb els infants i joves com amb les famílies i, també

amb la ciutadania en general a través del projectes liderats des de l'àrea comunitària de l'entitat.

Doncs de vegades participant en les accions que fa Itaca en el mateix barri traspasant els valors que aquí reben tant nanos com famílies, aquest sentiment d'acollida, cadascú tenim una petita part de la coresponsabilitat. Jo et dic el que he rebut, que una mica és el que ens agradava en el projecte aquest de Joves pel Barri. No només vinc i espero a que em vinguin les coses donades sinó que jo també soc l'agent que modifica i transforma, aprendre a donar perquè jo tinc moltes coses a donar. Rascar el que té cadascú per oferir. EPI5 AT - 6:21

Un darrer aspecte en relació a la responsabilitat és la necessitat de modificar rols passius que esperen respostes dels professionals i generar *rols actius* per part dels participants amb perspectiva comunitària i amb capacitat de promoure canvis en la comunitat i en els processos de creixement i desenvolupament individuals.

Quines pròpies solucions, que a vegades li donem nosaltres i, no ells, i passa el mateix amb els nens, jo crec que moltes vegades intentem que siguin els propis nens els que vagin fent les seves pròpies demandes per això tot el tema de les assemblees crec que de mica en mica hem partit d'una base més tradicional on pots pensar més, reforç escolar, mes joc educatiu. Que evidentment es treballa però vas donant-li un altre forma. Molt més des del respecte a l'altre des de quines capacitats té l'altre. EPI4 AE - 5:83

El projecte ICI es clau, on s'ajunten de diferents àmbits i creen coses de la nada no, creen les no se, pintar els grafitos aquests de les persianes dels comerciants, neix del projecte ICI, o crear la Xarxa 03. És una xarxa on esta involucrats des d'AMPAS, pediatria, entitats com Itaca que treballa amb nadons i son espais on s'ajunten i intercanvien i creen i fomenten no, apart del ICI també s'està creant un grup de economia solidaria on participen veïns, l'associació de veïns, Itaca i diferents entitats. EPI3 AE - 4:27

Les persones que participen a l'entitat coincideixen en indicar la necessitat de promoure la coresponsabilitat, especialment dels infants i joves i també dels veïns i veïnes de La Torrassa en la construcció col·lectiva del barri. Calen, per tant, transformacions en el models d'organització social que facilitin que les persones es puguin sentir interpel·lades en relació a la millora de la vida de la comunitat. Es també necessària una interpel·lació social i política que activi les individualitats per a la millora del bé comú.

Assolir societats més justes i un repartiment més igualitari dels recursos requereix del treball conjunt i de la implicació ciutadana orientada a reivindicar i a coproduir espais i diàlegs que facin possible la transformació de l'actual sistema social.

Com a ciutadania, Que podem fer pel nostre propi barri? Com volem que sigui el nostre barri ? Fem parcs que estan totalment ballats i buits, perquè? En comptes de treballar a responsabilitat de la ciutadania, jo he viscut veure com s'emporten els bancs i els carreguen en una furgoneta per vendre, és com formar a la gent i educar-la de que això és de tots i després com volen que siguin els seus propis espais, coses tan bàsiques com això. Veig que el poder de la ciutadania ha d'anar una mica mes enllà, que estem encara molt visitants i, jo tinc feina, no tinc feina, no tinc casa i que evidentment son prioritats però potser el suport de no estic sol i, hi han mes que pensen com jo, pot anar construint des d'abaix. EPI4 AE - 5:112

[9] Treball en equip

Els agents entrevistats consideren que a través de la participació social i el treball conjunt entre les persones que comparteixen objectius comuns (territorials, vitals, socials...) es potencien les capacitats per a generar canvis efectius en la comunitat. És precisament en treball en equip on es fomenta la presa de decisions a través de la

comunicació, així com la construcció conjunta de projectes i accions requereix de processos de negociació i consens que impliquen treball en equip efectiu i d'igualtat. Per fer-ho possible és clau l'aprenentatge i la realització del treball en equip com un dels mecanismes i estratègies propis de l'apoderament comunitari.

A més d'això participar et fa estar més connectat a la teva comunitat, t'ajuda a entrar en contacte amb l'altre i construir de manera conjunta. EPI2 AE - 3:27

Les persones van agafant consciència i seguretat en sí mateixos i van compartint i construint conjuntament. EPI2 AE - 3:28

5.4 La participació institucional i social

Presentem la informació referent a la participació, una de les temàtiques centrals del model de lideratge social que estem desenvolupant a partir de 6 eixos: Participació infantil i model d'infància que se'n deriva; objectius de la participació infantil i juvenil en el marc de l'entitat; nivells de participació en el marc de l'entitat; metodologies i estratègies de participació en el marc de l'entitat; criteris per a valorar la participació en el marc de l'entitat; resistències a la participació infantil i juvenil i Reptes.

5.4.1 Participació infantil i model d'infància que se'n deriva

En el present apartat es mostren aportacions dels agents entrevistats en relació a la comprensió i la consideració de la infància que es vol promoure des de l'entitat des de la mirada i la perspectiva de la participació infantil i juvenil a partir de 3 temes: [1] *infants i adolescents com a subjectes de drets* [2] els infants i adolescents com a subjectes actius de participació i [3] la participació infantil i juvenil requereix d'aprenentatge i de pràctica.

[1] Es destaca de forma significativa el reconeixement dels *infants i adolescents com a subjectes de drets* en el marc de l'entitat. Concretament, les aportacions recollides en relació a aquest aspecte fan referència a com l'entitat promou polítiques de participació infantil o la seva incidència en el marc jurídic-legal

L'entitat, segons les persones entrevistades, expressa que els infants han de poder practicar la participació com a ciutadans de ple dret i que això incidirà de forma directa en les polítiques i programes sobre participació infantil i juvenil.

Nosaltres creiem que si treballem activament, i crec que, estem en una sala on es fa una assemblea. Si nosaltres transmetem aquest concepte amb els infants i els joves, això queda en la seva manera d'entendre la societat, la seva manera d'entendre la comunitat, i això compromís com a ciutadà. EPI1 AE - 7:47

Una participació, per tant, centrada en la *presa de decisions* relacionades amb aspectes que els impliquen en les diferents àrees de la vida dels infants, adolescents i joves.

Per a mi molt important, molt important, és afavorir la participació dels infants, molt important perquè ho diu la convenció dels drets de la infància, però segona perquè està generant un aprenentatge en els nens i les nenes per sentir-se ciutadans de l'Hospitalet i, implicar-se amb aquelles coses que creuen que valen la pena i que puguin fer les seves aportacions etc. Això al llarg de la vida serà insubstituïble per ells fins i tot com a persones, és a dir, que no es conformin amb determinades coses, sinó que, escolta, es poden intentar construir de forma diferent, opinar, parlar amb altres, tu com ho veus, vinga anem a fer propostes, etc. EPI7 AT- 10:33

La participació es centra també en la mirada a l'*infant com a categoria social* i com a agent actiu del seu procés de desenvolupament. La consideració de l'infant com a ciutadà de ple dret és un primer aspecte destacat pels participats en relació a aquesta qüestió. Un dret que s'ha de visualitzar promovent espais de participació on puguin conèixer, debatre i decidir sobre aspectes relacionats amb la seva vida en comunitat, tant a nivell de ciutat com en relació a la pròpia entitat.

Jo sempre he cregut, que una ciutat que vol ser educadora i pot tenir un projecte educatiu a la ciutat i vol posar la seva acció política no pot posar que els seus infants i joves són ciutadans del futur, sinó que són ciutadans des del moment que neixen. I des del moment que poden iniciar la participació que és des de molt petits, és important que ja es sentin ciutadans i en aquest sentit, jo crec, que es considera que els infants i joves han de participar en la transformació del seu barri. D'aquí neixen projectes com el que Itaca està col·laborant, es precisament això, com motivar els infants i joves que des de ben petits tinguin un compromís per la seva societat, no un compromís qualsevol sinó un compromís social a favor d'aquelles, situacions de injustícia o desigualtat no, i per tant crec que es molt important. EPI9 AT - 11:36

[...] treballar una mica per ells mateixos i després també pels destinataris amb que treballen -tant dins d'una participació interna, institucional, com per una participació social, amb les dues mirades- I també per afavorir la participació dels infants -dins de la pròpia entitat i a la comunitat-: EPI7 AT- 10:35

[2] Un segon aspecte des de la consideració dels infants i adolescents com a subjectes actius de participació fa referència a la importància de la figura de l'*adult referent en el marc de l'entitat que potencia un model d'autogestió* en els col·lectius d'infants i els adolescents.

Des l'AEI es treballa per a la promoció del *protagonisme dels infants i joves* en els processos i accions en els que aquests participen. El col·lectiu jove necessita poder sentir que les persones que els acompanyen creuen en ells i valoren la seva feina i les accions que estan fent i que tenen en compte les seves opinions i necessitats. Per tant, serà primordial que els joves puguin sentir-se acompanyats però, alhora, protagonistes i reconeguts en relació a la seva implicació a la institució o al barri.

Donar una intervenció de carrer ajustada i adaptada i acompanyar a joves que els permeti esdevenir referents d'altres infants i d'altres joves. EPI2 AE- 3:15

Sempre des de la mirada adulta o des de la mirada tècnica sempre proposem les activitats i el que hem de fer, nosaltres no som qui per dir el que han de fer els joves; els joves són els que ens han de dir el que volen, nosaltres acompanyar-los, oferir, guiar. EPI2 AE- 3:15

Itaca, en diferents moments de la seva història, ha gestionat espais juvenils, entesos com espais de trobada on els joves poden desenvolupar els seus projectes i, sobre tot on poden compartir experiències amb referents adults positius. La primera experiència liderada per l'associació va ser l'*obertura al barri d'un espai educatiu autogestionat per joves als anys 80*.

Si que decidim tenir una persona contractada per les tardes, per facilitar aquest punt de trobada que dèiem dels joves, de la gent, perquè sinó no ho podíem garantir això. Ja teníem un espai més gran que és al carrer Llobregat. I una persona que feia funcions de secretaria però a l'hora estava per allà per si hi havia coses a atendre. Atendre una mica als monitors que passaven -*va començar una mica*- pensa que a l'Hospitalet es bevia una mica d'aquelles fons de la professionalització que el Movibaix estava inspirant i, per tant això no va ser tant aliè, són coses que en altres territoris, a altres ciutats no es vivia tant. EPI7 AT- 10:55

També cal destacar les opinions dels entrevistats entorn la necessitat que els professionals i les entitats siguin *flexibles i tinguin una alta capacitat d'adaptació* a les necessitats de les persones i de l'entorn, aspecte que afavoreix els processos de participació.

Crec que s'ha de saber motivar als infants i els joves en la participació i el compromís, es fonamental. De fet, nosaltres vam fer 5 o 6 primers anys que hem fet la formació pel tema d'aprenentatge i servei, per la participació sempre l'hem obert als monitors dels espais, i entitats del lleure de la ciutat. Per tant, en aquest sentit creiem que és vital la formació sobretot per que, no siguin compromisos buits de contingut. EPI9 AT - 11:17

Sí, crec que cal, perquè nosaltres mateixos no estem acostumats a participar, per altre banda, el poc coneixement que podem tenir de participació és el que hem estudiat, però primer que no hem participat nosaltres, i després que no és el mateix fer participar a un adult que a un nen. S'ha de propiciar un espai diferent que en el cas de l'adult, perquè participi amb comoditat i s'ha d'assegurar que hi hagi unes altres condicions fora del propi espai de participació que permetin que el nen se senti còmode i segur. Evitar que tinguin situacions que vagin en contra del seu benestar, fora d'aquest espai. Més que formació cal processos participatius dins dels propis educadors i fomentar aquests processos amb els infants. EPI2 AE - 3:30

Aquest paper comunitari i social, comporta una flexibilització de temps, continguts, objectius i espais per atendre la necessitat de desenvolupament integral de tots els participants, ajustant estratègies individualitzades i de grup. AEI_Memoria 2012 - 23:42

Espais educatius, per tat, que atorguen el *protagonisme* als infants i adolescent i, on la figura adulta realitza funcions de guia i recolzament a les accions i processos que es desenvolupen.

Però ostres és que és tan xulo sentir els joves. Nosaltres amb aquest projecte hem après tant amb ells que et vas fent gran i te'n adones que comences a tenir prejudicis. Et poses etiquetes sense adonar-te'n que abans deies "Com pot ser?". Torna a aquest punt de mirada, la mirada que no està contaminada encara. Bueno però crec que moltes vegades en aquests espais de participació que nosaltres com a agents educatius tenim sempre ens agrada dir que no hem de treballar pels joves sinó que hem de treballar amb els joves. EPI5 AT - 6:37

[3] Promoure la participació des del protagonisme i el reconeixement dels infants i adolescents com a subjectes de dret *requereix d'educació i d'aprenentatge*.

Els processos participatius promoguts des de l'AEI, especialment entre els infants i joves, volen ser experiències participatives que viscudes en els primers anys de vida puguin permetre als infants i adolescents *assolir unes pautes i més oportunitats de participació per a tota la vida*. Aquests aprenentatges necessiten ser practicats i desenvolupats mitjançant l'acció.

Una manera de fer que després possibilita que s'impliquen. Jo crec que sempre ha estat com molt instaurant dins del propi barri, perquè jo soc d'aquest barri de tota la vida i, com jo hi ha altres persones i penses d'aquesta manera. Estic aquí puc col·laborar amb o puc anar allà i fer x cosa. Crec que aquesta manera de fer la traspassem a les famílies. Que després acaben participant en altres llocs i espais. EPI4 AE. - 5:32

No hauran de ser educadors, ni pedagogs ni polítics, fins i tot diria per aquest servei públic, sinó que en el seu dia a dia com a veí, veïna de Torrassa de l'Hospitalet, Catalunya, Espanya, el món. Té una implicació més enllà del que sigui el dia de dema, més enllà dels seus estudis, és una qüestió com a ciutadà, i per això jo crec que aquesta part, aquest concepte de participació ciutadana si ho tenim des de petits, generarem ciutadans i ciutadanes coneixedors i activament implicats en la seva vida. La vida més comú, més rutinària, però que això ja formarà part d'ells. Això intentem. EPI1 AE- 7:48

Entenem que no hi ha edat pel servei, o no hi ha edat per desenvolupar un compromís social. L'avantatge que veiem és que el fet d'aprendre una part del currículum a través del servei i una activitat innovadora, pedagògicament innovadora, arriba molt més a l'alumne. L'aprenentatge

servei dona valors als alumnes, els ajuda a millorar a l'escola, fa innovar als mestres en les seves classes, prestigia els centres educatius envers el seu barri, ajuda al col·lectiu en el que fa el servei, i a l'hora el que estem comprovant ja, després de la implementació del programa, esta enfortint el projecte associatiu, part d'aquests joves que han fet l'aprenentatge servei a l'entitat, després retornen com voluntaris o s'incorporen com professionals. EPI9 AT- 11:15

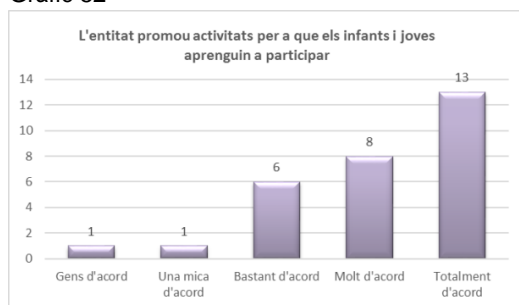
També aquestes propostes entorn l'aprenentatge de la participació pretenen que els infants i adolescents assoleixin una major sensibilitat cap a les necessitats dels altres.

Els projectes que estan a l'àrea de relacions amb la comunitat també persegueixen aquest objectiu. Està el punt juvenil que també promou processos de participació entre els joves i està aconseguint que joves participin també en d'altres espais que estan promoguts per l'àrea de joventut de l'ajuntament, però si més no ja és començar a engegar la participació. Molts d'aquests joves no tenen la tradició de participar, si que és veritat, que els projectes de l'àrea de la comunitat, pel simple fet de que no són els més institucionals, són els que aconsegueixen. EPI2 AE - 3:18

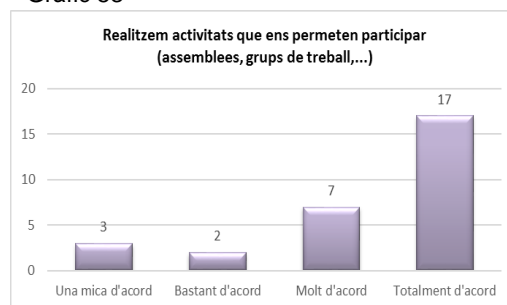
Els resultats dels ítems que mesuren la percepció dels joves sobre els seus processos d'aprenentatge de la participació, realitzats a l'AEI, mostren com aquesta és molt positiva. Els dos ítems associats a aquesta qüestió son valorats pels joves amb un alt nivell d'acord. Les respostes del primer dels ítems (gràfic 52), "l'entitat promou activitats per a que els infants i joves aprenguin a participar" s'aglutinen de forma majoritària en el nivell de resposta "totalment d'acord" (45%) i "molt d'acord" (27,5%). Cal destacar també que un 3.4% de les respostes mostren no estar "gens d'acord" amb la qüestió plantejada. Malgrat, aquesta última dada, podem afirmar que la percepció majoritària dels joves es que les activitats promogudes per l'AEI possibiliten als seus participants l'aprenentatge de la participació.

En relació al segon ítem (gràfic 53), "realitzem activitats que ens permeten participar" el 28,6% de les respostes s'aglutinen a l'opció "totalment d'acord" [17/29] i "molt d'acord" [7/29]. Valorant per tant, positivament les activitats que l'entitat els proposa per a possibilitar la seva participació

Gràfic 52

Gràfic 53

5.4.2 Objectius de la participació infantil i juvenil en el marc de l'entitat

En aquest apartat fem referència als objectius de la participació infantil i juvenil que l'AEI impulsa dins l'entitat i el territori. Presentem la informació a partir de tres grans objectius: [1] participació per a la transformació i la millora social i cultural del barri, [2] participació per a l'adquisició de competències participatives i [3] participació per a la millora de la convivència ciutadana.

[1] L'AEI és per al barri de la Torrassa una entitat compromesa amb *la transformació i la millora social* i cultural del territori. Una transformació orientada a la millora de la qualitat de vida de les persones que viuen al barri, com per exemple, la promoció d'un oci creatiu i no consumista, la millora de la convivència ciutadana, l'acompanyament a infants i joves amb necessitats compensatòries en els seus processos formatius i/o laborals. L'entitat, per la seva posició al territori, emergeix com a líder de processos de mobilització social, fonamentats en el compromís ciutadà per a la transformació del barri i per a la generació de canvis i millores socials promoguts des de la base ciutadana relacionats amb la convivència o la vida social i cultural.

Itaca especialment crec que també, és una entitat molt històrica, tant Itaca com l'entitat de l'agrupament escolta, i te una llarguíssima tradició al barri i jo crec que la gent la valora molt. Especialment tota la tasca darrera d'inclusió social, i tot el que està fent els darrers anys amb el programa ICI, de com fer una diagnosi al barri, com ajudar a transformar i, el barri de Collblanc-Torrassa. EPI9 AT- 11:6

En les aportacions recollides es destaquen els processos i les accions de *dinamització comunitària* mitjançant l'Animació sociocultural com a metodologia de desenvolupament cultural i comunitària i d'especial importància per a la promoció de la participació. Alguns exemples que visualitzen aquest aspecte son: el projecte *La Claqueta* o les activitats d'estiu entre altres. Des de l'AEI, especialment s'implementen aquestes estratègies en espais d'educació en el lleure i en la intervenció a l'espai públic, assolint elevats índex de participació ciutadana dels infants i adolescents, mitjançant en aquest cas el projecte *Oci al barri*. Els infants i joves que viuen aquestes experiències desenvolupen el sentit de compromís amb el seu entorn i amb allò que en ell succeeix.

Aconseguir ser una eina de suport en la dinamització comunitària i l'espai públic. Això s'aconsegueix amb l'animació sociocultural dels/les educador/es de carrer. Aquests/es ofereixen diferents activitats i dinàmiques, esportives, de ball, tallers. El dinamitzador/a, escolta les propostes dels infants i joves, organitzant esdeveniments o activitats dels seu interès. AEI_PEC 2016 - 28:116

Es algo que no solamente les favorezca a ellos, sino a nosotros como entidad, personalmente, y más si estamos mucho por el barrio, estás educando a esas personas que van a crecer y probablemente van a hacer su vida aquí, o donde estén, pero esa educación nos favorece a todos. EPI6 AE- 9:85

Itaca a través del programa ICI i altres programes, crida, no només als agents i joves sinó al barri en general, a pensar en el seu barri, i a fer propostes constructives. EPI9 AT- 11:12

Finalment, en relació a l'*enfortiment del capital social mitjançant la participació infantil i juvenil* destacar les accions que l'AEI fa per a promoure accions i programes oberts a la ciutadania que facin possible la seva implicació en la vida local i la seva actuació com agents socials actius, generadors del bé comú. Un capital social que es reforça a partir d'incorporar la mirada dels infants i adolescents i considerar-los ciutadans amb capacitat per aportar valor social al territori en el que viuen.

Llavors això passa per un costat per a poder posar en marxa els programes que permetin que les persones puguin desenvolupar al màxim les seves capacitats però, a l'hora també, significa poder intentar aportar alguna cosa més a la comunitat, ser un agent actiu, poder participar en la vida social i ajudar que la cohesió social sigui major. EPI2 AE- 3:2

[2] En relació a *l'adquisició de competències per a la participació o competències participatives*, els entrevistats expressen que l'assoliment d'aquest tipus de competències requereix *d'aprenentatge i de pràctiques* que facin possible la seva experimentació, és a dir mitjançant aprenentatges significatius. Algunes de les competències que infants i adolescents poden experimentar i incorporar en el marc de l'entitat han estat:

- El *compromís* per a la millora dels processos vitals de les persones i del seu entorn: aprendre a ser referents entre iguals establint, processos naturals d'ajuda mútua.

Una sensibilitat més d'ajuda mútua, aquesta comunitat, aquesta ajuda no tant des de la prestació de serveis sinó com a ciutadans o com dels veïns que s'ajuden. EPI7 AT - 10:46

- La *tolerància i el sentit de justícia* així com la *capacitat crítica* de les persones, possibilitant que aquestes desenvolupin les seves habilitats comunicatives i relacionals

Totalmente, es que creo que, a través de la educación comunitaria, en el momento que se intenta desarrollar a nivel educativo la participación, lo que se intenta hacer es desarrollar la capacidad crítica, emocional y creativa, que son las herramientas para ser ciudadanos presentes, conscientes y creo que esto a pesar de no ser lo que vamos explicando por la plaza, el objetivo pasa por ahí. EPI6 AE - 9:49

- També en els programes de l'AEI es desenvolupa de forma conscient i planificada l'aprenentatge de *l'escolta, el compartir, el reconèixer la importància de posar en comú* i treure benefici del *saber i del saber fer* de les persones que formen part d'un grup o col·lectiu.

La participació ciutadana [...] aquesta manera de fer per l'altre. Això, per exemple ho estem treballant amb el projecte famílies. De quina manera tot el saber que te cadascú pot participar conjuntament amb l'altre. És doncs, jo se fer això i si m'ajunto amb tu per fer no se que, ens podem donar un cop de mà a un a l'altre. EPI4 AE - 5:33

- La *iniciativa i el treball en equip, la cooperació i la implicació* com a competències que, especialment, els adolescents poden desenvolupar a partir de la participació activa en el disseny, implementació i avaluació dels projectes.

Ballen molt bé, ara esta molt de moda, doncs ells són els propis dinamitzadors del ball, o això del hip hop, que ara hi ha molts grups de hip-hop, doncs se'ls hi cedeix l'auditori per assajar a canvi d'un cop al mes fer un curset obert al barri gratuït. La idea és que els joves moltes vegades entren amb la intenció d'estar només consumint al futbolí i veure que poden generar moltes coses i es sumen. EPI3 AE - 4:7

- La *reflexió i/o la negociació*

A més d'això participar et fa estar més connectat a la teva comunitat. T'ajuda a entrar en contacte amb l'altre i a construir de manera conjunta. A banda d'això, t'ajuda a generar consciència de crítica, fer un diagnòstic de que està passant, que no està passant, donar la teva opinió, contraposar-la amb les opinions dels altres t'obliga a repensar la teva pròpia posició. Les persones van agafant consciència i seguretat en sí mateixos i van compartint i construint conjuntament. EPI2 AE - 3:25

- El desenvolupament d'*habilitat socials*.
Crec que la pròpia participació ja és una manera de conèixer, per començar. El fet de poder gestionar com defensar les teves idees, com fas els teus diagnòstics, com els comparteixes amb les altres persones i fins i tot, de vegades, com gestiones el conflicte que et genera que tu participes i dones una opinió i reps una opinió diferent. EPI2 AE- 3:23
- Finalment, es destaca per part dels participants la capacitat per a aportar les seves opinions en espais de debat i construcció conjunta, afavorint així una millora de l'autoestima dels infants i adolescents.

Jo crec que recau també en la seva pròpia personalitat. La seva autoestima, la seva seguretat, ser responsables de les pròpies decisions. Que a vegades ja no és, "no lo hago porque tu me lo mandas". Ho fas perquè tu has decidit fer-ho, és com donar-li la volta, una mica en aquest sentit, jo crec que es formen més com a persona. EPI4 AE - 5:37

[3] Finalment en relació al tercer dels objectius de la participació infantil i juvenil que l'entitat promou destaquem, *la millora de la convivència ciutadana* a partir dels projectes que l'AEI està implementat i que s'orienten tant a promoure la participació dels infants, adolescents i joves de la Torrassa com en altres col·lectius de ciutadans i ciutadanes.

Es tracta de projectes que l'AEI promou per a la millora de la *convivència* al territori tot afavorint el coneixement entre els col·lectius que conviuen al barri i que pretenen oferir opcions de lleure en un territori massificat on el nivell de conflictivitat, derivat de la convivència ha estat sempre un factor present. Conflictes davant els quals l'entitat, conjuntament amb l'administració local i altres agents socials, estan oferint respostes socioeducatives que ajudin a la seva eliminació o si més no la reducció del nivell de conflicte i risc.

Veuen en ICI una oportunitat per parlar, torbar-se, per posar en comú, necessitats i projectes per a la millora no. Aquest és un tema important no i una tipologia de participació. EPI8 AE - 8:17

L'objectiu principal de La Claqueta es centra en la creació d'un espai de referència per als i les joves, donant opcions de conèixer les seves motivacions, desenvolupar activitats que responguin a les seves demandes i oferir noves alternatives d'oci educatiu i no consumista, que ajudin a treballar i inculcar valors socials i de respecte com a pilars fonamentals. Una altra peculiaritat del projecte és el seu horari, obert dijous i divendres tarda fins les 21h i dissabte i diumenge tot el dia fins les 11h de la nit. Aquest horari permet que els i les joves tinguin un espai d'oci nocturn, fet molt tranquil·litzador també per a les famílies que estan tranquil·les de saber que els seus fills i filles estan sota la supervisió de educadors/es. AEI_PEC 2016 - 28:129

Els infants/adolescents i joves a partir de la realització d'activitats i de projectes tenen l'oportunitat de crear noves xarxes de relacions positives, amb persones de cultures i procedències diverses enriquint la convivència pacífica al territori.

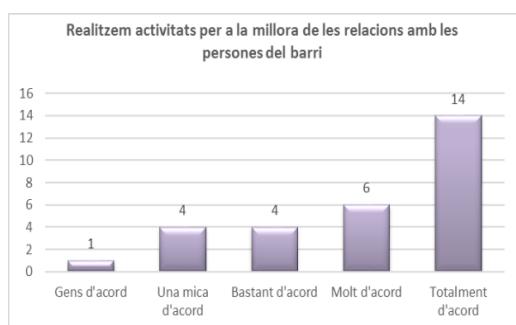
La primera d'aquestes, la línia de promoció de les relacions ciutadanes, lluita per la creació d'espais que fomentin la trobada i el coneixement entre els veïns i veïnes del Districte II. Es vol facilitar la creació de nous vincles que posin en valor la diversitat. AEI_PEC 2016 - 28:120

En relació a la millora de la convivència ciutadana, tres ítems del qüestionari que els joves de l'entitat responen aporten informació sobre la generació de relacions que possibilita la participació a l'AEI: "realitzem activitats per a la millora de les relacions amb les persones del barri" (gràfic 54), "realitzem activitats per a millorar la relació entre els

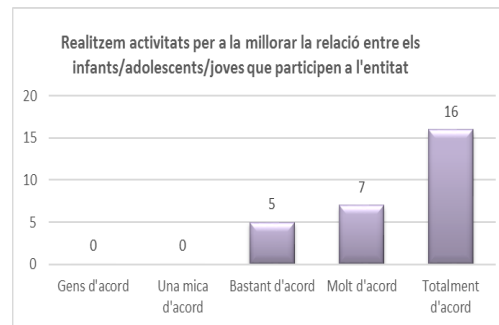
infants/adolescents i joves que participen a l'entitat" (gràfic 55) i "realitzem activitats per a la millora de la confiança amb els educadors de l'entitat" (gràfic 56).

Els resultats dels tres ítems presenten el major grau d'acord en el valor "totalment d'acord". El ítem que relaciona la realització d'activitats amb la millora de la confiança amb els educadors de l'entitat es el que acumula un major número de respostes en aquest valor [19/29]. L'ítem relacionat amb la millora de la relació entre els infants/adolescents i joves que participen a l'entitat presenta el segons número més elevat en valor esmentat [16/29]. I el ítem que fa referència a la millora de les relacions amb les persones del barri ho fa amb [14/29], sent també aquest darrer ítem l'únic que contempla una resposta en el valor "gens d'acord".

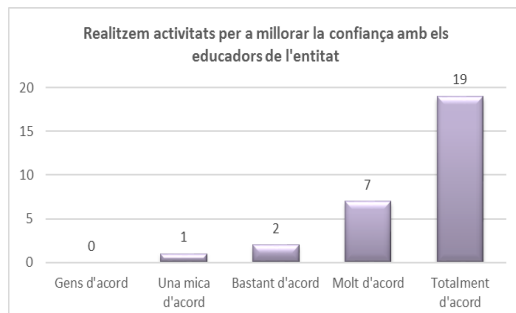
Gràfic 54

Gràfic 55

Gràfic 56

5.4.3 Nivells de participació en el marc de l'entitat

Des de l'AEI, aquest és un aspecte prioritari entorn al tema de la participació, assenyalant especialment la importància de respectar i valorar els diferents nivells de participació que les persones que participen a l'entitat poden i volen assumir.

Primer reconèixer que tots tenim coses a aportar, a dir. Però que la participació no es mesura, no es pot mesurar de la mateixa manera, no tothom participa de la mateixa manera, ni tothom pot aportar de la mateixa manera. Per tant, quan nosaltres parlem de com generem participació o com construïm la participació a Itaca, primer fem el mateix, observació inicial de qui ha de participar, i reconeixen que no tothom pot participar de la mateixa manera. EPI1 AE - 7:41

Principalment s'identifiquen tres nivells de participació en els projectes que l'entitat porta a terme el nivell de participació simple, el nivell consultiu i el nivell projectiu.

En relació al nivell de *participació simple* s'identifiquen pràctiques basades en l'assistència a activitats i projectes. A partir de les propostes dels educadors, els infants

i els adolescents prenen part de les mateixes com assistents, incorporant-se a l'acció proposada pels adults.

D'entrada es fan propostes de jocs, que fan les educadores, i després s'intenta que ells prenguin protagonisme, preparin coses, etc. EPI2 AE - 3:8

Donar una intervenció de carrer ajustada i adaptada i acompanyar a joves que els permeti esdevenir referents d'altres infants i d'altres joves i això és una línia de treball que per culpa del finançament es molt complicat. EPI2 AE- 3:15

Pel que fa a la *participació consultiva*, entesa com aquella participació en la que els participants s'impliquen en temes que els afecten de forma directa o indirecta, aportant la seva opinió, proposant i valorant les accions que es porten a terme, també aquest tipus de nivell de participació es identificada pels agents entrevistats com a pròpia de l'acció de l'AEI. Especialment es destaquen els següents aspectes:

- La participació es dona a partir d'un procés de consulta on els participants poden opinar sobre com realitzar una activitat i *proposar accions concretes*.

Amb ells com amb la resta d'actors hem tingut espais de diàleg i col·loqui amb ells. Amb les seves paraules, la seva mirada, com veien el barri, per exemple, com a recurs que treballem infància en el districte doncs hem entrat en alguns dels grups per fer, alguns d'aquests col·loquis grupals i són espais molt oberts. Per que comencem amb alguna pregunta, des de la pregunta que no vol conduir la resposta sinó que en tot cas et conviden a una reflexió, recollir la mirada dels nens, dels joves. EPI8 AE - 8:19

Amb els infants i joves des de programes d'inclusió si que intenten produir espais de participació, doncs començar simplement per començar a valorar una activitat, fins al punt de proposar activitats. EPI2 AE- 3:18

- Un segon element es concreta en els *mecanismes i procediments* que es fan servir per fer la consulta (espais de debat, assemblees, consells,...)

La implicació de les persones i de les organitzacions en construir conjuntament amb altres el bé comú o com li vulguem dir, doncs fer les aportacions a través dels mecanismes que més o menys es puguin establir o que es puguin construir per generar aquest bé comú. EPI7 AT-10:31

Si un consell d'infants on els infants tenen veu i porten la veu inclús a l'ajuntament o sigui que s'escolta i és un intercanvi d'experiències de participació que després te'n portes a la teva entitat i, les poses en practica. EPI3 AE- 4:17

El projecte ICI busca promoure espais de participació que permetin a la ciutadania aquests recursos tècnics i poder posar en comú el que fem i el que no fem, el que manca i el que no i fer propostes com feien abans, com ens posem en acció tenint en compte el que tenim al territori per millorar la cohesió social. EPI2 AE - 3:18

- Un tercer aspecte fa referència al *compromís* que prenen els organitzadors per tal de desenvolupar les idees que aporten els nens i , per tant, no quedar-se només en recollir opinions o valorar accions, sinó que també promovent una participació més efectiva dels infants i adolescents en els espais reals de presa de decisió.

Si que fem assemblees però a les decisions importants realment segueix sense haver-hi infants

que vinculin la seva decisió. Joves potser sí, que es veu mes perquè sí que influeix directament a les seves activitats però petits encara falta una mica aquest tema. EPI3 AE.- 4:17

A nivell d'entitat seguim cada cop més amb aquesta línia i, a nivell de ciutat, es veritat que Hospitalet te espais on es treballa la participació, on aquesta és l'objectiu principal i aquest grup d'infants que s'han muntat que participen representants de cada entitat que també te representat. EPI3 AE - 4:16

Si, treballar-ho una mica així, el tema es que potser hauria d' anar un pas més enllà, no només imaginar o crear sinó que, d'alguna forma això es pogués portar a la practica, fent petites accions no, com la de pintar persianes o s'ha fet un mural ara a un descampat que hi ha al carrer Montseny, és un solar que ara està en barracons i ara està allà l'edifici de l'escola, i ara estan com reivindicant l'espai perquè fa molt de temps no, allà han fet un mural gegant, pintat que han anat tots els veïns, veïnes l'han pintat, l'han canviat. D'alguna manera és això, fer-los veure que ells formen part d'aquest barri i que ells han de participar d'alguna forma per canviar-lo de la manera que vulguin o que creguin. EPI8 AE- 8:19

- Finalment, i de forma molt incipient, s'identifiquen propostes de *participació projectiva*, on infants i adolescents esdevenen agents actius desenvolupant projectes del qual són ells els responsables. És un model on la seva implicació és imprescindible per un desenvolupament exitós, on és essencial treballar aspectes com la *cooperació* entre els membres i l'*autonomia* individual i grupal del col·lectiu promotor.

A Itaca tenim un projecte que és el projecte que es diu "Joves Pel Barri", un projecte que està vinculat a l'assignatura ético-cívica dels alumnes de quart d'ESO amb la intenció de potenciar la seva participació. Nosaltres el que havíem detectat (sempre treballem a partir de necessitats) l'entitat o els joves o nosaltres en coordinació amb els centres educatius, les necessitats que detectem, i volíem que els joves doncs s'arressin al territori; que tenim una immigració molt alta doncs per donar també que aquests joves no es sentin tant desplaçats i que es sentissin una mica també partíps del seu propi territori, doncs que ells poguessin a partir del que ells saben, poguéssim començar a fer accions de lleure en el territori. El que vàrem fer és que ells mateixos veiessin que les seves potencialitats poden donar molt de servei al territori, al barri. EPI5 AT. - 6:4

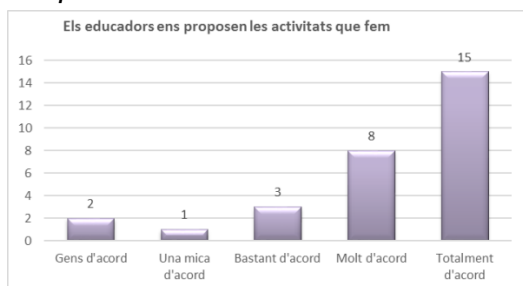
Si, a nivell de grup tots fan assembles i tots tenen no, doncs activitats que pues avui decidíu vosaltres, però és això es queda en el grup, potser a nivell més general o d'entitat, coses mes vinculants, falta acabar de fer aquest pas. EPI3 AE- 4:72

Pel que fa als joves, els resultats entorn els nivells de participació que ells identifiquen com a presents a l'AEI es mostren en tots els casos aglutinats entorn els dos valors que indiquen un elevat acord amb les qüestions plantejades. Els nivells de participació consultiva i projectiva (gràfics 58 i 59) son els que mostren un major nivell d'acord entorn l'opció "totalment d'acord" [18/29] que representa un 62% del total de les respostes. En ambdós casos un dels joves mostra no estar "gens d'acord" amb la qüestió plantejada i també amb els dos ítems el segon valor amb més nivell d'acord es "bastant d'acord" seguit del valor "molt d'acord".

En relació als nivells de participació simple (gràfic 57) i meta participació (gràfic 60), els resultats també són similars en quant a la resposta entorn el valor "totalment d'acord" [15/29], essent el valor "molt d'acord" el segon més escollit pels joves com a resposta. Destacar els resultats de la meta participació, ja que el major nombre de respostes (93,1%) s'aglutinen entorn dels nivells "totalment d'acord" [15/29] i "molt d'acord" [12/29] malgrat ser aquest el nivell de participació més complex dels quatre plantejats.

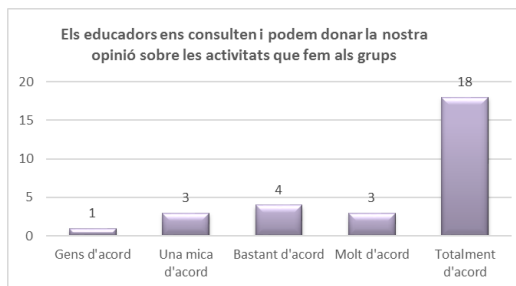
Gràfic 57

Simple

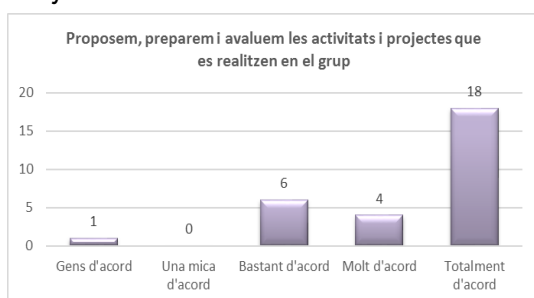

Gràfic 58

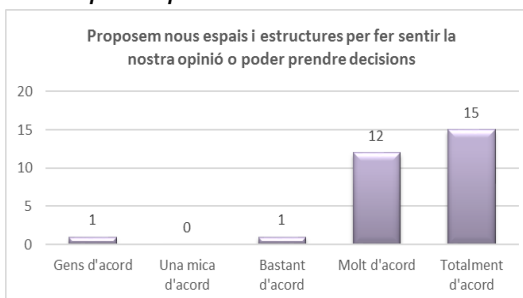
Consultiva

Projectiva

Metaparticipació

Gràfic 59

Gràfic 60

5.4.4 Metodologies i estratègies de participació en el marc de l'entitat

L'Associació Educativa Itaca promou un model de gestió participativa que compta amb tots els agents que treballen a l'entitat. Per a fer possible aquest model s'ha dotat als participants de *mecanismes i estructures* per a promoure la *participació institucional i la participació social*.

[1] A partir de les entrevistes els participants a l'estudi s'identifiquen els següents aspectes en relació a com l'entitat promou i activa la participació interna (institucional):

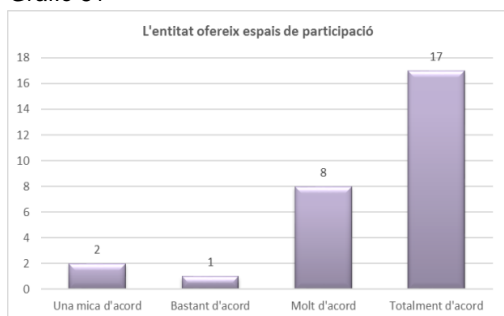
- *Creació d'espais de trobada i climes propicis per a la participació* on viure de forma conjunta esdeveniments importants en les vides de les persones, per tal que aquestes trobin en els espais compartits un lloc on poder expressar les seves motivacions, expectatives i preocupacions personals entorn aspectes diversos. Aquests espais esdevenen una possibilitat per a realitzar accions conjuntes que partiran de les *motivacions compartides* i que també podran incrementar el *sentiment de pertinença* a una col·lectivitat. Compartir necessitats, expectatives i motivacions permet trobar també respostes a les necessitats col·lectives i afavoreix també la construcció de coneixement i la cerca de solucions a problemàtiques o necessitats de les persones del barri.

A CJG una cosa que era molt clau, que va ser una part d'èxit era que hi havia un espai permanentment obert on podíem anar els joves, i ens podíem trobar, aquest espai jove que tu estaves, i que podies perdre miserablement el temps, dos hores, tres hores, i allí et trobaves, podies explicar com t'havia anat al cole, si et venia de gust, fer els deures, i no se què, jo crec que això va ser un aglutinador dels joves en el seu moment -es va generar un espai de trobada lliure i d'aquí es van anar gestant segurament coses. EPI7 AT - 10:51

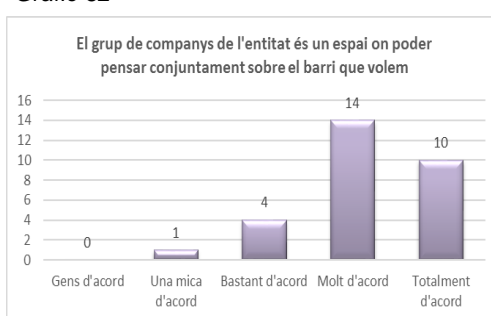
Els tres ítems del qüestionari representats als gràfics 61, 62 i 63 mostren la valoració que fan els joves en relació a les estructures i els climes que proporciona l'entitat per afavorir la participació. Dels tres ítems analitzats en aquest apartat el que presenta major grau d'acord amb la qüestió plantejada és “la participació de totes les persones que formen part de l'entitat serveix per a que aquesta funcioni millor” que encara que totes les opcions de resposta estan representades al gràfic 63 el 65.5% s'aglutinen a l'opció “totalment d'acord” i un 20,6% a l'opció “molt d'acord”, quedant la resta de resposta en un nivell residual. El segon dels ítems amb un major nivell d'acord [17/29] és “l'entitat ofereix espais de participació”, amb quasi el 60% de les respostes als nivells “molt d'acord” i “totalment d'acord” i en aquest cas cap dels joves mostra no estar d'acord amb la qüestió proposada.

Finalment, les respostes del tercer dels ítems, “grup de companys com un espai on poder pensar conjuntament sobre el barri que volem” mostra com el major grau d'acord en l'opció “molt d'acord” [14/29]. També cal destacar en relació a aquest tercer ítem que cap dels joves mostra estar “gens d'acord” amb aquesta afirmació. Així doncs, l'entitat es reconeguda pels joves com una estructura òptima per a generar pensament conjunt sobre el barri.

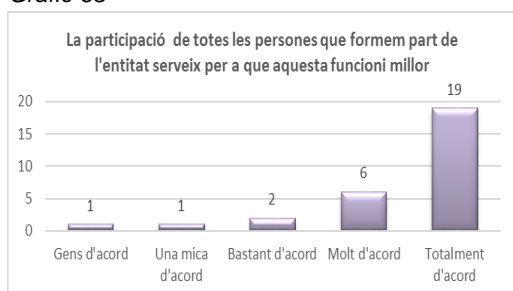
Gràfic 61

Gràfic 62

Gràfic 63

- En les dinàmiques de treball, especialment en el centre obert, existeixen espais planificats de participació, com són les *assemblees*, en les quals els infants i adolescents poden experimentar de forma directa i explícita la participació. L'assemblea és un espai on aportar la seva opinió dins del grup sentint aquest un espai de treball i de convivència important en el marc del centre. Malgrat però, es destaca també com un aspecte a continuar desenvolupant, especialment, amb els infants més petits.

Fan assemblees, però normalment van més encaminades en funcionament del grup. Pot sorgir que algú pugui dir alguna cosa sobre el funcionament de l'entitat, però normalment estan més encaminades a la dinàmica del grup. Són espais de millora o reptes que l'entitat pot assumir de

com els infants i joves poden participar no només en la presa de decisions de les seves activitats o de l'àmbit del seu grup sinó també en la presa de decisions de coses que també fa l'entitat. EPI2 AE - 3:21

Si que es veritat que és una cosa que jo crec que com mai s'ha parlat massa d'això, encara costa una mica saber acabar-ho d'implementar. Si que parlem molt de participació, si que fem assemblees i fem tal però a les decisions importants realment segueix sense haver-hi infants o joves que vinculin la seva decisió. Joves potser si, que es veu mes perquè si que influeix directament a les seves activitats però petits encara falta una mica aquest tema. EPI3 AE - 4:71

- Els professionals i voluntaris de l'entitat promouen la participació dels infants i adolescents en les *accions de vida quotidiana* de l'entitat i en general en les activitats que es porten a terme (disseny, implementació i avaluació d'activitats). Aquesta participació es realitza de forma gradual en funció de l'edat i de motivació dels participants i també en funció dels diferents programes i projectes.

Amb els infants i joves des de programes d'inclusió si que intenten produir espais de participació, doncs començar simplement per començar a valorar una activitat, fins al punt de proposar activitats. Si que és veritat que aquesta participació es tan limitada que altres projectes si que estan més encaminats a promoure la participació, el projecte ICI és un dels més clars, que busca promoure espais de participació que permetin a la ciutadania aquests recursos tècnics i poder posar en comú el que fem i el que no fem, el que manca i el que no i fer propostes com feien abans, com ens posem en acció tenint en compte el que tenim al territori per millorar la cohesió social. EPI2 AE - 3:18

- També, algunes idees entorn a les *condicions que cal seguir treballant a l'entitat per a que la participació* es porti a terme de forma exitosa i que han sortit de forma reiterada en les entrevistes són:

- En els processos i espais explícits pel desenvolupar els aprenentatges i l'exercici de la participació serà essencial garantir que tothom pugui expressar les seves opinions, caldrà tenir especial atenció en aquells infants i adolescents que els sigui més difícil donar la seva opinió i expressar-se.

Amb ells com amb la resta d'actors hem tingut espais de diàleg i col·loqui amb ells. Amb les seves paraules, la seva mirada, com veien el barri, per exemple, com a recurs que treballem infància en el districte doncs hem entrat en alguns dels grups per fer, alguns d'aquests col·loquis grupals i són espais molt oberts. Per que comencem amb alguna pregunta, des de la pregunta que no vol conduir la resposta sinó que en tot cas et conviden a una reflexió, recollir la mirada dels nens, dels joves. EPI8 AE - 8:19

- Apropar la participació a estructures i/o grups ja existents ja que aquest fet possibilita que les persones, especialment els infants i joves es sentin còmodes i en un entorn de confiança per a poder compartir les seves visions i opinions. Tanmateix, es reconeix que compartir es fa més difícil quan s'ha de fer amb persones que no coneixes o amb les que no tens un elevat grau de confiança. Dins de la pròpia entitat, per part, dels equips que participen, voluntaris o retribuïts, el repte també d'ajudar que els infants hi puguin participar i implicar-se en la vida del centre etc. EPI7 AT - 10:37
- El foment d'espais reflexius en els que no només es reivindiquin coses, sinó en els que es pugui pensar i debatre entorn les millors propostes per a transformar realitats i generar alternatives a situacions complexes és un element essencial per a que els infants i adolescents puguin valorar aquests espais com a lloc de

conversa i de debat compartit. Es tracta doncs d'espais estables on puguin recollir la veus i les propostes de tots els agents participants (professionals i voluntaris, infants, adolescents i joves i les seves famílies).

Consolidar-ho una mica més, que no nomes es quedin al grup sinó buscar la manera de que realment sigui una cosa més transversal, a nivell global de d'entitat no, inclús crec que a nivell d'equip humà donar espais, això moltes vegades per falta de temps o de recursos. EPI3 AE- 4:82

Passa per poder generar els espais, els mecanismes per a que puguin participar, i més enllà pròpies del grup, pot participar la comunitat i no només en això sinó en tot el centre. Poden decidir en que els infants puguin prendre les decisions que els hi afecten a ells. EPI2 AE- 3:56

- La creació i enfortiment d'estructures com espais reconeguts per a la participació. Oferir aquests espais permet poder treballar per la transformació del barri a partir de la implicació ciutadana.

A través d'una metodologia participativa i que troba la seva base en les motivacions dels propis joves, l'Associació Educativa Itaca obre les seves portes a tots aquells/es adolescents que vulguin aprofitar l'espai de trobada, d'interrelació i dinamització social. Aquests alumnes de l'ESO disposen d'un lloc on compartir motivacions, dubtes, preocupacions. Es tracta d'un espai on a través dels educadors/es de referència, aquests/es joves donen resposta a les seves necessitats. AEI_PEC 2016- 28:102

La idea que tenien de participar era que els joves participen perquè ells poden proposar quines activitats generem i a partir d'allà nosaltres fem, poden opinar, en base als recursos, però tu decideixes i a partir d'aquí el jove pot participar, però no has seguit un procés participatiu, on has preguntat al jove per exemple. EPI2 AE - 3:32

Un dels col·lectius entre el que s'està potenciant especialment aquesta participació institucional es el col·lectiu de les famílies. La seva implicació contribueix a que aquestes es sentint part del projecte i s'impliquin de forma més directe en el seu funcionament.

A dia d'avui ha estat poc el pla estratègic i ara sí que està contemplat que pugui haver-hi la participació, de moment han participat només treballadors de l'entitat i voluntaris, però també està contemplat que puguin participar famílies i joves en aquesta construcció, és un primer pas per fomentar la participació infantil i juvenil dins l'entitat. EPI2 AE- 3:22

Si, i també amb la figura de la família, no nomes en els infants, és veritat que com et deia que cada cop estem posant més èmfasi amb les famílies, fent-les més participes, que se sentin també integrades en la entitat, són famílies que estan hiper agraïdes de la entitat però falta aquest pas més de que es creïn un espai aquí dins. EPI3 AE- 4:73

[2] Alguns aspectes significatius destacats també per part dels participants entrevistats en relació a la participació social que promou la entitat, són els següents:

- Un primer aspecte fa referència a la necessitat de marcar un camí conjunt, un full de ruta, *un procés planificat de participació* de cara a identificar, debatre i valorar els aspectes a millorar en el barri. La suma d'esforços i recursos per assolir objectius compartits es mostra com quelcom necessari per avançar en les millores socials, educatives i culturals de la comunitat.

Aquest jove surt de l'escola, té un entorn i té altres entitats, uns agents que tot això i intentar que tot això casi una mica. Intentar donar la mà en coses que nosaltres podem i que ells a la vegada poden ajudar-nos a nosaltres. No fer una educació només en línia recta sinó fer-la transversal. El jove és el territori, el jove no pot ser un jove al centre, no pot ser un jove al carrer, no pot ser un jove en una entitat

i hi ha coses que es poden donar de la mà. Participació, cohesió, tota aquesta feina. EPI5 AT - 6:84

- Un segon aspecte fa referència a la *receptivitat* per part de l'entitat d'escoltar *les propostes i iniciatives* de les famílies, dels infants, dels adolescents i dels joves així com també de la ciutadania que participa a l'entitat. Concretament, es menciona la importància d'estar receptius a tot allò que les persones i els grups del territori aporten pel tal de poder recolzar les seves iniciatives.

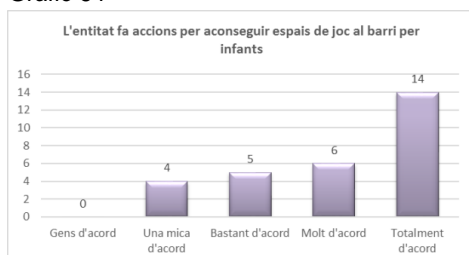
Una de les AMPA,s va dir de fer el disseny del logo, és un logo molt bonic a més, un disseny de logo, s'ha fet una carta de presentació d'iniciativa de les AMPA,s pels comerços, un document,... nosaltres hem donat algunes pistes de com redactar, com fer, la veritat és que han estat elles les protagonistes. Els contactes amb els comerços han estat famílies que han anat, porta a porta. Vam dir comencem amb els comerços als que vosaltres aneu habitualment. Vam fer un adhesiu per identificar els comerços i nosaltres ens vam encarregar d'identificar la redacció, clara, fotocopies o còpies dels documents. Tot el tema dels adhesius, encarregar-los, pagar-los. Hem estat fet per exemple un mapa virtual també on ubiquem els comerços, tota aquesta part més tècnica , logística, i les acompanyem per a que vagin arribant acords, avançant poc a poc. Després elles son les protagonistes i marquen el ritme, nosaltres anem acompanyant. EPI8 AE - 8:32

- Es detecta també que el col·lectiu que més implicat està en accions per a la *transformació de la realitat des de la participació social* en el marc d'ltaca i, més concretament del projecte ICI són els grups d'adolescents i joves dels diferents projectes (centre obert, Claqueta,..). També les famílies són un col·lectiu amb el que es treballa la seva participació a la comunitat, a través especialment de donar a conèixer el barri i les principals necessitats que aquest presenta.

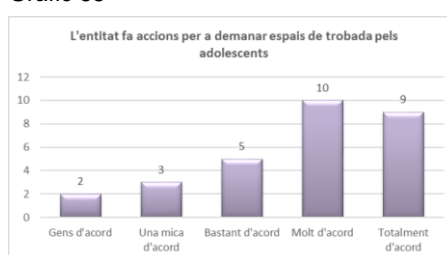
Si hi ha una iniciativa que tracta de fer partícips als joves i incloure'ls. A més, una participació important. Per exemple, estem fent, hem tancat aquest curs, diàleg a la convivència, intentar posar a diferents col·lectius per facilitar els coneixement i els joves d'ltaca, han estat protagonistes. EPI8 AE - 8:34

Finalment, els dos ítems del qüestionari que han respost el col·lectiu jove de l'entitat, vinculats a la capacitat de reivindicació política de l'AEI, presenten una ampla dispersió en les seves respostes i per tant una menor concentració de respostes a una sola categoria de l'escala. Els resultats recollits mostren un major acord entorn l'ítem "l'entitat fa accions per aconseguir espais de joc al barri per infants" [14/29] (gràfic 64). Davant l'ítem "l'entitat fa accions per a demanar espais de trobada pels adolescents" [9/29] (gràfic 65). Per aquest segon ítem el major nivell d'acord es dona entorn l'opció "molt d'acord" [10/29]. D'aquest segon volem destacar també ítem que dos dels participants diuen no estar "gens d'acord" amb aquesta qüestió.

Gràfic 64

Gràfic 65

5.4.5 Criteris per a valorar la participació en el marc de l'entitat

Presentem en aquest apartat la informació relacionada amb els criteris que ajuden a valorar la participació en el marc de l'AEI. Concretament ho farem a partir de quatre criteris: implicació, informació-consciència, capacitat de decisió i compromís-responsabilitat.

- Des de l'AEI és promou la *implicació* tant dels professionals com dels ciutadans del territori. Una implicació que es mostra en la demanda de millores estructurals, de campanyes de promoció del comerç, de promoció d'espais d'intercanvi cultural, entre moltes altres. L'entitat s'implica, mitjançant l'acció dels seus professionals i dels participants en els diferents projectes en la implementació d'iniciatives socials, que sorgeixen de la ciutadania i que permeten generar millores en el territori. Iniciatives que podran també generar sinergies entre diferents agents i entitats i serveis del territori afavorint espais de col·laboració per tal d'assolir les millores necessàries.

Un pas endavant, neix perquè una mare, va començar a preocupar-se al veure els comerços del barri tancaven, i es veritat, la crisi era molt forta, i els comerços tancaven. Llavors, va començar a donar-li voltes, preocupada pel barri, amb ganes de fer coses i se li acut que potser, de fet va començar a fer algun sorteig amb algun comerciant què potser, es podria facilitar la vida comerciant en aquestes botigues si aquestes oferissin algun tipus de descompte. La idea que ella tenia, era proposar que les famílies que s'apropin per l'AMPA se'ls ofereixi un descompte. De manera que les famílies guanyen per que tenen una sèrie de despeses i trobaran un teixit comerciant d'aquestes despeses pels descomptes. Ajudem al teixit comerciant del barri, no grans superfícies sinó proximitat i de pas intentem ajudar a que les AMPES exerceixin una mica de múscul, que son molt fluixetes, la majoria, no totes. Llavors va començar a trucar portes a districte o a promoció econòmica o a l'associació de comerciants, i era bona idea, bona idea, però això no es traduïa en res. Llavors quan la vam conèixer, la vam conèixer de fet per que estàvem recollint percepcions de la gent del barri sobre el barri, i vam aprofitar, i mira mi super idea, i nosaltres, vam dir tirem-la endavant. Veiem com i amb qui i a qui fem còmplices d'aquesta iniciativa i la vam començar a tirar endavant i ara som 6 AMPA,s estan participant. Tenim 56 comerços adherits. EPI8 AE- 8:32

- Un segon element que es detecta a l'entitat com a necessari per tal de promoure processos de participació és la adequada difusió d'*informació* com una eina imprescindible per a la presa de *consciència* dels participants davant situacions concretes i específiques. Els processos de participació ciutadana han de poder garantir espais d'informació i de reflexió conjunta entorn la temàtica que plantegen abordar. Una reflexió que requereix d'informació i també de diàleg entre els agents participants. Un diàleg que permetrà arribar a punts de consens i, sobre tot que possibilitarà el coneixement dels diferents posicionaments que es poden donar davant d'una situació concreta.

Participar en una ciutat, vol dir ser capaç de reflexionar, d'entendre els punts de vista diversos que et plantegen els altres no, i superar el teu plantejament inicial o idea inicial, gracies a l'escolta de tots els plantejaments i ser capaç d'elaborar una proposta per a la societat no. Jo crec que la participació és clau, però si que de vegades he vist, sobretot darrerament no, que es confon la participació amb la critica fàcil o superficial de les coses. EPI9 AT - 11:11

- La *capacitat de decisió* és un tercer element essencial i una condició necessària per tal de poder desenvolupar adequadament la participació. Portar a terme projectes conjunts requereix de moments per a la presa de decisions, en els que a partir d'una reflexió compartida es puguin consensuar aspectes sobre la qüestió tractada. La

idea més recollida en les entrevistes respecte a la participació és que les persones que configuren un grup o comunitat puguin aportar les seves opinions en espais i estructures on aquestes puguin ser analitzades de forma conjunta per a la presa de decisions sobre temes rellevants relacionats amb les seves vides i amb la vida de la comunitat.

Per poder participar i, que la teva participació sigui profitosa per la societat, crec que és absolutament necessari que hi haguí una reflexió al voltant del que penses tu, els altres i no llançar les teves idees o crítiques de entrada, que hi haguí un procés de pair, empatia també no proposar allò que simplement tu creus que s'hauria de proposar, sinó posar-te en la pell dels altres i fer un entre mig d'allò que tu penses i creus que sigui beneficiós per la teva societat no. Per a mi la participació és transformació social, és la millora del canvi d'una societat, evidentment que tu d'entrada tens no. EPI9 AT - 11:11

L'ICI des del principi per fer el diagnòstic, amb la veu de les persones, de recollir la percepció de les persones que viuen en el districte, el que no es volia era elaborar un diagnòstic només amb dades, fredes que després moltes vegades les persones no saben identificades sinó que volia recollir també les percepcions individuals per fer un anàlisi. I en això si que hi ha hagut entrevistes individuals, s'han fet molts espais de col·loqui, on persones diferents, moltes vegades no tenien res a veure, compartien la seva mirada, opinió i ho fèiem amb altre gent i un exercici de escolta, respecte a l'altre i de,... de contribuir en la reflexió conjunta no. EPI8 AE - 8:18

- En el projecte educatiu de l'AEI queda recollida la voluntat de l'entitat de promoure la participació social mitjançant el compromís i la responsabilitat per part de tots els seus membres. Una participació que es basa en la *coresponsabilitat* com a un principi clau, i que necessita de la responsabilitat compartida de cada un dels participants vers les accions compartides.

L'Associació Educativa Itaca, promou accions socials que tenen la responsabilitat de garantir la participació dels diferents agents del barri, en la nostra àrea comunitària. És important, modificar la manera de veure el paper de la comunitat com observadores del que està passant, pel paper de protagonistes, motivats i motivades en aconseguir els reptes. Els trets més destacables d'aquest model d'intervenció es podrien resumir en els següents:

- Globalitat: Perquè considera les diferents dimensions de les condicions de vida dels ciutadans/es i les seves interrelacions amb un conjunt, tant des de la perspectiva del anàlisi, com des de l'actuació, dins d'un territori delimitat.
- Intensitat: Donada per la concentració de recursos en un territori concret, així com per la simultaneïtat i focalització de les intervencions. El resultat és un augment de la densitat de les actuacions respecte a la mitja del barri.
- Estratègic: Centrat en el recolzament de les potencialitats i en l'efecte multiplicador de les intervencions, així com en la flexibilitat per arribar als objectius proposats. AEI_PEC 2016 - 28:111

L'entitat promou la coresponsabilitat dels diferents agents incentivant el seu protagonisme, a partir de facilitar que les diverses potencialitats que estan presents en els grups esdevinguin el motor de les accions col·lectives.

Home, crear una societat molt més activa. Des de que no sigui només feina d'Itaca només fer això sinó que la coresponsabilitat que tots tinguem aquesta idea del que jo faig ara ha de florir per tot arreu, el no consumir, el no confirmar-se, el no voler lluitar, el perdre la por d'expressar i lluitar pel que un creu que és just o que cal fer. P 6: EPI5 AT - 6:83

5.4.6 Resistències a la participació infantil i juvenil

Finalitzarem aquest apartat aportant una sèrie de resistències identificades pels participants en relació a la participació social d'infants i joves. Ho farem a partir de tres aspectes.

- En primer lloc, es destaca la *manca de cultura de participació* que existeix a nivell social i que té una repercussió directa en el treball de les entitats socials també, per tant, en l'entitat analitzada. Els adults actuals han estat educats en entorns, a vegades poc participatius i han assumit formes socials poc democràtiques, més enllà de la democràcia representativa. Aquesta manca d'experiència en maneres de fer que puguin comptar amb la participació activa de la ciutadania, especialment, en la presa de decisions i en el disseny i realització d'accions orientades al bé comú i a la transformació social, actua com a fre d'aquests tipus d'accions i processos.

Crec que depèn de l'àmbit, si preguntes a persones que treballen més amb infants i joves, és més possible que trobis persones que considerin que no només viable, sinó que desitjable. Persones que no estiguin tant en contacte amb infants i joves, per norma general, són gent més reticent, això dificulta de prendre consciència de que l'infant pugui participar. Les participacions dels infants trenquen l'esquema de les construccions socials que tenim definides, per tant no es veu amb bons ulls la participació infantil i juvenil. EPI8 AE

- Una segona resistència a la participació dels infants, adolescents i joves respon a certes *pors dels adults* de promoure aquests processos per la manca de trajectòria i pel desconeixement dels resultats que aquests poden tenir i també davant de les possibles dificultats per a gestionar-los i dinamitzar-los.

Jo crec que és com que no ho han viscut, és com por a lo desconegut, que no se com sortirà, no crec que sigui perquè no ho trobem necessari ni important, sinó és com, ara com ho faig això, i sortirà i no sortirà, ho veiem súper complex, després t'hi poses i no es tan complex, jo crec que és més d'una cosa d'ignorància de com sortirà, no de que no ho trobem important. EPI2 AE - 3:55

O de la feina que em comportarà fer entendre, portar-ho a terme i que no tingui uns resultats importants que no es quedi allà en el tinter. EPI3 AE - 4:80

- Una tercera resistència fa referència a les dificultats dels adults per *assumir* aquest *nou rol* en entorns educatius. Un rol que cedeix el protagonisme a l'infant i, on l'adult el que fa és acompanyar el procés de creixement dels infants i joves facilitant les eines necessàries per a que aquests puguin desenvolupar-se de forma integral.
- També s'ha identificat una darrera resistència en relació al treball transversal, especialment als instituts a través de projectes que fomenten la pràctica de la participació a partir de la metodologia d'aprenentatge i servei.

Inclús per part de professionals i dels propis pares, de soc jo el que tinc el saber i tu acates las ordenes. Encara hi ha aquesta cultura una mica més tradicional des de l'autoritat. A l'altre extrem més des del rol permissiu de deixar fer més, de no posar límits ni cap acompanyament. P 5: EPI4 AE - 5:103

Al principi els instituts trobem que hi ha resistències. Perquè heu d'entrar vosaltres a explicar això? Perquè heu d'explicar vosaltres això quan nosaltres a l'assignatura ja tenim un objectiu que diu això? I els hi preguntem, des del centre com fomenteu la participació o la cohesió? "Bueno, els hi

passem un vídeo i no sé què...". Bueno, està bé però aquest jove surt de l'escola, té un entorn i té altres entitats, uns agents i, intentar que tot això casi una mica i intentar donar la mà en coses que nosaltres podem i que ells a nosaltres a la vegada ens poden ajudar. No fer una educació només en línia recta sinó fer-la transversal. P 6: EPI5 AT- 6:34

5.4.7 Reptes

Per a finalitzar, exposem els reptes en relació a la participació identificats pels diferents agents participants a l'estudi. Són reptes que els entrevistats consideren que des de l'Associació Educativa Itaca es poden abordar per a millorar la participació dins de la mateixa.

Una primera proposta es concreta en *incorporar a les famílies en totes les fases i etapes dels processos educatius dels infants*, creant estructures per a la participació de les mateixes. Aquesta incorporació en les activitats quotidianes pot facilitar la seva implicació i el seu grau de responsabilitat sobre les necessitats que es puguin derivar de la intervenció socioeducativa. Així mateix, també s'expressa la necessitat d'*incrementar el nivell de participació del propis infants, adolescents i joves* en les decisions que estan relacionades amb el seu procés socioeducatiu.

Fer un pas més a la percepció que té el professional d'aquesta participació. S'ha d'incloure també a la família. Ahir parlava amb un company del CDIAP. Cada vegada ens estem adonant de que necessitem a la família per poder treballar, perquè a vegades els nens poden funcionar molt bé aquí, però a casa, a l'escola o on sigui fan altres coses o és vinculen molt bé amb un professional i després amb altre no. Doncs, que fa un o que fa l'altre, jo crec que falta aquesta, a vegades una mica més, d'incloure més als pares en el dia a dia dels seus propis fills. EPI4 AE - 5:49

És complex tot plegat jo crec que encara falta, fer feina en aquest sentit i d'una visió global del que entenem per infant, per família que té cabuda en moltes visions diferents però almenys poder-ho compartir. EPI4 AE - 5:50

Un segon aspecte fa referència a la importància d'assignar i considerar un major protagonisme dels infants i adolescents en les accions proposades.

La participació dels infants jo crec que cada vegada està més en boga. Abans érem més, jo com a psicòloga sempre diem que els nens han estat tractats com objectes, tu ara aquí, tu ara allà, tu ara fes això i fes allò altre, sense escoltar-los. Ara som més persones, ens estem adonant que realment tenen molta veu encara que no puguin parlar. Poden expressar a partir dels pares o ve del que ens expliquen a través de les seves maneres i, jo crec, que cada vegada això se'ls hi escolta més. EPI4 AE- 5:99

Impulsar el protagonisme dels joves en el processos de transformació del barri, oferint l'acció de l'entitat als centres educatius com instituts i escoles de La Torrassa, per tal de col·laborar en la formació experimental dels estudiants en clau de participació social. Aquest és el tercer dels reptes proposats.

De manera més informal, crec que sí, que d'alguna manera es veu treballant. I per una altra banda, el que volem, un dels nostres objectius que fins ara hem hagut de deixar en stand by, però no oblidem, sabem que en els currículum en el batxillerat, de la ESO, hi ha una assignatura entre l'acció comunitària, i per aquí nosaltres voldríem entrar com equip comunitari i parlar de que vol dir comunitat, que vol dir participar, que vol dir prevenció comunitària. EPI8 AE- 8:29

Un quart i darrer aspecte fa referència a incrementar i activar la reivindicació social des de l'entitat com a forma de mostrar els desacords o la necessitat de millorar les polítiques públiques. Fer sentir la veu de la ciutadania per a mostrar i visualitzar allò que volem o que creuen necessari millorar.

Si, treballar-ho una mica així, el tema es que potser hauria d' anar un pas mes enllà, no només imaginar o crear sinó que, d'alguna forma això es pogués portar a la practica, fent petites accions, com la de pintar persianes o s'ha fet un mural ara a un descampat que hi ha al carrer Montseny, és un solar que ara està en barracons i ara esta allà l'edifici de l'escola, i ara estan com reivindicant l'espai perquè fa molt de temps no, allà han fet un mural gegant, pintat que han anat tots els veïns, veïnes l'han pintat, l'han canviat. D'alguna manera és això, fer-los veure que ells formen part d'aquest barri i que ells han de participar d'alguna forma per canviar-lo de la manera que vulguin o que creguin que es més positiva. EPI3 AE - 4:35

Els participants a l'estudi destaquen també com a repte, en aquest cas seria el cinquè, fomentar la participació juvenil i, fer-ho a partir de les seves propostes i necessitats. Consideren que els hi ofereixen moltes possibilitats però majoritàriament aquestes no surten des del jove si , per tant, no sempre la resposta rebuda és l'esperada

5.5. Construcció de ciutadania responsable, crítica i compromesa

En aquets apartat presentem la informació recollida en relació al model de ciutadania que promou l'AEI a partir de 4 apartats: Els nivells de ciutadania que es treballen des de l'entitat; Objectius de la vivència d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa; Metodologies i estratègies pel desenvolupament d'un model de ciutadania conscient, participativa, crítica i compromesa i Reptes del treball de construcció de ciutadania.

5.5.1 Nivells de ciutadania que es treballen des de l'entitat

En relació als nivells de ciutadania la informació recollida mostra que principalment des de l'Associació Educativa Itaca es promouen tres nivells de ciutadania: la ciutadania legal, la ciutadania conscient i la ciutadania responsable, crítica i compromesa.

De les diferents aportacions analitzades entorn el concepte de ciutadania podem destacar especialment els següents aspectes. [1] En primer lloc, es mostra a partir de les aportacions dels participants a l'estudi la idea de ciutadà com persona subjecte de drets i deures que forma part d'un territori o comunitat, que seria la referent a la *ciutadania legal*.

Entenc la ciutadana, com qualsevol ciutadà, des de el més petit fins al més gran, des del que treballa en un banc fins al que treballa del que sigui, del que esta a l'atur fins al que.... tots, tots, els individus, d'un barri o una ciutat. EPI3 AE- 4:84

Per a mi la ciutadania, és un conjunt de drets i deures, que tenim des del moment que vivim en una societat. I per tant, des d'aquest moment per a mi tenir plena ciutadania, evidentment és que és respectin tots els teus drets, que tu tinguis els teus compromisos i des d'aquests compromisos, ciutadà de ple dret. També t'has d'implicar en del teu barri, t'has de mullar, has d'implicar-te en processos del teu barri, i t'has de sentir-te vinculat a la societat. Per a mi el tema de participació, societat i ciutadania estan molt relacionats. No entenc que una persona que vulgui exercir la plena ciutadania, no participi o que no vulgui transformar la seva ciutat per a que no hi haguí cohesió social. Trobo que son termes molt interès, i termes que es barregen. EPI9 AT - 11:19

[2] En segon lloc, en relació al model de ciutadà que l'entitat promou trobem aportacions reiterades tant en relació al model de *ciutadania conscient* (nivell 2) com al model de *ciutadania responsable, crítica i compromesa* (nivell 3). Un ciutadà que s'implica i es preocupa per allò que passa a la seva comunitat i a les persones que en ella conviuen i que actua per transformar aspectes que considera no són justos o no afavoreixen a la majoria social. Per tant, un ciutadà capaç d'anar contra allò establert si no ho considera socialment acceptable i amb capacitat de treballar pel bé comú. Algunes de les aportacions recollides consideren que la ciutadania te a veure amb la vinculació conscient de les persones amb el seu entorn, orientada a la millora de les comunitats.

Vindria a ser com un estat o un sentiment de la persona que se sent compromesa amb la comunitat en la que viu i per tant se sent, responsable de sí mateixa i del seu entorn i de les persones que viuen allà per conjuntament fer que la vida sigui una mica més digna, més saludable. EPI7 AT - 10:39

Per tant ciutadania, jo entenc que és aquella aposta que fa una persona per vincular-se amb una ciutat, a les persones que l'envolten i transformar. EPI9 AT - 11:20

5.5.2 Objectius de la vivència d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa

De la informació recollida entorn a la percepció que tenen els participants a l'estudi sobre com l'entitat pot ajudar i/o contribuir a la construcció del model de ciutadania responsable, crítica i compromesa i, especialment en relació a quines serien els seus objectius destaquem fonamentalment quatre: [1] la cerca de millores socials a través de la transformació social al territori, [2] el reconeixement i la valoració de la diversitat social i cultural, [3] el desenvolupament del sentiment de pertinença a la comunitat, [4] construcció de la capacitat crítica i [5] l'ajuda entre iguals.

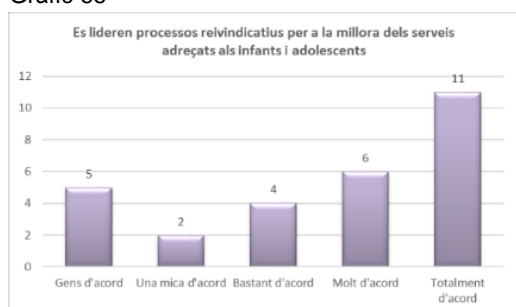
[1] En relació a la *cerca de millores socials a través de la transformació social* al territori els agents de la comunitat entrevistats destaquen el treball que l'entitat està realitzat al barri per a fomentar la seva *implicació en la vida comunitària* i en els *processos de millora* de la mateixa, concretament, diagnosticant i identificant aspecte que cal millorar en el barri per tal de cercar solucions oportunes i reflexionades. També, es destaca com els aprenentatges adquirits en entitats com l'AEI es transfereixen a altres esferes de la vida professional i personal dels joves que participen en aquesta tipologia d'iniciatives socioeducatives.

Si, crec que si, el que crec que ells estan treballant per construir ciutadania, esperem que aquests joves des de ven petits, puguin conèixer la seva societat, puguin fer diagnòs, poder identificar-la i poder decidir el que els i agrada i el que no els agrada. EPI9 AT - 11:22

Estan treballant d'aquesta ciutadania des de ven petits, evidentment es nota molt, i en aquests moment ho notem, quan arribes a certs nivells de responsabilitats almenys. Jo la conversa mes sovint es, tu d'on vens o et trobes unes persones responsables amb diverses entitats publiques o privades, normalment aquestes persones tenen una certa trajectòria des de petits de vinculació a l'educació en el lleure. Jo crec que es nota molt quan una persona ha viscut processos d'aquests, i des de ben petits a tingut aquests moments de qualitat, ciutadania, participació. Això queda i això després es trasllada a la teva vida professional. EPI9 AT - 11:23

Els joves, al ser preguntats per la seva percepció en relació a si des de l'AEI "es lideren processos reivindicatius per a la millora dels serveis adreçats als infants i adolescents", concentren les seves respostes majoritàriament entorn al valor "totalment d'acord" [11/29]. Cal destacar, però, que en aquest ítem 5 joves diuen no estar "gens d'acord" amb la qüestió plantejada, sent un dels valors més elevats en aquesta opció de resposta. Malgrat aquest resultats, la majoria de respostes s'aglutinen entorn del tres valors que indiquen acord amb l'aspecte plantejat [24/29].

Gràfic 66

També es valora molt positivament la realització de *programes i accions* per activar la convivència entre generacions diverses i l'intercanvi de vivències i experiències. Es destaca que el màxim valor d'aquests programes recau en el desenvolupament del debat entre persones de diferents cultures, debats i intercanvis de vivències que enriqueixen les relacions i que possibiliten una millor convivència en un marc de proximitat i confiança. Finalment, cal destacar també que en el marc d'aquesta tipologia de programes i accions es porten a terme activitats de caràcter solidari o de servei a la comunitat, que contribueixen a desenvolupar un model de ciutadania activa i compromesa pel bé comú.

Es tracta d'un projecte d'acció intergeneracional entre infants, adolescents i joves i persones de la tercera edat, persones que han format part de la nostra història, que han configurat el nostre present amb els quals hi ha un deute social impagable això és el que recull el Project No Oblidis de la nostra entitat. AEI_Memoria 2012 - 23:46

Sota la metodologia d'Aprenentatge i Servei duem aquest projecte a terme des de fa anys juntament amb l'IES Margarida Xirgu i sota el grup Promotor d'APS de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat. Aquest projecte destinat als alumnes de batxillerat de l'institut es divideix en dos parts. La primera part, d'aprenentatge, consisteix en oferir a aquests joves una formació en pre-monitoratge, sobre aspectes relacionats amb el món del lleure, l'infant, dinàmiques, jocs, les diferents etapes maduratives i de creixement de l'infant. [...] Un cop han realitzat aquestes sessions, els alumnes pacten amb el centre un calendari de implementació, el que s'anomena Servei, i que és la segona part del projecte. Els alumnes acudeixen a les tardes al centre i posen en marxa els coneixements adquirits, amb els infants. Tenen un referent que els guia i els acompanya en aquest procés. AEI_Memoria 2014 - 24:55

Després tenim ara mateix també el projecte ICI, què és d'intervenció comunitària intercultural, que és aquest projecte de la Caixa, que el que fa es propiciar espais al barri amb veïns, veïnes, administracions i entitats, on es generin tota una sèrie de debats, col·loquis, sobre que passa al barri, que podem fer per canviar-ho, es generen grups de discussió, es generen activitats, sorgeixen moltes coses. EPI3 AE - 4:6

Finalment, volem destacar també com els participants afirmen que l'AEI ha estat històricament un agent de *transformació i canvi social*, especialment en els inicis de l'entitat motivats pel moment històric del país i amb una forta càrrega política que orienta les seves accions a la transformació d'estructures i de polítiques públiques.

Recordo que havíem organitzat alguna vegada mogudes pel barri. Quan hi havia la campanya de la OTAN, o per exemple campanyes en contra les joguines bèl·liques pel Nadal. Havíem anat fent coses que col·laboràvem molt amb els anarquistes, que ens portàvem molt bé, amb els del barri. Fèiem coses per reivindicar determinades qüestions, diguem-ne una incidència política - *mes enllà dels infants*. Eren anys canvi democràtic, primers ajuntaments, etc. EPI7 AT - 10:20

[2] Un segon aspecte fa referència al *reconeixement de la diversitat* de cultures, d'edats, d'estils de vida diversos. Des de l'AEI es faciliten, a partir d'accions lúdiques i culturals espais de relació de forma natural i espontània on els infants, els adolescents i els joves poden experimentar relacions interculturals, d'implicació i/o d'aprenentatge social, com l'espai "Oci al barri" entre altres.

Desarrollar espacios de encuentro para impulsar la relación y convivencia intercultural, nació más para niños y niñas, y poco a poco nos estamos abriendo a la ciudadanía en términos más generales, hace poco hemos empezado a desarrollar actividades para los jóvenes. EPI6 AE - 9:6

Mitjançant les accions i els programes socioeducatius es transmeten als infants i joves

valors de ciutadania compromesa capaç de construir societats més diverses i més plurals. Una ciutadania que conviu i que es nodreix del saber dels altres i que es vincula a les persones a través de la convivència i el compartir objectius i espais de relació i d'oci.

Quando estoy en la plaza, a veces es bueno y malo, es que yo no estoy haciendo este trabajo porque esté aquí en Itaca, ante todo a mí me importa que estos niños sean un ser humano consciente de sus actos, de las cosas que hacen y bien o mal repercutirán en ellos y la gente que vean. Entonces el modelo de ciudadano que busco cuando estoy ahí diciéndoles que escuchen al otro, que por favor atiendan, que no pueden pegar, que tienen que escuchar es civismo, aprender a que no eres el centro de todo, que vives con más gente, que aprendan a valorarse a sí mismo y que valoren al resto de compañeros. EPI6 AE- 9:87

L' AEI es descrita i identificada com un espai que possibilita el reconeixement de l'altre. No es tracta només de respectar la diversitat sinó que cal fer un pas més, valorant i reconeixent la riquesa de la mateixa com element que aporta valor a la comunitat, trencant les pors i el perjudicis i valorant l'enriquiment que aporta obrir-se a altres maneres de pensar i de fer.

Una mica més solidaria. No veure només a un mateix, veure a l'altre i poder-lo reconèixer. Trencar les pors aquestes a allò desconegut. Tot el tema del racisme, apropar-se més a l'altre per veure que no som tant diferents o que l'altre també te pors. Poder-nos reconèixer una mica més els uns als altres. Si apropar-nos més i interactuar més. EPI3 AE - 4:31

L'entenc com que convivim. Que potser inclús pots empatitzar amb l'altre, però que a la vegada pots tenir alguna cosa més en comú, no se com dir-ho. Perquè dona la sensació que tothom ara està molt visionat en si mateix. L'altre dia fent una formació una doctora deia, és que som persones però no estem humanitzades. EPI4 AE - 5:54

També des de l'entitat es valora l'aprenentatge sobre el *respecte a l'altre i el respecte a la diferència*. Aquest es concreta entre altres aspectes en el coneixement de normes de convivència cívica, tant necessàries per a la construcció de societats respectuoses i culturalment diverses.

Ante todo, a mí me importa que estos niños sean un ser humano consciente de sus actos, de las cosas que hacen y bien o mal repercutirán en ellos y la gente que vean, entonces el modelo de ciudadano que busco cuando estoy ahí diciéndoles que escuche al otro, que por favor atienda, que no puede pegar, que tiene que escuchar. Es civismo, aprender a que no eres el centro de todo, que vives con más gente, que aprendan a valorarse a sí mismo y que valoren al resto de compañeros. EPI6 AE - 9:87

[3] Finalment, una tercera finalitat que la construcció d'aquest model de ciutadania cerca fa referència a la *construcció del sentiment de pertinença* i del *vincl amb la comunitat*. Un aspecte compartit per totes les accions educatives impulsades des de l'entitat és el treball que els equips educatius porten a terme per transmetre la importància i el *compromís amb l'entorn* i, per tant també, amb les persones amb les que comparteixen la seva vida diària (veïns i veïnes, mestres, família,...).

Les accions per enfortir el compromís amb l'entorn fan possible que infants i adolescents: 1) coneguin el seu entorn; 2) s'impliquin en les necessitats de l'entorn i de les persones que el configuren, 3) desenvolupin la perspectiva comunitària, 4) apliquin les seves competències i habilitats, 5) reflexionin sobre la realitat social en la que viuen i 6) experimentin el treball conjunt per un bé comú.

APS treballa des dels principis pedagògics que emmarquen el conjunt de la proposta. En aquest sentit podem dir que el projecte suposa:

- Un projecte educatiu amb utilitat social: l'APS ha de detectar i actuar sobre necessitats reals de la comunitat.
- Un mètode per a l'educació formal i no formal, per a totes les edats i que ha de comptar amb un temps i espai precís: l'APS ha d'emmarcar-se en l'estructura organitzativa de treball de les institucions educatives de manera flexible i adaptada a cada situació .
- Un servei per aprendre i col·laborar en el marc de reciprocitat: en l'APS totes les parts implicades reben alguna cosa valuosa, superant així pràctiques de caràcter assistencialista.
- Un procés d'adquisició de coneixements i competències per a la vida: l'APS ha de posar en joc objectius pedagògics, continguts curriculars i competències aplicables pròpies de la institució en la qual es desenvolupa de manera conscient, planificada i sistemàtica.
- Un mètode de pedagogia activa i reflexiva: l'APS s'inspira en una pedagogia basada en l'experiència, la participació activa, la interdisciplinarietat, el treball en equip i el paper essencial de la reflexió .

Un treball en xarxa que coordini les institucions educatives i les entitats socials que intervenen en la realitat: l'APS obre i projecta les institucions educatives a l'entorn social, promou el partenariat i permet el treball en xarxa. Un impacte formatiu i transformador: l'APS incideix directament en el desenvolupament de les diferents persones participants, les institucions implicades i l'entorn social en el qual es desenvolupa. AEI_PEC 2016 - 28:127

Colònies d'estiu: Activitat desenvolupada durant el mes de juliol (7 dies de la primera quinzena de mes). L'acció educativa es duu a terme en una casa de colònies. Està dirigida a nens/es i joves d'entre 6 i 17 anys. Durant les colònies es realitzen activitats socioeducatives diverses, educació en el lleure, contacte amb la natura, realitzem activitats educatives fent especial rellevància en el compromís i el servei als demés. AEI_PEC 2016- 28:136

L'AEI treballa per ajudar als joves, majoritàriament procedents de famílies que han realitzat processos migratoris a vincular-se amb l'entitat i amb el barri, ajudant així a la seva integració i al desenvolupament d'una identitat que sense perdre les seves arrels els ajudi a sentir-se membres actius de la comunitat en la que viuen.

Ensenyem a sentir-se com a responsable del que passa a i amb l'entorn. I per tant sentir-nos actors, sentir que alguna cosa hem i podem, dir i fer, no. A la nostra comunitat, jo crec que aquest prendre partit i ser conscients de la responsabilitat que com a ciutadans tenim, o els nens tenen és un valor importantíssim i que crec que el projecte ICI tracta de promoure. EPI8 AE - 8:27

La participació, el sentiment de pertinença, que és la meua veu s'ha de vincular, que he de tenir el meu temps per saber que és participar. EPI11 AE - 7:44

Els participants destaquen el valor que l'entitat proporciona als participants en sentir-se, en part, part d'una cadena de transmissió de les persones amb les que treballen i que, per tant, consideren que tenen la responsabilitat de continuar generant canals de comunicació entre la ciutadania i els responsables socials i polítics, per tal que aquests puguin conèixer de primera ma les necessitats dels veïns i veïnes i es puguin generar conjuntament les respostes més idònies a aquestes necessitats.

Crec que de vegades és com que tenim el deure, de recollir tot el que aboquen les famílies i poder acompanyar-ho i donar una resposta que moltes vegades no depèn de nosaltres, però sí de fer de filtre no. Potser més cap a dalt, anar o bé cap a dalt, o de dalt baix i tingui com alguna visita que hem tingut de l'alcaldeessa, poder fer de transmissor. EPI4 AE- 5:121

Però si hi ha una demanda important amb el tema d'habitatge o el tema d'espais públics o amb el tema de neteja de barri, per dir coses així, ho hem de poder transmetre. Jo crec que sí que tenim com el deure de fer-ho, però una altra cosa es això que de vegades el temps és el que és. EPI4 AE - 5:123

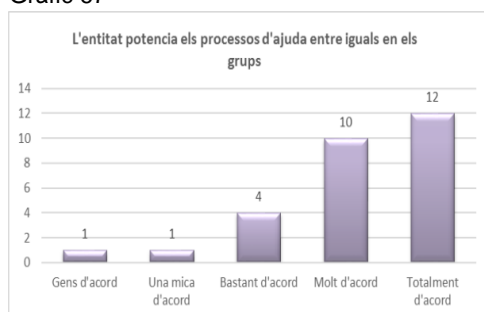
[4] En relació a l'objectiu sobre la construcció de la capacitat crítica des del model de ciutadania esmentat, també es destaca que els aprenentatges que infants i adolescents fan en relació al nivell de ciutadania esmentat tenen efectes en el procés de vida de les persones a l'etapa de la vida adulta. Les eines adquirides en els primers anys de vida esdevenen també d'utilitat en la vida professional i configuren les identitats de les persones. Possibilitar als infants i adolescent el desenvolupament de *capacitat crítica* els ha de permetre opinar i reflexionar sobre allò que succeeix en el seu entorn i, sobre tot, actuar per a la seva transformació i millora.

Aquest nucli inicial tenia clar que, sempre hi havia la discussió de clar que ens era més fàcil fer-ho en les entitats educatives perquè eren més properes, perquè eren més tal i perquè eren el planter i no sé què, però aquesta reflexió, sempre el paper que jugava la professió en aquest compromís social també sempre estava molt present, els estudis en relació a això. Hi havia dos línies també, hi havia gent que deia que el millor que puc fer és preparar-me molt bé, i hi havia gent que deia escolta, no, tu el què has de fer ara és, a més d'estudiar implicar-te social i políticament en les coses – *per tant era un motor claríssim- buf, claríssim - de transformació i de lideratge clar per millora del barri del territori i d'altres espais-*. I van sortir líders, persones concretes, que després van exercir coses concretes i, fins i tot, en Lluís Esteve que igual et sona, va estar el fundador de Akwaba, i que va estar a l'Ajuntament com a regidor, va sortir d'aquí, d'aquests grups, que per tant, sempre hi ha gent de més i de menys. EPI7 AT - 10:53

Formar-los com a ciutadans que siguin persones que pensin que tinguin opinió pròpia i que se'ls escolti, que es sentin valorats, segur que nosaltres potser no hem tingut perquè, també depèn d'on t'hagis mogut, no, però jo crec que no és una que es treballi molt a les escoles, però és important, no, quan tu et sents particip d'una cosa, et sents més integrat en quan a estructura. EPI3 AE- 4:77

[5] Finalment, en relació a l'aprenentatge d'aquest model de ciutadania activa el joves a través dels resultats de l'ítem "l'entitat potencia els processos d'ajuda entre iguals en els grups" (Gràfic 67), que mostren la percepció de l'entitat com a promotora de processos d'ajuda mútua. Vint-i-dos dels joves diuen estar "totalment d'acord" [12/29] o "molt d'acord" [10/29] amb aquesta qüestió.

Gràfic 67

5.5.3 Metodologies i estratègies operatives pel desenvolupament de la construcció d'una ciutadania conscient, participativa, crítica i compromesa

Educar un model de *ciutadà conscient i participatiu, crític i compromès* requereix de metodologies i d'estratègies que ho facin possible. Aportem ara alguns elements metodològics que mostrem com des de l'entitat s'eduquen i es transmeten els esmentats models: [1] programes i mètodes per a la sensibilització social, [2] treball educatiu per a la coresponsabilitat compartida i [3] potenciació d'iniciatives cíviques i socials.

[1] En primer lloc, a través de la promoció i desenvolupament de *programes i mètodes per a la sensibilització social* els infants i joves poden estar atents al seu entorn. Una atenció que els permetrà poder ser agent actiu en la generació de respostes i també reclamar a les administracions públiques allò que la ciutadania que necessita.

Per exemple amb el grup de pares de l'escola bressol dèiem, en plan ostres doncs, perquè no aquesta residència d'avis que potser no els hi treuen a passejar pel carrer doncs utilitzar, a vegades es parla molt del banc del temps. Doncs amb aquest grup del projecte família per exemple s'està donant. Bueno com puc invertir jo el temps que tinc. L'altre dia una mare m'explicava, es que arrel que he vingut aquí, ara mateix té un càncer, i comentava que ara no puc quedar-me a casa, la nena esta a l' escola bressol i el pare treballa, si em quedo a casa li dono al cap moltes voltes, doncs ella ara participará en un grup de dones per ensenyar-les a escriure i per utilitzar el seu propi temps. EPI4 AE - 5:98

Crec que la participació ciutadana, passa per poder generar espais on primer els ciutadans els membres de la comunitat se sentin còmodes, seus i identificats i aquests espais puguin generar les condicions perquè aquestes persones es sentin lliures de participar i puguin proposar coses i que no passin només per l'administració, sinó que també passi per l'acció i que es proposin coses per millorar, la participació també passa pel que podem fer nosaltres i en aquest sentit crec que la participació ciutadana ha d'anar per aquest camí, per fer més propostes i mes acció. EPI2 AE - 3:54

Més enllà del que passa a les parets de l'entitat o a les places i carrers on es desenvolupen els seus programes, l'AEI també creu important poder desenvolupar la seva acció en altres espais educatius de la ciutat i promoure sensibilització social entorn a les noves necessitats socials emergents en el marc de les nostres societats cada vegada més complexes. Una acció que permetria radiar el model de ciutadania activa i compromesa a infants i joves que no participen a Itaca però que formen part de la mateixa comunitat.

I per una altre banda, el que volem, un dels nostres objectius que fins ara hem hagut de deixar en stanb by, però no oblidem, sabem que en els currículum en el batxillerat, de la ESO, hi ha una assignatura entre l'acció comunitària, i per aquí nosaltres voldríem entrar com equip comunitari i parlar de que vol dir comunitat, que vol dir participar, que vol dir prevenció comunitària. Fins ara ho hem congelat, per que no ha estat fàcil. EPI8 AE - 8:29

Totalmente, es que creo que, a través de la educación comunitaria, en el momento que se intenta desarrollar a nivel educativo la participación, lo que se intenta hacer es desarrollar la capacidad crítica, emocional y creativa, que son las herramientas para ser ciudadanos presentes, consientes y creo que esto a pesar de no ser lo que vamos explicando por la plaza, el objetivo pasa por ahí. EPI6 AE - 9:49

A través d'accions per a la convivència pacífica, per part de diferents cultures que conviuen al barri es pot facilitar la convivència en un territori que presenta una alta densitat poblacional i en la que conviuen una elevada diversitat de nacionalitats. Dos aspectes que en diferents moments històrics han estat font de conflictivitat social.

Projecte Oci al Barri, amb la intenció d'impulsar la riquesa cultural pròpia del barri, la interculturalitat del teixit social; la utilització dels espais públics, motivant zones saludables, fent un bon ús del joc lliure en un ambient adequat per infants i joves; donant resposta a la necessitat detectada al Pla Integral, d'oferir un espai públic de qualitat i segur. AEI_PEC 2016 - 28:115

En relació a la *formació* per a ser bon ciutadà, els agents entrevistats destaquen la importància dels moments de vida quotidiana al centre com espais educatius on es responsabilitza de l'espai comunitari. Els aprenentatges que infants i joves fan a l'AEI s'orienten a que aquests puguin esdevenir ciutadans compromesos amb l'entorn i agents facilitadors de la vida en comunitat.

"No es programen activitats de consciència ciutadana, es treballa des de la informalitat, des de les files, la recollida, no llençar papers al terra o fent malbé el material públic, es treballa des d'espais informals. Però si que és veritat que no hi han establerts mecanismes". P 3: EPI2 AE- 3:36

També un aspecte relacionat amb la formació és la implicació dels infants i adolescents en afers comunitaris. Una implicació que facilita la seva *vinculació* a l'espai físic i, també la vinculació a les persones i a les seves realitats. D'altra banda, formar part d'accions orientades a desenvolupar i construir comunitats permet que es puguin crear vincles entre les persones i canals i espais naturals d'ajuda mútua entre els agents de la comunitat.

A més d'això participar et fa estar més connectat a la teva comunitat. T'ajuda a entrar en contacte amb l'altre i a construir de manera conjunta. A banda d'això, t'ajuda a generar consciència de crítica, fer un diagnòstic de que està passant, que no està passant, donar la teva opinió, contraposar-la amb les opinions dels altres t'obliga a repensar la teva pròpia posició. Les persones van agafant consciència i seguretat en sí mateixos i van compartint i construint conjuntament. EPI2 AE - 3:25

[2] El treball educatiu per a la coresponsabilitat compartida en accions i programes és el segons dels elements identificats. Una coresponsabilitat que es concreta a partir de diferents elements:

La necessitat d'establir processos efectius per a facilitar que la ciutadania pugui tenir un paper actiu en processos de decisió sobre aspectes que són rellevants per ells, mitjançant estructures i espais per a la participació. En aquest sentit es destaca que la gran quantitat d'informació existent a les comunitats dificulta que els i les ciutadanes puguin accedir i filtrar aquelles informacions que són del seu interès i que a la vegada són necessàries per a poder tenir un paper actiu en processos de decisió i de participació ciutadana.

El tema de la participació de la ciutadania és dels punts dèbils segurament del projecte ICI, si no en general, per que arribar als ciutadans no és fàcil. Crec que reben tanta informació de tants llocs i de tantes coses de les que participen que en fi, que segurament, que ho fem difícil per que ho puguin veure i puguin participar. Nosaltres vam començar, per la ciutadania organitzada, i per exemple entrar a les AMPES, ens ajuda molt a contactar amb la ciutadania, i a rebre iniciatives que des de les famílies amb les seves organitzacions, no tenien sortida, per que no saben com organitzar-se. Vam veure que potser els hi podríem donar un suport logístic per coses que sortien d'ells. I això, la veritat, és que ha estat molt bonic, hem recollit idees o propostes, que portaven anys donant-li voltes, que no sabien com, que anaven trucant portes i no trobaven. L'equip ICI, en arribar ens posem a la disposició de, per aquestes famílies o les empreses, tenen iniciativa. EPI8 AE

Una ciutadania amb capacitat per a fer propostes i conduir accions pel bé comú.

Doncs de vegades participant en les accions que fa Itaca en el mateix barri traspasant els valors que aquí reben, tant nanos com famílies, aquest sentiment d'acollida, cadascú tenim una petita part de coresponsabilitat. Jo et dic el que he rebut, que una mica és el que ens agradava en el projecte de Joves pel Barri. No només vinc i espero a que em vinguin les coses donades sinó que jo també soc l'agent que modifica i transforma, aprendre a donar perquè jo tinc moltes coses a donar. EPI5 AT - 6:21

Crear una societat molt més activa. Des de que no sigui només feina d'Itaca només fer això sinó que la coresponsabilitat que tots tinguem aquesta idea del que jo faig ara ha de florir per tot arreu, el no consumir, el no confirmar-se, el no voler lluitar, el perdre la por d'expressar i lluitar pel que un creu que és just o que cal fer. EPI5 AT- 6:83

Aquesta ciutadania que se sent, a més, responsable del seu entorn. Conseqüentment, si els infants i joves i la ciutadania en general, es senten part dels espais i de la comunitat, desenvoluparan una vinculació sobre els bens i les persones. Una vinculació que tindrà com a conseqüència desenvolupar la necessitats de cuidar i responsabilitzar-se de les persones i de l'entorn, així com també pensar iniciatives que donin resposta a allò que vull que tingui el meu entorn.

Siestic en un espai i si el meu veí l'esta reconeixent i cuidant doncs entre tots és el nostre espai, és un espai de molts. Fer veure això, perquè sinó no cuidarà, una cosa que no sentin seva, no la cuidaran o no es fixaran tant o els hi donarà igual si hi ha un arbre o no hi és o si hi ha pistes de futbol o no hi ha. EPI3 AE - 4:89

Queixar-nos ens queixem tots. "Es que aquí no hi ha res per joves". I tu què fas perquè hi hagi alguna cosa per joves? Tota aquesta idea la que porto dient. El consumir, no, no tot és consumir, tu has de donar també. EPI5 AT - 6:80

Es tracta doncs d'una responsabilitat que requereix d'educació en la importància del procés educatiu en infants i joves per a la generació de la *responsabilització social*, cap a les persones i els béns comuns. Una responsabilització que no es pot produir de forma espontània sinó que requereix d'aprenentatges i sobretot de pràctica i de planificació educativa.

No hauran de ser educadors, ni pedagogs ni polítics, fins i tot diria per aquest servei públic, sinó que en el seu dia a dia com a veí, veïna de Torrassa de l'Hospitalet, Catalunya, Espanya, el món. Té una implicació més enllà del que sigui el dia de demà, més enllà dels seus estudis, és una qüestió com a ciutadà, i per això jo crec que aquesta part, aquest concepte de participació ciutadana si el tenim des de petits, generarem ciutadans i ciutadanes coneixedors i activament implicats en la seva vida. La vida més comunia, més rutinària, però que això ja formarà part d'ells. EPI1 AE - 7:48

L'AEI possibilita aquest aprenentatge especialment a partir de les accions que proposa. Unes accions que fan possible la implicació de la ciutadania i la seva vinculació al territori. Així mateix, potencia que les persones es sentin membres de la comunitat. Un sentiment de pertinença que implica fer coses per a la millora de l'espai i recursos compartits.

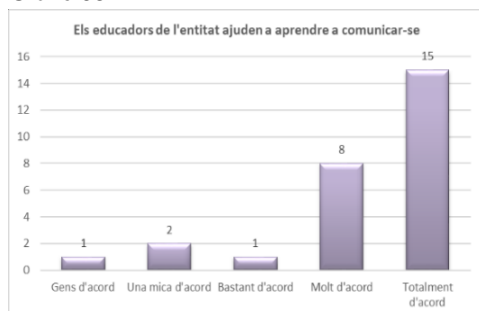
Ciutadania pertinença a una ciutat, a una societat, evidentment clar que vol dir pertinença. Tots vivim en algun lloc, aleshores però ¿què vol dir viure en aquest lloc?. I viure en aquest lloc és viure tot el que hem anat parlant, una mica lligats, ser ciutadà el concepte de ciutadania implica moltes més coses que viure en un lloc, anar a dormir en un lloc, és formar part d'aquella ciutat, el teu territori, implicar-te en la mesura en que puguis, fer barri... de transformar.. tot plegat tot una mica. EPI5 AT - 6:44

L'AEI promou un model de ciutadania que activa en els participants estratègies i accions per a la millora del barri. S'apliquen metodologies participatives on es creen estructures i sistemes per a recollir l'opinió dels veïns i veïnes sobre possibles recursos o canvis que caldria portar a terme en el territori.

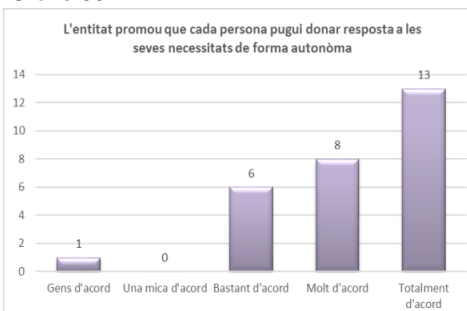
Cada cop més intentem, això fer coneixedors de com funciona la ciutat a quins fòrums pots participar, d'estimar-te el teu propi barri no, de veure la importància de cuidar la plaça Espanyola perquè és on tu vas a jugar, de, que canviaries, inclús amb Oci al barri s'ha fet alguna activitat de" imagina el barri perfecte, i els nens dibuixen el barri que els agradaria. EPI3 AE- 4:34

El relació a la transformació social mitjançant activitats i al treball per a la democràcia i l'exercici de drets que es realitza des de l'AEI, el qüestionari proposava dos ítems, que els joves valoren molt positivament. En primer lloc, en relació a l'aprenentatge de la comunicació com a eina essencial per a l'expressió i la defensa d'idees i mirades orientades la millora social, així com pel diàleg necessari per assolir la igualtat d'oportunitat per part de tots els agents de la comunitat (gràfic 68) el valor més elevat de resposta es concentra a "totalment d'acord" [15/29] que representa un 52% de les respostes. Un percentatge molt similar de resposta presenta l'ítem "l'entitat promou que cada persona pugui donar resposta a les seves necessitats de forma autònoma" [13/29] (gràfic 69) que en aquest cas representa un 45% del total de les respostes. En ambdós ítems hi ha al menys un dels joves participants que es mostra "gens d'acord" amb la qüestió plantejada.

Gràfic 68

Gràfic 69

[3] Un tercer element està relacionat amb la potenciació d'accions solidaries. L'AEI va néixer com entitat de lleure i al llarg dels seus anys de treball i compromís al barri ha comptat amb un ampli nombre de persones voluntàries amb un alt índex de compromís socials. Aquestes estan motivades per valors com la igualtat d'oportunitats o la justícia social han dedicat el seu temps i els seus coneixements a la promoció de projectes i accions dirigides principalment a la infància. Els projectes estan orientats a la promoció de benestar, oferint propostes de lleure i accions socioeducatives amb un elevat grau de compromís social. Unes accions que ofereixen una visualització positiva de la infància com a portadora de drets i com agent ciutadà actiu. L'AEI va néixer i continua sent un espai generador de pràctiques comunitàries, un espai de lideratge comunitari motor del barri i aglutinador en molts moments d'agents dels territoris, motivats per a cercar iniciatives que millorin el seu barri, que facilitin i acompanyin els processos de vida de les persones que en ell conviuen.

Collblanc-La Torrassa també és un barri d'oportunitats i d'acollida. La majoria d'infants que acudeixen a la nostra entitat cada tarda, són de segona o, fins i tot, de tercera generació, per tant

són ja catalans. Podem afirmar que Itaca treballa diàriament per aconseguir la justícia i la equitat social, treballant en xarxa amb els serveis del barri i vinculant-se a projectes d'aquest, aprofitant les fortaleses i oportunitats de la ciutadania. AEI_PEC 2016 - 28:22

És per això que un lideratge com institució passa per propiciar la coordinació de forma contínua, des d'una perspectiva macro i micro, amb totes les institucions i tots els agents implicats: escoles, consells, comissió d'entitats, associacions de veïns, serveis socials d'atenció primària, equipaments culturals, plataformes... és a dir, amb el conjunt del teixit associatiu i amb les administracions públiques i privades. AEI_Memoria 2012 - 23:4

5.5.4 Reptes del treball de construcció de ciutadania.

Els principals reptes que els agents participants en l'estudi han identificat i expressat en relació a com i que hauria de fer l'entitat en relació a la construcció de ciutadania es concreten en els següents aspectes:

- En relació a la població jove, un dels reptes més significatius fa referència a la necessitat que aquests puguin sentir-se arrelats al territori i a les persones que en ell conviuen. Per tant, es planteja la necessitat de realitzar accions relacionades amb la creació de mecanismes que fan possible que les persones joves, especialment aquelles que provenen de famílies que han portat a terme processos migratoris, puguin trobar el seu espai a la nova comunitat d'acollida, a partir d'oferir espais de confiança i realització d'activitats o projectes significatius per ells i desenvolupar-se plenament com a ciutadans i ciutadanes de ple dret.

[...] perquè un adolescent, un jove o un infant segons quines coses abandonar-les a vegades sense tenir explicacions és molt difícil i clar, hi ha molts joves rebotats amb el món. Més enllà de ser simplement joves rebels, i aleshores clar tot això ¿com es reconstrueix?. Com retornes o com fas fort a aquest jove per dir "escolta aquí et pots arrelar" o "pot ser un bon moment per arrelar-te en un altre lloc", amb aquesta nova mirada que l'han obligat a fer. EPI5 AT - 6:22

- Continuar vetllant per la dimensió *comunitària del treball socioeducatiu* amb els infants i adolescents. El treball individual amb les persones, a partir de la detecció de necessitats bàsiques pot comportar centrar els plans de treball en aspectes més individuals i deixar de banda la perspectiva comunitària. Tanmateix, un plantejament d'intervenció integral de les persones i, per tant, dels infants i joves requereix també treballar la vessant comunitària. A més, acompanyar als infants en el desenvolupament d'accions que l'ajudin a vincular-se a la comunitat, es dotar-lo d'eines i de recursos per un desenvolupament autònom i per a la creació de xarxes de relació. D'aquesta manera es vetlla, per tant, per l'aprenentatge com a ésser socials que viuen en comunitat afavorint la seva presència a la comunitat i als afers que s'hi produeixen.

Crec que és molt important que la feina que faci Itaca a més de creixement més personal dels infants i joves no oblidí que no són éssers aïllats sinó que són per el món, per la societat, pel barri etc. i per tant, que tota aquesta dimensió també la puguin treballar. I segurament, diguem-ne, treballant en la comunitat i per la comunitat també estàs construint la persona. Crec que és un element molt dinàmic. EPI7 AT- 10:68

Un altre element relacionat també amb la dimensió comunitària fa referència a aquesta com *espai de relació i de reivindicació social*. La comunitat ha estat desvaloritzada per la majoria de ciutadans i ciutadanes, que varen delegar la resposta a les seves

necessitats en l'Estat el seu benestar i, de retruc, es varen allunyar del teixit social dels seus territoris com espai de relació i suport social. En moments i territoris on les persones mostren moltes necessitats i on la xarxa familiar és molt feble o inexistent, cal recuperar la comunitat pel desenvolupament de l'autonomia de les persones i l'apoderament de les persones i les comunitats considerant-les protagonistes d'allò que succeeix a les seves vides i als seus barris o territoris.

Veig que el poder de la ciutadania ha d'anar una mica més enllà, que estem encara molt visitants i, jo tinc feina, no tinc feina, no tinc casa i que evidentment són prioritats però potser el suport de no estar sol i, hi han més que pensen com jo, pot anar construït des d'abaix. EPI4 AE- 5:112

- Es destaca també la importància de seguir treballant des de l'entitat en relació a l'educació en valors, relacionats aquests amb la construcció d'un model de ciutadania compromesa pel bé comú, per tal d'evitar el risc de quedar-se en la planificació i desenvolupament d'activitats i no aprofundir tant en el model de persona que volem transmetre i/o crear.

No tinc tan clar que l'acció comunitària per dir-ho d'alguna forma s'aprofiti com a eina pel treball educatiu o en tot cas es fa molt com festes i festejos per dir-ho d'alguna forma, estic pensant en el Carnestoltes, perquè toca el Carnestoltes, però es treballa realment què significa el Carnestoltes. El perquè no ho celebrem a qui dintre sinó que ho celebrem en el barri. Tinc la impressió de que segurament els nens participen en coses: al taller espai familiar de 0 a 3 anys, a l'espai de reforç educatiu, però no sé fins a quin punt la comunitat és un espai educatiu en sí mateix, això a l'escoltisme era molt clar, aquí tinc els meus interrogants. EPI7 AT - 10:41

Creo que el objetivo es este, si se consigue esto, se consigue dejar la huella en un barrio, el objetivo de proceso educativo es justamente esto, empoderar para que la gente sea los mismos protagonistas para el cambio del barrio, y muchos que han sido usuarios, ahora es gente que viene aquí de prácticas. EPI6 AE- 9:57

- Un darrer repte, malgrat tractar-se d'un element molt present en els processos educatius de l'associació, és la necessitat de continuar *educant a la ciutadania en el respecte a la diversitat* (de cultures, idees, identitats,...). Una diversitat que ha de ser vista com enriquiment cultural i social i no com amenaça. Educar als infants i adolescents des d'aquesta perspectiva permetrà la millora de la convivència en entorns on la diversitat és una de les característiques essencials de les persones que formen part de la mateixa.

Creo que un reto gigante ya sería que el niño, joven o adulto, si es un ciudadano, a pesar de no entender porqué el otro se viste así, dice esto, se está portando de otra forma, intentar no juzgar, abrirse a la comprensión que el mundo no es sólo como los miramos nosotros, y al acercamiento al otro, que se aleja del individualismo y se acerca al comunitarismo. EPI6 AE - 9:87

El tema de la diversitat cultural és un repte que també costa molt, està sempre present però més, en un barri com aquest que un 60% de la població és d'origen estranger. Es quelcom que s'ha de treballar amb la gent autòctona i amb la gent de fora perquè en un barri on hi ha tanta diversitat "si estan todos segregados" és impossible que tiri endavant. Itaca. EPI3 AE - 4:90

5.6 Cohesió social

En el següent apartat desglossem alguns eixos identificats entorn la promoció de la cohesió social des de l'Associació Educativa Itaca. Aportem la informació a partir de sis apartats: Cohesió social i identitat ciutadana; Cohesió social, igualtat d'oportunitats i justícia social, Cohesió social, benestar i seguretat de la ciutadania, Xarxes de suport social i cohesió social; Cohesió social i inclusió social i Reptes.

5.6.1 Cohesió social i identitat ciutadana

Una expressió cabdal de que una comunitat està cohesionada es manifesta en la capacitat de contribuir a crear identitat territorial i comunitària. Alguns exemples identificats en relació a aquests temes s'expressen a partir de tres aspectes [1] la identitat d'un poble, d'un territori, s'expressa en el tipus de relacions de convivència que s'estableixen entre els ciutadans, on també la convivència ciutadana esdevé un factor de cohesió social, [2] la identitat es construeix a partir de l'afrontament i la resolució dels seus conflictes relacionals i la seva resolució positiva enfortint així processos de cohesió social i [3] la identitat també es construeix a partir de com es relacionen i interaccionen les diferents cultures en un territori i en les seves relacions de convivència. Establir relacions positives entre diferents cultures també esdevé un factor cabdal de cohesió social d'un territori.

Mostrem informació recollida entorn aquests tres aspectes, les expressions de la construcció d'identitat d'una comunitat i com aquesta construcció d'identitat esdevé factor o manifestació de la cohesió social d'un territori.

[1] Pel que fa a la *construcció d'identitat en relació a la construcció de la convivència* aquest és un aspecte rellevant que l'AEI ofereix i dinamitza a promoció de la cohesió social. Itaca aposta per oferir i dinamitzar projectes i programes orientats a la totalitat de la població, no només a un col·lectiu marginal o en situació de risc social. Per Itaca, la convivència entre grups de persones diverses i, més concretament, d'infants i d'adolescents que provenen de diferents realitats familiars i culturals és un element de valor que possibilita als participants conèixer aquestes realitats activant també processos d'ajuda entre iguals. Processos que poden tenir diversos graus d'intensitat però que en tots els casos permeten que les diferents realitats es coneixin entre elles i puguin desenvolupar estratègies d'ajuda mútua i de reconeixement de la diferència/diversitat.

Hi han centres que des de l'Ajuntament ens han demanat que treballem amb aquesta línia de - Només ateneu als nens del centre obert, però els ateneu només en una sala- Llavors dèiem però clar és que ens considerem com integradors llavors els ajuntem a tots i, potser és inclusiu perquè treballes de la mateixa manera per tots, sí que en algun moment doncs són casos més concrets que tu en un moment els pots treballar a nivell més individual amb un especialista o aquest especialista pot entrar per donar un suport en aquell nen. Treballem molt d'aquesta manera, tant a nivell cultural com a nivell de la diversitat funcional que tingui cada nen o cada família. Jo crec que es força inclusiu. EPI4 AE - 5:88

[2] El treball coordinat i compartit entre els diferents recursos i agents del territori que l'AEI fomenta facilita que els agents es coneixin i que fruit d'aquest coneixement, les diferències existents entre ells esdevinguin quelcom positiu i enriquidor, deixant de ser una barrera que genera o pot arribar a generar conflicte social.

Per mi la cohesió social és no només poder conviure o la tolerància, sinó viure al mateix territori i poder fer coses conjuntes, pel benefici de la nostra comunitat, és a dir per compartir, però conèixer-nos. El carrer és un espai educatiu, i la cohesió social passa perquè els membres d'una comunitat puguin compartir, conviure, realitzar activitats, sortir al carrer, etc. Va més enllà de la simple tolerància, convivència o absència de conflictes, és el fet de permetre que els conflictes es puguin superar i no es quedin atrapats. EPI2 AE - 3:10

[3] En relació a la convivència entre cultures com a manifestació i expressió de la construcció d'identitat ciutadana, l'AEI es reconeguda per les seves *iniciatives integradores* que ajuden a potenciar el reconeixement positiu de la diversitat entre els diferents col·lectius culturals que conviuen a barri.

L'entitat aspira a que les activitats que promou puguin ser organitzades i proposades pels propis col·lectius com a signe de *normalitat convivencial*. Unes activitats que tenen especialment *el carrer com a espai* per acollir-les. Un espai neutre i de tots. Un espai que cal construir a partir del *diàleg i la convivència informal* que ofereix la neutralitat necessària per a generar identitat comunitària, a partir d'allò que comparteixen i que els uneix.

El que es vol es que, com el projecte es desenvolupa en contextos d'alta diversitat cultural, la idea es poder fer la convivència de diferents col·lectius, de nacionalitats diferents, la realitat del districte ha canviat d'una manera molt ràpida en els últims anys, i del que es tracta o el que es vol es contribuir a la convivència dels col·lectius de la diversitat cultural del districte i que moltes vegades el desconeixement o el, si bàsicament el desconeixement, provoca desconfiança, rumors, moltes vegades conflictes o qüestions que es podrien resoldre fàcil en una altre circumstancia el desconeixement i les port, a vegades començant a ser l'inici de muralles,... la idea amb el projecte es ajudar a les persones que formen part del districte que tinguin visions positives, de veïnatge constructiu. EPI8 AE- 8:53

Per part dels participants a l'estudi també s'identifica que l'Associació Educativa Itaca necessita seguir treballant de forma més amplia i intensa en relació a una major obertura de propostes socioeducatives que es lideren des de l'entitat. Les accions i programes que es troben en el marc dels projectes comunitaris tenen molt incorporada aquesta mirada oberta i integradora de les diverses realitats culturals que conviuen al barri però també valora la necessitat de seguir d'incorporant i millorant aquesta mirada a les accions que s'emmarquen dins l'àrea d'inclusió de l'entitat.

Mes transversal, no nomes en aquestes projectes que si que clarament son així, potser fer-ho més transversal i potser també no, nosaltres reflexionar exactament com està la cohesió social i com la treballem i quin és el nostre paper davant d'això. Però jo crec que anem amb una línia força bé. EPI3 AE- 4:15

Ara que poder fer mes nostre el carrer de quina manera es treballa. Si fem una xerrada, una activitat de conta contes no quedar-nos a la biblioteca, sinó poder traslladar-ho a la plaça del barri tot i que comencen a haver projectes com oci al barri que fa activitats a la plaça fora de l'horari escolar, per aquelles famílies que no acaben d'arribar i es fa de forma lúdica, llavors de vegades sí que hi ha persones a les que pot interessar més i els acompanyes i venen cap aquí, però potser a fer alguna cosa més transversal que pugui arribar tothom. P 5: EPI4 AE - 5:27

Un segon aspecte destacat pels participants en relació a la convivència entre cultures fa referència a que una societat cohesionada s'ha de mostrar *oberta a la diversitat* i valorant positivament la riquesa de la seva existència. La diversitat entesa com a font

d'enriquiment cultural, que aporta coneixements i formes diverses d'afrontar les situacions socioculturals i relacionals, els diferents estils de vida, etc. Un coneixement que han d'assolir totes les persones, sigui quin sigui el seu origen, llengua, religió o edat. Es tracta, a més, d'una cohesió que vol garantir la convivència entre les diverses realitats culturals i religioses del territori i ho vol fer a partir del treball conjunt de veïns i veïnes.

La cohesió social en si, en el seu gran marc en societat, acollidora, una societat que atén a la diversitat i que té un bon clima podríem dir entre tota aquesta diversitat cultural que hi pot haver. Així, imaginant-me en aquest territori i en aquesta situació la cohesió social aniria per aquí. EPI5 AT - 6:74

Una iniciativa de l'AEI valorada positivament en relació a com treballar la diversitat cultural com a factor d'enriquiment s'expressa en els tipus d'activitats obertes a la comunitat que es porten a terme. Aquest tipus d'activitats generen coneixença i permeten compartir valors i idees, afavorint així processos de coneixença mútua centrats en les persones i no en els seus orígens i condició social.

Tenir una mica present tot el barri, la gent de tot el barri intenta involucrar-la d'alguna forma no? o propiciar espais de coneixença de..., sobretot en aquest barri que existeix molt la por al que és diferent a tu. Trencar una mica aquestes barreres, intentar que la gent es conegui realment, que és trenquin aquests tabús o aquests estigmes, que es produeixin coses. Al final tots som d'un mateix barri i al final tots tenim els mateixos problemes. EPI3 AE- 4:12

Un tercer aspecte a destacar es el fet de que l'AEI facilita la implicació de la ciutadania en els afers comuns, més enllà de les *diferències culturals*, d'identitat nacional, idiomàtiques o religioses. Les accions conjuntes on participen col·lectius diversos fan possible el coneixement entre les diferents realitats (valors, normes, mirades,...) trencant-se així o disminuint les barreres culturals existents per a convertir-se en canals de comunicació. Des d'aquesta perspectiva el territori guanya en cohesió social al comptar amb una ciutadania amb capacitat de parlar i de compartir necessitats i èxits per a la millora social de tota la ciutadania.

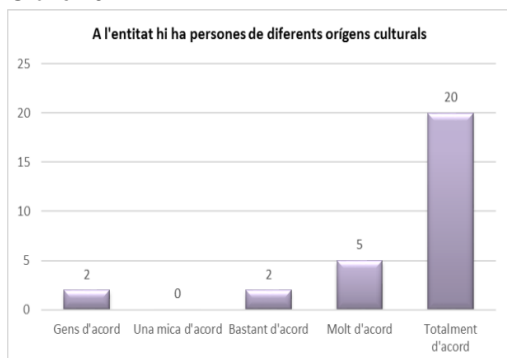
Tenir una mica present tot el barri, la gent de tot el barri intenta involucrar-la d'alguna forma o propiciar espais de coneixença de..., sobretot en aquest barri que existeix molt la por al que és diferent a tu. Trencar una mica aquestes barreres, intentar que la gent es conegui realment, que és trenquin aquests tabús o aquests estigmes ,que es produeixin coses. Al final tots som d'un mateix barri i al final tots tenim els mateixos problemes i grups d'espais i d'aquests tipus. EPI3 AE- 4:67

En relació al reconeixement de la diversitat, tres són els ítems recollits al qüestionari (gràfics 70 a 72)

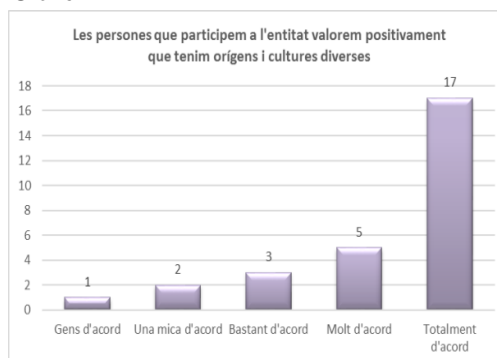
Els dos ítems que valoren la diversitat cultural a l'entitat i la vivència de la mateixa per part dels joves: "a l'entitat hi ha persones de diferents orígens culturals" i "les persones que participen a l'entitat valorem positivament que tenim orígens i cultures diverses" obtenen un major número d'acord entorn la resposta "totalment d'acord", aproximant-se ambdós a aglutinar el 60% d'elles. També en els dos casos la segona de les respostes més escollides és "molt d'acord". En relació als resultats del tercer dels ítems, "les activitats que realitzem ens permeten desenvolupar la nostra identitat comunitària" la resposta que presenta un major grau d'acord es "molt d'acord" [14/29], seguida de "totalment d'acord" [7/29], "bastant d'acord" [5/29] , "una mica d'acord" [2/29] i "gens d'acord" [1/29]. Malgrat tenir una distribució de respostes diferents, els tres ítems són

valorats de forma positiva pels joves que reconeixen i valoren positivament la diversitat cultural present a l'AEI i, també perceben que l'entitat i les activitats allà realitzades els ha permès desenvolupar la seva identitat personal.

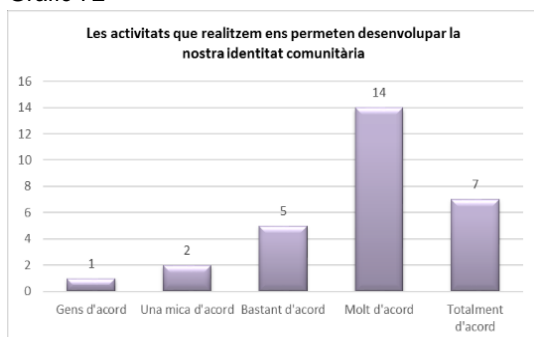
Gràfic 70

Gràfic 71

Gràfic 72

5.5.2 Cohesió social, igualtat d'oportunitats i justícia social

Per a Itaca, el foment de l'equitat i la igualtat d'oportunitats en l'accés als recursos socials i comunitaris és essencial en la seva tasca social i educativa i un factor clau per enfortir processos de cohesió i d'inclusió social. Així queda recollit en el seu Projecte Educatiu de Centre.

La inclusió social, és un concepte que parla del treball que realitzen diàriament els i les professionals per evitar que alguns sectors de la societat es quedin exclosos d'aquesta. Per tant, vol dir integrar a la vida comunitària a tots/es els seus membres, independentment del seu origen, de la seva activitat, de la seva condició socioeconòmica o del seu pensament. AEI_PEC 2016- 28:44

L'AEI mostra una important capacitat per a promoure processos de cohesió social, especialment a partir de la creació i desenvolupament d'espais de lleure positiu, que són generadors d'aprenentatges. L'Associació pretén que aquests espais puguin donar resposta a les necessitats individuals de nois/es en situació de desavantatge social, concretament a les seves capacitats de comunicar-se i d'establir relacions interpersonals positives i, també a les necessitats de la comunitat com la utilització d'espais socioculturals de caràcter comunitari o la mediació amb l'administració local.

Les principals aportacions, jo crec que sobre tot educativa, és a dir, formar, capacitar, valors, etc. a una sèrie d' infants i joves de manera molt notable durant molts anys. I després hem fet una contribució social i jo diria que de cohesió social, perquè moltes vegades participaven nanos amb dificultats econòmiques, socials, etc. que trobaven allà una aixopluc interessant i, després també,

en la mesura en què ha contribuït en la dinamització social i comunitària; això també ha segut molt important. Hem liderat en determinats moments algunes coses: la comissió de la Festa Major del barri, determinats treballs o actuacions amb l'Ajuntament, etc. També hi ha el treball amb la Parròquia que també va estar, però això no és tant objecte d'ara. EPI7 AT - 10:61

L'entitat expressa que cal treballar de forma planificada per a que totes les persones que viuen al barri de la Torrassa puguin gaudir dels *béns socials amb igualtat de condicions* i tinguin les mateixes *oportunitats per desenvolupar-se plenament*, sigui quina sigui la seva *condició social i/o cultural*.

Itaca és una entitat referent en el territori que està especialment preocupada per la igualtat d'oportunitats, la igualtat d'oportunitats de tots els membres de la seva comunitat. EPI2 AE - 3:1

La cohesió social dins de l'associació Itaca l'entendem com aquell escenari en la qual, tothom té el que necessita, i per tant a partir d'aquí que tothom té el que necessita, ja en la mateixa fase, reconeixem que hi ha moltes desigualtats, i per tant per totes les desigualtats necessiten d'una intervenció, concreta, específica, amb molta intensitat, també concreta i específica amb els professionals, però per a que pugui aparèixer o pugui ser present aquesta cohesió social cal una reflexió prèvia, de quin és l'escenari. EPI1 AE - 7:38

També expressa que és de gran importància facilitar als infants i adolescents amb menys recursos o que mostren més dificultats en el seu accés, que puguin gaudir de les mateixes oportunitats de vida necessàries per assolir un ple desenvolupament personal i social i una vida digne sigui quina sigui la condició de l'infant. Des de l'AEI es treballa especialment per a fomentar les potencialitats dels infants i joves que mostren certes capacitats i que per la situació sociofamiliar del seu entorn immediat, la família, no pot assumir.

La Fundació Prínceps de Girona, juntament amb la Fundació Ser.Gi, van iniciar el curs 2012-2013 el Projecte Pigmalió. El Projecte Pigmalió consisteix en el compromís de la família, l'infant i jove, i de l'entitat, a treballar per la millora del rendiment acadèmic, amb l'objectiu últim d'augmentar les competències educatives bàsiques d'aquests. Aquesta millora es persegueix mitjançant un sistema de tutories personals i familiars, i el foment de la pràctica esportiva. AEI_Memoria 2014 - 24:57

A partir de les aportacions dels participants s'identifica la necessitat de la construcció d'espais i serveis de caràcter *compensatori*, orientats a la reducció de les desigualtats socials, especialment aquelles que afecten als infants, adolescents i joves, en concret a aquells aspectes relacionats amb l'aprenentatge, a les dificultats familiar o de parentalitat positiva i a l'aprenentatge d'un oci positiu.

Els serveis desenvolupats pel l'AEI al barri de Collblanc-La Torrassa són serveis que han lluitat i lluiten dia a dia per ser un element inclusiu, regulador i compensador de les mancances que actualment tenen molts infants i joves. Aquests serveis han estat imprescindibles per reforçar i completar l'aprenentatge de l'escola, per ajudar a superar les dificultats de les famílies, per donar una visió crítica de l'oci organitzat i no organitzat, per educar davant dels mitjans de comunicació Tanmateix, tot això no ho hem pogut fer sols, sense la complicitat de tots els agents educatius i socials. AEI_Memoria 2012 - 23:3

A Itaca creiem que l'estigma i la desigualtat, només és la conseqüència de la injustícia social, és el nostre deure i responsabilitat, protegir una etapa que és efímera en la vida d'un home i una dona, la infància. AEI_Memoria 2014- 24:3

La participació en els programes que l'AEI possibilita a les persones que formen part del mateix poder millorar les seves oportunitats de vida. Oportunitats que especialment es centren en l'àmbit de l'educació i la ocupabilitat. Aquest segon àmbit es especialment

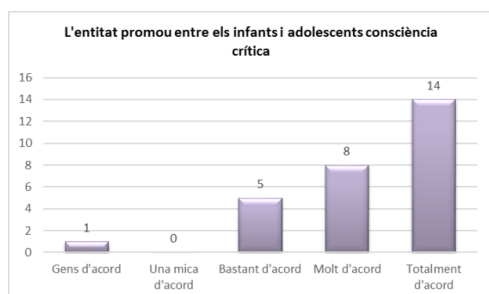
rellevant en relació a la població jove, ja que un alt índex de població juvenil no ha pogut finalitzar els processos d'educació formal i, per tant, necessiten d'un acompanyament educatiu adequat per a l'accés al mercat laboral.

Inserjove, és un projecte destinat a l'ocupabilitat i es configura com un recurs socioeducatiu per als joves del barri que es troben en un moment de canvi en la seva transició al món laboral i proposa un acompanyament en el procés de transició de l'escola al treball en tres nivells diferents: la prevenció, l'orientació i l'acompanyament. AEI_PEC 2016 - 28:53

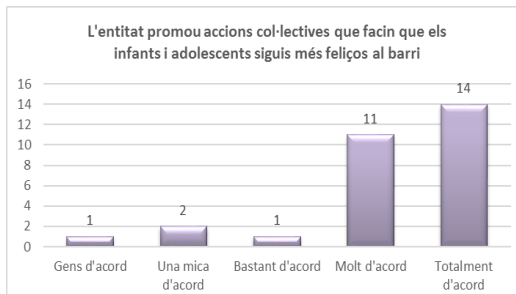
Els sis ítems del qüestionari que fan referència al foment de la igualtat d'oportunitats per part de l'AEI presenten una gran dispersió en els valors de resposta. Tanmateix, en tots els casos el valor que aglutina més respostes és "totalment d'acord" seguit de "molt d'acord". La suma en tots els casos d'aquestes dues opcions de resposta aglutina més del 75% de les opinions. L'ítem que mostra resultats més elevats de consens entre els joves enquestats és el que fa referència "al treball de l'entitat a favor del compliment dels drets dels infants" on el 69% [20/29] de les respostes mostren estar "totalment d'acord" amb aquesta afirmació (gràfics 77). Pel contrari, l'ítem que mostra un percentatge menys elevat és "el valor de la justícia social està sempre present en les activitats que proposa l'entitat" [11/29].

En un percentatge intermedi(entorn el 50%) del valor d'acord més elevat "totalment d'acord" es situen quatre dels ítems proposats: "l'entitat promou accions col·lectives que facin que els infants i adolescents siguis més feliços al barri [14/29]; "l'entitat promou entre els infants o joves una consciència crítica" [14/29]; "l'entitat promou la igualtat d'oportunitat entre els veïns/es del barri" [14/29] i "l'entitat fa accions per a construir una societat més justa pels veïns/es" [15/29] (gràfics 75 i 76).

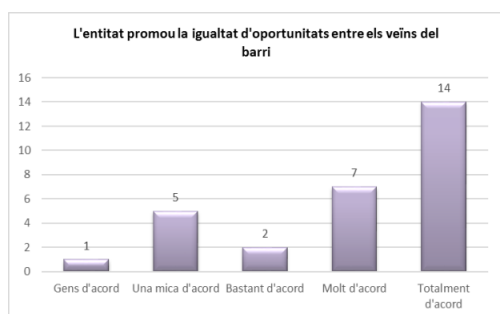
Gràfic 73

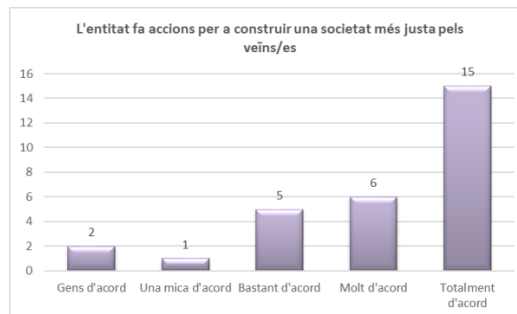
Gràfic 74

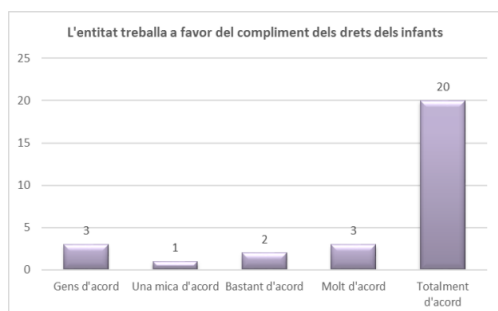
Gràfic 75

Gràfic 76

Gràfic 77

Gràfic 78

5.6.3 Cohesió social, benestar i seguretat de la ciutadania

Una manifestació evident d'una societat cohesionada es troba en el *grau de seguretat* que viuen els ciutadans d'un territori o barri. La seguretat requereix de programes i accions de prevenció comunitàries que puguin garantir el benestar de les persones i les comunitats. Una prevenció comunitària caracteritzada per elements com la proactivitat, la democràcia i la integralitat. Les accions de prevenció s'orienten especialment a analitzar i a diagnosticar les necessitats existents al territori per tal de cercar vies de solució i de reducció de riscos.

En clau de prevenció es destacable la *funció social* que l'entitat està desenvolupant al territori, on moltes famílies tenen una manca de xarxa de suport social. Aquestes necessiten, per tant, d'entitats com l'AEI que les acompanyin en el procés d'incorporació social, de forma molt rellevant en els processos de creixement dels seus fills a la sortida de l'escola, quan ells encara estan treballant. Les realitats familiars provoquen que molts dels seus fills i filles al sortir de l'escola no comptin amb un referent adult del seu nucli familiar que els pugui atendre. L'AEI a partir dels projectes que ofereix, especialment en el programa del centre socioeducatiu, possibilita als nois i noies un espai d'atenció i seguretat, així com un espai educatiu que complementa l'acompanyament familiar i escolar, oferint pautes educatives i contextos on aprendre a gestionar el temps de lleure de forma positiva.

Clarament, Itaca està proporcionant espais de qualitat educativa a molts dels infants que quan sortissin de l'escola, estarien sols a casa, fins que arribessin els seus pares, o no tindrien un espai de qualitat per viure experiències i anar construint eines personals per sortir-se a la vida. Jo crec que, clarament en l'educació en el lleure Crec que sempre es molt important, en el cas de Itaca, i el context on es situa Itaca, encara és més important perquè els infants en aquests espai de 17 a 21h tinguin espais rics d'experiències, per tal de créixer com a persones. EPI9 AT- 11:35

Un segon element destacat per part dels agents entrevistats en clau de treball preventiu fa referència a la tasca que fa l'entitat en relació a la millora i la transformació de la convivència que consisteix en projectes d'educació de carrer i de dinamització de l'espai públic. En aquest espai s'actua educativament afrontant també problemàtiques relacionades amb l'ús dels espais urbans i els seus equipaments, unes problemàtiques que acaben esdevenint socials, ja que poden sorgir conflictes veïnals fruit de recursos urbanístics mal planificats.

Estamos intentando poner nuestro granito de arena a eso y los problemas que hay en este parque, yo creo que viene mucho de cómo está estructurado, entonces nosotras ahí no podemos hacer mucho, pero lo que esté en nuestras manos lo vamos haciendo, si vamos consiguiendo que se

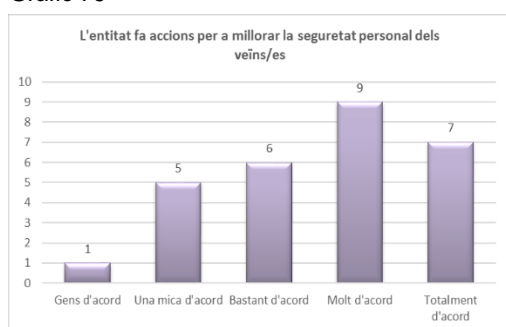
vaya viendo que aquí se pueden hacer cosas, quizás luego se podría iluminar un poco más, cerrar ciertas zonas, son 4 sitios y habría muchísima más gente si no se pensara que aquí pasan muchas cosas. EPI6 AE - 9:8

L'altre àrea a diferenciar és la de relacions de comunitat, que persegueix la vida social, sortir al carrer, fer activitats, ajudar a les persones que conviuen en un espai públic, convisquin millor, tenint en compte que és un territori de 50.000 habitants, on hi ha molt poc espai físic i públic. Intentem trencar barreres, que la gent s'estimi i no es barallin entre elles. Oferim espais a joves, perquè puguin desenvolupar-se dins aquests espais. EPI2 AE - 3:48

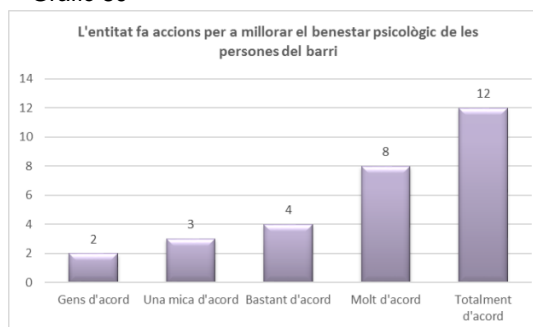
Dos dels ítems del qüestionari estaven relacionats amb el benestar i seguretat. En primer lloc, fem referència als resultats derivats de l'ítem "l'entitat fa accions per a millorar la seguretat personal dels veïns/es" on podem observar una ampla dispersió en les respostes sent el valor més escollit "molt d'acord" [9/29] seguit de "totalment d'acord" [7/29], "bastant d'acord" [6/29], "una mica d'acord" [5/29] i "gens d'acord" [1/29]. El segon dels ítems "l'entitat fa accions per a millorar el benestar psicològic de les persones del barri", també presenta variabilitat de respostes però aquestes mostren una distribució una mica més homogènia [12/29] en els valors "totalment d'acord" [8/29] "molt d'acord", [4/29] "bastant d'acord", [3/29] "una mica d'acord" i [2/29] "gens d'acord".

Ambdós ítems presenten una dispersió elevada en els valors de resposta, però continuen mostrant percepcions molt positives d'acord per part dels joves ja que en els dos casos el percentatge de les respostes dels valors "totalment d'acord" i "molt d'acord" superen el 65%.

Gràfic 79

Gràfic 80

5.6.4 Cohesió social i xarxes de suport social

Les accions de caràcter comunitari promogudes per l'AEI a través de la interacció entre els membres i les organitzacions de la comunitat (AMPAS, AAVV,..) faciliten la millora relacional, la comunicació entre iguals i entre les diverses generacions i cultures, també la capacitat d'escolta, de reconeixement i de valoració de les diversitats. Són projectes que requereixen de processos d'implementació d'accions tècnicament planificades i avaluades, així com d'un treball conjunt que reforça les relacions i genera vincles entre les persones i també amb els territoris.

Les relacions que s'estableixen mitjançant les xarxes de suport social permeten obtenir recursos i informació de forma eficaç i també ajuden a construir i desenvolupar sentiment de *pertinença i integració* a la comunitat en un sentit ampli. Així mateix, el treball conjunt entre els diferents agents que es fomenta des de l'entitat permet generar *espais de confiança* entre les persones i entre les persones i les institucions. Aquest treball conjunt

fa possible que les persones i els grups puguin vincular-se *al territori* i desenvolupar *sentiments positius de pertinença i identitat*.

El projecte busca transformar el barri, i per fer-ho ciutadans i ciutadanes, entitats i Administració sumem esforços per promoure la convivència ciutadana intercultural, contribuir a millorar les condicions de vida de la població i afrontar la nova realitat social. El projecte aposta per un model d'intervenció social que es basi en la coresponsabilitat i compromís de tots els agents comunitaris: veïns i veïnes, entitats i recursos tècnics i Administració local. AEI_Memoria 2014 - 24:66

El projecte pretén que la ciutadania, les entitats i l'administració treballin en comú per aconseguir una sèrie d'objectius. Aquests són: Promoure la convivència ciutadana intercultural; Contribuir a la millora de les condicions de vida de la població i afrontar les oportunitats, reptes i problemàtiques de la realitat actual. AEI_PEC 2016 - 28:119

Són especialment significatius els processos de participació que l'entitat desenvolupa a partir de les propostes de lleure educatiu on els climes de *relació i de confiança* permeten als infants i joves construir espais de seguretat, de convivència positiva i de relació entre iguals.

Hem fet una contribució social i jo diria que de cohesió social, perquè moltes vegades participaven nanos amb dificultats econòmiques, socials, etc. que trobaven allà una aixopluc interessant i, després també, en la mesura en què ha contribuït en la dinamització social i comunitària; això també ha segut molt important. Hem liderat en determinats moments algunes coses: la comissió de la Festa Major del barri, determinats treballs o actuacions amb l'Ajuntament, etc. jo crec que això seria... També hi ha el treball amb la parròquia que també va estar ..., però això no és tant objecte d'ara... EPI7 AT - 10:61

Un darrer aspecte significatiu fa referència a la importància que aporta per a les persones la participació en accions de caràcter comunitari, com per exemple els projectes d'Aprenentatge i servei on a partir de formar part d'un col·lectiu educatiu, en aquest cas de l' AEI, es realitzen accions socials per a la millora del barri. En la mesura que la ciutadania es senten més identificada amb el seu grup social, la seva percepció de suport social serà més ampla i la vivència també més intensa. La presa de decisions en entorns protegits i acompanyats, on els riscos estan més controlats i poden ser sostinguts pel grup, és també un element potenciador de la construcció de xarxes relacionals més segures i de més qualitat social.

Hi ha 2000 infants i joves a la ciutat de 44 centres educatius, instituts que estan fent l'Aprenentatge i servei, que estan combinant, estan aprenent una part del seu currículum a través d'un compromís social i, per tant crec que, en aquest sentit que es valora molt positivament la participació dels infants i joves. No aprenentatge servei simplement per justificar una participació, sinó que realment aquells treballs que trobem després s'apliquen a la realitat, s'ha transformat places de la nostra ciutat, urbanísticament gracies als processos de la participació dels joves, posant noms a carrers a través d'això, fent campanyes de motivació per us de transport públic, s'ha fet itinerari de les visites del museu en clau infantil, gracies al que han fet aquests joves, etc, etc. Per tant no vetllem exclusivament la participació dels infants i joves com un procés que els educa en la ciutadania, que també, sinó que ja ho veiem com un procés que els educa des de ven petits. Els hi donem la capacitat d'educar des de ven petits. Ara per exemple estan dissenyant, nois i noies com serà un casal de joves que s'està construint. EPI9 AT-11:14

Els nou ítems del qüestionari vinculats a la generació de xarxes de suport social des de l'AEI presenten una alta variabilitat d'opinions. En 4 dels ítems el percentatge de la resposta "totalment d'acord" es situa per sobre del 60% i en els cinc restants aquest percentatge és troba al voltant del 30%.

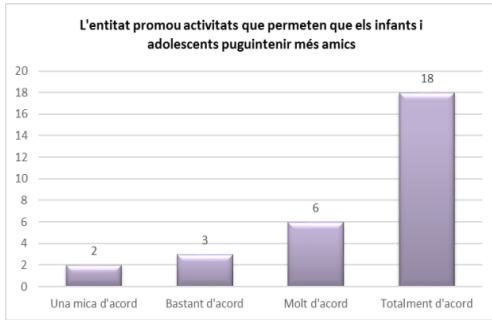
Els dos primers ítems (gràfics 81 i 82) fan referència a la millora de les xarxes de relacions. En primer lloc, l'ítem "l'entitat promou activitats que permeten que els infants i adolescents puguin tenir més amics" mostra com els joves perceben que participar a l'AEI els possibilita tenir una xarxa d'amistats més amplia, una que xarxa es veu reforçada gràcies a les activitats que realitzen a l'entitat. Mostren estar "totalment d'acord" amb aquesta idea 18/29 joves i "molt d'acord" 6/29. Els 5 joves restants, responen amb el valor "bastant d'acord" [3/29] i "una mica d'acord" [2/29], essent aquests valors molts minoritaris en quant al percentatge de resposta escollida. En relació al segon dels ítems "participar a l'entitat permet ampliar la xarxa de relacions personals" 22 dels joves mostren estar "totalment d'acord" [19/29] o "molt d'acord" [3/29] i la resta de respostes es distribueixen entre "bastant d'acord" [2/29], "una mica d'acord" [4/29] i "gens d'acord" [1/29].

Els ítems "l'entitat realitza activitats que ajudin als infants i adolescents a sentir-se part de l'entitat" i "l'entitat possibilita que els participants s'impliquin en la millora de l'entitat" (gràfics 83 i 84) fan referència a la percepció dels joves en relació a la capacitat de l'entitat per a vincular-los a la mateixa, així com a la seva participació en els processos de la millora de l'AEI. En relació al primer, un 68% [20/29] de les respostes recollides mostren estar "totalment d'acord" amb la mateixa i un 17% diuen estar "molt d'acord" [5/29]. Els resultats del segon dels ítems mostren que 24 dels 29 joves perceben estar "totalment d'acord" [10/29], "molt d'acord" [8/29], "bastant d'acord" [6/29] o "una mica d'acord" [3/29] amb la qüestió plantejada i [1/29] percep no estar "gens d'acord". Doncs, sembla que el treball de l'entitat per generar pertinença és molt bé percebut

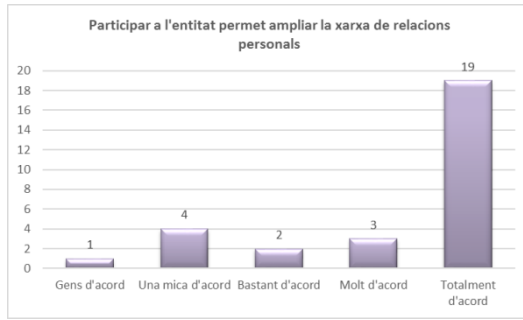
Els cinc ítems restants (gràfic 85 al 87) fan referència a la realització d'accions conjuntes entre els participants de l'AEI i altres persones i institucions del barri, orientades a millorar el territori. L'ítem que mostra els percentatges més alts en la resposta "totalment d'acord" [19/29] és la "realització d'accions solidaries per part de l'entitat". En un nivell inferior es situen els ítems relatius al treball conjunt amb persones i institucions del barri "participar a l'entitat m'ha permès treballar conjuntament amb persones adultes del barri" on els joves responen "totalment d'acord" [11/29] i "des de l'entitat es realitzen activitats conjuntes amb l'escola, la família i el barri" que els joves responen "totalment d'acord" [11/29] i "molt d'acord" [12/29], (gràfics 87).

Finalment, els dos ítems que mostren un menor grau d'acord en la resposta són "participar en l'entitat m'ha permès col·laborar amb institucions del barri" i "l'entitat permet que els veïns puguin donar resposta a les necessitats del barri de forma conjunta" en què les opinions són força repartides en totes les opcions de resposta. En tots els ítems analitzats en aquest apartat, almenys 1 persona diu no estar d'acord amb el plantejat pes diferents ítems.

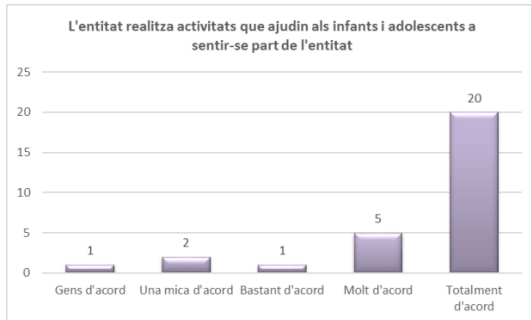
Gràfic 81

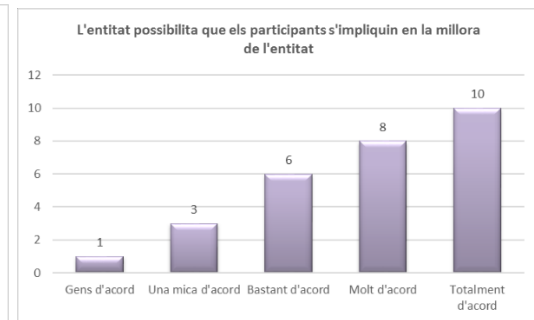
Gràfic 82

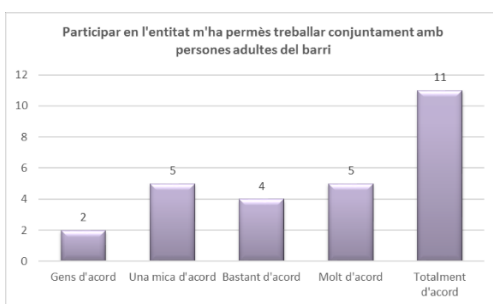
Gràfic 83

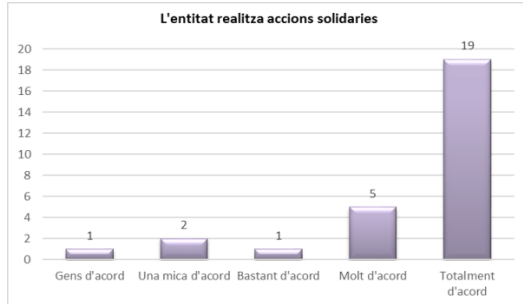
Gràfic 84

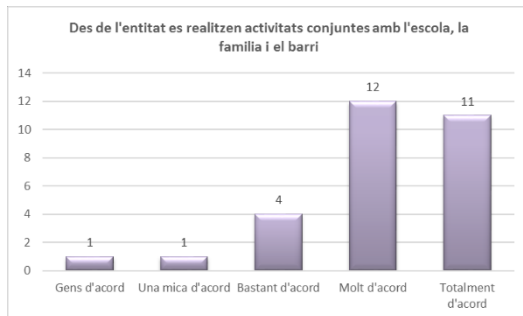
Gràfic 85

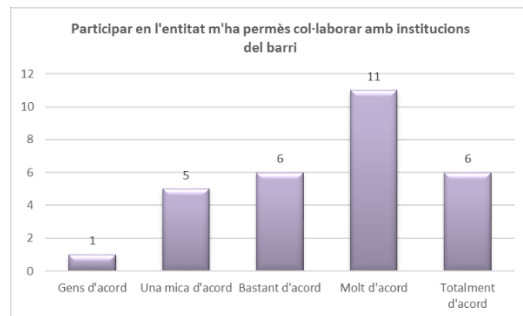
Gràfic 86

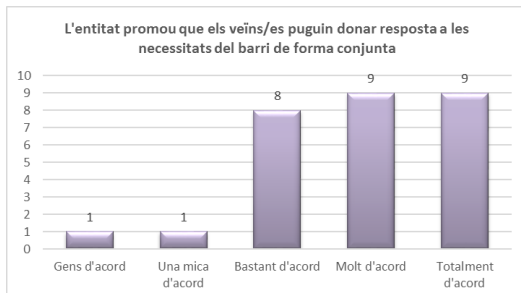
Gràfic 87

Gràfic 88

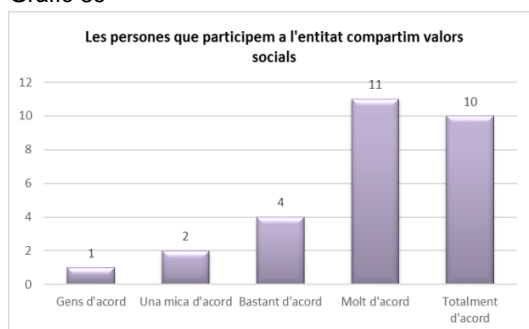
Gràfic 88bis

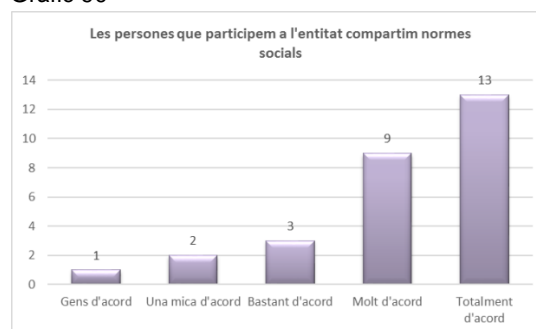
5.6.5 Cohesió social i Inclusió social

En relació a la cohesió social i la inclusió social la informació presentada prové dels qüestionaris realitzats als joves de l'entitat. Concretament, dos dels ítems del mateix fan referència a la capacitat d'inclusió social de l'entitat. Els dos ítems mostren valors de resposta molt similars. En el primer ítem "les persones que participem a l'entitat compartim valors socials", el 72% de les respostes s'aglutina en els valors "totalment d'acord" [10/29] i "molt d'acord" [11/29]. El segon dels ítems, "les persones que participem a l'entitat compartim normes socials" també presenta resultats molt positius, ja que el 75% de les respostes es situen en els dos valors que mostren el màxim nivell d'acord. En cadascun dels casos un dels joves mostra no estar "gens d'acord" amb la qüestió plantejada. Les dades mostren que els joves perceben a l'AEI com un espai que possibilita la inclusió social a partir de la generació de valors i normes compartides. Dos dels elements que possibiliten l'harmonia en els grups socials, al percebre els individus que en formen part un projecte comú.

Gràfic 89

Gràfic 90

5.6.6 Reptes

Un repte assenyalat en relació a la generació de xarxes de Suport social, es concreta en incrementar el nombre d'entitats del territori que treballin en clau de construcció d'espais de treball conjunt. Uns espais que ajudin a reforçar i incrementar les xarxes així com els col·lectius que formen part de les mateixes.

El repte passa per poder engrescar més entitats, poder fer coses no tant puntuals, sinó en tot moment durant el curs hi ha milers d'oportunitats per a poder fer coses, de manera conjunta amb altres entitats, i poder arribar a més gent. EPI2 AE- 3:52

També, els professionals mitjançant el grup de discussió remarquen al importància d'evidenciar les aportacions que l'entitat porta a terme pel foment de la cohesió social

Poner nombre a lo que hacemos. Evidenciar los cambios. GD1 AE
Seguidament, es presenten els resultats aportats pels participants en relació a les dues metodologies del model de lideratge social que estem presentat: el treball comunitari i l'acompanyament.

5.7 Treball comunitari

En aquest apartat presentarem les aportacions dels participants entorn el treball comunitari a la FM. Aquesta anàlisi la presentarem a partir de tres elements: el treball en xarxa; el grup com a context de relació i de creixement personal i la dinamització sociocultural.

5.7.1 Treball en xarxa

El treball en xarxa és un dels elements principals del treball comunitari en el marc del model de lideratge social que estem analitzant. Presentem en aquest apartat els aspectes que els participants en l'estudi han destacat en relació al treball en xarxa a l'AEI. Concretament analitzarem: [1] com s'entén el treball en xarxa per part dels participants a l'estudi, [2] finalitats i objectius del treball en xarxa orientat a la millora social, [3] metodologies i tècniques del treball en xarxa i [4] Reptes.

[1] Com s'entén el treball en xarxa

El treball en xarxa és una de les metodologies més rellevants del treball socioeducatiu que porta a terme l'AEI, que té com un dels seus objectius prioritaris que els professionals de diferents àmbits i institucions *comparteixin situacions concretes* i específiques dels infants i les seves famílies. Un segon objectiu està relacionat amb *treballar conjuntament* amb la detecció i l'abordatge de situacions de caràcter comunitari que requereix atenció tant a nivell individual com a nivell comunitari.

L'AEI entén el treball en xarxa, segons la informació recollida en el procés de treball de camp com una estructura de treball conjunt que facilita donar respostes més adequades i més consistentes a les necessitats del territori i de les persones que viuen en ell. Una xarxa orientada a teixir *respostes conjuntes* a les problemàtiques i realitats socials complexes que es donen a la ciutat, mitjançant la suma, la complementarietat i la coordinació d'esforços i de recursos existents i també dels diferents agents presents al territori.

Un dels projectes que tenim és el Projecte ICI, que aconseguim que dos cops a l'any diferents entitats ens reunim i plantejem activitats que volem fer, es fa una jornada on es realitza una activitat i s'organitza l'Escola Oberta d'Estiu, que no és un casal d'estiu sinó tot un conjunt d'activitats programades per tal de que puguin gaudir no només els nens que hi van sinó qualsevol nen i nena del barri i qualsevol família, algunes propostes van encaminades al lleure amb família, per a mares o pares i el seu fill. Amb aquest projecte estem aconseguint poder organitzar activitats de manera més conjunta. EPI2 AE - 3:9

L'AEI planteja un treball coordinat a través d'*estratègies conjuntes* que permet generar respostes sòlides i estables a les dificultats que la ciutadania viu. Aquestes necessitats requereixen de respostes interdisciplinàries que només es podran abordar des de xarxes transprofessionals. Una coordinació amb altres professionals i serveis del territori que permet també consensuar plans de treball conjunts.

És un espai vinculat a Serveis Socials i Càrites, ja que ells són els encarregats de detectar i derivar aquelles famílies que més necessitats presenten i a les quals aquest servei hi pugui donar resposta. D'aquesta manera es pot portar a terme un treball en xarxa i no ser

un substitut d'una escola bressol. Simultàniament es crea un pla de treball particular amb cada una de les famílies, es fan reunions mensuals amb l'equip derivant per tal de realitzar un treball conjunt i explicar la feina que es fa amb els nens/es i les famílies. AEI_Memoria 2012 - 23:34

La coordinació amb serveis socials del districte pren un importantíssim paper en el funcionament del centre obert, en la derivació de casos, en el seguiment i en el treball en la família. AEI_Memoria 2012 - 23:11

[2] Finalitats i objectius del treball en xarxa orientat a la millora social

L'AEI, al llarg de la seva trajectòria, ha format i forma part d'un gran nombre de xarxes i espais de treball conjunt amb diferents agents del territori, especialment en l'àmbit del lleure. El treball en xarxa de l'entitat sempre ha estat orientat a sumar esforços per assolir millores socials i/o a reivindicar drets socials de la ciutadania de la Torrassa i de la ciutat de l'Hospitalet. Les xarxes formades han esdevingut plurals i diverses en configuració i en temàtiques, però que comparteixen la implicació i l'actuació de la societat i la ciutadania organitzada.

Creació i desenvolupament d'un model de treball en xarxa que permet mostrar a la ciutadania i a les institucions públiques, la capacitat de col·laboració i cooperació existent entre els serveis i projectes diferents del territori. Així mateix, aquestes accions conjuntes permeten la promoció i millora dels recursos, donant a conèixer a tota la ciutadania els serveis que cada un d'ells ofereix i estalviant, una vegada més, en recursos i aprofitant els espais d'acció per assolir objectius diversos.

Actualment l'entitat forma part de diferents xarxes de treball tant a nivell local com nacional. Xarxes que tenen nivells i caràcters diversos però totes elles esdevenen plataformes de creixement on poder compartir i reflexionar sobre necessitats diverses i, des d'on es poden promoure iniciatives i propostes orientades a la millora dels territoris i de la qualitat de vida de les persones. Així mateix, aquestes xarxes són espais on els professionals de l'entitat poden compartir les seves inquietuds i on es generen noves accions que, mitjançant estratègies i programes d'innovació social, poden oferir i ser accessibles a ciutadanes socialment més desafavorides.

Dins de l'educació en el lleure clarament lideratge social, a més de l'educació en el lleure i s'ha implicat en la xarxa educativa del barri i de la ciutat. Igual que Itaca altres agents, que existeixen en el territori, les pròpies escoles, instituts, jo crec que, el que també hem d'aprendre en aquests moments, és que els lideratges socials han de ser compartits. No m'imagino una única entitat liderant socialment tot un barri, perquè no te sentit en aquests moments. Els lideratges són molt compartits i es necessita la complicitat de molta gent amb diversos punts de vista i amb diverses capacitats per a poder construir juntament una transformació no, per tant considero que si que Itaca té un lideratge social, però no és l'únic en el barri. Però és un lideratge complementari a la resta. EPI9 AT-11:25.

Estamos implicados en una red del barrio desde hace 2 años, que trabaja con los jóvenes, pueden trabajar sólo con los jóvenes o no, pero el punto común de todas las entidades que participan en la red, es sobre esto, queremos llegar a los jóvenes con proyectos. EPI6 AE- 9:78

El treball en xarxa també permet establir espais de reflexió entorn l'afer social i educatiu que les entitats i serveis que treballen amb i per la infància i les seves famílies, porten a

terme una reflexió que ha de permetre avançar i millorar els processos d'intervenció, tot generant nous models de treball socioeducatiu.

El treball en xarxa del Centre Obert també és fonamental pel seu bon desenvolupament, per tant, continuem formant part de la subxarxa de centres oberts de la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat amb la finalitat de treballar en el model comú que estableix l'Ajuntament de la nostra ciutat en referència al funcionament de tots els centre oberts que formen part de la subxarxa. AEI_Memoria 2014 - 24:31

El treball en xarxa, però, no només es du a terme a l'AEI amb institucions o organismes (és a dir, amb professionals) sinó que també es realitza de forma intensa amb les famílies, un treball que pretén implicar-les en els processos educatius dels seus fills/es. Aquest té l'objectiu principal d'apoderar-les per a que desenvolupin les seves responsabilitats parentals. Unes responsabilitats que en ocasions es veuen interferides per la situació socioeconòmica que viuen i que també, en ocasions, requereixen d'aprenentatges i d'acompanyament per consolidar les seves habilitats parentals.

Per garantir l'èxit d'aquesta activitat, és molt important el treball en xarxa, tant amb els centres educatius i els seus tutors/es, com amb la família. Per tant, la coordinació entre els educadors/es que intervenen diàriament amb els joves i la coordinadora de referència és molt important, ja que després, aquesta es reuneix trimestralment amb els tutors/es dels instituts per fer un traspàs d'informació que ajudi a millorar la intervenció amb el/la jove. AEI_PEC 2016 - 28:104

El treball amb la família juga un paper importantíssim dins del centre obert, per tal de millorar les situacions en las que es troben els infants. Per això utilitzem una estratègia d'intervenció sistèmica, mitjançant la qual treballem de forma global, amb el infants i els agents que l'envolten (família, escola, Serveis Social, EAP, CSMIJ, etc.). AEI_Memoria 2014 - 24:28

Des d'aquesta perspectiva en la tasca diària i comunitària de l'entitat està present la generació de nous espais de col·laboració entre professionals, voluntaris i famílies.

Si, jo crec que tenen aquesta visió de no ser ells només sinó ser una part important comptant sempre amb el territori i amb tots els agents que hi són. És indiscutible, això sí. EPI5 AT- 6:67

Líder i model en quan a líder no únic, sinó líder d'iniciar accions. De saber donar resposta a les necessitats. No cal que sigui la pròpia entitat la que doni les respostes, sinó que sap a qui traspasar aquest lideratge que també és molt important quan treballem en xarxa o barri. EPI5 AT - 6:57

I per tant, la pròpia comunitat de la Torrassa, des de diferents sectors, potser et diria l'associació de veïns, coneix que aquí treballem d'una manera especial, propera i a més amb un nivell d'implicació amb les famílies que no poden treballar ells. Que no poden, vull dir, que no poden, per tant jo crec que la pròpia comunitat, des de diferents sectors, l'educatiu, l'associatiu, l'empresarial, reconeixen que Itaca és una associació que ha intentat estar a l'alçada de les circumstancies del moment, i a l'hora una última aportació en aquesta...diria, els últims cinc anys, que Itaca ja no, s'encarrega de liderar certes coses o que el seu lideratge és col·lectiu. És a dir, participa activament, i facilita la infraestructura o la logística, per que passin altres coses. I això també o reconec, doncs des de campanyes de nadal, associació de veïns, o treball amb les AMPES, o aquest treball amb el districte o amb la comissió d'entitats quan és la festa de diversitat, vull dir, coliderem però amb un protagonisme moderat. I això també, crec que es reconeix. EPI1 AE - 7:13

Un dels principals objectius extret de l'anàlisi documental de l'entitat en relació al treball en xarxa es concreta en la importància que te per l'entitat el fet de poder establir aliances publico-privades. Aquestes haurien de possibilitar el desenvolupament de les polítiques públiques que han de promoure que les persones puguin portar a terme el seus

projectes vitals de forma autònoma i des de la igualtat d'oportunitats. Les aliances establertes permetran aprofitar els recursos existents als territoris i també facilitaran el treball conjunt i coordinat entre els professionals dels mateixos. Incidència en les polítiques públiques que es mostra, a partir de la informació recollida en una millora de les estratègies de treball públic-privat sota paràmetres d'eficiència dels recursos.

Els principals èxits d'aquest any passen per l'establiment d'aliances amb l'administració pública i privada, el treball en xarxa amb escoles, comunitats veïnals, amb empreses. Tot des d'una dimensió humana, un testimoni d'entitat que aposta pel seu barri i per la seva gent generant confiança entre els seus veïns, els de tota la vida i els nousvinguts del barri, confiança vertebradora d'un projecte proper i sostenible. AEI_Memoria 2012 - 23:2

La feina moltes vegades no tenia el fruit que volíem i llavors ara estem posant molt èmfasi amb el tema de la família, i també tot el treball en xarxa i comunicar-nos amb tots els agents possibles, a vegades costa més amb uns que amb altres però des de les escoles, fins a serveis socials, EAIA'S, dispositius on puguin acudir els infants, logopedes, treballar molt en xarxa. EPI3 AE - 4:61

[3] Metodologies i tècniques del treball en xarxa.

El treball en xarxa és per a l'AEI una metodologia de treball necessària per a dur a terme el procés socioeducatiu amb els infants, adolescents, joves i famílies amb les que treballa. Aquesta metodologia esdevé un espai i una estratègia on:

- Abordar els conflictes i les relacions que es generen al territori, on el diàleg entre els diferents agents, entitats, administracions i ciutadania permet: i) l'intercanvi fluït d'informació i ii) cercar vies de solució compartides, a partir del disseny dels plans individuals i de les estratègies compartides per assolir les millores necessàries i gaudir de nivells òptims de desenvolupament personal i social. Aquestes millores, per tal de ser assolibles, necessiten del treball conjunt i que es poden portar a terme a partir de processos de consens entorn els plans d'actuació individual. La realitat actual mostra que majoritàriament les famílies i els infants estan atesos per diferents serveis i professionals. És un element essencial que aquestes pluriactuacions estiguin coordinades i es consensuin, ja que sense aquests requisits es poden tenir efectes negatius o generar interferències entre elles.

Es fonamental el treball en xarxa. Vivim en una ciutat que és molt complexa, que tenim problemes molt complexos i per tant les solucions han de ser compartides. Per tant, formem tots a una i tots ens posem a la pell de l'altre i tots compartim informació i aprenem a treballar en equip o no solucionem els problemes. EPI9 AT- 11:30

El treball amb xarxa que es fa amb la resta d'agents. Des de pediatria, a les escoles, les escoles bressols, les biblioteques, tot un seguit, inclòs des de el propi ajuntament, jo crec que cada vegada ha anat agafant més cos i tot i la crisi i la manca de recursos vagis on vagis - d'ltaca a molt bé que treballeu amb tal -.Notes que hi ha aquest ressò. EPI4 AE - 5:81

- Només sumant recursos i amb el treball conjunt amb els agents del territori és possible orientar l'acompanyament i el treball des d'una perspectiva holística i global de la persona. Un treball coordinat entre els recursos existents al territori com a resposta solida a les realitats socials existents. Així queda recollit al Projecte Educatiu de centre de l'entitat. Els diferents programes que l'entitat porta a terme també destaquen el treball en xarxa com una de les eines essencials per l'assoliment dels

seus objectius. És necessari el treball conjunt i no segregat entre els diferents equips i serveis professionals que configuren els programes, com a element de treball comunitari real i orientat a generar respostes globals, així com a una atenció eficaç que requereix d'avaluació constant i de respostes innovadores que permetin superar les dificultats.

Una part imprescindible del servei, és el treball en xarxa que realitza. En coherència amb la missió de l'entitat, afavorint la cohesió social, el projecte treballa en coordinació amb diferents agents: Serveis Socials, instituts, famílies, govern local, espais públics, etc. L'objectiu doncs, és proposar accions que assegurin una equitat d'oportunitats i participació per part dels joves, treballant a partir dels reptes i les oportunitats. Posar en contacte diferents professionals, intercanviar experiències, analitzar la realitat i compartir reflexions i estratègies per tal de reconduir situacions. Abandonar la forma d'actuar dels models competitius i classificatoris tradicionals i adoptar models de cooperació, col·laboració, recolzament i valoració de les qualitats úniques i pròpies de cada individu. AEI_PEC 2016 - 28:57

A partir d'aquesta concepció, Inserjove intenta fer servir els recursos humans i materials de forma ajustada a cada realitat amb la voluntat de teixir amb tots ells una trama que doni resposta a les necessitats dels joves i adolescents. AEI_Memoria 2012 - 23:39

- Els agents externs entrevistats també valoren els espais de treball en xarxa com quelcom important per a la millora dels processos de treball individual i comunitari en el que intervenen els diferents serveis i professionals del territori (ciutat, districte, barri). El treball conjunt i coordinat possibilita una major intensitat en les intervencions. També possibilita que la ciutadania pugui percebre unitat en les accions i rebí missatges unificats i coherents en relació als projectes socioeducatius i a les propostes de treball que s'implementen.

"Com a pla educatiu nosaltres el que intentem és apropar escola i territori. Evidentment ens interessa molt aquest lligam que aquestes entitat tinguin en els joves i els joves doncs estan en els centres educatius. Nosaltres tenim la porta oberta i facilitem que aquests murs d'escola i territori tenir-los més fràgils perquè sigui el vincle. Aleshores nosaltres sobretot treballem molt amb les entitats, amb els projectes d'aprenentatge i servei." EPI5 AT- 6:2

- En els projectes comunitaris, el treball en xarxa també és considerat una metodologia prioritària i essencial que permet avançar conjuntament en la detecció de necessitats del territori i de les persones que en viuen en ell mitjançant el diàleg continuat i en l'assoliment dels objectius de treball que els agents de forma conjunta estableixen per a poder millorar aquestes situacions.

Amb el projecte ICI es clau, on s'ajunten de diferents àmbits i creen coses de la nada no, creen les no se, pintar els grafitos aquests de les persianes dels comerciants, neix del projecte ICI, o crear la xarxa 03 és una xarxa on esta involucrats des d'AMPAS, pediatria, entitats com Itaca que treballa amb nadons i son espais on s'ajunten i intercanvien i creen i fomenten no, apart del ICI també s'està creant un grup de economia solidaria on participen veïns, l'associació de veïns, Itaca bueno i diferents entitats estan creant, pensen un model de com fer, com generar una mica de oportunitats entre el comerç de proximitat de parlar d'una moneda pròpia a nivell de barri, està en un moment molt embrionari, però participen diferents espais i sumen i creen i al final son necessitats que es valoren a nivell, no només de necessitat, no només d'Itaca, sinó que és una necessitat més global, i es busca donar resposta entre tots. EPI3 AE - 4:25

- Es destaca la necessitat també d'avançar cap a models de treball en xarxa que generin *millores reals* per a les persones i sobre els seus entorns. Cal establir estratègies de treball i objectius comuns que es transformin en accions concretes i assolibles mobilitzant a la ciutadania i no únicament portant a terme reunions que no siguin eficaces per a l'acció .

El treball en xarxa s'ha basat més en reunions que no en mobilitzar a la gent a fer coses, menys reunions i més jutjar-nos per fer coses. El repte ha de continuar amb mobilitzar a més gent i no es fa tant. EPI2 AE - 3:42

- Finalment, el treball en xarxa permet també generar iniciatives adreçades als joves que permeten que aquests coneguin els recursos de l'entorn i puguin tenir experiències de participació social i d'implicació en la millora del territori. En aquest aspecte és imprescindible la implicació de les escoles i dels instituts, ja que són institucions a les que pràcticament tots els infants i joves del territori estan vinculats i, per tant, actuar des de l'escola a partir de projectes comunitaris permet arribar de forma natural a la totalitat de la població infantil i juvenil. Així mateix, promoure la participació i l'acció comunitària des de l'escola com a institució educativa universal, pot promoure la normalització d'aquesta manera de fer.

Vinculem aquests projectes amb les entitats del territori perquè els joves es vinculin també amb aquestes entitats i perquè els joves fora de l'escola, tot i que aquets projecte intentem que estigui sempre en el currículum escolar, puguin fer el servei de l'aprenentatge que tenen del territori i siguin agents actius en el seu territori. EPI5 AT- 6:69

[4] Reptes

En clau de reptes, l'entitat explicita la necessitat de seguir esdevenint promotora de propostes socioeducatives aplicant metodologies de dinamització sociocultural i d'apoderament social que promoguin el lideratge dels agents del territori.

Bueno jo crec que és seguir la línia i seguir replantejar-se una mica el lideratge social com el podem treballar, com el podem potenciar, seguint la línia. EPI3 AE - 4:102

En relació al treball en xarxa els agents entrevistats destaquen principalment tres reptes:

- El primer fa referència a la importància de que l'AEI continuï *fomentant la seva implicació en les xarxes socioeducatives* del territori, impulsant iniciatives que puguin afavorir la millora de les accions i els programes educatius.

Justo hoy estuve en una reunión de Xarxa2, te puedo decir que el objetivo general es desarrollar proyectos para los jóvenes, se está tratando de hacer difusión de los eventos que se hacen, intercambio de necesidades sobre los jóvenes, pero digamos se está tratando de definir bien. EPI6 AE- 9:80

- Un segon repte es refereix a la necessitat de *trencar amb estructures poc flexibles* que dificulten el treball conjunt entre *administracions públiques i la xarxa del Tercer Sector*. Cal caminar cap a formules que facin possible el treball en xarxa i l'optimització màxima dels recursos. No podem continuar dividint el sistema ja que així es perden oportunitats de millora i d'enriquiment per a la ciutadania. Així mateix s'alenteixen processos que repercuteixen directament sobre les persones i que, en ocasions, són font de fracàs socioeducatiu. Davant la necessitat de compartir recursos per tal d'extreure el màxim rendiment, cal trencar amb certes fronteres que afavoreixen la divisió i promoure compartir els recursos (formatius, difusió,...) amb l'únic objectiu oferir a la ciutadania el millor servei i possibilitats de desenvolupament al mínim cost, que ha de permetre arribar a més necessitats.

Hi ha treball fet però crec que encara queda molt, i més aquest any per exemple jo m'estic adonant de que hem passat, quan nosaltres érem, més municipal amb l'espai familiar estàvem dintre de la xarxa llavors feies reunions mensuals amb l'àrea d'infants de l'ajuntament. Això fins al curs passat s'havia anat fent, aquest any no ens han citat ni una sola vegada. És com, estem com "en tierra de nadie", i això a vegades fa una mica de por, havíem tingut fins i tot supervisions d'una psicòloga de la diputació, podies formar part de cursos etc. Així estàs a la roda entre lo que és privat i lo que és públic, però anem tots a una, ara per ara és com un la sensació és un descuelgue total. com no reps diners de l'ajuntament pues estàs aquí a baix. EPI4 AE- 5:107

- El darrer dels reptes identificats fa referència a la necessitat de seguir treballant per assolir una *implicació òptima de tots els agents*. Cal cercar formules que reverteixin en el si de cada una de les institucions. Però sobre tot és essencial que els agents sàpiguen valorar els beneficis per a les persones i pel propi territori que genera aquesta metodologia de treball. Reconeixent les aportacions de cada un dels agents del territori, cercant les formules de col·laboració que permetin la màxima optimització dels recursos. Els educadors de l'entitat parlen de reforçar els engranatges entre els diferents agents i estructures (AEI, Ciutat, altres entitats i estaments polítics)

Costa, be perquè ja coneixen com treballem i com no hi ha pressupost no mostren interès. O només si s'han de fer coses que no els hi hagi de costar a ells, però que no hagin de pagar res i llavors ho fan les entitats. Necessitem voluntaris per fer els tallers de la festa no se que, qui participa. Llavors penses, ho fem des de les entitats per nosaltres estem encantats de forma part, de la nostra manera de treballar, però que mínim que després hi hagi una repercussió. No em refereixo ja a nivell econòmic sinó, d'interès o de maneres de fer. EPI4 AE. - 5:47

- Alguns elements que els participants al grup de discussió han destacat com a possibles accions a portar a terme des de l'AEI per a la millora del treball en xarxa es concreten en:
 - Necessitat de realitzar un bon diagnòstic que faciliti prioritzar les necessitats i el disseny de projectes i accions que donin respostes precises a les mateixes.
 - Millorar la comunicació entre l'entitat i els professionals de la xarxa de serveis socials.
 - Disposar de més temps per a poder destinar a les coordinacions i al treball conjunt entre els agents de la comunitat.

5.7.2 El grup com a context de relació i de creixement personal

Les informacions aportades pels participants a l'estudi en relació al grup com a context de relació i de creixement personal l'aportem a partir de 6 aspectes. Els tres primer en relació a l'acció comunitària: [1] el compromís amb el barri, [2] la responsabilitat amb la comunitat i [3] la participació social per l'enfortiment del teixit social i els altres tres apartat es centren en l'aprenentatge i vivència de les relacions i del grup, en el marc de la FPM: [4] el grup com a experiència clau pel desenvolupament de *capacitats personals i socials*, [5] el grup permet enfortir relacions entre iguals i amb la comunitat i [6] el grup permet establir vincles i vivències d'*experiències de diversitat* cultural, de gènere i /o d'estils de vida.

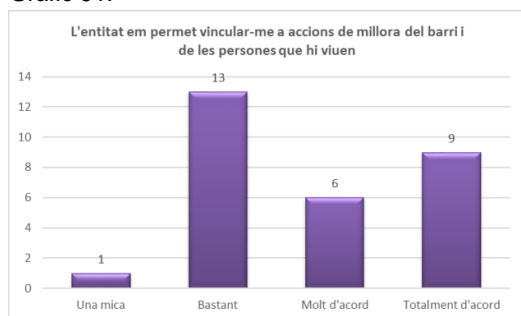
[1] En relació al *compromís amb el barri*, la dinamització social i comunitària promoguda des de l'AEI ha aportat al territori de la Torrassa millores de caràcter educatiu i també millores estructurals, que l'administració ha implementat, en part gràcies a la tasca de l'associació.

En la mesura en què ha contribuït en la dinamització social i comunitària; això també ha sigut molt important. Hem liderat en determinats moments algunes coses: la comissió de la Festa Major del barri, determinats treballs o actuacions amb l'Ajuntament, etc. També hi ha el treball amb la parròquia que també va estar, però això no és tant objecte d'ara EPI7 AT - 10:14

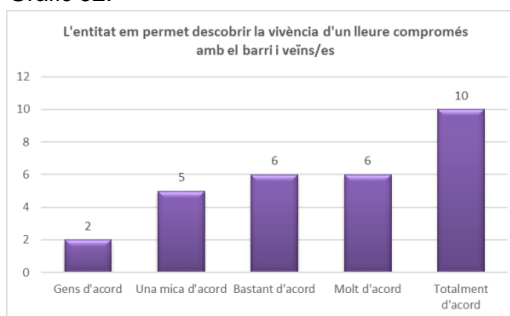
Dels dos ítems del qüestionari relacionats amb la capacitat de vinculació i implicació dels joves que l'AEI ha tingut sobre ells segons la seva percepció, el que mostra un major nombre d'acords amb 10/29 respostes entorn el valor "totalment d'acord" és l'ítem "l'entitat em permet descobrir la vivència d'un lleure compromès amb el barri i veïns/es". Tanmateix, si sumen els valors intermedis d'acord aquests aglutinen l'opinió de 17 (59%) dels joves. Així doncs observem unes respostes força distribuïdes entre els 4 valors que mostren acord amb la qüestió plantejada, sent dos els joves que diuen estar gens d'acord.

L'ítem "L'entitat em permet vincular-me a accions de millora del barri i de les persones que hi viuen" és el que mostra més diversitat d'opinions dintre del grup de joves, en tot el qüestionari. Encara que sumant les respostes "totalment d'acord" [9/29] i "molt d'acord" [6/29] trobem més membres del grup que sumant les altres opcions de resposta, sembla que la entitat no ha estat del tot capaç de ser percebuda pels joves com afavoridora del vincle amb la millora del barri.

Gràfic 91.

Gràfic 92.

[2] Sobre la *implicació i la responsabilitat social* l'ús comunitari d'espais permeten a la ciutadania gaudir en convivència de l'espai públic i generar en els mateixos espais de relació i suport mutu.

L'Associació Educativa Itaca, ha plantejat el nou projecte OCI AL BARRI, amb la voluntat d'aconseguir una eina de suport en la dinamització comunitària i l'espai públic, vetllant per la qualitat de la vida quotidiana de les persones autòctones i immigrants del barri de la Torrassa Collblanc de l'Hospitalet de Llobregat. Les places del barri són els llocs on es fa més visible la riquesa i la complexitat d'intercanvi, l'entremat de llibertats i valors de la societat, i per això considerem aquest espai, com l'oportunitat i l'inici de poder oferir recursos a les persones en risc d'exclusió social de forma holística i intercultural, fomentant la diversitat cultural, mitjançant la dinamització i aïllament. AEI_Memoria 2012 - 23:49

L'altre àrea a diferenciar és la de relacions de comunitat, que persegueix la vida social, sortir al carrer, fer activitats, ajudar a que les persones que conviuen en un espai públic, visquin millor, tenint en compte que és un territori de 50.000 habitants, on hi ha molt poc espai físic i públic. Intentem trencar barreres, que la gent s'estimi i no es barallin entre elles. Oferim espais a joves, perquè puguin desenvolupar-se dins aquests espais. EPI2 AE. - 3:4

[3] En relació a les aportacions referents a com la participació en entitats de lleure i acció social pot enfortir el teixit social els participants a la recerca consideren que en el cas de la Torrassa, degut a les seves característiques territorials, el lleure i l'acció social han promogut propostes de participació obertes a tothom, actuant com a catalitzador de conflictes i oferint a la ciutadania i, especialment als infants i joves, formes cíviques de gaudir de l'espai públic i de conviure en un espai reduït facilitant experiències de pau i les relacions positives.

S'intenta treballar a partir de l'espai conjunt, si que es fan activitats conjuntes, de que hi han moltes persones al territori i que amb l'altre sempre es pot fer més, per poder fer coses i generar aquesta consciència. Projectes per fer al carrer, un grup que esta a l'edifici i sortir al carrer per fer activitats amb gent inscrita i gent que no ho sigui, això podria ser un repte també, una línia de treball. EPI2 AE - 3:37

[4] En relació a l'aprenentatge i vivència de les relacions i del grup un primer aspecte significatiu està relacionat al desenvolupen *capacitats personals i socials* en els infants, adolescents i famílies participen en projectes de lleure i acció social . Els educadors acompanyen els processos grupals i possibiliten els recursos externs per desenvolupar projectes i accions compartides. Aquest resulta especialment necessari quan els grups estan iniciant els seus processos de desenvolupament com a col·lectiu. El suport inicial permet que els integrants dels grups adquireixen els coneixements necessaris per esdevenir persones autònomes per a poder consolidar-se com a col·lectiu referent a la comunitat.

Se trata de visibilizar el parque porque tiene una fuerte potencialidad, y se trata de desarrollar actividades en este parque para que la ciudadanía se entere del potencial que ahí está, que los mismos jóvenes tomen consciencia de esto para impulsar un proceso de empoderamiento y protagonismo juvenil. EPI6 AE - 9:7

[5] En relació al grup per enfortir relacions entre iguals i amb la comunitat, s'han identificat dos elements que emergeixen com a significatius en les dades recollides. En primer lloc, davant de la *detecció de conflictes veïnals* es desenvolupen accions educatives que permeten *restaurar relacions i establir vincles de col·laboració* entre persones individuals i també entre col·lectius que conviuen al territori, també, entre els

iguals. L'espai d'oci és un context especialment flexible per aportar aquests aprenentatges i relacions.

Les accions de lleure permeten també als joves vincular-se amb la institució i, establir relacions educatives més enllà de les activitats lúdiques inicials.

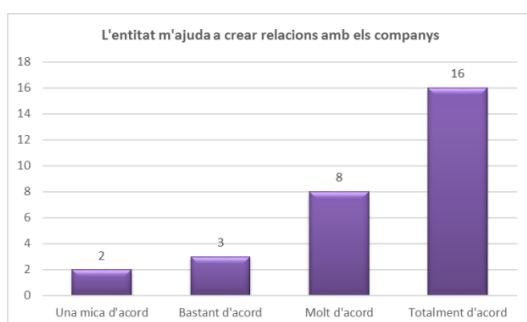
Oci al barrio pretende o intenta a través del ocio alternativo, que es nuestra herramienta, desarrollar espacios de encuentro para impulsar la relación y convivencia intercultural, nació más para niños y niñas, y poco a poco nos estamos abriendo a la ciudadanía en términos más generales, hace poco hemos empezado a desarrollar actividades para los jóvenes. Esto marcó una diferencia porque con niños y niñas se ofrecen alternativas de ocio para crear esos espacios de los cuales hablaba antes, y para los jóvenes, lo que se pretende hacer a largo plazo es al principio ofrecer alternativas para crear vínculo para mediar y empoderar los mismos jóvenes como protagonistas del barrio. *EPI6 AE - 9:6*

El segon dels elements significatius és que les activitats de lleure promouen el *coneixement de l'entorn* i *fomenten la generació de teixit social* i també *de les relacions interpersonals intenses*.

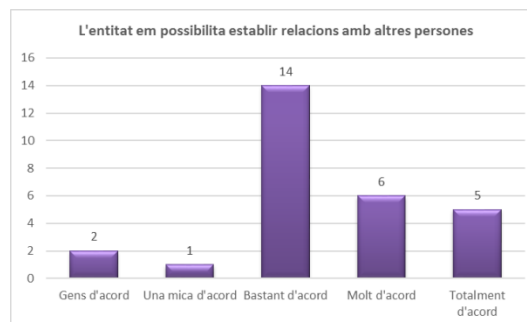
S'intenten fer activitats d'anar al barri de conèixer els recursos de que vegin que tenen al voltant, també sortir del barri perquè moltes vegades són famílies que no surten. Els portem al parc de la ciutadella i és como la gran excursió. No coneixen mes enllà, o els portes res, a veure l'Ajuntament. Recordo que l'educadora deia "he portat el grup d'espai familiar a veure els pessebres que hi havien a l'Ajuntament i van al·lucinar i diuen, ostres si això és aquí al costat. *EPI3 AE- 4:86*

Els resultats vinculats a la generació de relacions en entorns on es treballa des de la Pedagogia del lleure, aportats a partir dels qüestionaris s'han recollit a partir de dos ítems que aborden aquesta qüestió: "l'entitat em possibilita establir relacions amb altres persones" i "l'entitat m'ajuda a crear relacions amb els companys", dels quals el segon (gràfics 94 i 93), presenta un major grau d'acord entorn la resposta "totalment d'acord" [16/29]. Cap dels joves diu no estar d'acord amb aquesta idea i, per tant, es pot afirmar que l'AEI es percebuda pels joves com un context on desenvolupar relacions i on es generen vincles entre els companys. En relació a l'ítem "l'entitat em possibilita establir relacions amb altres persones" el grau d'acord es menys significatiu, sent la resposta que aglutina més grau d'acord "bastant d'acord" (14/29).

Gràfic 93

Gràfic 94

[6] Un darrer element fa referència al grup per a la construcció de vincles i relacions amb persones diverses. La Torrassa és un territori amb més de 122 nacionalitats, esdevenint, per tant, aquest un element prioritari dels processos educatius que es porten a terme al barri.

Les activitats i espais de lleure i acció social possibiliten que infants i joves de diferents cultures i realitats socials es coneguin i puguin establir vincles de relació a partir del fet de trobar-se i compartir una activitat, un projecte, un temps i un espai comú.

A través de relaciones vamos creando un vínculo, un poco se va creando confianza con los que llevamos más tiempo, nos ayudan y también nos van ayudando en relación con los niños. [...] En invierno, por ejemplo, hicimos una dinámica para que entre las madres marroquíes o latinas rompieran esos grupitos. EPI6 AE - 9:26

L'educador esdevé un facilitador de processos de *generació d'espais interculturals* on potenciar els vincles entre joves de cultures diferents que poden compartir objectius comuns i que es troben en espais de la comunitat.

Lo que hemos observado, nosotras hemos estado 3 meses, donde vamos allí 1 vez a la semana, entonces en invierno hay menos gente y una cosa que se me ocurre es que hay un colectivo, que es el de vóley y hay actividades, suelen ser las mismas, en este colectivo poco a poco con el tiempo hemos visto que va incluyendo más gente y de diferentes culturas, y nosotros lo que intentamos hacer, fue que al comunicar a toda la plaza que había un taller, y disfrutando del vínculo que hay entre los grupos, se va creando un acercamiento y empiezan a charlar. EPI6 AE- 9:14

També l'AEI ofereix una tipologia d'activitats de lleure obert al territori i de caràcter *intergeneracional* on es troben persones de diferents edats que realitzen activitats de forma conjunta, afavorint experiències relacionals amb persones diverses i vivències significatives amb referents adults no presents als seus entorns immediats, com poden ser avis/es. Aquest aspecte és especialment significatiu en els casos de les famílies que han viscut processos migratoris.

Un dels projectes que tenim és el Projecte ICI, que aconseguim que dos cops a l'any diferents entitats ens reunim i plantejem activitats que volem fer. Es fa una jornada on es realitza una activitat i s'organitza l'escola oberta d'estiu, un conjunt d'activitats programades per tal de que puguin gaudir no només els nens que hi van sinó qualsevol nen i nena del barri i qualsevol família. Algunes propostes van encaminades al lleure en família, per a mares o pares i el seu fill. Amb aquest projecte estem aconseguint poder organitzar activitats de manera més conjunta. EPI2 AE-3:9

5.7.3 La dinamització sociocultural

Les aportacions dels participants fan referència a quatre aspectes: [1] accions, programes i projectes socioculturals i educatius orientats al creixement democràtic i a la activació dels contextos comunitaris, [2] La participació social en els processos de dinamització sociocultural dels territoris [3] Reflexió i diagnòstics comunitaris en els processos de dinamització sociocultural en els territoris i [4] la dinamització sociocultural per a la construcció de la identitat cultural i el sentiment de pertinença.

[1] En relació a les *accions, programes i projectes socioculturals i educatius, orientats al creixement democràtic i a la activació dels contextos comunitaris*, els participants a l'estudi destaquen projectes com *Joves pel barri* per la seva incidència en els joves del territori. Al ser un projecte que es desenvolupa conjuntament amb centres d'educació secundària la seva incidència va molt més enllà dels infants i adolescents que participen a les activitats del centre. Així mateix és un projecte que permet als joves implicar-se al seu territori desenvolupant projectes de dinamització sociocultural amb els infants i adolescents de l'AEI. Un segon aspecte destacat es la possibilitat que els joves dels IES

coneguin l'entitat i puguin generar vincles de relació amb la mateixa o amb joves que puguin conèixer fruit del projecte que desenvolupen en la mateixa.

A Itaca tenim un projecte que és el projecte que es diu "Joves Pel Barri", un projecte que està vinculat a l'assignatura ètico-cívica dels alumnes de quart d'ESO amb la intenció de potenciar la seva participació. Nosaltres el que havíem detectat (sempre treballem a partir de necessitats) l'entitat o els joves o nosaltres en coordinació amb els centres educatius, les necessitats que detectem, i volíem que els joves doncs s'arrelessin al territori. Tenim una immigració molt alta i doncs per donar també que aquests joves, que no es sentin tant desplaçats i que es sentissin una mica també participants del seu propi territori, doncs que ells poguessin a partir del que ells saben, poguéssim començar a fer accions de lleure en el territori. EPI5 AT - 6:4

L'AEI promou la dinamització sociocultural com una eina estratègica de treball, especialment vàlid a l'espai públic ja que possibilita el treball educatiu des de l'entitat amb persones que directament no s'aproparan a l'entitat però que estan a l'espai públic del barri on aquesta actua.

Aconseguir ser una eina de suport en la dinamització comunitària i l'espai públic. Això s'aconsegueix amb l'animació sociocultural dels/les educador/es de carrer. Aquests/es ofereixen diferents activitats i dinàmiques, esportives, de ball, tallers. El dinamitzador/a, escolta les propostes dels infants i joves, organitzant esdeveniments o activitats dels seu interès. AEI_PEC 2016 - 28:116

[2] La participació social en els esdeveniments és una eina efectiva per a que la ciutadania i, especialment, els joves posen en pràctica la dinamització sociocultural en els territoris. Dinamització que permet als joves desenvolupar capacitats com la comunicació o el treball en equip, a partir d'accions centrades en algun coneixement o habilitat personal, com pot ser el hip-hop o el break dance, però que també permet millorar la imatge social dels joves, ja que la seva implicació esdevé un element de construcció de comunitat.

También es verdad que es poco a poco, porque lo de bailar en la calle, y que la gente los vea, de primeras veces les da un poco de vergüenza, pero el simple hecho de que nosotras estemos con nuestras lonas para bailar, y que ellos estén a nuestro alrededor, eso ya es un paso, yo también empecé a bailar, y también cuando tienes ganas te mantienes aquí, y esas ganas y esa curiosidad la mantienes, y es esto lo que tenemos que seguir aprovechando y poco a poco ir haciendo. EPI6 AE - 9:68

Així mateix la participació permet que els infants i joves desenvolupin la seva capacitat crítica, emocional i creativa, mitjançant el seu paper actiu dins les propostes educatives que l'entitat promou.

Totalmente, es que creo que, a través de la educación comunitaria, en el momento que se intenta desarrollar a nivel educativo la participación, lo que se intenta hacer es desarrollar la capacidad crítica, emocional y creativa, que son las herramientas para ser ciudadanos presentes, conscientes y creo que esto a pesar de no ser lo que vamos explicando por la plaza, el objetivo pasa por ahí. EPI6 AE - 9:49

L'AEI, per avançar en la transformació del barri cap a un espai més saludable i una convivència de més qualitat aposta per una intervenció comunitària, oberta a tots els infants, adolescents i joves i a les seves famílies i, que compte també amb el suport de l'administració pública

El projecte busca transformar el barri, i per fer-ho ciutadans i ciutadanes, entitats i Administració sumem esforços per promoure la convivència ciutadana intercultural, contribuir a millorar les

condicions de vida de la població i afrontar la nova realitat social. El projecte aposta per un model d'intervenció social que es basi en la coresponsabilitat i compromís de tots els agents comunitaris: veïns i veïnes, entitats i recursos tècnics i Administració local. AEI_Memoria 2014 24:66

[3] Un tercer element essencial en els processos de dinamització sociocultural es la promoció d'espais de *reflexió i de diagnòstics comunitaris en els processos de dinamització sociocultural* en els territoris. Itaca, especialment des del Projecte d'Intervenció Comunitària Intercultural (Projecte ICI), ha potenciat la participació dels veïns i veïnes i també dels infants, adolescents i joves en la detecció de les necessitats del barri mitjançant l'aportació de propostes per a fer front a les mateixes.

Participar en una ciutat, vol dir ser capaç de reflexionar, d'entendre els punts de vista diversos que et plantegen els altres no, i superar el teu plantejament inicial o idea inicial, gracies a l'escolta de tots els plantejaments i ser capaç d'elaborar una proposta per a la societat no. Per poder participar i, que la teva participació sigui profitosa per la societat, jo crec que és absolutament necessari que hi haguí una reflexió al voltant del que penses tu, els altres i no llançar les teves idees o crítiques de entrada, que hi haguí un procés de pair, empatia també no proposar allò que simplement tu creus que s'hauria de proposar, sinó posar-te en la pell dels altres i fer un entre mig d'allò que tu penses i creus que sigui beneficiós per la teva societat no. Per a mi la participació és transformació social, és la millora del canvi d'una societat, evidentment que tu d'entrada tens no. EPI9 AT - 11:11.

'ICI des del principi per fer el diagnòstic, amb la veu de les persones, de recollir la percepció de les persones que viuen en el districte. El que no es volia era elaborar un diagnòstic només amb dades, fredes que després moltes vegades les persones no saben identificades sinó que es volia recollir també les percepcions individuals per fer un anàlisi. I en això si que hi ha hagut entrevistes individuals, s'han fet molts espais de col·loqui, on persones diferents, moltes vegades no tenien res a veure, compartien la seva mirada, opinió i ho fèiem amb altre gent i un exercici de escolta, respecte a l'altre i de,... de contribuir en la reflexió conjunta no. I a partir d'aquí, el futur es seguir treballant plegats per la construcció i, els punts que hem detectat, la participació i l'acció de les persones des de la responsabilitat de cadascú, sigui ciutadans, polítics o tècnics, des de aquestes responsabilitats que tenen no. EPI8 AE - 8:56

[4] Els participants consideren que des l'AEI, *mitjançant accions de dinamització sociocultural es construeix identitat cultural i sentiment de pertinença*. Una de les dinàmiques que contribueix a aquets fet es la realització d'activitat al carrer o en espais i equipaments públics, com per exemple l'Espai familiar o Oci al barri.

Si fem una xerrada, una activitat de conta contes no quedar-nos a la biblioteca, sinó poder traslladar-ho a la plaça del barri tot i que comencen a haver projectes com oci al barri que fa activitats a la plaça fora de l'horari escolar, per aquelles famílies que no acaben d'arribar i es fa de forma lúdica. Llavors de vegades sí que hi ha persones a les que pot interessar més i els acompanyes i venen cap aquí. EPI4 AE - 5:126

Projecte Oci al Barri, amb la intenció d'impulsar la riquesa cultural pròpia del barri, la interculturalitat del teixit social; la utilització dels espais públics, motivant zones saludables, fent un bon ús del joc lliure en un ambient adequat per infants i joves; donant resposta a la necessitat detectada al Pla Integral, d'oferir un espai públic de qualitat i segur. AEI_PEC 2016- 28:115

5.8 Acompanyament

L'acompanyament és la segona de les metodologies analitzades. En aquest cas ho fem a partir de dos apartats: principis i característiques de l'acompanyament i tipologies d'acompanyament.

5.8.1 Principis i característiques de l'acompanyament

[1] L'acompanyament s'identifica com una forma d'entendre els processos de desenvolupament de les persones orientat a potenciar *la maduració social i la seva autonomia*, a partir de la relació social i educativa.

Els professionals de l'entitat treballen a partir de la *relació d'ajuda* als grups i a les persones, per tal que aquests puguin adquirir estratègies i recursos que els possibilitin un desenvolupament ple i autònom.

Potenciar les capacitats de cada una de les persones que formen part de la comunitat és un objectiu clau d'aquesta metodologia. Especialment important és el paper que l'AEI fa en relació als infants i el jove mostrant, mitjançant, les accions que desenvolupa que els adults puguin descobrir i reconèixer les potencialitats d'aquests dos col·lectius.

El que vàrem fer és que ells mateixos veiessin que les seves potencialitats poden donar molt de servei al territori, al barri. A partir d'aquí, anem als centres que són aliats completament. EPI5 AT- 6:6

[2] En la diversitat de documents analitzats, especialment aquells on es descriuen els programes i projectes que l'AEI porta a terme en el marc de la seva acció socioeducativa, l'acompanyament és una metodologia significativa que treballa activament per a produir processos de canvi esdevenint una eina d'ajuda i suport en moments de dificultat, que permetran afrontar situacions sobrevingudes o desconegudes.

Proponen cosas, nosotros somos una figura que les podemos ofrecer otro tipo de alternativas, estamos allí para resolverles dudas, de lo que le ofrece el barrio a la juventud. Aquí se hace un proyecto de inserción laboral y ayudamos en estas dudas que les puedan surgir con esta edad, estamos intentando poner nuestro granito de arena a eso y los problemas que hay en este parque, yo creo que viene mucho de cómo está estructurado, entonces nosotras ahí no podemos hacer mucho, pero lo que esté en nuestras manos lo vamos haciendo. EPI6 AE- 9:63

[3] L'acompanyament es considerat per part dels professionals com una cessió del *protagonisme* a les persones que s'enfronten als canvis, on la persona acompanyant dona suport i orienta en el camí iniciat, aportant recursos i ajudant a descobrir els propis recursos i potencialitats.

El més característic és que sempre que fa les intervencions, no es fan des de una posició de poder, ni d'una manera "autoritària", el que fa és acompanyar processos, des del costat de la família, nen o jove, que té una dificultat. EPI2 AE - 3:49

També els agents que lideren algun espai de la comunitat, han de saber cedir el protagonisme als veïns i veïnes per tal que aquests es sentin necessaris en la millora de les condicions de vida del territori. Una implicació que es convertirà en vincle i que facilitarà el desenvolupament de les ciutadanes actives i compromeses.

A nivell de territori dins d'aquests processos participatius si estàs treballant amb joves pues potser al principi el lideres tu però si aconseguixes que algun jove aconseguix engrescar a més gent.

Dins d'aquests espais s'han de determinar a les persones en aquests espais de participació que es promouen, i a nivell intern crec que es molt ambiciós plantejar reptes, també per tenir un lideratge tan horitzontal em sobta, hi ha vegades que Felipe té un lideratge tant fort que hi han persones que depenen molt i crec que aquest repte passa per fer un lideratge compartit. EPI2 AE-3:45

En aquest apartat destaquem algun elements que els professionals han identificat com a significatius en els processos d'acompanyament en relació al protagonisme de les persones acompanyades:

- Treballar a partir de les *potencialitats* de cada persona i no des dels dèficits. Un acompanyament que permet a la persona descobrir les seves capacitats per potenciar-les i les seves mancances per desenvolupar-les amb el suport del grup i amb l'objectiu últim de ser apoderades.

"I acabem sent com molt assistencials sense veure quines capacitats té aquella persona per poder tirar endavant. Quines pròpies solucions, que a vegades li donem nosaltres i, no ells, una mica i passa el mateix amb els nens, jo crec que moltes vegades intentem que siguin els propis nens els que vagin fent el seus, les seves pròpies demandes per això tot el tema de les assemblees. Partir molt més des del respecte a l'altre des de quines capacitats té l'altre, per a poder fer crec que parteix molt d'aquesta ideologia i metodologia per poder treballar." P 5: EPI4 AE- 5:15

- L'acompanyament es treballa a partir de l'*escolta activa a les necessitats* expressades per la ciutadania, el *suport* i la *promoció* d'accions que els propis protagonistes volen realitzar, sent la funció essencial del professional o voluntari la de facilitar els elements necessaris per a que l'acció sigui una realitat.
- Tenir en compte aquestes necessitats permetrà als agents del territori orientar les intervencions a partir d'allò que el ciutadà necessita o creu que necessita. Aquest aspecte afavorirà, en primer lloc, poder donar respostes concretes a demandes concretes, a més d'incrementar la implicació de la ciutadania, ja que aquesta es sentirà reconeguda. Al seu torn, aquest reconeixement possibilitarà la seva implicació i la seva motivació.

Acompanya a les famílies i als seus fills i filles entre 0 i 3 en l'apoderament i l'intercanvi d'experiències de criança. AEI_Memoria 2015 - 26:11

Hem de ser com el vehicle de generar oportunitats o intentar millorar la vida d'infants joves i famílies, però realment qui sap el que li passa són ells mateixos, sinó els escoltes, qui sap que els hi passa realment. Tu pots començar a fer projectes i pensar-te que això és el que funcionarà però, potser no funciona. Si els escoltes, doncs ells, poden donar-te les claus també i després formarlos com a ciutadans que siguin persones que pensin que tinguin opinió pròpia i que se'ls escolti, que es sentin valorats. EPI3 AE- 4:21

- *L'acompanyament a les famílies* des d'edats primerenques dels seus fills/es. Des de l'entitat s'ofereixen diferents espais educatius per a famílies amb infants de 0-2 anys. Els professionals destaquen que acompanyar a les famílies en aquest moment del procés de creixement dels nens/es afavoreix la creació de vincles positius entre els nadons i els seus cuidadors. Així mateix, aquest espais permeten que els pares/mares puguin apoderar-se en les funcions parentals i gaudir d'aquesta etapa de la vida amb més seguretat. Moltes de les famílies que participen a l'espai familiar no tenen referents familiars al territori i, per tant, no compten amb el suport necessari davant d'una experiència nova, com pot ser la

maternitat/paternitat. L'espai i les relacions entre iguals que es configuren poden contribuir, en part a omplir aquest buit i ajudar a les famílies a desenvolupar la tasca parental amb una major autonomia.

El primer del projectes és l'anomenat Espai Familiar, aquest està centrat en els infants menors de tres anys i orientat a les seves famílies. Té el propòsit de donar suport i acompanyament als pares, mares, avis... en la criança dels infants, a més, d'oferir un espai psico socio educatiu adient pels nens i nenes d'aquestes edats. AEI_PEC 2016 - 28:47

Espai Respir: és un servei vinculat a l'espai familiar, on es garanteix la cura del o la menor, desenvolupant jocs, activitats i donen resposta a les necessitats del infants mentre les famílies disposen de temps per a elles. És un servei puntual, socialitzador i integrador d'ajut a les famílies. Està vinculat a Serveis Socials i l'entitat de Càrites, ja que són els que detecten les necessitats i deriven a les famílies al servei. AEI_PEC 2016f - 28:51

[4] L'acompanyament treballa en i a partir de la *construcció de vincles* que permeten establir relacions properes en les que els educadors poden generar espais d'ajuda. La generació de climes de confiança i d'escolta activa ajuden a *generar vincles segurs* entre els participants i amb els professionals i voluntaris.

[5] Un acompanyament que també es fa des i amb el grup, on el iguals esdevenen també agents d'intercanvi de saber i de saber fer.

Els objectius del projecte són:

- Esdevenir un espai de trobada i d'intercanvi entre famílies, infants i professionals. El pares i mares trobaran en els professionals i també en altres pares, la possibilitat d'intercanviar experiències, informar-se, compartir habilitats sobre la criança dels seus fills/es, i també d'observar i aprendre dels seus infants i dels fills d'altres, en un espai diferent del de casa.
- Acompanyar les famílies i donar-los suport en relació al nadó. Especialment en un moment en que s'estableixen els primers vincles afectius fonamentals en la relació per crear una base afectiva que ajudi al posterior creixement comú, en un espai acollidor per facilitar el joc i la relació, amb un clar caràcter preventiu.
- Contribuir a la socialització dels infants, escoltar i orientar als pares i mares en les pràctiques educatives familiars. Els infants tenen l'oportunitat de descobrir i experimentar noves relacions amb altres nens i nenes, amb adults en un altre espai. La intervenció dels/les professionals serà més d'acompanyament que no pas de mestratge, mirant de facilitar la interacció com a vehicle per a la resolució de problemes i de guia per a la criança, afavorint els sentiments de confiança cap a les pròpies capacitats per criar i educar el nadó.
- Esdevenir un programa de referència bàsica per a mares i pares que s'inicien en el rol de la paternitat i la maternitat. Les activitats que es programin donaran resposta a les necessitats més comunes que presenten l'educació, les relacions i les atencions socio-sanitàries d'infants d'aquestes edats. AEI_PEC 2016- 28:48

"Explica l'educadora d'Oci al barri" que el seu company ha estat parlant amb un noi que fa un any i mig que fan seguiment i que han intentat vincular a Itaca i a la Claqueta però no ha estat possible. Sembla que la setmana passada va tenir una baralla a la pl. Espanyola en la que l'altre grup li va treure una navalla. Li ha explicat a l'educador i avui, que han coincidit a l'activitat a la plaça. vol parlar amb ell". P12: ObactcomAEI1- 12:14

[6] El sisè principi fa referència a la *flexibilitat i la proximitat* dels recursos comunitaris, els equipaments i els professionals per tal d'arribar a totes les persones que conviuen a les comunitats. Per fer-ho, cal poder respectar els processos i els moments personals per assolir canvis transformadors i reals en les persones i els territoris.

Molt pensant en escoltar la necessitat de les famílies, ara hem començat el projecte famílies el mes de setembre, octubre i parteix molt del que ens demanen les famílies no, a vegades som

els professionals els que els hi decidim la necessitat al altre és que li falta la llar, li falta això. EPI4 AE- 5:15

[7] Per tal d'adaptar els processos d'acompanyament a les necessitats i les capacitats de la diversitat de persones i situacions que acompanyen, els professionals necessiten dotar-se de *mètodes de treball i tècniques diverses*, com la mediació, l'escolta activa, educació de carrer, entre moltes altres.

A nivel de casal, también se ve mucha mediación, Itaca hace como de intermediario, lo del centre obert, que son niños más en seguimiento, siempre hay un referente en cada grupo. EPI6 AE - 9:74

Creo que lo que se detectó al principio es que había muchos niños en espacios públicos que estaban sin padres o estaban mucho rato en espacios públicos sin tener un referente adulto. Eso tenía unas consecuencias y entre esas una conflictividad bastante fuerte, así que se pensó en la educación de calle para ofrecer la alternativa de ocio que pudiera abrir maneras diferentes de convivir en la misma plaza, y por otra parte acompañar a los niños que estuvieran solos, por así decirlo, ha ido cambiando con el tiempo, el origen sigue siendo parte de los objetivos del proyecto, pero el objetivo general es intentar desarrollar relación y convivencia multicultural, es un barrio muy pequeño y hay mucha gente, y lo que se ve mucho es coexistencia, y no convivencia. EPI6 AE - 9:5

[8] Un vuitè element identificador de l'acompanyament a l'AEI es la *transversalitat* de la seva aplicació. És a dir, una metodologia aplicable a la resolució de situacions relacionades amb la diversitat dels àmbits de la vida de les persones i les comunitats.

El procés d'acompanyament es realitza mitjançant propostes de treball a nivell individual i grupal, proporcionant les eines necessàries per a facilitar la inserció laboral, millorant les seves condicions

per accedir al mercat laboral, treballant les competències bàsiques i transversals, ajudant a definir i desenvolupar el seu projecte professional i de vida, potenciant l'autonomia i la pròpia responsabilitat vers aquest. AEI_Memoria 2012 - 23:43

[9] El *treball compartit* entre els diferents agents de la comunitat, en la que infants i adolescent viuen, creixen i es desenvolupen es essencial per a poder cobrir els diferents espais de desenvolupament i generar resposta a les necessitats que es donen, especialment en espais no coberts per llei, es a dir aquells als que necessàriament l'administració no ha de donar resposta.

Primer de donar resposta al que esta passant quan els nens i joves surten de l'escola, o sigui, fora de l'horari escolar. Quan no hi ha cap adult que estigui present, per tant aquesta posició és reconeguda per les vuit escoles públiques i concertades, vull dir, les vuit escoles públiques i concertades reconeixen a Itaca com l'element clau. EPI1 AE - 7:11

5.8.2 Tipologies de l'acompanyament

De les aportacions recollides podem identificar a l'AEI l'acompanyament orienta a tres grans àmbits:[1] l'acompanyament social: treball amb les persones i grups amb dificultats que te com a màxim objectiu assolir la seva incorporació a la societat; [2] acompanyament educatiu i [3] acompanyament terapèutic. S'han identificat en relació a l'AEI les dues primeres tipologies.

La primera de les tipologies, l'*acompanyament social* sol tenir una dimensió de caràcter individual i orientat a que la persona acompanyada adquireixi eines per a responsabilitzar-se del seu procés de vida. Aquestes eines estan orientades per tant a l'autonomia personal a nivell emocional, laboral i social que han d'afavorir processos d'incorporació social òptims.

Aquí hi ha moltes famílies que es dediquen al tema de la neteja o de la cuina i famílies que no estan en els treballs et diuen el mateix o que cobren una misèria, perquè cobrar dos euros per anar una hora. Perquè no intentem des d'aquí donar en grup aquest volum de famílies que treballen a formar-les o explicar com es podrien ajuntar. Crear una associació perquè elles mateixes puguin fer. Si que tot acaba sent diners, però pensàvem, doncs potser des d'aquí se'ls hi pot orientar com a mínim. EPI4 AE - 5:113

La finalitat del projecte és aconseguir que els joves que tornin al sistema educatiu formal, o que accedeixin a algun tipus de formació, que els permeti iniciar i desenvolupar un projecte laboral a curt mig termini. D'aquesta manera, el projecte planteja un procés de treball entorn a les competències bàsiques, així com a l'autoconeixement i l'autoestima, fomentant una confiança i seguretat en un mateix. Paral·lelament els joves treballen en un projecte laboral a curt i mig Termini. AEI_Memoria 2014 - 24:53

L'acompanyament educatiu possibilita aprenentatges concrets, però també es pot orientar a treballar aspectes més generals i globals del *desenvolupament personal* com per exemple la capacitat de decisió, el descobriment de les capacitats personals,...

Nosaltres no treballem amb fitxes treballem a partir de conèixer, de l'experimentació de quines necessitats pot tenir el nen. Doncs potser un dia fas una experimentació increïble i resulta que només vol jugar fent caixons doncs, té la seva necessitat i està aprenent igual, és l'únic acompanyament que li fem. EPI4 AE - 5:104

Capítol VI: Anàlisi i discussió de resultats Cas III Fundació Pare Manel

En aquest capítol es relata l'accés a l'escenari de la Fundació Pare Manel (FPM) amb l'entrada i l'estada a l'entitat, que inclou la recollida de dades a través de les tècniques previstes al capítol III.

Com en el cas anteriorment analitzat, finalitzada l'etapa de recollida de dades s'ha portat a terme l'anàlisi de les dades sobre les característiques que els participants a l'estudi aporten en relació al model de lideratge social de l'entitat, orientat aquest al creixement personal, a la construcció de ciutadania, a la promoció de la participació institucional i social, al foment de l'apoderament comunitari i a la promoció de la cohesió social en el marc de l'acció social i educativa mitjançant el treball comunitari i l'acompanyament educatiu.

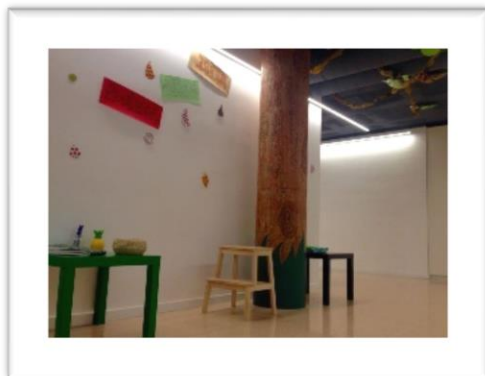
6.1 Accés a l'escenari i desenvolupament de la recerca

6.1.1 Primer contacte i entrada

El primer contacte es va realitzar via telefònica amb una persona membre del patronat de la Fundació que conec per haver coincidit fa uns anys en un espai de treball vinculat a la formació d'educadors en el lleure educatiu. Una persona que porta molts anys vinculada a l'entitat al haver participat com a infant en la mateixa i que durant molts anys va formar part de l'equip tècnic de la Fundació. Aquest primer contacte es va portar a terme al mes de juliol de 2015. En aquell moment els professionals de la Fundació i concretament de l'àrea d'infància i adolescència estaven centrats en la preparació de les activitats d'estiu. Per això vàrem acordar que jo els feia arribar la proposta de col·laboració via correu electrònic (Annex 4) per tal que la poguessin valorar i ens vam emplaçar a parlar al mes de setembre per tal de valorar la seva participació i concretar-la en cas que la Fundació donés el seu vist i plau.

Al mes d'octubre vàrem tenir una segona conversa telefònica en la que es va confirmar la participació de la Fundació Pare Manel a la recerca i vàrem acordar una reunió al territori per a concretar la col·laboració i conèixer els espais d'intervenció i treball. Aquesta trobada es va realitzar el dia 12 de novembre de 2015. En un primer moment vaig explicar la recerca i el disseny de la mateixa fent especial esment en la finalitat i els objectius de l'estudi, en el plantejament metodològic, en la implicació de l'entitat en l'estudi. Vam acordar poder realitzar una entrevista amb els responsables de l'Equip d'Infància, Adolescència i Famílies. El mateix dia vaig poder conèixer alguns dels espais on la Fundació realitza les seves activitats així com el local de la seu social. També en els diferents espais vàrem coincidir amb alguns dels professionals amb els que després he anat coincidint en la fase de treball de camp.

Imatge 4. Fundació Pare Manel

En dia 22 de desembre de 2015 a la seu de la Fundació, es va portar a terme l'entrevista amb els responsables de l'Equip d'Infància, Adolescència i Famílies i la representant del Patronat. En aquesta segona entrevista es va explicar la recerca i el disseny de la mateixa fent especial esment en la finalitat i els objectius de l'estudi, en el plantejament metodològic, en la implicació de l'entitat així com en la calendarització de les accions de recollida de dades.

Una vegada contextualitzat l'estudi, em va explicar l'organització i oferta actual de programes i accions que la Fundació està desenvolupant actualment amb infants, adolescents i joves (Annex 4). A partir d'aquesta aproximació a la realitat vàrem acordar els espais i programes en els que centràriem les observacions i les actuacions per a la recollida de dades. Així com el possible calendari per a la realització de les mateixes (gener-març 2016).

Des del primer contacte amb els membres de la Fundació, així com en totes les entrevistes i trobades amb els diferents professionals i membres de la Fundació amb els que he anat contactant i treballant pel procés de recollida de dades, tots ells s'han mostrat molt propers i facilitadors de la informació i dels processos que s'han anat acordant.

Els escenaris directes d'observació i recollida de dades s'han organitzat segons la següent categorització: organització, activitat de caràcter ordinari, activitat de caràcter comunitari, que es concreten en:

Taula 62. Escenaris d'observació

	Programa	Escenari
Organització	Equip d'Infància, Adolescència i Famílies	Reunions equip infància
Activitat de caràcter ordinari	Centre obert	- Joves col·lectiu premonis - Joves programa inserció laboral - Centre oberts adolescents
Activitat de caràcter comunitari	Programa Aprenentatge Servei	Barri

Font d'informació: professionals de l'entitat i de la comunitat, adolescents i joves

6.1.2 Actuacions realitzades

A continuació es mostren de forma detallada les actuacions realitzades:

Taula 63. Actuacions realitzades

Gener – abril 2016, juny 2018	
FUNDACIÓ PARE MANEL	
Presentació i entrada a l'escenari. Recollida informació anàlisi documental	
<ul style="list-style-type: none"> - Entrevista inicial amb els responsables de l'Equip d'Infància, Adolescència i Famílies - Recollida documental inicial 	
Anàlisi documental	<ul style="list-style-type: none"> - Pla estratègic - Projecte Educatiu - Projectes Socioeducatius amb infants i adolescents des del lleure - Memòries
Entrevistes	<p>Agents clau de l'entitat</p> <ul style="list-style-type: none"> - President del patronat i membre fundador de la Fundació Pare Manel - Coordinadora Equip d'Infància - Coordinador àrea adolescència - Educador Fundació Pare Manel - Projecte inserció laboral amb joves - Gerent de la Fundació Pare Manel <p>Agents clau de la comunitat</p> <ul style="list-style-type: none"> - Coordinadora Pla Comunitari Verdum - Director escola Antaviana - Educadora Serveis socials de Verdum - Treballadora social Serveis socials de Verdum
Observacions	<ul style="list-style-type: none"> - Reunió equip infància - Activitats CO Adolescents - APS
Qüestionaris	<ul style="list-style-type: none"> - Joves col·lectiu premonis - Joves programa inserció laboral - Joves CO
Grups de discussió	<ul style="list-style-type: none"> - Alexia Cañamares, coordinadora i educadora del Centre Obert Muntanyès - Dani González, educador del Centre Obert Muntanyès - Adrià Ortiz, educador del Centre Obert Muntanyès - Ariadna Rodríguez, educadora del Centre Obert Muntanyès - Educadora

Les actuacions s'han portat a terme segons el disseny planificat en la reunió realitzada al novembre de 2015.

6.1.3 Recollida de dades amb les estratègies planificades

Taula 64. Recollida de dades amb les estratègies planificades

Documentació	Observacions	Entrevistes	Qüestionaris	Grups de discussió
Ideari Estatuts Pla estratègic RRI Projecte Educatiu Projectes Socioeducatius programa infància i joventut Memòries Vídeos entitat o projectes	Activitat de caràcter ordinari: 3 Activitat de caràcter comunitari: 1 Reunions: 3	Agents clau de l'entitat: 5 Agents clau comunitat: 4	Adolescents i jove: 30	Professionals: 5

A continuació es presenten els resultats de l'anàlisi qualitatiu i quantitatiu.

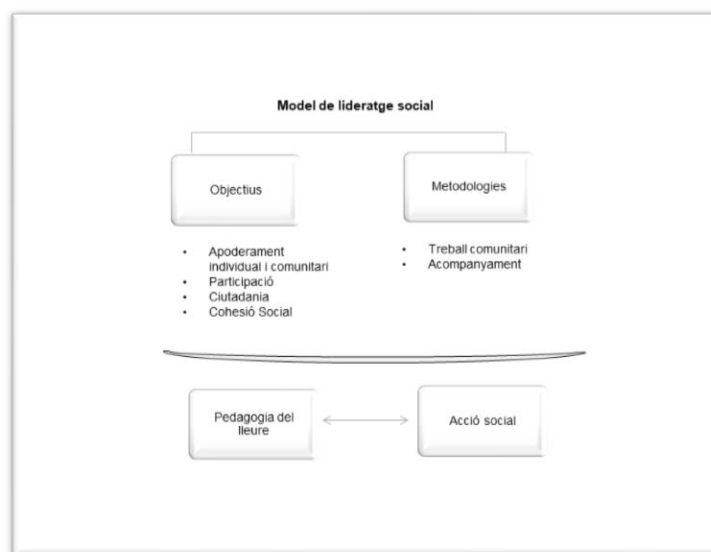
En relació a l'anàlisi quantitatiu, com ja s'ha descrit al capítol de metodologia, s'han recollit dades a través d'un qüestionari a participants (joves de 16 a 22 anys vinculats a l'entitat: participants, voluntaris, educadors) de les entitats estudiades. Els resultats aporten evidències sobre la percepció dels joves respecte a les tres grans dimensions de l'estudi: Model de desenvolupament comunitari, Lideratge i Pedagogia del lleure.

En relació a les dades quantitatives, es mostra l'anàlisi dels descriptius (mitjanes i desviacions estàndards) a partir dels indicadors del qüestionari en el que han participat joves de l'entitat.

En relació a les dades qualitatives s'ha portat a terme un anàlisi de contingut.

Les dades QUAN i QUAL es presenten a partir dels elements que configuren el model de lideratge social que es presenta en aquesta recerca. Apoderament individual i Comunitari, Participació institucional i social, Construcció de ciutadania, i Cohesió Social. Finalment, aquest capítol recull les aportacions relacionades amb les metodologies principals del model esmentat: Treball Comunitari i Acompanyament Educatiu.

Figura 23. Model del lideratge social cas III

En un primer moment d'aquets capítol es presenta una descripció que recull com l'activitat educativa de la Fundació Pare Manel evoluciona des dels inicials programes i accions de lleure educatiu cap a programes i accions d'acció social en sentit ampli, com a resposta a les necessitats del territori. En un segon moment es presentem les dades aportades en relació als objectius del model de Lideratge Social: Apoderament Individual i comunitari, Participació institucional i social, Construcció de ciutadania, i Cohesió Social. Finalment, aquest capítol recull les aportacions relacionades amb les metodologies principals del model esmentat: Treball Comunitari i Acompanyament Educatiu.

6.2. Del lleure a l'acció social

La Fundació Pare Manel, tal com la coneixem actualment, neix l'any 2004 però no és l'inici de l'acció educativa de l'entitat al barri del Verdum de Barcelona, que apareix a mitjans dels anys 70 de la ma dels seus fundadors: el pare Manel Ponsa, i la monja javeriana Luisa Alba.

La Fundació Pare Manel, com entitat amb NIF propi, neix l'any 2004, com a fundació, però no és l'inici de l'acció educativa de la fundació. La fundació, té un pare fundador que és el pare Manel Ponsa, el pare Manel i després la Luisa Alba, que és una javeriana que va morir al 2011 i ells diguéssim que són els fundadors de tot el que hi ha fins ara. EPPM8

El Pare Manel arriba a Verdum entorn l'any 1976 i ja en aquell moment, comença a treballar amb nanos de carrer, "con los chicos de la calle", ja com a capellà. A mitjans dels anys 80 la Luisa Alba liderava el projecte OBINSO (Fundació Obra d'Integració Social) que gestionava pisos per a nois amb trajectòries delictives. Al finalitzar la seva trajectòria laboral inicia la col·laboració en el barri del Verdum, (finals dels anys 80/ principis dels 90) moment en el que el Pare el Manel inicia un procés de treball amb un grup de persones joves del barri vinculades a projectes d'acció social com els menjadors de Roquetes, motivades per l'acció social i educativa.

Cinc anys abans d'arribar aquests barris jo ja anava a la presó, als 70. Llavors el que explico sempre, repeteixo això perquè penso que és bastant gràfic, llavors arribes aquí i comences a jugar amb els nens i a veure els nens de carrer que eren els mateixos que dins d'uns anys jo veia a la model, a la galeria de joves. I vaig pensar el que tenim que fer és treballar per a que la gent no entrin a la presó. Doncs això, no fa falta fer màster ni, lumbrera, ni profeta ni divino, educació i treball. I sobretot amb,... s'arranca amb la infància però per a mi l'assignatura sempre pendent és els joves i mira ara ja fa uns anys que gracies al Jose, l'Ivan i la Marta doncs tenen un projecte dintre dels joves. EPPM3 AE- 8:2

L'any 1993 es crea l' associació grup Muntanyes. Uns anys abans el Pare Manel va iniciar el projecte de futbol la Muntanyesa, equip de futbol que és l'origen del Muntanyes. A partir d'aquest moment i comptant amb la col·laboració de grups de veïns i veïnes amb una forta vocació social, acció vinculada a les parròquies que comencen a conèixer al pare Manel i comencen també a estructurar activitats adreçades a la infància. És a partir de l'activitat de lleure educatiu, que es portava a terme els dissabtes, que comencen a haver algunes tardes de reforç escolar i finalment es crea l' Associació grup Muntanyes juvenil. Aquesta entitat es reformula l'any 1998 com associació de caire general i aleshores s'estructura el que es l'esplai: activitats diàries, amb dues o tres persones alliberades.

La creació del Muntanyes, va respondre a si m'organitzo una mica més podrem arribar a més nanos, així com la Fundació, és crea per agents externs, diguem-ho així, el començar l'esplai de dissabtes i tardes és perquè aquí es troben tres o quatre persones que tenen ganes de fer coses, que tenen una vocació social i que comencen a fer reforç escolar per les tardes. Un parell d'ells, estaven vinculats a la Salle i aleshores la Salle va ser inicialment una cantera de voluntaris de gent de 18, 19, 20 anys i més joves fins i tot que es comprometen i comencen a estructurar això. EPPM8 FPM

El projecte s'inicia als locals de la parròquia del carrer Sant Sebastià, i també s'inicia el projecte de colònies d'estiu, de setmana santa i als casals d'estiu, projectes tots ells que

es porten a terme amb recursos molt reduïts, però amb una gran capacitat de vincular persones que, a través de processos de voluntariat, van generant nous projectes (esplai de caps de setmana, reforç educatiu, activitats de vacances,...).

Com al 80 i algú apareix l'Anna Hugas, sort d'ella, que si que comença a estructurar, per a que si que tenim subvencions i histories, i es crea l'associació Muntanyes. Que en realitat és el nom de l'entitat. EPPM3 FPM- 8:5

Els inicis del projecte estan vinculats a la detecció de necessitats que els seus promotors realitzen i a la generació d'iniciatives socioeducatives, adreçades a la infància i a les seves famílies per a possibilitar una millora en els seus processos de vida.

Això és va articulant cada cop més i aleshores el Manel comença a ser més famós, també a un nivell gent amb recursos econòmics que comencen a estar darrera del Manel. El festival Pare Manel, que ja portem 21 anys, va ser arrel que no podíem pagar unes colònies. Vam anar de colònies i no vam poder pagar la casa i aleshores el Pepe Rubianes va dir, jo et munto un festival i amb això pagues la casa de colònies. Aleshores aquesta confluència de circumstancies, d'una banda que a nivell de territori tenim un grup de voluntaris, tres persones alliberades, disposem d'uns locals, activitats diàries... a nivell de serveis vinculació amb serveis socials, amb el món de la presó i que el Pare Manel, comença a ser més famós, una mica va ser un punt de "despegue". EPPM8 FPM

Bueno, educar estar pels nens i els joves i de rebot amb les famílies. Clar nosaltres històricament, hem invertit molts diners en ajudar directe o indirectament a les famílies. Jo recordo aquí amb la Lluïsa, quan vam començar a connectar amb el col·legi Marina, que és un dels tres col·legis fonamentals la directora era una "tia" genial. Jo li vaig dir cap nen sense menjar, sense menjar no. No hi havia tantes facilitats de beques llavors. Ella hem deia al final, mira Manel m'has de portar quinze mil pessetes. Llavors jo anava als amics i anava a demanar diners per d'alguna manera per pagar això no. D'aquí també ve en part d'aquesta manera d'operar, de dir home Manel organitzat. EPPM3 FPM - 8:8

Iniciatives socioeducatives que es fan possible a partir de la vocació de servei dels fundadors d'aquesta iniciativa socioeducativa i també gràcies als voluntaris i als col·laboradors motivats per la cerca de la justícia social al barri i per la voluntat d'aportar propostes educatives als infants i joves per a transformar unes històries de vida, marcades per la delinqüència i la manca de recursos.

És veritat que hi ha un tarannà i una manera de fer que és la manera Lluïsa, que és per opció personal i històrica. Venen aquest barri a treballar per determinació històrica, amb els delinqüents, amb el "kinki" i després el fet de que el Manel als volts dels 80 connecta amb una gent d'aquest barri que té ganes de fer coses per lo social. Aquestes tres o quatre noies tenen més capacitat d'organització i diuen això Manel li hem de ficar una mica de cara i ulls. Jo penso que el Manel, i molts de nosaltres, aquests que som històrics, segurament si haguéssim sabut que tindríem aquest tinglao, igual no empezamos, o l'hauríem fet diferent. EPPM8 FPM

L'any 2004 l'entitat decideix fer un canvi de figura jurídica, amb l'objectiu de reforçar i visualitzar la institució a nivell administratiu i també a nivell social. Passant, per tant, d'associació d'utilitat pública a Fundació. Un procés que es va iniciar al 2000 i que es consolidarà al 2004 amb la creació de la Fundació Pare Manel. Un altre moment de canvi important es donarà a l'any 2012, quan l'entitat s'endinsa en un procés de reflexió interna a partir d'un pla estratègic. Aquest procés ve motivat per l'increment de locals i pressupost, així com per la consolidació del procés de professionalització on l'entitat requereix d'una nova forma d'organització interna.

Actualment la FPM es percep com a una entitat sòlida, tant a nivell de recursos econòmics, com d'infraestructura i també humans, així com també a per la incidència social dels projectes socioeducatius a la comunitat.

És una entitat amb solidesa. Això es lo que definiria una entitat solida i amb uns projectes consolidats i sòlids. I jo crec que es fa una bona intervenció amb les famílies i amb els nanos. Jo crec que si, que estem molt arrelats al territori que som un referent també per la resta de entitats i per tots el recursos de educació i d'acció social i educativa. EPPM8 FPM

Així mateix també es percep actualment en un moment de transformació i de canvi de paradigmes d'actuació educativa (d'assistencialisme a participació social) i també el repte de no perdre el seu projecte missional centrat en l'acció social i educativa amb infants i famílies.

I també amb un perill que es que volem fer-ho tot [...] I en aquet moment en que Barcelona i el "Eix Besós" nos estan lloviendo los millones por todos los lados, jo crec que el perill ara per ara i en els propers quatre anys es que ens perdem amb l'amplitud de possibilitats que tenim. EPPM8 FPM

La Fundació Pare Manel (FPM) emmarca la seva acció socioeducativa en el lleure. Es consideren una entitat especialitzada en el marc de l'Educació Social, que desenvolupa la seva acció principalment en el temps de lleure dels infants i adolescents i on l'educació en el lleure esdevé una de les principals eines educatives amb les que acompanyen als infants, adolescents i a les seves famílies.

L'eix central és el Centre Obert que és un servei d'atenció a la infància i a l'adolescència i les seves famílies on es desenvolupa una tasca educativa i preventiva des de la vessant de l'educació social especialitzada durant el temps lliure dels infants i adolescents. FPM_Projecte CO 13-14 - 3:7

L'acció educativa engloba un ampli conjunt d'àrees d'acció que passen per la cobertura del temps del lleure setmanal (horari extraescolar de dilluns a divendres), pel suport formatiu amb el reforç escolar, per l'escola esportiva de futbol sala, pel temps lliure educatiu en cap de setmana i, finalment, per la participació i la dinamització comunitària del territori. FPM_Projecte CO 13-14 - 3:10

Les principals característiques d'aquesta modalitat pedagògica als programes que la Fundació Pare Manel porta a terme per a afavorir un desenvolupament integral (bio-psico-social) de les persones que participen, són: a) la importància del grup i de les relacions, b) Existència d'un projecte compartit i c) la participació en la gestació i la gestió del projecte.

Les activitats de lleure faciliten la creació d'espais de relació proper, on es genera confiança i vincle. Un vincle que els permet crear un clima adient pel creixement dels infants i, també per a la detecció de situacions de risc que requereixen d'intervencions professionals, oferint espais segurs d'acompanyament als infants i adolescents i a les famílies per a la criança responsable dels fills/es.

El lleure és un espai idoni per relacionar-se amb els infants i joves des de la proximitat i la complicitat. Amb l'establiment de la relació afectiva, apostem per l'acompanyament integral als nens i les nenes i les seves famílies, detectem situacions de risc, oferim suport i potenciem el desenvolupament ple de la persona. FPM_memo 2009 - 24:2

A continuació presentem els resultats obtinguts a partir de les aportacions dels participants en relació als principals objectius i metodologies que la Fundació Pare Manel (FPM) ha utilitzat i segueix fent-ho i que expressen el model de lideratge social, que aquesta entitat està oferint a la societat i que és l'objectiu d'aquest estudi. Els objectius del model de lideratge social són: Apoderament individual i comunitari, Participació institucional i social, Construcció de ciutadania i Cohesió Social i les metodologies: Treball Comunitari i Acompanyament Educatiu.

6.3 Apoderament individual i comunitari

L'apoderament, com ja hem descrit en els casos anteriors, s'entén com un procés orientat a la capacitat de control de les persones, organitzacions i comunitats.

Presentem aportacions relacionades amb l'apoderament a la FPM a partir de tres apartats: En primer lloc es mostren els resultats obtinguts a partir de les aportacions dels participants i de l'anàlisi documental de l'entitat sobre l'apoderament individual a partir de tres aspectes: a) desenvolupament del pensament crític, b) experimentar un oci creatiu i alternatiu i c) el lleure educatiu i l'acció social com a factors de protecció davant de l'aïllament social. Finalitzarem l'apartat assenyalant una sèrie de reptes que els participants a l'estudi destaquen en relació al treball del creixement personal a la FM. En segon lloc es mostren les aportacions relacionades amb l'apoderament comunitari s'ordenen a partir de la presentació d'una sèrie d'efectes del mateix en relació a la construcció de capital social i els reptes identificats. En un tercer apartat es presenten una sèrie de variables i d'indicadors que ajuden a delimitar i configurar l'apoderament individual i l'apoderament comunitari. Aquestes variables i indicadors s'han identificat a partir de l'estudi *El empoderamiento de los jóvenes: Análisis de los momentos, espacios y procesos que contribuyen al empoderamiento juvenil* (MINECO – Programa estatal de I+D+I retos de la sociedad 2013).

6.3.1 Apoderament individual

[1] Desenvolupament del pensament crític

Abans d'entrar en aquest aspecte cal destacar com una característica rellevant de la intervenció que es porta a terme a la Fundació Pare Manel, especialment en el programa del centre obert i en les activitats de lleure (casals d'estiu, colònies,...), és el fet que l'eix central de la mateixa és la persona com a ens individual. A partir dels programes i projectes que la Fundació porta a terme es treballa per la promoció de l'infant, pel seu creixement personal i per la seva incorporació social, aportant eines i facilitant els aprenentatges necessaris per assolir aquestes fites.

Des del Centre Obert de la Fundació Pare Manel apostem per una socialització àmplia, plural, flexible, diversa, capaç de produir models d'integració i de convivència positiva, on cada infant i adolescent pot realitzar un procés educatiu personal que comparteix amb altres infants i adolescents amb els educadors i educadores que els acompanyen en tot el seu itinerari, així com amb la realitat territorial de Verdum-Roquetes. FPM_Projecte CO 13-14 3:8

A l'estiu fem casal de juliol i casal d'agost. Al casal de juliol si que venen més nens, o sigui venen els nens que atenem durant tot el curs i al casal d'agost no només, ja es com que es prenen el mes de vacances. El mes de l'agost és més derivats de serveis socials i només venen nens que han de venir amb una carta derivats de serveis socials. Per tant, al final amb els nens que treballem

tot el curs, el treball com que es tanca al juliol i, l'agost és un casal diferent, la feina la fem igual i al final l'equip que prepara és el mateix. Però és diferent perquè són nens potser que, hi ha una part o un percentatge que si que són nens nostres de tot el curs, però un altre percentatge bastant ampli, són nens que els veiem una vegada a l'any, que és d'agost a agost. EPPM5 AE - 10:20

En relació al *desenvolupament del pensament crític*, mitjançant les activitats de lleure els educadors aborden les necessitats detectades en els diferents grups, que són diverses i particulars de cada un dels col·lectius amb els que es treballa des de la FPM. A través de les activitats de lleure es desenvolupen accions educatives, que potencien la reflexió i la presa de consciència sobre aspectes relacionats amb l'educació sexual o la gestió emocional i es facilita la cohesió grupal o el coneixement de l'entorn.

Dintre del lleure fem activitats que depèn de la necessitat, cada any, del grup però pel que detectem any rere any com a mancança o com a necessitat a treballar com a grup, doncs hi ha temes de sexualitat, de gestió de les emocions, de cohesió de grup, de conèixer l'entorn i el territori, també què passa quan acaben aquesta franja de 16 anys; poder derivar, poder veure que aquest jove s'ha arrelat al casal de joves de Roquetes. P 9: EPPM4 AE - 9:5

Les activitats de lleure permeten potenciar l'autonomia personal i la capacitat d'autocrítica, dos elements essencials per a desenvolupar l'autonomia necessària per a liderar el propi procés de vida. Aquest és un aspecte molt rellevant a la FPM, ja que treballa amb una població de context sociocultural i econòmic baix amb alts índex d'atur, de consums de tòxics, de fracàs educatiu,...)

Jo crec que si que ho tenen present també, passa que pel tipus de població que tenen també és un tema important per l'entitat perquè verdaderament el Verdum hi ha una població molt empobrida, però no només econòmicament, si no empobriment en tots els nivells i clar els canvis de la població a Nou Barris és una cosa molt lenta. Jo sempre parlo, els meus companys estan farts de sentir-me, parlar sobre els fills dels yonkis del Verdum que els estem atenent nosaltres, ara ja comencem a atendre als nets i clar vas canviant de generacions però les empremtes que han deixat les drogues són molt profundes i són una població que costarà que canviï. EPPM7 AT - 12:36

[2] Experimentar un oci creatiu i alternatiu

Un segon element fa referència a com l'entitat promou experiències d'*oci creatiu i participatiu* que permeten que els infants i joves puguin gaudir d'un oci no consumista, creatiu i promovent la participació dels infants i adolescents. Un oci que ajuda a que els participants es vinculin al territori i a l'entitat. D'aquesta forma, al llarg dels anys de participació a la mateixa els infants i joves van desenvolupant el sentiment de pertinença necessari per a poder esdevenir agents actius del territori.

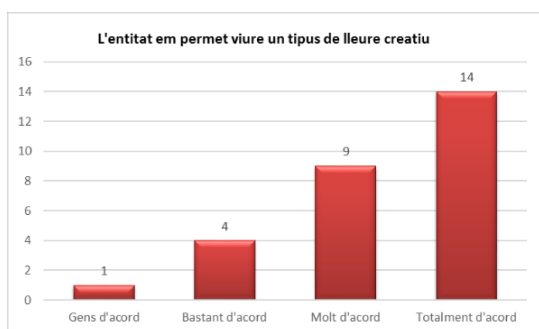
Estan vinculats, molt fortament hi ha que perduren en l'adolescència i la joventut n'hi ha que acaben sent monitors. EPPM7 AT - 12:17

També els tenim a la fundació Pare Manel que hi fa futbol aquí. I *aleshores* doncs com són ells mateixos els que fan el futbol els hi diem, aquest nen l'heu de becar o aquest nano hauria de venir pagant menys, o sigui hi ha tota una sèrie de convenis que a vegades són no escrits però que funcionen molt bé. EPPM1 AT - 35:12

Els joves enquestats al ser preguntats sobre si "l'entitat em permet viure un tipus de lleure creatiu", entès aquest com a espai educatiu que apodera i permet que els participants puguin desenvolupar el pensament crític, el criteri i el debat independent, podem ressaltar (gràfic 95) que el valor que aglutina més respostes és "totalment d'acord" [14/28], és a dir, un 50% de les respostes s'aglutinen entorn el mateix. Percentatge que arriba fins al 82% si agrupem les respostes del valor esmentat i del

valor “molt d’acord”. Així doncs els joves enquestats consideren que la seva vivència de lleure creatiu a la FPM ha estat molt satisfactòria.

Gràfic 95

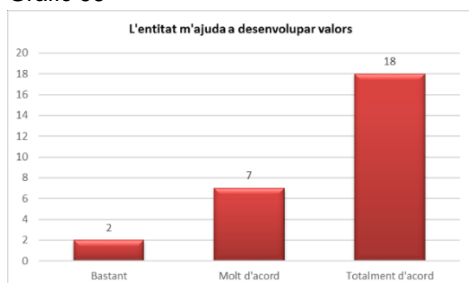
[3] El lleure educatiu i l’acció social com a factors de protecció davant de l’aïllament social

Finalment, en relació al lleure educatiu i l’acció social com a *factors de protecció davant de l’aïllament social*, la FPM té com a una de les seves principals finalitats oferir a infants i adolescents de famílies que viuen amb grans dificultats socials, un espai de creixement personal i social que els possibiliti una major integració social i un increment de relacions positives.

Un tret diferencial dels nostre projecte és que volem ser un servei per a la infància i l’adolescència per a tot el barri i, per tant, malgrat tenir una atenció especialitzada cap al col·lectiu de nens/es més vulnerable, vetllem per ser un centre esportiu inclusor. És a dir, que doni cabuda a tots els perfils d’infància de la nostra zona. P15: FPM_FUTBOL SALA SOCIOEDUCATIU 2015 - 15:8

En relació al creixement personal que els joves perceben haver rebut en participar a les activitats i projectes de la FPM, aquest el podem descriure com a molt positiu en relació al desenvolupament de valors, un valors compartits i que construeix identitat individual i també identitat col·lectiva, a partir dels valors compartits. Les respostes s’agrupen vers el valor “totalment d’acord” [18/27] i “molt d’acord” [7/27]. Els dos valors per tant reuneixen un 92,5% de les respostes recollides. D’altra banda, només dos dels participants valoren aquest ítem amb la categoria bastant i cap d’ells ho fan amb les dues categories que mostren un grau d’acord menor. Així doncs, els joves consideren que participar en la FPM els ha permès construir la seva identitat personal i reforçar el seu procés de creixement individual i social.

Gràfic 96

[4] Reptes

Destaquem dos reptes que han estat recollits en el treball de camp i que s'emmarquen en aquest apartat, per ser l'educació en el lleure un dels trets identificadors que més es repeteix tant en les entrevistes com en la documentació analitzada. Un primer repte està relacionat amb la necessitat de trobar recursos de caràcter estable que possibilitin donar continuïtat a projectes portats a terme per la Fundació. L'entitat és valorada per la seva capacitat d'aglutinar a infants, adolescents i joves del territori i especialment per ser una potent eina de transformació social, de generació de compromís, d'incorporació d'hàbits saludables i de creació de xarxes de relació i suport, com es el Club esportiu Babar, entre altres activitats.

Babar és un projecte que es tira endavant perquè la Fundació ho vol tirar endavant, a nivell de finançament accedeix a molt pocs recursos, i de fet ara estem fent una certa reflexió de que potser fins ara hem posat molt el valor en l'esport i que potser hem de posar el valor en un altre lloc perquè no estem trobant espais per finançar-lo. S'ha fet gran, em sembla que son dinou equips molts d'escoles, de lligues escolars i ens costa sostenir-ho. EPPM10 AE - 6:27

El segon repte, està vinculat al model d'intervenció. Són diversos els testimonis interns i externs que fan referència al model assistencialista que ha caracteritzat i en certa mesura continua fent-ho l'entitat. Però també son rellevants les veus que consideren que s'està fent un gir cap a models educatius més participatius i/o comunitaris, per tant, es valora i es mostra com d'especial importància el repte de consolidar aquest model com a eix de la intervenció de la Fundació Pare Manel.

Crec que ara estem en el moment aquest de congeniar la tradició de les coses a fer, que són un valor molt gran jo crec el de la proximitat, una altra cosa és que jo pugui qüestionar si és més o menys assistencial, però la proximitat i la referència pròxima jo crec que és molt important, per fer aquest salt, d'aquesta part que és injusta dir-li així, d'un model més assistencialista de l'acció a un model més transformador que és molt més complex, que se'ns escapa molt més de les mans, que té moltes més derivades, però que la inquietud està present en l'equip i que per tant explorem cap a on poden anar. EPPM10 AE - 6:6

El lleure educatiu i l'acció social poden ser activadors especialment importants pel potencial de promoció social que tenen i aporten a la societat a l'hora d'afavorir el pas de models assistencialistes a models d'intervenció que promouen la participació i l'apoderament de les persones i les comunitats.

6.3.2 Apoderament comunitari

[1] L'apoderament comunitari i els efectes en la construcció de capital social

Presentem aquesta informació a partir de 5 aspectes: Apoderament comunitari i capital social per a la millora de les condicions de vida i l'accés a recursos de la comunitat; Apoderament comunitari i capital social per a l'enfortiment del subjecte polític, la participació democràtica i per a la transformació social; Capital social com a construcció de xarxes associatives que donen suport o col·laboren en els propòsits de la comunitat; Apoderament comunitari que promou activisme en la comunitat i Reptes.

- a) La FPM en la seva tasca d'acompanyament a les famílies i als infants i joves dels barri de Verdum i Roquetes incorpora com element essencial dotar a la ciutadania d'eines i recursos de comunicació i d'acompanyament emocional, entre altres, que els permetin desenvolupar-se de forma autònoma i sota paràmetres de qualitat.

Pel que fa a la millora de les condicions de vida que repercuteixen en ells mateixos i en la comunitat en general, un dels aspectes essencials fa referència a l'apoderament de les famílies en relació a l'atenció i la cura dels seus fills/es.

Tampoc és que siguem tan experts en tot això, intentem donar eines, però sobre tot apoderar les famílies. És difícil educar segons quins adolescents, és difícil educar segons qui i tothom es pot equivocar, ens equivoquem nosaltres i s'equivoquen ells. Llavors pensem com podem acompanyar aquest procés d'habilitar parentalment a les famílies, però fem més tasca d'acompanyament, potser hi ha formacions concretes que podem oferir a les famílies. EPPM4 AE- 9:32

- b) La Fundació Pare Manel també cerca poder apoderar a la ciutadania, especialment als infants i joves, per tal que aquests puguin ser protagonistes dels seus processos vitals i puguin donar respostes de forma autònoma a les seves necessitats, produint capital social per a l'enfortiment dels subjectes.

Fundació amb un vincle molt gran amb el territori en el que està, de fet crec que existeix pel territori en el que hi és, que cerca formules d'un cert apoderament de la ciutadania però que potser encara no les ha trobat i per tant segueix un patró d'intervenció en uns formats força assistencials; d'atendre col·lectius més desprotegits com poden ser els infants i que aquest assistencialisme no dona tant per la vessant tècnica de com fem les coses sinó com s'entén que les fem i com les recolza la gent que ens ajuda a fer-les, com ens arriba ajut financer per exemple o ajut en format de voluntariat. EPPM10 AE- 6:1

L'interès social d'aquest projecte rau en el fet que molts dels usuaris que demanden participar en el projecte de Premonitors són joves del barri Verdum - Roquetes i el fet de participar en projectes com aquests els ofereix la possibilitat de ser referents positius i promotors de canvi. Aquest procés enriqueix al barri, ja que dibuixa un perfil de joves compromesos, amb interessos formatius i amb ganes de crear sinergies amb l'entorn més proper. FPM_Premonitors Nou Barris - 18:3

- c) En relació al desenvolupament de *xarxes associatives* que donen suport o col·laboren en els propòsits de la comunitat, la Fundació Pare Manel ha estat i continua sent al territori un agent actiu i decisiu per l'enfortiment del teixit associatiu que treballa per a la promoció dels drets cívics i la reducció de les desigualtats socials.

Treballa amb les entitats del barri i tal; ja fa molts anys que vam descobrir que la fundació Pare Manel té una sèrie de funcions tant durant el curs, però també extraescolarment sobretot també durant el curs però sobretot a l'estiu, que hi han un tipus d'activitats dels quals molts alumnes nostres se n'estaven beneficiant. EPPM1 AT - 35:2

La seva voluntat de coordinar-se amb serveis socials i que siguin ells els que ajuden a dir si o no a un criu quan no hi ha cabuda per a més. Aleshores ara el fet que aquests nens hagin passat per la comissió social i per tant sapiguem que també depèn dels criteris que tenen els serveis socials per a que aquests nens puguin tenir o no tinguin aquest tipus de suport. A més a més que ells comptin amb serveis socials i que els serveis socials jugui aquest lloc, jo penso que és importantíssim. EPPM1 AT- 35:16

- d) Des de la Fundació Pare Manel es promou que els joves es vinculin a projectes de l'entitat i del territori una vegada finalitzada la seva etapa com a infants/adolescents. Una vinculació que cerca donar continuïtat al procés socioeducatiu que hi han realitzat i que també esdevé un element de compromís amb la comunitat. Poder avalar el treball portat a terme amb el col·lectiu jove, mitjançant la vinculació i el compromís dels joves amb la institució en la que han estat participant, en moltes ocasions durant tota la seva infància i adolescència i que també volen col·laborar en la millora del barri, indica que les persones han assolit alts nivells d'apoderament.

Un apoderament que els permet, en certa mesura, retornar a la societat allò que ells han rebut de la institució i continuar treballant conjuntament per oferir aquesta oportunitat a altres infants i famílies del seu barri.

Joves de 16 a 20 o 16- 18, però també hem arribat com als 20, perquè en principi lo dels 16 a 18 era perquè estiguessin en l'edat com de treure's aleshores ja el carnet de monitor de lleure, han hagut joves que s'han estat fins als 20. I la idea és fer com un acompanyament amb aquests xavals que tenen com unes motivacions per l'educació, o perquè han sigut xavals d'aquí i tenen això de, vull continuar aquí d'alguna manera i vull aportar el meu granet de sorra aquí a l'entitat i jo em vull quedar. EPPM5 AE-10:7

[2] Reptes

En aquest apartat es recullen alguns reptes que els participants en la recerca han suggerit te la FPM en relació a l'apoderament:

- Un primer repte està relacionat amb la construcció de xarxes associatives. Concretament, es destaca la importància de que els centres educatius i, per tant, també que la FPM esdevingui element essencial del lideratge associatiu comunitari.

Dins d'un punt que és capital, social i l'apoderament comunitari punt 3 que parlava dels lideratges de les xarxes associatives, parlava dels plans comunitaris. Nosaltres potser perquè ara venim d'un procés amb la Bofill, de l'Educació a temps complet, llavors parlàvem o pensàvem que potser aquest lideratge associatiu comunitari seria dels centres educatius o així ho enteníem també amb la tasca que fem nosaltres No te gaire sentit sinó anem amb la família i amb els centres educatius. GDPM1-01:12:13

- Un segon repte s'orienta a seguir potenciant la responsabilitat de les famílies en les activitats i decisions del centre. Una coresponsabilitat orientada a que aquestes puguin en primer lloc valorar els recursos que la FPM els ofereix i a la millora de la seva autonomia.

Vols participar?, doncs vine i et disfresses i us divertiú junts. I fer també la disfressa, que abans pot ser les disfresses les fèiem totes nosaltres pels nens i ara hem decidit, com has de venir amb la teva mare, i la mare també s'ha de disfressar o el teu pare, doncs que vinguin i les facin. GDPM1-01:28:58

I sobretot per dir-li, que si nosaltres a vegades fèiem les disfresses del grup i després en venien 12, les havíem de llençar. Perquè hem de llençar tantes disfresses, que després no utilitzar ningú si no has de venir?. Doncs, et compromets. Vindràs a la festa? A la rua? D'acord, t'apuntem. Que no vols venir, no passa res. No hi ha res obligatori, però ja no fem la disfressa, no la fem, tu no perds temps, nosaltres tampoc i el nen no sap si bé o no be, perquè a vegades pobres no saben si vindran ,no vindran. GDPM1-01:29:22

6.3.3 Variables i indicadors de l'apoderament individual i comunitari.

En aquest apartat farem referència als elements que s'han identificat al llarg del treball de camp com a necessària en relació a la construcció de l'apoderament. Són elements que cal potenciar i educar per a fer possible que aquest es produeixen i que presentem a partir de set variables (Autoestima, Autonomia, Capacitat crítica, Eficàcia, Identitat i coneixement comunitari, Meta aprenentatges, Participació, Responsabilitat i Treball en equips destacant les principals aportacions en relació a una sèrie d'indicadors que ajuden a la seva caracterització.

[1] Autoestima

Un primer element, relacionat amb l'apoderament comunitari es l'increment de l'*autoestima* de les persones i dels grups socials. Assolir apoderament possibilita avançar en els processos de creixement personal. Al seu torn, el fet d'agafar confiança en sí mateixos a partir del reconeixement de les seves potencialitats els permet marcar-se nous reptes i noves fites i anar assolint major autonomia personal. Els agents interns entrevistats han destacat aquest aspecte especialment en relació als joves que participen al projecte de l'àrea laboral. Solen ser joves que no van poder finalitzar la seva etapa d'escolarització obligatòria i que, enfrontar-se de nou a un procés formatiu els permet millorar les seves capacitats i també millorar la seva autoestima i autovaloració. Aquestes dues millores solen ser vitals per a poder iniciar un procés d'inserció laboral.

També amb la intenció, no només de què es puguin treure l'ESO, sinó sí que potser és l'objectiu, però sinó també amb l'objectiu de retrobar-se amb els estudis, de què això després quedi també a altres generacions que vindran, moltes noies són mares joves, "no", que trobin la importància aquesta formació i puguin transmetre després als seus fills i filles. I una mica per a que se'n adonin, que són molt capaços. EPPM2 AE - 7:11

A vegades aquest perfil esta com aquesta discapacitat generada socialment. És que tu mai estudiaràs, tu no podràs fer això. Llavors al retrobar-se, que pots fer assignatures, les pots tirar endavant i pots pujar de curs i anar treient cosetes, creiem que és molt positiu també. I després esta tota aquesta vessant, no que comencem a treballar amb els estudis però et trobes amb més personal. Mares joves que no saben fer les matricules a les escoles bressols o gestionar les beques, de quan s'han de presentar, quan no, si tenen dret a poder anar a serveis socials, o com fer un ordre d'habitatge, llavors a mesura que ells se'n deixen intentem acompanyar aquests processos més personals. De cura dels fills, de cura personal. EPPM2 AE - 7:12

La implicació en els programes i activitats de l'entitat ajuda a les persones a desenvolupar les seves capacitats i a reconèixer les seves potencialitats als infants i joves. En aquest aspecte, el paper del professional és un element clau per ajudar-los a fer aquesta identificació i també per a contribuir al seu procés de desenvolupament assolint més seguretat en si mateixos.

Per una altra banda és un altra manera de treballar aspectes personals. El fet que algú et reconegui la teva capacitat, el teu dret i en certa manera la teva obligació de fer alguna cosa pel lloc on vius, a nivell individual també creix l'autoestima: "ostres, és que m'han preguntat la opinió, i no només n'han preguntat la opinió sinó que m'han dit que necessiten de mi per tirar endavant això, de mi que no soy nada, que tengo lo que tengo. EPPM9 AT - 13:52

El procés d'apoderament comunitari es porta a terme principalment a partir de programes específics adreçats a diferents col·lectius (famílies, infants i adolescents o joves), com per exemple el centre obert o el programa d'atenció a les famílies. Els participants d'aquests programes, a partir del treball conjunt amb els professionals, poden treballar les seves capacitats desenvolupant així estratègies per enfortir el vincle entre els pares/mares i els fills/es, millorar les habilitats parentals i potenciar les relacions comunitàries entre les famílies que els permeten millorar-les.

Des de fa dos cursos s'ha dissenyat un projecte específic de Suport Familiar per oferir una atenció més especialitzada que complementi el que s'està fent des dels diferents àmbits d'actuació dels projectes històrics de l'entitat. Aquest projecte s'ha anat creant partint de moltes intervencions que s'estaven desenvolupant en el dia a dia del treball amb la comunitat des de la Fundació i s'ha

articulat implementant altres activitats que sumades donen l'estructura a la proposta que presentem. P20: FPM_Suport Familiar - 20:1

El *reconeixement* d'un mateix i dels altres és quelcom essencial en els processos d'apoderament comunitari. Aquest aspecte està relacionat amb la importància de que els participants puguin comptar amb cert reconeixement per part de la seva comunitat. La FPM actua en un context petit i amb alts índex de conflictivitat, que en moltes ocasions dificulta la incorporació social i el desenvolupament dels processos socioeducatius. Per aquest motiu, es necessari que les persones puguin construir una nova identitat social al barri a partir de la participació en accions de caire comunitari que mostrin el canvi individual que estan desenvolupant.

Si, fins i tot l'entorn, nosaltres per exemple que ens passa molt amb joves "no", clar són joves ja amb vint, vint-i-un anys que potser ells volen fer el canvi, però que l'entorn en tenen molt viciat "no" per "jo que se", l'escola on van anar ho van fer molt malament, "lo qual" tenen una visió molt negativa, el barri segurament no ho van fer del tot bé," amb la qual, jo que se", els comerciants veïns també tenen una visió negativa d'ell "no". Llavors poder acompanyar aquest procés en fer feines a dins del barri "no" "jo que se", com a l'escola on tu havies "donat per sac" o portar malament "no", que puguis anar a "jo que se", redecorar l'hort del barri, o a pintar les línies del camp de futbol, els comerços on "tocaves la pera" posar-te a penjar cartells i has d'entrar i dir bon dia "no". Penso que al final és un cercle que desencalla tot això "no", aquesta reconciliació "no", de dir, i aquest demostrar,... han de fer els canvis, però també han de saber demostrar i ensenyar a tothom aquests canvis. EPPM2 AE - 7:18

[2] Autonomia

L'Autonomia s'entén en aquest cas com la capacitat de la ciutadania per a tenir iniciativa i per a l'autogestió de propostes de millora comunitària. Si des de l'entitat es cobreixen totes les necessitats sense que les persones amb les treballen hagin d'implicar-se, difícilment es podran assolir processos d'apoderament consolidats. En relació a aquest aspecte, són diverses les aportacions recollides en el procés de treball de camp que reforcen la importància d'estimular la iniciativa dels participants, especialment dels infants i adolescents i millorar les seves capacitats d'escollir i actuar segons les pròpies opcions.

El fet de que facilitin l'accés a famílies que a lo millor la situació econòmica és precària, fa que moltes famílies moltes vegades ja considerin que allò és un dret i no assumeixin els deures que això implica, llavors a vegades és una miqueta buscar l'equilibri, en el que facilites les coses per que els infants puguin participar, però des de treballar les consciències d'aquelles famílies, que allò te un valor i posar en valor tota la tasca que estan fent i per tant s'han d'implicar d'alguna manera les famílies. EPPM6 AT - 11:34

[3] Capacitat crítica

Aquesta capacitat es concreta en dos aspectes. En primer lloc, en la capacitat d'anàlisi dels infants i adolescents i, en segon lloc, en el desenvolupament d'un criteri de decisió i d'acció propis. Des de la FPM es fomenta la iniciativa que permet a les persones analitzar la seva realitat i també es potencia la construcció del criteri propi.

Fundació Pare Manel té accés a moltes famílies, i que a més se'ls ajuda des de diferents dimensions, diferents àrees a nivell laboral, a nivell social... i crec que això es podria aprofitar per poder fer que aquestes famílies fessin com un grup d'ajuda mútua, si vols dir-ho d'aquesta manera, però que permetés elevar a reivindicacions que hi ha i necessitats molt més enllà, que les famílies per si soles no podrien fer-ho. Per que els hi faltarien coneixements, els hi pot faltar habilitats, però que reconduïts si que podrien arribar a participar a la seu de districte fer com una associació de

pares i mares que podrien tenir alguna reunió a la seu de districte per poder tractar coses que els afecta no només com a col·lectiu, si no que ens afecta a tots com a societat i que potser d'altres col·lectius que ja existeixen no son capaços de tractar. EPPM6 AT - 11:36

[4] Eficàcia

Destaquem dos aspectes en relació a l'eficàcia. El primer fa referència als aprenentatges per a prendre decisions de forma autònoma i un segon aspecte relacionat amb la realització autònoma de tasques de la vida quotidiana.

Fem un procés o treballem per que tu decideixis. EPPM3 AE- 8:32

[5] Identitat i coneixement comunitari

Aportem aspectes recollits en les entrevistes respecte com des de la FPM es fomenta la configuració del *d'identitat comunitària*.

Per a la FPM la generació de vincle mitjançant la construcció conjunta dels projectes de vida individuals dels infants amb els que treballen, així com de les seves famílies, és un element essencial de l'aportació socioeducativa que l'entitat desenvolupa al barri.

Des de la seva història l'essència del Grup Muntanyès i d'ara de la FPM ha estat generar vincles amb les persones del barri, esdevenint un servei absolutament arrelat al territori. Sabem que els vincles ajuden a les intervencions socioeducatives; totes les persones que treballen a la FPM generen aquests vincles amb els infants, joves i famílies que atenem. FPM_Suport Familiar - 20:5

Els agents entrevistats destaquen la capacitat de la Fundació Pare Manel per a crear entre les persones que participen a l'entitat un sentiment de pertinença amb una forta identificació amb el territori.

Alguns factors que afavoreixen la construcció d'aquesta vinculació i pertinença a l'entitat i al territori són:

- La resposta que des de la fundació es dona a les necessitats de la ciutadania i del territori pretén ser compartida cercant el benestar individual i el benestar del grup. Aquest esdevé generador de noves iniciatives, que, des d'una perspectiva comunitària reforcen i milloren les situacions individuals i grupals (valors, respecte mutu, aspiracions comunes, identitats compartides).

El sentir-se, el sentiment de pertinença, de un lloc concret o d'un lloc, amb tot el que allò comporta i amb aquesta estima, entre cometes, de sentir-se d'un lloc en concret i de voler que aquell lloc, pues tingui una certa manera de fer, mes consensuada. EPPM2 AE - 7:21

L'altre dia aquesta gent d'ESADE vaig sentir en un moment de l'entrevista que feien i les mares deien que "el pare Manel nos ayuda mucho". Jo crec que des d'aquí si que ens coneixen, que som un espai que "ayudamos mucho" i que som refugi, i en l'apartat tècnic també, en tant que en el barri es pot dir que l'ocupem tot, no ocupem sectors d'intervenció que no fem però no hi ha tant teixit associatiu i nosaltres som potents. EPPM10 AE - 6:17

- El treball sostingut al territori dirigit a la millora de les necessitats de les persones. Es tracta de necessitats ateses en gran part des de la individualitat de les situacions, però també des de la millora de les condicions de vida del barri. Aquestes tenen una repercussió directa en els ciutadans, ja que un entorn poc cuidat o degradat també genera una major degradació mentre, que un entorn agradable i atès provoca un major respecte.

Jo crec que la fundació Pare Manel, és una entitat molt arrelada al barri, sobretot,... molt significativa per la gent del barri i que ha anat creixent al llarg del temps molt progressivament, però amb un temps,...relativament curt a fet una crecudada gran. EPPM2 AE - 7:1

Penso que hi ha un benefici brutal que és, sentir-te d'un lloc i tenir-ho tant clar o no se, ideològicament, com a mínim t'hauria de fer estimar-lo,... que a vegades costa no per que, dius si tant et sents del barri perquè no tires el paper a la paperera, o tires el pal "no", són del teu barri. Però això ajuda a treballar molt aquests aspectes "no", si tu tant ets de aquí "no" i tant t'ho estimes, com ho fem evolucionar "no", i això és molt fàcil i ajuda a treballar la visió comunitària. EPPM2 AE - 7:24

- Una intervenció socioeducativa centrada en el barri de forma lliure i des de la voluntat de concentrar els recursos humans i materials en la millora de les condicions de vida de les persones, especialment dels infants i adolescents, dels barris de Verdum i Roquetes. Aquesta opció es percebuda com a potenciadora de sentiment de pertinença al grup i al territori.

La Fundació Pare Manel per a mi seria un espai, una mica, que intenta transformar el que seria el barri de Verdum i Roquetes. Jo crec que té dos característiques que no sé si la fan especial, única o potser en trets més essencialistes de com està construïda; una seria per a mi molt important que, està una frontera molt marcada, no té un àmbit territorial en vistes de creixement, sinó que és Verdum i Roquetes, i és Verdum i Roquetes des de "siempre", no té intencions actuals d'obrir-se a activitat nova o a altres barris "colindantes" o d'altres parts de Barcelona, com parlar amb altres entitats del tercer sector, penso que això és, com diu el pare mestre del barri, com diria ell, penso que això és un tret molt identitari, crec que prefereix més la qualitat que la quantitat. EPPM4 AE. - 9:1

Jo crec que el que més identifica l'entitat és l'arrelament que té al territori i com han arribat a ser de referents per a la població del territori, que la gent del Verdum parla de l'entitat com una cosa pròpia, pràcticament qui es del Verdum de tota la vida s'ho sent part de la seva família o com una cosa molt propera, crec que això es un tret molt identificatiu d'aquesta unitat, clar no es com altres entitats que s'han anat estenent, posant-se en altres llocs, fent coses noves, crec que la Fundació Permanent, continua sent fidel al seu inici en un aspecte mes territorial i aquest es un tret molt identificatiu per mi. EPPM7 AT - 12:3

- Una aposta per afavorir el lideratge dels propis veïns en la gestió de l'entitat per a poder transformar les necessitats individuals i comunitàries, una transformació que fins i tot es planteja la no existència, per tant, de la FPM degut a l'absència de necessitats.

I l'altre tret que a mi em sembla bastant identitari de la Fundació seria el vincle que fa amb la gent del barri, amb el perfil de població que atenem tant a nivell de les famílies, a nivell dels xavals, llavors hi ha com un teixit que s'ha consolidat durant el temps, que la relació que fa entre educador i educand va una mica més enllà del lleure, o el que podem dir, penso que és com una educació social però en tota la seva dimensió i a mi això em sembla que són els trets de la Fundació i per a mi seria una mica aquesta missió que té que és la de transformar el barri *-el barri posant la mirada molt en aquests dos aspectes, com a trets molt característics-* sí, no sé si la intenció és la utopia de la fundació que és que la pròpia gent que atenem acabi no necessitant, per una banda la Fundació perquè ja no estem atenent a una població amb risc d'exclusió social o que la mateixa gent que estem atenent, en un futur sigui la que gestioni l'entitat, potser un futur a llarg termini que hauria de tenir la Fundació com a indicadors de que el seu impacte social ha fet una transformació, ha fet un canvi. EPPM4 AE - 9:1

Estan vinculats, molt fortament hi ha que perduren en l'adolescència i la joventut n'hi ha que acaben sent monitors. EPPM7 AT- 12:17

Finalment, en relació a la identitat comunitària, es destaca la potencialitat d'acollida del barri del Verdum. Actualment la dotació d'habitatge de protecció oficial amb el que

compta el barri fa que arribin a ell famílies d'altres territoris que, tot i que poden tenir una necessitat habitacional, han viscut altres experiències. Aquesta circumstància pot afavorir, a partir del contacte amb les famílies i els infants del barri de tota la vida, que aquestes coneguin altres realitats. D'altra banda, establir vies de treball conjunt pel bé comú pot ser una eina eficient per a millorar les condicions de vida de veïns i veïnes, a través de processos col·laboratius i de la implicació dels seus protagonistes, la ciutadania.

Sobretot per que hi ha una altra part del Verdum, no?, que és la que són blocs d'edificis que són de protecció oficial, i hi ha gent que a lo millor s'ha trobat per circumstàncies de la vida que ha necessitat un pis de protecció oficial i han vingut aquí, i el seu bagatge, a nivell d'història familiar i personal segueix una esquema bastant normalitzat i s'han trobat en un context on moltíssimes famílies que el seu procés familiar ha estat totalment diferent, i els hi toca com a veïns gestionar tot allò del entorn i crec que és gent que pot tenir un funcionament molt normalitzat i pot entendre moltes coses, però a alhora pot connectar molt bé amb les dificultats que poden tindre els veïns i crec que això es podria potenciar. P11: EPPM6 AT - 11:40

Aprofitar el saber fer de tots els veïns per la millora, pel bé comú, per millorar la situació. P11: EPPM6 AT - 11:41

El *coneixement comunitari* és també un element necessari per l'apoderament comunitari, ja que molts dels infants i les famílies de barri no han sortit mai del mateix. L'entitat treballa per a facilitar que puguin conèixer altres realitats dins i fora del seu territori de proximitat i de referència. Aquest aspecte es traslladable a la necessitat de poder facilitar als participants conèixer altres realitats properes que els aportin una mirada més amplia de la realitat social i que els hi permeti descobrir realitats i recursos de la seva ciutat, esdevenint elements motivadors pel seu desenvolupament personal i social. Poder conèixer i gaudir d'altres indrets propers també els hi possibilitarà conèixer altres persones amb realitats diverses i, per tant, podran gaudir d'influències diferents que els ajudarà a construir-se també com a persones.

Aquestes xarxes creades en la infància i l'adolescència seran camins oberts de col·laboració pels joves i nous espais de relació i de treball conjunt.

Jo penso que una de les coses molt importants i que es fa però penso que se té que "machacar" molt és continuar vinculant a nois a entitats que quedin fora del nostre abast, que vull dir amb això clar, que nosaltres treballem fins a que són joves però quan deixin de ser joves, on podran fer aquest lideratge social? no, per que dins de l'entitat podran ser monitors, o entrenadors de futbol però potser aquest no te per que ser el seu camí de lideratge social no i tenen que ser jo que se, i tenen que ser,.. de l'associació de veïns amb el tema d'urbanisme, o de sanitat, jo que se o dins d'un casal de joves sent falta de junta o movent activitats allà no, llavors en posar-los en contacte amb aquest lloc o en aquest espai i veure i que ells els conegui penso que ajudaria molt més o que és una manera d'ajudar no, que després la gent pugui desenvolupar aquets coneixements. P 7: EPPM2 AE - 7:62

Per contra penso que també,... corres el ris de quedar-te en un "gueto" i que la sortida al món més ampli, costi molt. Penso que és una gran dificultat dels barris on estem Verdum, a Roquetes. Jo fins als catorze anys no vaig sortir del barri, jo soc de Roquetes, he nascut a Roquetes i fins als dotze anys jo no vaig agafar el metro, i es com, esta bé i esta bé per que potser jo parlant de la meva situació personal, si que he tingut l'oportunitat de sortir, conèixer mon, però penso que es limitant, si no aconseguixes fer aquest canvi, pot ser limitant a l'hora de buscar una feina, a l'hora de buscar una formació, a l'hora de conèixer mon, que al final és molt important a nivell relacional és molt fàcil, és molt fàcil tenir relacions amb la gent d'aquí, però a la que surts d'aquí et costa molt relacionar-te,... perquè només t'has relacionat amb gent que coneixies des de que vas néixer. I relacionar-te amb gent, que potser no són tant com tu o que no tenen els mateixos

hàbits, que no tenen la mateixa cultura, els mateixos costums, doncs és un "xoc" que no has fet de petit, amb la qual cosa, jo penso que de gran costa molt més. EPPM2 AE - 7:25

En relació a la dimensió comunitària farem referència a la *inclusió i integració* com elements necessaris per a la promoció de l'apoderament comunitari

De de la FPM es treballa especialment amb els infants i adolescents per a modificar els estereotips que aquests tenen sobre el barri i sobre les persones que en ell viuen. La idea de precarietat i de no compliment de la norma per part dels veïns/es de barri és una idea molt estesa i acceptada per part del veïnatge. Aquesta mirada, que difícilment permet consolidar processos de millora col·lectiva, esdevé, un repte pels professionals a l'hora d'acompanyar als infants i adolescents en el reconeixement de les potencialitats del territori i de les persones que formen part del mateix per tal de cercar espais positius de transformació i reptes conjunts.

[6] Meta aprenentatges

Des dels *projectes i programes* que implementa la fundació per a la millora de les competències personals dels seus participants es potencia que els infants i joves puguin ser conscients de les seves millores, dels seus aprenentatges i de les competències que assolixen. Unes competències orientades a millorar les seves capacitats per abordar certes situacions, com per exemple la inserció laboral i, d'aquesta manera poder reduir les diferències econòmiques que existeixen entre famílies del barri i/o del districte. Des de la FPM també es porten a terme programes orientats a millorar les competències parentals, ja que una millor atenció de les famílies als seus fills/es repercuteix en el desenvolupament d'aquests i possibilita a les famílies millorar la seva percepció i satisfacció amb la vida, elements relacionats amb la qualitat de vida de les persones.

Les línies de treball del projecte es poden resumir en les següents:1.Treball amb la xarxa de recursos de formació i inserció. La fragmentació i la cada major especialització dels recursos (motivació, formació, inserció) fa necessari d'un treball en xarxa per a poder donar una resposta integral a les necessitats de les joves.2.Vinculació a un recurs per a joves inactius/ves. Crear un espai amb un clar valor de motivació ens ha de permetre vincular als joves per a poder iniciar un procés de transició al treball o la formació de prevenció per a joves en clara situació de desavantatge social i amb alta vulnerabilitat. 3.Definició d'un itinerari de qualificació professional. Els /les joves que presenten una clara desmotivació per a iniciar un procés de qualificació professional requereixen d'experiències a contrastar per a poder definir el seu itinerari.4.Desenvolupar habilitats. Socials, educació per la salut, formació i accés a les noves tecnologies, creant espais de trobada i diàleg entre els joves així com visibilitzant referents positius d'altres joves que participen activament en diferents àmbits socials.5.Desenvolupar processos d'aprenentatge. De lectura, escriptura, i habilitats socials per la vida diària.6.Metodologia participativa. Que inclogui dinàmiques adaptades a la realitat, les necessitats i els seus interessos. FPM_Projecte FIL 2016 - 19:3

Des de fa dos cursos s'ha dissenyat un projecte específic de Suport Familiar per oferir una atenció més especialitzada que complementi el que s'està fent des dels diferents àmbits d'actuació dels projectes històrics de l'entitat. Aquest projecte s'ha anat creant partint de moltes intervencions que s'estaven desenvolupant en el dia a dia del treball amb la comunitat des de la Fundació i s'ha articulats implementant altres activitats que sumades donen l'estructura del projecte. FPM_Suport Familiar - 20:1

I una mica la idea és a través del taller i de tallers socioproductius que fem, amb relació a la costura, en relació als manipulats, emmagatzematge, serigrafia. Que ells comencin adquirir, certs hàbits laborals que potser no han tingut, ho que han tingut però no estan ben reforçats, i poder acabar derivant-los o en trobar una feina, cosa que és prou difícil ara o trobar curssets o informacions on

ells puguin tenir un interès,...més concret per poder formar-se en un àmbit en concret, "no" de feina. EPPM2 AE - 7:9

[7] Participació

Els espais compartits entre les famílies i els joves que participen a la FPM poden ser generadors de millores conjuntes per a la seva comunitat. Aquestes millores, a més d'aportar eines o recursos concrets possibilitarà als participants un benestar derivat del propi procés. És a dir, el fet de poder assolir fites conjuntes i de forma autònoma reforçaria la seva autoestima i podria actuar com a motor de nous canvis i noves fites. A més, aquestes estructures els permetrien visualitzar-se com a col·lectiu que es mobilitza pel bé comú i amb capacitat d'influir en el seu entorn

La Fundació Pare Manel té accés a moltes famílies, i que a més se'ls ajuda des de diferents dimensions, diferents àrees,... a nivell laboral, a nivell social... i crec que això es podria aprofitar per poder fer que aquestes famílies fessin com un grup d'ajuda mútua, si vols dir-ho d'aquesta manera, però que permetés elevar a reivindicacions que hi ha i necessitats molt més enllà, que les famílies per si soles no podrien fer-ho, perquè els hi faltarien coneixements, els hi pot faltar habilitats, però que reconduïts, si que podrien arribar a participar a la seu de districte, fer com una associació de pares i mares que podrien tenir alguna reunió a la seu de districte per poder tractar coses que potser des de coses que no només els afecta com a col·lectiu, si no que ens afecta a tots com a societat, i que potser d'altres col·lectius que ja existeixen no son capaços de tractar, a lo millor ells si que poden ser més sensibles. EPPM6 AT- 11:36

Amb una mirada de futur, es planteja que des de plataformes comunitàries es puguin crear espais per la participació d'infants i joves. També es destaca que crear aquestes estructures independents d'entitats o grups concrets, pot garantir que tots els agents del territori puguin formar part d'aquestes iniciatives aportant les seves capacitats i els seus coneixements. D'altra banda, permetria a les entitats finalistes poder-se centrar en els seus projectes i en les seves respectives àrees d'especialització.

Penso que el fet que hi hagi un Pla comunitari fa que tothom pensem que el lideratge ha de ser d'aquests pla comunitari, tant des de la Fundació Pare Manel com de la resta pensem que ja ha de sortir del pla comunitari aquests lideratge de per si, llavors jo no ho visc com a negatiu el fet de que o els vegi amb més lideratge, assumeixen molt bé la funció que tenen i que si en algun moment han d'engegar coses, ho fan i ho fan des de aquest lideratge... però el fet de que existeixi el pla comunitari jo crec que també fa que ningú tingui aquests pes i que es pugui centrar amb els propis programes i que hi ha altre coses que és entre tots que participem amb el pla comunitari. EPPM6 AT - 11:46

[8] Responsabilitat

Com a entitat, s'expressa la necessitat d'avançar cap a models d'intervenció menys assistencialistes que permetin incrementar la responsabilització dels infants, adolescents i joves i de les seves famílies, en els processos de canvi personal.

El fet de que facilitin l'accés a famílies que a lo millor la situació econòmica és precària, fa que moltes famílies moltes vegades ja considerin que allò és un dret i no assumeixin els deures que això implica, llavors a vegades és una miqueta buscar l'equilibri, en el que facilites les coses per que els infants puguin participar, però des de treballar les consciències d'aquelles famílies, que allò te un valor i posar en valor tota la tasca que estan fent i per tant s'han d'implicar d'alguna Entra l'educador a la sala i explica de nou que diumenge un dels companys te un partit important a la Guineueta. Anima als joves a poder anar a fer recolzament al company i explica que els educadors aniran. Obactord_PM3 - 30:8

Tenir experiències positives de responsabilitat i compromís a partir del desenvolupament dels rols que els hi són propis permet el desenvolupament de

l'autoestima personal i també grupal, ja que com a grup / col·lectiu es visualitzen amb capacitats d'aportar quelcom als seus entorn de referència.

A vegades aquest perfil esta com aquesta discapacitat generada socialment. És que tu mai estudiaràs, tu no podràs fer això. Llavors al retrobar-se, que pots fer assignatures, les pots tirar endavant, "no" i pots pujar de curs i anar treien cosetes, creiem que és molt positiu també. I després esta tota aquesta vessant, no que comencem a treballar amb els estudis però et trobes amb més personal, "no". Mares joves que no saben fer les matricules a les escoles bressols o gestionar les beques, de quan s'han de presentar, quan no, si tenen dret a poder anar a serveis socials, o com fer un ordre d'habitatge, llavors a mesura que ells se'n deixen intentem acompanyar aquests processos més personals. De cura dels fills, de cura personal. EPPM2 AE - 7:12

En relació a la capacitat d'*organització de la comunitat*, especialment, pel que fa al col·lectiu jove la FPM, aquest model d'organització dels joves esdevé un espai de lideratge per a la reivindicació de recursos i equipament juvenils al territori. Un territori en el que la lluita veïnal i associativa va permetre l'assoliment de certs drets socials, requereix de nou d'aquesta força col·lectiva per a millorar els recursos que existeixen al territori.

Això no només a la Fundació eh, a nivell social hauríem de generar més consciència col·lectiva i més consciència col·lectiva de quina és la nostra situació i de fomentar més que els joves reclamessin un casal de joves a Verdum quan no n'hi ha, que és una necessitat des de fa vint-i-cinc anys. EPPM9 AT - 13:43

[9] Treball en equip

La generació d'estructures de treball conjunt afavoreixen la creació de consciències crítiques i també permet crear recursos que milloren la comunitat i, per tant, la vida dels seus ciutadans. El treball conjunt permet a les persones que en formen part créixer a partir de la seva implicació, tot desenvolupant rols diversos que possibiliten assolir fites comunes.

Tu pots treballar molt la individual però les persones del teu voltant provablement ni se'n adonen, però si treballes a nivell col·lectiu, a nivell comunitari, la persona creix segur. EPPM9 AT- 13:54

La FPM es descrita com agent estimulador i pro actiu del treball en equip.

Crec que mica en mica ha anat passant de ser una història petita, d'entitat social del barri,... i molt arrelada "i tal" a tenir aquet mateix transfons, "no", de barri de voler treballar amb la gent de la zona, però molt mes gran. Que es va ampliant, i que va ampliant també la seva visió a altres llocs i que altres llocs van coneixent més a l'entitat. EPPM2 AE - 7:2

Els professionals de la FPM es senten corresponsables amb l'entorn, amb les accions comunitàries i amb els col·lectius amb les que es porten a terme. S'observa un gran respecte i una voluntat de col·laboració amb les iniciatives comunitàries

"Esdeveniment: Entrades activitats Festes Barri- Platja Beach

És la primera vegada que es demana pagar entrada per utilitzar la platja que es munta a la Pl. Angel Pestaña 50€*5 dies =250€. No és un pagament obligatori però si recomanable. També poden fer una contraoferta. Ara tenen la reserva feta però han de decidir que fan amb el pagament i amb la mateixa activitat. Finalment es decideix assistir i pagar una sessió més de les que utilitzaran

Comentari o interpretació Es crea un debat interessant en relació a la coresponsabilitat de les entitats del barri en la gestió de les Festes. Els educadors malgrat inicialment no veien clar dedicar aquest diners a aquesta activitats, després de valorar el tracte preferent que tenen i la importància de la implicació de les entitats decideixen confirmar l'assistència i fer el pagament. ObactorgPM1-31:11

6.4 Participació institucional i social

Presentem la informació relacionada amb el model de participació ordenada en set apartats: Participació infantil i model d'infància; Objectius de la participació infantil i juvenil en el marc de l'entitat; Nivells de participació en el marc de l'entitat; Metodologies i estratègies de participació en el marc de l'entitat; Criteris per a valorar la participació en el marc de l'entitat; Resistències a la participació infantil i juvenil i Reptes.

6.4.1 Participació infantil i model d'infància que se'n deriva

Les aportacions dels agents entrevistats en relació a la conceptualització de la infància que se'n deriva des de la mirada de la participació infantil les presentem a partir de 3 temes: [1] *infants i adolescents com a subjectes de drets* [2] els infants i adolescents com a subjectes actius de participació i [3] la participació requereix d'educació i d'aprenentatge.

[1] [2] Es destaca de forma significativa el reconeixement dels *infants i adolescents com a subjectes de drets i com a subjectes actius de participació* en el marc de l'entitat. Concretament, les aportacions recollides en relació a aquest reconeixement fan referència a com l'entitat promou el protagonisme dels infants i joves en els seus processos de desenvolupament i reconeixent-los agents actius de participació.

En relació al reconeixement dels *infants i adolescents com a subjectes de drets*, els processos participatius tenen com a finalitat apoderar a les persones i fer-les sentir com a peces clau en la vida comunitària del barri i de la ciutat, més enllà de les seves dificultats o realitats personals.

Crec que aquest protagonisme i aquesta participació no deixen d'estar impregnats inconscientment d'aquesta relació educant-educador i que entenc que aquesta cosa de voler-los avaluar té a veure amb això, veure com el nostre paper influeix. EPPM10 AT- 6:68

Els joves es mostren molt implicats quan torben una proposta que els agrada. Obactord_PM3 - 30:11

En relació a la consideració dels *infants i adolescents com a subjectes actius de participació*, la FPM promou el desenvolupament de la seva consciència crítica dels participants per tal que aquests puguin experimentar el treball voluntari i gratuït en pro de la millora col·lectiva.

Els participants creen materials per promocionar la donació de sang i organitzen la seva pròpia campanya de difusió per conscienciar el seu entorn i animar a la gent a que doni sang. ObactcomPM1- 27:1

[3] En relació al procés d'educació i d'aprenentatge que requereix la participació en el treball de camp es destaquen els següents aspectes:

Es valora en el marc de l'entitat l'existència d'una *raó jurídica* pel que fa al desenvolupament de *polítiques i de programes sensibles a les prioritats infantils*

Això xocava amb el "no, no, ser comunitari és ser altruista", i jo crec que ser altruista és quan no vas enlloc, i s'ha de trobar això, en la mesura en que em reporti a mi alguna cosa el treball comunitari o perquè participo de dinàmiques que m'interessen o perquè les promoc i les provocho i aporten beneficis

als altres (sinó no seria comunitari), això és una mica més essencial, estem en un lloc on la ingeriria comunitària esta molt ben desenvolupada i impressiona anar a una taula socio-educativa a Roquetes i veure que hi ha una taula de vint persones que van rotant, que venen directors d'instituts , directors d'escoles. EPPM10 AE - 6:56

Així com també es destaca el creixent compromís que l'entitat aborda amb els *drets de la infància*.

A nivell de territori participem de molts espais de treball comunitari, i segurament hem seguit un procés d'alts i baixos i ara estem tornant a recuperar una mica de força després d'haver caigut amb una certa incidència, que també entenc que passi. Esplais que de vagades no porten enlloc i son carregues horàries, però jo crec que és bo de tant en tant sacsejar-ho i veure que hi pots estar en un paper més actiu que estem intentant rescatar. EPPM10 AE - 6:52

En relació a les *raons educatives* de la participació, les aportacions recollides assenyalen que l'entitat ofereix formació necessària pel *desenvolupament* dels processos de participació dels infants.

Sí, penso que sí perquè a la llarga això també ens enriqueix a tots plegats i, i això, clar van creixent i es van fent grans, molts després s'hi, alguns s'han quedat aquí o, jo que sé, hi ha, hi ha gent que han sigut nens aquí i han acabat treballant i aporten coses molt positives al barri i això ens, ens enriqueix com a entitat. Com a barri també, però com a entitat penso que és, és molt important i com a model pels, pels nens també és xulo. Amb el tema dels premonitors ho veiem molt. Ostres pues aquest que l'any passat anava a mirar colònies perquè era nen, ara està fent de premonitori i..., potser és un model de dir, jo, pues jo també, jo també puc fer coses i vull fer-ho. EPPM5 AE - 10:39

També la necessitat d'una educació del públic (adults en general) sobre els drets de la infància i concretament la promoció del dret a la participació.

Si per sort al barri hi ha tot aquest procés de desenvolupament comunitari, no, tant aquí com a Roquetes, que jo penso que això ajudat molt a reforçar aquesta participació publica, més a tots els nivells de la zona, de poder xerrar amb l'associació de veïns que s'encarreguen de l'urbanisme i fer una feina amb ells o fins i tot amb els nois. Per exemple recordo que a Roquetes una vegada en el centre obert, vam fer tot una recollida de quins llocs estaven bruts, des de la visió dels nens, i vam treballar amb l'associació de veïns, que al final això va acabar al districte, per veure si es podia acabant fent alguna cosa. EPPM2 AE - 7:30

Un principi indiscutible de qualsevol projecte educatiu és la seva *fonamentació en la llibertat i la participació infantil*. La FPM ofereix a infants i adolescents espais de creixement lliure, que fomenten l'aprenentatge des de l'autonomia i la llibertat afavorint així la participació infantil i juvenil, on els infants i joves aprenen a expressar les seves opinions i a explicitar les seves necessitats.

Clar, jo penso que és "super" important, que és el primer pas de poder decidir com serà la teva vida i el teu entorn, sobretot la teva vida. En la mesura que tu dius el que vols, podràs ser escoltat. Si mai dius el que vols o com creus que haurien de ser les coses, segurament, no, "por arte divino" no seran així. I la capacitat aquesta, conjuntament amb la capacitat d'escoltar a l'altre, és la millor manera de construir. Sobretot en barris que han estat tant apartats. Jo penso que la força a barris com Verdum, Roquetes, ha de sortir una mica, d'aquesta dinàmica de participació, d'aglutinament de la gent, de la població i per desgracia de la reivindicació. EPPM2 AE - 7:32

Pels nanos penso que és important que ells creguin que poden fer coses. A vegades es pensen que no poden fer res o que no poden, no tenen dret a opinar o que sempre això està marcat i això s'ha de fer així. El papa i la mama em diuen que això és així, al centre obert. Per això, volem intentar obrir almenys a la nostra petita esfera. No tothom t'ha de dir com són les coses, tu també pots dir. Que això no vol dir que sigui jauja però que tu pots dir les coses i despertar l'esperit crític

perquè pensem que des de el, ostres jo penso que això no és així, i des de aquest despertar l'esperit crític, quan siguin una mica més grans i quan surtin, quan ja siguin més autònoms i puguin anar per la vida. EPPM5 AE- 10:37

També es considera que la participació es generadora de canvi social, de creixement i de progrés. La participació permet a infants i joves adoptar rols específics i controlar de forma autònoma aspectes concrets de les accions que es porten a terme a la FPM. La implicació dels educadors permet a infants i adolescents construir el seu jo i créixer social i personalment.

La participació amb les criatures és una manera de prevenció en el futur. Evidentment a la comunitat i tant que aporta, tot el que sigui l'incloure una nova mirada està aportant a la comunitat i evidentment a l'entitat. Sobretot a qui aporta en el fons és als infants, és una experiència viscuda que com d'altres, tu has après i després pots fer-ho quan siguis més gran. EPPM9 AT - 13:21

Jo crec que és acompanyable, o sigui, clar depenent de com entenguem l'educació, però si entenem que l'educació és educar, es educable. Si entenem que educar és instruir a les persones jo penso que és complicat, perquè si podem donar moltes teories a la gent no de com relacionar-se amb el veí però si no l'acompanyem mai a relacionar-se, doncs segurament li costarà molt de fer. Per això jo penso que sí que és, clar com o podríem educar. EPPM2 AE - 7:44

La implicació dels infants i adolescents en projectes i accions educatives els hi permet desenvolupar-se i definir el seu projecte de vida, així com els valors i normes socials a seguir. La participació, des d'aquesta perspectiva, esdevé un *valor democràtic*. La implicació en projectes de caràcter col·lectiu possibilita als participants formar part de processos de reflexió conjunta experimentant l'autoconeixement, el coneixement dels altres, el judici moral, la capacitat per a la comunicació, el diàleg i la deliberació, la comprensió crítica, l'acció i l'autoregulació.

El ciutadà ha de veure a demés que quan participa, la seva opinió s'escolta i com a mínim va a parar, per un carreró o un altre, va parar a algun lloc determinat. EPPM1 AT- 35:29

Fem assemblees o intentem incorporar l'assemblea, no cada tarda, però de tant en quan fem alguna assemblea o, hi ha un grup de els de cinquè i sisè tenen uns tallers que ells poden decidir durant un semestre, quins taller poden fer. Aleshores, el grup es desdobla i si ell, a sortit que volen fer batuka o zumba o, costura o, informàtica..., pues fins i tot a vegades contractem algun tallerista de que vingui però perquè ells han decidit que el que els hi motiva es això. Per això, això ho fem a través de l'assemblea que a vegades s'allarga i són 3 sessions només dedicades a que parlin, a que puguin dir que els hi agrada. EPPM5 AE - 10:36

Plantejar *la participació com a contingut formatiu* implica promoure experiències on la participació es conceptualitza, es dissenya, es planifica i s'avalua per tornar a pensar-la de nou. La participació com a contingut d'aprenentatge permet a infants i adolescents incorporar un sabers que esdevindran d'utilitat per a la seva vida adulta, tant a nivell personal com professional.

Amb el tema dels premonitors ho veiem molt. Ostres pues aquest que l'any passat anava a mirar colònies perquè era nen, ara està fent de premonitori i potser és un model de dir, jo, pues jo també, jo també puc fer coses i vull fer-ho. EPPM5 AE - 10:40

Jo penso que com a entitat tindrem més clara la nostra identitat, llavors si està construïda per més persones, com aquell que diu, això farà que tots ens identifiquem més amb el que estem llavors si tu estàs decidint la teva vida, li estàs donant eines per decidir sobre el futur perquè moltes de les famílies que tenim i dels xavals que tenim busquen la responsabilitat en agents externs, llavors: "es que la culpa

de que no tenga trabajo es de no sé quien que no me lo ha dado”, potser que hi ha una part de responsabilització social ja que és veritat que el capitalisme porta certes coses però també pensem hi ha un treball individual, si tu no tens feina perquè no tens de feina. Hi ha la part externa però la part interna l'has de treballar tu. Tu ets responsable de tenir una titulació, de tenir uns coneixements o de buscar-los, o de fer un currículum. La feina que fem a nivell de coneixement interior és molt important. Llavors a través de la participació pots construir com assolir el que estàs detectant internament. EPPM4 AE - 9:34

La participació en quant a procediment metodològic implica disposar d'espais per a participar, orientats a assolir canvis i/o transformacions individuals i col·lectives.

Incorporar la participació per a la presa de decisions i per a la construcció conjunta dels projectes requereix també de canvis en el posicionament pedagògic dels educadors i de les persones que estan al capdavant del projectes i les activitats. Donar veu significa acceptar i implementar canvis i propostes que impulsen els diferents agents que conformen la comunitat Pare Manel.

Llavors hi ha vegades dic és que la Fundació participa en no se quants espais, però aquí hi diferents modus de participació perquè potser que participis entre iguals i un altre sigui una reunió informativa llavors aquí hi ha la diferència. Participació és la capacitat que tens tu com a entitat o com educador de poder construir i de construir plegats, llavors, a nivell de joves ,en el cas que porto jo, no !!. Això també t'exposa però és que tu quan vols fomentar la participació has d'acceptar els canvis, perquè has de construir entre tots, no pots, jo penso que si dones molt fetes, molt mastegades les coses llavors no estàs construint, estàs convalidant la teva postura i jo penso que la participació va una mica més enllà. EPPM4 AE - 9:25

Els propis xavals participen d'aquestes entitats i d'aquesta construcció d'activitats. Això és una cosa que ha anat canviant i estem promovent. EPPM4 AE - 9:38

La participació i responsabilitat ciutadana incorpora la dimensió política de les accions socioeducatives que es porten a terme a l'entitat, ja que formar part de la vida pública es pot considerar també participació política. Des de la FPM es promou que els infants i adolescents incideixin i transformin la seva realitat propera i quotidiana.

Jo crec que bàsicament sentir-se protagonistes del procés que segueixen, perquè sinó és això, és un procés tutelat i ja està, crec que en la mesura de sentir-se protagonistes es poden fer com a regnes i determinar bastant més. EPPM10 AT - 6:53

Generar més consciència col·lectiva i més consciència col·lectiva de quina és la nostra situació i de fomentar més que els joves reclamessin un casal de joves a Verdum quan no n'hi ha, que és una necessitat des de fa vint-i-cinc anys. EPPM9 AT - 13:42

La participació i el benestar personal estan vinculats a la responsabilitat i el compromís, ja que quan prenem part normalment és perquè ens sentim implicats. Els agents participants en el treball de camp defineixen la participació com el procés que *permet prendre part en allò amb el que estàs implicat*. Un processo, per tant, que et permet ser protagonista a partir de poder *aportar l'opinió i amb capacitat d'influir en les decisions* que es prenen en relació a la realitat propera. Aquestes decisions permeten també generar coneixement conjunt sobre qualsevol tema o aspecte que esdevingui d'importància pels grups o col·lectiu i estan, per tant, orientades a *promoure canvis en l'entorn*.

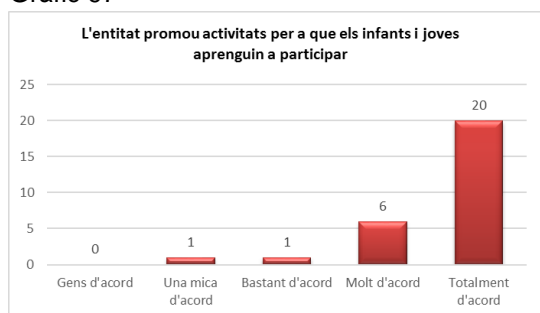
Ara fem un diagnòstic de salut i volem fer un grup de joves en risc d'exclusió (bueno, no el farem nosaltres, el fa l'Agència d'Exclusió de Salut Pública), és cert que van proposar que podrien participar algun dels grups de premonitors, els nanos del taller de laboral, d'inserció. Això és una manera també de fer participar, de promoure la participació. EPPM9 AT - 13:16

Pel que fa als resultats vinculats a l'aprenentatge de la participació que els joves perceben realitzar a l'entitat, 20 dels 28 joves que han donat resposta al qüestionari (71,4%) han respost estar totalment d'acord amb l'afirmació "l'entitat promou activitats perquè els infants i joves aprenguin a participar" i 6 joves més han respost estar "molt d'acord" amb la mateixa i només 2 joves diuen estar "una mica d'acord" o "bastant d'acord".

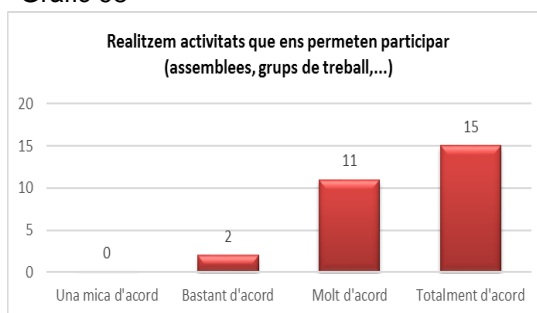
Així mateix, 15 dels 28 joves enquestats estan "totalment d'acord" amb l'afirmació "realitzem activitats que ens permeten participar" i, per tant, experimentar la participació en el marc de la fundació Pare Manel mentre que 11 dels joves afirmen estar-hi "molt d'acord". Per tant, un 92,8% dels participants responen amb els ítems que mostren una percepció elevada d'acord i només un 7,1% diuen estar bastant d'acord. En ambdós casos els percentatges de resposta "gens d'acord" o "una mica d'acord" són del 0%.

Per tant, podem afirmar que els joves perceben la Fundació Pare Manel com un espai on aprenen i practiquen la participació.

Gràfic 97

Gràfic 98

Pel que fa als resultats vinculats a l'aprenentatge de la participació que els joves perceben poder realitzar a l'entitat 20 dels 28 joves que han donat resposta al qüestionari (71,4%) han respost estar totalment d'acord amb l'afirmació "l'entitat promou activitats perquè els infants i joves aprenguin a participar" i 6 joves més han respost estar "molt d'acord" amb la mateixa i només 2 joves diuen estar "una mica d'acord" o "bastant d'acord".

Així mateix, 15 dels 28 joves enquestats estan "totalment d'acord" amb l'afirmació "realitzem activitats que ens permeten participar" i, per tant, experimentar la participació en el marc de la fundació Pare Manel i 11 dels joves afirmen estar-hi "molt d'acord". Conseqüentment, un 92,8% dels participants responen amb els ítems que mostren una percepció elevada d'acord i només un 7,1% diuen estar bastant d'acord. En ambdós casos els percentatges de resposta "gens d'acord" o "una mica d'acord" són del 0%.

Per tant, podem afirmar que els joves perceben la Fundació Pare Manel com un espai on aprenen i practiquen la participació.

6.4.2 Objectius de la participació infantil i juvenil en el marc de l'entitat

En aquest apartat fem referència als objectius de la participació identificats per part dels agents entrevistats. Presentem la informació a partir de quatre grans objectius: [1] la participació per a la transformació i la millora social, [2] la participació per a l'adquisició de competències participatives i [3] la participació per a la millora de la convivència ciutadana.

[1] La FPM és una entitat compromesa amb *la transformació i la millora social, especialment dels infants i adolescents que participen a l'entitat*. Un compromís que s'assumeix de forma individual, però també de forma conjunta amb altres entitats i institucions que desenvolupen al seva funció educativa i social al barri.

Evidentment a la comunitat i tant que aporta, tot el que sigui l'incloure una nova mirada està aportant a la comunitat i evidentment a l'entitat. Sobretot a qui aporta en el fons és als infants, és una experiència viscuda que com d'altres, tu has après i després pots fer-ho quan siguis més gran. EPPM9 AT - 13:21

En el treball conjunt amb altres entitats si, que hi ha accions conjuntes, que hi ha taules educatives on participen diferents agents del territori per tant des d'aquí entenc que una de les mirades deu ser des de la promoció de la participació i la promoció de l'infant. EPPM10 AE - 6:63

[2] La participació també cerca *l'adquisició de competències participatives*. Tenint en compte que aquests processos requereixen de: *l'aprenentatge de les esmentades competències i de les pràctiques* que fan possible la seva experimentació, mitjançant un aprenentatge significatiu, segons han assenyalat els participants en les entrevistes:

En relació als *aprenentatges de les competències participatives* els participants en el treball de camp han destacat els següents aspectes:

- La necessitat de desenvolupar un sentit del self més positiu (capacitats). Els infants i adolescents desenvolupen capacitats com, per exemple, la presa de decisions compartides.

Jo penso que com a entitat tindrem més clara la nostra identitat, llavors si està construïda per més persones, com aquell que diu, això farà que tots ens identifiquem més amb el que estem fent. És una tonteria però si jo preparo una tarda amb els xavals, i vull fer un taller de: 'anem a jugar al mocador!' i ho he decidit jo unilateralment pot passar que el nen no hi vulgui jugar, però si entre tots parlem una mica del joc que ens agraden i un dia fem el mocador perquè sé que els hi agrada i un altre el 'bote', doncs, ja hi ha un nivell d'identificació de 'ei! anem a jugar', perquè tenim clar que més o menys em pactat això i, els beneficis que això aportarà a nivell individual és que creixeran,... és un procés de creixement personal basat en la llibertat de decidir. EPPM4 AE - 9:34

Canvia el punt de vista de la seva pròpia vida, de les seves pròpies circumstàncies, i per tant, ja deixa de ser una persona que tot li passa per que 'tengo muy mala suerte' o 'tengo muy buena suerte', o ha tingut la desgràcia o tal... a començar a fer un anàlisi diferent. Un anàlisi racional i sobretot un anàlisi a nivell emocional, per poder dir... Bueno, les coses son així i jo tinc la realitat que tinc, però, hi ha algunes petites coses que jo les puc fer diferent, i només amb això, clar jo crec que és la gran llavor de futur; si de ben petits aquesta llavor no està posada, clar; doncs costa més poder parlar de persones.

- Un segon aprenentatge fa referència a millorar competències socials com és el treball en equip, la cooperació, el sentit crític, la reflexió o la negociació entre altres.

Penso que és “super” important, que és el primer pas de poder decidir com serà la teva vida i el teu entorn. Al final, però sobretot la teva vida. En la mesura que tu dius el que vols, podràs ser escoltat. Si mai dius el que vols o com creus que haurien de ser les coses, segurament, no, “per arte divino” no seran així. I la capacitat aquesta d’escoltar a l’altre, és la millor manera de construir. EPPM2 AE - 7:32

Hi ha la part externa però la part interna l’has de treballar tu. Tu ets responsable de tenir una titulació, de tenir uns coneixements o de buscar-los o de fer un currículum. La feina que fem a nivell de coneixement interior és molt important. Llavors a través de la participació pots construir com assolir el que estàs detectant internament. EPPM4 AE- 9:34

- L’entitat ofereix pautes de participació, concretament: estratègies de diàleg, pautes comunicatives o de treball grupal, entre altres. Es tracta de pautes que infants i adolescents podran desenvolupar en contextos diversos i que afavoriran la construcció de persones adultes participatives.

Jo crec que bàsicament sentir-se protagonistes del procés que segueixen, perquè sinó és això, és un procés tutelat i ja està, crec que en la mesura de sentir-se protagonistes es poden fer com a rendes i determinar bastant més en el nostre espai i en d’altres espais. EPPM10 AE. - 6:53

El grup, per això deia abans que, treballem a franges perquè entenem que el grup més petit no és que decideixin menys sinó que la seva capacitat de raonament és diferent, llavors si vas eixamplant això, quan arribi adolescent potser es plantegi coses a nivell d’entitat i potser quan sigui monitor jove, potser, és com anar obrint i també és cert que això també ho tenim quan hem debatut alguna vegada com educadors, de que potser, hi ha, ara està molt de moda, hi ha línies vermelles que no poden decidir que potser tampoc podem decidir nosaltres. Llavors, poden decidir l’horari del Centre Obert?, per exemple, llavors nosaltres pensem que no, perquè hi ha un tema legal, hi ha un tema burocràtic, hi ha un tema de relació en famílies, clar, hem de mirar-ho. La importància és donar a conèixer aquestes línies, hi ha un marc, aquest marc l’hem de complir i el que passa dins d’aquell marc, com passa, és el que podem posar a debat. EPPM4 AE - 9:29

- Un element que apareix com a eix fonamental per aprendre a participar és la *formació* dels educadors/dinamitzadors. Els diferents agents comparteixen la importància de la formació de les persones que acompanyen processos de participació tant a nivell conceptual com a nivell tècnic. Aquesta formació estaria orientada a dissenyar i dinamitzar els processos participatius i la seva pràctica de forma adaptada al col·lectiu al qual s’adreça, facilitant que la participació sigui quelcom atractiu i que les persones puguin identificar-se com agents actius en la seva comunitat de referència. Així mateix, cal poder transmetre els beneficis de la participació, si les persones veuen que formar part d’allò que es proposa els pot beneficiar en algun aspecte de la seva personalitat, serà més fàcil assolir la implicació.

Primer s’ha d’explicar què és la participació, s’ha de donar eines per fomentar aquesta participació i s’ha de veure els beneficis de treballar sota aquesta construcció metodològica. Amb les escoles ha passat molt. Abans era a la primària, uns continguts molt reglats, molt tancats, amb un pla anual de treball molt marcat. Penso que això s’ha començat a obrir des de moltes tendències que potser han vingut des de fora i d’inquietuds des de dins perquè els nens participin, des de treballar per projectes, des de treballar. Penso que cal formació evidentment perquè la gent vegi que és una forma d’apoderar amb els beneficis que hem dit abans. Molta formació amb molts nivells i en molt sectors no només a educadors. EPPM4 AE - 9:37

Suposo que no, que no en sabem prou d’acompanyar processos de participació. Que no és perquè sigui complicat eh, sinó perquè com tot té la seva metodologia i que un cop que s’entra hi ha moltes

coses que és sentit comú, respectar la gent, els temps, el no generar expectatives excessives,... una sèrie de coses que no és que siguin res de l'altre món però és veritat que probablement no les coneixem prou. EPPM9 AT- 13:20

En relació a les *pràctiques que fan possible l'experimentació de la participació*, es fa referència a com l'entitat ofereix la possibilitat de que els infants i les seves famílies puguin estar més presents i tinguin un *paper més actiu en els processos que els afecten*. Des de la FPM s'han iniciat alguns processos, com per exemple la participació de les famílies en la definició dels PEIS, les reunions de seguiment o la planificació conjunta d'activitats. Es tracta d'accions que volen potenciar aquest paper protagonista dels infants i les seves famílies, però que a l'hora es consideren com un aspecte que cal seguir potenciant i desenvolupant molt més i de forma més sistematitzada i conscient.

Per mi és molt important treballar-ho, incorporar-ho molt més en les dinàmiques de tot el que fem. No sé, aquí fem PEIS amb els xavals, aquest any estem començant a que els PEIS sigui una cosa apartada: família-nens-nosaltres; fins ara no, era el tècnic que sap el que fa, que ho fa. EPPM10 AE - 6:47

Les línies de treball amb les famílies van molt emmarcades amb la feina que fem amb els seus xavals. Amb el que detectem com a educadors envers el xaval pensem que en la dimensió que transcendeix el treball amb el xaval és la família, és l'escola. Amb la família en aquest cas parlem de com està el xaval, de com se sent, de com pensem es pot treballar, de com pensem que l'estem veient últimament, també elles ens fan el retornament: 'mira estic aquí portant el nen al psicòleg, o el psicòleg em diu això des de l'escola, llavors és com un agent més de l'educació del seu xaval i pensem que, de fet, hauria de ser el protagonista de l'educació dels seus xavals. EPPM4 AE - 9:31

Nosaltres intentem treballar molt des de la cosa petita, que és la tarda del centre obert i així que es vagin apoderant a dir, ei jo puc decidir el que vull fer. Perquè a vegades nosaltres va, què voleu fer. I sempre diuen el mateix joc i això, ostres, que us estem deixant decidir un, voleu fer una excursió, on voleu anar. Pues anem, però pensem les coses, fem una assemblea intentar fer assemblees, que vagin aprenent això, ara parlo jo, ara t'escolto, és important el que tu m'estàs dient. I potser és molt petit, però l'objectiu que ens hem marcat de moment és aquest perquè pensem que anar més enllà ens està costant perquè els hi costa, decidir coses per ells mateixos. EPPM5 AE - 10:35

[3] En relació a la tercera de les finalitats, la participació per a la *millora de la convivència ciutadana*, la FPM possibilita espais de convivència a partir dels projectes compartits, com per exemple projectes orientats a la dinamització cultural del barri.

Suposo que això si que fa que després passen coses interessants, hi ha gent. Per exemple la Festa Major hi ha un grup, una comissió de joves, que molts d'ells han estat gent que ha estat molt vinculada a la Fundació quan no era Fundació, de les primeres generacions que han passat per la Fundació. Llavors aquesta gent estan fent una participació activa a nivell col·lectiu, estan participant en les festes majors, munten un concert de joves, se'n fan responsables, coneixen a tothom del barri i és una cosa a nivell del barri, això és participació en estado puro a nivell veïnal. EPPM8

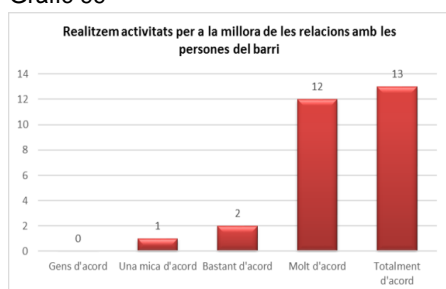
I ells ho relacionen amb el que han après a la Fundació. Aquesta festa Major hi havia un que deia: "ostras, que guay que estéis aquí montando esto y tal", i hi havia un que deia "solo estamos devolviendo lo que antes han hecho por nosotros, lo que habéis hecho por nosotros", referint-se a la gent que abans havíem estat monitors. EPPM9 AT - 13:40

Per concloure aquest apartat, fem referència a la percepció dels joves envers la manera en que la participació en les activitats i projectes de la FPM els permet millorar les seves relacions amb persones del barri, els infants, adolescents i joves, així com amb els educadors de l'entitat: "realitzem activitats per a la millora de les relacions amb les persones del barri" (gràfic 99), "realitzem activitats per a millorar la relació entre els

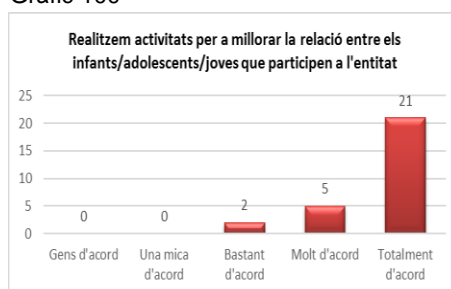
infants/adolescents i joves que participen en l'entitat" (gràfic 100) i "realitzen activitats per a la millora de la confiança amb els educadors de l'entitat" (gràfic 101).

L'afirmació que aglutina un percentatge de resposta més elevat en el nivell "totalment d'acord" referent a "realitzem activitats per a millorar la relació entre els infants/adolescents i joves que participen en l'entitat" [21/28] i la que menys és "realitzem activitats per a la millora de les relacions amb les persones del barri" [13/28]. Podem afirmar, però, que els joves perceben que participar a l'entitat els possibilita millorar les relacions entre els companys, amb les persones del barri i amb els seus educadors/es, ja que en els tres casos el percentatge de resposta "totalment d'acord" i "molt d'acord" se situa per sobre del 89%.

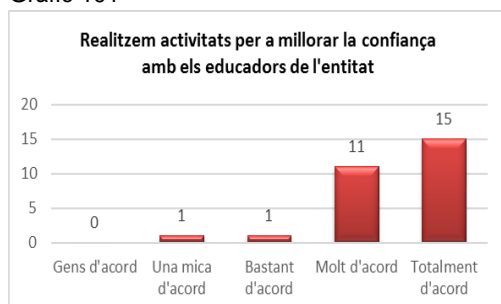
Gràfic 99

Gràfic 100

Gràfic 101

6.4.3 Nivells de participació en el marc de l'entitat

Des de la FPM es promouen accions de participació dels infants en el marc de les activitats internes, però pel que fa a la participació a la comunitat no es percep una aposta clara de l'entitat per a promoure aquesta implicació dels infants i joves i les seves famílies per a canviar el context del territori i la qualitat de vida de les persones que hi viuen. Tanmateix, des de la FPM sí que es participa en activitats conjuntes, però es una participació de caràcter simple que consisteix en assistir a actes de caire comunitari. Malgrat alguns d'ells requereixin d'una preparació prèvia, no es pot considerar que promoguin una participació plena i transformadora i de construcció de consciència col·lectiva i crítica, si més no, de forma continuada i planificada.

Això no vol dir que a nivell educatiu no es treballi la participació, igual que es pot treballar la cohesió o moltes altres coses, però el promoure la participació activa més enllà de l'entitat o de l'activitat pròpia de cada grup. EPPM9 AT - 13:15

Evidentment la relació és bona, però tampoc no ens venen a buscar per fer no sé què. També és veritat que des de la intervenció comunitària estàs pensant en possibilitats i oportunitats de que l'altre s'apunti de connectar aquest amb aquell altre, i clar nosaltres si que aquesta possibilitat de connexió la tenim però a vegades és una mica difícil de traslladar-la a la gent de la Fundació perquè

ells estan, pues jo que sé, tu parles amb la gent del Centre Obert que tenen els seus grups i els hi vens amb una història a fer amb el casal de la gent gran i a vegades pues és una mica que els hi sona a “¿esto a qué viene?”, però bueno la relació de feina és bona. EPPM9 AT - 13:23

En les observacions realitzades s'ha vist un alt grau de participació per parts dels infants i joves, una participació que es concreta en la capacitat dels infants i joves per a compartir tasques necessàries del funcionament diari de l'entitat i també una forta motivació i compromís en accions de sensibilització social. Un exemple seria la participació del programa d'Aprenentatge Servei promogut entre l'entitat i el Banc de sang, que en aquest cas es correspondria a una participació de tipus projectiva, ja que els diferents grups d'infants, en funció de la seva edat, van realitzar diverses tasques en el procés de preparació, difusió i execució del projecte.

Avui fan un procés participatiu per a recollir els dibuixos que han de fer la imatge de l'activitat comunitària de la Marató de sang que es farà el dia 25.05. Set nens dels grups de primària han fet dibuixos per il·lustrar l'activitat. El procés consisteix en la selecció de dos dibuixos, un pel tríptic i un pel cartell. Obactord_PM2 - 29:5

El grup comença a preparar la sala. Recullen la taula de pin-pon i posen les taules que estan al voltant de la sala. Es van assentant al voltant de la taula. Obactord_PM1 - 28:10

La participació en les activitats conjuntes ha estat bona. Els joves s'han implicat i han participat amb ganes. En general no interaccionen amb altres grups. Només al parc algunes de les noies parlen amb dos nois més grans que estan jugant a pin-pon. P28: Obactord_PM1 - 28:18

En relació a la participació per part dels equips educatius, s'observa també un alt nivell de participació en les decisions, tant en aquelles relatives a la tasca educativa i organitzativa de la institució, com en els aspectes relacionats amb el rol professional i amb les tasques a desenvolupar.

Esdeveniment 5. Festa Final (10 de juny a les 16.30 h)

El coordinador planteja que cal decidir que fan ja que han de fer la petició a via pública i l'últim dia es el mateix de la reunió

S'inicia una ronda de propostes:

- a) Festa tradicional de cada any (jocs, inflables,...) + xaranga que acompanyi una rua fins el nou local. Mirar material diputació
- b) Opció a + preparar una coreografia amb els nois/es + monis per fer-la davant del nou local
- c) Fer una comissió de pares/mares per ajudar a preparar la part dels jocs. Alguns educadors creuen que el temps és una mica just per obrir a la participació de les famílies
- d) Agafar una part del material de la Diputació i parlar amb les famílies per a que proposin tallers o col·laborin en la gestió del jocs el dia de la festa

S'acorda que cada equip parlarà amb els seus pares, aquella mateixa tarda, per veure qui podria/voldria col·laborar i a partir de les propostes fer una distribució

Una de les assistents proposa donar la informació per escrit i reforçar-la amb les converses individuals. També surt la idea de posar un cartell a l'entrada dels locals amb la informació

Acords:

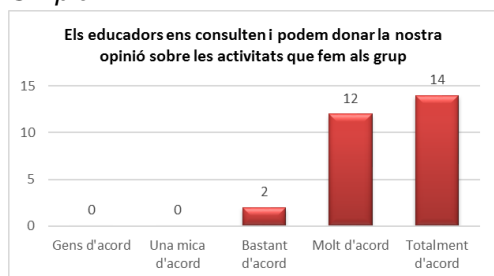
- Notificació ajuntament per activitat via pública + equip de so. S'assigna referent (Núria)
- Xaranga dues educadores faran contacte amb dues propostes que han sortit (Mamen i Núria)
- Mirar jocs Diputació. S'assigna referent (Laura)
- Festa Roquetes: es farà una al barri i es convidarà als nois/es i famílies a la festa del dia 24.05 cal saber amb quines famílies es pot comptar i per a que

Comentari o interpretació : El diàleg és fluid. Només s'observa un to una mica més agressiu cap a un dels educadors de Roquetes que fa propostes potser no del tot ajustades i en moment sembla que connecta i desconnecta del discurs i debat conjunt. ObactorgPM1- 31:5

Els joves, al ser preguntats *en relació als nivells de participació, tal com s'aprecia en els gràfics 102 a 104 senyalen que la participació projectiva és la que presenta un nivell d'acord més elevat* (participació que implica als individus en les diverses fases de l'acció: disseny, planificació i preparació; execució i control del procés i avaluació). Mentre que el nivell amb menys grau d'acord és el referent a la metaparticipació: nivell que requereix per part dels subjectes implicats la creació de nous espais i mecanismes de participació. Pel que fa als nivells de participació simple i consultiva també són reconeguts pels participants, fet que ens permet afirmar que l'entitat té en compte l'opinió dels participants i en funció dels processos o projectes opta per nivells d'implicació diferents. Destacar que en tots els casos/nivells els índexs de resposta se situen entre el 85 i el 92% en les respostes "molt d'acord" i "totalment d'acord". En sentit contrari, les categories "gens d'acord" i una "mica d'acord" compten amb un 0% de resposta en tots els casos, excepte en el nivell de participació consultiva, on una persona ha respost que no està d'acord amb que aquest nivell de participació estigui present a l'entitat. Podem afirmar, per tant, que els joves que han participat en la passació del qüestionari perceben la participació en els seus diferents nivells com a quelcom present en la dinàmica de l'entitat.

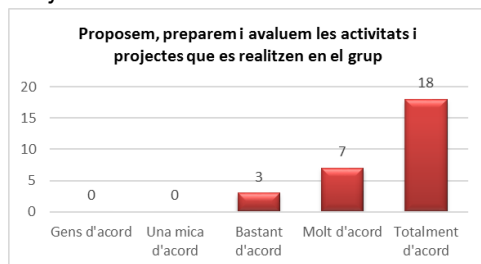
Gràfics 102

Simple

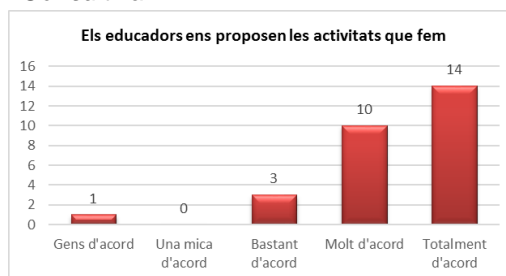
Gràfics 104

Projectiva

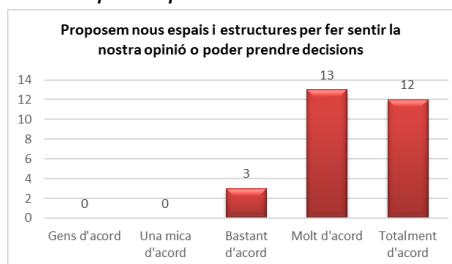
Gràfics 103

Consultiva

Gràfics 105

Metaparticipació

6.4.4 Metodologies i estratègies de participació en el marc de l'entitat

La Fundació Pare Manel treballa per un model de gestió que té en compte a tots els agents que treballen a l'entitat. Per a fer possible aquest model s'han dotat de *mecanismes i estructures* orientades a promoure la *participació institucional* (1) i també la *participació social* (2).

[1] A partir de la informació recollida a les entrevistes es destaca la creació d'*estructures i climes* que afavoreixen la participació. Un element característic de la participació a

l'entitat són les dinàmiques que s'estableixen en els diferents grups d'iguals que participen als projectes socioeducatius de l'entitat. Els educadors generen un clima educatiu orientat a fomentar el paper actiu dels participants.

Jo crec que si no, de fet, el viure amb grup, com es viu al centre obert o al taller o a diferents llocs, la presa de decisions ja es fa d'una forma participativa i amb aquesta visió d'entre tots decidim com fem les coses o a nivell laboral quan nosaltres fem taules on estan als serveis socials. On hi ha professors, directores d'escola, diferents estaments educatius i ens hem de posar d'acord, ja és una manera de participació més amb la vessant comunitària. EPPM2 AE - 7:29

Des de la FPM es promouen estructures que faciliten que els infants i adolescents puguin aportar les seves opinions i siguin consultats en relació a aspectes relacionats amb els programes que l'entitat ofereix. La principal estructura que pren forma en el grup d'iguals del centre obert és l'assemblea.

Grup d'iguals: el treball de grup en assemblees és clau per treballar la participació i la dimensió grupal dels infants i es realitza en totes les franges d'edat amb metodologia adaptada. FPM_CENTRE OBERT MUNTANYÈS - 14:29

Els principals espais on es promou de forma sistematitzada i conscient l'aprenentatge de la participació són els grups del Centre Obert i també al programa de pre monitors, on els joves es formen i experimenten la participació. Aquesta formació aporta als joves tant coneixements tècnics com eines pràctiques a partir d'experiències de servei a la comunitat.

Dins del projecte es plantegen diversos tipus d'activitats per cobrir diferents vessants del procés que es pretén fer amb els pre-monitors. S'exposen a continuació en quatre blocs diferenciats: 1. Activitats Formatives; 2. Activitats lúdiques / culturals organitzades pels participants; 3. Suport individual i 4. Voluntariat dins de l'entitat. FPM_Premonitors Nou Barris - 18:9

Amb el projecte de formació, és un tema que volem treballar aquest estiu no, de fer un camp de treball però del mateix barri, sense necessitat d'anar-nos a cap lloc fora dels barris de dir que potser fem un camp de treball a l'associació de veïns, al casal d'avis i no se que no, i no fa falta tenir tampoc una inspiració brutal, i és que tinguin aquest tipus de relació no i que la gent pugui treballar amb conjunt no i a més amb aquesta diferència d'edat no i trencar amb això que dèiem abans amb aquesta visió del jove, ara tu el veuràs diferent, però ell també et veurà diferent ara ja no ets "el viejo que le vas a pintar la persiana" ara eres Pepito, que estàs en l'associació de vecinos no y estamos pintando una pared juntos no. EPPM2 AE - 7:49

Es destaca també la importància de comptar amb estructures que ofereixin als infants i les famílies poder tenir rols actius en el procés de construcció i de creixement de la institució. Aquesta participació possibilita la generació d'un major grau de vinculació i també que els participants puguin ser corresponsables del seu funcionament i a l'hora dels seus processos personals de canvi.

El dia del treball amb les famílies i d'anar-les implicant. Si que fem entrevistes i també els objectius que fem, que treballem amb els nens cada tarda, però ens falta, aquí ens falta un pas i estem treballant amb les famílies, vull dir que, la línia de treballar en famílies és, és la que estem intentant o, obrir i tenir-los presents perquè creiem que sense ells tampoc la feina no, no, nosaltres ja podem fer que sinó treballem tots plegats. EPPM5 AE - 10:13

Al llarg de les observacions s'han pogut detectar iniciatives orientades a incorporar aquesta participació institucional, mitjançant estructures que la facin possible. Cal destacar aquells espais on les famílies poden col·laborar en la construcció del projecte conjunt de l'entitat i del barri.

Fer una comissió de pares/mares per ajudar a preparar la part dels jocs. Alguns educadors creuen que el temps és una mica just per obrir a la participació de les famílies. ObactorgPM1 - 31:6

Esdeveniment 7. Festa inauguració del nou local

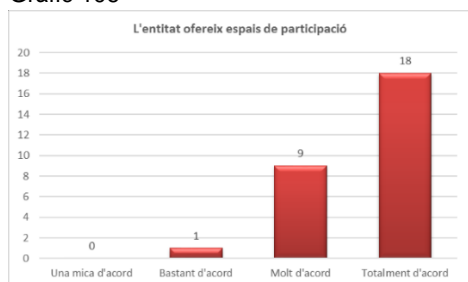
La coordinadora explica que a nivell d'entitat (equip coordinació) s'està començant a pensar com es fa Idees amb les que estan treballant: a) Festa adreçada a les famílies i b) Espai per a l'acte institucionals amb representants de l'administració.

Comentari o interpretació: Es parla del nou espai com una oportunitat per a millorar l'activitat del centre. En diferents moment es fa referència a la importància de donar un espai privilegiat a les famílies i els infants en aquest. ObactorgPM1 - 31:6

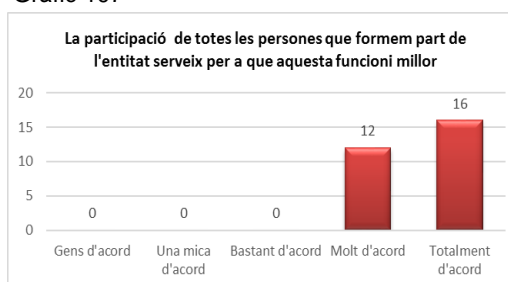
Els resultats recollits mitjançant el qüestionari a joves vinculats a l'existència d'estructures i climes que afavoreixen la participació orientada principalment a la millora social en el marc de la Fundació Pare Manel mostren també un alt grau d'acord entre els participants. Concretament, 27 dels joves es mostren "totalment d'acord" [18/28] i "molt d'acord" [9/28] amb l'afirmació "entitat ofereix espais de participació", observant un gran consens en el grau de resposta.

Finalment, el grau d'acord és molt elevat en relació a l'afirmació "la participació de totes les persones que formen part de l'entitat serveix perquè aquesta funcioni millor" les 28 respostes en troben aglutinades en els valors "totalment d'acord" [16/28] sent aquesta la resposta majoritària i "molt d'acord" [12/28].

Gràfic 106

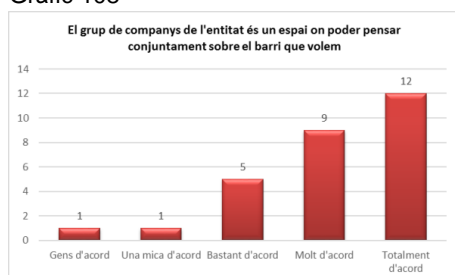

Gràfic 107

[2] Pel que fa a com l'entitat promou la participació social i la participació al barri, es constaten els següents aspectes per part dels participants entrevistats. Pel que fa a la percepció d'adolescents i joves sobre estructures que afavoreixen la participació social, s'observa en les respostes de l'ítem "grup de companys com un espai on poder pensar conjuntament sobre el barri que volem" una dispersió més amplia de les respostes, però aquestes es concentren de forma contundent en els valors "totalment d'acord" [12/28] i "molt d'acord" [9/28]. Les 7 respostes següents es reparteixen entre els índexs "bastant d'acord" [5/28], "una mica d'acord" [1/28] i "gens d'acord" [1/28].

Gràfic 108

En relació a la *mobilització social i la reivindicació política*, aspectes clau dels processos de participació social, es destaca la importància de que el territori pugui incorporar la

participació com un aspecte primordial en els processos conjunts de millora social. És a dir, que la comunitat pugui desenvolupar practiques i estructures que facilitin la implicació ciutadana en els afers comuns.

Està present per que jo crec que és un tema que engloba l'educació en general, però si que et diré que hi ha moltes dificultats d'aconseguir-ho. Per que, per que potser tu pots dedicar un temps petit no, però per poder que una gent maduri que tregui prejudicis, com et deia abans per a mi poder fer un procés que no sempre es donen les circumstancies. EPPM3 AE - 8:31

Un altre element també significatiu que identifiquen els participants a l'estudi és el model de treball que fa l'entitat caracteritzat pel protagonisme dels infants i joves i les seves famílies amb els diferents agents de la comunitat, com exemple de promoció de la participació per a la construcció conjunta de millores socials col·lectives o individuals.

Jo crec que si tot i que fora no ens acabem d'assabentar massa o si que crec que quan parles amb algun nano que participa del centre obert o així, encara que sigui a nivell de micro, a escala; ells se senten jo crec que més apoderats per fer coses, i per tant, només en aquest nivell, jo crec que ja estan col·laborant. EPPM6 AT - 11:17

Crec que en la mida del que els hi es possible si, perquè també es una societat que treballa molt imbricada amb la xarxa , tenen en compte els serveis, altres entitats, les escoles, per exemple la comissió social de la única escola publica que hi ha al Verdum i amb la qual jo hi participo també hi assisteix un representant de la Fundació Pare Manel no tenim cap altre Comissió social en la que participi algú d'una fundació de lleure o un centre obert, o sigui que en aquest sentit si que hi estan molt ficats. EPPM7 AT- 12:12

Des de la Fundació es participa al Pla Comunitari del Verdum, on son els educadors els que participen a les comissions de treball existents. Al llarg del treball de camp es destaca la importància de poder cedir aquesta participació als infants i adolescents per tal que puguin tenir un paper protagonista en les accions i activitats que es promouen. El Pla comunitari ha esdevingut una plataforma de treball centrada especialment en millorar la qualitat de vida de la ciutadania al barri de Verdum, que per les característiques socioeconòmiques del territori en moltes ocasions viuen situació de risc social. També es fa referència, però, a la potencialitat del Pla comunitari com a plataforma per a treballar des d'una perspectiva preventiva que reivindica la necessitat de promoure estructures participatives de caire comunitari com son els Plans comunitaris en territoris amb diferents realitats socials.

Concretament al Verdum si, hi ha el Pla Comunitari de Verdum, des de fa molts anys. Hi ha diferents grups, diferents taules, diferents comissions en les que sí que es participa. En el Verdum, per que hi ha molta necessitat, a nivell social, s'han activat; en d'altres barris, a Prosperitat o així no existeix; quan en realitat hi ha infants igual i que hi hagi menys precarietat, que vol dir? Que no hem de treballar? Que no hem d'anar tots a una per detectar situacions e risc? i poder, el Verdum és una zona deteriorada i s'han engegat moltes coses i això és positiu. EPPM6 AT - 11:22

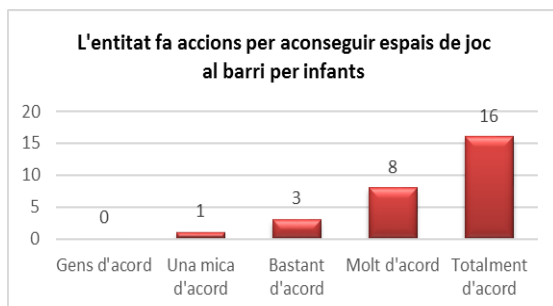
Analitzant els ítems del qüestionari relacionats amb la capacitat de reivindicació política de la Fundació Pare Manel podem afirmar que la percepció dels joves entorn d'aquesta capacitat és molt positiva. Concretament, dos dels ítems del qüestionari pretenien mesurar-la. En primer lloc, a l'ítem "l'entitat fa accions per aconseguir espais de joc al barri per infants" (gràfic 109) un 57% de les respostes [16/28] mostren estar "totalment d'acord" amb l'afirmació i un 28,5 [8/28] diuen estar "molt d'acord". Només un 14,2% [4/28] afirmen estar "bastant o una mica d'acord".

En relació a l'ítem "l'entitat fa accions per a demanar espais de trobada pels adolescents" (gràfic 110) l'índex de resposta més elevat de resposta es correspon amb el valor "molt

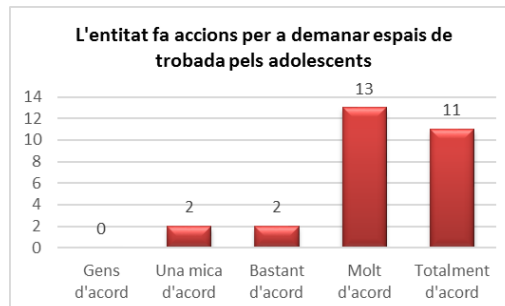
d'acord" [13/28], seguit de "totalment d'acord". Ambdós índexs aglutinen el 85,7% de les respostes.

Així doncs, podem afirmar que de forma molt elevada els joves perceben que l'entitat porta a terme accions de caràcter polític orientades a la millora del territori i dels serveis / espais existents al barri per a la infància i l'adolescència.

Gràfic 109

Gràfic 110

6.4.5 Criteris per a valorar la participació en el marc de l'entitat

En aquest apartat presentarem la informació relacionada amb els criteris que ajuden a mesurar els nivells de participació als projectes de la FPM. Concretament, ho farem a partir de quatre criteris: implicació, informació-consciència, capacitat de decisió i compromís-responsabilitat.

Des de la FPM, la *implicació* està estretament relacionada amb el grau en que els participants es senten cridats a la realització d'accions concretes. El treball dels professionals i voluntaris es centra especialment en el treball motivacional de la participació, tant amb els infants i joves com amb les famílies.

Un segon criteri que es detecta com a necessari en els processos de participació és la difusió d'*informació-consciència*. El *grau de consciència* està relacionat amb la quantitat i qualitat de la informació de que disposen els participants. Per a poder participar, és imprescindible conèixer allò sobre el que vols opinar tot garantint un accés lliure a la informació, que haurà de ser entenedora per a totes les persones implicades (edats, nivells formatius, cultures...).

Per mi és molt important treballar-ho, incorporar-ho molt més en les dinàmiques de tot el que fem. Aquí fem PEIS amb els xavals, aquest any estem començant a que els PEIS sigui una cosa pactada: família-nens-nosaltres; fins ara no, era el tècnic. EPPM10 AT - 6:47

En tercer criteri és la capacitat de decisions. La presa de decisions està estretament relacionada amb la capacitat psicològica de la persona a l'hora de prendre determinades decisions i també amb el fet d'estar preparada per a decidir (o per prendre part en la decisió (aspectes contextuais, legals, polítics, econòmics)

Si tu no treballes amb els xavals i pots parlar de quines son les seves necessitats o de què els hi agradaria, si no continues i: Com creieu que podríem fer-ho? Això no hi ha cap sortida?. Veieu alguna sortida a aquesta realitat que és la vostra? Aquí generem participació, consciència, i el que generem tampoc ho sabem molt bé però ens hem de voler ficar en aquest procés, que és també un altre procés. EPPM9 AT- 13:46

Finalment, el quart criteri fa referència al compromís-responsabilitat, que s'entén com quelcom que es desenvolupa a partir de petits projectes on els infants i adolescents, mitjançant l'encàrrec de la comunitat, s'impliquen en la seva millora. Un encàrrec del que han de poder assumir les conseqüències derivades de la pròpia participació..

Si per sort al barri hi ha tot aquest procés de desenvolupament comunitari, tant aquí com a Roquetes, que jo penso que això ajudat molt a reforçar aquesta participació pública a tots els nivells de la zona, de poder xerrar amb l'associació de veïns que s'encarreguen de l'urbanisme i fer una feina amb ells, o fins i tot amb els nois. EPPM2 AE. 7:30

6.4.6 Resistències a la participació infantil i juvenil

Per a finalitzar aquest objectiu, es presenten una sèrie de resistències identificades pels participants en relació a la participació social d'infants i joves, que descrivim a partir de quatre apartats:

[1] La primera resistència fa referència a la *dificultat dels adults* per assumir un nou rol en els entorns educatius. Un rol que cedeix el protagonisme a l'infant i on l'adult fonamentalment l'acompanya en el procés del seu creixement, facilitant eines necessàries per a que l'Infant pugui desenvolupar-se de forma integral.

Si, no deixen de ser nens. Això és veu en els entorns escolars que tot i que estem en un procés d'un cert canvi de paradigma de que el mestre ja no fa la figura d'abans sinó que els nens són els veritables protagonistes, doncs això ens esta costant perquè al final et posen un rol en el que no estem acostumats. EPPM10 AE - 6:59

Estem en un món adultitzat, que gestionem els adults des de la visió adulta i per les necessitats adultes. EPPM6 AT - 11:19

[2] Una segona resistència és la realització de processos de participació infantil i juvenil relacionats amb aspectes de poca rellevància per a la seva vida, així com el fet de partir de processos de decisió no vinculants.

Crec que no hi ha resistències fa molta gràcia que la gent participi de les coses el que passa que, moltes vegades les prenem com això, com coses que proposen nens no, "jo que se", els i fem proposar que dibuixin el seu parc ideal i després no el fem, però això passa amb els grans no també i després cadascú com va volen, però no o se e , "o sigui", jo penso que fa molta gràcia escoltar-los, però que després costa interioritzar-los en aquests procés més participatiu real, no, de dir, "o sigui", fa molta gràcia que la consellera d'educació vagi a l'escola a que els nens els i diguin les queixes, si, esta molt bé, no però, si això engega un procés participatiu on ells puguin fer. EPPM2 AE - 7:34

[3] La tercera resistència fa referència a la manca d'interès per part dels adults en promoure processos de participació que facilitin un *paper actiu dels infants i dels joves* en els seus entorns de relació. Es remarca que les administracions no sempre expressen interès en promoure aquests rols actius dels infants i joves i que hi ha una manca de motivació a l'hora d'escoltar als joves i les seves aportacions i visions sobre la comunitat.

Sí, clar, és que es pensa que els nens petits i això com més petits són potser verbalitzen como son petits "pobrecitos no saben" i en el fons perquè no volem que participin, no perquè no tinguin certes capacitats perquè quan menys gent decideixi una cosa doncs més podràs fer el que et dona la gana i amb els xavals no ens passa això. Penso que hi ha resistències sobre tot a nivell d'administració. EPPM4 AE - 9:35

Ara potser es veu que s'estan fomentant consells de ciutat a nivell més infantil. Però tornem al mateix, com es construeix això, qui ho promou, quina capacitat tenen de decidir, què poden decidir, o sigui, s'està obrint però també en un marc molt tancat, no ho fan les entitats que coneixen, en aquest cas, a nivell infantil el districte, la ciutat ho promou des de l'administració. Llavors, si fos un procés de participació amb els propis xavals que volen decidir com volen gestionar el seu procés comunitari, potser tindriem molta feina feta. Penso que hi ha molta reticència però, a la participació global, amb els nens passa molt però en la participació en general. EPPM4 AE - 9:36

[4] Finalment, la *manca de formació* en la promoció de la participació dels infants amb l'aplicació de metodologies actives i estables en el marc dels programes i projectes pot comportar dificultats a l'hora de promoure i practicar de forma estable i planificada la participació.

Sí, jo penso que, que sí que ens costa perquè també és més feina. vull dir que a vegades sembla més fàcil. Jo em preparo aquesta activitat i la plantejo i la faig, que dedicar-li 3 sessions a fer una assemblea i que acabin decidint ells mateixos que volen fer, és com un desgast i va, escoltem i ja només perquè sigui per feina i per, és més pràctic, ostres, acabo abans EPPM5 AE - 10:42

6.4.7 Reptes

Destaquem alguns reptes: Formació dels professionals; Reptes vinculats a la participació des de la perspectiva comunitària; Sentiment de pertinença centrat en el treball i la implicació en afers col·lectius; Definició del model de participació social i institucional; Foment d'estructures comunitàries; Innovació en metodologies educatives promotores de participació i Incrementar la participació de les famílies.

Un primer repte identificat pels agents participants és la necessitat que els professionals es formin en relació a l'aprenentatge i la pràctica de la participació. Una formació que considerem imprescindible per a poder promoure l'aprenentatge i la pràctica de la participació d'infants, adolescents i joves i les seves famílies des de la FPM.

La manca de formació, això crec que és clau. Si volem que els xavals o els infants participin i no els sabem fer participar, doncs,....La formació és molt important, i crec que és un repte que com a equip puguem formar-nos en això i en altres coses, però en això ho veiem un repte. GDPM1-01:20:50

En segon lloc els agents participants identifiquen la necessitat d'*ampliar la perspectiva comunitària* en les seves accions i programes, així com també en el quotidià. Aquesta perspectiva es concreta en intervenir més enllà del treball enfocat en l'individu, apostant per liderar processos de transformació comunitària al barri i promoure la implicació activa dels agents que conformen la FPM en afers compartits amb altres agents de la xarxa territorial.

Jo el posaria més per aquí de cara als infants, i en genèric i el que hem de trobar més capacitat de tenir impacte en les dinàmiques en el territori, des de no sé si dir-li lideratge, de ser motors, de no deixar-se arrossegar pel que ja es va fent i promoure, debatre i posar sobre la taula qüestions. EPPM10 AE - 6:69

Ja no és anar mirant aquest projecte o aquell altre a nivell de com et beneficia a tu com a entitat, sinó pensar que tot el que beneficia al barri, t'està beneficiant a tu com a entitat, més enllà de que tu hi tinguis una repercussió directa de que facis una activitat; més enllà d'això, el simple fet de treballar per la millora del barri està aportant un benefici per les famílies amb les que tu treballes. EPPM9 AT - 13:29

Penso que ells tenen una línia i és la línia que han de fer, però penso que potser igual que hi ha

una reunió com a barri, penso que potser hauria arribat un moment que la fundació Pare Manel amb un representant més relacionat també amb l'educació i potser, doncs això, un director, o no cal que sigui un director, un directiu o un representant de cada escola o potser també de les AMPES; hi hauria d'haver una reunió al menys dues o tres vegades a l'any per a poder doncs no escoltar el que ha de fer la fundació Pare Manel, que ells ja saben el que volen fer, sinó també tenir més present la vivència amb alumnes que ells tenen allà. Això s'ha fet alguna vegada indirectament però s'ha fet d'una manera imprecisa. Que a vegades ha sigut habitual i tot, que hi ha hagut un curs que casi cada reunió mensual ens hem vist. Però potser també una cosa més selectiva, Instituts, escoles, Verdum, Roquetes que és on treballen ells; perquè per exemple jo en les escoles de Verdum, en aquest sentit no els he escoltat. Si que he escoltat als de Roquetes, que ens trobem, però en canvi no ens hem trobat amb la fundació Pare Manel quatre o cinc escoles i uns quants instituts i dir 'a veure va com podríem ajudar-nos d'alguna manera a part del que ja puguem fer cadascú', com es podria fer. EPPM1 AT - 35:38

En tercer lloc un treball comunitari que permet desenvolupar en els participats un *sentiment de pertinença* no centrat únicament en el territori, sinó també la implicació en afers col·lectius del barri. Si els infants i les seves famílies s'impliquen en la construcció i millora del barri, aquesta identificació ja no es quedarà en "soc de Verdum", sinó que s'omplirà de significat i s'obrirà a més territoris, però cal treballar per la identificació amb els entorns propers i amb els esdeveniments i necessitats del territori i de les persones per anar més enllà en la pertinença a la comunitat barri.

Treballar aquesta vinculació amb el territori a través d'altres, no només amb una vinculació efectiva, perquè un coneix als veïns i surten a jugar, sinó una vinculació més a nivell de comunitat, i això passa per coses que ja fan per accions a nivell col·lectiu, jo crec que és important la participació en aquests espais comuns, la relació amb les entitats. I no és només una qüestió a nivell de Fundació, és una qüestió que es presenta en altres projectes, el treballar també l'aspecte col·lectiu de l'individu, que passa per la participació a nivell col·lectiu. EPPM9

Un quart elements, definir el *model de participació social* i també *institucional* que com entitat volen promoure entre els diferents agents que participen a l'entitat (professionals, infants/adolescents, famílies, comunitat,...).

Potser el tema de la participació que és alguna cosa que hem d'afinar una mica més i mirar què vol dir participar perquè moltes vegades diguem, el carnaval, pues potser participar a l'hora del carnaval no dir participació, o no vol dir que estiguem fent una gran feina de participació, d'apoderar a les famílies a participar activament de les coses que es fan al barri o..., i jo penso que aquí és on hem d'afinar una mica. EPPM5 AE 10:32

Són coses que estem mirant a veure com ho treballem, que a vegades el dia a dia ens menja i no, no acabem de trobar el moment per parlar, només d'això, però en relació al nou local, que estem en un futuro no muy lejano, canviem de local, si que estem intentant a veure com, com fem que els infants i el barri, pugui participi d'això, que és una cosa més gran a nivell d'entitat. EPPM5 AE - 10:47

Una mica aquest repte anava en aquesta clau, definir el model de participació social i institucional que volem. Volem que cada agent que configura la fundació permanent participi, definir per a què i a partir d'aquí com ho fem possible. Quins son els espais i els climes que necessitem crear, per a que cadascun d'aquests agents, es senti cridat a participar. Existeixen espais, però cal definir-los, i segurament cal fer-los créixer si volem continuar avançant cap aquest model de participació més integral i més com a eix, un dels eixos d'aquest model de lideratge. GDPM1- 01:49:52

També en relació al model de participació, els professionals mostren la voluntat d'avançar cap el nivell de participació projectiva i de la meta participació. Entenen que la participació és un procés i que cal anar introduint els diferents nivell a mida que els joves adquireixen aprenentatges i desenvolupen competències participatives.

Crec que la consultiva sí, però amb el cas dels joves crec que sí tenen molt d'espai per que ells decideixen hi puguin dir ells. El que passa és que no estan gens entrenats i ens. Que no sigui des de una consulta, simplement, mira voleu fer això sí o no?. Crec que sí que poden construir, i fins i tot l'activitat, com us agradaria o inclòs hi ha grups que preparen l'activitat ells mateixos, .Crec quan tenen una certa edat, sí que se'ls hi dona aquesta llibertat perquè puguin decidir de veritat. GDPM1-01:23:24

S'ha de fer el salt perquè acabi sortint. Crec que estem en el punt de projectiva, reforça projectiva. Ja em traspasat la frontera de només preguntar-los i intentar que ells mateixos dinamitzin la tarda, a veure com la avaluen,... Transcendir una mica de la mera consulta. GDPM1-01:24:21

Jo, com últim també crec que hem d'anar més, que hem de projectar més la metaparticipació en els xavals. Entenent-la com un tema de procés, no començarem el primer dia farem, avui metaprojectarem. Llavors, per exemple en el tema de premonitors, que és un grup, una mica diferent ,també mes reduït i amb un punt de maduresa diferent d'un grup de l'ESO, estem fent petites passes cap allà, però clar, també ho veiem en clau de procés i que sense forçar. Que sigui el propi grup, que vagui tendint cap allà i sinó tendeix es quedarà en la projectiva. GDPM1-01:21:32

Un cinquè element està vinculat a la reivindicació pel foment d'estructures comunitàries més estables, que a partir de la implicació ciutadana i mitjançant la participació dels ciutadans puguin desenvolupar en els territoris processos de millora social. Aquests espais també haurien de ser generadors de propostes preventives, es a dir, no actuar exclusivament en situació de risc o crisis socials sinó de promoció i de prevenció de i per a les persones i els contextos.

Tot és cert que hi ha una relació no, i que hi ha un treball conjunt. Ells són els primers que en certa manera subvencionen tot el tema de plans comunitaris i desenvolupament comunitari. Que en el fons també és una manera d'ajudar a que la gent es pugui aglutinar i entre cometes puguin anar en contra d'ells sense anar en contra d'ells, no, però que sí que pugin aquesta, exacte, i ells això o estan subvencionant no. Però també és cert que son poc elàstics en les coses. Quan ells han pres una decisió, la decisió esta presa i si t'agrada bé i sinó també no, i, jo penso que això s'ha d'aprendre des de l'administració. EPPM2 AE - 7:39

Un sisè repte caldrà també innovar en metodologies educatives per a promoure i desenvolupar la participació. Aprendre a desenvolupar un paper des de l'acompanyament socioeducatiu que cedeix el protagonisme als infants, joves i les seves famílies. Un protagonisme que fomenta que els participants dissenyin el seu pla de treball i el desenvolupament de les accions que l'ajudaran a assolir les millores personals. És necessari dissenyar altres maneres de desenvolupar la tasca educativa i nous models que puguin garantir el protagonisme dels infants i joves i la seva participació en la vida social i comunitària.

I hem d'aprendre a estar en aquest rol molt més de més dinamitzadors, de saber que et demanen moltes més mirades que no una única i que també pot ser per dificultats per fer-ho, per comoditat, per formació, per tradició, però és el moment de trencar-ho i me'n alegro, penso que pot ser interessant. EPPM10 AE - 6:60

Jo penso que el gran repte que tenim és saber què volen decidir els xavals, o sigui, no el moment final sinó, clar, jo penso ha d'haver un equilibri d'entre l'obert que podem donar, i que això, també, sigui progressiu per poder decidir. O sigui el gran repte és una reflexió interna sobre com volem construir aquesta participació adaptar-la a la seva edat, adaptar-la al seu nivell i en la perspectiva d'això que s'ha d'anar continuament redefinint perquè això veiem que els xavals van creixent. I després veure, revisar, precisament, aquesta feina que fem de participació, quins beneficis té i quines perspectives de millora. EPPM4 AE - 9:39

Crec que estem bastant curts, això que et deia abans, de que siguin, de que aquests nanos tinguin protagonisme en el seu fet quotidià amb nosaltres; però crec que aquest protagonisme i aquesta participació no deixa d'estar impregnats inconscientment d'aquesta relació educant-educador i que

entenc que aquesta cosa de voler-los avaluar no sé què té a veure amb això i de veure com el nostre paper influeix en això, i potser el repte passaria per aquí, d'agafar i de ser conscients, d'agafar i de ser conscients de la influència, de l'impacte que té la nostra figura educativa però sobretot intentar generar reforços positius però no tendències. EPPM10 AE - 6:68

Finalment, el relació a incrementar la participació de les famílies, tant en la participació interna com en la participació social. Especialment els professional creuen que aquest és un aspecte rellevant i necessari desenvolupar en el marc de l'entitat. Importància que es sustenta en la necessitat de que les famílies siguin protagonistes dels processos educatius que l'entitat promou.

La participació de les famílies com a repte, doncs treballar-ho molt més a la fundació i treballar sobretot amb grups de més petits amb la conscienciació del que es fa de la tasca educativa, social i que això ho hem de treballar més com a repte. GDPM1-01:17:2

Quan fem les avaluacions és el incorporar més a les famílies als espais de les tardes, que vinguin a la tarda al reforç, que hi hagi una activitat i que vingui aquella tarda la família i que prepari. GDPM1- 01:18:38

També és un procés, anar incorporant a les famílies que requereix de temps. [...] Nosaltres aquí oferim un context educatiu bo, per tu, pels teus fills, però tu també tens, has de tenir un paper actiu, has de tenir una responsabilitat GDPM1-01:30:34

També en aquest aspecte es veu necessària una ampliació dels espais de participació a la FPM adreçats a les famílies.

Si que existeixen aquests espais, pot ser hi son pocs en aquests moments, hi ha el grup familiar, per Carnaval. Com entitat el repte es, canviar a nivell de paradigma o a nivell d'estadi. Passar d'un nivell de participació -1- a un nivell de participació on poden decidir ells. Aleshores, un repte pot ser també treballar com entitat, a nivell institucional i fer una reflexió conjunta. GDPM1-01:49:16

6.5 Construcció de ciutadania responsable, crítica i compromesa

Presentem en quatre apartats la informació recollida en relació al model de ciutadania que promou la FPM com a un dels objectius del model de lideratge social que estem conceptualitzant en aquest estudi: Els nivells de ciutadania que es treballen des de l'entitat; Model de ciutadania responsable, crítica i compromesa; Metodologies i estratègies pel desenvolupament d'un model de ciutadania conscient, participativa, crítica i compromesa i Reptes.

6.5.1 Nivells de ciutadania que es treballen a l'entitat

En relació als nivells de ciutadania que promou l'entitat podem diferenciar dos nivells. Un primer on es considera que l'entitat transmet un model de *ciutadania participativa, crítica i compromesa*, on la implicació personal dels individus possibilita la millora col·lectiva. Des d'aquesta perspectiva és el voluntariat un dels elements més visibles d'aquest nivell de ciutadà, ja que s'implica en la millora del bé comú a través de participar en projectes socials i d'oferir de forma altruista els seus coneixements o el seu temps. Així mateix es destaca que els voluntaris de l'entitat esdevenen un model de participació social pels infants i adolescents amb els que treballen.

La implicació de la ciutadania es clau per garantir la connexió de la organització amb la societat i les seves necessitats. El voluntariat és una de les principals formes en que es produeix aquesta connexió. Els voluntaris i voluntàries són fonamentals pel funcionament de les entitats no lucratives. FPM_Gestió eficaç del voluntària - 16:2

La nostra feina és més ampliar o donar a conèixer que la ciutadania pot ser molt més amplia, clar després cadascú pot agafar el que vulgui no, però jo crec que la nostra feina és més aquesta de poder atorgar models diferenciadors, per exemple el projecte aquest dels monitors joves, la idea inicial era aquesta, joves que han passat pel centre obert, que tenien aquestes lleis clares, aquests costums aquesta manera de fer tant clara, han fet un canvi. Ja sigui per passar pel centre obert, per la seva relació familiar, per l'escola, ... per diferents situacions que s'han donat i això els hi fa tenir un concepte de ciutadania o de persona diferent. I ara participen amb tu, o sigui, tu ho vegis que tot això és molt més ampli. EPPM2 AE- 7:51

Un segon nivell que s'expressa amb certa contradicció amb el model de ciutadà que l'entitat diu voler promoure, una ciutadania participativa, crítica i compromesa és l'existència de models d'intervenció assistencialista i d'ajuda que l'entitat ha promogut des de la seva creació als anys 70. Aquesta visió més assistencialista, consideren alguns dels agents entrevistats, tant persones directament relacionades amb la FPM com altres agents del territori, contrasta amb l'exercici de deures de ciutadania. Segons les aportacions recollides són molts els ciutadans que es consideren únicament objectes de drets i no de deures i, per tant, correspondria més a un model de *ciutadania legal*.

Si, jo crec que aquí viuen unes certes contradiccions, potser soc jo en nom dels demés i no ho hauria de fer. Perquè, a veure, som reproductors d'un model, i que els xavals també perceben, al final els monitors joves aquests per exemple són "de los nuestros", que estan amb nosaltres, però el voluntariat etcètera, etcètera són "ellos" i l'aproximació del voluntariat jo crec que és molt, vol ser bastant d'igual a igual. EPPM10 AE - 6:70

Però si que reproduïm models en tant que per poder fer la nostra feina nosaltres ens anem a l'Eixample, Luz de Gas o Sarrià i per tant jo crec que aquesta no cohesió social o aquesta diferència social fins i tot ens fa bé per poder fer el que fem, però que entenc que amb això no contribuïm a transformar molt. EPPM10 AE - 6:71

Ahir em trobava un senyor que vol fer una gala benèfica. Les gales benèfiques estan molt bé és el dia del Domund, ha estat molt bé, però resoldrem una cosa d'ara, no una cosa a llarg termini, que

és molt més difícil de resoldre, el llarg termini. Llavors això sí, projectem models. Crec que sí que estem construint des de la nostra intervenció en aquí, des de la intervenció dels educadors, des de la intervenció fins i tot el Manel estem intentant que aquests nanos identifiquin fortaleces per construir una mica el seu itinerari vital en la mesura que puguin i en el context en el que viuen i les dificultats en les que estan i jo crec que això s'expressa molt en l'espai aquest de formació i inserció laboral, però al mateix temps potser som reproductors d'aquest model que genera diferències. EPPM10 AE.- 6:72

El fet de que facilitin l'accés a famílies que a lo millor la situació econòmica és precària, fa que moltes famílies moltes vegades ja considerin que allò és un dret i no assumeixin els deures que això implica, llavors a vegades és una miqueta buscar l'equilibri, en el que facilites les coses per que els infants puguin participar, però des de treballar les consciències d'aquelles famílies, que allò té un valor i posar en valor tota la tasca que estan fent i per tant s'han d'implicar d'alguna manera les famílies, jo crec que no ho tenen gens fàcil, pel col·lectiu amb el que treballen, però jo crec que ho tenen molt present i que en general ho fan força bé i jo penso que aquesta tasca d'intentar treballar coordinadament serveis socials i Fundació Pare Manel també ajuda a que les famílies es situïn. EPPM6 AT- 11:34

Podem assenyalar per tant, que des de les aportacions dels entrevistats sembla que conviuen les dues formes d'entendre la ciutadania: la *ciutadania legal*, centrada en el compliment dels drets de ciutadania i la *ciutadania participativa, crítica i compromesa*, model de ciutadania que orienta les seves actuacions a favor del compliment de drets de ciutadania promovent actuacions solidaries i compromeses amb el bé comú.

També els agents entrevistats identifiquen en el fer de la FPM experiències educatives orientades a la transmissió d'aquest model de ciutadà compromès i participatiu als infants i adolescents que participen als seus projectes.

Com a veí, com a ciutadà et correspon a tu com a qualsevol altre, i aquesta ciutat és teva com de qualsevol altre, i això que no és només una qüestió de posseir és una qüestió de reclamar, i no només és qüestió de reclamar però sí i més quan estem parlant de situacions d'injustícia a nivell social. Per tant, evidentment aquesta situació de lideratge va molt relacionat amb situacions de mancança i per lo tant, d'exigir ni més ni menys allò que et correspon com li correspon a tothom. Ni més ni menys. Llavors tindria un gran valor educatiu la funció del lideratge social de l'entitat. Seria un component a nivell educatiu. EPPM9 AT- 13:58

6.5.2 Model de ciutadania responsable, crítica i compromesa

La informació referent a com l'entitat promou la construcció del model de ciutadania responsable, crítica i compromesa s'aporta a partir de cinc apartats: [1] com l'entitat afavoreix que els participants mitjançant les seves activitats i programes puguin desenvolupar i treballar per la *cerca de millores socials*, [2] com l'entitat treballa pel reconeixement i la valoració de la diversitat social i cultural, [3] el desenvolupament del sentiment de pertinença a la comunitat a partir de les accions i projectes que porta a terme l'entitat, [4] el desenvolupament de la construcció de la capacitat crítica dels participants i [5] l'ajuda entre iguals.

[1] En relació a com l'entitat promou la cerca de *millores socials* a través a través de les seves activitats i programes, un aspecte que remarquen tots els agents entrevistats fa referència a la importància de percebre la ciutadania com a generadora de drets i de deures i com la ciutadania es fonamenta en l'exercici dels mateixos. Per tal de poder exercir els drets i deures és essencial conèixer i respectar les normes socials que permeten la convivència entre les persones i els grups i també tenir la capacitat de respectar-les per tal de garantir la pau social, tant necessària per a la vida en comunitat.

El concepte de ciutadà és la capacitat que tens com a persona de saber moure't per aquest món. Això vol dir acceptar una normativa social que pot ser: relacions amb les persones, uns certs hàbits com conèixer el teu entorn, poder moure't sense que ho visquis com un moment negatiu, com un moment complicat. Llavors el que et fa ciutadà, penso que és, que tu vers el món puguis veure que estàs còmode, que el món no t'està fotent, per un tema econòmic, per un...; aquesta capacitat de poder viure i decidir lliurement dintre del que podem decidir lliurement, és molt interessant com a ciutadà. EPPM4 AE- 9:41

El ciutadà és una persona que pertany a una col·lectivitat. Pertany a un col·lectiu, on hi ha unes normes, uns deures, uns drets i on també, això ja és una cosa que pertany en aquell col·lectiu. Però la ciutadania, el ciutadà és una persona que ha de tenir molts drets però també sense deures és impossible conviure. I per tant això com es treballa? Doncs jo crec que si la comunitat tingués una cultura, que no tenim encara, però una cultura de participació indiferent, de baix a dalt i de dalt a baix, és a dir no que algú ens mani sinó que unes assemblees de barri, que els pobles siguin de poble. Un lloc, on es pogués anar a opinar. EPPM1 AT - 35:41

Millores socials promogudes pels propis agents de la comunitat i que es desenvolupa mitjançant la seva capacitat mobilitzadora i que compta amb dos elements clau: 1) el coneixement directe de les necessitats dels ciutadans i 2) la motivació per donar resposta a les necessitats detectades.

El lideratge entès com això, lideratges positius i de que es tiri del carro de coses i que en aquest cas de lideratge social pues de coses a nivell social, doncs d'apoderar i iniciar accions que serveixin per millorar la societat. I això, perquè a vegades entem el concepte de lideratge i han persones que són de lideratge i pensen, ostres, i tenen aquesta connotació més negativa, però ostres, i més en l'àmbit social, penso que el lideratge és super important. Perquè un lideratge ben entès és super important i sense un bon lideratge, moltes coses no sortirien. I jo penso que això, que és important persones que liderin, o persones o col·lectius. Ja no parlo de persona. EPPM5 AE - 10:57

El lideratge social una mica és aquell que estira d'alguna manera de la resta o d'un grup per generar alguna cosa a nivell col·lectiu. EPPM9 AT - 13:55

Bueno el lideratge social és exercir una influència positiva sobre tot un sector comunitari, educació, sanitat, és igual, sobre tot; i que a partir d'aquesta acció tu puguis incidir en millorar l'estat, la qualitat d'aquell barri, d'aquella zona, entitat. Ha de ser compartit, ha de ser democràtic. EPPM1 AT - 35:48

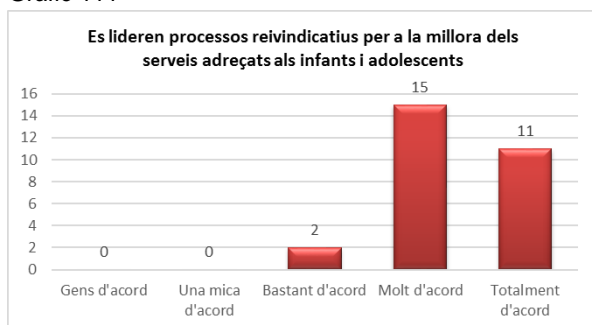
Es tracta d'un model de ciutadania que pretén assolir en el territori o en el context d'intervenció on actua (barri, ciutat, estat...) una major implicació per part de les persones que viuen en ells per tal de fer un entorn. Una ciutadania que creu en la igualtat d'oportunitats i en la justícia social i que des d'aquestes perspectives pot liderar processos de reivindicació social i accions de creació de recursos i serveis a la comunitat.

El referent per tot el que parlàvem abans no, que fomenti tota aquesta cohesió social que fomenti la participació, que fomenti el concepte de ciutadania més estàndard, però almenys positiu. Al líder en aquest sentit a veure una entitat, persona o qui sigui que té ganes de canviar les coses, que té ganes de que tot vagi millor no i que com a mínim apoderi i els i faci als altres "tenir aquell gusanillo" de poder participar en allò. EPPM2 AE - 7:54

Les respostes dels joves de l'entitat al ser preguntats per si des de l'entitat "es lideren processos reivindicatius per a la millora dels serveis adreçats als infants i adolescents" (gràfic 111) les respostes es concentren majoritàriament al valor "molt d'acord" [15/28] sent també molt elevat el valor de resposta "totalment d'acord" [11/28] i inexistent les

respostes en els índexs que indiquen desacord amb aquesta idea “gens d’acord” i una “mica d’acord”. Així doncs, els joves perceben que l’entitat lidera processos de mobilització orientats a assolir millores en els serveis orientats als infants i adolescents del barri. Una percepció coincident amb l’anteriorment comentada a l’apartat de Participació / Reivindicació política.

Gràfic 111

[2] Als barris de Roquetes i Verdum, en els que la FPM desenvolupa la seva funció socioeducativa conviuen persones de nacionalitat i cultures diverses. Els agents entrevistats en relació al *reconeixement i valoració de la diversitat: de cultures, d’edats, d’estils de vida* expressen que l’entitat està treballant per la normalització d’aquesta diversitat i per facilitar la participació de totes les persones que conviuen al barri, independentment de la seva procedència, dels temps que porten al barri o de qualsevol altre aspecte.

És com si en un moment donat a nivell d’associació comunitària treballem en projectes que han treballat la diversitat, en un primer moment en nouvinguts o persones migrades, i llavors ha arribat un punt en que es proposa de que hem de fer un salt i hem de deixar de parlar de nouvinguts i hem de parlar de ciutadans; amb tot el que comporta, amb els drets i deures que comporta ser ciutadà. EPPM9 AT - 13:49

Hi ha gent que arriba i potser a vegades d’acollida, perquè a vegades hi ha gent que arriba i no sap que pot participar o ho descobreix al cap de cinc anys. Gent vull dir immigrant. I van amb por. L’Associació de veïns que tenim aquí a Roquetes, la del Verdum la conec menys però la conec, però aquests són molt acollidors. EPPM1 AT- 35:46

Així mateix, destaquen que la comunitat que presenta més resistències a la participació és la gitana. En aquests casos, els agents veuen la necessitat de realitzar un treball més individual amb aquestes famílies.

Però tu imaginat que aquí hi hagués ara una assemblea de participació ciutadana i que hi hagués des d’aquell que és racista fins a un gitano fins a un pakistanès, fins a un que viu aquí al barri, clar, aquest seria l’ideal de ciutadania i aquest seria l’ideal de participació ciutadana, i això seria cohesió social. Però que passa, que tu fas una reunió a l’escola i jo aquí estic content perquè venen famílies més o menys d’origen àrab, majoritàriament, i venen també pakistanesos. Qui no ve, la comunitat gitana. Ara, els hem de perseguir un per un, tenim bon tracte i tenim bona relació i ens acceptem com a mediadors però en canvi no acaben d’incorporar-se, excepte quan és una festa, llavors a la festa venen tots. EPPM1 AT - 35:44

[3] En relació al tercer dels elements sobre el model de ciutadania responsable, crítica i compromesa, es destaca el *desenvolupament del sentiment de pertinença a la comunitat*. Des de la FPM s’assenyalen dos aspectes. El primer d’ells fa referència a la

capacitat de vincular als infants i adolescents que participen a les seves activitats a donar continuïtat en servei al barri ,a través de la seva vinculació a la Fundació. Un segon aspecte presenta una dimensió més configuradora de ciutadania i que es concreta en transmetre als infants i adolescents la importància de la seva implicació al territori i en aquells espais on desenvolupin els seus projectes de vida.

“o sé si expressem això en els premonitors, en el nostre petit microcosmos. Jo crec que té un punt la Fundació Pare Manel d'una mirada molt estreta en lo que és, i com que a més té tanta anys en el territori, potser aquest podria ser un espai on estem projectant això, on aquests diuen “xavals que han passat per nosaltres poden acabar sent part de l'equip en una relació més reconeixible. EPPM10 AT - 6:86

Crec que és important a nivell de la societat, després que siguin adults autònoms amb esperit crític, amb ganes de dir el que pensen i de fer i de saber que poden fer moltes coses. Però que tinguin aquestes ganes i motivar-los. EPPM5 AE - 10:38

[4] Educar en un model de ciutadania responsable requereix del *desenvolupament de la capacitat crítica per part dels infants i adolescents* a través de la *formació* i de l'*acompanyament socioeducatiu*.

Fer possible que els infants i adolescents desenvolupin la seva *capacitat crítica* és un element essencial pel despertar de les ciutadanes actives. Per fer-ho possible, cal tenir informació sobre el tema o la situació concreta que es vol treballar o reflexionar, comptar amb espais per a reflexionar i analitzar i fer accions a partir de la presa de decisions consensuades.

Marató de Sang, programa educatiu involucra infants i joves en la difusió de la necessitat de donar sang. Els participants aprenen sobre la sang, la donació i aspectes de comunicació, alhora que duen a terme un servei de promoció de la salut en el seu entorn més proper. L'activitat té diferents parts. En la primera, un professional del Banc de Sang i Teixits imparteix una formació amb continguts científic-mèdics, de comunicació i de valors. A la segona part els participants creen materials per promocionar la donació de sang i organitzen la seva pròpia campanya de difusió per conscienciar el seu entorn i animar a la gent a que doni sang. La darrera fase es dedica als agraïments i valoracions. Es tracta d'avaluar tota l'activitat conjuntament amb l'equip educatiu i fer un reconeixement amb els resultats de la campanya pel centre i pels participants. ObactcomPM1-27:1

Potenciar la capacitat de decidir és un element essencial per a generar ciutadanes actives amb consciències crítiques. Per tal d'esdevenir ciutadans actius i compromesos cal poder conèixer la nostra realitat, tenir eines per analitzar-la i capacitat crítica per a valorar i expressar allò que no ens agrada i treballar des de la implicació personal en la seva transformació.

Penso que el que intentem treballar com a Fundació és oferir a través de la participació, és oferir aquesta llibertat de decidir. P 9: EPPM4 AE- 9:42

Els programes s'orienten també al reconeixement del valors personals de tots i cada un dels infants i adolescents que participen a la FPM. Aquest reconeixement de capacitats i de l'aportació social que les persones fan als grups i als entorns en els que ens desenvolupem, és també un potent element de construcció de comunitat i de ciutadania activa. Ja que el fet de sentir-me reconegut, fa que em senti necessari i, per tant, que tingui la motivació necessària per a implicar-me.

El fet que algú et reconegui la teva capacitat, el teu dret i en certa manera la teva obligació de fer alguna cosa pel lloc on vius, a nivell individual també creix l'autoestima: "ostres, és que m'han preguntat la opinió, i no només n'han preguntat la opinió sinó que m'han dit que necessiten de mi per tirar endavant això. P13: EPPM9 AT. - 13:52

Per a desenvolupar l'aprenentatge del model de ciutadania esmentat cal destacar també la importància de l'*acompanyament en la reflexió i l'anàlisi*. Alguns aspectes destacats entorn aquest aspecte:

- En un entorn social complex, en el que en moltes ocasions no existeix consciència de ciutadania, la consideració de que la persona es subjecte de drets i deures i on les normes socials no són sempre suficientment respectades, esdevé necessari oferir als infants i joves espais de reflexió i debat que els ajudin a visualitzar les seves oportunitats de vida i, a cercar el camí més adient per a poder projectar el canvi social desitjat.
- També cal Identificar accions motivadores pels participants per part dels professionals de l'entitat i la incorporació de noves maneres de fer dels propis participants. A partir de fer allò que els hi agrada (lleure, esport, jocs,...) els infants, adolescents i joves poden construir el seu projecte personal i, a més ho poden fer contribuint a la millora del seu entorn, de la seva comunitat.

I la idea és fer com un acompanyament amb aquests xavals que tenen com unes motivacions per l'educació, o perquè han sigut xavals d'aquí i tenen això de, vull continuar aquí d'alguna manera i vull aportar el meu granet de sorra aquí a l'entitat i jo em vull quedar. Fem un voluntariat i aleshores nosaltres no englobem dintre lo que és el projecte voluntariat o l'acte de voluntariat sinó que el farem perquè es com, un voluntariat perquè si que es veritat que compromet a una, a una part de durant una hora a la setmana, està al centre obert o a l'espai infantil però, cada 15 dies tenen algun moment com de trobada amb el grup de Premonis que s'ajunten tots amb 2 educadors, un educador i una educadora, com que fan el seguiment. Com els hi ha anat i amb quins problemes es troben i parlen dels límits, el com estar allà amb un nen dinàmiques de grup, i fan seguiment i també fan sortides i creen i també és una manera com de tenir el seu espai, tenen els seus dubtes i molts sí que es treuen, acaben traient-se el títol de, de monitor de lleure. EPPM5 AE - 10:7

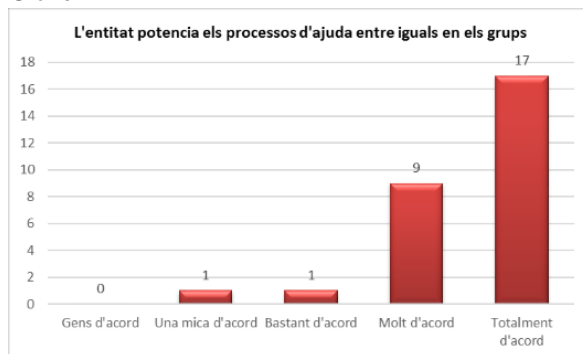
- Des de la FPM veuen la necessitat d'anar generant noves estructures i espais d'innovació social sobre temàtiques i aspectes que puguin ser atractius per als veïns i veïnes, com una eina de vinculació i implicació. Així mateix, el model de gestió de l'entitat també pot esdevenir un model de relació per a les famílies, aportant noves formes de relació i gestió en qüestions relacionades amb al vida quotidiana de la vida familiar. Poder implementar accions i prendre decisions que potenciïn una gestió sostenible de l'entitat es una forma de transmetre valors a les famílies i de donar exemple d'actituds ciutadanes solidaries que cerquen la millora social (econòmica, mediambiental,...) i, per tant, generar espais de reflexió i per a la presa de decisions i la realització d'accions per a la millora de la comunitat.

Entenc que estructuralment aquí nosaltres no hi podem fer res, però també entenc que ens els petits gestos també modifiquem coses. Potser és qüestió de plantejar-les, per a mi ha sigut significatiu (però potser no ho ha sigut tant), vam prendre la decisió de moure uns

fons que teníem d'una entitat bancària normal a una entitat bancària ètica. Són gestos petits, consumim energia de la cooperativa Som Energia per exemple i ja no consumim d'Endesa. Bueno son gestos petits però que tenen unes connotacions i que potser li hauríem de donar valor. EPPM10 AE - 6:73

[5] Finalment, en relació a l'aspecte de l'ajuda entre iguals com un dels temes que configuren un model de ciutadania responsable, actiu i compromès les aportacions del adolescents i joves, a partir de les seves respostes a l'ítem del qüestionari "l'entitat potencia els processos d'ajuda entre iguals en els grups" els joves tenen una percepció altament positiva en relació al mateix ja que el 60,7% de les respostes [17/28] es situen en el valor "totalment d'acord" i un 32,1% [9/28] en el "valor molt d'acord" produint-se per part una gran coincidència en la resposta aglutinada en els dos valors que mostren més alt grau d'acord (92,8%).

Gràfic 112

6.5.3 Metodologies i estratègies pel desenvolupament d'un model de ciutadania conscient, participativa, crítica i compromesa

Educar vers un model de *ciutadà conscient* i de ciutadà *participatiu, crític i compromès* requereix de metodologies i de pràctiques explícites. Aportem ara alguns elements que mostrem com des de l'entitat s'educa i es transmet l'esmentat model: [1] mitjançant programes i accions per a la sensibilització social, [2] treball educatiu per a la coresponsabilitat compartida en accions i programes i [3] el foment d'accions solidaries.

[1] En relació al desenvolupament de *programes i accions per a la sensibilització social*, alguns dels exemples els trobem en propostes educatives com la Marató de sang, proposta en la que infants, adolescents i joves van participar en els diferents moments del seu desenvolupament: preparació, desenvolupament i avaluació.

A la FPM, com en altres entitats socials els professionals i, especialment els voluntaris, són exemples clars de compromís social i de ciutadans implicats per a la millora. Promoure la igualtat d'oportunitats (en la formació, en el gaudir del lleure, en la generació de relacions i xarxes de suport,...) són elements que poden contribuir a la construcció de consciències crítiques necessàries també per a generar ciutadans i ciutadanes actives. Aquest aspecte és clau en els programes de sensibilització social.

El projecte aquest dels monitors joves, la idea inicial era aquesta joves que han passat per el centre obert no que tenien aquestes lleis clares, aquests costums aquesta manera de fer tant clara, han fet un canvi no, ja sigui passar per el centre obert, per la seva relació familiar,

per l'escola no per diferents situacions que s'han donat i això els i fa tenir un concepte de ciutadania no o de persona diferent no. I ara participen amb tu. EPPM2 AE - 7:51

A la FPM el voluntariat esdevé un element essencial del seu funcionament i missió de l'entitat. Un dels aspectes destacats en el seu programa de voluntariat fa referència a la capacitat de sensibilització i conscienciació social que, a partir del voluntariat es genera en el territori i en la comunitat. Les persones que decideixen desenvolupar un voluntariat a la FPM poden conèixer de primera ma les necessitats dels infants i les seves famílies. Un coneixement i una proximitat que genera canvis en els propis voluntaris/es, però on el més important es la tasca de difusió i transformació social que aquestes persones fan als seus entorns immediats. El fet de transmetre la seva experiència i de donar a conèixer la tasca que fa la FPM i la realitat dels veïns i veïnes dels barris de Verdum i Roquetes esdevé una eina de transformació i de conscienciació social. La literatura científica recull àmpliament la importància de donar informació sobre les situacions socials, com a una potent eina de canvi social. Només si les persones coneixen i estan informades sobre les realitats socials, poden protagonitzar espais de reivindicació, realitzant accions orientades a transformar aquelles realitats més desfavorides. Una transformació, per tant, que cal protagonitzar-se des de la pròpia ciutadania per tal de consolidar-la i evitar que esdevingui únicament un abocament de recursos públics i un canvi social que requereix de transformacions profundes en els pensaments i en hàbits i actuacions socials.

Des de la seva creació, la Fundació Pare Manel ha comptat amb la col·laboració de persones que, de forma totalment altruista i voluntària, ens han dedicat temps i esforços. Així mateix, part dels nostres projectes han partit d'iniciatives voluntàries i s'han acabat professionalitzant. Considerem que és important seguir donant impuls i projectant-lo a l'entorn comunitari com una manera més d'aconseguir la implicació social. Des de l'entitat considerem molt important la sensibilització i conscienciació ciutadana i considerem que una manera de fer-ho, és a través del voluntariat. FPM_Gestió eficaç del voluntariat- 16:9

Un darrer element destacat en relació a la pràctica dels programes i accions de sensibilització social fa referència a l'*aprenentatge experiencial*. Si en l'apartat de nivells de ciutadania hem assenyalat la importància dels voluntaris com a exemple d'implicació i de ciutadania activa i compromesa per a la millora de les condicions de vida d'aquelles persones que es troben en una situació més desfavorida, destaquem ara el valor que té el fet de conèixer i conviure amb aquestes experiències de vida compromesa, mitjançant processos d'aprenentatge experiencial pels infants i adolescents de la FPM. Son diversos els agents entrevistats que han fet referència al valor de poder viure en primera persona opcions de voluntariat social. Molts dels joves que han conviscut des de la infància amb els voluntaris a l'entitat reproduïen o incorporen a les seves vides aquest rol social en la seva joventut o en l'edat adulta. Conviure amb un model positiu i compromès de ciutadania facilita la seva incorporació i exercici.

Crec que és important per la societat, després que siguin adults, autònoms amb esperit crític, amb ganes de dir el que pensen i de fer i de saber que poden fer moltes coses. EPPM5 AE - 10:38 P10:

Que al final quan siguin adults, o surtin al món que siguin, quan parlava dels ciutadans responsables o actius, que això que sàpiguen que poden fer moltes coses. Més enllà "de mi casa o mi trabajo" que el ventall de possibilitats és molt ampli i que si tothom ens impliquéssim amb coses que passen al dia a dia en el nostre entorn, per molt petit o proper que sigui, les coses canviarien. Perquè des d'un mateix pots fer que canviïn les coses del teu entorn. EPPM5 AE - 10:54

[2] Un segon element fa referència al treball educatiu per a la *responsabilitat compartida en accions i programes*, definida especialment a partir de tres elements: la pràctica de la participació, el no assistencialisme i la responsabilitat sobre els bens comuns.

En relació a la *participació* els agents coincideixen en afirmar que a nivell intern es dona una responsabilitat compartida entre els diferents membres que conformen l'entitat. Existeixen estructures de gestió, però en la mesura del possible sempre es treballa per a que les decisions importants es puguin prendre per part dels diferents grups. Aquesta perspectiva la comparteixen tant des del patronat com des de la direcció i, també els professionals dels diferents projectes que han aportat les seves vivències i opinions a l'estudi.

O almenys com xarxes com la nostra, no pot ser que el Pare Manel, mani o digui, i digui on s'ha de fer les colònies, i com s'han de fer, per que mai he tingut ni idea. EPPM3 AE - 8:25

Així mateix ha estat un aspecte observat en les reunions de l'equip educatiu del Centre Obert. Espai on els diferents membres de l'equip participen en la presa de decisions sobre aspectes relacionats amb el desenvolupament d'activitats o projectes.

Esdeveniment: En DG dinamitzarà la reunió d'avui. Comenta que és la 30a reunió de curs de l'equip d'infància

1. Estiu

Es comenta la petició d'una monitora que voldria treballar al juliol com a monitora i no com a premoni, tal com te assignat, ja que a l'agost marxa a un camp de treball i amb el sou de premoni no ho podria fer.

L'equip acorda que si poden fer el canvi amb un altre persona que pugui fer de premoni al juliol i de moni a l'agost no veuen problema. La comissió d'estiu s'encarrega de mirar si es possible donar una resposta positiva a la professional

Comentari o interpretació Tot l'equip es mostra implicat en la decisió. De les 10 persones presents 8 parlen i donen el seu criteri sobre la petició. Les aportacions intenta trobar l'equilibri entre donar resposta a la demanda i que la resta de companys no quedin afectats en negatiu. També coincideixen en el fet que donar resposta a la demanada no influeixi en negatiu al desenvolupament de l'activitat. P31: ObactorgPM1 - 31:1

Esdeveniment 9. Revisió del Pla funcional anual. Responsables (NL i AC)

Es reparteixen còpies i es procedeix a fer la lectura de cada punt per a debatre el seu estat d'implementació. Comentari o interpretació Espai participatiu i de debat entorn el Pla funcional. El debat és més ampli en el punt referent a les dedicacions horàries . S'inicia debat de replantejament horari dels treballador de cara al proper curs ja que al poder disposar de local propi poden tenir una més amplia disponibilitat d'espais i pensen que poden fer una distribució més eficaç de les hores de treball. ObactorgPM1 - 31:8

Des de l'entitat també es promou la vinculació dels joves a altres col·lectius i grups, així com també la realització de projectes específics per joves en el marc de la mateixa FPM, que els facilita una plataforma on desenvolupar i educar el compromís, l'autogestió, la responsabilitat. Experimentar, en el marc d'un procés formatiu, el treball pels altres permet a les persones incorporar competències de lideratge social generant consciències crítiques. Dos elements essencials per a construir ciutadanes actives, capaces de generar processos col·lectius i de guiar iniciatives comunitàries en els territoris.

Jo penso que una de les coses molt importants i que es fa però penso que se té que "machacar" molt és continuar vinculant a nois a entitats que quedin fora del nostre abast. Que vull dir amb això

clar, que nosaltres treballem fins a que son joves però quan deixin de ser joves, on podran fer aquest lideratge social. Per que dins de l'entitat podran ser monitors, o entrenadors de futbol però potser aquest no te per que ser el seu camí de lideratge social i ha de ser l'associació de veïns, amb el tema d'urbanisme, o de sanitat o dins d'un casal de joves com a membres de la junta o movent activitats. Posar-los en contacte amb aquest lloc o en aquest espai i que ells els coneguin penso que ajudaria molt més o que és una manera d'ajudar a que després la gent pugui desenvolupar aquets coneixements. EPPM2 AE - 7:62

Els agents que consideren que la FPM ha de superar la intervenció de *l'assistencialisme* en les seves pràctiques i enfocaments són diversos. Segons aquests, cal trencar amb un sistema d'atenció que va en una sola direcció, avançant cap a modalitats d'intervenció que posin a les famílies i als infants i adolescents al centre de l'acció educativa, possibilitant que siguin ells mateixos els que liderin els seus processos de canvi assumint responsabilitats respecte el canvi i la millora dels seus processos individuals i també a nivell social. Compartir responsabilitats apodera i construeix ciutadania, aspectes que ajuden a superar posicionaments de caràcter assistencialista tant, per part dels que reben l'ajuda com dels que la ofereixen.

Penso que aquesta tasca d'intentar treballar coordinadament serveis socials i Fundació Pare Manel també ajuda a que les famílies es situïn, vull dir que aquests actitud del viu, viu i intentar aconseguir coses. Crec que cada vegada les famílies ho tenen mes clar que treballem conjuntament i coordinadament i que el que tenen dret tenen dret i el que no. Això els posa molt al lloc, i aquest posar al lloc a les persones del què et toca i què no et toca a cada moment jo crec que ajuda a que la gent s'ubiqui amb què vol dir ciutadania. Que vol dir fer ús dels drets que tens. Jo t'ajudo a fer la beca, jo t'ajudo a fer els papers però tu els tens que portar allà, però tu també a l'hora si vols participar d'això t'has d'implicar, i penso que amb els plans de treball que fem, està molt present. EPPM6 AT - 11:34

En relació a la *responsabilitat sobre els bens comuns*, des de la FPM es porta a terme un treball educatiu on els infants i adolescents puguin responsabilitzar-se del seu projecte de vida, trencant així amb dinàmiques familiars dependents en les que aquests infants i adolescents creixen. Un dels beneficis més destacats per les persones entrevistades és la possibilitat que l'entitat ofereix de radiar en els participants aquesta capacitat de responsabilitat sobre els bens comuns. És a dir, si l'entitat te una actitud proactiva vers les propostes col·lectives i un paper protagonista en aquest projecte, els infants i les famílies entendran que aquest és un aspecte important i es podran sentir motivats a participar en aquestes iniciatives. Es donaria doncs un "efecte taca d'oli", que ofereix oportunitats de creixement compartit tant als participants com als dirigents de l'entitat, ja que s'obren vies de col·laboració que des de la col·laboració pot produir resultats satisfactoris pel territori i també per a les persones, així com noves motivacions i noves xarxes relacionals en les que projectar vies de futur, per a la millora individual i col·lectiva.

Per tant, evidentment aquesta situació de lideratge va molt relacionat amb situacions de manca i per lo tant, d'exigir ni més ni menys allò que et correspon com li correspon a tothom. Ni més ni menys. Llavors tindria un gran valor educatiu la funció del lideratge social de l'entitat. Que no vol dir que ja ho té el que fan, però seria un component més que estaria molt bé a nivell educatiu. EPPM9 AT - 13:58

La ciutadania activa es caracteritza també, entre altres aspectes, per l'exercici de drets i deures. Aquest exercici es caracteritza, no només pel benestar personal, sinó per la voluntat de la persona d'implicar-se en la millora de la seva comunitat (barri, ciutat, país, ...). La ciutadania activa és descrita com aquella que dinamitza processos de

transformació i que s'implica en el canvi i en la millora social, que es responsabilitza pel bé comú.

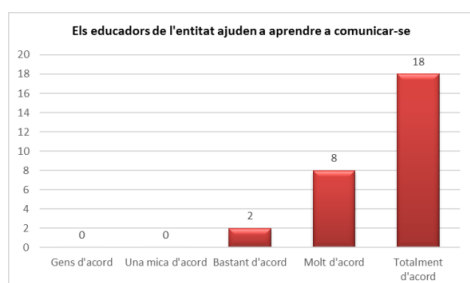
Suposo que m'agradaria un ciutadà que penses que com millor estiguin els del seu voltant, millor està ell. Un ciutadà que mirés de cara a fora, no només de cara endins, un ciutadà que no es pensés que no viu sol a la seva societat, ni a la seva escala. EPPM9 AT - 13:47

Un element important de les ciutadanes actives i compromeses, també destacada pels participants a l'estudi, és la capacitat de les persones per a sumar capacitats incidint en la millor del seu entorn. És a dir, un ciutadà actiu ha de cercar aliances individuals i col·lectives al territori. Unes aliances que reforçaran els processos de lluita i de reivindicació i que a més a més actuen com espais de generació de consciència social i d'aprenentatge comunitari. Aquesta doble vessant educativa i reivindicativa atorga als processos comunitaris una força transformadora que té com a principal potencialitat la suma d'aliances.

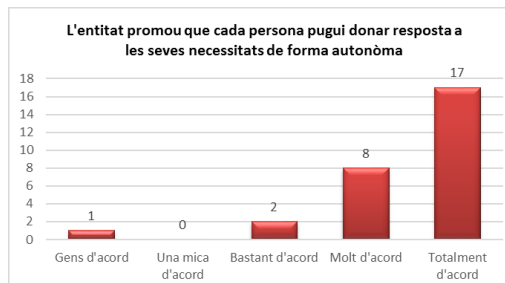
Clar, la paraula líder està bé perquè a la gent li desperta moltes negativitats i penso que no, que el lideratge és una paraula molt positiva, que no té res a veure lideratge amb dictadura. El lideratge és la capacitat que tens diria, liderar però clar no pots dir liderar quan estàs descrivint, però és la capacitat que tens de "enarborar", de fomentar un procés i que la gent s'acabi afegint a aquest procés, o sigui, estàs sent ciutadà actiu del canvi, i llavors, a vegades et fa ser més gregari o ser més passiu perquè hi ha un altre líder, o sigui, és difícil que hi hagi molts líders, però el lideratge està molt arrelat amb el que hem dit abans de la capacitat, de la llibertat, de crítica, de reflexionar i amb aquestes habilitats que tens i potser amb cert carisma i potser amb altres aptituds acabes fomentant i sent ciutadà protagonista i actiu del canvi. EPPM4 AE - 9:46

Analitzant els ítems referents a la capacitat de transformació social de la Fundació Pare Manel mitjançant les activitats que organitza i el foment de l'exercici de drets de ciutadania els joves valoren molt positivament els dos ítems plantejats. En primer lloc, en relació a l'aprenentatge de la comunicació com a eina que els facilita poder explicar i defensar les seves postures i mirades orientades a la millora social, el valor més elevat es concentra en "totalment d'acord" [18/28] que representa un 64,2% de les respostes sent inexistent les respostes agrupades en "gens d'acord" o "una mica d'acord". Un percentatge molt similar de resposta presenta l'ítem "l'entitat promou que cada persona pugui donar resposta a les seves necessitats de forma autònoma [17/28] en el valor "totalment d'acord" i 8/28 en l'ítem "molt d'acord". La principal diferència entre les respostes referents als dos ítems, és que en el segon un jove a respost no estar d'acord amb aquesta promoció de respostes autònomes a les necessitats individuals.

Gràfic 113

Gràfic 114

[3] Un tercer element està relacionat amb el foment d'accions solidaries. Treballar envers una ciutadania compromesa, participativa i crítica requereix desenvolupar accions solidaries que puguin ajudar a infants i joves a percebre necessitats i implicar-se

mitjançant respostes actives i crítiques. La FPM s'ha nodrit al llarg de la seva història d'iniciatives solidaries liderades per persones que motivades per valors com la igualtat d'oportunitats o la justícia social han aportat el seu temps i han abocat el seu saber en la generació de projectes i accions dirigides, principalment a la infància, i que volien promoure un major benestar d'aquest col·lectiu.

Des de la seva creació, la Fundació Pare Manel ha comptat amb la col·laboració de persones que, de forma totalment altruista i voluntària, ens han dedicat temps i esforços. Així mateix, part dels nostres projectes han partit d'iniciatives voluntàries i s'han acabat professionalitzant.

Considerem que és important seguir donant impuls i projectant-lo a l'entorn comunitari com una manera més d'aconseguir la implicació social. Des de l'entitat considerem molt important la sensibilització i conscienciació ciutadana i considerem que una manera de fer-ho, és a través del voluntariat. FPM_Gestió eficaç del voluntariat - 16:9

La fundació Pare Manel és una fundació sense ànim de lucre, evidentment, però necessària, és a dir, la definiria com una fundació que si no existís s'hauria de crear. Per què? Doncs perquè, home, perquè està omplint tot un buit que hi ha aquí, que hauria de ser un buit més aviat públic però que no ho és, per part de les administracions públiques, i per tant està fent molt per moltes famílies i per molts nens i nenes del barri i dels barris, *bueno* del barri de Verdum i del barri de Roquetes sobretot, dels dos barris. Doncs jo diria que, evidentment, com moltes fundacions i com moltes sense ànim de lucre però al mateix temps diria tant formada per una sèrie de gent que està fent una molt bona feina amb un tipus de família i sobretot de persones, alumnes i nens i nenes i nois i noies que ho necessiten molt. EPPM1 AT - 35:1

6.5.4 Reptes

Presentem ara, una sèrie de reptes de la FPM relacionats amb el desenvolupament d'un model de ciutadà *conscient, participatiu, crític i compromès*:

- En primer lloc, ha estat destacada amb molta força, tant pels agents de l'entitat que han participat a la fase de treball de camp com pels agents del territori, la necessitat d'*incorporar la mirada comunitària* en el quotidià de l'entitat, superant posicionaments assistencialistes. Aquest es planteja com un repte a aborda de forma transversal a les seves accions i programes. Alguns dels participants fins i tot consideren que el pla comunitari pot esdevenir l'hereu de la tasca social educativa liderada al barri per la FPM. És per tant prioritari poder planificar la incorporació d'aquesta perspectiva en el dia a dia de l'entitat. Reforçar aquesta perspectiva incidirà també positivament en els participants, ja que el seu rol dins l'entitat, així com en el marc dels programes i projectes, esdevindrà més actiu i afavorirà el desenvolupament de capacitats de treball col·lectiu pel bé comú.

Ja no és anar mirant aquest projecte o aquell altre a nivell de com et beneficia a tu com a entitat, sinó pensar que tot el que beneficia al barri, t'està beneficiant a tu com a entitat, més enllà de que tu hi tinguis una repercussió directa de que facis una activitat; més enllà d'això, el simple fet de treballar per la millora del barri està aportant un benefici per les famílies amb les que tu treballes. EPPM9 AT - 13:29

- Un segon repte fa referència a la *promoció entre els infants i adolescents d'una vinculació basada en el compromís* amb el territori i no únicament amb la identificació emocional amb el mateix.

Jo crec que és més des d'una perspectiva individual que no pas des d'una perspectiva col·lectiva. La vinculació, l'aproximació de l'entitat al territori és a través de les persones, em fa més la sensació que no pas a nivell de territori, de barri, "sí, som de Verdum (igual que totes aquestes persones que

viuen a les Vivendes del Governador)”. Som de Verdum però ja està. Ja però i, què fas pel teu barri, et mobilitzes pel teu barri?. EPPM9 AT - 13:36

- Un tercer repte que es plantegen les persones entrevistades es ajudar al col·lectiu de joves a transformar la seva vinculació, que actualment descriuen com un reconeixement de pertinença territorial, cap a una implicació en accions concretes, dissenyades i pensades per assolir millores tangibles.

De fet l'associació de veïns té aquest paper com pot i vol. Però a vegades hi va molt poca gent i sempre hi van els mateixos, perquè no hi ha aquesta cultura. Llavors aquesta cultura si que es podria crear, no en un any o en dos o en mig, suposo; però aquesta cultura si s'anés creant, a la llarga seria beneficiosa perquè seria el lloc on els ciutadans podrien opinar, compartir un problema del barri i a llavors seria un lloc de coresponsabilitat. Que això de fet ja s'ha provat en molts llocs però jo crec que falta una cultura de fons, és a dir, perquè si tu fas això aquí en una associació de veïns i els que hi haurien d'anar no hi van tenim un problema. Vol dir que aquesta gent no se'ls ha creat una cultura per a tenir ganes de participar en aquests àmbits. Llavors ser ciutadà vol dir això, tenir uns deures però sobretot el dret de la ciutadania seria pertànyer a una comunitat i per tant hauries de poder opinar i sobretot debatre i respectar la opinió dels altres. EPPM1 AT - 35:43

- Un quart repte fa referència a la necessitat d'augmentar el *rol de promotor d'accions comunitàries dels professionals*. Més enllà del treball que porten a terme a partir dels projectes que la fundació lidera als barris de Verdum i Roquetes, és un dels principals reptes que els agents entrevistats consideren que la FPM hauria de poder incorporar al treball socioeducatiu que realitza. Part del canvi es planteja a partir d'incorporar a la ciutadania com agents actius del treball que es porta a terme des de l'entitat. Una incorporació liderada pels professionals i voluntaris, però on els infants, adolescents i les famílies siguin els veritables agents de canvi i transformació social.

No se com ho podrien fer la veritat, però bueno, tot és posar-s'hi i aniria molt bé al barri, com a promotora de canvis jo crec que encara li queda molt que s'haurien de fer petits canvis però canvis forts socials, crec que no esta nomes en la seva mà, és un treball comunitari, d'accions conjuntes i de tots els agents. EPPM7 AT - 12:41

Més individual de l'entitat però que hem de sortir perquè sigui això, un ideal associat més comunitari, no tant, no tant de les persones que estem. EPPM5 AE - 10:60

Aquest repte és expressat pels professionals des de la necessitat d'*augmentar el seu compromís amb la comunitat des de l'activació d'iniciatives socials comunitàries*, a partir de projectes conjunts amb altres col·lectius del barri, amb propostes motivadores i amb alt valor social. Des de la FPM projecten el desig de poder aportar a la comunitat persones compromeses amb el seu desenvolupament, amb consciències crítiques i amb capacitat de promoure la transformació social necessària per aconseguir un barri amb la major qualitat de vida possible. Un barri on totes les persones puguin accedir als recursos públics i decidir quin projecte de vida volen desenvolupar.

El que ens agradaria és, que si tinc un grup de 40 xavals a mi m'agradaria que hi haguessin 40 líders, o sigui, el repte és que tots siguin líders, perquè també el lideratge et permet identificar qui en cada moment pot aportar més segons la situació. EPPM4 AE - 9:49

Jo crec que la Fundació no ha anat a buscar la comunitat, però la comunitat tampoc els ha anat a buscar a ells, perquè no es dona això. A nivell de barri també s'està treballant altres coses. Per exemple l'associació de veïns també és un altre tarannà, es van generant oportunitats a nivell de barri i si tu estàs en un lloc on es generen oportunitats de participació home, has de dir que no. Si estàs en un lloc on no es generen, les has de generar i implica una altra manera. EPPM9 AT - 13:62

El que passa és que, com he dit abans, falta una mica més de comunicació i de vegades jo crec que es que sense exemple no sé com explicar-ho. Per exemple, alguns anys anteriors, hem parlat amb les entitats del barri i també la fundació Pare Manel, hem parlat en una taula comunitària, per dir, quan arriba el temps de demanar beques per els casals d'estiu i tot això, les beques que dona l'ajuntament són úniques. És a dir, si al teu fill li donen una beca, és una beca màxim per a dos mòduls setmanals, que són quinze dies, deu dies de fet; i són, sigui quina sigui l'activitat que tu has escollit. Tu pots escollir anar al casal de juliol o a un altre a la fundació Pare Manel, o al casal de la escola Antaviana o amb Save the Children...però allò si te la donen per una cosa, és a dir, te la donaran però no et donaran dos. Jo fa anys que els hi estic insistint a la comunitat educativa, aquesta no formal, els casals, la fundació Pare Manel, etcètera...que hem de fer un tipus de publicitat molt fàcil, que digui que demanant una beca d'aquestes característiques es pot accedir a tal, tal o tal; un telèfon al costat i una adreça, i que poden anar-se informant de totes aquestes activitats, per a que quan arribi el termini de les beques puguin dir - demano la beca per anar a la fundació Pare Manel, o demano la beca per això -.EPPM1 AT - 35:49

- Finalment, un últim repte, molt estructural i per tant que sobrepassa la capacitat de transformació de la FPM, però al que segur es pot contribuir a partir d'accions de territori i en clau de difusió i consciència social fa referència a la necessitat de *modificar les estructures socials* basades en que aquells que tenen molt donin o ajudin als que no tenen. Només quan socialment es comenci a modificar aquesta estructura serà possible començar a pensar en que tots els ciutadans són subjectes de drets i deures i podrem avançar cap a societats més justes i socialment més igualitàries. Importància, per tant, de *transformar mirades* entre els participants. El context de la FPM, com ja s'ha comentat en altres moments d'aquest informe, és complex i en molts casos les situacions de precarietat estan enquistades. Molts infants reproduïen carències socioeconòmiques i creixen en entorns mancats d'hàbits saludables de convivència. Per aquest motiu, es destaca la importància de que a través del procés educatiu que des de l'entitat es porta a terme es puguin transformar les idees preconcebudes i els tabús socials que els propis usuaris arrossegueu. Fem de nou referència a la necessitat de que els infants i adolescents es sentin responsables dels seus processos vitals i, per tant, també d'allò que passa al seu entorn. Despertar consciències crítiques i a l'hora responsables i compromeses en els participants, facilitarà que aquests esdevinguin agents actius en les seves comunitats i, en definitiva, que interioritzin que son subjectes socials amb drets i deures.

Ahir em trobava un senyor que vol fer una gala benèfica, gales benèfiques estan molt bé és el dia del Domund, ha estat molt bé però resoldrem una cosa d'ara, no una cosa a llarg termini, que és molt més difícil de resoldre, el llarg termini. Els mecenatges i aquestes coses ens van bé però no deixen de ser això, de reproduir aquest model. EPPM10 AE - 6:72

Jo crec que s'ha de transformar no, la gent ha d'entendre que el funcionari ha de cobrar, que l'educador ha de cobrar. EPPM3 AE - 8:13

6.6 Cohesió social

En aquest apartat presentem els elements identificats, per part de les persones entrevistades, respecte a la valoració que fan sobre la contribució de l'entitat envers l'enfortiment de processos de cohesió social en el territori on actua mitjançant la seva activitat. Aportem la informació a partir de cinc apartats: Cohesió social i identitat ciutadana; Cohesió social, igualtat d'oportunitats i justícia social; Cohesió social, benestar i seguretat de la ciutadania; Xarxes de suport social com efecte de cohesió social i Cohesió social i inclusió social.

6.6.1 Cohesió social i identitat ciutadana

En relació a la convivència entre cultures com a manifestació i/o expressió de la construcció d'identitat, des de la FPM s'actua per a la construcció d'una societat acollidora de totes les cultures, on tothom pugui crear el seu espai de convivència. Es tractaria d'espais propers i acollidors que vinculen a les persones, especialment aquelles que arriben de nous territoris i han d'iniciar processos d'inclusió social.

Cohesió social, el sentir-se, el sentiment de pertinença, sentir-se d'un lloc concret o d'un lloc, amb tot el que allò comporta i amb aquesta estima, entre cometes, de sentir-se d'un lloc en concret, i de voler que aquell lloc tingui una certa manera de fer més consensuada, de tots. EPPM2 AE- 7:21

Les persones participants en l'estudi remarquen la importància de visualitzar els valors i les formes de vida de les cultures immigrants. El respecte i la valoració de la diversitat sociocultural és també un element essencial per a poder mesurar la cohesió social d'un territori, tal i com queda recollit en la següent aportació. Aquest element es troba vinculat al foment del respecte a la diversitat i a l'educació intercultural que l'entitat porta a terme al seu territori d'acció.

La cohesió social, jo crec que fa referència a la relacions dintre d'una comunitat, que fa que la convivència sigui possible. I crec que s'ha utilitzat sobretot en col·lectius d'immigració en els darrers anys que hi ha hagut molta arribada de persones immigrants des de molts llocs diferents, hem sentit a parlar molt de cohesió en referència d'aquests col·lectius a la població autòctona. EPPM7 AT - 12:9

Treballen amb tot tipus de col·lectius i tots hi fan us de l'entitat no és que sigui una entitat que hagi optat pels grups de dones pakistaneses, no, ells tenen un grup de dones prelaboral i allí pot haver una persona d'origen àrab o una persona del barri del Verdum de tota la vida, no se, de la població gitana també hi h. Jo crec que en aquest sentit de la població amb la comunitat, és una entitat que si que ho promou i em consta que amb els nanos de vegades surten aquest tipus de conflictes interracial o així i és un tema que es treballa, si que el podríem considerar positiu aquest aspecte. EPPM7 AT - 12:10

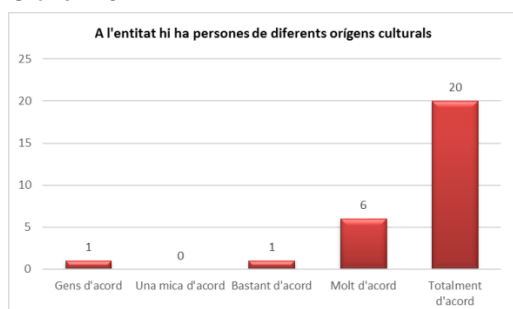
La percepció dels joves sobre el reconeixement de la diversitat com a element generador de cohesió social als territoris està relacionada amb tres ítems del qüestionari. El primer és concreta en el reconeixement de la diversitat cultural, el segon recull la valoració de l'existència d'aquesta diversitat com a quelcom positiu i, finalment, el tercer ítem fa referència a com les activitats que els joves porten a terme a la FPM els permeten desenvolupar la seva identitat comunitària.

En relació als dos primers ítems, relacionats amb el reconeixement de la diversitat, els joves mostren un alt nivell d'acord tant amb el reconeixement de la diversitat cultural present a l'entitat, 20/28 joves han escollit el valor "totalment d'acord" en la seva

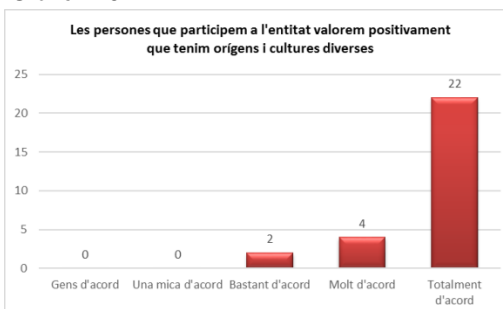
resposta com en el fet de reconèixer aquesta diversitat cultural com a quelcom positiu. En aquest segon ítem, 22/28 participants han respost amb el màxim nivell d'acord "totalment d'acord". Així doncs un 75,8% dels joves enquestats consideren la realitat multicultural present a la FPM com un element de valor.

En relació a l'ítem "les activitats que realitzem ens permeten desenvolupar la nostra identitat comunitària" els resultats mostren un empat en les respostes entre els dos valors amb què representen un nivell d'acord més elevat "totalment d'acord" i "molt d'acord" [12/28]. Així doncs, podem concloure que els joves, malgrat la diversitat cultural present a l'entitat, perceben que aquesta els aporta la possibilitat de desenvolupar i construir una identitat conjunta, una identitat comunitària i, a més, assoleix alts graus de consens en la valoració positiva de la diversitat cultural present a la FPM.

Gràfic 115

Gràfic 116

Gràfic 117

6.6.2 Cohesió social, igualtat d'oportunitats i justícia social

La cohesió social també és expressada o es manifesta a partir de la *igualtat d'oportunitats* per a totes les persones, sigui quina sigui la seva condició social, econòmica o cultural. Una cohesió que ha d'emergir a partir de l'aplicació d'accions que fan possible canvis estructurals en les comunitats i que també faciliten i fan possible la integració de les diverses identitats socials i culturals. També és un aspecte clau de l'expressió de cohesió social l'equitat en l'accés a recursos i oportunitats socioculturals que cada persona o col·lectiu necessita pel seu desenvolupament.

Entendria la cohesió com a tendir a que hi hagi una igualtat d'oportunitats més equilibrada, més equitativa, compensa-ho amb i com que no hi són, compensar-ho amb recursos molt diferents als que hem fet servir fins ara que crec que són bàsicament pal·liatius, ara estem en un moment d'emergència i s'ha de posar recursos sobre la taula pal·liatius però fins la propera; si no intervenim diferent a la propera emergència tornarem a estar igual, tornarem a estar igual i ara que ja portem recorregut estem atenent a nets d'aquells papes. Bueno, entenc que no transformarem el món, però ens ho hem de qüestionar perquè sinó ho repetim. EPPM10 AT- 6:28

La cohesió social tal com es planteja com la possibilitat de garantir la igualtat d'oportunitats a totes les persones. Amb allò que necessita com l'accés a l'habitatge, amb recursos econòmics tot allò que necessita una persona per desenvolupar la, el seu projecte de vida, que tingui la igualtat d'oportunitats amb l'accés a tots aquests recursos. EPPM3 AE- 8:23

Tant els professionals de la FPM com els agents del territori entrevistats consideren que davant de societats fragmentades, amb importants graus d'aïllament social es necessiten:

- *Respostes individuals i no uniformes* que possibilitin a les persones, especialment als infants i adolescents gaudir dels recursos de la comunitat i desenvolupar-se de forma integral, essent aquest un element que l'entitat intenta desenvolupar i cobrir.

Aconseguiu els recursos. Pot haver alguna inscripció per colònies o coses així i els hi ajudem a tramitar beques, homologuem activitats i els hi ajudem a tramitar beques però bàsicament els recursos els tenim molt de subvencions, privat. EPPM10 AT - 6:22

- Per tal de construir de forma conjunta aquestes respostes l'entitat promou la creació de grups que puguin diagnosticar entorn la seva realitat, fent programació d'activitats, executant i avaluant les mateixes, generant propostes de transformació social i, alhora, generant vincles de suport per a les persones. Aquest treball conjunt aporta una sèrie de beneficis:

- possibilitar la promoció individual a partir de formar part activa de grups de treball que aporten millores respecte a les capacitats individuals i capacitats socials, generades pel treball compartit.

Aquest últim any ha aparegut per exemple una d'economia social i solidària suposo que perquè sona molt en aquest moment, però crec que també de fons i hi aquesta idea de buscar coses a fer que no mirin només el subjecte de l'acció, que no mirin només al nen, sinó que mirin al nen i el seu entorn. EPPM10 AE- 6:10

- Construcció de xarxes o grups configurats per serveis públics i per les entitats socials del territori per tal de sumar recursos i estratègies de resposta a les realitats de la ciutadania

Nosaltres tècnicament, hem d'estar connectats amb serveis socials, perquè entenc que a vegades, certs recursos o certes, o sigui igual que de la mateixa manera enviem a nens a teràpies o pares a teràpies, o a fer-se les lentes o arreglar-se la boca, jo no puc arreglar la boca a un nen. [...]. Però acceptar les limitacions a vegades s'ha de portar una bona política i una bona comunicació. EPPM3 AE - 8:24

- Els *plans comunitaris* apareixen com una plataforma essencial del treball al territori. Aquest paper protagonista de la comunitat cal que es potenciï des dels diferents agents i col·lectius que conformen el territori i, que es concretaria en anar reforçant el projecte i visualitzant aquesta plataforma com a generadora del treball conjunt i com a ens central de la coordinació de les estructures i de les xarxes educatives i socials al territori.

Hi ha un pla comunitari que ho porta una gent molt sana, que ha de ser el pla comunitari el que coordini a tots, però no pot ser protagonista principal d'un barri, no la fundació, ni la parròquia. Jo crec que sí, sí a això és un pla comunitari, jo per mi el futur ha d'anar per aquí. EPPM3 AE - 8:19

- També esdevé un element essencial per a garantir la igualtat d'oportunitat *la redistribució equitativa de possibilitats, oportunitats i recursos*. Els diferents agents entrevistats coincideixen en destacar la igualtat d'oportunitats en l'accés als recursos públics i privats com un dels elements essencials de la cohesió social que promou l'entitat.

Entendria la cohesió com a tendir a que hi hagi una igualtat d'oportunitats més equilibrada, més equitativa, compensa-ho amb i com que no hi són, compensar-ho amb recursos molt diferents als que hem fet servir fins ara que crec que són bàsicament pal·liatius, ara estem en un moment d'emergència i s'ha de posar recursos sobre la taula pal·liatius però fins la propera; si no intervenim diferent a la propera emergència tornarem a estar igual, tornarem a estar igual i ara que ja portem recorregut estem atenent a nets d'aquells pares. EPPM10 AE - 6:28

Jo l'entenc la cohesió social o tal com es planteja com la possibilitat de garantir la igualtat d'oportunitats a totes les persones. Amb allò que necessita com l'accés a l'habitatge, amb recursos econòmics tot allò que necessita una persona per desenvolupar el seu projecte de vida, que tingui la igualtat d'oportunitats amb l'accés a tots aquests recursos. EPPM3 AE - 8:23

En aquest aspecte, els programes socioeducatius que es desenvolupen a l'entitat pretenen promoure la *millora de les condicions econòmiques de les persones i les famílies* i mitjançant la *formació dels joves*, especialment d'aquells joves que no han finalitzat la formació obligatòria, com a eina per a l'accés al món laboral. Aquest és un aspecte àmpliament abordat des de la FPM i en el que especialment els professionals de l'entitat aposten fermament com un element reductor de la desigualtat social i, per tant, fonamental per a construir cohesió social.

La formació com a mesura d'inclusió de les persones en risc d'exclusió. L'Àmbit formatiu del projecte FIL desenvolupa accions lligades als desenvolupament de les capacitats i recursos personals que enforteixen aquest procés d'inclusió. FPM_Projecte FIL 2016 - 19:9

Finalment, en relació a la igualtat d'oportunitats per a *la redistribució equitativa de possibilitats, oportunitats i recursos*, la FPM promou també *actuacions compensatòries*, obertes a la comunitat, amb l'objectiu de generar vincles i d'aportar millores socials.

Un primer element és la *generació de millors oportunitats de vida*, com aspecte essencial per a evitar la reproducció de situació d'exclusió social i com a suport en el procés educatiu dels infants, des d'una perspectiva integral i integradora.

Des del Centre Obert de la Fundació Pare Manel apostem per una socialització àmplia, plural, flexible, diversa, capaç de produir models d'integració i de convivència positiva, on cada infant i adolescent pot realitzar un procés educatiu personal que comparteix amb altres infants i adolescents amb els educadors i educadores que els acompanyen en tot el seu itinerari, així com amb la realitat territorial de Verdum-Roquetes. FPM_Projecte CO 13-14 - 3:8

El que passa és que, hi buscaven un futur millor pels seus fills, doncs això és el que fem. EPPM3 AE - 8:10

Destaquem també una sèrie de beneficis relacionats amb la millora de les *condicions econòmiques* de les famílies i amb les *oportunitats de vida*. Dos aspectes que presentem de forma conjunta, ja que creiem que estan estretament relacionats. Les oportunitats que la FPM ofereix als joves que no han pogut finalitzar una formació bàsica estan orientades a millorar i ampliar les seves possibilitats d'accés a una feina digna que els

hi permeti sortir de realitats que es troben en el llindar de la pobresa i que, per tant, els allunyi de les situacions de desigualtat i exclusió social.

I una mica la idea és a través del taller i de tallers socioproductius que fem, amb relació a la costura, en relació als manipulats, emmagatzematge, serigrafia. Que ells comencin adquirir, certs hàbits laborals que potser no han tingut, ho que han tingut però no estan ben reforçats, i poder acabar derivant-los o en trobar una feina, cosa que és prou difícil ara o trobar cursos o informacions on ells puguin tenir un interès més concret per poder formar-se en un àmbit en concret de feina. EPPM2 AE- 7:9

Ara el que estem fent es, tots els nois, ja que és un perfil molt baix a nivell formatiu, gairebé ningú té el certificat d' ESO, llavors una de les coses que estem fent ara molt és matricular-los a l'ESO a distància, que no és l'ESO és el graduat d'educació secundària que són majors d'edat o perquè j han passat dels setze anys i prou fem, a través de l'IOC, de l'institut obert de Catalunya, i nosaltres els recolzem una mica en aquest procés, de matricular-se, de què si no tenen les assignatures que tinguin un espai on nosaltres puguem acompanyar-los una mica. Seria com un reforç escolar, però dins de la feina. També amb la intenció només de què es puguin treure l'ESO, que potser és l'objectiu, però sinó també amb l'objectiu de retrobar-se amb els estudis, de què això després quedi també a altres generacions que vindran, moltes noies són mares joves, que trobin la importància aquesta formació i puguin transmetre després als seus fills i filles. EPPM2 AE - 7:11

Això dels reforços que he dit, cobreixen bastants nens i nenes de l'escola, són reforços interessants perquè els nens hi venen a gust perquè no és fer deures només o no és fer deures sinó que és buscar tallers d'estudi, acompanyar-los també a l'hora de berenar a un berenar saludable, o simplement també a vegades les àrees de joc i coses, és a dir, no, depèn del que duri cada taller d'aquests perquè hi ha que duren més depèn de les edats i depèn de la gent que els organitza, hi ha quins duren menys, però sempre hi ha una estoneta de treball, una estoneta abans de berenar i posteriorment, en alguns casos, una estona de joc.

La reducció de l'esclatxa social, dit d'una altra manera, aconseguir que les diferències entre aquells que estan socialment més ben situats i les persones que tenen una condicions socioeconòmiques i culturals més desfavorides siguin el més curtes possible. Aquest esdevé també un element essencial per assolir societats socialment justes. Si les diferències socials i culturals entre les persones que configuren una comunitat són molt destacables no es podrà dir que aquell és un territori cohesionat.

Jo la cohesió social l'entenc des d'acotar una mica les distàncies, a nivell de la societat, de tot allò que podem trobar a la societat, cohesió social és quan les distàncies són mínimes. I en tot cas les distàncies que puguin haver responen a un funcionament, doncs això, a nivell funcional. Quant aquestes distàncies són com a molt llargues i no responen a un tema funcional sinó d'altres interessos, és quan per mi no hi ha cohesió social. EPPM6 AT - 11:10

Jo crec que en la mesura que des del lleure educatiu, des del reforç escolar, des de la inserció a nivell laboral si que s'intenta o si que es treballa per oferir altres possibilitats, altres oportunitats. EPPM9 AT - 13:9

En relació a la *no discriminació* en activitats socioculturals i d'oci, la FPM promou la participació dels infants i les famílies en accions comunitàries de lleure i, per tant, també promou l'aprenentatge positiu de l'ús del temps

No només som nosaltres però jo crec que si que com a membre del barri, com a no-organització única però gairebé única que treballa amb nens i per tant treballa amb les unitats familiars, participem bastant de la dinàmica del barri (si vols molt més de la pràctica festiva però ja m'està bé, és una manera d'entrar) si que hi contribuïm. EPPM10 AE - 6:34

D'altra banda, la relació amb altres entitats i institucions del territori (associacions de veïns; serveis de prevenció, entitats de temps lliure, altres entitats, empreses, etc...) contribueix a la millora de les

L'acció socioeducativa de la FPM promou relacions en un medi social que està fragmentat, per a poder superar els efectes d'aquesta separació. Una de les eines més eficients per a reduir aquesta fragmentació social és la generació de processos organitzatius de la comunitat que permetin generar vincles entre les persones entorn a projectes comuns. Aquests s'orienten a la millora de situacions socials i col·lectives que, mitjançant la creació i el sosteniment de grups formals o informals, reforcen la vida social, dinamitzen la comunitat, fomenten la participació i la implicació dels individus en la societat i construeixen societats democràtiques.

Els programes de la FPM esdevenen una eina eficient per apropar a la comunitat a joves que en moments concrets dels seus recorreguts vitals han portat a terme conductes o accions socialment poc saludables. Mitjançant projectes i accions educatives del barri, aquests joves poden reconciliar-se amb el territori i amb els seus veïns. En aquest cas podem parlar del treball comunitari com un instrument de potenciació personal i social, on a partir de la motivació personal es produeixen canvis en les relacions socials.

Jo crec que en la mesura que des del lleure educatiu, des del reforç escolar, des de la inserció a nivell laboral si que s'intenta o si que es treballa per oferir altres possibilitats, altres oportunitats. EPPM9 AT - 13:9

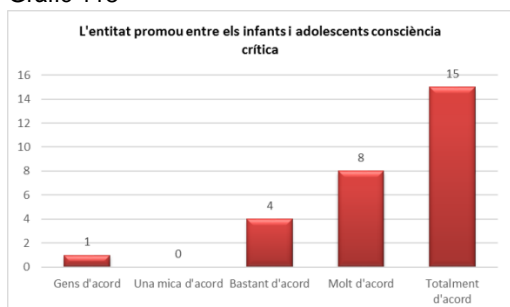
Que jo crec que per una banda, sí que afavoreixen en el sentit de que obren oportunitats noves famílies que no tindrien aquestes oportunitats. I en aquest sentit sí que generen aquesta cohesió. EPPM6 AT - 11:11

Sis dels ítems del qüestionari administrat a joves de l'entitat fan referència al foment de la igualtat d'oportunitats per part de la FPM, aquell que mostra resultats més elevats de consens entre els joves enquestats és el que fa referència a "el treball de l'entitat a favor del compliment dels drets dels infants" on el 78,5% [22/28] de les respostes mostren estar "totalment d'acord" amb aquesta afirmació (gràfics 122). Els ítems que mostren un percentatge menys elevat en la resposta "totalment d'acord" són "l'entitat promou la igualtat d'oportunitat entre els veïns/es del barri [12/28] i "l'entitat fa accions per a construir una societat més justa pels veïns/es" [13/28]. En ambdós casos el percentatge de resposta se situa entorn el 40% (gràfics 121).

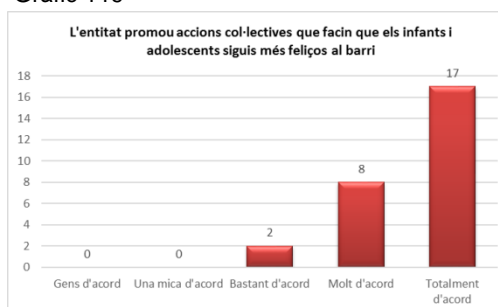
En un percentatge intermedi (entre el 50% i el 60%) del valor d'acord més elevat "totalment d'acord" se situen tres dels ítems proposats: "l'entitat promou accions col·lectives que facin que els infants i adolescents siguis més feliços al barri [17/28]; "el valor de la justícia social està sempre present en les activitats que proposa l'entitat" [16/28] i "l'entitat promou entre els infants o joves una consciència crítica" [15/28] (gràfics 118).

Podem observar que aquells ítems que aglutinen en la seva resposta un major percentatge d'acord entorn el valor de resposta més elevat "totalment d'acord" són aquells que fan referència a la igualtat d'oportunitats d'infants i adolescents. Per contra, aquells que mostren els percentatges menys elevats en aquesta categoria de resposta són els ítems referents a la igualtat d'oportunitat més generalista.

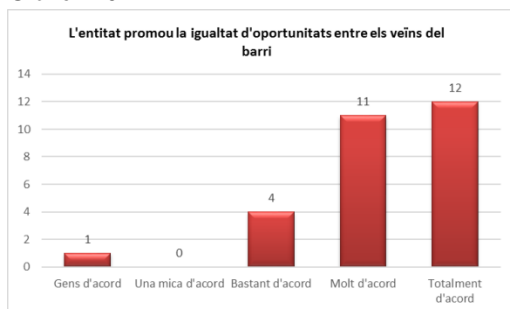
Gràfic 118

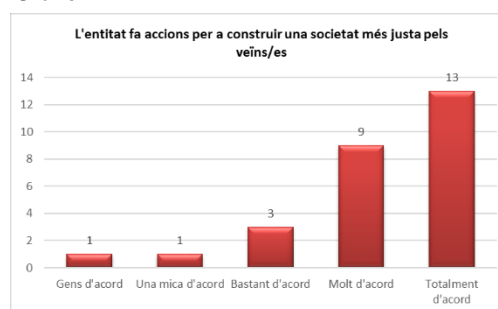
Gràfic 119

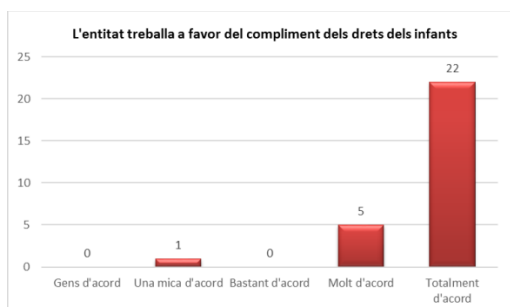
Gràfic 120

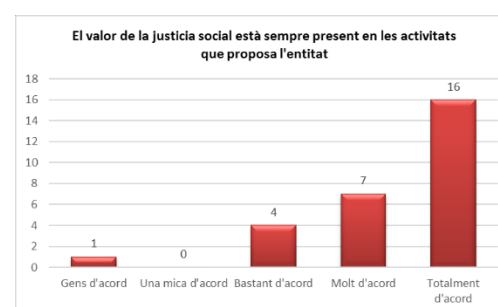
Gràfic 121

Gràfic 122

Gràfic 123

6.6.3 Cohesió social, prevenció, benestar i seguretat

Les accions socioeducatives de caràcter preventiu s'orienten especialment a l'anàlisi i el diagnòstic de les necessitats i els riscos d'un territori per tal de poder aplicar accions que facin prevenció o puguin reduir els seus efectes. Unes accions que també es poden orientar a avaluar de forma conjunta els nivells de seguretat dels territoris.

Els agents participants parlen de plantejar intervencions de caràcter comunitari continuades, es a dir, incorporar la prevenció com un dels eixos identificatius de l'entitat. També es volen plantejar propostes transformadores d'aquelles grans problemàtiques socials que en donen en el barri, concretament la manca de llocs de treball i les desigualtats econòmiques o el fracàs escolar de certs col·lectius.

Perquè al final estem intervenint des d'una de les parts (que seria part de l'educació, del lleure...etc) i no estem intervenint prou (que tampoc sé si tindríem capacitat) en les altres parts del triangle; una cosa és l'apoderament de la persona però des del coneixement però l'altre és l'apoderament social, o sigui, com combinem, com treballem més aquest teixit i després és l'econòmic. EPPM10 AE - 6:37

Al final només estem agafant la punta de l'iceberg i no tot. Clar, no sé si és massa pensar en agafar-ho tot però crec que ens falta a nosaltres, al tercer sector en general, crec que ens falta ser

conscients del que podem fer però tenir la mirada gran. És una percepció molt meva. Crec que tenim una mirada curta i una mirada curta molt associada a les formes que hem tingut fins ara. EPPM10 AE - 6:39

Jo penso que en aquí, transcendir la xarxa de la feina que fem amb les famílies, traspasar-la i fer-la més comunitària és complicat perquè és el que he dit abans, el dia a dia ens menja, potser hem de redefinir les metodologies per poder abastir més, però és cert que, de mica en mica, amb les famílies amb les que treballem, amb els xavals que estant assistint al Centre Obert doncs també marca una manera de viure i de relacionar-se i aquesta gent quan surt del Centre Obert, quan estan a comprar el pa a la "panaderia de la esquina", quan nosaltres mateixos anem al super a comprar estem fomentant una forma de relacionar-se. EPPM4 AE- 9:18

La Fundació es reconeguda com un espai educatiu integral que aborda les diferents esferes dels nuclis familiars i que treballa amb una perspectiva holística orientada a la millora de les condicions de vida dels infants i adolescents i, per tant, dels seus nuclis familiars.

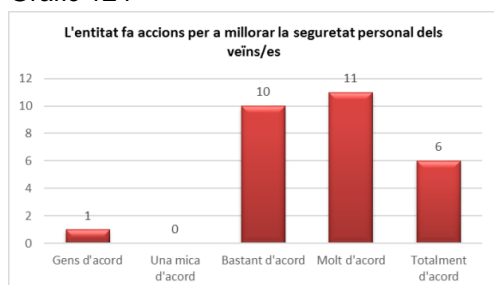
Una de les coses que nosaltres valorem molt, de la fundació Pare Manel especialment per a centre obert, és la integralitat del treball que fan. No és només d'atenció a l'infant, sinó també del treball amb les famílies. I llavors, aquesta transversalitat, que pots treballar des de la campanya de joguines a les habilitats marentals, a la intervenció directa amb l'infant. Clar, això nosaltres ens dona com molta seguretat derivar un cas. En canvi, altres entitats no hi ha aquesta integralitat. EPPM6 AT - 11:6

En relació al desenvolupament d'espais educatius generadors d'entorns segurs, els joves han respost a dos ítems. En primer lloc, en referència als resultats derivats de l'ítem "l'entitat fa accions per a millorar la seguretat personal dels veïns/es" (gràfic124) es pot observar una dispersió considerable en els valors de les respostes sent el valor més escollit "molt d'acord" [11/28] seguit de "bastant d'acord" [10/28] i "totalment d'acord" [6/28] i "gens d'acord" [1/28].

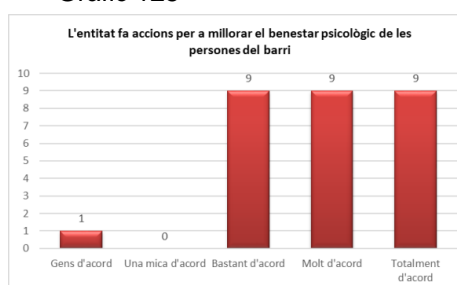
El segon dels ítems: "l'entitat fa accions per a millorar el benestar psicològic de les persones del barri" (gràfic 125), també presenta variabilitat de respostes però aquesta mostra una distribució més homogènia [9/28] en el cas dels valors "molt d'acord", "bastant d'acord" i "totalment d'acord" i [1/28] pel valor "gens d'acord".

Ambdós ítems presenten una dispersió elevada en els valors de resposta en relació a la resta d'ítems presentats, però continuen comptant amb percepcions molt positives d'acord per part dels joves, ja que en els dos casos el percentatge de les respostes dels valors "totalment d'acord" i "molt d'acord" superen el 60%.

Gràfic 124

Gràfic 125

6.6.4 Les xarxes de suport social i de cohesió social

La FPM afavoreix la creació de vincles socials i el desenvolupament de processos de confiança entre les persones. Aquests dos elements esdevenen essencials en el procés de creació de xarxes de suport social que fan possible la integració social de les persones a la comunitat i també la coresponsabilitat social en els afers comuns dels diferents grups de la comunitat. Assolir índexs de convivència adients, entesos aquests com la resolució de conflictes de forma positiva a través del respecte a la diversitat i de la pertinença a l'entitat i al territori, esdevé un dels beneficis que la FPM fomenta a partir de les seves intervencions.

Amb les famílies amb les que treballem crec que ho fem molt des del com ens relacionem nosaltres, des del model de persona, des del vincle i per això penso que hi ha un nivell de conflictivitat, com aquell qui diu, aquí no hi ha grans conflictes entre famílies, no hi ha baralles sinó es perquè hi hagin de haver-hi com indicador de cohesió social. Crec que aquí la gent es relaciona sanament però sí, hi ha factors que a nosaltres ens costa molt treballar o es una altra dimensió en la que hi hem d'arribar. EPPM4 AE - 9:19

Penso que hi ha un benefici brutal que és, sentir-te d'un lloc i tenir-ho tant clar o no se, ideològicament, com a mínim t'hauria de fer estimar-lo. Que a vegades costa no per que, dius si tant et sents del barri perquè no tires el paper a la paperera, o tires el pal "no", són del teu barri. Però això ajuda a treballar molt aquests aspectes, si tu tant ets de aquí i tant t'ho estimes, com ho fem evolucionar i, això és molt fàcil i ajuda a treballar la visió comunitària. EPPM2 AE - 7:24

Les accions obertes a la comunitat que la FPM promou permeten assolir aquest objectiu de construcció de vincles i d'aportar millores socials per a la comunitat. Son accions que promouen relacions en un medi social, visiblement fragmentat, per a poder superar els efectes d'aquesta fragmentació. Una de les eines que es considera eficient a l'hora de reduir aquesta fragmentació social és la generació de processos organitzatius de la comunitat que permetin generar vincles entre les persones entorn a projectes comuns. Es tracta de projectes que s'orienten a la millora de situacions socials col·lectives i que, mitjançant la creació i el sosteniment de grups formals o informals reforcen la vida social, dinamitzen la comunitat, fomenten la participació i la implicació dels individus en la societat i construeixen societats democràtiques.

Un altre element rellevant radica en l'existència als dos territoris dels Plans comunitaris. Aquests esdevenen activadors principals del treball comunitari al barri on les entitats del territori participen activament en les propostes que es fan des d'aquesta plataforma. Així mateix, els Plans Comunitaris acullen propostes de les entitats i dels grups i recullen demandes per tal d'assolir el benestar social de la població. Aquest es un espai més de treball comunitari on la fundació està present, tant a nivell d'equip educatiu com amb la participació dels infants en certes propostes educatives.

Compartim espai de treball amb la Fundació, compartim espai hi ha un espai que sorgeix que es diu espai de treball amb famílies on hi participen professionals que treballem amb famílies del barri de Verdum i la Fundació hi participa. Després amb el tema de inserció laboral també hi ha tota la vinculació amb la Fundació, a nivell de Franja de Taula que és un espai de treball per aquesta franja d'edat de dotze-setze també hi ha una vinculació amb la Fundació. EPPM9 AT- 13:2

Un darrer element destacat fa referència a la capacitat de les persones per a generar xarxes de suport social que permeten obtenir beneficis generats entre iguals (equipaments, recursos,...).

Així mateix, aquestes xarxes representen en el valor del treball conjunt pel bé comú generant vincles socials a través d'espais col·laboratius i cooperació així com també de sentiment de pertinença de les persones amb el seu entorn immediat.

La cohesió social seria la capacitat que tenen les persones de teixir una relació, que jo penso, que sigui sana, que sigui saludable, que sigui entre iguals, això ho marca la cohesió que sigui una certa complicitat de vivències o de inquietuds, de bagatge vital com aquell qui diu, l a nivell social perquè això va més enllà de les persones, la cohesió social marca una manera de viure al barri una forma de convida al barri. Establint unes relacions saludables i sanes. EPPM4 AE - 9:17

Per cohesió social entenc treballar conjuntament, vull dir, fer, no, no separar i tu treballes aquí això i fer espais com molt separats i que no tinguin cap tipus de relació entre ells, i penso que es més l'ajuntar i fer un xarxa i tenir presents tots els espais, totes les persones i la gent que forma part, al final de la societat. No deixar a ningú fora. És com trobar la manera de tenir-ho tot present i treballar amb tothom, que ningú quedi fora d'això. EPPM5 AE - 10:30

Cohesió social, el sentir-se, el sentiment de pertinença, d'un lloc concret o d'un lloc amb tot el que allò comporta i amb aquesta estima, entre cometes, de sentir-se d'un lloc en concret , i de voler que aquell lloc tingui una certa manera de fer. Més consensuada, de tots. EPPM2 AE - 7:21

Nou dels ítems del qüestionari que els joves han respost estan vinculats a aspectes referents a la generació de xarxes de suport social. Els dos primers ítems (gràfics 126 i 127) fan referència a la millora de les xarxes de relacions. En primer lloc, l'ítem "l'entitat promou activitats que permeten que els infants i adolescents puguin tenir més amics" mostra com els joves percebem que participar en la FPM els possibilita tenir una xarxa d'amistats més amplia. Una xarxa que s'amplia gràcies a les activitats que realitzen a l'entitat. Mostren estar "totalment d'acord" amb aquesta idea 19/28 joves i "molt d'acord" 9/28. Els 3 joves restants responen amb el valor "bastant d'acord" [2/28] i "una mica d'acord" [1/28], essent aquests valors molt minoritaris pel que fa al percentatge de resposta escollida. I en segon lloc, l'ítem "participar en l'entitat permet ampliar la xarxa de relacions personals" cal destacar en aquest cas el consens en les respostes, ja que totes elles es concreten en els valors de resposta "totalment d'acord" [21/28] i "molt d'acord" [6/28].

Els dos ítems següents (gràfics 128-129) fan referència a la percepció dels joves en relació a la capacitat de l'entitat per a vincular-los a aquesta, així com al seu paper en la millora de la FPM. En relació a "l'entitat realitza activitats que ajudin als infants i adolescents a sentir-se part de l'entitat" un 64,3% de les respostes recollides mostren estar "totalment d'acord" amb la mateixa i un 35,7% diuen estar "molt d'acord" [7/28] i "bastant d'acord" [3/28]. Per l'ítem "l'entitat possibilita que els participants s'impliquin en la millora de l'entitat" els resultats mostren que el grau més gran de consens es dona entorn el valor "molt d'acord" [14/28] seguit del "totalment d'acord" [9/28]. Aglutinat entre els dos valors més del 80% de les respostes.

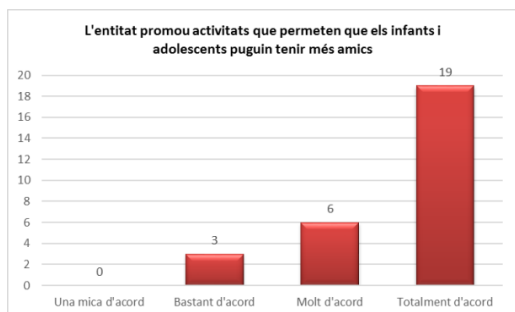
Els cinc ítems restants (gràfic 130 al 134) fan referència a les possibilitats de realitzar accions conjuntes amb altres persones i institucions del barri orientades a millorar el territori. Un primer ítem valora el grau d'acord en relació a la "realització d'accions solidaries per part de l'entitat", que presenta un alt consens en la percepció per part dels participants en el qüestionari entorn el valor "totalment d'acord" [18/28]. Un segon ítem aporta informació relativa a la percepció dels joves en relació a si "l'entitat promou que els veïns/es puguin donar resposta a les del barri de forma conjunta", concentrar-se el 50% de les respostes en el valor "molt d'acord" [14/28] i el 50% restant entre els valors "totalment d'acord [5/28] i "bastant d'acord" [5/28]. Els tres ítems finals estan relacionats

amb el treball conjunt amb institucions i persones del territori. Dels tres ítems, el que presenta uns valors de major consens en les respostes és “des de l'entitat es realitzen activitats conjuntes amb l'escola, la família i el barri” mostra que el 89% de les mateixes es centren en els valors més elevats d'acord: “totalment d'acord” [16/28] i “molt d'acord” [9/28]. L'ítem “participar en l'entitat m'ha permès treballar conjuntament amb persones adultes del barri” (gràfic 130) presenta valors similars a l'anterior sent el valor més destacat “totalment d'acord” [15/28].

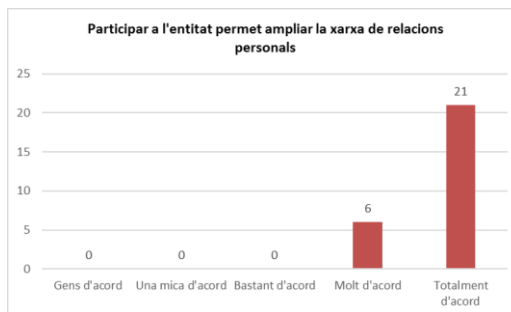
Finalment, l'ítem “participar en l'entitat m'ha permès col·laborar amb institucions del barri” és el que presenta un grau de dispersió més elevat en les seves respostes: “totalment d'acord” [8/2], “molt d'acord” [9/2], “bastant d'acord” [6/28], una mica d'acord” [3/28] i gens d'acord [2/2], sent un dels pocs ítems que presenta respostes en el valor “gens d'acord”.

En resum, podem afirmar que la percepció dels joves mostrada a través de les seves respostes a aquests vuit ítems es mostra positiva respecte a la idea de la generació de xarxes de relació i suport social derivades de la seva participació en la FPM.

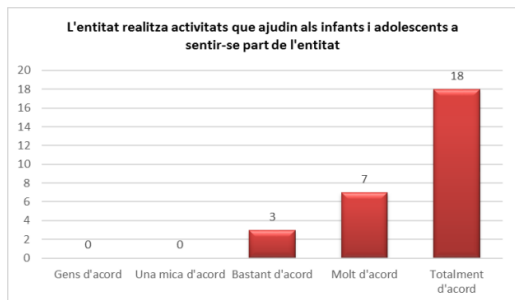
Gràfic 126

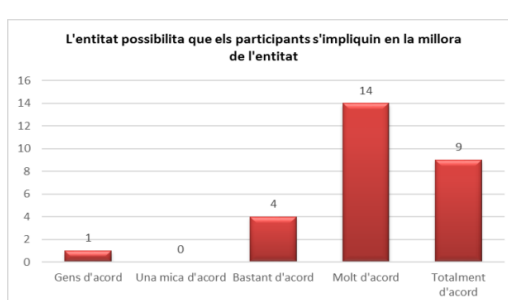
Gràfic 127

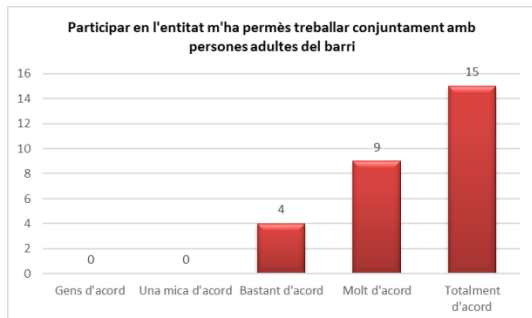
Gràfic 128

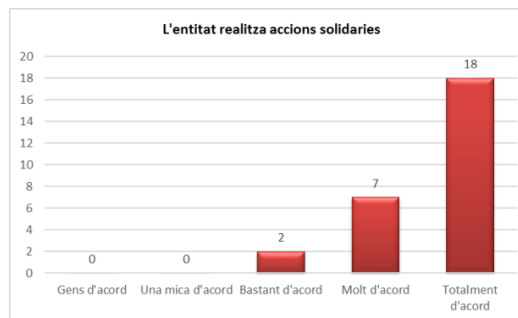
Gràfic 129

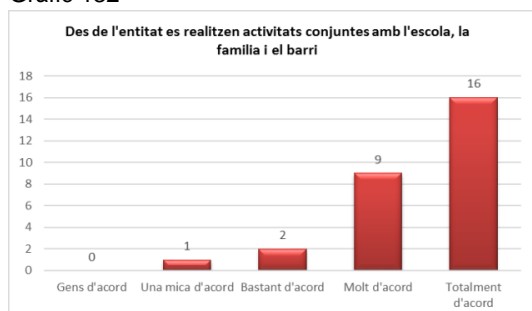
Gràfic 130

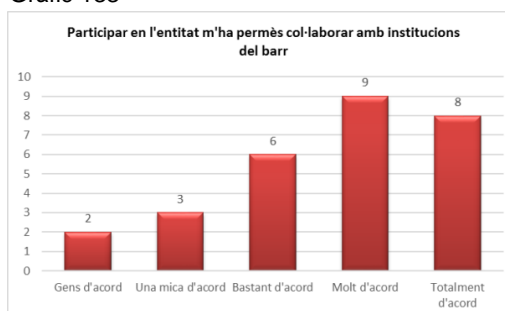
Gràfic 131

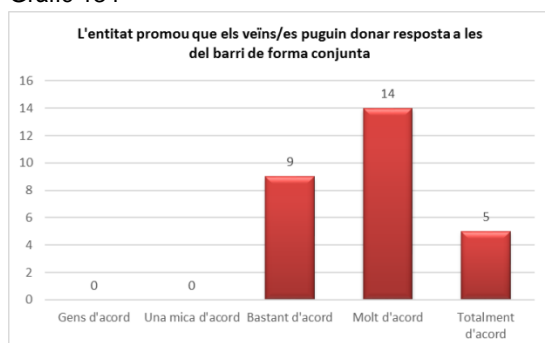
Gràfic 132

Gràfic 133

Gràfic 134

6.6.5 Cohesió social i inclusió social

La FPM també es reconeix com un actor polític al territori que vol promoure i originar entre els ciutadans la participació política com a eina de reivindicació social dels drets individuals i col·lectius.

No ens hem de parar i hem de ser amb més presència i agafar un caire més d'actor polític (no des de l'idea de les llistes de ningú que ja ens ha passat), sinó des de la idea que som un agent que té un contacte molt directe amb la realitat que està passant i que per tant podem emetre denúncia però podem també cercar fórmules d'obrir camins nous. EPPM10 AE.- 6:35

El districte de Nou barris, on està ubicada la Fundació Pare Manel, és descrit com un territori social i culturalment molt actiu. La Fundació Pare Manel és una de les entitats presents i actives en moltes de les estructures existents. És destacable la seva implicació en les diferents xarxes educatives que estan en funcionament als barris de Verdum i Roquetes, on l'entitat te centrada la seva intervenció. La seva presència és també activa en activitats culturals. En aquesta segona àrea d'acció és on els infants i adolescents estan implicats de forma més directa.

El districte de Nou Barris, és un districte molt actiu, a nivell associatiu, amb la qual cosa això ajuda també. No se doncs, el carnaval, que es fa conjuntament amb totes les entitats ,ara que ve el carnaval és una manera de participar dins del barri o dins del districte fins i tot. La festa final de l'esplai que es fa al carrer, on tothom esta convidat, a les festes majors es participa, hi ha una activitat que es diu La cultura va de festa, on també es participa tant en infància com inserció, hi ha com molt. Inserció participa en moltes fires d'artesanía, és una manera de donar a conèixer. Aquest any també hem estat a la fira d'economia solidaria, també, com moltes activitats, com més lúdiques, on es participa i després hi ha molts espais de treball conjunts on també es participa. El pla comunitari de verdum, el pla comunitari de Roquetes, i amb taules d'educació als dos plans comunitaris, son tot d'espais on es participa. A nivell professional molt, i a nivell de nois, noies o usuaris, també. EPPM2 AE - 7:20

L'entitat participa de forma activa en espais comunitaris, aportant la seva expertesa de treball amb la infància. Una participació de tota la ciutadania que permet visualitzar els diferents col·lectius, així com evidenciar les seves necessitats i aportacions.

I les festes de Verdum, que són, que van com per la Mercè, l'associació de veïns també ens demana, com a única entitat del barri de Verdum que treballem amb infància, que nosaltres som els que dinamitzem la tarda de la festa infantil. I aleshores, el dia de les festes majors de Verdum, que hi ha un espai dedicat a infància, som els mateixos educadors del centre obert o del projecte d'infància, que preparem activitats i estem al carrer tota la tarda al carrer fent activitats, però clar també és una activitat oberta al barri, o sigui, evidentment, molts nens nostres venen perquè són del barri, però ve qualsevol i tothom ens veu allà i estem amb el barri amb totes les famílies que vulguin venir. EPPM5 AE - 10:24

Ens hem de parar i hem de ser amb més presència i agafar un caire més d'actor polític (no des de l'idea de les llistes de ningú que ja ens ha passat), sinó des de la idea que som un agent que té un contacte molt directe amb la realitat que està passant i que per tant podem emetre denúncia però podem també cercar fórmules d'obrir camins nous. EPPM10 AT - 6:35

Una de les aportacions destacades de la FMP al seu territori d'influència en relació als processos d'inclusió social es centra en la generació de xarxes d'acció per part dels agents de la comunitat (administració – recursos tècnics i ciutadania), que ajuden a la superació de polítiques basades en l'assistencialisme avançant cap a polítiques inclusives, orientades a assolir la justícia social.

Per donar un exemple, ens van venir a fer una reunió des del nou l'Ajuntament plantejant-nos que anaven a fer un pla de xoc per impulsar l'economia social i solidària i gent molt treballada en el territori la primera vegada que feien era passar de tres plans d'ocupació a sis. Partíem des de les mateixes premisses de lo conegut de persones potser més de confort i ens costa més pensar en gran, i potser hauríem de plantejar-nos-ho almenys anar cap allà; jo vull això, o sigui, segurament millor perquè treballéssim junts més gent i realment junts, que treballar en xarxa tantes vegades nombrat però tantes vegades convertit només en derivacions, tenir-lo molt més present. EPPM10 AT - 6:40

Clar, hi ha molts factors que poden trencar aquesta qüestió social que transcendeixen la Fundació Pare Manel sobre tot en els barris en els que estem, perquè hi ha factors econòmics que són molt complicats de treballar perquè nosaltres no donem PIRMIS, nosaltres no donem, ... Llavors aquí potser hi hauria un treball amb Serveis Socials per veure com podem afavorir aquesta relació, aquest pacte, aquest compromís de les famílies, relacions amb l'EAIA, sí hi ha un tema de factors de risc amb els infants com podem treballar. Ja fem aquestes reunions, aquestes coordinacions, però és una dimensió complicada com transcendir això cap a les famílies i cap al barri sencer. EPPM4 AE - 9:19

Amb les famílies amb les que treballem crec que ho fem molt des del com ens relacionem nosaltres, des del model de persona, des del vincle i per això penso que hi ha un nivell de conflictivitat, com aquell qui diu, aquí no hi ha grans conflictes entre famílies, no hi ha baralles sinó és perquè hi hagin de haver-hi com indicador de cohesió social. Crec que aquí la gent es relaciona sanament però sí, hi ha factors que a nosaltres ens costa molt treballar o es una altra dimensió en la que hi hem d'arribar. EPPM4 AE - 9:19

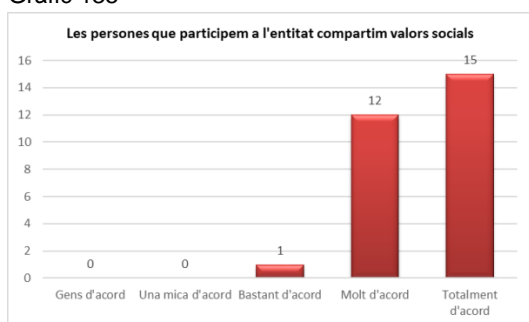
El segon benefici està relacionat amb la transformació social a través d'accions vinculades a la *participació política* de les persones i les comunitats. Aquestes accions

permeten a les persones desenvolupar un sentiment d'utilitat social així com el desenvolupament de vincles de pertinença i solidaritat.

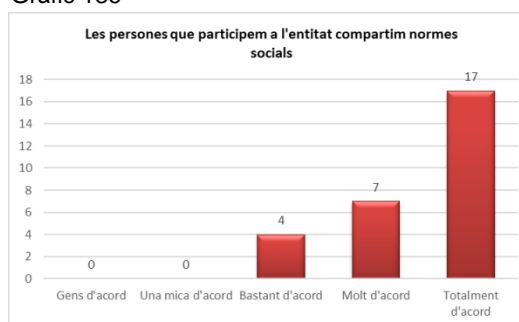
Doncs, jo la descriuria com una entitat que, amb, amb un objectiu com de transformació social o de canvi en els barris on estem, arrelats amb la nostra intervenció diària. Lo que busca ser com un agent de canvi i si més no facilitador i com molt proper a les persones, com molt a peu de carrer. EPPM5 AE - 10:1

Dos ítems del qüestionari fan referència a la capacitat d'inclusió social de l'entitat. Un primer ítem "les persones que participem en l'entitat compartim valors socials" (gràfic 135), aglutina el 96,4% de les respostes en els valors "totalment d'acord" [15/28] i "molt d'acord" [12/28]. El segon ítem: "les persones que participem en l'entitat compartim normes socials" (gràfic 136) també presenta resultats molt positius, ja que el 85,7% de les respostes se situen en els dos valors que mostren el màxim nivell d'acord. Podem considerar, per tant, que els joves perceben a la FPM com un espai que potència la inclusió social a partir de la generació de valors i normes compartides. Dos elements que possibiliten l'harmonia en els grups socials, al percebre els individus que en formen part d' un projecte comú.

Gràfic 135

Gràfic 136

6.6.6 Reptes

Els reptes que s'identifiquen per part de l'entitat en relació a la cohesió social es presentem en tres línies d'actuació:

- En primer lloc, la necessitat de que els infants i joves puguin *experimentar els beneficis d'una societat cohesionada* mitjançant espais on compartir activitats, interessos comuns i desitjos on hi participin *persones diverses i espais més enllà del barri*. En relació a aquest repte, cal destacar la importància de potenciar des de les activitats i propostes educatives que promou la FPM el respecte a la diferència i el fet de construir una opinió pròpia invitant les influències negatives dels iguals.

Crec que a nivell metodològic funcionen molt bé, que a nivell d'implicació i professionalitat funcionen molt bé i l'únic que penso es que a nivell d'igualtat d'oportunitats estaria molt bé que el grup de nanos del centre obert estiguessin amb relació dels altres nanos, d'altres entitats d'altres llocs de la ciutat, amb nivells subculturals i d'una manera positiva per agafar una experiència positiva, però que també obris d'altres maneres de funcionar d'altres maneres de fer d'altres persones que d'entrada poden semblar diferents. Jo penso que això seria com una línia a millorar EPPM6 AT - 11:15

Llavors és una cosa que penso que algun dia els hi vull dir que hauríem d'intentar mirar de diversificar, o sigui, fer convenis amb entitats que ja fessin colònies o facin casals o el que sigui i intentar que aquests nens també visquessin d'altres realitats o es barrejessin en altres realitats. I aquestes és una de les coses que jo penso que algun dia ha de sortir del nostre espai. EPPM1 AT

Aquests nens al menys, d'un mes o quinze dies o deu dies, haurien de poder anar en algun model diferent. Per alternar una tipologia de nens, més barrejats, i perquè no fossin sempre a dit nens del barri o els nens de *nosecuantos*. Això ja sé que és difícil i complex, però és una de les coses que s'hauria d'acabar d'arribar a fer, però que vaja, que per lo demès molt bé. EPPM1 AT - 35:19

La identitat, de saber que vols tu i ser capaç de respectar el que vol l'altre i que no per això sigui dolent. Al final tots som diferents, tu has de saber que vols tu, per no fer el que fan els altres sinó et sembla i si et sembla bé perfecte. No deixar-te portar, sinó tenir la teva opinió. GDPM1-01:32:36

- En segon lloc, també es destaca com un element de millora el poder aprofitar la gran incidència de la FPM per a crear *xarxes d'ajuda mútua, autogestionades* pels propis membres. Aquest model permet a les persones comptar amb un nivell de suport independent de l'administració pública o de les entitats socials, promovent així un desenvolupament autònom i d'apoderament comunitari.

La Fundació Pare Manel té accés a moltes famílies, i que a més se'ls ajuda des de diferents dimensions, diferents àrees a nivell laboral, a nivell social i crec que això es podria aprofitar per poder fer que aquestes famílies fessin com un grup d'ajuda mútua, si vols dir-ho d'aquesta manera, però que permetés elevar a reivindicacions que hi ha i necessitats molt més enllà [...] fer com una associació de pares i mares que podrien tenir alguna reunió a la seu de districte per poder tractar coses que potser des de coses que no només els afecta com a col·lectiu, si no que ens afecta a tots com a societat, i que potser d'altres col·lectius que ja existeixen no son capaços de tractar, a lo millor ells si que poden ser més sensibles. EPPM6 AT - 11:36

- En relació a la igualtat d'oportunitats, es concreten reptes que fan referència a la necessitat de motivar cap a una major *implicació de l'administració pública* en el desenvolupament integral del barri. Un desenvolupament per a millorar els recursos disponibles i reduir les desigualtats socials en les que es troba el barri (fracàs escolar, índex de pobresa, alts índex d'atur,...

O que ho intenten més que res, ells tenen coneixement de causa i ho estan intentant, son molt conscients de que aquest es un objectiu la Fundació Pare Manel treballa molt amb el pla comunitari indirectament, podria, però jo no crec que en aquest territori depengui tant com de la Fundació Pare Manel, vull dir que necessiten agents més poderosos i molta ma de l'administració pública. EPPM7 AT - 12:43

És a dir, perquè els recursos de Pare Manel han sigut sempre de donacions, de donatius de concerts, de coses així però la administració pública hauria de saber que no en aquest barri, sinó en molts altres entorns si no s'organitzen coses a l'agost doncs hi ha un tipus de població que prolifera totalment. I és quan veus que no saben a on anar, ells no tenen la caseta per anar del poble, no tenen caseta per anar a *nosecuantos*, són famílies que a demès no poden ni sortir del barri i per tant aquí això és molt...s'empobreix molt aquest tipus de barri, a l'agost sobretot, perquè a l'agost no hi ha oferta educativa. I durant el curs, gratuïta també hi ha molt poc d'oferta diguem que educativa i fora de l'horari lectiu, no? Per tant la funció aquí és molt important la que estan fent per a la cohesió social, perquè de fet s'han cohesionat sempre. EPPM1 AT- 35:24

- També s'han identificat reptes en relació a la *creació estructures i recursos comunitaris* que permetin, per una banda, liderar processos de participació política centrats en la millora del territori i, per l'altra, crear estructures que fomentin la creació de xarxes suport social. Els beneficis que es generen a partir d'aquestes estructures son també beneficis per les entitats i pels col·lectius que les promouen, contribuint així a la creació d'aquestes plataformes socials, oferint a les persones que formen part de la FPM nous recursos i eines per assolir objectius de millora personals.

Un repte important és de què sapiguem treballar com a pla comunitari, com a barri, no com a Fundació. EPPM3 AE - 8:18

Ja no és anar mirant aquest projecte o aquell altre a nivell de com et beneficia a tu com a entitat, sinó pensar que tot el que beneficia al barri, t'està beneficiant a tu com a entitat, més enllà de que tu hi tinguis una repercussió directa de que facis una activitat; més enllà d'això, el simple fet de treballar per la millora del barri està aportant un benefici per les famílies amb les que tu treballes. EPPM9 AT - 13:29

Partiem des de les mateixes premisses de lo conegut de persones potser més de confort i ens costa més pensar en gran, i potser hauríem de plantejar-nos-ho, almenys anar cap allà. Jo vull això, o sigui, segurament millor perquè treballéssim junts més gent i realment junts, que treballar en xarxa tantes vegades nombrat però tantes vegades convertit només en derivacions, tenir-lo molt més present. EPPM10 AE - 6:40

- Cal potenciar també, en el marc de l'entitat, la funció *reivindicativa i de construcció política*. La seva presència al costat dels ciutadans i ciutadanes els fa coneixedors de les necessitats i de les situacions d'injustícia social. Des d'aquesta perspectiva, es consideren corresponsables de la millora d'aquestes situacions i, per tant, consideren que tenen l'obligació ciutadana i professional de ser portaveus actius de la pressió social, com a eina de transformació.

No ens hem de parar i hem de ser amb més presència i agafar un caire més d'actor polític (no des de l'idea de les llistes de ningú que ja ens ha passat), sinó des de la idea que som un agent que té un contacte molt directe amb la realitat que està passant i que per tant podem emetre denúncia però podem també cercar fórmules d'obrir camins nous. EPPM10 AE - 6:35

- Des de la FPM creuen que es necessari incrementar el seu *compromís amb l'acció comunitària*. Això també ho defensen altres agents del territori que consideren que l'entitat pot ser un potent agent de construcció col·lectiva, però que es necessari que aquesta s'ho plantegi com un element essencial de la seva tasca social.

Si, jo crec que si que hi contribueix, penso que no ens hem de parar aquí, que hem de contribuir més, que també és veritat que la quotidianitat i les sinergies de cada dia ho permeten fins a un punt d'estar a més espais. Jo ho delegaria més en que necessitem enfortir el teixit i per tant, els models que han agafat en aquests barris, els plans comunitaris que han agafat aquests. EPPM10 AE - 6:33

- Per un desenvolupament ple de la persona, a més de conèixer i practicar determinades pautes i rols socials, l'individu ha d'estar integrat en els seus grups de pertinença i de referència de la seva comunitat. Des de la FPM cal facilitar que els infants amb els que porta a terme la seva intervenció socioeducativa *desenvolupin un sentiment de pertinença*, no solament basat en la identificació amb el territori, sinó que també li permeti la implicació en les xarxes del territori per tal de poder contribuir a assolir aquelles millores necessàries per a la seva qualitat de vida i per a generar al territori índex òptims d'igualtat i justícia social.

Una de les coses molt importants i jo crec que es fa però que s'ha de potenciar moltíssim és trencar la cohesió malentesa o no se com dir-ho, però el mal enteniment que és ser un jo i quins avantatges i inconvenients et dona. Moltes vegades el ser de Verdum, el ser de Roquetes, de Torre baró, de la perifèria, et dona com un prestigi mal entès, un prestigi negatiu. "Es que yo soy de Verdum".

Si ets de Verdum no ets millor ni ets pitjor, ningú . Jo penso que això s'ha de treballar molt, i s'ha de treballar a que la gent pugui ampliar. EPPM2 AE - 7:26

- Els professionals de l'entitat també aposten per continuar oferint als infants i joves i un espai de seguretat on compartir les seves necessitats i els seus progressos. Un espai on trobar referents positius que els ajudin a desenvolupar els seus projectes individuals i socials.

Seguir potenciant que el centre obert sigui un espai de recolzament de confiança i de seguretat, en el sentit que nosaltres aportem com un altra mirada, que no és una mirada escolar i que no és una mirada taxativa ,de dir et bases en unes notes. Això si que ho he vist o he tingut una sensació últimament, en aquest cas amb el Dani i l'Alexia que son com a molt referents per als xavals de l'ESO i que quan tenen algun neguit , alguna inquietud els miren a ells. No vam a l'escola, potser, ho parlo des del desconeixement, potser no parlen amb els seus pares i si que venen aquí. Aleshores, seguir potenciant, seguir treballant en aquesta línia i sobretot de poder oferir aquest espai als joves. GDPM1-01:33:40

6.7 Treball comunitari

En aquest apartat presentarem les aportacions dels participants entorn el treball comunitari a la FM. Aquesta anàlisi la presentarem a partir de tres elements: el treball en xarxa; al grup com a context de relació i de creixement personal i la dinamització sociocultural.

6.7.1 Treball en xarxa

Els participants en l'estudi han destacat en relació al treball en xarxa. Concretament les dades es presenten en relació a tres apartats: [1] com s'entén el treball en xarxa per part dels participants a l'estudi, [2] finalitats i objectius del treball en xarxa orientat a la millora social i [3] Metodologies i tècniques del treball en xarxa i finalment un apartat [4] en relació als reptes identificats en relació al treball en xarxa a la FPM.

[1] Com s'entén el treball en xarxa

El treball en xarxa és una de les metodologies més significatives a la FPM. Un treball en xarxa orientat a compartir entre els professionals de diferents àmbits i institucions el treball vers situacions concretes i específiques dels infants i les seves famílies per a establir estratègies d'intervenció eficients així com per treballar conjuntament amb la detecció i l'abordatge de situacions de caràcter comunitari

La treballa de manera coordinada amb una gran xarxa de professionals i d'entitats i serveis del territori. El treball transversal i l'acció educativa integral sobre la població beneficiària fa que la participi activament en les plataformes d'intervenció comunitària de Verdum-Roquetes. P24: FPM_memo 2009 - 24:3

Es destaca especialment el treball *coordinat i conjunt* amb els centres educatius del territori amb els equips de serveis socials municipals dels dos territoris on intervé la FPM i amb els serveis especialitzats d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA). També és significatiu el treball conjunt en el marc dels plans comunitaris dels barris del Verdum i Roquetes.

Els infants que ens arriben derivats des dels serveis socials i educatius de la zona són infants que es troben en situació de risc. Infants que viuen en condicions desfavorables per al seu desenvolupament integral. La situació de risc esmentada pot venir donada per causes econòmiques, socials o familiars, que dificulten les seves oportunitats d'educació. La majoria de derivacions ens arriben dels dos centres de serveis socials del territori: CSS Guineueta - Verdum-Prosperitat i CSS Roquetes - Trinitat Nova – Canyelles, ambdós del districte de Nou Barris.

També hi ha derivacions per part de l'EAIA de Nou Barris, del CSMIJ, de l'EIPI, de l'EAP i de moltes escoles i instituts de la zona. Per últim també arriben famílies informades per altres entitats i associacions del barri amb les que tenim contacte directe. FPM_Projecte CO 13-14 - 3:17

L'escola és una escola molt oberta, treballa en xarxa, treballa doncs això, amb les entitats del barri i tal; ja fa molts anys que vam descobrir que la fundació Pare Manel té una sèrie de...sí, assumim una sèrie de funcions tant durant el curs, però també extraescolarment sobretot també durant el curs però sobretot a l'estiu, que hi han un tipus d'activitats dels quals molts alumnes nostres se n'estaven beneficiant. I per tant això ens va obligar, fa molts anys ja *eh*, ja no sabia dir quants, però ens va obligar a tenir contactes sinó també establir unes relacions diguem així molt properes i molt quotidianes. EPPM1 AT - 35:2

Un treball en xarxa que proporciona el *disseny i la implementació d'accions consensuades* que possibiliten abordar les situacions socioeducatives que viuen els infants, adolescents i les seves famílies des de una perspectiva més holística i més integral. També un treball que permet consensuar orientacions educatives i un ús més eficient dels recursos del territori.

No ens assentem, però de vegades sí que fem plans de treball conjunts per a una família, coses concretes que pensem per les dues bandes que s'ha de millorar i que s'ha d'incidir i pactem com s'ha de parar, posant una treballadora de serveis socials o fent un acompanyament de l'entitat des del Pare Manel fent una activitat o jo que se, fent coses concretes que respectem o que de vegades amb uns recursos o amb uns altres. EPPM7 AT- 12:21

En la següent taula s'ofereix un resum dels recursos i serveis amb els que la FPM te establerts canals de comunicació i treball en xarxa:

Taula 65. Recursos i serveis treball en xarxa FPM

Àmbit	Recursos i serveis
Àmbit educació formal	<ul style="list-style-type: none"> - Escoles d'educació infantil i primària i Instituts. - Centres educatius especialitzats: centres d'educació especial, UEC, escoles d'aprenents. - EAP de Nou Barris.
Àmbit educació no formal	<ul style="list-style-type: none"> - Ludoteques i casals infantils de la zona. - Casals de Joves. - Espai Familiar de Verdum.
Àmbit sòcio sanitari	<ul style="list-style-type: none"> - EIPI de Nou Barris. - CSMIJ de Nou Barris.
Àmbit associacionisme de territori (com a Fundació Pare Manel)	<ul style="list-style-type: none"> - Pla Comunitari de Verdum. - Comissió Inserció Socio Laboral de Roquetes - Verdum. - Grup suport Casal Barri Verdum. - Espai Familiar Verdum. - Taula Sòcio educativa de Roquetes - Taula de famílies de Verdum. - Taula de Franja de Nou Barris.
Àmbit dels serveis socials bàsics i especialitzats:	<ul style="list-style-type: none"> - EAIA de Nou Barris. - Centre Serveis Socials Guineueta – Verdum – Prosperitat - Centre Serveis Socials Roquetes – Trinitat Nova - Canyelles
Altres centres i/o serveis d'infància:	<ul style="list-style-type: none"> - Xarxa Centres Oberts Ajuntament de Barcelona. - FEDAIA

Font: P 3: FPM_Projecte CO 13-14

Els agents del territori destaquen la important tasca de la FPM en relació a la potenciació del treball en xarxa al territori. Destaquen la seva capacitat per a liderar aquests processos i la seva disponibilitat per a facilitar i promoure espais eficaços centrats en aspectes específics que son competència dels agents i serveis que configuren una xarxa concreta. Per tant, dos elements significatius de la FPM en relació al treball en xarxa són la seva *flexibilitat* i la capacitat dels seus membres d'*organitzar* processos i estructures per desenvolupar eficaçment aquesta tipologia de treball.

Faig una valoració positiva perquè l'entitat fa un esforç, veritable de mantenir la relació, amb nosaltres per exemple i amb serveis socials de Roquetes també. Normalment fan una valoració cada mes o mes i mig, dos mesos si ho allarguem molt i em consta que amb les escoles també i amb l'EAP i amb l'EIPI i amb todo lo que se menea en el barri, estan en contacte amb la fundació, son molt accessibles i molt col·laboradors, d'això faig una valoració de l'1 al 10 d'un 10. EPPM7 AT - 12:19

Sí que, si fem propostes en aquestes reunions fem propostes a principi de curs o pel tema de l'estiu. Ens trobem que la llista d'espera és important i que llavors són com molt curiosos en el sentit de si un cas no és molt prioritari intentem que entri pel circuit que ells tinguin per un tema d'igualtat d'oportunitats a tothom, ara si sabem que ja que un cas és greu, que es important que es vinculi doncs ho parlem i ells també ens diuen obertament és possible, no és possible... A vegades el tema de la franja d'edat, fa que sigui més possible o menys en funció dels números que tenen. EPPM6 AT- 11:4

La *implicació* dels professionals de la FPM en relació al treball amb altres recursos de del territori esdevé un element que reconeixen els professionals com a d'especial rellevància. Des de la FPM es dediquen molts recursos a fer possible aquest treball conjunt, aspecte metodològic que possibilita el desenvolupament dels plans de treball individuals des de plantejaments integrals i que ajuda a apropar la mirada que des de l'entitat es te de cadascun dels infants. Una mirada que sempre intenta posar en valor les potencialitats de la persona i, alhora, posar en relleu la realitat del seu entorn.

És una societat que treballa molt imbricada amb la xarxa, tenen en compte els serveis, altres entitats, les escoles, per exemple la comissió social de la única escola publica que hi ha al Verdum i, amb la qual jo hi participo també, hi assisteix un representant de la Fundació Pare Manel no tenim cap altre Comissió social en la que participi algú d'una fundació de lleure o un centre obert, o sigui que en aquest sentit si que hi estan molt ficats. EPPM7 AT - 12:12

[2] Finalitats i objectius del treball en xarxa orientat a la millora social

Segons les percepcions que els entrevistats aporten en relació a la finalitats del treball en xarxa, s'han identificat quatre aspectes: treball en xarxa per a l'optimització de recursos de la comunitat; treball en xarxa per a la construcció de xarxes; treball en xarxa per a potenciar el treball conjunt i coordinat en relació als infants i les famílies i, finalment, el quart objectiu i el treball en xarxa per establir estratègies i accions conjuntes per a la millora de les condicions de vida dels barris.

En relació a com el treball en xarxa *millora l'optimització dels recursos* del territori, a) destaquem la importància de la implicació dels professionals de la FPM en els espais de treball conjunt i coordinat que existeixen al territori, especialment el treball que es fa a les comissions socials.

Crec que treballa molt en xarxa, i de fet jo crec que aquests és un dels seus punts forts, per que es vincula molt amb la xarxa, no només amb serveis socials, també amb reunions amb les escoles, de fet és una de les poques entitats que a les comissions socials de les escoles hi és i aquest nivell d'implicació no hi és sempre, i no només això sinó que és valorada per les escoles. A vegades les comissions socials son a veure qui entra i què ens qüestiona, i en canvi la Fundació Pare Manel és una entitat que hi participa, que és buscada, que és reconeguda i que és benvinguda a tot arreu. Jo ho visc així a nivell professional. EPPM6 AT - 11:45

Crec que en la mida del que els hi es possible si, perquè també es una societat que treballa molt imbricada amb la xarxa , tenen en compte els serveis, altres entitats, les escoles, per exemple la comissió social de la única escola publica que hi ha al Verdum i amb la qual jo hi participo també hi assisteix un representant de la Fundació Pare Manel no tenim cap altre Comissió social en la que participi algú d'una fundació de lleure o un centre obert, o sigui que en aquest sentit si que hi estan molt ficats. EPPM7 AT - 12:12

La participació en les estructures de treball conjunt també permet ajustar aspectes de

les intervencions socials que els diferents agents porten a terme en els seus espais institucionals de referència, fent més efectives i transformadores les intervencions.

Tot el que sigui feina coordinada dels diferents agents, doncs millora els resultats del pla de treball.
EPPM7 AT - 12:20

Per una banda tenim una sèrie de coordinacions que ja estan establertes amb una periodicitat que pot variar però que pot ser cada mes o mes i mig. Són reunions en les que prèviament plantejarem de quins casos ens interessa poder parlar, primer per a compartim informació dels casos, després per a poder anar en una mateixa línia d'intervenció tant des de serveis socials com des de la fundació. Però moltes vegades també vinculant altres activitats en les que hi són, pot ser: L'escola, pot ser a vegades llavors, a partir d'aquí podem fer diferents coses. Diguéssim que de manera estable hi han aquestes combinacions, després amb funció del cas pot ser que establím altres mecanismes o... Cada cas podem dir que som creatius i buscar diferents maneres d'intervenir.
EPPM6 AT- 11:3

El treball en xarxa també ha permès poder distribuir els recursos existents de forma més equitativa partint d'un millor coneixement de les necessitats i de les diferents realitats socials. Participar en espais de coordinació fa possible un intercanvi d'informació que és d'utilitat en el moment de planificar els ajuts o de redistribuir els recursos disponibles, a partir d'un coneixement real i acurat de les realitats socials existents.

La seva voluntat de coordinar-se, que ara això ja s'ha aconseguit, però durant molts anys que ha sigut una mica complicat que surti bé; de coordinar-se amb serveis socials i que siguin ells els que ajuden a dir si o no a un crio quan no hi ha cabuda per a més. És a dir, perquè sinó ja és molt. En canvi el fet de que ara l'escola...a l'agost posem pel cas, o al juliol, o durant l'any; però *bueno* això ja és més el barri del Verdum però *bueno* també és pot demanar algun cas perquè nosaltres també tenim algun nen que viu al Verdum o que viu per allà. Aleshores ara el fet que aquests nens hagin passat per la comissió social i per tant sapiguem que també depèn dels criteris que tenen els serveis socials per a que aquests nens puguin tenir o no tinguin aquest tipus de suport. A més a més que ells comptin amb serveis socials i que els serveis socials jugui aquest lloc, jo penso que és importantíssim. Això no fa gaires anys que s'ha aconseguit, és a dir, tant metòdicament que les administracions ho estiguin recolzant. EPPM1 AT - 35:16

- b) Per que fa a la construcció de xarxes, la FPM amb la seva implicació i amb el seu plantejament d'estar presents en els diferents espais de coordinació, es fa possible que les xarxes es mantinguin actives i es construeixin noves relacions.

Faig una valoració positiva perquè l'entitat fa un esforç, veritable de mantenir la relació, amb nosaltres per exemple i amb serveis socials de Roquetes també. Normalment fan una valoració cada mes o mes i mig o dos mesos si ho allarguem molt i em consta que amb les escoles també i amb l'EAP i amb l'EIPI i *amb todo lo que se menea en el barrio*, estan en contacte amb la fundació, son molt accessibles i molt col·laboradors, d'això faig una valoració de l'1 al 10 d'un 10. EPPM7 AT - 12:19

S'estableixen també formules de col·laboració que permeten compartir els recursos i generar sinergies positives a la comunitat. Unes sinergies que s'inicien de forma institucional però que van generant una cultura cooperativa, tant pel que fa a les formes de relacionar-se com en la gestió del recursos i equipaments.

Al carnaval hi anem plegats, vull dir que hi ha una relació de quotidianitat del dia a dia. La idea és que tot allò que creiem que d'alguna manera els hi toca per població, per l'àmbit ens hi posem en contacte i ho treballem conjuntament, a banda de derivacions. Una família que pot venir a algun projecte com és en el marc del Pla Comunitari com és l'espai familiar que se li pot derivar a la

Fundació a nivell de centre obert (tant sigui d'inserció com de Centre Obert), que les deriven a l'espai familiar del Pla Comunitari. EPPM9 AT - 13:3

Bueno la vinculació és que, a veure, com l'escola és una escola molt oberta, treballa en xarxa, treballa doncs això, amb les entitats del barri i tal; ja fa molts anys que vam descobrir que la fundació Pare Manel pot assumir una sèrie de funcions tant durant el curs, però també extra escolarment sobretot també durant el curs però sobretot a l'estiu, que hi han un tipus d'activitats dels quals molts alumnes nostres es beneficien. I, per tant això ens va obligar, fa molts anys ja no se quants, però ens va obligar a tenir contactes i a establir unes relacions diguem així molt properes. EPPM1 AT- 35:2

- c) En tercer lloc, establir un treball conjunt i coordinat en relació als infants i les famílies amb les que treballen. Les coordinacions permeten als professionals i voluntaris de la FPM, garantir la globalitat de l'atenció i millorar la intervenció en relació als infants i adolescents i a les seves famílies.
- d) Finalment poder establir estratègies i accions conjuntes amb els diferents agents orientades a la millora de les condicions de vida dels barris. El treball compartit possibilita poder aprofundir en el coneixement i l'anàlisi de la realitat de territori per tal d'accedir a una visió global i aprofundida entorn la situació d'aquest col·lectiu.

Si, jo crec que si que hi contribueix, penso que no ens hem de parar aquí, que hem de contribuir més, que també és veritat que la quotidianitat i les sinergies de cada dia ho permeten fins a un punt d'estar a més espais; jo ho delegaria més en que necessitem enfortir el teixit i per tant, els models que han agafat en aquests barris, els plans comunitaris que han agafat aquests barris i enfortir-los més perquè la cohesió sigui polièdrica. EPPM10 AE - 6:33

[3] Metodologies i tècniques del treball en xarxa

Els professionals de la FPM valoren de forma positiva els espais de treball en xarxa, ja que aquests permeten dissenyar plans de treball i estratègies compartides que possibilitin als infants i a les seves famílies assolir les millores necessàries per arribar a nivells òptims de desenvolupament personal i social. Unes millores que requereixen del treball conjunt i de processos de consens en relació als plans de treball. Les famílies i els infants solen estar atesos per diferents serveis i professionals però aquesta diversitat d'actuacions pot tenir efectes negatius o generar interferències si aquestes no estan ben coordinades i consensuades poden tenir entre elles.

Crec, que ho valoro de forma positiva perquè crec que és important, i perquè és la manera de trobar un camí comú, un camí a seguir tots plegats. Perquè si tothom tires per on vol, no acabaríem. Clar, si a casa et diuen això, i a l'escola et diuen això i aquí et diuen això..., al final no saps qui, si tothom anés una mica a la, a la una, o és a, al mateix, pues facilitaríem molt les coses, i potser no perdries, bueno perdre no es perd, eh? Però que dediques molts esforços i, i al final són esforços que no són compartits..., EPPM5 AE - 10:44

Jo crec que molt, que tot el que sigui feina coordinada dels diferents agents, doncs millora els resultats del pla de treball. EPPM7 AT - 12:20

El treball conjunt entre professionals, ciutadania i entitats permet, per tant, orientar l'acompanyament des d'una perspectiva més global.

El treball en xarxa requereix d'estructures que facilitin espais de trobada i de consens d'objectius i d'accions, és a dir, requereix espais estables que permetin realitzar una

planificació del treball conjunt i, també per a la continuïtat d'aquestes xarxes, visualitzant els resultat assolits.

Per una banda tenim una sèrie de coordinacions que ja estan establertes amb una periodicitat que pot variar però que pot ser cada mes...mes i mig... que són reunions en les que prèviament plantegem de quins casos ens interessa poder parlar, primer per a compartim informació dels casos, després per a poder anar en una mateixa línia d'intervenció tant des de serveis socials com des de la fundació. Però moltes vegades també vinculant altres activitats en les que hi són, pot ser: L'escola, pot ser a vegades llavors, a partir d'aquí podem fer diferents coses. Diguéssim que de manera estable hi han aquestes combinacions, després amb funció del cas pot ser que establim altres mecanismes o... Cada cas podem dir que som creatius i buscar diferents maneres d'intervenir. EPPM6 AT - 11:3

Així mateix, treballar de forma conjunta permet que els infants o adolescents participin en propostes socioeducatives i socioculturals diverses que són liderades i conduïdes per agents i institucions diverses. Aquesta oferta compartida facilita el funcionament de les diferents institucions i permet compartir el projectes educatius del territori entre els diferents agents.

El projecte de Centre Obert es nodreix d'altres projectes complementaris que reforcen els seus objectius donant resposta a altres línies de treball de l'entitat. Es tracta d'un treball en xarxa d'entitat on es comparteixen els recursos a diversos nivells: humans, formatius, activitats, materials i d'infraestructures. Hi ha una finalitat comuna que respon el fomentar les capacitats a diversos col·lectius i que aquests es beneficiïn entre sí, mares, pre-monitors, etc. FPM_Projecte CO 13-14 - 3:26

Un treball en xarxa que implica la realització de diagnòstics comunitaris i que requereix, per tant, *d'espais de diàleg i de debat entre Administracions Públiques, entitats i ciutadania* per a poder realitzar la detecció de necessitats prèvia a qualsevol intervenció.

Les relacions amb els serveis del territori que intervenen sobre l'infant i la seva família i, especialment, amb serveis d'educació formal, i altres recursos d'atenció a la infància ens ajuda a garantir la globalitat de l'atenció i millorar la intervenció sobre el subjecte (infant i família). D'altra banda, la relació amb altres entitats i institucions del territori (associacions de veïns; serveis de prevenció, entitats de temps lliure, altres entitats, empreses, etc...) contribueix a la millora de les oportunitats i les condicions de vida de la infància i l'adolescència en la zona. L'objectiu final no és altre que millorar el coneixement i l'anàlisi de la realitat i afavoreix una visió de globalitat, una mirada de conjunt sobre la situació de la infància en el territori. FPM_Projecte CO 13-14- 3:20

Nosaltres ens reunim sobre tot per treballar la dimensió del xaval, per treballar la participació. Mes enllà de les activitats que he explicat abans que tenim, no ho fem i només en moments molt puntuals els propis xavals participen d'aquestes entitats i d'aquesta construcció d'activitats. Que això és una cosa que ha anat canviant i estem promovent, però hi ha aquí potser, parlem de formació, potser hi ha persones que tenen més eines de com poder que el xaval participi en aquesta construcció d'activitats a nivell comunitari per exemple, i més enllà d'això si que es cert que no hi ha tan treball fet. EPPM4 AE- 9:38

“Per una banda tenim una sèrie de coordinacions que ja estan establertes amb una periodicitat que pot variar però que pot ser cada mes...mes i mig... que són reunions en les que prèviament plantegem de quins casos ens interessa poder parlar, primer per a compartim informació dels casos, després per a poder anar en una mateixa línia d'intervenció tant des de serveis socials com des de la fundació. Però moltes vegades també vinculant altres activitats en les que hi són, pot ser: L'escola, pot ser a vegades llavors, a partir d'aquí podem fer diferents coses. Diguéssim que de manera estable hi han aquestes combinacions. Després amb funció del cas pot ser que establim altres mecanismes Cada cas podem dir que som creatius i buscar diferents maneres d'intervenir.” EPPM6 AT - 11:3

Un treball en xarxa que, en definitiva, requereix també d'espais d'avaluació on posar en discussió les accions i de projectes que es porten a terme, així com també les estructures existents i el seu funcionament. Aquesta avaluació ha de permetre detectar els èxits, però també les millores necessàries per a fer continuar avançant en la millora dels territoris i dels processos socioeducatius que en ells es porten a terme.

A nivell de territori participem de molts espais de treball comunitari, i segurament hem seguit un procés d'alts i baixos i ara estem tornant a recuperar una mica de força després d'haver caigut amb una certa inèrcia que també entenc que passi. Espais que de vegades no porten en lloc i son càrregues horàries, però jo crec que és bo, de tant en tant, sacsejar-ho i veure que hi pots estar en un paper més actiu que estem intentant rescatar. EPPM10 AT- 6:52

[4] Reptes

Els *reptes* més destacats en relació al treball en xarxa fan referència a les condicions necessàries pel seu desenvolupament. El primer d'ells fa referència a la importància de respectar els espais de treball de cada un dels agents i serveis del territori i, a través d'aquests espais, poder consensuar les intervencions i els plans de treball conjunts que possibiliten a les persones transformar aquells aspectes necessaris per assolir nivells adequats de qualitat de vida i assolir la independència necessària per a ser els veritables protagonistes de les seves vides i dels projectes individuals i compartits.

Clar, hi ha molts factors que poden trencar aquesta qüestió social que transcendeixen la Fundació Pare Manel sobre tot en els barris en els que estem, perquè hi ha factors econòmics que són molt complicats de treballar perquè nosaltres no donem PIRMIS, nosaltres no donem... Llavors aquí potser hi hauria un treball amb Serveis Socials per veure com podem afavorir aquesta relació, aquest pacte, aquest compromís de les famílies, relacions amb l'EAlA sí hi ha un tema de factors de risc amb els infants com podem treballar que... ja fem aquestes reunions, aquestes coordinacions, però es una dimensió complicada com transcendir això cap a les famílies i cap al barri sencer. Amb les famílies amb les que treballem crec que ho fem molt des del com ens relacionem nosaltres, des del model de persona, des del vincle i per això penso que hi ha un nivell de conflictivitat, com aquell qui diu, aquí no hi ha grans conflictes entre famílies, no hi ha baralles sinó es perquè hi hagin de haver-hi com indicador de cohesió social. Crec que aquí la gent es relaciona sanament però sí, hi ha factors que a nosaltres ens costa molt treballar o es una altra dimensió en la que hi hem d'arribar. EPPM4 AE- 9:19

- Un segon repte es poder assolir els nivells adequats de coordinació i treball conjunt amb els diferents agents i serveis del territori, ja que es destaca que no sempre aquesta necessitat i metodologia es compartida per tots els agents generant això, certes dificultat en la creació de plans de treball compartits, per tant requereix formar-se en la cultura del treball integrat i en xarxa i poder avaluar els seus beneficis.
- El treball en xarxa requereix també de la implicació dels diferents serveis i professionals, ja que només així esdevindran una eina útil i eficaç. Això implica noves formes de comprendre i practicar una cultura de treball basada en la cooperació, la interdisciplinarietat i la transprofessionalitat.

Perquè ens passa que depèn amb quina escola treball, depèn, aleshores penso que és, molt depèn del cas. Clar no puc generalitzar perquè sí que hi ha casos, o hi ha escoles o..., o serveis socials que funcionen super bé i que, que..., just perquè es fa una feina de coordinació es pot arribar a..., Sí. I altres vegades que no perquè clar, al final tot depèn molt de les persones i el professional que hi hagi darrera de cada cas o cada cosa. EPPM5 AE- 10:45

6.7.2 El grup com a context de relació i de creixement personal

De les informacions aportades pels participants a l'estudi en relació al grup com a context de relació i de creixement personal destaquem 6 aspectes. Els tres primers en relació a l'acció comunitària: [1] el compromís amb el barri, [2] la responsabilitat amb la comunitat i [3] la participació social per l'enfortiment del teixit social i els altres tres apartat es centren en l'aprenentatge i vivència de les relacions i el grup en el marc de la FPM: [4] el grup com a experiència clau pel desenvolupament de *capacitats personals i socials*, [5] el grup permet enfortir relacions entre iguals i amb la comunitat i [6] el grup permet establir vincles i vivències d'*experiències de diversitat* cultural, de gènere i /o d'estils de vida.

[1] En relació al *compromís amb el barri* la FPM expressa treballar per tots i totes les persones que viuen al barri, sent la infància i l'adolescència una franja especialment sensible pels professionals i voluntaris de l'entitat.

Un tret diferencial dels nostre projecte és que volem ser un servei per a la infància i l'adolescència per a tot el barri i, per tant, malgrat tenir una atenció especialitzada cap al col·lectiu de nens/es més vulnerable, vetllem per ser un centre inclusor. És a dir, que doni cabuda a diferents perfils d'infància de la nostra zona. FPM_Projecte CO 13-14 - 3:14

Així queda també reflectit en els valors que identifiquen en les seves intervencions i projectes, uns valors relacionats amb el compromís ver les persones i el barri, que es concreten en valors com la llibertat, la prevenció i eliminació de la marginació social o la integració de totes les persones en igualtat de condicions.

Els valors transversals a totes les intervencions i projectes són: la llibertat de les persones, la prevenció i l'eliminació de les causes de marginació social i la integració de totes les persones en igualtat de condicions. FPM_memo 2006- 21:5

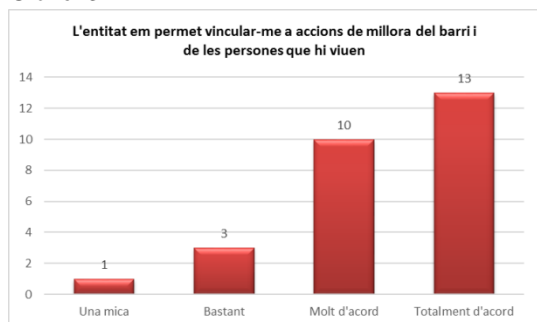
Tenim un contacte amb Pare Manel perquè sempre estem valorant i estem fent programacions, posant al barri i a la zona per veure que els hi faria falta i les necessitats d'educació, diguem-ne així, no m'agrada dir aquesta paraula però no formal, diguem-lo així, no m'agrada perquè tot educació, però diguem-ne que fora de l'horari escolar. I després sobretot de cara a tot el que es fa a l'estiu. EPPM1 AT - 35:13

Pel que fa a l'aportació que la FPM fa en relació a enfortir el compromís amb el barri cal destacar la vinculació dels joves a la comunitat i a la seva implicació amb la mateixa. Els resultats dels gràfics 137 i 138 mostren un alt nivell d'acord per part dels joves, presenten ambdós nivells similars de resposta. Concretament, en relació a l'ítem "l'entitat em permet vincular-me a accions de millora del barri i de les persones que hi viuen" el valor més escollit ha estat "totalment d'acord" [13/27] (gràfic 137). Si analitzem les dades agrupant els índexs de valoració podem observar que 23/27 joves han respost estar "totalment" o "molt d'acord" amb la qüestió plantejada i 4/27 joves consideren menor aquesta vinculació que l'entitat els ha permès realitzar per a formar part d'accions orientades a la millora del barri i dels ciutadans/es. En cap cas aquesta vinculació es considera inexistent.

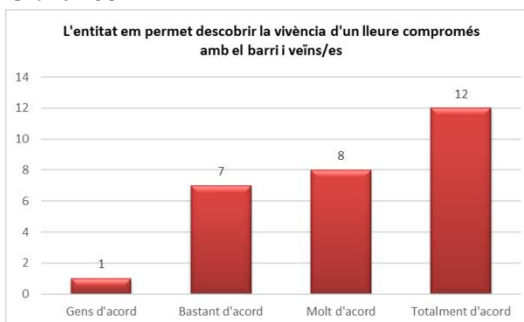
En relació al segon dels ítems, "l'entitat em permet descobrir la vivència d'un lleure compromès amb el barri i veïns/es" els resultats són similars en un 71,4% les respostes donades es troben en el marc de les categories "totalment d'acord" [12/28] i "molt d'acord" [8/28] (gràfic 138). Pel que fa a la categoria "bastant d'acord" aglutina en aquest cas un 25% de les respostes [7/28].

Podem, doncs, confirmar que els joves percebem la FPM com un espai que els permet vincular-se a la seva comunitat, a través d'accions de millora, en part vinculades a espai de lleure educatiu.

Gràfic137

Gràfic 138

[2] En relació a com el lleure educatiu dins l'entitat afavoreix la *responsabilitat* amb la comunitat, aquest és un elements essencial pel funcionament dels projectes de la FPM. La Fundació, a partir de les necessitats detectades de forma conjunta amb les persones del barri realitza projectes i accions que aporten al barri, especialment als infants i adolescents, oportunitats de millora de qualitat de vida. Un exemple molt rellevant a la FPM es el Club esportiu Babar, projecte de caràcter esportiu iniciat per un veí del barri, conjuntament amb els fundadors de l'entitat.

Des dels anys vuitanta i algú el fenomen Babar. Babar és el nom que pren tota la branca esportiva, que en general la majoria absoluta és futbol sala. Fa pocs anys degut a la iniciativa d'un monitor també hi ha basquet a l'Antaviana. Funciona el Babar, per que hi ha un personatge que és el Xus, que es nascut a Verdum, de les poques famílies catalanes que hi ha al Verdum, i que ell és un gran professional, esportista, i jugador de futbol, i també amb la mateixa inquietud que un servidor [...]. Llavors clar ens trobem immediatament. I que es el que de veritat ens mou, sembla molt filosòfic però el que ens mou és l'humanisme. EPPM3 AE 8:7

[3] Pel que fa a com el lleure educatiu i l'acció social afavoreixen el foment de la participació social i l'enfortiment del teixit social, cal destacar que des de l'entitat es promouen accions destinades a motivar la participació en afers de la comunitat. Destaquem l'activitat que en el marc del centre obert s'ha portat a terme de forma transversal en els grup de 4t de primària a 4t de l'ESO. Concretament ens referim a la *Marató de Sang* organitzada el dia 25 de maig de 2016. Aquesta activitat forma part d'un programa d'Aprenentatge i Servei promogut pel Banc de sang i teixits. El programa consta de diverses fases que finalitzaran el dia de la recollida de sang.

La coordinadora pedagogia de la Marató de Sang, m'explica el programa: Aquest programa educatiu involucra infants i joves en la difusió de la necessitat de donar sang. Els participants aprenen sobre la sang, la donació i aspectes de comunicació, alhora que duen a terme un servei de promoció de la salut en el seu entorn més proper.

L'activitat té diferents parts. En la primera, un professional del Banc de Sang i Teixits imparteix una formació amb continguts científico-mèdics, de comunicació i de valors. A la segona part els participants creen materials per promocionar la donació de sang i organitzen la seva pròpia campanya de difusió per conscienciar el seu entorn i animar a la gent a que doni sang.

La darrera fase es dedica als agraïments i valoracions. Es tracta d'avaluar tota l'activitat conjuntament amb l'equip educatiu i fer un reconeixement amb els resultats de la campanya pel centre i pels participants.

El programa es divideix en tres grans accions: 1) Formació a càrrec de professionals del Banc de Sang i Teixits, 2) Creació de materials (pel propi centre) i 3) Servei (campanya de donació amb implicació del centre)

La responsable del CO explica que la setmana passada els infants i joves han estat participant en la campanya de difusió de l'activitat pel barri. ObactcomPM1- 27:7

Els educadors/es organitzen els espais i informen als participants de les diferents tasques a fer. A partir d'aquí acompanyen als infants i també faciliten informació als ciutadans que s'apropen a la taula a demanar informació. ObactcomPM1-27:8

Una mica abans de les 17 hores arriba el primer grup d'infants (4t a 6è de primària). La coordinadora del CO i la coordinadora programes pedagògics del Banc de Sang i Teixits expliquen als infants i joves les activitats que faran al llarg d

ela tarda i com s'han d'organitzar. Organitzen dos equips i comencen a fer les tasques assignades. ObactcomPM1- 27:9

[4] En relació a l'aprenentatge i vivència de les relacions i el grup el primer dels factors referència al *grup com a experiència clau pel desenvolupen de capacitats personals i socials* destaquem l'aportació que la FPM fa per a promoure activitats conjuntes amb els grups i col·lectius del barri, algunes d'elles amb caràcter intergeneracional. Aquestes activitats permeten als infants i joves conèixer persones del barri i aprendre a relacionar-se amb elles desenvolupant, per tant, la seva socialització i les seves habilitats socials. Amb la realització d'aquestes activitats, l'entitat també s'apropa a persones que no els coneixen i que poden participar en la mateixa, vinculant-se als processos educatius que l'entitat porta a terme. D'altra banda, a partir d'activitats puntuals o de caràcter obert es facilita el coneixement entre persones que conviuen al barri.

Les activitats de lleure són per a la FPM espais generadors de *participació grupal i d'implicació* en projectes col·lectius. Un dels propòsits visualitzats en la documentació analitzada així com en les entrevistes realitzades és la necessitat de potenciar en els participants el seu interès i la seva motivació per a formar part d'entitats i/o col·lectius que s'impliquin en la vida col·lectiva. Una implicació que pretén millorar les condicions de vida de les persones del barri i les condicions i recursos del territori. És amb aquest objectiu que la FPM treballa amb els participants la seva vinculació al barri, a través de la participació en entitats i grups que desenvolupen tasques i funcions de millora pel bé comú. Aquesta acció es complementa amb les accions que afavoreixen la implicació a la pròpia FPM, essent ambdós processos generadors de referents positius, ja que els veïns/es, els infants i els joves troben en els seus grups d'iguals exemples de compromís social i veuen com és possible realitzar itineraris positius de desenvolupament personal i social.

L'interès social d'aquest projecte rau en el fet que molts dels usuaris que demanden participar en el projecte de Premonitors són joves del barri Verdum -Roquetes i el fet de participar en projectes com aquests els ofereix la possibilitat de ser referents positius i promotors de canvi. Aquest procés enriqueix al barri, ja que dibuixa un perfil de joves compromesos, amb interessos formatius i amb ganes de crear sinergies amb l'entorn més proper. FPM_Premonitors Nou Barris - 18:3

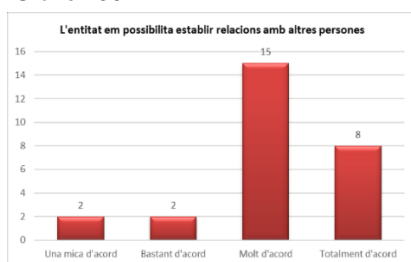
[5] Un segon element significatiu fa referència a com el grup i la seva experiència relacional permet *enfortir relacions entre iguals i amb la comunitat*. La construcció de relacions saludables que els participants poden establir a partir de les activitats de lleure en grup és un aspecte àmpliament esmentat. En les activitats de lleure, els participants comparteixen un espai lúdic i d'aprenentatge de noves habilitats amb altres infants de l'entitat i, també, amb veïns i veïnes de territori. Aquest espai conjunt els possibilita conèixer altres persones i altres maneres de fer, de relacionar-se i, per tant, apropar-se a realitats diferents a les dels seu entorn més immediat (família).

Ara estem, per exemple, treballant amb un grup de teatre que s'està construint a nivell de pla comunitari de Verdum i amb gent gran, projecte que és intergeneracional, doncs hi ha grups de xavals que potser els hi agrada el tema del teatre doncs, podem treballar a aquest nivell. Una mica seria, des del treball més individualitzat, detectar les mancances, inquietuds, motivacions, una mica tot, fer aquest acompanyament de veure cap a on podem anar tirant. EPPM4 AE - 9:5

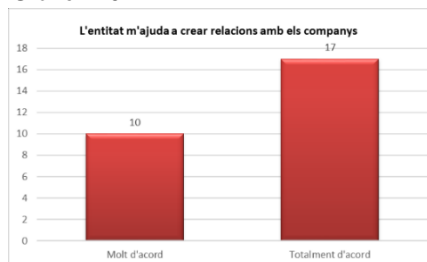
Dinamització d'un grup de suport de mares que es reuneix quinzenalment en un format de tertúlia cafè. On es combinen sessions de dinàmiques grupals per treballar temes de criança, educació i gènere. Puntualment es conviden a experts per tal de fer sessions sobre temes específics com poden ser nutrició, salut pediàtrica, planificació familiar, etc. A la vegada s'ofereixen tallers pràctics de diverses disciplines per enriquir a les participants amb diverses experiències que resultin satisfactòries. Alguns dels tallers realitzats són: cuina, circ, ioga, relaxació, teatre social, dansa, art teràpia, etc. Trimestralment es fan sortides culturals o lúdiques com ara visites a museus i teatres, aprofitant el programa de l'Apropa Cultura. FPM_Suport Familiar - 20:9

Finalment, es presenten els resultats obtinguts del qüestionari dels adolescents i joves vinculats a la construcció de relacions en entorns on es treballa des de la Pedagogia del lleure. Concretament, dos ítems dels qüestionaris estan relacionats amb aquestes temàtiques. Un primer: "l'entitat em possibilita establir relacions amb altres persones" (gràfic 139), on el nivell de resposta més destacat és en aquest cas "molt d'acord" [15/27], aspecte en part sorprenent, ja que altres ítems anteriorment analitzats i que mesuraven qüestions similars es concentraven a la categoria "totalment d'acord". En relació al segon dels ítems "l'entitat m'ajuda a crear relacions amb els companys" (gràfic 140), el nivell de resposta és més concordant amb resultats d'altres ítems analitzats, ja que el 100% de les respostes s'agrupen en els dos valors que mostren un major grau d'acord i un 63% ho fan en el valor "totalment d'acord". Podem afirmar, per tant, que els joves perceben la FPM com un espai on es potencien les relacions i on es generen vincles entre els participants, tant amb aquells amb els que es treballa de forma més continuada (companys) com amb altres persones amb les quals es comparteixen activitats i projectes de lleure educatiu.

Gràfic 139

Gràfic 140

[6] Un tercer element en relació a com el grup i la seva vivència afavoreix la *construcció de vincles* i també *la vivència d'experiències de diversitat cultural, de gènere i /o d'estils*

de vida. Les activitats de la FPM són per molts infants i les seves famílies una oportunitat única per a gaudir d'activitats en espais de lleure. Activitats orientades a desenvolupar aspectes relacionats amb la sociocultura i a més a més per fer-ho en espais d'interrelació generacional i intercultural.

Per exemple, el teatre ha sorgit, ells també ho valoren com una possibilitat de que els xavals facin una cosa diferent, amb gent diferent, és una oportunitat que puguin fer un taller de teatre que per altra banda no ho podrien fer. Per nosaltres és més enllà, entra dins d'un marc d'un projecte de diversitat, de relacions veïnals, intergeneracionals. EPPM9 AT- 13:24

Ha fet que molts nens no estiguin al carrer o estiguin menys al carrer, i no estiguin tant a escola sinó que estiguin fent unes activitats doncs que podrien fer a casa amb un tipus de famílies més harmonitzades. Tampoc volia dir famílies més harmonitzades, volia dir en un hàbitat, en uns pisos on hi hagués espais per treballar a gust. EPPM1 AT- 35:10

6.7.3 La dinamització sociocultural

Les aportacions dels participants fan referència a quatre aspectes: [1] accions, programes i projectes socioculturals i educatius orientats al creixement democràtic i a l'activació dels contextos comunitaris, [2] la participació social en els processos de dinamització sociocultural dels territoris, [3] la reflexió i diagnòstics comunitaris en els processos de dinamització sociocultural en els territoris i [4] la dinamització sociocultural per a la construcció de la identitat cultural i el sentiment de pertinença.

[1] Sobre les *accions, programes i projectes socioculturals i educatius orientats al creixement democràtic i a l'activació dels contextos comunitaris* les aportacions dels participants destaquem el treball que la FM dur a terme de forma sistematitzada i conjuntament amb altres agents del territori, com el Pla Comunitari o les escoles, per plantejar noves accions, programes i projectes que ofereixen a infants, adolescents i joves i les seves famílies respostes a les seves necessitats.

Com l'escola és una escola molt oberta, treballa en xarxa, treballa doncs això, amb les entitats del barri i tal; ja fa molts anys que vam descobrir que la fundació Pare Manel té una sèrie de funcions tant durant el curs, però sobretot a l'estiu, que hi han un tipus d'activitats dels quals molts alumnes nostres se n'estaven beneficiant. I, per tant, això ens va obligar, fa molts anys a tenir no solament contactes sinó també establir unes relacions diguem així molt properes i de col·laboració. EPPM1 AT - 35:2

Més tard va començar a arribar aquí pares i mares doncs que eren col·laboradors de la fundació Pare Manel, jo vaig fer també que hi hagués encara més coneixement del cas. Que compartissin més, que estiguessin més a l'hora del que estava passant. Al treballar en xarxa ens coneixiem en altres àmbits fora de l'escola, per exemple del Pla Comunitari de Roquetes en algun moment hi ha intervingut algú de la fundació Pare Manel per explicar-nos qüestions d'estil, qüestions de lleure, de lleure educatiu. I amb el pas del temps ens hem anat trobant a tot arreu i finalment ens hem trobat aquí més que mai perquè abans, fa uns anys, quatre anys o cinc, el casal d'estiu de l'agost, la fundació Pare Manel la fèiem a una altra escola, a un altre edifici i fa quatre o cinc anys la fundació es va decidir per fer el casal aquí a l'escola Antaviana i a partir d'aquí clar, els contactes han sigut més permanents. Per qüestió d'espais, per qüestió de també de participar en el projecte indirectament, evidentment. També de vegades d'aportar algun granet alguna necessitat des d'aquí, a través dels serveis socials. Hi ha hagut molta relació, amb gent que col·laborem més directament, gent que està ficada a l'organització i a través de les entitats. EPPM1 AT - 35:3

Així mateix, la FPM promou projectes, com el de premonitors, que possibilita als joves adquirir coneixements i competències relacionades amb la dinamització comunitària.

L'entitat també ofereix als joves oportunitats per a que aquests s'involucrin en la vida sociocultural del territori aportant experiències d'activació comunitària.

L'interès social d'aquest projecte rau en el fet que molts dels usuaris que demanen participar en el projecte de Premonitors són joves del barri Verdum -Roquetes i el fet de participar en projectes com aquests els ofereix la possibilitat de ser referents positius i promotors de canvi. Aquest procés enriqueix al barri, ja que dibuixa un perfil de joves compromesos, amb interessos formatius i amb ganes de crear sinergies amb l'entorn més proper. FPM_Premonitors Nou Barris-18:3

[2] En relació a la *participació social en els processos de dinamització sociocultural dels territoris* alguns elements destacats fan referència a la necessitat de distribuir entre els diferents agents del territori les tasques i els rols necessaris pel desenvolupament d'accions que permetin la implicació de la ciutadania, especialment dels infants, adolescents i joves en la vida de la comunitat. També es remarca, però, la idea de comptar amb institucions o persones que puguin liderar els processos i organitzar-los, garantint així l'èxit de les seves actuacions.

Per donar un exemple, ens van venir a fer una reunió des del nou l'Ajuntament plantejant-nos que anaven a fer un pla de xoc per impulsar l'economia social i solidària i gent molt treballada en el territori la primera vegada que feien era passar de tres plans d'ocupació a sis.

Partíem des de les mateixes premisses de lo conegut de persones potser més de confort i ens costa més pensar en gran, i potser hauríem de plantejar-nos-ho eh, almenys anar cap allà; jo vull això, o sigui, segurament millor perquè treballéssim junts més gent i realment junts eh, que treballar en xarxa tantes vegades nombrat però tantes vegades convertit només en derivacions, tenir-lo molt més present. EPPM10 AE - 6:40

Jo crec que si que fa falta sinó un colideratge social, una capacitat de dinamització de lideratges socials i jo crec que aquest és per exemple un paper clau que es va atorgar en els plans comunitaris i que crec que s'ha de seguir atorgant i potenciant. EPPM10 AE - 6:78

Els projectes de la FPM, com per exemple el Centre Obert, contempen dins el seu disseny espais i estructures de participació social orientades a promoure la dinamització sociocultural als barris on porten a termes les seves accions educatives.

L'acció educativa engloba un ampli conjunt d'àrees d'acció que passen per la cobertura del temps del lleure setmanal (horari extraescolar de dilluns a divendres), pel suport formatiu amb el reforç escolar, per l'escola esportiva de futbol sala, pel temps lliure educatiu en cap de setmana i, finalment, per la participació i la dinamització comunitària del territori. FPM_Projecte CO 13-14 - 3:10

Programa Socioeducatiu Dinamització Comunitària: Per fomentar la pertinença al barri dels infants i joves i la seva vinculació al seu territori més pròxim es participa en accions i projectes de dinamització social i comunitària de la zona de Verdum-Roquetes. FPM_Projecte CO 13-14 - 3:11

[3] Promoure espais per a la *reflexió i la realització de diagnòstics comunitaris en els processos de dinamització sociocultural en els territoris*, és un element present en la tasca quotidiana de la Fundació. Tasca compartida amb altres agents com el Pla comunitari, els serveis socials o les escoles i que han de comptar amb la participació de professional i també de la ciutadania. Ambdues accions s'orienten a la millora dels recursos però també a la reivindicació social i política per a la consecució d'un major reconeixement social i accedir als recursos necessaris pel desenvolupament del territori i dels seus veïns i veïnes.

Tenim contacte amb Pare Manel perquè sempre estem valorant i estem fent programacions sobre el barri i a la zona per veure que els hi faria falta i les necessitats d'educació, diguem-ne així...no m'agrada dir aquesta paraula però no formal, diguem-lo així, no m'agrada perquè tot educació,

però diguem-ne que fora de l'horari escolar. I després sobretot de cara a tot el que es fa a l'estiu.
EPPM1 AT - 35:13

No ens hem de parar i hem de ser amb més presència i agafar un caire més d'actor polític (no des de l'idea de les llistes de ningú que ja ens ha passat), sinó des de la idea que som un agent que té un contacte molt directe amb la realitat que està passant i que per tant podem emetre denúncia però podem també cercar fórmules d'obrir camins nous. EPPM10 AE - 6:35

Ara amb el projecte de formació, és un tema que volem treballar aquest estiu no, de fer un camps de treball però del mateix barri, sense necessitat d'anar-nos a cap lloc fora. Fem un camps de treball a l'associació de veïns, al casal d'avis. Accions orientades a establir relacions i que la gent pugui treballar amb conjunt no i a més amb aquesta diferència d'edat i trencar amb això que dèiem abans amb aquesta visió del jove. Ara tu el veuràs diferent, però ell també et veurà diferent ara ja no ets "el viejo que le vas a pintar la persiana" ara eres Pepito que està en l'associació de vecinos no y ostia, estamos pintando una pared juntos no. EPPM2 AE - 7:49

Aquest últim any ha aparegut per exemple una d'economia social i solidària suposo que perquè sona molt en aquest moment, però crec que també de fons i hi aquesta idea de buscar coses a fer que no mirin només el subjecte de l'acció, que no mirin només al nen, sinó que mirin al nen i el seu entorn; que això ho fem, de fet estem en un territori que tenim plans comunitaris molt potent. Estem en un moment de seguir potenciant aquesta comunitat, aquest conèixer la gent amb la que treballes molt profundament però mirant de treballar amb una mirada una mica més llarga en el temps.
EPPM10 AE - 6:10

Ja no és anar mirant aquest projecte o aquell altre a nivell de com et beneficia a tu com a entitat, sinó pensar que tot el que beneficia al barri, t'està beneficiant a tu com a entitat, més enllà de que tu hi tinguis una repercussió directa de que facis una activitat; més enllà d'això, el simple fet de treballar per la millora del barri està aportant un benefici per les famílies amb les que tu treballes.
EPPM9 AT - 13:29

[4] Finalment, en relació a la dinamització sociocultural per a la construcció de la identitat cultural i el sentiment de pertinença els participants destaquem la capacitat de la FPM per a generar vinculació amb els veïns i veïnes del Verdum.

Jo crec que el que més identifica l'entitat és l'arrelament que té al territori i com han arribat a ser de referents per a la població del territori, que la gent del Verdum parla de l'entitat com una cosa pròpia, pràcticament qui es del Verdum de tota la vida s'ho sent part de la seva família o com una cosa molt propera, crec que això es un tret molt identificatiu d'aquesta entitat, clar no es com altres entitats que s'han anat estenent, posant-se en altres llocs, fent coses noves, crec que la FPM continua sent fidel al seu inici en un aspecte més territorial i aquest és un tret molt identificatiu per mi. EPPM7 AT- 12:3

Un segon element que els participants destaquen és el fet que la FPM és potenciadora d'activitats socioculturals al barri, activitats com la celebració del Carnestoltes.

La Fundació com a entitat va promoure la participació de Verdum amb la resta del territori, perquè si el barri de Verdum es va organitzar al voltant del carnaval és perquè en certa manera hi va haver gent de la Fundació que es va implicar més enllà i que va arrossegar. EPPM9 AT - 13:68

També son destacables les activitats de caràcter cultural i intergeneracional, com el taller de teatre en el que participen adolescents del centre amb persones grans del barri, i que possibilita el desenvolupament culturals dels participants així com la generació de vincles positius entre els participants.

Tot i que això també és una acció educativa que et retraurà amb els xavals, de compartir espai amb un grup de senyores que té més de seixanta anys, d'anar a la Freire (que és l'escola d'adults)... vull dir que tot això també té un valor educatiu. EPPM9 AT - 13:25

6.8 Acompanyament socioeducatiu

L'acompanyament és la segona de les metodologies identificades per part de les persones que han participat en aquest estudi. En aquest cas ho fem a partir de dos apartats: principis i característiques de l'acompanyament i tipologies d'acompanyament.

6.8.1 Principis i característiques de l'acompanyament

L'acompanyament a la FPM és una metodologia essencial en el treball socioeducatiu que porten a terme. Així està recollit en el projecte educatiu del Centre obert de l'entitat i també en altres projectes, com per exemple, el programa de famílies.

[1] Un acompanyament que inicialment estava centrat en els infants i que, amb el temps, han vist la necessitat d'ampliar també a les seves famílies. Aquesta transferència és fruit del treball realitzat, que els ha permès veure la necessitat d'ampliar el seu radi d'acció a les persones adultes que conviuen i formen part del dia a dia dels infants. Aquest treball, que parteix d'una mirada sistèmica dels nuclis familiars, també recull el treball amb l'escola i amb altres serveis del territori dels que hem parlat en l'apartat de treball en xarxa.

[2] L'entitat percep el reconeixement que la ciutadania atorga a l'entitat en base a les seves experiències positives d'ajuda i d'acompanyament per part de la FPM, a la que reconeixen aquesta tasca i veuen a l'entitat com un context generador d'ajuda i de transformació social en el barri. Cal destacar la importància de la *relació d'ajuda* identificada i valorada pels agents com una relació basada en la qualitat de les relacions i en la proximitat.

La gent té clar que el que fa ell no ho podem fer cap altre o que aquesta frase incondicional que ell té, és difícil que les altres persones la tinguem. Però jo penso que la gent sí que creu que nosaltres també lluitem per això en el fons, i que jo crec que, a més, la gent sap que nosaltres, que tots els treballadors que entren a la Fundació entren per la feina esta clar, per que sinó no cobraríem, però també entren tenint ganes de què això sigui més que una feina, sigui una manera de fer les coses, de poder participar en el barri on estem. Penso que això la gent ho té molt clar i, a més a més, és fàcil perquè al final com, el que dèiem abans com som barris petits la veu corre molt i a tu t'han donat un cop de ma alguna vegada a la teva vida i quan algú et pregunta tu traspasses aquesta informació, de dir, ostres a mi aquesta penya em va ajudar molt amb el nen quan tenia problemes al cole. Va entrar al centre obert, i vam anar a reunions amb els mestres i a mi em va anar molt bé. És fàcil aquesta transmissió d'informació i de coneixença. Això al final és el que ens fa que tinguem aquest punt de lideratge social, sobretot a en el tema d'infància i adolescència. EPPM2 AE - 7:57

Penso que som líders socials potser pel pes que tenim a nivell quantitatiu dels barris en que estem, no sé si som líders socials per un tema qualitatiu perquè hi ha altres agents potser tenen aquest pes més extens. EPPM4 AE- 9:48

Crec que ha anat canviant, també la metodologia de feina. Però jo que soc com de l'antiga escola, una miqueta, i que he escoltat moltes vegades al Manel, i que és molt interessant també a vegades d'escoltar-lo i, la filosofia amb la que ell "monta" tot això, i a mi m'agrada creure que això encara es rep. "Va calant i va calant" a la gent, jo penso que és molt important l'actitud metodològica vers l'acompanyament a les persones,... i no un acompanyament sistematitzat o institucionalitzat, sinó un acompanyament real de creure's que la persona pot canviar i de voler participar d'aquest canvi conjunt i que al mateix temps que aquella persona va canviant, tu també vas canviant i es sent recolzada i acompanyada de veritat. EPPM2 AE - 7:15

S'intentarà treballar molt amb la família però, coneixent-la i saber qui, perquè al final aquí tot esta molt enredat i vas coneixent als cosins, als tiets, als "no se que", a l'àvia "no" que un dia et

ve i et xerra "no" d'aquesta metodologia més estancada de fem una reunió mensual amb les famílies. Si no aquesta distancia de la feina, sinó que ara em prenc el cafè en el bar allà al costat del centre obert i al mateix temps em trobo amb aquella família, que segurament tenim una cita concertada el mes següent, però aquestes ganes i aquest estar jo penso que és molt important i ajuda molt a la feina que fem. EPPM2 AE- 7:17

[3] L'acompanyament a la FPM es veu, per tant, com un element de suport en el *procés de canvi de la persona i de l'entorn familiar* on la construcció de la relació s'inicia cuidant les diferents fases del procés i on l'elaboració de plans de treball individuals es un element essencial que ajuda als professionals i a les persones que participen als programes a tenir uns objectius conjunts. Aquest fet facilita la permanència a l'entitat per part de les famílies podent observar així canvis, mantenint el vincle i la relació.

En relació a les famílies, la FPM vol esdevenir per elles un referent positiu, al que es poden adreçar per tal de millorar les seves capacitats parentals, així com un espai on créixer com a persones.

Llavors pensem com podem acompanyar aquest procés d'habilitar parentalment a les famílies, però fem més tasca d'acompanyament, potser hi ha formacions concretes que podem oferir a les famílies. EPPM4 AE - 9:32

Jo penso que és molt maco la mirada aquesta al final ens canvia a tots i et fan progressar, jo vull que tu progressis però no perquè sigui la meva feina, sinó perquè això serà bo per a tu com a persona i ho puguem fer conjuntament i acompanyant. Jo penso que això és molt important i molt relacionat,...que no se si seria tan metodològic, però si aquest acompanyament integral a tot el nucli. És a dir, que si un nen ve a centre obert, al mateix temps s'intentarà treballar molt amb la família, coneixent-la. EPPM2 AE - 7:17

[4] L'acompanyament als infants es caracteritza per vetllar pel seu desenvolupament integral, tot establint una relació de proximitat que faciliti protagonitzar els seus propis processos de canvi.

La finalitat principal és acompanyar als infants i adolescents en el seu procés de desenvolupament personal partint d'un conjunt d'intervencions educatives i d'un pla de treball integral i global amb el nen/a i la seva família. Un mateix infant o adolescent en situació de vulnerabilitat, en el marc del nostre programa, pot gaudir d'una àmplia intervenció en la cobertura de les seves necessitats i d'una diversa potenciació de les seves capacitats. FPM_CENTRE OBERT MUNTANYÈS- 14:4

[5] Es especialment destacable, l'aportació que fa la FPM envers col·lectius que es troben en situacions de greu desatenció social. A les entrevistes realitzades es destaca el treball que la fundació realitza amb els infants de la comunitat, especialment al barri de Roquetes, pels que esdevenen referents de suport social i d'atenció socioeducativa.

Jo diria que l'atenció al comitè gitano que ells atenen, per a mi és molt important perquè es una qualitat bastant abandonada, i per tant aquests reforços i això que dic, en aquest tipus de població és molt important però també l'atenció que dediquen a una sèrie de nens que estan molt abandonats, com aquests de les escoles, que estan no abandonats sinó que estan molt abandonats; l'atenció que els hi dediquen és vital, és importantíssima. P35: EPPM1 AT - 35:15

L'entitat es caracteritza per implementar un acompanyament en el dia a dia, on la relació i el vincle són elements essencials per a que les famílies s'apropin a l'entitat amb confiança, veient als professionals com relacions d'ajuda en el desenvolupament de les seves vides, especialment en relació a aspectes relacionats amb la criança i l'educació dels seus fills.

La FPM és una institució present al barri que desenvolupa la seva intervenció als locals on es realitzen les activitats, però també al carrer, esdevenint aquest un espai d'intervenció de gran potencia. Els professionals remarquen amb molta força la importància que te per ells poder acompanyar a les famílies des de *la proximitat* i dels espais informals, que en moltes ocasions son una gran font d'informació, pel treball socioeducatiu i comunitari.

És estar molt present a peu de carrer, el ser molt propers i el intentar fer-lo d'una forma participativa. No sé si ho aconseguim, però si que intentem, les ganes li posem i, i intentem que sigui així que, ser un recurs o un espai molt proper que facilita aquesta relació. Que la gent ens te present i que sigui un espai on ells saben que es poden adreçar, ni que sigui com a tinc un dubte i..., però ells saben que estem allà. P10: EPPM5 AE - 10:8

[6] També s'identifica, però, un acompanyament que requereix d'un saber tècnic i, per tant, del domini d'una sèrie de mètodes i tècniques especialitzades.

És estar molt present a peu de carrer, ser molt propers i intentar fer-ho d'una forma participativa. Que la gent ens tingui presents i que sigui un espai on ells saben que es poden adreçar. AE- 10:8

I quan s'acosta demana ajuda i de vegades no s'ha de demanar ajuda, s'ha de deixar que les coses es precipitin per a que una persona pugui reaccionar. EPPM7 AT- 12:32

[7] Finalment, un aspecte que els agents destaquen com a essencial en els processos d'acompanyament és el treball compartit entre els diferents agents implicats, on els infants i els adolescents són també agents protagonistes.

Al llarg dels anys d'experiència en el treball al barri hem constatat que "per treballar amb els nens/es hem de treballar amb els seus pares/mares", actualment totes les plataformes que treballen pel benestar de la infància es posicionen a favor d'aquesta idea: Un Centre Obert (CO) amb criteris de qualitat és un projecte que atén infants i joves i les seves famílies fent una tasca preventiva i educativa. Des d'aquest treball al CO s'ha anat fent palesa la necessitat de tenir un suport especialitzat per a les famílies per donar resposta a la complexitat de les situacions que pateixen tant a les famílies de forma directa, com a l'equip educatiu que treballa amb elles en el dia a dia.

I sobretot a mi el que sempre m'ha agrada't de la fundació destacar a nivell metodològic, aquestes ganes de voler viure amb les persones, amb el barri i amb l'entorn aquest canvi. Sobretot a barris com és el Verdum o és Roquetes on la gent encara té aquesta sensació que mica en mica jo crec que es va perdent de poble, de conjunt social, molta pinya. Tothom molt aglutinat. I fer aquest acompanyament a nois que a vegades no saben si és un educador, un veí, o perquè fas això. Fins i tot, penso que és molt maco i molt enriquidor i que la gent se'n adoni que tu tens ganes que canviïn per ells i no per tu, perquè al final tothom sortirà beneficiat d'això. EPPM2 AE - 7:16

6.8.2 Tipologies de l'acompanyament

De les aportacions recollides podem identificar a la FPM que l'acompanyament s'orienta als tres grans àmbits de treball: [1] l'acompanyament social: treball amb les persones i grups amb dificultats que te com a màxim objectiu assolir la seva incorporació a la societat, [2] l'acompanyament educatiu i [3] l'acompanyament terapèutic.

[1] En relació a l'acompanyament social, es destaca com l'entitat a través del treball que realitza amb les persones i els grups possibilita el desenvolupament d'unes capacitats de caràcter social que els permetran prendre part del seu entorn, accedir amb normalitat als recursos de la comunitat i participar d'allò que passa al barri i convida a l'entorn de forma integrada.

La intervenció educativa directa és fonamental al centre obert perquè entenem que el vincle afectiu, amb els infants que atenem, és l'eina més significativa per treballar els objectius educatius. Per poder establir aquesta relació utilitzem les següents estratègies metodològiques caracteritzades pels següents elements bàsics: a) Seguiment individual. El conjunt d'infants reben un seguiment individualitzat on es plantegen uns objectius concrets a treballar, adequats a les seves necessitats individuals i concretats en un programa d'activitats. L'avaluació continua de l'equip de professionals, fa que s'incorporin modificacions i canvis en funció de l'evolució de l'infant o adolescent. En els casos que es detecta una major situació de risc s'estableix un seguiment més intens, basat en un procés tutorial a través del Projecte Educatiu Individualitzat (PEI). Aquest projecte individual s'elabora sempre amb les aportacions de la xarxa de professionals que atenen al nen/a o a la família. En el seguiment individualitzat en l'espai de tutoria es té especialment en compte l'opinió de l'infant com a agent protagonista del seu propi procés i evolució. FPM_CENTRE OBERT MUNTANYÈS- 14:12

[2] En relació a l'acompanyament educatiu, aquest s'orienta al desenvolupament personalitzat, que pot ser diferent per a cada un dels infants, adolescents i joves. També es remarca com, a través d'aquesta tipologia d'acompanyament, els participants poden adquirir estratègies i eines per a la vida quotidiana.

Però s'aconsegueix a partir d'aquí. Que ells puguin veure el seu espai i després. A vegades els hem de fer fora perquè no volen marxar i potser han estat tota la tarda barallant-se i "liandola un montón", però no volen marxar. GDPM1-01:36:24.

Alguns marxen i alguns acaben en el projecte d'inserció laboral, que si acaben allà, vol dir, que el procés que hem fet ,no ha sigut el de més èxit i alguns marxen i no acaben de marxar, per que acaben tornant, jo que se, un X, o perfils així, que si, que ja no tenen la edat per estar aquí, però que seguim sent referents d'alguna manera, quan tenen alguna cosa segueixen venint. O la Y, joves que si, que ja han fet el seu procés, estan fora d'aquí i acaben apareixen. GDPM1-01:37:58

Com a voluntaris, o sense perdre el vincle, a vegades sense cap funció concreta, però tenint com a referència la institució, o bueno al final com en X que al final acaba fent, no ho se, a fet el curs de monitor de lleure aquí al costat, que també els coneixem o que els hi hem donat nosaltres la informació. Després està fent les pràctiques a l'escola , on nosaltres ens coordinem, vull dir, que al final també ..continua sent una plataforma diguem facilitadora, sabem una mica la seva trajectòria. GDPM1-01:38:36

[3] En relació a l'acompanyament terapèutic les aportacions recollides fan referència, no tant a una intervenció terapèutica directa (per a la que els professionals de la FPM, per a la seva formació, no hi estan preparats), com en una tasca de detecció i de seguiment a través de coordinacions amb els professionals responsables d'aquelles intervencions terapèutiques.

No directament, perquè no es la nostra funció, però sense ser professionals que fem teràpia i tal, deu n'hi do, la contenció emocional o més terapèutica que fem a vegades, ja et dic sense tenir una formació específica. Sense ser el vostre objecte directe, però jo crec que hi ha una part que si, que es fa una contenció. GDPM1- 01:39:48

Aquí passen moltes hores ,i hi ha molts nens, molt diferents que si que tenen tractaments o estan derivats d'altres llocs i si que fan un seguiment, però en realitat, el que veus es que tenen una visita o fan... i al final també s'han de coordinar amb nosaltres perquè els hi diguem o els hem de donar medicació o coses així. I això es fa, clar. GDPM1- 01:40:13

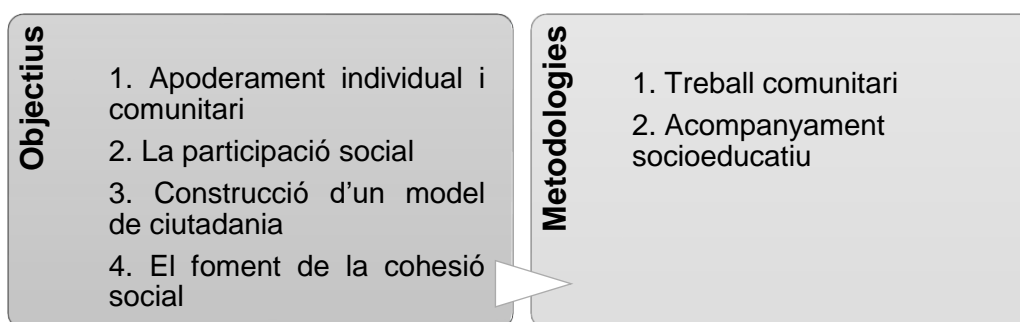
Crec que s'estan deixant plans de treball amb aquests agents de tipus terapèutic. Hi ha nens molt necessitats o amb característiques, amb algun nen amb característiques, nosaltres encara treballem més i al final es treballa amb els seus CSMIJ o qui sigui que estigui fen el seu acompanyament més terapèutic directament , perquè es la seva funció. GDPM1- 01:40:36

Capítol VII. Elements convergents i divergents del model en els tres casos estudiats

Presentem en aquest apartat una sèrie de divergències i convergències observades en els tres casos analitzats a la tesi *Lideratge social per a la construcció de comunitats cohesionades des d'entitats de lleure educatiu i d'acció social. Estudi de casos*. Tal com ja s'ha explicat en el capítol III, "Metodologia", l'estratègia utilitzada en aquest estudi és la comparació analítica per similitud, que pretén principalment descobrir processos subtils en cada un dels casos per facilitar informació a l'entorn de les realitats educatives estudiades i visibilitzar-los. Aquest treball de comparativa també ens ha permès focalitzar els elements identificadors en els tres casos que configuraran la descripció del model que aportarem més endavant.

Presentarem les dades a partir dels objectius i metodologies següents:

Figura 24. Objectius i metodologies del model en els tres casos estudiants

1. Objectius del model de lideratge social

1.1 Apoderament individual i comunitari

Presentem les convergències i divergències identificades en relació amb l'apoderament individual i l'apoderament comunitari a partir de tres apartats: en un primer apartat es presenta la informació referent a l'apoderament individual; en un segon apartat es fa referència a les convergències i divergències a l'entorn de l'apoderament comunitari, i, finalment, es presenten una sèrie de variables i d'indicadors que ajuden a delimitar i configurar aquestes dues dimensions de l'apoderament.

1.1.1. Apoderament individual

Farem referència, especialment, a tres aspectes que les entitats analitzades destaquen amb relació a com elles treballen per a l'apoderament individual dels infants, adolescents i joves que participen en aquestes entitats. Concretament, s'han assenyalat els aspectes següents: a) el desenvolupament personal, b) l'experimentació i la vivència d'un oci creatiu i alternatiu i c) protecció davant l'aïllament social.

a) Amb relació al *desenvolupament personal* destaquem:

- Aquestes entitats porten a terme accions orientades a desenvolupar les capacitats relacionades amb el pensament crític i l'anàlisi, tant la realitat personal com la social,

i identifiquen factors de risc per als infants, adolescents i joves; també perquè aquests puguin prendre decisions raonades en relació amb la seva implicació amb l'entorn proper. També es dota els infants, adolescents i joves d'estratègies per assolir més control sobre les seves vides (recursos de comunicació, acompanyament emocional...).

- Un altre element present en les tres entitats en relació amb el desenvolupament personal fa referència a com les experiències educatives viscudes contribueixen a la construcció de la identitat dels participants.
- També, amb relació a les convergències identificades, la Fundació Marianao i la Fundació Pare Manel destaquen la implicació del jove en la definició i també en el desenvolupament del seu pla de treball. Aquest és un element que vincula i responsabilitza l'infant/el jove i el fa també conscient de les seves necessitats i de les seves potencialitats, de manera que esdevé un element motivador.

b) En relació amb l'*experimentació d'un oci creatiu i alternatiu*, es concreten en tres aspectes:

- El primer d'ells fa referència a la implicació dels joves en el procés de creació i de realització d'activitats i projectes. Aquestes accions plantegen la responsabilització dels infants, adolescents i joves en les activitats que decideixen emprendre i també en l'aprenentatge d'aspectes tècnics necessaris per dur-les a terme.
- Un segon element en què les tres entitats també coincideixen és el protagonisme d'infants i adolescents en les accions educatives, amb el suport dels professionals.
- I un tercer aspecte també coincident en les tres entitats és la importància d'oferir als infants, adolescents i joves, en el marc dels projectes educatius de les entitats, espais i propostes d'oci creatiu, no consumista i relacional que possibilitin als participants experimentar una manera diferent d'ocupar el seu temps d'oci i de lleure.

La FPM i l'AEI comparteixen alguns elements més amb relació a l'*experimentació d'un oci creatiu i alternatiu*: concretament, el desenvolupament del sentiment de pertinença, element necessari per poder esdevenir agents actius del territori que facilitin alhora el coneixement de la realitat propera i el foment de la vinculació a l'entitat.

Pel que fa als elements divergents relacionats amb aquesta visió de l'oci, cal destacar que la FM possibilita també aprenentatges de caràcter tècnic relacionats amb la creació, la dinamització i l'avaluació de projectes, entre d'altres.

c) Sobre la *protecció que les entitats ofereixen als infants, adolescents i joves davant l'aïllament social*, les principals convergències trobades en els tres casos es concreten a oferir, als infants i adolescents de famílies que viuen greus dificultats socials, un espai de creixement personal i social que els possibiliti una integració social més gran i un increment de relacions positives, però també la realització d'accions de prevenció i suport davant situacions d'aïllament social i soledat, espais on experimentar i expressar-se amb llibertat, l'experimentació de vivències positives relacionades amb l'accés i la igualtat d'oportunitats i l'aprenentatge de valors compartits que construeixen identitat individual i col·lectiva.

Els elements divergents es focalitzen en la FM, concretament en l'aspecte com aquesta entitat facilita eines reals i pràctiques per a l'abordatge de possibles situacions de risc (informació, capacitat d'anàlisi...) i en el treball de les competències socials i emocionals.

1.1.2. Apoderament comunitari

Amb relació a l'apoderament comunitari, els elements identificats per les entitats analitzades estan relacionats són els següents:

- Un primer aspecte, coincident en les tres entitats, fa referència a com elles mateixes faciliten que els participants puguin desenvolupar estratègies per posicionar-se de forma activa en la generació de models de governança dels territoris. Alhora, com aquestes entitats promouen que els participants esdevinguin agents actius en la comunitat, de manera que s'enforteix el teixit associatiu i es treballa per a la promoció dels drets cívics i la reducció de les desigualtats socials. Abordar aquests dos aspectes en la intervenció educativa fa que es pugui desenvolupar eficaçment el capital social dels territoris. Per tal d'assolir aquests dos aspectes la crítica i la mobilització social esdevenen eines eficaces de transformació i canvi social. Parlem, per tant, d'un poderament comunitari que pretén transformar el posicionament passiu de les persones vers allò que succeeix al seu entorn i acompanyar-los per tal que esdevinguin agents actius de canvi i transformació social.
- Pel que fa a les convergències en la FM i l'AEI, aquestes dues entitats afirmen que es treballa pel desenvolupament de relacions de cooperació entre les persones i per generar sentiment de pertinença i de protecció del bé públic a través de l'establiment d'estructures i d'espais de participació social. També aporten que, per desenvolupar la confiança entre les persones i les institucions, cal establir vincles afectius que possibiliten la integració dels individus als seus entorns i així participen activament en la vida del barri i de la comunitat propera.

Quant a les divergències identificades en relació amb l'apoderament comunitari s'ha de destacar que:

- la Fundació Marianao centra especialment la seva acció en l'apoderament comunitari i, des de l'entitat, un dels eixos de treball és promoure que la ciutadania protagonitzi processos de millora social i es generin espais i accions de caràcter preventiu i de promoció social, alhora que la comunitat esdevé un eix de treball prioritari. Aquesta entitat potencia especialment la constitució d'organitzacions de gestió de base efectives i d'actors socials amb uns alts índexs de compromís social i comunitari.
- En el cas de la Fundació Pare Manel, les dades recollides mostren com és el treball personal el que presenta un desenvolupament més gran i, per tant, podem dir que, en aquesta entitat, és l'apoderament individual el més present en les accions educatives, sense però deixar de treballar també per l'apoderament comunitari dels participants.
- En el cas de l'Associació Educativa Itaca, ambdues tipologies d'apoderament presenten nivells de desenvolupament similars. Cal destacar, amb relació en aquesta entitat, la importància del treball que realitzen per millorar les competències laborals, formatives i per a la vida quotidiana, com, per exemple, la capacitat

d'escolta, de parlar en públic, de treball en equip... També destaca la importància dels projectes d'apoderament comunitari que estan desenvolupant, els quals permeten el treball conjunt de l'AEI amb institucions educatives, socioculturals i de salut existents al territori on actuen.

1.1.3 Variables de l'apoderament individual i comunitari

Amb relació a les variables de l'apoderament (autonomia, capacitat crítica, eficàcia, identitat i coneixement comunitari, metaaprenentatges, participació, responsabilitat i treball en equip), en les tres entitats es porten a terme accions que en permeten el desenvolupament, encara que, pel que fa a algunes d'elles, com l'eficàcia i els metaaprenentatges, s'hi observa menys desenvolupament i, per tant, esdevenen elements susceptibles de millora per garantir un desenvolupament òptim de l'apoderament individual i comunitari, de manera que s'afavoreix més protagonisme dels infants, adolescents i joves en els seus processos vitals.

En clau de síntesi,

Taula 66. Elements convergents i divergents de l'apoderament individual i comunitari

		Elements convergents		
Apoderament individual i comunitari	Apoderament individual			
	Desenvolupament personal	Pensament crític i anàlisi de la realitat personal i social	Identificar factors de risc	
			Presca de decisions raonades en relació amb la seva implicació en l'entorn	
		Construcció identitat personal		
		Implicació del jove en la definició i també en el desenvolupament del seu pla de treball	Vinculació i responsabilització del jove vers les seves necessitats i potencialitats	
		Dotar d'estratègies que possibiliten tenir més control sobre les seves vides	Recursos de comunicació, acompanyament emocional...	
		Fundació Pare Manel i Associació Educativa Itaca: desenvolupar el sentiment de pertinença, facilitar el coneixement de la realitat propera i fomentar la vinculació a l'entitat		
	Experimentació d'un oci creatiu i alternatiu	Elements convergents		
		Implicació en el procés de creació de l'acció a través de la responsabilització en les accions i de l'aprenentatge d'aspectes tècnics		
		Protagonisme d'infants i adolescents en les accions educatives amb el suport dels professionals, orientat a la implicació i la responsabilització en accions de transformació social		
Espais i propostes d'oci creatiu, no consumista i relacional on experimentar una manera				

		diferent d'ocupar el seu temps d'oci i de lleure	
		Fundació Pare Manel i Associació Educativa Itaca: desenvolupament del sentiment de pertinença i foment de la vinculació amb l'entitat	
		Elements divergents	
		Fundació Marianao Possibilita l'aprenentatge actiu d'aspectes de caràcter tècnic (creació, dinamització i avaluació de projectes...)	
	Aïllament social	Elements convergents	
		Espai de creixement personal i social que els possibiliti més integració social i un increment de relacions positives	
		Accions de prevenció i suport que prevenen les situacions d'aïllament social i soledat	
		Experimentació de vivències positives relacionades amb l'accés i la igualtat d'oportunitats, i l'aprenentatge de valors compartits que construeixen identitat individual i col·lectiva	
		Elements divergents	
		Fundació Marianao Facilitar eines reals i pràctiques per abordar possibles situacions de risc (informació, capacitat d'anàlisi...) i treballar les competències socials i emocionals	
		Associació Educativa Itaca Desenvolupament per igual de l'apoderament individual i de l'apoderament comunitari	Millora de competències i habilitats d'utilitat per al desenvolupament personal en l'àmbit laboral, formatiu i de vida quotidiana (capacitat d'escolta, parlar en públic...)
		Fundació Pare Manel El treball de l'apoderament personal és el que presenta més desenvolupament.	
	Apoderament comunitari		
	Apoderament comunitari i els seus efectes en la construcció de capital social	Elements convergents	
		Estratègies per posicionar-se de forma activa en la generació de models de governança dels territoris	
		Promoció d'agents actius per enfortir el teixit associatiu que treballa per promoure els drets cívics i la reducció de les desigualtats socials, alhora que enforteix el capital social	
		Transformar el posicionament passiu de les persones vers allò que succeeix al seu entorn i	

		acompanyar-los perquè esdevinguin agents actius de canvi	
		La crítica i la mobilització social com a eines eficaces de transformació i canvi social	
		Fundació Marianao i Associació Educativa Itaca Desenvolupament de relacions de cooperació entre les persones; generació de sentiment de pertinença i de protecció del bé públic a través del foment d'estructures i espais de participació social, alhora que es desenvolupa la confiança com un element essencial per establir vincles que possibiliten la integració dels individus en els seus entorns i els permeten participar en projectes col·lectius per a la transformació social	
		Elements divergents	
		Fundació Marianao Centra especialment la seva acció en el desenvolupament de l'apoderament comunitari	Protagonisme de la ciutadania en els processos de millora social
		Associació Educativa Itaca Desenvolupament per igual de l'apoderament individual i de l'apoderament comunitari	Generació d'espais i accions de caràcter preventiu i de promoció social
			Millora de competències i habilitats d'utilitat per al desenvolupament personal en l'àmbit laboral, formatiu i de vida quotidiana (capacitat d'escolta, parlar en públic...)
	Variables de l'apoderament individual i comunitari	Elements convergents	
		En les tres entitats es porten a terme accions que permeten el seu desenvolupament.	Eficàcia i metaaprenentatges com a elements susceptibles de millora per garantir un desenvolupament òptim de l'apoderament individual i comunitari, alhora que afavoreixen més protagonisme dels infants, adolescents i joves en els seus processos vitals

1.2. La participació social

Respecte d'aquest objectiu, pel que fa a les convergències i divergències identificades en els tres casos, cal destacar:

1.2.1. Model d'infància

En relació amb el model d'infància que se'n deriva des de la mirada de la participació infantil i juvenil, les tres entitats coincideixen en el reconeixement de la infància com a subjecte amb potencialitats. Des d'aquesta perspectiva, les entitats promouen la

pràctica de la participació dels infants, adolescents i joves, considerats com a ciutadans de ple dret i amb capacitat d'incidència en les polítiques i programes sobre participació; per tant, els infants, els adolescents i els joves com a protagonistes del seu desenvolupament i agents actius de participació. Per promoure aquest model d'infància, les entitats activen el treball voluntari i gratuït dels participants en pro de la millora col·lectiva i social mitjançant projectes de solidaritat i de suport a la comunitat, alhora que també promouen l'existència d'estructures (assemblees, grups de treball) i climes adequats per a l'aprenentatge i la pràctica de la participació.

1.2.2. Objectius de la participació

Un segon element relacionat amb la participació, que les tres entitats també identifiquen, té a veure amb els objectius de la mateixa participació. Recollim els objectius coincidents en els tres casos:

- Fomentar el compromís amb la transformació i la millora social de les vides dels infants, adolescents i joves
- Promoure el protagonisme de la ciutadania en els processos de transformació social, amb acompanyament tècnic de professionals especialitzats, a partir de diferents propostes educatives i comptant sempre amb els agents socials del territori
- Enfortir el capital social a partir d'accions i programes oberts a la ciutadania que facin possible la seva implicació en la vida local i la seva actuació com a agents socials actius, generadors del bé comú
- Desenvolupar habilitats comunicatives i de relació
- Crear xarxes de relacions fermes en les quals els infants, adolescents i joves aportin valor i siguin reconeguts per les seves capacitats
- Fomentar la iniciativa, el treball en equip, la cooperació i la implicació
- Millorar la capacitat de tolerància, el sentit de justícia, la capacitat crítica, l'escolta, compartir, el debat i el treball conjunt
- Oferir formació sobre participació, des d'una perspectiva pràctica, tant als infants, adolescents i joves com als professionals i voluntaris, i aportar les eines teòriques necessàries perquè els processos puguin ser viscuts i interioritzats adequadament.

A més a més dels objectius descrits, la Fundació Marianao i l'Associació Educativa Itaca també aposten per:

- Potenciar processos de mobilització social i política per transformar el barri i generar canvis i millores socials.
- Millorar la convivència a partir del foment d'estructures de participació.

Així mateix, altres objectius de la participació que l'Associació Educativa Itaca destaca es concreten en:

- Promoure processos de dinamització comunitària a partir de l'animació sociocultural com a metodologia de desenvolupament cultural i comunitari, orientada a la promoció de la participació, que es posa en pràctica mitjançant accions i projectes

- Millorar l'autoestima, a partir de potenciar que els participants aportin les seves opinions en espais de debat igualitaris, compartint els seus pensaments i reflexions
- Oferir opcions de lleure no consumista i creatiu en un territori massificat i amb un alt nivell de conflictivitat social.

1.2.3. Nivells de participació

Pel que fa als nivells de participació, en el marc de les tres de entitats també trobem elements coincidents. Concretament:

- Pel que fa al desenvolupament del nivell de la participació simple, a partir de les propostes dels educadors, els infants i els adolescents prenen part en l'activitat com a espectadors i assistents, i s'incorporen a l'acció proposada pels adults.
- Sobre la participació consultiva, els participants poden opinar sobre com realitzar una activitat i proposar accions concretes. La participació implica compromís per part dels dinamitzadors per desenvolupar les idees que aporten els participants.
- Pel que fa a la participació projectiva, es porten a terme accions educatives que permeten als joves conèixer, dissenyar i desenvolupar propostes de millora en relació amb els projectes o accions que treballen.

Un element que s'identifica especialment a la Fundació Pare Manel, relacionat amb la participació interna dels professionals, fa referència a com els equips educatius compten amb un elevat grau d'autonomia en relació amb la tasca educativa i organitzativa de la institució, i, també, els aspectes relacionats amb el rol professional i amb les tasques a desenvolupar.

1.2.4. Metodologies i estratègies de participació

Sobre les metodologies i estratègies de participació, les tres entitats compten amb:

- L'existència d'espais i estructures de trobada i amb climes propicis per a la participació i el debat; espais on realitzar, des de la reflexió conjunta, accions que puguin donar resposta a les motivacions compartides i que generen sentiment de pertinença a la col·lectivitat. Espais, també, on posar en pràctica la participació en el marc de la vida quotidiana, de forma gradual i d'acord amb l'edat i la motivació dels participants.
- La capacitat dels dinamitzadors per cedir el protagonisme als participants i, fer-los sentir que la seva tasca és essencial per a la realització d'activitats i projectes. És destacable, pel que fa a aquest aspecte, l'alta receptivitat per part de les entitats a l'hora d'escoltar les propostes i iniciatives de les famílies, dels infants, dels adolescents i dels joves que participen en les entitats, així com també per escoltar les iniciatives de la ciutadania amb vista a ser incorporades en el projecte educatiu de l'entitat.

Són especialment destacables en la Fundació Marianao les metodologies emprades per al desenvolupament de la participació social i política, i els mecanismes establerts per al seu desenvolupament. Es tracta de processos que requereixen de la implicació de les persones que conformen la comunitat en la presa de decisions i en la construcció d'allò

que és públic, amb l'objectiu de millorar la qualitat de vida d'aquestes persones. Cal destacar, per tant, com aquesta entitat es planteja i practica la participació des de la dimensió política. Alguns elements significatius que expressen aquest model de participació fan referència a:

- la quantitat de propostes adreçades al col·lectiu de joves
- l'acompanyament tècnic per part dels professionals, que aporten coneixements i mètodes per desenvolupar les accions
- la proximitat dels professionals (edat i experiències) que acompanyen els processos de participació juvenil
- l'existència d'estructures de participació internes vinculades moltes d'elles als drets laborals (comitè d'ètica, comitè d'igualtat)
- l'ampli marge d'acció dels projectes en la presa de decisions internes relacionades amb els seus continguts i amb la seva gestió i desenvolupament
- el model de gestió per objectius que possibilita l'autonomia en el marc d'un espai d'acció compartit que cerca unes finalitats conjuntes.

1.2.5. Criteris per valorar la participació

Quant als criteris per valorar la participació, en el marc de les tres entitats s'identifiquen els elements convergents i divergents següents, tal com podem observar en la següent taula 66.

Taula 67. Criteris per valorar la participació

	Convergències	Divergències
Implicació	<ul style="list-style-type: none"> - En els tres casos, tant els professionals com els participants mostren interès per format part dels diferents projectes i iniciatives socials, que permeten generar millores en el territori (campanyes de sensibilització i prevenció, espais intercanvi cultural...). - A la FM i la FPM, els dinamitzadors/educadors tenen un paper clau en la motivació dels infants i joves. 	<ul style="list-style-type: none"> - Especialment a l'AEI es generen sinergies entre diferents agents per crear espais de col·laboració orientats a obtenir millores per a la comunitat.
Informació-consciència	<ul style="list-style-type: none"> - Existència a les tres entitats d'espais d'informació i de reflexió conjunta a l'entorn de la temàtica que plantegen abordar. 	<ul style="list-style-type: none"> - L'AEI fomenta el diàleg com a instrument per arribar a punts de consens i per conèixer els diferents posicionaments davant d'una situació concreta, alhora que genera espais de diàleg i intercanvis d'idees.
Capacitat de decisió	<ul style="list-style-type: none"> - Les tres entitats comptem amb espais perquè els participants prenguin decisions reflexionades. - Així mateix, mitjançant les accions educatives, es treballa el desenvolupament de les capacitats de diàleg i debat per a la presa de decisions. 	
Compromís-responsabilitat	<ul style="list-style-type: none"> - Els tres casos aposten per incentivar el protagonisme d'infants, adolescents i joves a partir de facilitar 	<ul style="list-style-type: none"> - L'avaluació de les accions i de les actituds participatives d'infants,

que les diverses potencialitats que hi ha presents en els grups esdevinguin el motor de les accions col·lectives.

adolescents i joves és un element especialment desenvolupat a la FM.

1.2.6. Resistències a la participació infantil i juvenil

Finalment, sobre les resistències a la participació infantil i juvenil, en els tres casos s'identifiquen tres tipus de resistències, que alhora esdevenen reptes per a les mateixes entitats:

- manca de cultura de participació en l'àmbit social
- desconfiança de la comunitat en les capacitats dels joves per promoure accions socioculturals de caire comunitari i
- dificultats (por) dels adults per assumir nous rols i promoure la participació dels infants i adolescents.

Quant a elements divergents, a la Fundació Marianao, a més a més de les resistències anteriors, es destaquen:

- dificultats per respectar els diferents *tempos* entre les necessitats de les persones i els interessos dels estaments polítics
- manca d'una definició consensuada sobre participació social i d'una metodologia comuna
- manca de flexibilitat en el disseny de propostes de participació des de la perspectiva dels adolescents i joves
- existència d'una legislació i de normatives poc adequades.

A la FPM també s'hi observen altres resistències, a més de les que es recullen en les resistències compartides, concretament:

- la baixa rellevància dels processos participatius
- la manca d'interès per part dels adults i de les administracions per promoció una participació activa dels infants, adolescents o joves
- la manca de formació dels professionals, especialment en l'àmbit tècnic, per promoure la participació dels infants com una metodologia estable.

Finalment, a l'AEI es destaca la dificultat d'alguns agents per formar part de projectes de participació de caràcter transversal.

En clau de síntesi:

Taula 68. Elements convergents i divergents de la participació

Participació	Model d'infància	Elements convergents	
		Infància vista de de les seves potencialitats	Infants com a ciutadans de ple dret
			Capacitat d'incidència en les polítiques i els programes sobre participació
			Protagonisme i apoderament dels infants
	Treball voluntari i gratuït com a promoció del model d'infància: projectes de solidaritat i de suport a la comunitat		
	Existència d'estructures de participació i climes per a l'aprenentatge i pràctica de la participació		
	Objectius de la participació	Elements convergents	
		Compromís amb la transformació social	
		Protagonisme de la ciutadania amb acompanyament professional	
		Enfortiment del capital social per a la implicació a la vida comunitària	
		Desenvolupament d'habilitat comunicatives	
		Creació de xarxes de relació com a espais on ser reconeguts i valorats	
		Foment de la iniciativa, del treball en equip, de la cooperació i de la implicació	
		Millora de la capacitat de tolerància, del sentit de justícia, de la capacitat crítica, de l'escolta, de compartir,...	
		Oferta de formació sobre participació a infants, professionals i voluntaris	
		FM i AEI	
		Mobilització i participació social i política	
		Millora de la convivència	
		Elements divergents	
		AEI	
Promoció de la dinamització comunitària			
Millora de l'autoestima			
Propostes de lleure no consumista i creatiu que contribueix a la reducció de la conflictivitat social			
Nivells de participació	Elements convergents		
	Participació simple	Els infants i els adolescents com a espectadors i assistents a les propostes dels educadors	
	Participació consultiva	Els participants opinen sobre com dur a terme una activitat i proposen accions concretes. Compromís dels dinamitzadors per desenvolupar les idees que aporten els participants	
	Participació projectiva	Els participants aporten propostes de millora relacionades amb els projectes o accions que treballen.	
	Elements divergents		
	Fundació Pare Manel Elevat nivell de participació dels professionals en les decisions relatives a la tasca educativa i organitzativa de la institució, com també en aspectes relacionats amb el rol professional i amb les tasques a desenvolupar		
Metodologies i estratègies	Elements convergents		
	Espais i estructures de trobada i climes propicis per a la participació	Reflexió conjunta a motivacions compartides	
		Sentiment de pertinença a la comunitat	

			Pràctica de la participació en espais de vida quotidiana d'acord amb l'edat i la motivació dels participants	
		Cessió del protagonisme per part dels educadors	Receptivitat de les entitats davant les propostes dels participants	
		Elements divergents		
		Fundació Marianao Entitat on especialment es desenvolupa la pràctica de la participació i els mecanismes per al seu aprenentatge Processos de reivindicació política Propostes per al col·lectiu jove Acompanyament tècnic Proximitat dels professionals Estructures de participació interna vinculades als drets laborals Ampli marge d'acció dels projectes en la presa de decisions interna Model de gestió per objectius		
	Criteris per valorar la participació	Elements convergents		
		Implicació	Interès dels professionals i dels participants per format part dels projectes i les iniciatives socials, orientades a promoure millores en el territori	
			Dinamitzadors com a element clau de motivació dels participants en el desenvolupament de les accions que fan la FM i la FPM	
		Informació-consciència	Existència d'informació i de reflexió conjunta a l'entorn de l'aspecte a abordar	
		Capacitat de decisió	Espais per a la presa de decisions reflexionades	
			Desenvolupament de les capacitats i de contextos idonis per a la presa de decisions	
		Compromís - responsabilitat	Protagonisme d'infants, adolescents i joves, i de les seves potencialitats	
			Elements divergents	
			Implicació	AEI Sinergies entre diferents agents per a la creació d'espais de col·laboració orientats a obtenir millores per a la comunitat
				Informació-consciència
		Compromís - responsabilitat	FM Avaluació de les accions i de les actituds participatives d'infants, adolescents i joves	
	Resistències a la participació infantil i juvenil	Elements convergents		
		Manca de cultura de participació a escala social		
		Desconfiança en les capacitats dels joves a l'hora de promoure accions socioculturals de caire comunitari		

	Dificultats (por) dels adults per assumir nous rols i promoure la participació dels infants i adolescents
	Elements divergents
	Fundació Marianao Existència de <i>tempos</i> diferents entre les necessitats de les persones i els interessos dels estaments públics Manca d'una definició consensuada i d'una metodologia comuna Poca flexibilitat en el disseny de propostes de participació des de la perspectiva juvenil i dels adolescents Legislació i normatives poc adequades
	Fundació Pare Manel Processos participatius de poca rellevància Manca d'interès per part dels adults i de les administracions a l'hora de promocionar una participació activa dels infants, adolescents o joves Manca de formació dels professionals per promoure la participació dels infants com una metodologia estable
	Associació Educativa Itaca Dificultat d'alguns agents per formar part de projectes de participació de caràcter transversal

1.3. Construcció d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa

1.3.1. Models de ciutadania

Amb relació als models de ciutadania que les entitats desenvolupen, es constata que:

- Les tres entitats analitzades esdevenen espais on infants, adolescents i joves, com també les seves famílies, poden, a través dels projectes i les metodologies de treball que porten a terme, experimentar el model de ciutadà conscient que ajuda a les persones a reconèixer els seus drets i actuar com a agents actius de la comunitat.
- En aquestes entitats també es desenvolupa el *model de ciutadania responsable, crítica i compromesa*, una ciutadania que s'implica i es preocupa pel que passa a la seva comunitat i a les persones que hi viuen, i que actua per transformar aspectes que considera que no són justos o no treballen pel bé comú. Aquest model de ciutadania, en tots tres casos, és el model que les entitats volen transmetre i desenvolupar amb els participants mitjançant accions educatives i actituds que tant els professionals com els voluntaris transmeten amb la seva implicació.

Així mateix, la FPM i l'AEI també tenen molt present el model de ciutadania legal, un model centrat en la idea de ciutadà com a persona subjecte de drets i deures que forma part d'un territori o una comunitat. En el cas de la FPM, els professionals i voluntaris han de treballar especialment amb les famílies, però també amb els infants i adolescents les necessitats de compliment dels deures i l'actitud de no quedar-se exclusivament com a beneficiari de drets. L'AEI, per les característiques de la població del barri on treballa, en molts casos veu com els drets del ciutadà no són respectats. Des de l'entitat acompanyen les famílies a assolir unes condicions de vida digna, sota els paràmetres de protecció de l'estat de dret.

1.3.2. Objectius del model de ciutadania responsable, crítica i compromesa

En relació amb els objectius del model de ciutadania responsable, crítica i compromesa, cal destacar com tots tres casos coincideixen a:

- Promoure una ciutadania amb capacitat de transformació i mobilització social
- Fomentar una ciutadania que treballi per a la igualtat d'oportunitats i la justícia social, liderant processos de reivindicació social per a la creació de recursos i serveis i qüestionant aspectes estructurals dels sistemes d'atenció i promoció a les persones.
- Dur a terme accions solidàries i pel bé comú.

També cal destacar un objectiu que trobem especialment desenvolupat a la Fundació Marianao i a la Fundació Pare Manel, el qual fa referència a:

- Facilitar el coneixement de normes de convivència cívica, necessàries per a la construcció de societats respectuoses, acollidores i culturalment diverses, mitjançant l'aprenentatge del respecte a l'altre i el respecte a la diferència.

Finalment, destaquem els objectius que s'han identificat com a propis en algun dels casos:

Taula 69. Objectius model de ciutadania als tres casos estudiats

Fundació Pare Manel
<ul style="list-style-type: none">- Treballar especialment amb col·lectius resistents a la participació, a partir d'un procés més individualitzat- Generar estructures i espais d'innovació social a l'entorn de temàtiques i aspectes atractius per als veïns i veïnes per assolir la seva vinculació i implicació
Associació Educativa Itaca
<ul style="list-style-type: none">- Potenciar la realització de diagnòstics comunitaris per implicar la ciutadania i reflexionar i dialogar sobre aspectes que cal millorar en el barri- Vincular a l'entitat i al barri els infants i joves de famílies que han viscut processos migratoris, per tal de facilitar-los la integració i la incorporació a la comunitat- Transferir els aprenentatges adquirits en el marc de l'entitat a altres esferes de la vida professional i personal dels participants
Fundació Marianao
<ul style="list-style-type: none">- Generar xarxes de protecció a partir de les relacions que es generen en les experiències comunitàries dins i fora de l'entitat- Potenciar les experiències comunitàries com a espais que capaciten per formar ciutadania

1.3.3. Metodologies i estratègies

Finalment, cal destacar una sèrie de metodologies i estratègies coincidents en totes tres entitats envers el desenvolupament del model de ciutadania conscient, participativa, crítica i compromesa.

- a) Un primer conjunt de *metodologies i estratègies està relacionat amb l'existència i la promoció d'espais per a l'aprenentatge i la pràctica* d'aquest model, a partir de:
- accions que promouen el compromís, la implicació i la vinculació de la ciutadania al territori
 - espais on infants, adolescents i joves, i les seves famílies, poden viure i experimentar els seus processos de canvi, alhora que assumeixen responsabilitats

- espais educatius on són acompanyats pels professionals que ofereixen també experiències i activitats de promoció sociocultural
 - estructures i mecanismes per recollir l'opinió dels veïns i les veïnes sobre possibles recursos o canvis a dur a terme en el territori
- b) Un segon bloc de metodologies i estratègies està relacionat *amb l'oferta de programes per educar els infants, adolescents i joves com a ciutadans actius*. Són programes que focalitzen la intervenció en educar els participants en la reflexió i la denúncia social, reclamant a les administracions públiques els recursos necessaris per a un desenvolupament social òptim dels territoris i de les persones que hi conviuen. Alhora, també promouen accions de voluntariat, de caràcter solidari, per a l'aprenentatge i la pràctica de la solidaritat i el compromís socials.

Quant als aspectes divergents entre les entitats sobre les metodologies i estratègies utilitzades:

- A l'Associació Educativa Itaca, a causa de les característiques de la població on està ubicada l'entitat, són especialment importants les accions dirigides a fomentar la convivència pacífica entre les diferents cultures, així com també oferir espais i contextos formatius que ajudin a l'educació ciutadana i a la responsabilització de l'espai comunitari.
- En la Fundació Pare Manel s'assenyala la necessitat d'incorporar programes i mètodes per educar els infants, adolescents i joves en el no-assistencialisme i la necessitat de protecció; per tant, introduint criteris i accions educatives que puguin afavorir progressivament la responsabilització ciutadana. Finalment, també apunten la necessitat de dur a terme programes i activitats que ajudin els joves a vincular-se amb altres col·lectius i grups del territori, i així s'amplia la seva xarxa educativa més enllà de la mateixa entitat.

En clau de síntesi:

Taula 70. Elements convergents i divergents del model de ciutadania

		Elements convergents	
Ciutadania	Models de ciutadania	Model de ciutadà conscient	Ajuda les persones a desenvolupar els seus drets i a actuar com a agent actiu del seu creixement i desenvolupament
		Model de ciutadania responsable, crítica i compromesa	Ciutadania implicada en la transformació d'aspectes que considera que no són justos o no afavoreixen la majoria social
			Model que les entitats estudiades volen transmetre als participants
		Model de ciutadania legal	FPM i l' AEI Ciutadà com a persona subjecte de drets i deures que forma part d'un territori o comunitat
	Objectius	Elements convergents	
		Model de ciutadania responsable, crítica i compromesa	Promoure una ciutadania amb capacitat de transformació i mobilització social
			Fomentar una ciutadania que creu en la igualtat d'oportunitats i en la justícia social
Realitzar accions solidàries i pel bé comú			
FM i FPM			

		Coneixement de normes de convivència cívica necessàries per a la construcció de societats respectuoses i culturalment diverses que permet l'aprenentatge del respecte a l'altre i el respecte a la diferència	
	Elements divergents		
	FPM Treball individualitzat amb col·lectius resistents a la participació Generar estructures i espais d'innovació social a l'entorn de temàtiques i aspectes atractius per als veïns i les veïnes amb l'objectiu d'assolir la seva vinculació i implicació		
	AEI Potenciació dels diagnòstics comunitaris i processos reflexius per millorar la mateixa comunitat Vincular infants i joves de famílies que han viscut processos migratoris com a element facilitador per integrar-se i incorporar-se activament a la comunitat Transferir els aprenentatges adquirits en altres esferes de la vida professional i personal		
	FM Generar xarxes de protecció a partir de les relacions que es generen en les experiències comunitàries Experiències comunitàries com a espais que capaciten per formar ciutadania		
Metodologies i estratègies	Espais per a l'aprenentatge i la pràctica social del model de ciutadania	Accions promotores del compromís, la implicació i la vinculació de la ciutadania al territori	
		Espais on els participants poden liderar els seus processos de canvi i assumir responsabilitats per millorar-los	
		Espais educatius on estan acompanyats pels professionals i que ofereixen productes socioculturals	
		Estructures i sistemes per recollir l'opinió dels veïns i les veïnes sobre possibles recursos o canvis a dur a terme en el territori	
	Programes i mètodes	Educar infants, adolescents i joves com a agents actius per a la generació de respostes a les necessitats de la ciutadania i per reclamar a les administracions públiques els recursos necessaris per a un desenvolupament social òptim dels territoris i de les persones que hi conviuen	
		Accions de voluntariat i accions de caràcter solidari com a estratègia per a l'aprenentatge del model de <i>ciutadania responsable, crítica i compromesa</i>	
		Elements divergents	
		AEI Accions per fomentar la convivència pacífica entre les diferents cultures Moments de vida quotidiana com a contextos formatius de bona ciutadania i per responsabilitzar-se de l'espai comunitari	
		FPM Programes i mètodes per educar els infants, adolescents i joves en el no-assistencialisme Vincular els joves a altres col·lectius i grups	

1.4. El foment de la cohesió social

Amb relació al foment de la cohesió social, en tots tres casos analitzats s'identifiquen elements relacionats amb: la igualtat d'oportunitats, la justícia social, la construcció de la identitat ciutadana, el benestar i la seguretat de la ciutadania, la construcció de xarxes de suport social i la inclusió social.

Recollim els elements convergents i divergents relacionats amb cada un d'aquests elements.

1.4.1. Igualtat d'oportunitats

Pel que fa a la igualtat d'oportunitats, en totes tres entitats es porten a terme actuacions de caràcter compensatori amb l'objectiu de generar vincles, aportar millores socials i generar millors oportunitats de vida per a la infància i l'adolescència, així com per a les seves famílies. Aquestes actuacions es concreten en projectes i activitats relacionades amb els àmbits de la formació, l'ocupabilitat, el lleure i la cultura. Són també entitats que vetllen per un accés igualitari als recursos del territori i ofereixen respostes socioeducatives a les situacions de soledat i aïllament social existents.

En relació amb les divergències entre entitats, l'AEI treballa per a la igualtat d'oportunitats, especialment mitjançant activitats que promouen la trobada entre iguals i entre famílies, les quals permeten als participants compartir valors, idees i experiències. Aquestes accions posen l'èmfasi en el fet que les persones es coneguin i comparteixin segons les seves realitats, més enllà dels seus orígens i condició social.

A la FPM es participa en els Plans Comunitaris com a plataformes essencials del treball al territori; també, en els plans i les respostes individuals i no uniformes hi ha algunes de les mesures existents per garantir l'accés igualitari als recursos i un desenvolupament integral de les persones i dels grups.

Finalment, la FM treballa especialment per a la construcció de xarxes de relació i suport que permetin als col·lectius amb més dificultats socials o personals assolir nivells de vida adequats a partir de les possibilitats i potencialitats individuals.

1.4.2. Justícia social

Amb relació a l'aspecte de la justícia social, segon dels elements definitoris de la cohesió social, en totes tres entitats s'orienta fonamentalment a reduir l'esclatxa social (formativa, econòmica, cultural...) com a element necessari per a la construcció d'una comunitat cohesionada. Per fer-ho possible es duen a terme accions de denúncia i projectes on a la ciutadania pugui participar plenament de la vida comunitària i es desenvolupi segons les seves necessitats.

S'han identificat també divergències relacionades amb aquest tema a la FPM i a la FM. La FPM està present i impulsa xarxes educatives que posen en relació serveis públics i entitats socials del territori, orientades a sumar recursos i estratègies de resposta a les realitats de la ciutadania. Pel que fa a la FM, l'entitat continua mostrant un elevat grau

de vocació d'agent actiu en la política local, ja que aposta per la generació d'iniciatives col·lectives amb l'Administració. Així mateix, la promoció i l'acompanyament del voluntariat és un element important com a promotor de justícia social; un voluntariat que posa en pràctica valors com el compromís social, la construcció col·lectiva i la transformació social.

1.4.3. Identitat ciutadana

Pel que fa a les convergències relacionades amb la identitat ciutadana, en totes tres entitats s'expressa que la construcció d'identitat requereix de:

- l'impuls d'iniciatives integradores per al reconeixement positiu de la diversitat
- el foment d'espais i programes per potenciar la relació intergeneracional i intercultural, de manera que s'afavoreixin les relacions entre persones de diferents cultures i realitats socials diverses
- l'establiment de normes i valors compartits, mitjançant la programació d'activitats obertes a la comunitat que generen coneixença i reconeixement mutu
- per últim, la importància de visualitzar la riquesa que aporta la diversitat cultural, ja que ens aporta coneixements sobre les formes diverses de relacionar-se i d'afrontar les situacions socioculturals i relacionals, així com també els diferents estils de vida presents en les comunitats.

1.4.4. Benestar i seguretat

Sobre el benestar i la seguretat, els tres casos assenyalen que les entitats esdevenen espais educatius per a l'atenció i la protecció dels infants i adolescents, així com també per a l'acompanyament familiar i escolar, i ofereixen pautes educatives i contextos on aprendre a gestionar el temps de lleure de forma positiva. Les entitats també desenvolupen accions d'anàlisi i diagnòstic de les necessitats i dels riscos existents al territori. Són accions que es porten a terme per identificar i cercar vies de solució o de reducció dels seus efectes.

1.4.5. Xarxes de suport social

Relacionat amb la construcció de xarxes de suport social, les entitats realitzen accions de caràcter comunitari que faciliten la millora de relacions i la comunicació entre iguals i entre diverses generacions i cultures. També manifesten que és necessari per a la construcció d'aquestes xarxes de suport, que generen vincles entre les persones i sentit de pertinença, poder comptar amb recursos i amb la informació adequada per tal d'establir canals de comunicació directa, i no sempre ni necessàriament formalitzada.

S'ha identificat, en relació amb aquest aspecte, un element que la FPM incorpora dins de les seves accions: la participació en els plans comunitaris, ja que esdevenen activadors del treball comunitari en el territori.

1.4.6. Inclusió social

Finalment, pel que fa a la *inclusió social*, els elements identificats per totes tres entitats fan referència a com elles mateixes transmeten normes i valors compartits, de manera que es faciliten relacions entre persones de diferents realitats per a la construcció col·lectiva. També es destaca el treball conjunt entre tots els agents de la comunitat (Administració, recursos tècnics i ciutadania) per garantir els *drets socials*: polítics, econòmics, en processos de redistribució social i enllaços socials... Un darrer element també significatiu que les tres entitats destaquen com a factor que afavoreix la inclusió social és la promoció de la participació política com a eina i instrument de reivindicació social. Aquestes entitats esdevenen així actors polítics al territori, ja que promouen i desvetllen la dimensió política de la participació.

Uns altres elements identificats a la FPM fan referència a la importància de la presència constant de l'entitat a les xarxes educatives del territori, una presència que permet un treball conjunt i integrat vers els infants i les famílies que facilita, així, processos d'inclusió. També cal destacar el treball continuat i sostingut de l'entitat, fet que transmet confiança als veïns i les veïnes vers la institució i demostra com la implicació en les propostes socioculturals que es promouen des de l'entitat també afavoreix la inclusió.

A la FM també s'identifica, en relació amb els processos d'inclusió social, la necessitat de promoure la participació de persones i col·lectius, especialment la d'aquells que presenten més dificultats per establir relacions amb els seus iguals. La FM vetlla per a la seva integració i participació, tant en el marc de l'entitat com en les propostes que es porten a terme en el barri i la ciutat.

En clau de síntesi

Taula 71. Elements convergents i divergents cohesió social

		Elements convergents	
Cohesió social	Igualtat d'oportunitats	Accions compensatòries orientades a generar vincles, aportar millores socials i generar oportunitats de vida millors	
		Projectes i activitats per a la millora d'oportunitats de vida: educació, ocupabilitat, lleure i cultura	
		Accés igualitari als recursos del territori	
		Elements divergents	
		AEI	
		Potenciar la coneixença entre les persones d'òrgens i condició social diversos	
		Treball coordinat i compartit entre els diferents recursos i agents del territori	
	Fundació Pare Manel		
	Plans comunitaris com una plataforma essencial del treball al territori		
	Respostes individuals que garanteixin l'accés als recursos i un desenvolupament integral de les persones		
Fundació Marianao		Xarxes de relació i suport per al desenvolupament dels col·lectius amb més dificultats socials o personals per tal d'assolir nivells de vida adequats a partir de les possibilitats i potencialitats individuals	
Justícia social	Elements convergents		
	Reducció de l'escletxa social (formativa, econòmica, cultural...)		
	Accions de denúncia i promoció de projectes i programes que		

	possibilitin a la ciutadania participar plenament de la vida comunitària i desenvolupar-se d'acord amb les seves necessitats	
	Elements divergents	
	Fundació Pare Manel Xarxes o grups configurats per serveis públics i entitats socials del territori orientats a sumar recursos i estratègies de resposta a les realitats de la ciutadania	
	Fundació Marianao Agent actiu en la política local i aposta per la generació d'iniciatives col·lectives amb l'Administració Voluntariat com a model d'implicació social amb el qual desenvolupar <i>valors</i> com el compromís social, la construcció col·lectiva i la transformació social	
Identitat ciutadana	Elements convergents	
	Iniciatives integradores pel reconeixement positiu de la diversitat	
	Espais de relació intergeneracional i interculturals que afavoreixen les relacions	
	Diferència com a riquesa cultural, que aporta coneixements i formes diverses d'afrontar les situacions socioculturals i relacionals, els diferents estils de vida, etc.	
Benestar i seguretat	Elements convergents	
	Espais educatius d'atenció i seguretat complementaris a l'acompanyament familiar i escolar	
	Accions d'anàlisi i diagnòstic de les necessitats i els riscos existents al territori per cercar vies de solució o de reducció dels seus efectes	
Construcció de xarxes de suports socials	Obtenir recursos i informació de forma eficaç	
	Accions de caràcter comunitari que faciliten la millora relacional, la comunicació entre iguals i entre diverses generacions i cultures, la capacitat d'escolta, la diversitat, etc.	
	Treball conjunt entre entitats, ciutadania i professionals que genera vincles i sentit de pertinença	
	Elements divergents	
	Fundació Pare Manel Els plans comunitaris com a activadors del treball comunitari al territori	
	Elements convergents	
Inclusió social	Elements convergents	
	Normes i valors compartits que faciliten les relacions entre	

	persones de diferents realitats i la construcció col·lectiva	
	Treball conjunt entre tots els agents de la comunitat (Administració, recursos tècnics i ciutadania) per donar resposta a objectius orientats a garantir els <i>drets socials</i>	
	Promoció de la participació política com a eina de reivindicació social	
	Elements divergents	
	Fundació Pare Manel Presència en les xarxes educatives del territori Treball continuat i sostingut, que transmet confiança als veïns i les veïnes vers la institució Vinculació a la institució Implicació en les propostes socioculturals que es promouen des de l'entitat	
	Fundació Marianao Participació dels grups i col·lectius en processos de participació comunitària Espai d'inclusió social per a persones amb dificultats o manca de relació Interpel·lació a les administracions públiques	

2. Metodologies del model de lideratge social

2.1. Treball comunitari

En aquest apartat es presenten les convergències i divergències identificades en els casos estudiants en relació amb els elements metodològics del model. Presentem les dades a partir de tres mètodes propis del treball comunitari: el treball en xarxa, l'aprenentatge relacional i grupal i la dinamització sociocultural.

2.1.1. Treball en xarxa

a) Pel que fa a com les tres entitats descriuen el treball en xarxa, el defineixen com:

- un treball orientat a compartir entre els professionals de diferents àmbits i institucions situacions concretes i específiques dels infants i les seves famílies per establir estratègies per detectar-les i abordar-les.
- També el descriuen com un treball sistemàtic, de col·laboració i de complementació entre els recursos del territori que, a partir de l'articulació comunitària, permet establir espais de col·laboració estables i de transmissió de coneixement per potenciar el treball conjunt entre recursos i professionals de la xarxa publicoprivada.
- Es destaca la importància de la construcció de les xarxes com a espais de reflexió i de debat per dissenyar i desenvolupar accions, de manera que es generen nous models de treball socioeducatiu. Són xarxes activadores de teixit social i d'associacionisme ciutadà. Les famílies hi tenen un paper protagonista com a agents clau de les intervencions.

b) Un segon element identificat a partir de les aportacions recollides a les tres entitats fa referència a les *finalitats i als objectius del treball en xarxa*, que es concreten a:

- Enfortir la capacitat de col·laboració entre els serveis i projectes, les famílies i els voluntaris del territori, sumant esforços per assolir millores socials i/o reivindicar drets socials.
 - Construir plataformes de treball on compartir i reflexionar sobre necessitats diverses i on promoure iniciatives orientades a la millora dels territoris i de la qualitat de vida de les persones.
 - Oferir espais de reflexió a les entitats i serveis que treballen amb i per la infància i les seves famílies sobre els processos d'intervenció i la generació de nous models de treball socioeducatiu.
 - Establir aliances publicoprivades que fan possible el desenvolupament de polítiques públiques que promoguin que les persones puguin portar a terme els seus projectes vitals de forma autònoma i des de la igualtat d'oportunitats.
- c) Les principals *metodologies i tècniques* del treball en xarxa que en tots tres casos s'identifiquen com necessàries per assolir els objectius anteriors, es concreten en:
- el disseny de plans de treball i estratègies compartides per assolir nivells òptims de desenvolupament personal i social
 - la realització de diagnòstics comunitaris per detectar necessitats i solucions compartides; espais de diàleg i debat entre els diferents agents (entitats, administracions i ciutadania) per a l'intercanvi fluid d'informació
 - la col·laboració i complementació d'accions i projectes amb estructures de suport fermes
 - la promoció d'iniciatives adreçades als joves perquè coneguin els recursos de l'entorn i puguin tenir experiències de participació social i d'implicació en la millora del territori, amb una implicació necessària d'escoles i d'instituts.

En el cas de la Fundació Marianao, des de l'entitat s'han desenvolupat una sèrie d'estratègies com són:

- L'assessorament en el disseny de polítiques públiques, orientades a generar els recursos o a crear les condicions idònies per a la millora de les condicions de vida de la ciutadania. Aquest assessorament requereix del saber especialitzat dels professionals que desenvolupen la seva tasca professional en espais d'atenció especialitzada.
- L'aplicació de tècniques per resoldre els conflictes o les desavinences que emergeixen en les xarxes per cercar les respostes que facin possible generar espais de treball consensuats que comptin amb un clima de col·laboració.
- La construcció de respostes educatives integrades per part de la família, l'escola i els serveis socials que faciliten l'apropament dels infants a la comunitat.

2.1.2. El grup com a context de relació i de creixement personal

- a) Als seus territoris de referència, les entitats analitzades esdevenen *espais de socialització* i són, especialment per a les persones més vulnerables de la comunitat, plataformes facilitadores d'incorporació a la comunitat. Les intervencions que es

porten a terme des dels tres casos cerquen la promoció de valors com la llibertat, la prevenció i l'eliminació de la marginació social, o la integració de totes les persones en igualtat de condicions. Es tracta d'accions i projectes orientats a potenciar la vinculació i la implicació dels joves amb les entitats i les comunitats, de manera que aquestes entitats esdevenen generadores de compromís social.

Per tal de fomentar amb els infants i els joves aquest compromís amb la comunitat, les tres entitats promouen accions que motiven el foment de la participació especialment en afers comunitaris.

Així mateix, la participació social esdevé, en tots tres casos, un element també significatiu per a l'enfortiment del teixit social. Les entitats analitzades, mitjançant plataformes de participació social adreçades als joves, faciliten el desenvolupament d'un rol actiu en el marc de la comunitat. Es destaquen com a rellevants les accions i els programes de lleure i els programes d'Aprenentatge Servei, dues propostes que permeten als infants, adolescents i joves desenvolupar i mostrar les seves capacitats per tal d'apoderar-los socialment i ajudar-los que es visibilitzin els seus sabers i els valors socials adquirits (amistat, justícia social, etc.).

En el cas de l'Associació Educativa Itaca, davant la detecció de conflictes veïnals desenvolupa accions educatives que permeten restaurar relacions i establir vincles de col·laboració entre persones individuals, entre col·lectius que conviuen al territori i entre iguals. Són propostes de participació obertes a tothom, que tenen un efecte catalitzador del conflicte i mostren a la ciutadania, especialment als infants i joves, formes cíviqües de gaudir de l'espai públic i de conuiu en un espai reduït, com és el barri, alhora que faciliten experiències de vivència comunitària. També es destaca com a element significatiu de l'AEI la realització d'activitats obertes al territori, de caràcter intergeneracional i intercultural, com a espais de relació i suport mutu.

- b) Amb relació al *grup com a experiència clau per al desenvolupament de capacitats personals* i socials, tres són els elements coincidents en les tres entitats, dos dels quals estan relacionats amb les propostes educatives que porten a terme:
- coneixement de l'entorn per part dels participants mitjançant activitats que fomenten el desenvolupament del teixit social i de les relacions interpersonals intenses, relacions que alhora són generadores de xarxes d'ajuda entre iguals que permeten assolir millores en els processos vitals dels participants a través de l'existència d'espais d'acollida solidaris
 - realització de projectes compartits com a element essencial per al desenvolupament de capacitats de reflexió, anàlisi i valoració de les experiències.

I encara hi ha un tercer element, vinculat als professionals-educadors de les entitats que acompanyen els processos grupals i que possibiliten recursos externs per desenvolupar projectes i accions compartides: un suport especialment necessari quan els grups estan iniciant els seus processos de desenvolupament com a col·lectiu.

- c) Amb relació al grup, es mostren finalment alguns elements relacionats amb *l'establiment de vincles i vivències de diversitat cultural, de gènere i /o d'estils de vida*. Un primer element coincident en els tres casos és com des d'ells mateixos es

potencia un treball igualitari amb tots els infants i adolescents del territori, sigui quina sigui la seva condició social, la seva societat d'origen o les seves necessitats socioeducatives.

A l'AEI, l'educador és un agent facilitador de vincles en els espais interculturals, especialment en les activitats de caràcter intergeneracional, en els quals s'afavoreixen molt especialment les relacions entre persones diverses i vivències significatives amb referents adults que no sempre estan presents en els entorns propers dels infants, adolescents i joves que han viscut processos migratoris.

2.1.3. Dinamització sociocultural

- a) Pel que fa a les *accions, programes i projectes socioculturals i educatius orientats al creixement democràtic i a l'activació dels contextos comunitaris*, les tres entitats mostren un alt grau de compromís vers la millora social mitjançant l'impuls de projectes i accions compartides entre diferents agents i institucions, especialment en medi obert. L'animació sociocultural esdevé una metodologia significativa per al desenvolupament cultural i comunitari, així com també per a la promoció de la participació social.

En l'AEI, un element significatiu en relació amb aquest aspecte és la utilització d'estratègies i activitats que aquesta entitat ha desenvolupat pel que fa al treball en l'espai públic.

Per part de la Fundació Pare Manel, aquesta entitat facilita i promou intensament la vinculació dels joves a la vida sociocultural del territori.

- b) Un segon aspecte relacionat amb la dinamització comunitària fa referència a la *participació social en els processos de dinamització social dels territoris*. En aquest cas no s'han identificat elements convergents en els tres casos, però sí entre dos d'ells: concretament, a la Fundació Marianao i l'Associació Educativa Itaca, els mateixos joves esdevenen generadors de projectes de dinamització sociocultural. També a la Fundació Marianao i a la Fundació Pare Manel es dissenyen espais i estructures per a la participació social des de sistemes i models d'autogestió grupal, de manera que així es promou la dinamització sociocultural als barris. Es tracta d'espais i estructures que activen el compromís social entre els diferents agents de la comunitat: professionals, voluntaris i ciutadania.
- c) Finalment, quant a la *dinamització sociocultural per a la construcció de la identitat cultural i el sentiment de pertinença*, en les tres entitats es porten a terme accions de promoció d'activitats socioculturals. La cultura és, per tant, per a les tres entitats un espai d'expressió i participació on especialment els joves tenen un paper protagonista en la seva creació.

En clau de síntesi

Taula 72. Elements convergents i divergents treball comunitari

Treball comunitari	Treball en xarxa	Elements convergents	
		Conceptualització	Treball orientat a compartir entre els professionals de diferents àmbits i institucions situacions concretes i específiques dels infants i les seves famílies per establir estratègies que les detectin i les abordin
			Treball sistemàtic de col·laboració i complementació entre els recursos del territori per a la transmissió de coneixement per potenciar el treball conjunt entre recursos i professionals de la xarxa publicoprivada
			Xarxes com a espais de reflexió i acció sobre els processos d'intervenció, per a la generació de nous models de treball socioeducatiu, com a activadores del teixit social i per a la creació d'associacionisme
	Elements convergents		
	Finalitats i objectius	Enfortir la col·laboració entre els serveis i els projectes, les famílies i els voluntaris del territori	
		Construir plataformes on compartir i reflexionar sobre necessitats i on promoure iniciatives i propostes per a la millora dels territoris i de la qualitat de vida de les persones	
		Oferir espais de reflexió a les entitats i serveis que treballen amb i per a la infància i les seves famílies sobre els processos d'intervenció i la generació de nous models de treball socioeducatiu	
		Establir aliances publicoprivades que possibilitin el desenvolupament de polítiques públiques promotores de l'autonomia de les persones i de la igualtat d'oportunitats	
		Elements convergents	
Metodologies i tècniques	Disseny de plans de treball i estratègies compartides per assolir nivells òptims de desenvolupament personal i social		
	Diagnòstics comunitaris per a la detecció de necessitats i solucions compartides		
	Col·laboració i complementació d'accions i projectes amb estructures de suport fermes		
	Donar a conèixer als infants, adolescents i joves els recursos de l'entorn necessaris per poder participar i implicar-se en la millora del territori amb una implicació necessària d'escoles i d'instituts		
Elements divergents			
Fundació Marianao			
Assessorament en el disseny de polítiques públiques			

	<p>Aplicació de tècniques per a la resolució dels conflictes o desavinences per cercar les respostes que facin possible generar espais de treball consensuats que comptin amb un clima de col·laboració</p> <p>Construcció de respostes educatives i participatives úniques per part dels agents que treballen amb la infància per facilitar el seu apropament a la comunitat</p>	
Aprentatge relacional i grupal	Elements convergents	
	Espais de socialització	Promoció de valors com la llibertat, la prevenció i l'eliminació de la marginació social o la integració de totes les persones en igualtat de condicions
		Accions i projectes per potenciar la vinculació i la implicació dels joves amb les entitats i les comunitats
		Accions motivadores de participació en afers comunitaris que fomenten la coproducció
		Plataformes de participació social adreçades als joves que faciliten el desenvolupament d'un rol actiu en el marc de la comunitat (accions i programes de lleure i programes d'APS)
	Elements divergents	
	<p>Associació Educativa Itaca</p> <p>Activitats obertes al territori i de caràcter intergeneracional i intercultural com a espais de relació i suport mutu</p> <p>Accions educatives que permeten restaurar relacions i establir vincles de col·laboració entre persones individuals, entre col·lectius que conviuen al territori i entre iguals</p>	
	Elements convergents	
	Grup com a experiència clau per al desenvolupament de capacitats personals i socials	Coneixement de l'entorn per part dels participants mitjançant accions educatives que fomenten la generació de teixit social i de relacions interpersonals intenses
		Projectes compartits per al desenvolupament de capacitats per a la creació, la valoració i l'anàlisi de l'experiència
Professionals que acompanyen els processos grupals i que possibiliten recursos externs per desenvolupar projectes i accions compartides		
Establiment de vincles i vivència d'experiències de diversitat cultural, de gènere i/o d'estils de vida	Treball amb tots els infants i adolescents del territori, sigui quina sigui la seva condició social, la seva societat d'origen o les seves necessitats socioeducatives	
Elements divergents		
<p>Associació Educativa Itaca</p> <p>Educador com a agent facilitador de vincles en espais interculturals i també a l'entitat, especialment en les activitats de caràcter intergeneracional</p>		
Dinamització sociocultural	Elements convergents	
	Accions, programes i projectes socioculturals i educatius orientats al creixement	Compromís amb la millora social mitjançant l'impuls de projectes i accions compartides i impulsades per diferents agents i institucions

	democràtic i a l'activació dels contextos comunitaris	Animació sociocultural com a metodologia significativa per al desenvolupament cultural i comunitari, per a la promoció de la participació i per a la seva concreció en accions i projectes
	Elements divergents	
	Associació Educativa Itaca Intervenció en l'espai públic	
	Fundació Pare Manel Facilita i promou intensament la vinculació dels joves a la vida sociocultural del territori	
	Elements convergents	
	Participació social en els processos de dinamització social dels territoris	FM i AEI Joves com a agents generadors de projectes de dinamització sociocultural
		FM i FPM Es dissenyen espais i estructures per a la participació social des de l'autogestió orientats a la promoció de la dinamització sociocultural als barris Espais i estructures que generen compromís social entre els diferents agents de la comunitat (professionals, voluntaris i ciutadania)
	Elements convergents	
	Dinamització sociocultural per a la construcció de la identitat cultural i el sentiment de pertinença	Accions de promoció d'activitats socioculturals
		La cultura com a espai per a l'expressió i la participació on els joves són protagonistes en la creació d'aquests espais

2.2 Acompanyament socioeducatiu

2.2.1. Principis i característiques de l'acompanyament

Amb relació als principis i característiques de l'acompanyament, els aspectes convergents en els tres casos coincideixen a definir aquesta metodologia com una eina d'ajuda i suport que permet afrontar situacions sobrevingudes o desconegudes per a les persones o grups que requereixen processos de canvi. També la descriuen com una metodologia que requereix d'un saber tècnic, amb l'aplicació de mètodes i tècniques diverses (mediació, l'escolta activa, educació de carrer), i adaptar els processos d'acompanyament a les necessitats i a les capacitats de les persones, així com també a la diversitat de cultures i de situacions personals i familiars.

2.2.2. Elements definitoris del model

Alguns elements definitoris del model d'acompanyament que les entitats assenyalen són:

- Flexibilitat i proximitat de l'entitat i dels professionals i voluntaris per tal d'arribar a totes les persones de la comunitat/barri

- Respectar els processos i els moments personals i/o comunitaris per assolir canvis reals en les persones i els territoris
- Treballar a partir de la construcció de vincles de suport i confiança entre professionals, voluntaris i participants de l'entitat per establir relacions properes i generar espais d'ajuda mútua
- L'escolta activa i les relacions de reciprocitat, ja que permeten generar vincles entre els participants i amb els professionals i voluntaris
- El treball compartit entre els diferents agents de la comunitat per donar resposta a les diferents necessitats de les persones i del barri
- La participació de la persona mateixa i dels grups socials: els professionals incorporen en el seu saber fer la cessió de protagonisme als ciutadans, de manera que ells esdevenen guies i acompanyants en els processos de desenvolupament personal i social
- Acompanyament dissenyat de forma individual per tal de respondre a les necessitats individuals, i per al disseny dels processos de treball a partir de les potencialitats de cada persona.

En el cas de la FPM i de l'AEI, un element que apareix amb intensitat en totes dues entitats és la idea d'un acompanyament que es fa des de i amb el grup, de manera que els iguals esdevenen agents d'intercanvi i d'ajuda mútua; per tant, un acompanyament que afavoreix més protagonisme de la ciutadania en posició d'igualtat amb els professionals i/o voluntaris.

2.2.3. Tipologies d'acompanyament

Amb relació a les tipologies d'acompanyament, en totes tres entitats s'identifica l'acompanyament social i l'acompanyament educatiu, mentre que l'acompanyament terapèutic només és identificat com a propi en la Fundació Marianao.

Taula 73. Tipologies acompanyament

Acompanyament social	- Treball amb les persones i grups amb dificultats que té com a màxim objectiu assolir la seva incorporació a la societat. La persona acompanyada adquireix eines per responsabilitzar-se del seu procés de vida. Potenciar l'autonomia personal en l'àmbit emocional, laboral, social, que ha d'afavorir processos d'incorporació social.
Acompanyament educatiu	- Possibilita un aprenentatge en relació amb un aspecte concret. També es pot orientar al desenvolupament personal. - Possibilita l'adquisició d'eines i estratègies necessàries per al desenvolupament de la seva vida quotidiana, com pot ser en el procés formatiu acadèmic.
Acompanyament terapèutic	- Abordatge d'intervencions terapèutiques per aconseguir canvis personals i socials - Se sol dur a terme amb el nucli familiar de l'infant i adolescents, ja que requereix de canvis en la quotidianitat de les famílies que reforcin el treball professional i personal.

En clau de síntesi:

Taula 74. Elements convergents i divergents de l'acompanyament socioeducatiu

Acompanyament	Principis i característiques	Elements convergents	
		Eina d'ajuda i suport que permet afrontar situacions sobtevingudes que requereixen processos de canvi	
		Requereix d'un saber tècnic	Mètodes i tècniques diverses Adaptació dels processos a les necessitats i a les capacitats de la diversitat de persones i situacions que acompanyen els professionals
		Elements definitoris	Flexibilitat i proximitat dels recursos comunitaris, equipaments i professionals
			Respectar els processos i els moments personals de canvi
			Construcció de vincles per establir relacions properes on generar espais d'ajuda
			Els climes de confiança i d'escolta activa per generar vincles entre els participants i amb els professionals i voluntaris
			El treball compartit entre els diferents agents de la comunitat per cobrir els diferents espais de desenvolupament i generar resposta a les necessitats que es donen
			Acompanyament que afavoreix la participació de la persona mateix i dels grups socials
			Acompanyament dissenyat de forma individual per tal de respondre a les necessitats individuals, i per al disseny dels processos de treball a partir de les potencialitats de cada una de les persones
Fundació Pare Manel i Associació Educativa Itaca Acompanyament que es fa des de i amb el grup, de manera que els iguals esdevenen agents d'intercanvi de saber i de saber fer. Acompanyament que afavoreix més protagonisme de la ciutadania en posició d'igualtat amb els professionals i/o voluntaris			
Tipologies d'acompanyament	Elements convergents		
	Acompanyament social		
	Acompanyament educatiu		
	Elements convergents		
	FM Acompanyament terapèutic		

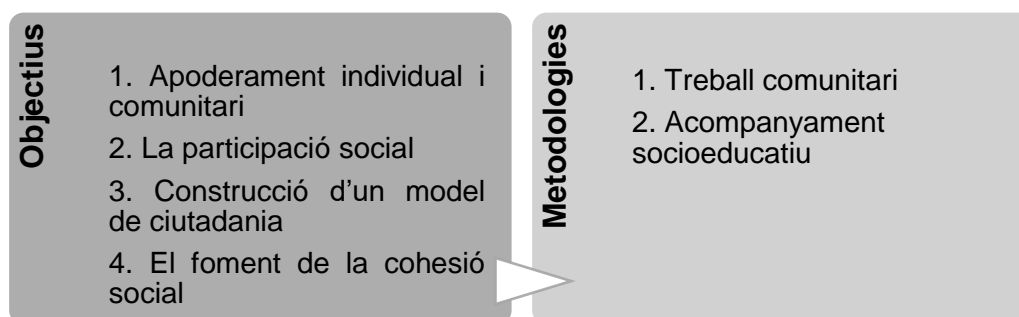
Capítol VIII. Elements identificadors del model de lideratge social d'entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència i proposta d'estàndards de qualitat

8.1 Elements identificadors del model de lideratge social d'entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència

Presentem en aquest apartat una síntesi dels elements més significatius referents als objectius i les metodologies que configuren el model de lideratge social d'entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència.

Les tres entitats analitzades desenvolupen la seva acció socioeducativa en contextos socioculturals diversos que han configurat les seves trajectòries i també el seus models d'intervenció. Tot i així, al llarg de l'anàlisi, s'identifiquen elements compartits que esdevenen elements identificadors del model que presenten.

Figura. 25 Objectius i metodologies del model de lideratge social

Elements que es concreten en:

1. Objectius del model de lideratge social

1.1. Apoderament individual i comunitari

Apoderament per a l'activació de les capacitats individuals i per a la promoció de la comunitat.

1.1.1 Apoderament individual

Alguns aspectes definidors de l'apoderament individual:

- *Autonomia*: capacitat d'escollir i actuar, a partir de decisions fonamentades en les creences i valors propis; mostrar iniciativa i implicació en la realització de les accions programades.
- *Eficàcia*: capacitat per a la presa de decisions raonades orientada a l'assoliment d'objectius; constància en la realització dels encàrrecs assignats.
- *Capacitat crítica*: que es desenvolupa mitjançant l'anàlisi i el raonament i a partir de criteris personals
- *Metaaprenentatges*: desenvolupar la capacitat d'aprendre a aprendre i de reconèixer els aprenentatges realitzats, tant amb relació a coneixements adquirits com a la millora de les capacitats.

- *Competències comunicatives, socials i emocionals*: capacitat per adaptar la comunicació a contextos relacionals diversos; competències necessàries per comprendre, expressar i regular de forma apropiada els fenòmens emocionals.
- *Competències formatives* per a l'èxit educatiu i la ocupabilitat; competències necessàries per completar itineraris acadèmics de forma satisfactòria així com també l'aprenentatge i la pràctica de competències que preparen per a la vida laboral

1.1.2 Apoderament comunitari

Aspectes definidors de l'apoderament comunitari:

- *Responsabilitat i compromís*: capacitat dels participants per assumir de forma voluntària tasques de caràcter individual o compartides en el marc dels grups i col·lectius dels quals formen part.
- *Promoció de teixit social, el voluntariat i l'associacionisme*: vinculació dels participants a associacions i entitats del territori; capacitat de creació i activació de noves associacions, segons interessos i necessitats de la comunitat.
- *Construcció de capital social*: creació de xarxes relacionals fortes, incrementant els nivells de confiança entre les persones i realitzant projectes compartits per a la millora de la comunitat.
- *Incidència en models de governança*: agents actius en la definició de polítiques per a la millora de la comunitat i amb capacitat d'influència sobre elles.
- *Coneixement i pertinença a la comunitat*: conèixer la història i la realitat social de la comunitat, els agents, les organitzacions i els serveis i equipaments existents en els barris i territoris propers. Establir vincles afectius amb la comunitat, participant activament en la vida del barri.

Dos aspectes transversals a l'apoderament individual i comunitari, d'especial rellevància en aquest estudi, fan referència a: a) activitats d'oci creatiu, no consumista i relacional i b) les relacions entre iguals i amb adults referents com a factors de protecció davant l'aïllament social.

1.2. Participació social

Principis i característiques de la participació dels infants, adolescents i joves en les entitats de lleure educatiu i d'acció social.

1.2.1 Reconeixement dels infants, adolescents i joves

Participació que considera i reconeix els infants, adolescents i joves:

- *Com a subjectes amb potencialitats, considerats reconeguts ciutadans de ple dret*, que han de poder tenir l'oportunitat de ser escoltats i reconeguts amb relació a qualsevol aspecte vinculat amb el seu procés de desenvolupament (educació, salut, identitat...).
- *Protagonistes* del seu desenvolupament. Aquest protagonisme implica redefinir el rol dels adults i la seva relació amb els infants, adolescents i joves, especialment per facilitar sistemes d'autogestió i autodirecció.
- *Amb competències per a la participació*: iniciativa, treball en equip i cooperatiu, capacitat de tolerància i d'anàlisi crític.

- *Agents actius de participació*, amb capacitat d'observació i reflexió, amb una visió crítica de la realitat i preparats per actuar i transformar la realitat propera, amb capacitat d'incidència política.
- Els *joves com a col·lectiu* d'especial interès per assajar i viure processos participatius i d'implicació en la millora del territori.

1.2.2 Tipus i nivells de participació

Participació amb tipologies i graus diferents d'implicació i responsabilitat:

- *Participació institucional*, que es desenvolupa en el marc de les entitats i afavoreix aprenentatges i pràctiques de participació, i requereix d'espais, estructures, metodologies i climes que facin possible que els infants, adolescents i joves puguin tenir un paper actiu en el desenvolupament del projecte institucional.
- *Participació social i política*, que esdevé un exercici de ciutadania i de construcció de democràcia, ja que aporta millores a la comunitat i proporciona també als participants aprenentatges i experiències de reconeixement de l'altre, de compromís i de responsabilitat social. Realització de projectes de solidaritat i de suport a la comunitat.
- *Participació projectiva*, en la qual els infants, adolescents i joves participen activament en el disseny, la implementació i l'avaluació dels projectes i activitats que es porten a terme en el marc de la institució.
- *Metaparticipació*, en la qual els participants analitzen i valoren els processos de participació, així com també les estructures i els mecanismes existents, alhora que reclamen i proposen nous espais participatius.

1.2.3 Criteris de la participació

Factors moduladors de la participació:

- *Implicació*: grau en què els participants es mostren interessats per la temàtica o els afers que es tractin. És un factor directament relacionat amb la motivació favorable vers la participació.
- *Informació-consciència*, relacionada amb la comprensió de la finalitat del projecte i dels seus objectius. Per tal de poder participar activament en qualsevol acció o projecte és necessari que els participants disposin de la informació necessària per a la presa de decisions.
- *Capacitat de decisió*: competència psicològica dels participants per a la presa de decisions que es mesura d'acord amb dues variables: nivell de desenvolupament del subjecte (les seves experiències prèvies de participació, la informació de què disposa sobre la temàtica, etc.) i les condicions existents en les institucions, així com les relacions de poder i com aquestes poden determinar la capacitat d'influència de la persona o grup.
- *Compromís-responsabilitat*: són, en el marc de la participació, dos elements correlacionats que augmenten la seva intensitat de forma paral·lela, és a dir, a més participació, més compromís i a més compromís, més responsabilitat. El compromís és previ a la participació i la responsabilitat és un dels seus efectes.

1.2.4 Condicions de la participació

La participació requereix de:

- *Referents adults*, facilitadors de processos de participació que estableixin relacions de confiança amb els infants, adolescents i joves com a via perquè es facin seves les propostes d'acció. Adults amb capacitat d'escolta que faciliten la informació necessària per poder expressar les seves opinions i visions, i per a la presa de decisions i amb formació tècnica en metodologies i estratègies per a promoure la participació
- *Creació de climes per a l'aprenentatge i la pràctica de la participació, així com també d'espais i estructures* per al debat i la presa de decisions, on els infants, adolescents i joves puguin aportar les seves opinions, propostes i demandes.

1.3 Construcció d'una ciutadania responsable, crítica i compromesa

La construcció de ciutadania requereix de processos planificats.

1.3.1 Orientacions i principis

Infants, adolescents i joves amb capacitat de:

- *Transformació i mobilització social*, que requereix de l'acompanyament de les entitats i institucions per promoure millores en les persones i en les comunitats.
- *Reflexió i acció*: la discussió i el diàleg conjuntament amb les pràctiques de voluntariat i/ o servei a la comunitat esdevenen elements essencials per a la promoció d'una ciutadania activa i responsable.
- *Treballar per a la justícia social*: la construcció de comunitats justes i lliures de diferències requereix de contextos que facin possible l'exercici dels drets propis i la responsabilitat vers la comunitat.

1.3.2 Requisits per a la construcció de ciutadania

Model de ciutadania que requereix de:

- *Programes formatius*, en els quals els participants desenvolupen competències socials i ciutadanes, cosa que afavoreix una actitud crítica i compromesa davant la societat per tal d'esdevenir membres actius de les comunitats.
- *Referents adults amb formació tècnica i capacitat de mobilització social* que faciliten als participants experiències d'ajuda mútua i de suport social. Adults amb capacitat de mobilitzar i acompanyar als grups.
- *Accions de solidaritat i compromís* amb la comunitat que permeten a infants, adolescents i joves experimentar i protagonitzar accions de compromís social, i aprendre a participar mitjançant l'exercici actiu de ciutadania, i desenvolupar els seus coneixements i capacitats al servei de la comunitat.
- Programes i activitats que ajudin als joves a *vincular-se amb altres col·lectius i grups* del territori, ampliant la seva xarxa social, més enllà de l'entitat
- *Coneixement de normes per a la convivència cívica i pacífica*, necessàries per a la construcció de societats acollidores, mitjançant el respecte a l'altre i el reconeixement de la diversitat.

1.4. Cohesió social

Factors per a la promoció de la cohesió social des de les entitats de lleure i acció sociocultural.

1.4.1. Igualtat d'oportunitats i xarxes de suport social

Principals accions per a la millora de la igualtat d'oportunitats:

- *Construcció de xarxes de suport social* que generin relació entre les persones per compartir informació de forma segura i eficaç, dinamitzar accions i espais relacionals per tal d'evitar situacions de soledat i aïllament social i establir processos d'ajuda entre iguals i ajuda mútua.
- *Activitats de caràcter compensatori* adreçades a infants, adolescents i joves d'entorns desfavorits per adquirir competències (formatives, laborals i socials) necessàries amb vista a competir amb igualtat de condicions amb altres iguals d'entorns socials més favorables.
- *Apropament dels serveis i programes* a la diversitat de persones del barri mitjançant mecanismes i accions que garanteixin un accés just i igualitari per a tots (normatives, beques, quotes...).
- *Treball personalitzat*: respostes individuals i, per tant, no uniformes ni homogènies.
- *Activació i participació en els plans comunitaris* desenvolupats als territoris, per a diagnosticar de forma participativa els problemes i les necessitats i oferint respostes i solucions compartides.

1.4.2 Justícia social

Principals accions per millorar la justícia social:

- *Accions de reivindicació i denúncia*: els infants, adolescents i joves passen a ser agents activadors i responsables davant de situacions d'injustícia amb capacitat de reivindicació i sensibilització social.
- *Activació de xarxes públicoprivades* i de *treball conjunt* per aprofitar millor els recursos existents als territoris i per incidir més en les polítiques públiques. Treball conjunt i coordinat entre els professionals i també amb la ciutadania.

1.4.3 Identitat ciutadana

Principis que ajuden a la construcció d'identitats:

- *Reconeixement de les diversitats* que possibilita als infants, adolescents i joves referents culturals i generacionals diversos per compartir projectes i accions amb els seus iguals i amb altres membres de la comunitat. Requereix d'acollida i d'acompanyament, i d'espais oberts i flexibles que facilitin el reconeixement de les diversitats culturals, ètniques, socials i generacionals.
- *Promoció de la convivència democràtica*, mitjançant programes interculturals i intergeneracionals; treball cooperatiu amb espais de reflexió per avançar en l'enfortiment dels vincles de suport social i emocional i de coneixement mutu entre persones d'origen cultural i generacions diversos.

1.4.4 Benestar i seguretat

Principals accions i espais per a la millora del benestar i la seguretat:

- Construcció d'espais educatius per a l'atenció i la protecció dels infants i adolescents. Acompanyament familiar i escolar, alhora que s'ofereixen pautes educatives i contextos on aprendre a gestionar el temps de lleure de forma positiva.
- Anàlisi i diagnòstic de forma participada de les necessitats i dels riscos existents al territori. Treball conjunt entre professionals i ciutadania, i desenvolupament de programes especialitzats.
- Accions de caràcter preventiu per a la reducció de conductes de risc. Prevenció planificada i de caràcter estable

1.4.5 Inclusió social

Principals accions orientades a activar els processos d'inclusió social de les persones i dels grups en situació de vulnerabilitat:

- *Transmissió de normes i valors compartits* que faciliten les relacions entre persones de diferents realitats i cultures, mitjançant la construcció col·lectiva de projectes i accions en la comunitat.
- *Responsabilització* en la detecció de necessitats i en la construcció de respostes per part de tots els ciutadans.
- Treball *continuitat i sostingut* al territori per crear vincles i desenvolupar sentiment de pertinença que es visualitzarà en la intensitat i la qualitat de les interaccions socials dins del grup.
- *Acollida i acompanyament a les diversitats*: consciència de la pròpia identitat, cosa que implica l'acceptació de l'altre. Requereix d'espais oberts i compartits que facilitin el reconeixement de les diversitats culturals, ètniques, socials i generacionals.
- *Participació política* com a eina i instrument de reivindicació social. Les entitats esdevenen actors polítics al territori, promovent així la dimensió política de la participació

2. Metodologies del model de lideratge social

2.1 Treball comunitari

Estratègies metodològiques de caràcter tècnic i de praxis social

2.1.1 Treball en xarxa

Espais i accions per al desenvolupament del treball en xarxa:

- Realització de *diagnòstics comunitaris* per identificar necessitats col·lectives i individuals, i articular demandes socials, col·laborant així en el disseny de polítiques públiques per a la millora de les condicions de vida de la ciutadania.
- *Espais de reflexió i innovació* entre entitats, administració i ciutadania per a la construcció de nous models d'intervenció socioeducativa.
- *Accions de caràcter integral i sistèmic*, mitjançant plans de treball consensuats en els quals el diàleg i la reflexió conjunta permetin la complementarietat de visions entre professionals, voluntaris i ciutadania per a un desenvolupament eficient dels objectius plantejats.

- *Treball interdisciplinari i cooperació dels professionals.* Establiment de comissions de treball on contrastar expectatives, adaptar metodologies i procediments. Dotar-se d'objectius i fites comuns. Construcció d'espais de treball de caràcter estable.
- Aplicació de metodologies i tècniques per *afavorir el diàleg, la participació i l'acció compartida*

2.1.2 El grup com a context de relació i de creixement personal

Característiques que fan possible la vivència grupal i comunitària:

- El grup com a *espai de reflexió i construcció de projectes.* Dins del grup es poden compartir experiències vitals, projectes i motivacions, i així s'enforteix el sentiment de pertinença.
- El grup com a *espai de socialització i de creixement personal:* especialment els infants i adolescents en situació de vulnerabilitat requereixen de l'experiència grupal per enfortir la seva vinculació amb la comunitat i amb els entorns propers.
- El grup com a espai per a l'*aprenentatge i la pràctica de participació.* Dins del grup s'experimenta el diàleg, el debat i la reflexió com a eines per a la construcció de societats més accessibles i justes. Afavorir la participació com a aprenentatge i com a praxis social requereix de la construcció de grups de caràcter estable i permanent.
- El grup com a *espai per enfortir les relacions entre iguals i amb la comunitat.* L'ajuda entre iguals esdevé una metodologia generadora de responsabilització i de compromís social, i requereix de l'aplicació de mètodes i estratègies especialitzades.
- El grup com espai on dissenyar i des d'on portar a terme accions de solidaritat i de servei a la comunitat. L'experiència grupal en la realització de projectes pel bé comú, afavoreix als infants adolescents i joves l'aprenentatge i la vivència de valors com el compromís social, la solidaritat i l'ajuda mútua.

2.1.3 Dinamització sociocultural

Alguns trets significatius per a l'activació i dinamització sociocultural de les comunitats:

- *Promoció de la cultura* com a espai d'expressió, participació i comunicació intercultural. La participació en la cultura com a dret de tota la ciutadania, especialment d'aquells amb més dificultat d'accés als béns culturals i socials.
- L'*Animació Sociocultural* com a metodologia de desenvolupament cultural i comunitari per promoure la participació i concretar-la en accions i projectes.
- *Treball amb joves per generar projectes.* Pràctiques de cocreació en les quals els participants poden aportar la seva veu i les seves propostes, especialment important és el disseny d'espais i d'estructures per a la participació dels adolescents i joves, des de models d'autogestió, per a la dinamització social dels territoris.
- *Ús i activació de l'espai públic.* L'espai públic com a context de creació i de relació entre persones diverses. Referent normalitzador per treballar situacions relacionades amb conflictes de convivència.

2.2. Acompanyament socioeducatiu

L'acompanyament com a eina metodològica per a la construcció d'autonomia i la incorporació social

2.2.1 Tipologies d'acompanyament

Diferents abordatges de l'acompanyament:

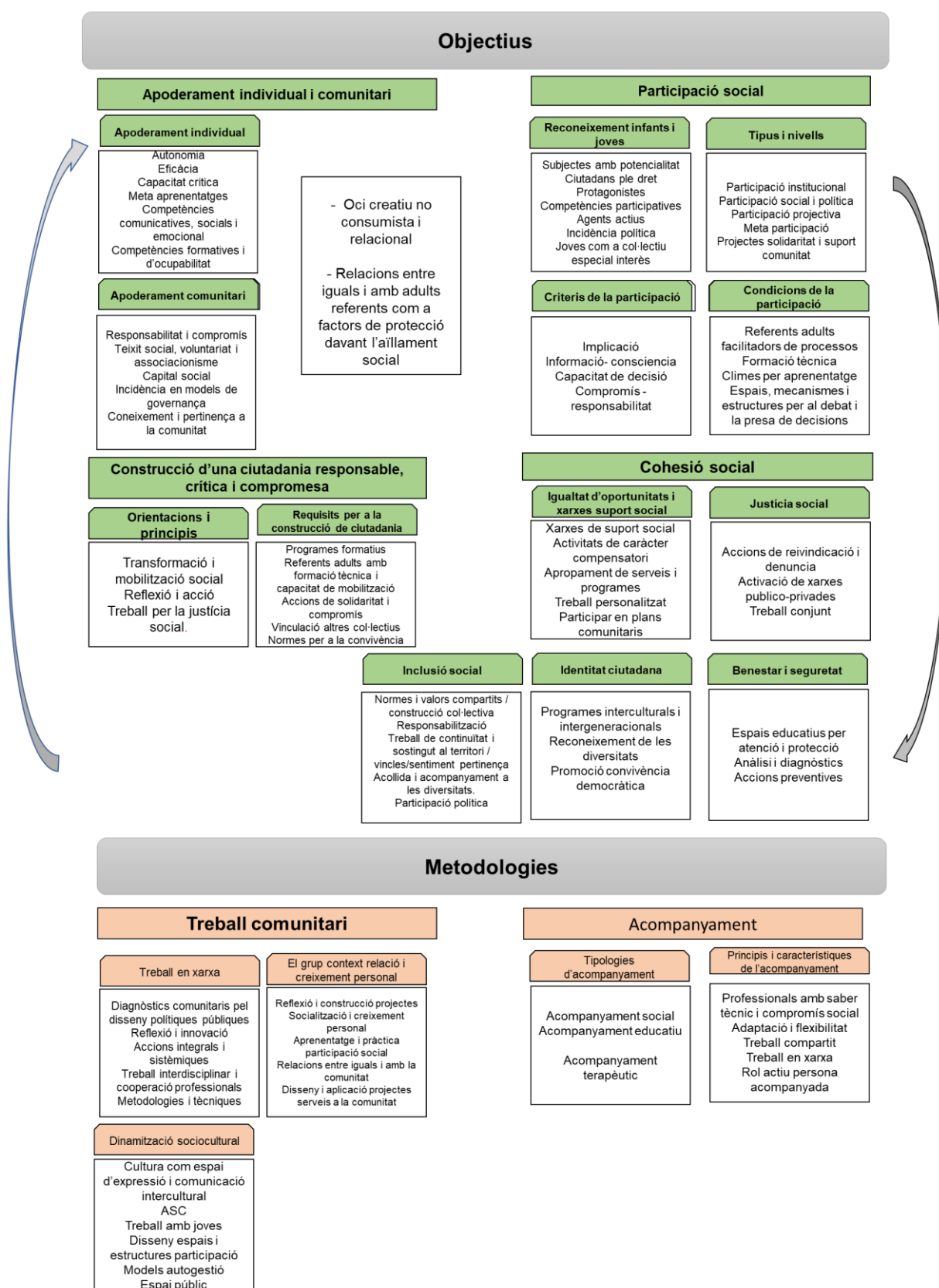
- *Acompanyament social*: treball amb les persones i els grups amb dificultats per assolir processos d'incorporació social.
- *Acompanyament educatiu*: orientat a millorar els aprenentatges, la capacitat de decisió i el descobriment de les capacitats personals.
- *Acompanyament terapèutic*: abordatge d'intervencions terapèutiques per tal d'aconseguir canvis personals i socials, especialment en els infants, adolescents i joves en situació de risc i exclusió social.

2.2.2 Principis i característiques de l'acompanyament

Professionals i estratègies metodològiques dels processos d'acompanyament

- *Professionals amb saber tècnic i compromís social* que estimulen el grup o la persona com a protagonista del seu projecte vital, partint de les seves capacitats i desenvolupant iniciatives pensades per aconseguir els objectius establerts.
- *Adaptació i flexibilitat a les persones i als contextos*. Climes i estils educatius que ofereixen suport als itineraris personals i socials. Plans de treball avaluable i revisables, tant per part de la persona com dels professionals.
- *Treball compartit entre professionals, serveis i altres agents de la comunitat*. El treball en xarxa esdevé una metodologia necessària per a detectar, mediar i fer de pont en l'accés a serveis normalitzats desenvolupant un treball conjunt i complementari entre diferents recursos socials.
- *Rol actiu de la persona acompanyada*. Procés orientat a promoure l'autonomia de la persona a partir del respecte, l'atenció i la cura, i l'afecte. El subjecte com a protagonista del seu projecte vital i el professional, en qualitat del seu activador.

Figura 26. Elements identificadors del model de lideratge social d'entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència

8.2 Estàndards del model de lideratge social a les entitats de lleure i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència

Els estàndards determinen els criteris d'actuació que han de ser aplicats a les entitats de lleure i d'acció social que vulguin aplicar el model de lideratge social proposat en aquest estudi.

i. Objectius

Estàndard 1	Apoderament individual i comunitari
-------------	-------------------------------------

Estàndard 2	Participació social
-------------	---------------------

Estàndard 3	Construcció de ciutadania
-------------	---------------------------

Estàndard 4	Foment de cohesió social
-------------	--------------------------

i. Metodologies

Estàndard 5	Treball comunitari
-------------	--------------------

Estàndard 6	Acompanyament socioeducatiu
-------------	-----------------------------

I. Objectius

Estàndard 1. Apoderament individual i comunitari

El concepte d'apoderament, segons Zimmerman (2000) ha de ser entès com un procés, el mecanisme mitjançant el qual les persones, organitzacions i comunitats guanyen control sobre les seves vides, ja que l'apoderament és tant una orientació vàlida per treballar amb la comunitat com un model teòric per comprendre el procés i les conseqüències dels esforços per exercir el control i influir en les decisions que afecten la vida d'una persona, el funcionament organitzatiu i la qualitat de la vida comunitària.

Rellevància

La persona que es troba en situació d'exclusió social / conflicte social és important que adquireixi la capacitat de crear un canvi positiu de comportament en la seva vida, mitjançant el treball directe amb les seves visions i objectius personals. Apoderar requereix poder identificar els elements que s'han de potenciar per aconseguir una millora individual i comunitària. Així com per adquirir control sobre la presa de decisions i la resolució de problemes i conflictes.

1.1. Apoderament individual

- 1.1.1 Desenvolupen accions educatives que fomenten l'autonomia dels infants, adolescents i joves facilitant espais on poder escollir i actual.
- 1.1.2 Desenvolupen accions educatives que fomenten la capacitat crítica dels infants, adolescents i joves facilitant espais on poder analitzar i raonar.
- 1.1.3 Existeixen espais de treball individual orientats a evidenciar el progrés dels infants, adolescents i joves on es reformulen els objectius plantejats.
- 1.1.4 Existeixen espais de treball col·lectiu orientats a evidenciar el progrés dels infants, adolescents i joves on es reformulen els objectius plantejats.
- 1.1.5 Implementen accions educatives que permeten el desenvolupament de la competència d'aprendre a aprendre.
- 1.1.6 Implementen accions educatives que permeten el desenvolupament i el reconeixement dels aprenentatges realitzats.
- 1.1.7 S'estableixen espais que facilitin el treball de les competències necessàries per comprendre els fenòmens emocionals.
- 1.1.8 S'estableixen espais que facilitin el treball de les competències necessàries per expressar els fenòmens emocionals.
- 1.1.9 S'estableixen espais que facilitin el treball de les competències necessàries per regular els fenòmens emocionals.

1.2 Apoderament comunitari

- 1.2.1 Desenvolupen accions educatives que permeten que els participants puguin assumir de forma voluntària tasques de caràcter individual.
- 1.2.2 Desenvolupen accions educatives que permeten que els participants puguin assumir de forma voluntària tasques compartides amb el grup.
- 1.2.3 Es planifiquen espais institucionals per a la detecció de necessitats personals i socials així com possibles accions de millora de la comunitat.

- 1.2.4 Es planifiquen espais comunitaris per a la detecció de necessitats personals i socials així com possibles accions de millora de la comunitat.
- 1.2.5 Realitzen activitats per la promoció del teixit social.
- 1.2.6 Realitzen activitats per la promoció del voluntariat.
- 1.2.7 Realitzen activitats per la promoció de l'associacionisme.
- 1.2.8 Fomenten la vinculació dels infants, joves adolescents en associacions i entitats del territori.
- 1.2.9 Fomenten entre els participants la capacitat de creació de noves associacions segons interessos i necessitats de la comunitat.
- 1.2.10 Fomenten entre els participants la capacitat d'activació de noves associacions segons interessos i necessitats de la comunitat.
- 1.2.11 Promouen en els infants, adolescents i joves la creació de xarxes relacionals fortes, incrementant els nivells de confiança entre les persones.
- 1.2.12 Promouen en els infants, adolescents i joves la creació de xarxes relacionals fortes que permetin realitzar projectes compartits per a la millora de la comunitat.
- 1.2.13 Participen en accions que permeten conèixer la història i la realitat social de la comunitat.
- 1.2.14 Participen en accions que permeten conèixer els agents del barri i territoris propers.
- 1.2.15 Participen en accions que permeten conèixer les organitzacions del barri i territoris propers.
- 1.2.16 Participen en accions que permeten conèixer els serveis existents en els barris i territoris propers.
- 1.2.17 Participen en accions que permeten conèixer els equipaments existents en els barris i territoris propers.
- 1.2.18 Són agents actius de la comunitat i participen en la definició de polítiques per a la millora de la comunitat i amb capacitat d'influència sobre elles.
- 1.2.19 Els participants estan vinculats a associacions i entitats del territori i fomenten accions que permetin la capacitat de creació i activació de noves associacions, segons els interessos i necessitats de la comunitat.

Estàndard 2. Participació

Incorporar-se a la vida social i democràtica requereix d'iniciatives que afavoreixin la participació i la implicació d'infants, adolescents i joves en el seu entorn més immediat, possibilitant a la vegada que aprenguin a prendre decisions en relació al seu projecte vital i al desenvolupament de la seva comunitat. Des del lleure i l'acció social és promouen processos participatius que possibiliten espais per a la presa de decisions i la incidència en les decisions que impliquen a la ciutadania (Morata, 2009). La participació és un factor de cohesió social que possibilita la reducció de tensions i conflictes socials, a partir del consens i dels projectes compartits (García Roca, 2004).

Pel desenvolupament i l'exercici de la participació cal construir i consolidar contextos, estructures adequades i climes educatius de proximitat i confiança que ofereixin a les persones oportunitats i estímuls pel desenvolupament de les seves competències participatives (Romero, 2002).

Rellevància

La participació infantil és un repte social que cal anar abordant per tal a que els infants s'impliquin de forma activa en la construcció de la seva vida social i puguin exercir el seu dret a decidir, i també a prendre part en tot allò que els implica. La participació és un dret fonamental dels ciutadans i, per això, també dels nens i nenes i, per tant, les comunitats han de garantir que la infància pugui desenvolupar aquest dret. Una participació basada en processos de reflexió, anàlisi crític, debat i diàleg. Només si des de la infància la persona aprèn a assumir les responsabilitats socials i col·lectives en la vida adulta les podrà desenvolupar de forma òptima.

2.1 Reconeixement dels infants, adolescents i joves

Reconeixen els infants, adolescents i joves com a subjectes amb potencialitats

- 2.1.1 Reconeixen els infants adolescents i joves com a reconeguts ciutadans de ple dret que han de poder tenir l'oportunitat de ser escoltats i reconeguts amb relació a qualsevol aspecte vinculat amb el seu procés de desenvolupament (educació, salut, identitat...)
- 2.1.2 Redefineixen el rol dels adults i la seva relació amb els infants, adolescents i joves per a que ells siguin els protagonistes del seu desenvolupament.
- 2.1.3 Redefineixen el rol dels adults i la seva relació amb els infants, adolescents i joves facilitant així sistemes d'autogestió.
- 2.1.4 Redefineixen el rol dels adults i la seva relació amb els infants, adolescents i joves facilitant així sistemes d' autodirecció.
- 2.1.5 Promouen accions per l'adquisició de competències relacionades amb la participació com la iniciativa.
- 2.1.6 Promouen accions per l'adquisició de competències relacionades amb la participació com el treball en equip i cooperatiu.
- 2.1.7 Promouen accions per l'adquisició de competències relacionades amb la participació com la capacitat de tolerància.
- 2.1.8 Promouen accions per l'adquisició de competències relacionades amb la participació com la capacitat d'anàlisi crític.
- 2.1.9 Implementen accions educatives que permeten que els participants siguin agents actius de participació amb capacitat d'observació.

- 2.1.10 Implementen accions educatives que permeten que els participants siguin agents actius de participació amb capacitat de reflexió i una visió crítica de la realitat que permet actuar i transformar la realitat propera.
- 2.1.11 Implementen accions educatives amb incidència política.

2.2 Tipus i nivells de participació

- 2.2.1 Les entitats disposen d'espais que faciliten que els infants, adolescents i joves puguin tenir un paper actiu en el desenvolupament del projecte institucional.
- 2.2.2 Les entitats disposen d'estructures que faciliten que els infants, adolescents i joves puguin tenir un paper actiu en el desenvolupament del projecte institucional.
- 2.2.3 Les entitats disposen de metodologies que faciliten que els infants, adolescents i joves puguin tenir un paper actiu en el desenvolupament del projecte institucional.
- 2.2.4 Les entitats disposen de climes que faciliten que els infants, adolescents i joves puguin tenir un paper actiu en el desenvolupament del projecte institucional.
- 2.2.5 Realitzen accions educatives que permeten exercir la ciutadania aportant millores a la comunitat i proporcionar als participants aprenentatges i experiències de reconeixement de l'altre de compromís i de responsabilitat social.
- 2.2.6 Realitzen accions educatives que permeten la construcció de democràcia, aportant millores a la comunitat i proporcionar als participants aprenentatges i experiències de reconeixement de l'altre de compromís i de responsabilitat social.
- 2.2.7 Realitzen accions educatives que permeten la implementació de projectes de solidaritat i de suport a la comunitat.
- 2.2.8 Les entitats faciliten espais per tal que els infants, adolescents i joves participin activament en el disseny, dels projectes i activitats que es desenvolupen en el marc de la institució.
- 2.2.9 Les entitats faciliten espais per tal que els infants, adolescents i joves participin activament en la implementació dels projectes i activitats que es desenvolupen en el marc de la institució.
- 2.2.10 Les entitats faciliten espais per tal que els infants, adolescents i joves participin activament l'avaluació dels projectes i activitats que es desenvolupen en el marc de la institució.
- 2.2.11 Disposen d'espais on els infants, adolescents i joves puguin analitzar i valorar els processos de participació.
- 2.2.12 Disposen d'espais on els infants, adolescents i joves puguin analitzar i valorar les estructures i els mecanismes existents alhora que reclamen i proposen nous espais participatius.

2.3 Criteris de participació

- 2.3.1 L'entitat promou la motivació per la participació, impulsant accions que permeten la implicació dels participants en les temàtiques o afers que es tracten.
- 2.3.2 Proporcionen la informació necessària per tal que els infants, adolescents i joves puguin participar activament en qualsevol acció o projecte.
- 2.3.3 Proporcionen l'acompanyament necessari per tal que els infants, adolescents i joves puguin participar activament en qualsevol acció o projecte.
- 2.3.4 En els plans de treball individualitzats, els equips educatius promouen el treball de la capacitat de decisió en els infants, adolescents i joves.
- 2.3.5 En els plans de treball individualitzat, implementen accions educatives per tal millorar la intensitat de la participació mitjançant el treball del compromís.
- 2.3.6 En els plans de treball individualitzat, implementen accions educatives per tal millorar la intensitat de la participació mitjançant el treball de la responsabilitat.

2.4 Condicions de la participació

- 2.4.1 L'equip educatiu facilita les relacions de confiança amb els infants, adolescents i joves per tal que aquests, puguin expressar les seves opinions i visions per a la presa de decisions.
- 2.4.2 L'equip educatiu facilita les relacions de confiança amb els infants, adolescents i joves tot exercint l'escolta activa, per tal que aquests, puguin expressar les seves opinions i visions per a la presa de decisions.
- 2.4.3 L'equip educatiu disposa de formació tècnica en metodologies i estratègies per a promoure la participació.
- 2.4.4 Disposen d'un clima per a l'aprenentatge, on els infants, adolescents i joves poden aportar les seves opinions, propostes i demandes opinions i visions per a la presa de decisions.
- 2.4.5 Disposen d'un clima per a la practica de la participació, on els infants, adolescents i joves poden aportar les seves opinions, propostes i demandes opinions i visions per a la presa de decisions.
- 2.4.6 Disposen d'espais de debat i presa de decisions, on els infants, adolescents i joves poden aportar les seves opinions, propostes i demandes opinions i visions per a la presa de decisions.
- 2.4.7 Disposen de mecanismes de debat i presa de decisions, on els infants, adolescents i joves poden aportar les seves opinions, propostes i demandes opinions i visions per a la presa de decisions.
- 2.4.8 Disposen d'estructures de debat i presa de decisions, on els infants, adolescents i joves poden aportar les seves opinions, propostes i demandes opinions i visions per a la presa de decisions.

Estàndard 3. Ciutadania

Terme íntimament lligat, d'una banda, a la idea de drets individuals i, de l'altra, a la noció de vincle amb una comunitat particular (Kymlicka & Norman, 1997), que s'utilitza per reconèixer la pertinença d'una persona a una comunitat política concreta i de les seves capacitats com a membre actiu d'aquesta comunitat (Bárcena citat per Bartolomé, 2001)

Aquest concepte parteix del principi que qualsevol persona pertanyent a una comunitat social, ha de tenir protegits els seus drets civils i socials (González, 2014). La ciutadania, per tant, ha de permetre la transformació social mitjançant una participació activa i democràtica en la societat i l'exercici dels drets, i així mateix, la cohesió social, la integració i l'erradicació de l'exclusió.

Ciutadania crítica, responsable i activa que promou la mobilització voluntària de grups exercint pressió des de l'esfera pública i que necessita ser acompanyada i liderada per a la promoció i millora de la comunitat o del grup

Rellevància

La formació de ciutadans actius i democràtics comença considerant als nens, adolescents i joves com a ciutadans del present i no com a ciutadans del futur. Ciutadans percebuts com a coneixedors dels seus problemes i protagonistes de les seves decisions, capacitats per a participar de manera constant en la formació, planificació i gestió de la seva vida personal, social i política.

3.1 Orientacions i principis

- 3.1.1 L'entitat, impulsa accions educatives que permetin l'acompanyament dels infants, adolescents i joves en la capacitat de transformació, per tal de promoure millores en les persones i les comunitats.
- 3.1.2 L'entitat, impulsa accions educatives que permetin l'acompanyament dels infants, adolescents i joves en la capacitat de mobilització social, per tal de promoure millores en les persones i les comunitats.
- 3.1.3 Disposen d'espais que permeten la reflexió i l'acció dels infants, adolescents i joves, tot facilitant espais de discussió i diàleg conjuntament amb les pràctiques de voluntariat i/o servei a la comunitat.
- 3.1.4 Disposen de processos que permeten la reflexió i l'acció dels infants, adolescents i joves, tot facilitant espais de discussió i diàleg conjuntament amb les pràctiques de voluntariat i/o servei a la comunitat.
- 3.1.5 L'entitat, treballa per la construcció de comunitats justes i lliures de diferències on es possible l'exercici dels drets propis i la responsabilitat vers la comunitat.
- 3.1.6 L'entitat, treballa per la construcció de comunitats justes i lliures de diferències on es possible la responsabilitat vers la comunitat.

3.2 Requisits per a la construcció de ciutadania

- 3.2.1 Disposen de programes formatius en els quals els participants puguin desenvolupar les competències socials i ciutadanes per tal d'afavorir l'actitud crítica i compromesa vers la societat.
- 3.2.2 L'equip educatiu, esta format per persones amb formació tècnica que faciliten experiències d'ajuda mútua i de suport social als participants.
- 3.2.3 L'equip educatiu, esta format per persones amb capacitat de mobilització social, que faciliten experiències d'ajuda mútua i de suport social als participants.
- 3.2.4 Realitzen accions educatives de solidaritat amb la comunitat que permeten a infants, adolescents i joves experimentar i protagonitzar accions de compromís social.
- 3.2.5 Realitzen accions educatives de solidaritat amb la comunitat que permeten a infants, adolescents i joves aprendre a participar mitjançant l'exercici actitud de la ciutadania.
- 3.2.6 Realitzen accions educatives de solidaritat amb la comunitat que permeten a infants, adolescents i joves desenvolupar els seus coneixements i capacitats al servei de la comunitat.
- 3.2.7 Realitzen accions educatives de compromís amb la comunitat que permeten a infants, adolescents i joves experimentar i protagonitzar accions de compromís social.
- 3.2.8 Realitzen accions educatives de compromís amb la comunitat que permeten a infants, adolescents i joves aprendre a participar mitjançant l'exercici actitud de la ciutadania.
- 3.2.9 Realitzen accions educatives de compromís amb la comunitat que permeten a infants, adolescents i joves desenvolupar els seus coneixements i capacitats al servei de la comunitat.
- 3.2.10 Disposen de programes que ajudin als joves a vincular-se amb els altres col·lectius i grups del territori, ampliant la seva xarxa social, més enllà de l'entitat.
- 3.2.11 Realitzen activitats que ajuden als joves a vincular-se amb els altres col·lectius i grups del territori, ampliant la seva xarxa social, més enllà de l'entitat.
- 3.2.12 Realitzen activitats que fomenten el coneixement de normes per a la convivència cívica i pacífica, necessàries per a la construcció de societats acollidores.
- 3.2.13 Realitzen activitats que fomenten el coneixement de normes per a la convivència cívica i pacífica, mitjançant el respecte a l'altre.
- 3.2.14 Realitzen activitats que fomenten el coneixement de normes per a la convivència cívica i pacífica, mitjançant el reconeixement de la diversitat.

Estàndard 4. Cohesió social

Jenson (1998) va definir la cohesió social com les interaccions verticals i horitzontals entre els membres d'una societat, a partir d'un sistema d'actituds i de normes que inclou la confiança, el sentit de pertinença i una predisposició a la participació ciutadana i a la solidaritat. (CEPAL, 2007a: 33). Aquesta nova mirada inclou la societat civil i el capital social, com a components fonamentals i bàsics de la cohesió social, igual que les institucions i els valors orientats cap a l'acció social.

Rellevància

Alguns *factors* que fan possible la cohesió social als territoris i a les comunitats fan referència a l'accés a recursos econòmics necessaris per a comptar amb els béns materials pel desenvolupament d'una vida autònoma, a l'accés al treball, a disposar d'un habitatge digne o l'accés a recursos formatius. Si aquests elements no es donen, la cohesió social es trenca i s'amplia l'aïllament de les persones amb carències relacionades amb els elements esmentats (Gil, 2015). Des de les entitats de lleure educatiu i d'acció social cal activar, especialment, processos identitaris en el marc de la comunitat, per tal de frenar possible processos d'exclusió social.

4.1 Igualtat d'oportunitats

- 4.1.1 Fomenten la creació de xarxes de suport social que generin relació entre les persones per compartir informació de forma segura i eficaç.
- 4.1.2 Fomenten la creació de xarxes de suport social que generin relació entre les persones que permetin dinamitzar accions i espais relacionals.
- 4.1.3 Fomenten la creació de xarxes de suport social que generin relació entre les persones que permetin dinamitzar accions i espais relacionals.
- 4.1.4 Fomenten la creació de xarxes de suport social que generin relació entre les persones que permetin evitar situacions de soledat.
- 4.1.5 Fomenten la creació de xarxes de suport social que generin relació entre les persones que permetin evitar situacions d'aïllament social
- 4.1.6 Fomenten la creació de xarxes de suport social que generin relació entre les persones que permetin processos d'ajuda entre iguals i ajuda mútua.
- 4.1.7 Realitzen accions educatives compensatòries adreçades a infants, adolescents i joves d'entorns desfavorits per adquirir competències formatives necessàries amb vista a competir amb igualtat de condicions amb altres iguals d'entorns socials més favorables.
- 4.1.8 Realitzen accions educatives compensatòries adreçades a infants, adolescents i joves d'entorns desfavorits per adquirir competències laborals necessàries amb vista a competir amb igualtat de condicions amb altres iguals d'entorns socials més favorables.
- 4.1.9 Realitzen accions educatives compensatòries adreçades a infants, adolescents i joves d'entorns desfavorits per adquirir competències socials necessàries amb vista a competir amb igualtat de condicions amb altres iguals d'entorns socials més favorables.
- 4.1.10 Apropen els serveis a la diversitat de les persones del barri mitjançant mecanismes que garanteixen un accés just i igualitari per a tots (normatives, quotes...)

- 4.1.11 Apropen els programes a la diversitat de les persones del barri mitjançant mecanismes que garanteixen un accés just i igualitari per a tots (normatives, quotes...)
- 4.1.12 Realitzen accions educatives individualitzades, que permeten donar respostes individuals, no uniformes.
- 4.1.13 Realitzen accions educatives individualitzades, que permeten donar respostes individuals, no homogènies.
- 4.1.14 Desenvolupen activitats per l'activació i participació en els plans comunitaris desenvolupats als territoris.
- 4.1.15 Desenvolupen activitats per l'activació i participació en els plans comunitaris desenvolupats als territoris per a diagnosticar de forma participativa els problemes i necessitats.
- 4.1.16 Desenvolupen activitats per l'activació i participació en els plans comunitaris per oferir respostes i solucions compartides.

4.2 Justícia social

- 4.2.1 Realitzen accions de reivindicació on els infants, adolescents i joves passen a ser agents activadors davant de situacions d'injustícia amb capacitat de reivindicació sensibilització social.
- 4.2.2 Realitzen accions de denúncia on els infants, adolescents joves passen a ser agents responsables davant de situacions d'injustícia amb capacitat de reivindicació sensibilització social.
- 4.2.3 Disposen de xarxes publicoprivades que permeten aprofitar millor els recursos existents als territoris i poder incidir més en les polítiques públiques.
- 4.2.4 Disposen de xarxes de treball conjunt que permeten aprofitar millor els recursos existents als territoris i poder incidir més en les polítiques públiques.
- 4.2.5 Realitzen un treball conjunt i coordinat entre professionals i ciutadania.

4.3 Inclusió social

- 4.3.1 Implementen accions educatives que permeten la transmissió de normes i valors compartits.
- 4.3.2 Implementen accions educatives que permeten la transmissió de normes i valors compartits que faciliten les relacions entre persones de diferents realitats.
- 4.3.3 Implementen accions educatives que permeten la transmissió de normes i valors compartits que faciliten les relacions entre persones de diferents cultures.
- 4.3.4 Implementen accions educatives que permeten construcció col·lectiva de projectes.
- 4.3.5 Implementen accions educatives que permeten construcció col·lectiva i desenvolupament d'accions en la comunitat.
- 4.3.6 En el moment de realitzar diagnòstics comunitaris, responsabilitzen a la ciutadania pel que fa a la detecció de necessitats
- 4.3.7 En el moment de realitzar diagnòstics comunitaris, responsabilitzen a la ciutadania en la construcció de propostes per donar resposta a les necessitats detectades.
- 4.3.8 L'entitat realitza un treball continuat i sostingut al territori per tal de crear vincles.

- 4.3.9 L'entitat realitza un treball continuat i sostingut al territori per tal de desenvolupar sentiment de pertinença que es visualitza en la intensitat d'interaccions socials dins el grup.
- 4.3.10 L'entitat realitza un treball sostingut al territori per tal de crear vincles.
- 4.3.11 L'entitat realitza un treball sostingut al territori per tal de desenvolupar sentiment de pertinença que es visualitza en la intensitat i qualitat d'interaccions socials dins el grup.
- 4.3.12 Realitzen accions educatives que permeten treballar l'acollida a les diversitats.
- 4.3.13 Realitzen accions educatives que permeten treballar l'acompanyament a les diversitats.
- 4.3.14 Realitzen accions educatives que proporcionen espais oberts i compartits que faciliten el reconeixement de les diversitats culturals.
- 4.3.15 Realitzen accions educatives que proporcionen espais oberts i compartits que faciliten el reconeixement de les diversitats ètniques.
- 4.3.16 Realitzen accions educatives que proporcionen espais oberts i compartits que faciliten el reconeixement de la diversitat social.
- 4.3.17 Realitzen accions educatives que proporcionen espais oberts i compartits que faciliten el reconeixement de la diversitat generacional.
- 4.3.18 Implementen accions per tal de realitzar reivindicació social mitjançant l'eina i l'instrument de la participació política.
- 4.3.19 Fomenten accions per tal que les entitats esdevinguin actors polítics del territori.
- 4.3.20 Promouen accions per potenciar la dimensió política de la participació.

4.4 Identitat ciutadana

- 4.4.1 Reconeixen les diversitats culturals, que permeten als infants, adolescents i joves ser referents culturals i generacionals i així poder compartir projectes i accions amb les reus iguals i amb altres membres de la comunitat.
- 4.4.2 Reconeixen les diversitats ètniques, que permeten als infants, adolescents i joves ser referents culturals i generacionals i així poder compartir projectes i accions amb les reus iguals i amb altres membres de la comunitat.
- 4.4.3 Reconeixen les diversitats socials, que permeten als infants, adolescents i joves ser referents culturals i generacionals i així poder compartir projectes i accions amb les reus iguals i amb altres membres de la comunitat.
- 4.4.4 Reconeixen les diversitats generacionals, que permeten als infants, adolescents i joves ser referents culturals i generacionals i així poder compartir projectes i accions amb les reus iguals i amb altres mem res de la comunitat.
- 4.4.5 Disposen de programes interculturals e intergeneracionals, que permeten el treball cooperatiu amb espais de reflexió per avançar en l'enfortiment de vincles i del suport social i emocional.
- 4.4.6 Realitzen programes interculturals e intergeneracionals, que permeten el treball cooperatiu amb espais de reflexió per avançar en l'enfortiment de vincles i del suport social i emocional.
- 4.4.7 Disposen de programes interculturals, que permeten el treball cooperatiu amb espais de reflexió per avançar en l'enfortiment de vincles i del suport social i emocional.

- 4.4.8 Realitzen programes interculturals, que permeten el treball cooperatiu amb espais de reflexió per avançar en l'enfortiment de vincles i del suport social i emocional.
- 4.4.9 Disposen de programes intergeneracionals, que permeten el treball cooperatiu amb espais de reflexió per avançar en l'enfortiment de vincles i del suport social i emocional.
- 4.4.10 Realitzen programes intergeneracionals, que permeten el treball cooperatiu amb espais de reflexió per avançar en l'enfortiment de vincles i del suport social i emocional.

4.5 Identitat ciutadana

- 4.5.1 Construeixen espais educatius per a l'atenció dels infants, adolescents i joves.
- 4.5.2 Construeixen espais educatius per a la promoció dels infants, adolescents i joves.
- 4.5.3 Realitzen un acompanyament familiar alhora que es treballen pautes educatives i contextos on aprendre a gestionar el temps de lleure de una forma positiva.
- 4.5.4 Realitzen un acompanyament escolar alhora que es treballen pautes educatives i contextos on aprendre a gestionar el temps de lleure de una forma positiva.
- 4.5.5 Realitzen anàlisis de forma participada sobre les necessitats i els riscos existents al territori.
- 4.5.6 Realitzen diagnòstics de forma participada sobre les necessitats i els riscos existents al territori.
- 4.5.7 Treballen conjuntament professionals i ciutadania en el desenvolupament de programes especialitzats.
- 4.5.8 Implementen accions de caràcter preventiu per a la reducció de conductes de risc, en clau de prevenció planificada.
- 4.5.9 Implementen accions de caràcter preventiu per a la reducció de conductes de risc, en clau de prevenció planificada i de caràcter estable.

II. Metodologies

Estàndard 5. Treball comunitari

El treball comunitari s'entén com la gestió relacional d'un grup. És a dir, s'orienta a enfortir les relacions personals i institucionals en una comunitat per respondre als principals reptes socials i així, aconseguir un entorn de serveis i solidaritat que faciliti la integració social de les persones i la millora de la qualitat de vida de la comunitat. (Marc Municipal per a l'Acció Comunitària. Ajuntament de Barcelona, 2005).

Rellevància

El treball comunitari atorga tanta importància al contingut que treballem com a la manera com ho fem. És a dir, busca la millora de la qualitat de vida de les persones a través de la creació i la consolidació de xarxes de treball, de relacions de qualitat i de la dinamització sociocultural de les persones i els grups,

El treball comunitari permetrà articular les xarxes d'una comunitat, apostant per anar més enllà de la coordinació i el traspàs d'informació, cercant la mirada compartida entorn les necessitats, els objectius i les propostes d'acció.

5.1 Treball en Xarxa

- 5.1.1 Realitzen diagnòstics comunitaris per tal d'identificar necessitats col·lectives, col·laborant així en el disseny de polítiques públiques per a la millora de les condicions de vida de la ciutadania.
- 5.1.2 Realitzen diagnòstics comunitaris per tal d'identificar necessitats individuals, col·laborant així en el disseny de polítiques públiques per a la millora de les condicions de vida de la ciutadania.
- 5.1.3 Realitzen diagnòstics comunitaris per tal d'articular demandes socials, col·laborant així en el disseny de polítiques públiques per a la millora de les condicions de vida de la ciutadania.
- 5.1.4 Disposen d'espais de reflexió entre entitats, administració i ciutadania per a la construcció de nous models d'intervenció socioeducativa.
- 5.1.5 Disposen d'espais d'innovació per a la construcció de nous models d'intervenció socioeducativa.
- 5.1.6 Realitzen plans de treball amb caràcter integral que permeten la complementarietat de visions entre professionals, voluntaris i ciutadania per a un desenvolupament eficient dels objectius plantejats.
- 5.1.7 Realitzen plans de treball amb caràcter sistèmic que permeten la complementarietat de visions entre professionals, voluntaris i ciutadania per a un desenvolupament eficient dels objectius plantejats.
- 5.1.8 Tenen comissions de treball interdisciplinari i de cooperació dels professionals on poden contrastar expectatives, adaptar metodologies i procediments així com, dotar se d'objectius i fites comunes.
- 5.1.9 Tenen comissions de treball interdisciplinari i de cooperació dels professionals on poden adaptar metodologies.

- 5.1.10 Tenen comissions de treball interdisciplinari i de cooperació dels professionals on poden adaptar procediments així com, dotar se d'objectius i fites comunes.
- 5.1.11 Tenen comissions de treball interdisciplinari i de cooperació dels professionals on poden dotar se d'objectius comuns.
- 5.1.12 Tenen comissions de treball interdisciplinari i de cooperació dels professionals on poden dotar se de fites comunes.
- 5.1.13 Fomenten la construcció d'espais de treball de caràcter estable.
- 5.1.14 Apliquen metodologies per afavorir el diàleg.
- 5.1.15 Apliquen metodologies per afavorir la participació.
- 5.1.16 Apliquen metodologies per afavorir l'acció compartida.
- 5.1.17 Apliquen tècniques per afavorir el diàleg.
- 5.1.18 Apliquen tècniques per afavorir la participació.
- 5.1.19 Apliquen tècniques per afavorir l'acció compartida.

5.2 El grup com a context de relació i creixement personal

- 5.2.1 Els infants, adolescents i joves, disposen d'espais de reflexió sobre els projectes dins del grup on poden compartir experiències vitals, projectes, motivacions i els permet enfortir el sentiment de pertinença.
- 5.2.2 Els infants, adolescents i joves, disposen d'espais de construcció de projectes dins del grup on poden compartir experiències vitals, projectes, motivacions i els permet enfortir el sentiment de pertinença.
- 5.2.3 Realitzen accions educatives on perceben el grup com a espai de socialització, facilitant als infants, adolescents i joves i especialment aquells que es troben en situació de vulnerabilitat, enfortir la vinculació amb la comunitat i amb els entorns propers.
- 5.2.4 Implementen dinàmiques que permeten fer del grup un espai d'aprenentatge.
- 5.2.5 Implementen dinàmiques que permeten practicar la participació, mitjançant el diàleg, el debat i la reflexió.
- 5.2.6 Apliquen mètodes i estratègies especialitzades en l'ajuda entre igual per tal de fer del grup un espai on enfortir les relacions entre iguals i amb la comunitat.
- 5.2.7 Apliquen estratègies especialitzades en l'ajuda entre igual per tal de fer del grup un espai on enfortir les relacions entre iguals i amb la comunitat.
- 5.2.8 Promouen el grup com espai on dissenyar i des d'on portar a terme accions de solidaritat.
- 5.2.9 Promouen el grup com espai on dissenyar i des d'on portar a terme accions de servei a la comunitat.
- 5.2.10 Afavoreixen la vivència de valors com el compromís social en el marc del grup dels infants, adolescents i joves.
- 5.2.11 Afavoreixen la vivència de valors com la solidaritat en el marc del grup dels infants, adolescents i joves.
- 5.2.12 Afavoreixen la vivència de valors com l'ajuda mútua en el marc del grup dels infants, adolescents i joves.

5.3 Dinamització sociocultural

- 5.3.1 Promouen accions culturals com a espais d'expressió.
- 5.3.2 Promouen accions culturals com a espais de participació.
- 5.3.3 Promouen accions culturals com a espais de comunicació intercultural.

- 5.3.4 Utilitzen l' Animació Sociocultural com a metodologia de desenvolupament cultural i comunitari.
- 5.3.5 Utilitzen l' Animació Sociocultural com a metodologia per promoure la participació desenvolupament accions i projectes concrets.
- 5.3.6 Disposen d'espais per tal que els joves puguin generar projectes aportant la seva veu i propostes, especialment en el disseny d'espais per a la participació dels infants, adolescents i joves, des de models d'autogestió, per a la dinamització social dels territoris.
- 5.3.7 Disposen d'espais per tal que els joves puguin generar projectes aportant la seva veu i propostes, especialment en el disseny d'estructures per a la participació dels infants, adolescents i joves, des de models d'autogestió, per a la dinamització social dels territoris.
- 5.3.8 Utilitzen l'espai públic com a context de creació i relació entre les persones de la comunitat.
- 5.3.9 Treballen situacions relacionats amb la convivència a l'espai públic.
- 5.3.10 Treballen conflictes relacionats amb la convivència a l'espai públic.

Estàndard 6. Acompanyament

L'acompanyament socioeducatiu es defineix com una forma de treballar amb persones autònomes o que han d'arribar a ser-ho, que es troben immerses en processos vitals de canvi, i que necessitem que algú s'ocupi especialment d'elles per poder-se incorporar a la societat, assolint l'autonomia necessària per a fer-ho sense suport professional (Planella, 2013; Funes i Raya, 2001).

Rellevància

L'acompanyament, com a mètode de treball educatiu, es desenvolupa fonamentalment a partir de la construcció del vincle. Aquesta metodologia de treball educatiu de confiança amb els infants adolescents i joves es converteix en una eina que construeix espais de relació positiva entre aquests i els referents adults positius. La intervenció mitjançant l'acompanyament psicossocial i educatiu s'entén des de la llibertat de l'individu i requereix de la seva implicació i de la participació voluntària al llarg de tot el procés.

6.1 Tipologies de l'acompanyament

- 6.1.1 Les entitats treballen amb infants, adolescents, joves amb dificultats per assolir processos d'incorporació social.
- 6.1.2 L'acompanyament educatiu que realitzen els professionals, està orientat a millorar els aprenentatges dels infants, adolescents i joves.
- 6.1.3 L'acompanyament educatiu que realitzen els professionals, està orientat a millorar la capacitat de decisió dels infants, adolescents i joves.
- 6.1.4 L'acompanyament educatiu que realitzen els professionals, està orientat a millorar el descobriment de les capacitats personals.
- 6.1.5 Realitzen un acompanyament terapèutic per abordar intervencions terapèutiques especialment en els infants, adolescents i joves en situació de risc i exclusió social per tal d'aconseguir canvis personals i socials.

6.2 Principis i característiques de l'acompanyament

- 6.2.1 Disposen de professionals amb saber tècnic que estimulen el grup o la persona com a protagonista del seu projecte vital.
- 6.2.2 Disposen de professionals amb compromís social que estimulen el grup o la persona com a protagonista del seu projecte vital.
- 6.2.3 Equip educatiu format per professionals amb diversos climes i estils educatius que permeten oferir suports als itineraris personals i socials dels infants, adolescents i joves.
- 6.2.4 Equip educatiu format per professionals amb diversos estils educatius que permeten oferir suports als itineraris personals i socials dels infants, adolescents i joves.
- 6.2.5 Professionals que en el seu treball educatiu amb els infants, adolescents i joves parteixen de les capacitats dels mateixos, per tal de desenvolupar iniciatives pensades per aconseguir els objectius establerts.
- 6.2.6 Professionals que en el seu treball educatiu amb els infants, adolescents i joves parteixen de les capacitats dels mateixos, per tal d'aconseguir els objectius establerts.

- 6.2.7 Realitzen plans individuals avaluables amb els infants, adolescents i professionals.
- 6.2.8 Els infants, adolescents i joves participen amb els professionals en l'avaluació dels plans individuals.
- 6.2.9 Els professionals i serveis treballen en xarxa per tal de mediar i fer de pont en l'accés a serveis normalitzats.
- 6.2.10 Els professionals i serveis treballen en xarxa per tal de desenvolupar un treball conjunt i complementari entre els diversos recursos socials.
- 6.2.11 Els professionals faciliten que la persona a la que acompanyem en el procés es senti respectada, per tal de fomentar l'autonomia del subjecte.
- 6.2.12 Els professionals treballen en xarxa com a metodologia per a detectar.
- 6.2.13 Els professionals faciliten que la persona a la que acompanyem en el procés es senti atesa, cuidada per tal de fomentar l'autonomia del subjecte.
- 6.2.14 Els professionals faciliten que la persona a la que acompanyem en el procés es senti cuidada per tal de fomentar l'autonomia del subjecte.
- 6.2.15 L'equip educatiu veu a l'infant, adolescent i jove ,subjecte de l'acció educativa, com a protagonista del seu projecte vital i professional.

Capítol IX. Conclusions finals

Amb aquest capítol conclusiu es finalitza el present treball doctoral a partir d'una sèrie de reflexions que han emergit al llarg del procés de recerca i que estan directament relacionades amb els escenaris on s'ha dut a terme la mateixa: les entitats de lleure i acció social.

Presentem aquestes reflexions organitzades a partir de quatre eixos: un primer, relacionat amb com aquestes entitats consideren i reconeixen als infants, adolescents i joves amb els que treballen; un segon, entorn el model de participació i de ciutadania que es promou des de les mateixes, el tercer eix relacionat amb el perfil de professionals i amb el treball amb i des de la comunitat. Finalment, un quart eix centrat en com aquestes entitats orienten la seva acció per a la construcció de societats inclusives, amb igualtat d'oportunitats i de justícia social.

Posteriorment, tanquem aquest capítol al·ludint a les limitacions que presenta aquest treball doctoral, així com a les perspectives que s'obren per a futurs estudis.

Abans d'endinsar-nos en aquestes reflexions però, volem destacar algunes característiques dels escenaris on hem dut a terme la investigació: les entitats de lleure educatiu i d'acció social.

Les entitats estudiades van néixer vinculades a propostes de lleure educatiu, majoritàriament en espais de cap de setmana i vacances escolars, per oferir espais i experiències de creixement personal i social des de propostes comunitàries alternatives a l'oci consumista. Sensibles a les necessitats de la ciutadania - especialment a les necessitats dels infants, adolescents i joves del territori - van evolucionar del lleure educatiu a l'acció social. Entitats que han esdevingut per a molts dels participants una oportunitat per a la millora de les seves capacitats personals i on els ha estat possible adquirir competències que els seran útils al llarg de tota la vida. Aquest pas però, no ha suposat una pèrdua del treball educatiu des del lleure. Les tres entitats analitzades continuen desenvolupant, de forma intensa, programes i activitats de lleure des d'una perspectiva fomentadora de les potencialitats de tots i cada un dels infants, adolescents i joves que participen en les mateixes. Un lleure també, des del que els participants són protagonistes del que en ell succeeix i que aporta a les societats on es desenvolupa un alt valor educatiu a partir de propostes d'innovació. Així mateix, parlem de propostes que aporten elements pedagògics transferibles per part de les persones que els han

viscut a altres institucions (família, entorn laboral,...). I finalment, propostes integradores i acollidores de les diversitats socials i culturals.

Entrem ara en la presentació de les reflexions que al llarg del treball doctoral han emergit i que presentem ordenades a partir del quatre eixos anteriorment mencionats.

Eix 1. Reconeixement de la infància i l'adolescència i el seu protagonisme

Aquestes entitats reconeixen als infants, adolescents i joves com a subjectes de dret, amb potencialitats i capacitats per a contribuir al desenvolupament de la comunitat. Són entitats, per tant, que treballen més enllà de la infància i l'adolescència vulnerable. Consideren als infants, adolescents i joves protagonistes del seus processos vitals, amb capacitat reflexiva i crítica i agents actius de participació. Els professionals que treballen en aquestes institucions ofereixen eines i recursos amb l'objectiu de trencar amb històries de vida vinculades a les mancances, per a construir-se com essers socials, independents, amb capacitat de canvi i decisió, trencant així, el cercle de la pobresa que en moltes ocasions acompanya a diverses generacions d'una mateixa família.

Els infants, adolescents i joves esdevenen protagonistes actius del seu procés de desenvolupament i d'incorporació social en el si d'aquestes entitats. Un protagonisme que s'orienta a la construcció de persones lliures, que poden escollir i optar a projectes de vida motivadors.

Aquesta mirada de situar a l'infant, adolescent i jove en el centre de la intervenció i com a protagonista del seu procés de creixement, no sempre està present en les institucions que treballen amb aquest segment de la població. Consolidar aquesta mirada esdevindrà quelcom essencial per avançar en l'assoliment real dels drets de la infància. Caldrà, per tant, que aquest tipus d'institucions ajudin a estendre aquesta concepció d'infància, amb capacitat de decisió i fer-la efectiva en el marc d'altres institucions (escola, família, espais de lleure, salut,...), fent realitat la màxima "els infants com a subjectes i ciutadans amb drets i deures".

Si en el punt anterior parlàvem de la importància de reconèixer als infants, adolescents i joves com a protagonistes dels seus processos de vida, fem ara referència a l'educació integral com una via per a fer possible aquest protagonisme. Una educació integral, que respecta a cada participant valorant el seu progrés en totes les dimensions de la seva persona (cognitiva, física, social, afectiva i transcendent), possibilitant així una major confiança tant en si mateix com en la comunitat.

Aquestes entitats treballen l'aspecte acadèmic des de l'acompanyament, propiciant aprenentatges que desenvolupen competències formatives i per la ocupabilitat. El processos educatius que es desenvolupen en aquests espais podrien servir com a referència per incorporar, també en altres espais, metodologies basades en aquesta forma d'acompanyar al infants, adolescents i joves. Ens referim concretament a l'aspecte acadèmic, ajudant-los a desenvolupar competències formatives i per a la ocupabilitat. Calen, per això, plans individualitzats que respectin el ritme d'aprenentatge de cada infant i adolescent, aplicant metodologies actives com els jocs o els programes de competències socials, que podran esdevenir eines d'utilitat per a fer créixer l'autoestima, l'autoconcepte i la confiança dels infants en les seves possibilitats.

En tant que essers socials, és important també que els infants, adolescents i joves aprenguin i posin en pràctica la responsabilitat i el compromís social. Aquestes entitats són espais idonis pel desenvolupament de la socialització i l'activació d'aquests valors. L'experiència de grup que es viu en el marc d'aquestes entitats afavoreix la dimensió de desenvolupament social i comunitari dels infants, adolescents i joves que participen, però cal també sortir de les pròpies institucions i fomentar la participació en l'espai públic i en la comunitat. Convé, per tant, des d'aquesta perspectiva que les entitats promoguin aquest model l'educació comunitària.

Un aspecte també que aquestes entitats treballen des de la perspectiva integral de l'educació té a veure amb la interioritat, el creixement moral, afectiu i espiritual que constituïran dimensions essencials en el procés de desenvolupament dels infants i joves per enfortir el sentit de la pròpia vida.

Eix 2. Model de participació i construcció de ciutadania

Participació activa dins i fora de la institució: mobilització social

La participació activa en programes i accions concretes és quelcom ja present a les entitats, especialment en entitats com les estudiades, però perquè no introduir també als participants en òrgans i espais de decisió dins les institucions? Si cerquem institucions democràtiques i participatives, caldrà que aquells que seran receptors de les accions i també protagonistes del seu desenvolupament puguin ampliar el camp de decisió, i puguin reflexionar, debatre i decidir sobre que vol fer l'entitat, com ho vol fer, on i amb qui vol centrar la seva tasca socioeducativa, i també participar en els processos d'avaluació per a proposar o redissenyar noves accions i fer-les més eficaces i eficients.

Pel que fa a la participació social cal avançar cap a un tipus de participació on els infants adolescents i joves, a partir de conèixer les necessitats i oportunitats del territori puguin desenvolupar accions i projectes per a la seva millora. Un element també clau que aquestes entitats promouen i en el que cal seguir treballant és la promoció del teixit social i l'associacionisme. Un teixit social que, en la mesura que es reforça i s'activa, contribueix al desenvolupament local, a la presa de decisions conjunta, incidint així en els models de governança. També, el creixement del teixit social construeix més capital social, en la mesura que aquest ajuda a la creació de xarxes relacionals més fortes, incrementant els nivells de confiança entre les persones i realitzant projectes compartits per a la millora de la comunitat.

Fer possible aquest model de participació requereix, per part de les entitats, de la creació d'estructures, mecanismes i climes que la facin possible. Unes estructures que han de ser vives i obertes per acollir a totes les persones de la comunitat, així com també la creació de climes educatius i relacionals on tothom es pugui sentir lliure per aportar les seves opinions i propostes. També calen uns professionals formats tècnicament en estratègies i metodologies de participació, a la vegada que aquests professionals també siguin promotors de mobilització i compromís social.

Ciutadania compromesa responsable

Construir ciutadania responsable, crítica i compromesa requereix del coneixement i del respecte a les normes de convivència, que fan possible societats acollidores i respectuoses vers la diversitat. En aquest sentit, les entitats de lleure i acció social per ser receptores de diversitat de persones i realitats culturals són especialment sensibles a la promoció de convivències pacífiques i a la creació de contextos oberts i enriquidors social i culturalment.

Ciutadanes que es construeixen a partir de la reflexió, el debat i les accions compartides. Podem dir, per tant, que aquest model de ciutadania requereix d'una educació explícita i conscient. Els professionals i voluntaris d'aquestes entitats, a partir de l'aplicació de metodologies participatives i actives, ajuden als infants, adolescents i joves a desenvolupar accions de suport i promoció de la comunitat, sempre a partir de l'anàlisi i la reflexió entorn la realitat social en la que es vol incidir.

Són especialment rellevants per a la construcció d'aquest model de ciutadania els programes i accions de solidaritat i de servei a la comunitat que aquestes entitats impulsen on els infants, adolescents i joves són els principals protagonistes.

Eix 3. Professionals i el treball amb i des de la comunitat.

Professionals amb saber tècnic i compromís social

Els professionals que treballen en les entitats de lleure educatiu i d'acció social són persones compromeses socialment i implicades en la millora social, altament capacitades per a la dinamització de grups i comunitats i també per a l'acompanyament individual dels infants, adolescents i joves. Aquests professionals, en molt casos compten amb un bagatge personal de gran implicació política i de compromís social vers la realitat on actuen. Són professional, per tant, que conceben el treball amb les persones des del protagonisme de les mateixes i que entenen la tasca professional des d'una perspectiva facilitadora i d'acompanyament de processos. Però també cal enfortir un aspecte de les seves funcions relacionat amb l'àmbit de la reflexió, l'avaluació i la construcció de coneixement científic. Tota aquesta àrea cada vegada requereix de més aprofundiment per part de les organitzacions de cara la poder recollir amb evidències contrastades el valor del treball educatiu que aquest professionals realitzen.

L'avaluació ha de servir a les entitats per identificar les seves aportacions educatives, així com també les seves mancances i propostes de millora i innovació social. Un element essencial per a l'efectivitat dels processos avaluatius és que aquests formin part del mateix procés d'intervenció; és a dir, l'avaluació integrada en els projectes, les activitats i la vida quotidiana de l'entitat. Tots els agents participants, infants, adolescent, joves, professionals, voluntaris i famílies, han de ser protagonistes, capaços d'identificar en cada cas les seves carències, les seves necessitats, així com també aportar valoracions en relació als seus companys i també dels adults que els acompanyem. Parlem, per tant d'una avaluació que estimula els processos educatius i comunitaris.

Treball conjunt i treball amb i des de la comunitat

Les entitats de lleure i acció social actuen com a plataformes que fan possible el *treball conjunt i en xarxa* entre tots els agents (escoles, entitats de lleure, activitats extraescolars,...) del territori. Per a que les entitats puguin dur a terme aquest treball conjunt, cal flexibilitat organitzativa i desenvolupar competències de treball cooperatiu i transdisciplinar.

El treball conjunt entre professionals i serveis esdevé també una oportunitat per a la intervenció que es fa amb els infants, adolescents i joves. Cal avançar cap a processos educatius únics on tots els professionals i serveis treballin amb i pels mateixos objectius. Alguns elements que han emergit com a necessaris en relació al treball personalitzat

fan referència a la importància de treballar des del cas, des d'una perspectiva sistèmica, integral i interdisciplinària, cercant objectius i accions conjuntes. Plantejaments que redueixin al màxim el número d'intervencions i de serveis en els que els infants i adolescents són atesos. Des de la perspectiva comunitària, també cal establir processos conjunts de transformació i millora dels recursos així com processos de reivindicació i d'incidència política.

També un treball conjunt on, a partir de diagnòstics comunitaris es puguin generar, des de la reflexió i el debat, programes i accions de caràcter innovador, especialment pel que fa a nous models d'intervenció.

L'*experiència grupal* esdevé un element clau en el treball comunitari. Les entitats de lleure educatiu i acció social, des de la seva perspectiva metodològica, atorguen a aquest una importància cabdal. El grup compleix especialment tres funcions: un espai pel disseny i la realització de projectes, un espai per a la socialització i un espai on aprendre i practicar la participació social i política.

Un tercer aspecte rellevant del treball amb i per a la comunitat és el relacionat amb la *dinamització sociocultural* que les entitats analitzades promouen.

El treball sostingut en el temps i de forma constant i arrelat al territori facilita la vinculació de la ciutadania a les pròpies entitats i a la comunitat. També aquest treball local produeix en els veïns i veïnes elevats nivells de confiança que deriven en el desenvolupament de propostes educatives i d'accions de reivindicació política. Propostes que, en moltes ocasions, sorgeixen des de la pròpia ciutadania i són generadores d'estructures de participació estable i de caràcter autònom. Aquesta aposta pel treball local però no impedeix que les entitats esdevinguin actives en la transferència de pràctiques, que per a elles han estat pràctiques exitoses, a altres entitats i realitats socials. Una transferència que permet aprofitar la seva experiència i coneixement i traslladar-la a altres espais i territoris.

La participació en la cultura esdevé un element necessari per a la promoció dels infants, adolescents i joves i de forma molt especial, per aquells que es troben en situació de vulnerabilitat social. És important que les organitzacions i entitats socials, contemplin aquest aspecte com element clau de la seva intervenció. Els infants, adolescents i joves que participen no necessiten únicament de les entitats recursos per a cobrir les necessitats bàsiques, sinó que també necessiten enfortir i desenvolupar un millor accés als béns culturals.

També les organitzacions i entitats del territori han de poder estar presents en l'activació de l'espai públic, no només com a ús sinó també com espai de producció i de participació sobre el seu ús. Intervenir en medi obert, en l'espai públic permet prevenir situacions i conductes de risc així com també apropar-se a infants, adolescents i joves que no volen participar a les institucions. Actuar en l'espai públic permet, per tant, accedir a persones i grups a participar de les activitats i programes no de caire institucionalitzat.

Els joves per aquestes entitats són un col·lectiu d'especial interès. Els joves són a la vegada subjectes de les intervencions per part de les institucions i també promotors de dinamització i de participació social. Cal per tant, promocionar des de les entitats, però també des de les administracions iniciatives adreçades als joves per a que coneguin els recursos de l'entorn i puguin tenir experiències de participació social i d'implicació en la millora del territori, amb una necessari acompanyament dels professionals i referents adults del territori.

En el marc de la dinamització sociocultural. L'Animació Sociocultural és una metodologia que permet abordar en el grups i les comunitats, de forma integrada la participació social, el desenvolupament cultural i la dimensió educativa de les accions.

Eix 4. Construcció de societats inclusives, amb igualtat d'oportunitats i de justícia social

Les *xarxes de suport social* que generen relació entre persones, promogudes des de les entitats esdevenen espais i contextos de proximitat per a les persones, actuant com a factor de protecció davant de l'aïllament social i a l'hora espais de promoció i de desenvolupament social i cultural.

La *promoció de la convivència ciutadana* és també per a les entitats un aspecte significatiu dins la intervenció que desenvolupen. Mitjançant els programes d'educació intercultural i intergeneracionals es creen vincles d'origen cultural i generacions diverses, afavorint així les relacions entre persones i grups del territori.

Afavorir processos d'inclusió implica la *participació política de la ciutadania*. En relació a aquest aspecte les entitats i organitzacions socials tenen una especial responsabilitat en fer emergir les desigualtats socials i la manca de recursos per donar resposta a les necessitats de les persones. Aquestes entitats no sempre tenen els recursos necessaris per acompanyar determinades situacions però si que es senten responsables de mediar entre les administracions i la ciutadania i a la vegada desvetllar en les persones la capacitat crítica i de mobilització social.

Donar respostes socialment efectives, cada vegada més, implica del treball conjunt entre les *xarxes publicoprivades*. Aquesta col·laboració permet un millor aprofitament dels recursos existents als territoris i una major incidència en les polítiques públiques.

L'anàlisi de la informació recollida ens reafirma en la importància de que famílies, infants, adolescents i joves amb situació de vulnerabilitat necessiten d'espais normalitzadors on la participació en accions col·lectives els permetin accedir a millores del seu benestar. Des d'aquesta perspectiva, espais comunitaris on es trobin persones de diferents realitats i on apoderar-se tot eliminant obstacles que, massa sovint, impedeixen la consecució i cobertura dels drets socials. Per tant, uns centres on la persona deixa de ser subjecte receptor per a passar a ser subjecte actiu de canvi social i de reivindicació política.

Si en recursos d'educació social és possible el treball amb infants i joves de realitats socials i econòmiques diverses: perquè no és pot fer aquest mateix acompanyament en recursos "normalitzats"? Perquè calen recursos especialitzats i no obrim els recursos comunitaris a les diferents realitats socials i educatives?

En les tres entitats analitzades ens hem apropat a la realitat d'infants, adolescents i joves que són expulsats dels anomenats recursos ordinaris; els mateixos infants, adolescents i joves que quan arriben a les entitats estudiades, on disposen d'espais i contextos acollidors, on son valorats des de les seves realitats, i amb els que es treballa partint de les seves motivacions i la seva realitat social i cognitiva poden realitzar processos educatius positius, i també poden implicar-se en les seves comunitats, esdevenint agents actius de participació i coproducció.

Limitacions de l'estudi i suggereixes per a futures recerques

Per a finalitzar aquest treball de recerca assenyalem les limitacions o aspectes de millora que, una vegada tancat l'estudi, hem valorat:

- En primer lloc, *la implicació de la família* en tot el procés de l'estudi. Aquest fet hauria pogut aportar matisos i informacions interessants i complementaris als que han facilitat els professionals de l'entitat, les persones significatives de la comunitat i els adolescents i joves que han participat en l'estudi de camp.
- En relació a la *participació dels infants, adolescents i joves a l'estudi*, si bé aquests han estat presents en la fase de treball de camp, fem dues apreciacions que creiem podrien aportar millores en un futur estudi. Un primer aspecte és la utilització d'altres tècniques (grups de discussió i/o entrevistes en profunditat) complementaries al qüestionari en el que han participat adolescents i joves de les entitats. L'aplicació de més d'una tècnica a aquest col·lectiu ens hagués permès la triangulació de les mateixes, per tal contrastar les seves aportacions. I, un segon aspecte de millora, també hagués estat poder recollir la veu dels infants (6-12 anys) de les entitats. L'estudi ha concentrat la informació i la recollida de dades del col·lectiu d'infants, adolescents i joves únicament en la franja d'edat d'aquests dos últims.
- Finalment, també es proposa que així com en la fase de treball de camp han participat persones significatives de la comunitat, totes elles en clau d'experts, hagués estat també enriquidor poder recollir *la veu de veïns i veïnes dels barris on estan ubicades les entitats analitzades*. Creiem que comptar amb la seva percepció entorn a les contribucions que aquestes entitats fan als seus territori i barris, podria haver enriquit els resultats obtinguts.

Perspectives que s'obren per a futurs estudis.

Respecte a futures línies d'investigació, apuntem algunes propostes que en el context d'aquest estudi semblen poder ser d'interès tant, per a les pròpies entitats de lleure educatiu i d'acció social analitzades, així com també per a la comunitat social i científica. Assenyalem les que considerem més prioritàries:

- Aprofundir en l'estudi de les tres entitats analitzades a partir de l'aplicació de la proposta avaluativa que es presenta a l'estudi analitzant la seva idoneïtat i els seus resultats.

- Aplicar el model i el sistema d'avaluació proposat en la investigació a entitats de lleure educatiu i d'acció social que no treballen des d'aquesta perspectiva i que mitjançant l'aplicació prèvia i posterior de la proposta d'estàndards es podria valorar el desenvolupament i les aportacions del model.
- Aprofundir en el desenvolupament del lideratge social des de recursos que treballen en medi obert i en medi tancat, amb altres tipologies de població (gent gran, justícia, dones maltractades), contribuint així a reforçar l'escassa literatura científica existent i d'estudis entorn al lideratge social.

Bibliografía

- Adorno, T. (1998). *Educación para la emancipación*. Madrid: Morata.
- Agud-Morell, I., Ciraso-Calí, A., Pineda-Herrero, P., & Soler-Masó, P. (2017). Percepción de los jóvenes sobre los espacios y momentos en su proceso de empoderamiento. Una aproximación cuantitativa. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 30, 51–66. https://doi.org/10.7179/PSRI_2017.30.04.
- Agud, I. (2014). *Participació infantil i educació*. Escola, Lleure i Consells d'Infants. Universidad de Barcelona.
- Agud, I., María, A., Cámara, N., & LLena, A. (2014). Conditions for Effective Children's Participation, according to Children's Voices. *Revista de Cercetare Si Interventie Sociale*, 46, 9–21.
- Agudo, B., & Albornà, R. (2011). Autonomía y empoderamiento de las personas jóvenes [Young people autonomy and empowerment]. *Revista de Estudios de Juventud*, 94, 89–100.
- Aguilar, M. J. (2005). Dinamización, ASC y Desarrollo Comunitario: convergencias, divergencias y retos de futuro. In *En 1er. Congrés Internacional i interdisciplinar sobre Participació, animació i intervenció socioeducativa*. Barcelona.
- Ahedo González, R y Bayón Martín, F. (eds.). (2011). *OcioGune 2011 Ocio e innovació social: hacia un ocio comprometido con el desarrollo humano*. Comunicaciones. (núm. 14. B. U. de D. Cuadernos de Estudios de Ocio, Ed.). Bilbao.
- Alonso, H.; Ruiz, P.; Sánchez, J.; Oficialdegui, R. (2014). "Exclusió social, medi obert i incorporació social a l'associació Bizitegi: un model d'intervenció socioeducativa en programes de reinserció social des de la Pedagogia Social Comunitària". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 57, 47–65.
- Alonso Díaz, L. (2013). El liderazgo desde la perspectiva del formador en entornos virtuales. In *XXXII Seminario Interuniversitario de Teoría de la Educación*. Santander.
- Alonso, I. i Funes, J. (2009). El acompañamiento social en los recursos socioeducativos. *Educacion Social: Revista de Intervención Socioeducativa*, 42, 28–46.
- Alvarez, C; San Fabián, J. (2012). La elección del estudio de caso en investigación educativa. *Gazeta de Antropología*, 28(1), 1–12. Retrieved from http://www.ugr.es/~pwlac/G28_14Carmen_Alvarez-JoseLuis_SanFabian.html#.VPxAzP7gw6A.mendeley
- Ander-Egg, E. (1989). *La animación y los animadores*. Madrid: Ed. Narcea.
- Andrade, R. R. (2013). El liderazgo comunitario y su importancia en la intervención comunitaria. *Psicología Para América Latina*, 25, 57–76.
- Antonakis J., Cianciolo A., S. R. (2004). *The nature of leadership*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Aragón, Á. (2012). Ciudadanía y derecho sociales: Las dificultades de la ciudadanía social. *Andamios*, 9(18), 141–159.
- Arbós, X i Giner, S. (1993). *La gobernabilidad: ciudadanía y democracia en la encrucijada mundial*. Madrid: Siglo XXI.
- Arija Gisbert, B. (2012). Acompañamiento con grupos en Trabajo Social. Un modelo interfocal para la comprensión y sistematización de la praxis. *Cuadernos De Trabajo Social*, 25(2), 427–438.
- Arlettaz, F. (2014). Dos modelos frente a la diversidad cultural: igualitarismo formal y ciudadanía diferenciada. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales*, 59(221), 201–223. [https://doi.org/10.1016/S0185-1918\(14\)70821-9](https://doi.org/10.1016/S0185-1918(14)70821-9)
- Armengol, C. (2006). Educar per a fer possible el lleure. In E. Claret (Ed.), *Perspectives de l'educació en el lleure* (p. 229). Barcelona.
- Armengol, C. (2012b). La intervenció en el lleure d'infants i joves: panoràmica de la diversitat. *Educació Social: Revista d'intervenció Sòcioeducativa*, 50, 46–68.
- Arnak, J., Del Rincón, D i Latorre, A. (1994). *Investigación educativa. Fundamentos y metodología*. Barcelona: Labor.

- Bacqué, M.-H., & Biewener, C. (2013). *L'empowerment, une pratique émancipatrice [Empowerment, an emancipator practice]*. Paris: Éditions L.
- Ballester, G; Caballer, M i Hernandez, A. (2008). *Competencias profesionales asociadas al trabajo en red. Itinerarios de inserción desde la perspectiva del trabajo en red*. Valencia: Consorcio Pactem Nord.
- Ballester, LI; Orte, C; Oliver, JL; March, M. (2004). Metodología para el trabajo socioeducativo en red. Retrieved from <http://www.eduso.net/archivos/IVcongreso/comunicaciones/c65.pdf>
- Ballester, LI. i Muñoz, A. (2009). Treball comunitari: treball socioeducatiu en xarxa. *Revista Electrònica d'Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa*, 1(1), 91–108. Retrieved from http://www.in.uib.cat/pags/volumenes/vol1_num1/ballestermunoz/index.html
- Banyai, C. (2009). Community leadership: Development and the evolution of leadership in Himeshima. *Rural Society*, 19, 241–261.
- Baregheh, A., Rowley, J. & Sambrook, S. (2009). Towards a multidisciplinary definition of innovation. *Management Decision*, 47(8), 1323–2339.
- Barnett, K. & McCormick, J. (2012). Leadership and team dynamics in Senior executive leadership teams. *Educational Management Administration & Leadership*, 40(6), 653–671.
- Barrado, J. M. (1982). “ La an imación sociocultural, un esfuerzo de aclaración.” *Documentación Social*, 49.
- Barrera, O. F., Fasih, T., Patrinos, H. A., & Santibáñez, L. (2009). Decentralized decision-making in schools: The theory and evidence on school-based management. Washington: DC: World Bank.
- Barthélemy, M. (2003). *Asociaciones: ¿una nueva era de la participación?* Valencia: Tirant de lo Blanch.
- Bartolomé, M. (2001). Identidad y ciudadanía en adolescentes. In *En Soriano, E. (coord.), Identidad cultural y ciudadanía intercultural*. Madrid: La Muralla.
- Bass, B. (1985). *Leadership and performance beyond expectation*. (F. Press, Ed.). New York.
- Bass, B. M. (1990). *Bass & Stogdill's Handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications* (3a ed.). New York: Free Press.
- Bauman, Z. (2002). *Modernidad Liquida*. Mexico: Fondo de cultura económica.
- Bauman, Z. (2010). *Mundo consumo: Ética del individuo en la aldea global*. Barcelona: Paidós Iberica.
- Beck, U. (1999). *Hijos de la libertad*. México: Fondo de Cultura Económica,.
- Bell, J. (2002). *Cómo hacer tu primer trabajo de investigación. Guía para investigadores en educación y ciencias sociales*. Barcelona: Gedisa.
- Bennis,W., Nanus, B. (2001). *Líderes : estrategias para un liderazgo eficaz*. Barcelona: Paidós.
- Bennis, W. (2003). The seven ages of the leader. Harvard Business.
- Bergman, M. M. (2008). Introduction: Whiter mixed methods? In *En M. M. Bergman (Ed.), Advances in mixed methods research* (pp. 1–7). Thousand Oaks, CA, EE. UU.: Sage.
- Berlin, I. (1958). Dos coneptos de libertad. *Disponible En: <Http://Kybernavtas.Mx/Filesblog/37c454c7-C87f-4d15-81a3-516f13de354f.Pdf>*.
- Berrey,C y Russ-Eft, D. (1998). *Updating the meaning of leadership. A grass-roots model for the new workplace*. Achieveglobal.
- Berri, A. (2011). *Redes educativas*. Gobierno Vasco.
- Biosca, L.; Casas, F. (comps. . (1986). Jornades sobre els centres diürns per a la infància i adolescència (1985). In *Jornades sobre els centres diürns per a la infància i adolescència*.
- Boenisch, G. (2015). Marie-Hélène BACQUE, Carole BIEWENER, L'Empowerment, une pratique émancipatrice ?». *Questions de Communication En Ligne*, 27. Retrieved from <http://journals.openedition.org/questionsdecommunication/9920>

- Bolívar, A., López-Yáñez, J. & Murillo, F. J. (2013). Liderazgo en las instituciones educativas. Una revisión de líneas de Investigación. *Revista Fuentes*, 14, 15–60.
- Boluijt, B., & de Graaf, L. . (2010). *Preaching empowerment, practicing participation*. Toulouse: EGPA.
- Botey Vallès, J. (2013). Passat, present i futur de l'Estat del Benestar. La intervenció dels serveis socials i el treball social. *Revista de Treball Social. Col·legi Oficial Del Treball Social de Catalunya*, 200, 9–25.
- Brace, I. (2008). *Questions and answers: How to plan, structure and write survey material for effective market research*. London, UK: Kogan Page.
- Bruning, RH., Schraw, GJ & Ronning, R. (1999). Cognitive psychology and instruction. In *Englewood Cliffs, N. J., Prentice Hall. (Trad. cast.: Psicología cognitiva e instrucción*. Madrid: Alianza, 2002.
- Bryman, A. (2008). Integrating quantitative and qualitative research: How is it done? In *En V. L. Plano y J. Creswell (Eds.), The mixed methods reader*. (pp. 253–270). Thousand Oaks, CA, EE. UU.: Sage.
- Bueno i Torrens, D. (2017). *Neurociencia para educadores*. Barcelona: Ediciones Octaedro.
- Burns, J. M. (2010). *Leadership*. New York: HarperPerennial.
- Burns, J. M. G. (1978). *Leadership*. (Harpercollins., Ed.). New York.
- Cabrera Rodríguez, F. a. (2011). < Artículo metodológico > Técnicas e instrumentos de evaluación : una propuesta de clasificación. *REIRE Revista D'Innovació i Recerca En Educació*, 4(2), 112–124. <https://doi.org/10.1344/reire2011.4.2428>
- Calvo, A. (2002). *La animación sociocultural. Una estrategia educativa para la participación*. Madrid: Alianza Editorial.
- Cantó, N; Castiñeira, A; Font, A. (2009). *Les fonts del lideratge social*. Barcelona.
- Capdevila, M. (2006). Lleure i exclusió social. In *Perspectives de l'educació en el lleure*. Barcelona: Editorial Claret.
- Carbonell, J. (2012). La cohesió social en algunes pedagogies innovadores del s. XX. In *XX Jornades d'història de l'educació: cohesió social i educació: Andorra, novembre 2012* (pp. 19–32). Universitat de Girona: Servei de Publicacions.
- Cardozo, G., & Alderete, A. M. (2009). Adolescentes en riesgo psicosocial y resiliencia. *Psicología Desde El Caribe*, 1(23), 148–182. Retrieved from www.scielo.org.co/pdf/psdc/n23/n23a09.pdf
- Cargo, M., Grams, G. D., Ottoson, J. M., Ward, P., & Green, L. W. (2003). Empowerment as fostering positive youth development and citizenship. *American Journal of Health Behavior*, 27(1), 66–79. <https://doi.org/10.5993/AJHB.27.1.s1>.
- Caride, J. (2005). La Animación Sociocultural y el Desarrollo Comunitario como educación social. *Revista de Educación*, 336, 73–88.
- Carreras, I; Leaverton, A i Sureda, M. (2009). *Líderes para el cambio social* (Instituto). Barcelona: Instituto de Innovación Social de ESADE.
- Casas, F (1998) *Infancia perspectivas psicosociales*. Editorial Paidós. Barcelona
- Castillo, M. (2004). Medi obert com a espai i com a intervenció socioeducativa amb infància i adolescència en situació de risc social. *Educació Social. Revista d'intervenció Sòcioeducativa*, (27), 145–160.
- Castillo, M.A. (2005) Present i perspectives de futur dels programes socioeducatius en medi oberts a les comarques gironines: una avaluació aproximada. Tesis doctoral. Universitat de Girona
- Castillo, M. (2008). Programas socioeducativos en medio abierto y dinamización comunitaria. *Revista de Educación Social*, 7.
- Castillo, R. (2009). El trabajo en red. Reflexiones desde una experiencia. *Zerbitzuan. Revista de Servicios Sociales*, 46, 149–162. <https://doi.org/doi:10.5569/1134-7147>
- Castiñeira, A; Lozano, J. (2012). *El poliedro del lideratge. Una aproximació a la problemàtica dels valors en el lideratge*. Barcelona: Editorial Barcino.
- Cebreiro López, B. i Fernández Morante, M. (2004). “Estudio de casos.” In *F. Salvador*

- Mata, J. L. Rodríguez Diéguez y A. Bolívar Botía, *Diccionario enciclopédico de didáctica*. Malaga: Aljibe.
- CEPAL. (2007a). La cohesión social en los países desarrollados: conceptos e indicadores.
- CEPAL. (2007b). *Un sistema de indicadores para el seguimiento de la cohesión social en América Latina*. Santiago de Chile.
- Cerda, M. (2011). *L'ajuda entre iguals. Anàlisi d'una modalitat de pràctiques d'aprenentatge servei*. Univertitat de Barcelona. Retrieved from http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/31964/MDLCT_TESI.pdf?sequence=1
- Chawla, L. (2001). Evaluating children's participation: seeking areas of consensus. *PLA Notes*, 42, 9–13.
- Checkoway, B. i Gutiérrez, L. (2009). *Teoría y práctica de la participación juvenil y el cambio comunitario* (Col·lecció). Barcelona: Graó.
- Chovanec, D., Kaj nek, T., Mian, A. & Underwood, M. (2012). Exploring shifts in conceptions of "Good" citizenship: community Service-Learning in Activism Placements, Cultural. *Pedagogical Inquiry*, 4, 43–56.
- Clapp, E. (2018). *La creatividad como proceso participativo y distribuido*. Madrid: Narcea.
- Claus, O. (2007). *Contradicciones en el Estado del Bienestar*. Barcelona: Alianza.
- Cohen, S., Gottlieb, B. H., & Underwood, L. G. (2000). Social relationships and health. In S. Cohen, L. G. Underwood & B. H. Gottlieb (Eds.), *Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists* (pp. 3–25). Oxford: Oxford University Press.
- Cohen, S. & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98, 310–357.
- Cohen, A. (2013). *Conceptions of citizenship and civic education: lessons from three israeli civics classrooms. Tesis Doctoral, Columbia University. Disponible en: <http://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:161739>*.
- Colom, A. J. (1992) Modelos de intervención socioeducativa. Madrid. Narcea.
- Coll, J., Madrid, O., Albornà, R., Alonso, M., Montero, L., Ramon, J., ... Camps, E. (2005). *La información juvenil. Una apuesta por la calidad y el trabajo en red*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Coller, X. (2000). *Estudio de casos. (Cuadernos metodológicos, 30)*. (C.I.S., Ed.). Madrid.
- Comissió Assessora per al Suport Associacions d'Educació en el Lleure. (2010). *Mesures de foment, reconeixemen i suport de l'educació en el lleure de base comunitària*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. <https://doi.org/10.15713/ins.mmj.3>
- Cornwall, A. (2008). Unpacking 'Participation': models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43, 269–283.
- Coronel, J. (1998). Gestionar no es liderar: reflexiones sobre el concepto de liderazgo y sus repercusiones en una gestión democrática de los centros. *Investigación En La Escuela*, 34, 37–47.
- Coronel, J. M. (2003). Liderazgo y gestión en las organizaciones educativas: algunas tareas pendientes de resolver, algunas propuestas para desarrollar. *Organización y Gestión Educativa: Revista Del Fórum Europeo de Administradores de La Educación*, 11(6), 9–13.
- Cortina, A. (1997). *Ciudadanos del mundo. Hacia una teoría de la ciudadanía*. (A. Editorial, Ed.). Madrid.
- Creswell, J. W. (2009). *Research des ign: Quali tat ive, quant i tat ive and mixed approaches (3a Ed.)*. Thousand Oaks, CA, EE. UU.: Sage.
- Cruz-Ortiz, V. & Salanova, M. (2011). "Percepciones compartidas: cuando 1 y 2 son más que 3". *Fòrum de Recerca*, 16, 861–874.
- Cruz-ortiz, V., Salanova, M., & Martínez, I. M. (2013). Liderazgo transformacional: investigación actual y retos futuros. *Transformational leadership : Current research*

- and future challenges pesquisa atual e retos futuros, (25), 13–32.
- Csikszentmihalyi, M; Cuenca Cabeza, M; Buarque, C; Trigo, V. i otros. (2001). *Ocio y desarrollo. Potencialidades del ocio para el desarrollo humano*,. Colección de Documentos de Estudios de Ocio, núm. 18. Bilbao: Unversidad de Deusto.
- Cuenca Cabeza, M. (2014a). Aproximación al ocio valioso. *Revista Brasileira de Estudos Do Lazer. Belo Horizonte.*, 1, 21–41.
- Curet, S. (2010). La importancia del estudio del liderazgo empresarial. *Leadership: Magazine For Managers*, 7(22), 10–11.
- De Boevé, E i Toussaint, P. (2012). *El lugar de la acción colectiva en la educación de calle*. Brusel-les: Dynamo International Street Workers Network.
- De Lucas, J., & Pérez, F. T. (2002). Inmigrantes: ¿ cómo los tenemos? *Página Abierta*, 128, 48–49.
- De Miguel Badesa, S. (1995). *Perfil del animador sociocultural (Vol.37)*. Madrid: Narcea Ediciones.
- Delgado, M y Humm-Delgado, D. (2017). Las artes escénicas y el empoderamiento de jóvenes discapacitados. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 30, 111–126.
- Denny, T. (1978). Story-telling and educational understanding. *Occasional Paper Series. College of Education, Western Michigan University.*, 12.
- Denzin, N. K. (1970). *Sociological Methods: a Source Book*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Denzin, N. K. (1978). *The research act: a theoretical introduction to sociological methods*. New York: McGraw-Hill.
- Departament de Treball, A. S. i F. (2016). Serveis d ' intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies Línies generals del nou model de serveis. Barcelona: Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.
- Deschamps, J.-P. (2005). Different leadership skills for different innovation strategies. *Strategy & Leadership.*, 33(5), 31–38.
- Díaz Gómez, A. (2001). *La participación de las niñas y los niños y la formación de ciudadanía. Encuentro Interuniversitario. Derechos de la niñez y la juventud*. Colombia: UNICEF.
- Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. (2016). *Serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies*. Barcelona: Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.Generalitat de Catalunya.
- Direcció General d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat. (2018). *Competències bàsiques de l ' àmbit personal i social Competències bàsiques de l ' àmbit personal i social*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Dorado Perea, C. (2006). El trabajo en red como fuente de aprendizaje: posibilidades y límites para la creación de conocimiento. Una visión crítica. *Educación*, 37, 11–24.
- Echeverría, A. (2017). L'educació en valors des de la vivencialitat als caus i esplais. Retrieved from <http://xarxanet.org/comunitari/noticies/leducacio-en-valors-des-de-la-vivencialitat-als-caus-i-esplais>
- Eckersley, R., Dixon, J., & Douglas, B. (Eds. . (2001). *The social origins of health and well-being*. Nueva York: Cambridge University Press.
- Eguiarte, B. E. B., Maguey, A. G., & Ferrusca, A. R. (2013). Correlatos entre funcionamiento familiar y apoyo social percibido en escolares en riesgo psicosocial. *Revista Mexicana de Orientación Educativa*, 10(24), 65–70. Retrieved from http://pepsic.bvsalud.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1665-75272013000100008&lng=pt&nrm=iso&tlng=es
- Eisenberg, R., Huntington, R., Hutchinson, S., & Sowa, D. (1986). Perceived organizational support. *Journal of Applied Psychology*, 71(3), 500–507.
- Ennis, R. H. (1985). A logical basis for measuring critical thinking skills. *Educational Leadership*, 43(2), 44–48.
- Ennis, R. H. (2011). "The nature of critical thinking: An outline of critical thinking

- dispositions and abilities". In *Presentation at the Sixth International Conference on Thinking at MIT, Cambridge, MA, July, 1994. Last revised May, 2011.*
- Essomba, M. (2006). Educació en el lleure, educació cívica i diversitat cultural. Contextos, finalitats i dinàmiques. In E. Claret (Ed.), *Perspectives de l'educació en el lleure* (1a ed., pp. 117–136). Barcelona.
- Ewals, F. (1996). *Histoire de l'Etat providence : les origines de la solidarité.* (N. Editors, Ed.). Paris: Grasset.
- Família, D. de B. i. (2015). *Model de Serveis Socials Bàsics. Desenvolupament del Servei Bàsic d'Atenció Social.* Barcelona: Departament Benestar Social i Família.
- Fantova, F. (2005). *Manual para la gestión de la intervención social. Políticas, organizaciones y sistemas para la acción.* Madrid: CCS.
- Fantova, F. (2006). Gestión de casos y trabajo en red. Notas tras una sesión de trabajo con el IRSE, realizada en Vitoria-Gasteiz el 23-VI-2006.
- Farías, L. (2003). *Del bien común como problema íntimo.* Universidad Central de Venezuela, Caracas, Venezuela.
- Farpon, AI; Menéndez, LM y Triguero, Y. (2007). *Guía de incorporación social.* Oviedo: Consejería de Bienestar social del Principado de Asturias.
- Feldman, L., Goncalves, L., Chacón-Piugnau, G., Zaragoza, J., Bagés, N. & De Pablo, J. (2008). Relaciones entre estrés académico, apoyo social, salud mental y rendimiento académico en estudiantes universitarios venezolanos. *Universitas Psychologica.*, 7(3), 739–751.
- Fenster, T. (2002). Gender and the City : The Different Formations of Belonging. *City*, 242–256. <https://doi.org/10.1002/9780470996898.ch17>
- Fetterman, D. M., & Wandersman, A. (2007). Empowerment Evaluation: Yesterday, Today, and Tomorrow. *American Journal of Evaluation*, 28(2), 179–198. <https://doi.org/10.1177/1098214007301350>.
- Fraguela-Vale, R., De-Juanas, A., & F. R. (2018). Ocio deportivo en jóvenes potencialmente vulnerables: beneficios percibidos y organización de la práctica. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 31, 49–58. https://doi.org/10.7179/PSRI_2018.31.04
- Fraguela, R; Pose, H i Varela, L. (2011). Nuevos tiempos para la acción socioeducativa municipal : deporte , educación y cultura. *Educación Social. Revista de Intervención Socioeducativa*, 47, 63–73.
- Franklin, C. y Ballan, M. (2005). Reliability and validity in qualitative research. In *En R. M. Grinnell e Y. A. Unrau (Eds.), Social work: Research and evaluation. Quantitative and qualitative approaches (7a Ed.)* (p. 438-449). New York, NY, EE. UU.: Oxford University Press.
- Freire, P. (1997a). *A la sombra de este árbol.* Esplugues de Llobregat: El Roure.
- Freire, P. (1997b). *Pedagogía del oprimido.* Madrid: Siglo XXI.
- Fulmer, R y Wagner, S. (1999). : Leadership: lessons from the best. *Training and Development*, 53(3), 28.
- Funes, J. (1998) L'observació de la tasca educativa. Barcelona Rosa Sensat. Dossier núm. 30
- Funes, J.i Rayo, E. (2001). *El acompañamiento y los procesos de incorporación social.* (G. Vasco, Ed.).
- Gairín, J. (2004). Redes institucionales y de aprendizaje en la educación no formal. In *Libro de actas de las IX Jornadas Andaluzas de Organización y Dirección de Instituciones Educativas.* (p. 2). Granada: Grupo Editorial Universitario.
- Galceran, M. (2010). Tiempo libre y juventud. In *J. Puig, Entre todos. Compartir la educación para la ciudadanía* (pp. 137–148). Barcelona: Horsori.
- Galceran, M. . (2005). (2005). L'aprenentatge de la participació dels infants en col·lectivitats educatives no formals. *En Revista d'Educació Social*, 30, 19–31.
- Gallego-Díaz, S. (2004). Expectativas y esperanzas. *El País 17 Abril.*
- García-Pérez, A i Mendía, R. (2015). Acompañamiento educativo: el rol del educador en aprendizaje y servicio solidario. *Profesorado Revista de Currículum y Formación*

- Del Profesorado*, 19(1), 42–58. Retrieved from <http://recyt.fecyt.es/index.php/profesorado/article/view/41021>
- García, J. L.; Gonzalez, M. A. y Ballesteros, B. (2001). *Introducción a la Investigación en educación. Tomo II*. (UNED, Ed.). Madrid.
- García Llamas, J. L. (2003). *Métodos de Investigación en Educación. Volumen II*. (UNED, Ed.). Madrid.
- García Muñoz, T. (2003). El cuestionario como instrumento de investigación/evaluación. *Almendralejodocumento Policopiado*.
- García Quera, N., & Martí Comas, J. (2014). *Pensant el futur de l'educació 10 anys de debats amb la comunitat educativa. Debats d'educació. FUndació Jaume Bofill*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- García Roca, J. (2004). *Políticas y programas de participación social*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Gavaldà, A. (coord), Pons-Altés, J. M., Grau, V., Callarisa, J., & Torrents, J. (2016). *El treball cooperatiu: una estratègia per ensenyar i aprendre des de les Ciències Socials*. Vic: Servei de Publicacions de la UVic - Eumogràfic Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya.
- Gaye, S & Spelkeb, E. (2016). Shared cultural knowledge: Effects of music on young children's social preferences Original. *Research Article Cognition*, 148(March), 106–116.
- Geboers, E., Geijsel, F. (2013). Review of the Effect of Citizenship Education, Educational. *Research Review, Elsevier*, 9, 158–173.
- Gil, N. S. (2015). Cohesió social i educació social en dues revistes pedagògiques: ' Temps d' Educació ' i ' Educació Social . Revista d' Intervenció Socioeducativa '. *Temps d'educació*, 48(1), 131–149.
- Goffee, R., Jones, G. (2000). Why shoul anyone be led by you? *Harvard Bursiness Review*, *Septiembre*.
- Goleman, D., Boyatzis, R. Y McKee, A. (2002). *El líder resonante crea más*. Barcelona: Plaza Janés.
- Goleman, D. (2000). «Leadership That Gets Results». *Harvard Business Review*, *March-April*, 78–90.
- Gomá Lanzón, J. (2004). "El ejemplo como categoría política". *El País* 11 Diciembre.
- Gomà, R. (2016). Exclusión y políticas públicas: la construcción colectiva de la inclusión social. In *Pedagogia Social Comunitaria y exclusión social* (pp. 13–46). Madrid: Editorial Popular.
- Gómez, A. (2008). El liderazgo empresarial para la innovación tecnológica en las micro, pequeñas y medianas empresas. *Pensamiento & Gestión*, 24, 157–194.
- Gómez, M., Morata, T., & Trilla, J. (2015). Childhood participation experiences in the memory. *Educational Review*, (August 2015), 1–18. <https://doi.org/10.1080/00131911.2015.1067879>
- González, R. (2004). El ámbito del liderazgo transformacional: la imagen del iceberg. *Investigación e Innovación Na Escola Universitaria de Formación de Profesorado de Lugo.En Santiago de Compostela: Universidad Santiago de Compostela*.
- González, A., & Sáez, J. (1988). Limitaciones del modelo tecnológico en la evaluación de programas de animación sociocultural. *Anales de Pedagogía*, 6, 197–212.
- González, A. (2014). Nuevas Formas De Ciudadanía: Las Entidades Del Tercer Sector Social. *Revista Qurriculum*, 27, 129–148.
- Gonzalez, V. (2006). Liderazgo social. *Revista Galego-Portuguesa de Psicoloxia e Educación*, 13(11.12), 23–41.
- Government, S. (1999). Gender Mainstreaming in Sweden: a Gender Equality Perspective in All Policy Areas. Fact Sheet, Stockholm, Ministry of Industry, Employment and Communications. Retrieved from <http://www.naring.regeringen.se/fragor/jamstalldhet>.
- Gracia, E. (1997). *El apoyo social en la intervención comunitaria*. Barcelona: Paidós.
- Greene, J. C. (2008). *Mixed methods in social inquiry*. San Francisco, CA, EE. UU.: :

- Jossey-Bass.
- Greenleaf, R. K. (2002). *Servant leadership: A journey into the nature of legitimate power and greatness*. New York: Paulist Press.
- Gronn, P. (2002). Distributed leadership as a unit of analysis. *The Leadership Quarterly*, 13, 423–451.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). . I. N. K. D. & Y. S. L. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (pp. 105-117). London: Sage.
- Hailey, J. (2006). NGO leadership development: A review of the literature. International NGO Training and Research Centre. Retrieved from <http://www.intrac.org/data/files/resources/248/Praxis-Paper-10-NGO-Leadership-Development.pdf>
- Halpern, D. (1998). "Critical thinking." *American Psychologist*, 53(4), 450.
- Harris, A. y Chapman, C. (2002). Democratic leadership for school improvement in challenging contexts. In *International Congress on School Effectiveness and Improvement*. Copenhagen.
- Hart, R. (1992). *Children's participation: From Tokenism to citizenship*. (U. I. Essays., Ed.). Florence.
- Hart, R. (1993). *La participación de los niños: De la participación simbólica a la participación auténtica*. (E. N. Gente, Ed.). Bogotá.
- Haslam, S. A., Jetten, J., O'Brien, A., & Jacobs, E. (2004). Social identity, social influence and reactions to potentially stressful tasks: Support for the self-categorization model of stress. *Stress & Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*, 20(1), 3–9.
- Haslam, S. A., O'Brien, A., Jetten, J., Vormedal, K., & Penna, S. (2005). Taking the strain: Social identity, social support and the experience of stress. *British Journal of Social*, 44, 355–370.
- Haslam, S. A. (2004). Stress. In A. Haslam (Ed.), *Psychology in organization. Psychology in Organizations.*, 2, 60–79.
- Hater, J.J. y Bass, B. . (1988). Superiors' Evaluations and subordinates' perceptions of transformational and transactional leadership. *Journal of Applied Psychology*, 73(4), 695–702.
- Heinemann, K. (2003). *Introducción a la metodología de la investigación empírica. El ejemplo de las ciencias del deporte*. Barcelona: Editorial Paidotribo.
- Heras Montoya, L. (1997). *Comprender el espacio educativo. Investigación etnográfica sobre un centro escolar*. Malaga: Aljibe.
- Hernández Sampieri, R. y Mendoza, C. P. . (2008). El matrimonio cuant i tat ivocuali tat ivo: el paradigma mixto. In *En J. L. Álvarez Gayou (Presidente), 6º Congreso de Inves t igación en Sexología. Congreso efectuado por el Instituto Mexicano de Sexología, A. C. y la Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, Villahermosa, Tabasco, México*.
- Hernandez Sampieri, R., Fernandez Collado, C., & Baptista Lucio, M. del P. (2010). *Metodología de la investigación. Metodología de la investigación* (Quinta). Mexico: McGraw Hill. <https://doi.org/>- ISBN 978-92-75-32913-9
- Herrera, D., Albaigés, B., & Garet, M. (2003). *La immigració i el treball intercultural a les entitats d'educació en el lleure de Catalunya*. Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=146187>
- Hopkins, D., Ainscow, M. y West, M. (1994). *School Improvement in an Era of Change*. Londres: Cassell.
- House, R. y Aditya, R. (1997). The social scientific study of leadership: quo vadis? *Journal of Management*, 23(3), 409–473.
- Hsieh, B. (2014). The importance of orientation: implications of professional identity on classroom practice and for professional learning. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 178–190. <https://doi.org/10.1080/13540602.2014.928133>
- Huertas, E i Vigier, F. (2010). El grupo de discusión como técnica de investigación en la

- formación de traductores: Dos casos de su aplicabilidad. *Entreculturas*, 2.
- Hunter, A i Brewer, J. (2003). «Multimethod Research in Sociology». In *En Abbas Tashakkori y Charles Teddlie (eds.) Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Hutchinson, S. (1997). Perceived organizational support: Further evidence of construct validity. *Educational and Psychological Measurement*, 57, 1025–1034.
- Iglesias-Vidal, E i Espona-Barcons, B. (2017). Propuestas para el desarrollo de la interculturalidad en la educación en el tiempo libre de base comunitaria en Catalunya. *Pedagogía Social Revista Interuniversitaria*, 30.
- Iglesias, E. (2014). *L'educació intercultural a les organitzacions d'educació en el lleure de base comunitària*. UAB.
- Innerarity, D. (2002). *La transformació de la política*. Barcelona: Ed. Península.
- Innerarity, D. (2010). *Incertesa i creativitat . Educar per a la societat del coneixement. Debats d'Educació*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. Retrieved from www.debats.cat
- Izangai Elkarte. (2000). Memoria Programa de In corporación Social Izangai. 1999. Bilbao.
- Johnson, R. B. y Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14–26.
- Jones, BF i Idol, L. (1990). "Introduction." In *en B. F. Jones y L. Idol (Eds.), Dimensions of thinking and cognitive instruction (pp. 1-13)*. Hillsdale, NJ, Erlbaum.
- Kazez, R. (2009). Los estudios de casos y el problema de la selección de la muestra: aportes del sistema de matrices de datos. *Subjetividad y Procesos Cognitivos*, 13(1), 71–89.
- Kimchi, J. Polivka, B. Stevenson, J. (1991). Triangulation Operational Definitions. *Methodology Corner. Rev. Nursing Research*.
- Kottke, J., & Shratinski, C. (1988). Measuring perceived supervisory and organizational support. *Educational and Psychological Measurement*, 48, 1075–1079.
- Kouzes, J.M. i Posner, B. Z. (2003). *The five practices of exemplary leadership*. San Francisco,: Pfeiffer.
- Kuhn, D & Weinstock, M. (2002). "What is epistemological thinking and why does it matter?,". In *In B.K. Hofer, and P.R. Pintrich (eds.), Personal epistemology: The psychology of beliefs about knowledge and knowing, Mahwah, N.J., Erlbaum*.
- Kuhn, T. S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions. Philosophical Review* (Vol. II). Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.1119/1.1969660>
- Kunh, T. (1984). *Segundos pensamientos sobre paradigmas*. Madrid: Técnos.
- Kymlicka, W., & Norman, W. J. (1997). El retorno del ciudadano: una revisión de la producción reciente en teoría de la ciudadanía. *La Política: Revista de estudios sobre el estado y la sociedad*. Paidós Ibérica.
- Lansdown, G. (2001). *Promoting children's participation in democratic decision-making*. Florence: UNICEF.
- Latorre, A. (2003). *La investigación-acción. Conocer y cambiar la práctica educativa*. Barcelona: Graó.
- Lázaro, Y. (2004). *Inclusión y Discapacidad*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- Le Bossé, Y., & Dufort, F. (2002). El empoderamiento de las personas y comunidades: otra forma de intervenir. In *En F. Dufort & J. Guay (Eds.), Agir au coeur des communautés : la psychologie communautaire et le changement social (pp. 75-115)*. Laval, Canadá: Le Presse de Université Laval.
- Leithwood, K., Duke, D. (1999). A century quest to understand school leadership. In *J. Murphy y K. Seahore Louis (Eds.). Handbook of research on educational administration*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Leithwood, K. (1994). "Leadership for school restructuring." *Educational Administration Quarterly*, 30(4), 498–518.
- Leithwood, K. (2010). *¿Cómo liderar nuestras escuelas?* Chile: Fundación Chile. Santiago de Chile: Impresos Salesianos.

- Leiva, J. (2013). Bases conceptuales de la educación intercultural. De la diversidad cultural a la cultura de la diversidad. *Foro de Educación*, 11(15), 169–197. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.14516/fde.2013.011.015.008>
- Levine, R. M., Cassidy, C., Brazier, G., & Reicher, S. D. (2002). Self categorization and bystander non-intervention: Two experimental studies. *Journal of Applied Social Psychology*, 32, 1452–1463.
- Levine, R. M., Prosser, A., Evans, D., & Reicher, S. D. (2005). Identity and bystander intervention: How social group membership shapes helping behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 443–453.
- Levine, R. M. (1999). Identity and illness: The effects of identity salience and frame of reference on evaluation of illness and injury. *British Journal of Health Psychology*, 4, 63–80.
- Lewin, K; Lippit, R. (1938). An experimental approach to the study of autocracy and democracy: A preliminary note. *Socwmmery*, 1, 292–340.
- Lewin, K., Lippit, R., White, R. K. (1939). Opcrimenally, Patterns of aggresivt behavior in Prycblogy, created “social climates.” *Journal of Social Prycblogy*, 10, 271–279.
- Lin, N i Ensel, W. (1989). Life stress and health. Stressores and resources. *American Sociological Review*, 54, 382–399.
- Lin, N. (1986). Conceptualizing social support. In N. Lin, A. Dean, & W. Ensel (Eds.), *Social support, life events, and depression* (pp. 17–30). Nueva York: Academic Press.
- Littler-Bishop, S., Seiden-Feller, D., & Opaluch, R. (1982). Sexual harassment in the workplace as a function of initiator’s status: The case of airline personnel. *Journal of Social Issues*, 38(4), 137–148.
- Llei 12/2007, d’11 d’octubre, de serveis socials de Catalunya. (n.d.).
- Llena, A.; Parcerisa, A. (2008). *La acción socioeducativa en medio abierto. Fundamentos para la reflexión y elementos para la práctica*. Barcelona: Graó.
- Lomagno, C. M. (2012). Cartografía de la construcción de demandas por condiciones habitacionales en el barrio de La Boca. Una experiencia de educación de adultos desde la perspectiva de la educación popular y la animación sociocultural. *Revista Del IIICE*, 32, 27–38.
- Longo, F. (2008). Liderazgo distribuido, un elemento crítico para promover la innovación. *Capital Humano: Revista Para La Integración y Desarrollo de Los Recursos Humanos*, 226, 84–91.
- López, J. & Lavié, J. M. (2010). Liderazgo para sostener procesos de innovación en la escuela. *Profesorado. Revista de Currículum y Formación de Profesorado*, 14(1), 71–92.
- Lopez Camps, J. (2013). Modelos de liderazgo para impulsar políticas locales de cohesión social: nuevos liderazgos, nuevos líderes. In *Bifarello, M; Subirats, J; Blanco I i Lopez, J. Reflexiones en torno a la implementación de Políticas Públicas Locales que buscan la Cohesión Social* (p. 106). Barcelona: Oficina de Coordinación y Orientación (OCO) Programa URB-AL III.
- López Sánchez, F. (1995). Necesidades de la infancia y protección infantil. Fundamentación teórica, clasificación y criterios educativos. Volumen 1. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales / Programa SASI de mejora del Sistema de atención social a la infancia.
- López Zafra, E. (1998). *Liderazgo carismático: utilizando niveles de análisis para la comprensión de la relación carismática. Tesis Doctoral inédita*. Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, España.
- Lord, R. & Maher, K. (1991). Leadership and information processing. London: Routledge.
- Luhmann, N. (1994). *Die Wissenschaft der Gesellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Luque, P.A.; Camacho, A. (1999) “La acción socioeducativa en medio abierto: el educador de calle y los programas comunitarios”. En Ortega Esteban, J (coord), *Pedagogía Social Especializada*. Ariel Educación. Barcelona, p. 217
- Luttrell, C., Quiroz, S., Scrutton, C., & Bird, K. (2009). *Understanding and*

- operationalising empowerment*. London: Overseas Development Institute. Retrieved from <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/5500.pdf>
- Macbeath, J. (2005). Leadership as distributed: a matter of practice. *School Leadership and Management*, 25(4), 349–366.
- Manciaux, M. (2003). *La resiliencia: resistir y rehacerse*. Barcelona: Gedisa.
- Manzini, E. (2001). «El asociacionismo en Europa. Su pluralidad». In *En Gordo, M. (coord.) La inmigración en el paraíso. Integración en la comarca de Doñana*. Huelva: Junta de Andalucía.
- Marchioni, M. (2006). “Democracia participativa y crisis de la política. La experiencia de los planes comunitarios”. *Cuadernos de Trabajo Social*, 19, 213–224.
- Marshall, T. H. (1997). Ciudadanía y clase social. *Revista Española de Investigación Sociológica*, 79, 297–344.
- Martin, X. (coord. . (2018). *Educar-se és de valents. Aprenentatge servei amb adolescents en risc d'exclusió social*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.
- Martínez, E. (2003). Convivencia intercultural, una propuesta desde la educación no formal. *Revista de Estudios de Juventud*, 60, 101–106.
- Martínez Mediano, C. (2004). *Técnicas e instrumentos de recogida y análisis de datos*. Madrid: UNED.
- Martínez Muñoz, M., ; Martínez Ten, A. (2000). *Participación infantil en el tiempo libre*. (P. de O. de Infancia., Ed.). Madrid.
- Martínez, R. (2011). *Políticas públicas e innovación social. Marcos conceptuales y efectos en la formulación de las políticas*. Treball de final de màster, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Matthews, H. (2003). Children and Regeneration: Setting an Agenda for Community Participation and Integration. *Children and Society*, 17, 264–276.
- Maxcy, S. (2003). “Pragmatic threads in mixed methods research in the social sciences: The search for multiple modes of inquiry and the end of the philosophy of formalism.” In *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*, Tashakkori, A & Teddl. California: (Eds) 2003, Sage.
- Maya, I. (2004). Sentido de comunidad y potenciación comunitaria. *Apuntes de Psicología*, 22, 187–211.
- McKernan, J. (1999). *Investigación-acción y currículum*. (S. L. Ediciones Morata., Ed.) (1a ed.). Madrid.
- Mena, J (1999) “El educador social en medio abierto: el educador social comunitario y el educador de calle”. En Ortega, J. (coord.) *Educación social especializada*. Barcelona. Ariel Educación. pp. 141-17
- Mendia, R. (2013). *Guía 6, aprendizaje y servicio solidario: el acompañamiento educativo*. Bilbao: Zerbikas Fundazioa.
- Mendoza, M., Ortiz, C. & Parker, H. (2007). Dos décadas de investigación y desarrollo en liderazgo transformacional. *Revista Del Centro de Investigación. Universidad La Salle*, 7, 25–41.
- Mera, A. (n.d.). *Modelo de intervención social soctenible de organización que genere liderazgo en la gestión comunitaria*.
- Merino, J. V. (1997). (1997). *Programas de ASC. Tres instrumentos para su diseño y evaluación*. Madrid: Narcea.
- Messias, D. K., Fore, E. M., McLoughlin, K., & Parra-Medina, D. (2005). Adult roles in community-based youth empowerment programs: Implications for best practices. *Fam Community Health*, 28(4), 320–337.
- Miles, M.B. y Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Londres: Sage. London: Sage.
- Molano, O. L. (2007). Identidad cultural un concepto que evoluciona. *Opera*, 7(7), 69–84.
- Montero, M. (2003). *Teoría y práctica de la psicología comunitaria: La tensión entre*

- comunidad y sociedad*. Barcelona: Paidós.
- Moragas, M. (2014a). *Les dones que presideixen els clubs esportius a Catalunya. Factors que incideixen en l'accés i en l'exercici del càrrec, i estil de lideratge*. Ramon Llull.
- Moragas, M. (2014b). Reflexions sobre el lideratge social. *L'esportiu*, 29.12.2014, 2014.
- Morales, JA; Domene, S; Puig, M i Calvo, J. (2013). Sociedad española de pedagogía. *Sociedad Española De Pedagogía*, 65 (2), 97–109.
- Morata, T.; Garreta, F. (2012). El lleure com a dinamitzador i/o activador de comunitats. *Educació Social: Revista d'intervenció Sòcioeducativa*, 50, 11–30.
- Morata, T.; Palasí, E. (2012). "Oci i participació social de la gent gran. Avaluació d'un programa d'Animació Sociocultural i Desenvolupament Comunitari a la ciutat de Granollers". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 51, 67–90.
- Morata, M. . (2009). *De la animación sociocultural al desarrollo comunitario: su incidencia en el ocio*. Universidad de Barcelona.
- Morata, T. (2011). De la Animació Sociocultural al Desarrollo Comunitario: su incidencia en el ocio. *Revista d'Innovació i Recerca En Educació.*, 4(2), 133–160.
- Morata, T. (2014). Pedagogía Social Comunitaria: un modelo de intervención socioeducativa integral. *Educación Social: Revista de Intervención Socioeducativa*, (57), 13–32.
- Morata, T. (2015). Treball en equip i sentiment de pertinença. *Estris Revista d'educació En El Lleure.*, 200, 17.
- Morata, T. (2016). Animación Sociocultural y exclusión social: en retorno a la comunidad. In *Pedagogía Social Comunitaria y exclusión social* (pp. 75–109). Madrid: Editorial Popular.
- Morata, T. (2018). En societats tan híper connectades per què hi ha tant aïllament social? Retrieved August 10, 2018, from <https://www.peretarres.org/coneixement/bloc-facultat/societats-hiper-connectades>
- Morse, J. M. (2002). Principles of mixed-and multi-method research design. In *En A. Tashakkori y C. Teddlie (Eds.), Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (pp. 189–208). Thousand Oaks, CA, EE. UU.: Sage.
- Muchinsky, P. (2001). *Psicología aplicada al trabajo*. Madrid: Paraninfo.
- Muñoz, JL; Rodríguez-Gómez, D i Barrera -Corominas, A. (2014). La relación entre las Instituciones socioeducativas y el entorno : algunas propuestas para guiar la ... In *Aspectos generales y particulare de sociedad, educación e inclusión*. Granada: I Congreso Internacional 2014: Sociedad, Educación e Inclusión.
- Muñoz, J. (1997). *Filosofía de la felicitat*. Barcelona: Empúries.
- Munoz, L. (2013, December). La comunidad justa de Lawrence Kohlberg. *[Con]textos*.
- Murillo, F. (2006). Una dirección escolar para el cambio: Del liderazgo transformacional al liderazgo distribuido. *Revista Electrónica Iberoamericana Sobre Calidad, Eficacia y Cambio En Educación*, 4, 11–24.
- Navarra, G. de. (1999). Plan de Lucha contra la Exclusión Social en Navarra 1998- 2005. Una respuesta a las situaciones de pobreza y marginación social. Pamplona: Gobierno de Navarra.
- Neuman, W. L. (2009). *Social research methods : Quant i tat ive and quali tat ive methods (7a Ed.)*. Boston, MA, EE. UU.: Allyn & Bacon.
- Northouse, P. (1997). *Leadership: Theory and practice*. London: Sage Publications.
- Novella, A; Agud, I; Llana, A; Trilla, J. (2013). El concepto de ciudadanía construido por jóvenes que vivieron experiencias de participación infantil. *Bordón*, 65, 93–108.
- Novella, A; Llana, A; Noguera, E; Gómez, M; Morata, T; Trilla, J; Agud, I; Cifre-Mas, J. (2014). *Participación infantil y construcción de la ciudadanía* (1a ed.). Barcelona: Graó.
- Novella, A. (2014). Las prácticas educativas y el liderazgo formativo autogestionado en las experiencias participativas. In *Liderazgo y educacion* (pp. 265–270). Santander: Editorial de la Universidad de Cantabria.
- Novy, A., Swiatek, D. C., & Moulart, F. (2012). Social cohesion : a conceptual and

- political elucidation Social Cohesion in Cities – conceptual and political clarifications. *Urban Studies*, Vol 49(9), 1873–1889. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177%2F0042098012444878>
- Núñez Flores, M. i. (2007). Las variables: Estructura y función en la hipótesis. *Investigación Educativa*, 11(20), 163–179.
- OCDE. (1999). *Public sector reform requires leadership. Government of the future: getting from here to there. Symposium 14-15 September.*
- Office of Performance Excellence. (1999). *The leadership development. Final Report.* Estado de Michigan (USA).
- Orduna, M. G. (2012). *Identidad e identidades: Potencialidades para la cohesión social y territorial. Colección de Estudios sobre Políticas Públicas Locales y Regionales de Cohesión Social.* Programa URB-AL III.
- Ortiz, D. (2009). *Política i valors. Com restaurar la grandesa de la política?* Barcelona: Editorial Barcino.
- Osorio, E. (2003). “Hacia una pedagogía de la participación infantil en los programas de recreación.” In *Recreación y Niñez: Construcción de escenarios para el desarrollo humano. Funlibre 2002 – 2003.*
- Ospina, S. (2008). Liderazgo para el Cambio Social: Contribuciones para la teoría contemporánea sobre el liderazgo como construcción social. In *Advancing Relational Leadership Theory.*
- Parés, M; Castellà, C; Subirats, J (coord.); Cruz, H; Grau-Solés, M., & Sánchez, G. (2014). *Nous lideratges en moments de canvi* (1st ed.). Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Patrick, J. (2007). The concept of citizenship in education for democracy. Retrieved from <http://www.ericdigests.org/2000-1/democracy.html?>
- Pautt, G. (2011). Liderazgo y dirección: dos conceptos distintos con resultados diferentes. *Rev.Fac.Cienc.Econ.*, 19(1), 213–228.
- Percy-Smith, B. (2006). From consultation to social learning in community participation with young people. *Children Youth and Environments*, 16, 153–179.
- Pérez-Serrano, G. & Pérez de Guzmán, M. V. (2006). *Qué es la animación sociocultural. Epistemología y valores.* Madrid: Narcea.
- Pérez Eransus, B. (2003). «Las entidades sociales en la lucha contra la exclusión». In *Rodríguez Cabrero, G. (coord.): Las entidades voluntarias de acción social en España.* Madrid: Fundación Foessa.
- Pérez Eransus, B. (2004). El acompañamiento social como herramienta de lucha contra la exclusión. *Documentación Social*, 135, 89–107.
- Pérez Juste, J. (1991). *Pedagogía Experimental. La Medida en Educación. Curso de Adaptación. Uned. 106.* (UNED, Ed.). Madrid.
- Pérez Serrano, G. (1994). *Investigación cualitativa. Retos, interrogantes y métodos.* España: La Muralla.
- Perkins, D. (1999). “¿Qué es la comprensión?” In *STONE WISKE, M. (Ed.): La enseñanza para la comprensión.* (pp. 69–92). Buenos Aires: Editorial Paidós.
- Placer, F. (1991). *Animación sociocultural y educación.* Vitoria: Servicio Central de publicaciones del Gobierno Vasco.
- Planas, A.; Trilla, J.; Garriga, P.; Alonso, A.; Monseny, M. (2016). “¿Qué dimensiones conforman el empoderamiento juvenil? Una propuesta de indicadores.” In *Soler, P.; Bellera, J.; Planas, A. (Eds.) (2016). Pedagogía Social, Juventud y Transformaciones Social.* Girona: Universitat de Girona.
- Planella, J. (2013). Pedagogía Social y diversidad funcional: de la rehabilitación al acompañamiento. *Educatio Siglo XXI*, 31(2), 113–128. Retrieved from <http://revistas.um.es/educatio/article/view/187121/154221>
- Planella, J. (2016a). Acompañamiento Social: Semánticas, Momentos, Posiciones, Interrogantes.
- Planella, J. (2016b). *Acompañamiento social.* Barcelona: Editorial UOC.
- Planella Ribera, J. (2008). Educación social, acompañamiento y vulnerabilidad: hacia

- una antropología de la convivencia. *Revista Iberoamericana de Educación, ISSN-e 1681-5653, Vol. 46, Nº. 5, 2008, 46(5), 1–14.*
- Plano y J. Creswell. (2008). *The mixed methods reader*. Thousand Oaks, CA, EE. UU.: Sage.
- Pose, H. (2006). *La cultura en las ciudades. Un quehacer cívico-social*. Barcelona: Graó.
- Puig, J. (coord. . (2009). *Aprendizaje servicio (ApS). Educación y compromiso cívico*. Barcelona: Graó.
- Quesada, C. V. (2006). El enfoque de resiliencia en Trabajo Social. *Acciones e Investigaciones Sociales, 1*, 466.
- Raelin, J. (2003). *Creating Leaderful Organizations: How to Bring Out Leadership in Everyone*. San Francisco: Berrett-Koehler.
- Ramírez, V. & Cumsille, P. (1997). Evaluación de la eficiencia de un programa comunitario de apoyo a la maternidad adolescente. *Revista Latinoamericana de Psicología, 29*, 267–286.
- Ramos, I. (2010). El trabajo en red: de la metáfora a la aplicación del análisis de redes sociales. *Redes: Revista Hispana Para El Análisis de Redes Sociales., 19(2)*, 70–77.
- Rappaport, J. (1981). In praise of paradox: A social policy of empowerment over prevention. *American Journal of Community Psychology, 9*, 1–25.
- Rappaport, J. (1987). Terms of Empowerment/Exemplars of Prevention: Toward a Theory for Community Psychology. *American Journal of Community Psychology, 15, n 2*, 121–148.
- Rebollo, O. (2012). La transformación social urbana. *Gestión y Política Pública, 159–186*.
- Reguant Alvarez, M., & Martínez-Olmo, F. (2014). Operacionalización de conceptos / variables. *Dipòsit Digital de La UB, 10*. Retrieved from <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/57883/1/Indicadores-Repositorio.pdf>
- Rennes, V. (1995). «Els reptes actuals de les polítiques socials»,. *Educació Social, 1*, 8–13.
- Ribera, R. (2013). *Bon lideratge , qualitat humana i espiritualitat*. (M. escoles G. S. J. de Catalunya, Ed.). Barcelona.
- Richez, J.-C., Labadie, F., & De Linares, C. (2012). «Youth empowerment» dans *l'espace euroméditerranéen*. Paris: INJEP.
- Rish, E. (2005). *El valor de la cultura en los procesos de desarrollo urbano sustentable*. Barcelona.
- Riveros-Barrera, A. (2012, July 12). La distribución del liderazgo como estrategia de mejoramiento institucional. *Educación y Educadores*.
- Rizo, M. (2006). Redes. Una aproximación al concepto. *Ponencia Recogida En El III Encuentro Internacional de Promotores y Gestores Culturales, Guadalajara, 2005, Editadas Por La Coordinación de Patrimonio Cultural, Desarrollo y Turismo Del CONACULTA Con Con El Título "Gestión Cultural: Planta Viva En Crecimi*. Mexico.
- Roca, J. (2013). *El Desarrollo del pensamiento crítico a través de diferentes metodologías docentes en el Grado en Enfermería*. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Rodríguez Gómez, G. (1996). *Metodología de la investigación cualitativa*. (Aljibe). Malaga.
- Rodríguez Sabiote, C., Pozo Llorente, T., Gutiérrez Pérez, J. (2006). La triangulación analítica como recurso para la validación de estudios de encuesta recurrentes e investigaciones de réplica en Educación Superior. http://www.uv.es/RELIEVE/v12n2/RELIEVEv12n2_6.htm. *RELIEVE. Revista Electrónica de Investigación y Evaluación Educativa., 12(2)*, 289–305.
- Rogers, C. R. (1986). *Libertad y creatividad en la educación en la década de los ochenta*. Barcelona: Paidós.
- Rojas, R. (2012). *Liderazgo distribuido para una educación de calidad*. Universidad Andrés Bello, Santiago de Chile.

- Rojas, R. (2013). El liderazgo comunitario y su importancia en la intervención comunitaria. *Psicología Para América Latina*, 25, 57–76.
- Rubin, HJ y Rubin, I. (1995). *Qualitative interviewing: the art of hearing data*. Thousand Oaks: Sage.
- Ruiz, R. (2012). “L’educació en el lleure a l’inici del segle XXI”. *Social. Revista d’Intervenció Socioeducativa*, 50, 69–79.
- Ryyänänen, S., & Nivala, E. (2017). Empowerment or emancipation? Interpretations from Finland and beyond. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria.*, 30, 35–49. https://doi.org/10.7179/PSRI_2017.30.03.
- Sabariego, M. (2002). *La educación intercultural ante los retos del siglo XXI*. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- Sabariego, M. (2010). Etnografía y Estudio de casos. In S. Nieto Martín (Coord.). *Principios, métodos y técnicas para la investigación educativa*. Madrid: Dikynson.
- Saiz, C. (2002). Enseñar o aprender a pensar. *Escritos de Psicología*, 6, 53–72.
- Salazar, M. (2006). El Liderazgo Transformacional modelo para organizaciones educativas que aprende. *Revista Unirevista.*, 1(3), 1–12.
- Salusky, I., Larson, R. W., Griffith, A., Wu, J., Raffaelli, M., Sugimura, N., & Guzman, M. (2014). How Adolescents Develop Responsibility: What Can Be Learned From Youth Programs. *Journal of Research on Adolescence*, 24(3), 417–430. <https://doi.org/10.1111/jora.12118>
- Sánchez-Ostiz, P. (2014). La libertad del Derecho penal ¿de qué hablamos cuando decimos libertad? *InDret*, 1.
- Sandelowski M, B. J. (2003). Classifying the findings in qualitative studies. *Qualitative Health Research.*, 13, 905–923.
- Sandín Esteban, M. P. (2000). Criterios De Validez En La Investigación Cualitativa : *Revista de Investigación Educativa*, 18, 223–242.
- Santa-Bárbara, E. & Fernández, A. (2010). 40 Años de la teoría del liderazgo situacional: una revisión. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 42, 29–39.
- Schwarzer, R., & Leppin, A. (1989). Social support and health: A meta-analysis. *Psychology and Health*, 3, 1–15.
- Sears, G., & Hackett, R. (2011). The influence of role definition and affect in LMX: A process perspective on the personality - LMX relationship. *Journal of Occupational & Organizational Psychology*, 84, 554–564.
- Sellarès, A. (2003). *La participació jove*. (núm. 6 Col·lecció Sinergia, Ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Serra, A. (2005). La gestión transversal: Expectativas y resultados. *Reforma y Democracia*, 32(Jun.), 17 págs.
- Serrate, M. L. (2011). La Formación de animadores a través de la educación a distancia. In *5º Coloquio Internacional de Animación Sociocultural*. Zaragoza.
- Shaw, A., Brady, B., McGrath, B., Brennan, M. A., & Dolan, P. (2014). Understanding youth civic engagement: debates, discourses, and lessons from practice. *Community Development*, 45(4), 300–316.
- Sierra Bravo, R. (1988). *Técnicas de investigación Social. Teoría y Ejercicios*. Madrid: Paraninfo.
- Silva, A. (2007). Determinantes de la innovación en la empresa. *Anales de La Universidad Metropolitana*, 7(2), 53–71.
- Simons, H. (2011). *El estudio de caso: Teoría y práctica*. Madrid: Ediciones Morata.
- Sinclair, R. (2004). Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. *Children and Society*, 18, 106–118.
- Sirvent, M. T., Lomagno, C. & Llosa, S. (2009). Intervención Comunitaria en contextos de pobreza en la Ciudad de Buenos Aires desde una perspectiva de Animación Sociocultural e Investigación Acción Participativa. In *Ponencia Cuarto Coloquio*.
- Sirvent, M. T. (1995). *Animación Socio-cultural y Educación Permanente. Fin o iniciación de una época?* D. Buenos Aires: ocumentos de la Carrera de Especialización de

- Formació de Formadores. Facultad de Filosofía y Letras. UBA.
- Slack, T. & Parent, M. M. (2006). *Understanding sport organizations: The application of organization theory*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Slivinski, L.W. y Forster, D. C. . (2000). *Developmental recommendations and resources. Leadership Competencies for ADMs and Senior Executives. La Releve. Public Service Commission of Canada. Staffing Programs Branch*.
- Soler, P; Trilla, J; Limón, D. (2013). El liderazgo educativo en el ámbito socio-comunitario. In *XXXII Seminario Interuniversitario de Teoría de la Educación*. (pp. 10–12). Santander. Retrieved from <http://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=AUK9AQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA11&dq=Liderazgo+y+Educación&ots=SZD2wBXu8u&sig=1ciBbUHc9c4TMHHVMg7Hkw8nolw>
- Soler, P., Trilla, J., Jiménez-Morales, M., & Úcar, X. (2017). La construcción de un modelo pedagógico del empoderamiento juvenil: espacios, momentos y procesos. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 30, 30, 19–34. https://doi.org/DOI:10.7179/PSRI_2017.30.02.
- Soler, P. (2011a). *Infancia i temps lliure. L'animació sociocultural. Una estratègia pel desenvolupament i l'empoderament de comunitats*. Barcelona: Editorial UOC.
- Soria, M. (2018). Interculturalitat i lleure. *El Diari Digital de l'acció Social a Catalunya*.
- Spillane, J.P., Halverson, R. y Diamond, J. B. (2001). Investigating School Leadership Practice. *Distributed Perspective. Educational Researcher*, 30(3), 23–28.
- Spillane, J.P., Halverson, R. y Diamond, J. B. (2004). Towards a theory of leadership practice: a distributed perspective. *Journal of Curriculum Studies*, 36(1), 3–34.
- Spillane, J. P & L. J.-B. (2006). *Distributed Leadership*. New York, United States: John Wiley & Sons Inc.
- Stake, R. . (1994). Case Study. In *Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (Eds.) (1994) Handbook of Qualitative Research* (pp. 239–247). London: Sage.
- Stake, R. . (1998). *Investigación con estudio de casos*. (Morata, Ed.). Madrid.
- Stake, R. E. (1995). *The Art of Case Study*. (Sage, Ed.). London.
- Stake, R. E. (2005). *Investigación con estudio de casos*. Madrid: Morata.
- Stamm, B. (2009). Leadership for innovation: what you can do to create a culture conducive to innovation. *Strategic Direction*, 25(6), 13–15.
- Subirats, J; Alfama, E i Obradors, A. (2009). Ciudadanía e inclusión social frente a las inseguridades contemporáneas. In *Costa, L i Fleury, S Seguridade Social, Cidadania e Saúde Coleção Pensar em Saúde* (pp. 28–46). Rio de Janeiro: Centro Brasileiro de Estudos de Saúde.
- Subirats, J., Alfama, E., & Obradors, A. (2009). Ciudadanía e inclusión social frente a las inseguridades contemporáneas. La significación del empleo. *Documentos de Trabajo (Fundación Carolina)*, 32, 133–142.
- Tashakkori, A. y Teddlie, C. (2008). Quality of inferences in mixed methods research: Calling for an integrative framework. In *En M. M. Bergman (Ed.), Advances in mixed methods research*. (pp. 1–7). Thousand Oaks, CA, EE. UU.: Sage.
- Tashakkori, A. y Teddlie, C. (2009). *Foundat ions of mixed methods research: Integrating quant i tat ive and quali tat ive techniques in the social and behavioral sciences*. . Thousand Oaks, CA, EE. UU: Sage.
- Taylor, S.J.; Bogdan, R. (1986). *Introducción a los Métodos Cualitativos de Investigación*. Buenos Aires: Paidós.
- Thieme, C y Treviño, E. (2012). Liderazgo en Educación : Al final sólo el carisma importa. *Espacio Abierto*, 21(1), 37–55.
- Thomas, N. (2007). Towards a Theory of Children's Participation. International. *Journal of Children's Rights*, 15, 199–218.
- Timperley, H. (2005). Distributed leadership: developing theory from practice. *Journal of Curriculum Studies*, 37(4), 395–420.
- Tisdall, E. ;Davis, J.. M. (2004). Making a difference? Bringing Children's and Young People's Views into Policy-Making. *Children and Society*, 18, 131–142.

- Tomàs Folch, M. (2012). *El lideratge educatiu i tècniques de direcció*. Barcelona.
- Topa, G; Moriano, JA; Morales, J. (2008). Identidad Social y Apoyo Percibido en las Organizaciones: Sus Efectos sobre las Conductas de Ciudadanía. *Revista Interamericana de Psicología/Interamerican Journal of Psychology* -, 42(2), 363–370.
- Torney, J. & Lehmann, R. et al. (2001). Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen. 2001. Amsterdam: IEA.
- Tra Bach, M, Huberman, L i Sulser, F. (1995). "The Educational Impact of Scouting. Retrieved from <http://www.scout.org/en/content/download/3415/31949/>
- Trilla, J; Limón, D y Soler, P. (2014). El liderazgo educativo en el ámbito socio-comunitario. In *Liderazgo y educación*. Santander: Editorial de la Universidad de Cantabria.
- Trilla, J; Novella, A. (2011). Participación , democracia y formación para la ciudadanía . Los consejos de infancia Participation , Democracy and Citizenship Education . Local Children ' s Councils. *Revista de Educación*, 356, 23–43.
- Trilla Bernet, J. (2010a). La educación de la ciudadanía y la escuela. Propuestas conceptuales en torno al debate sobre la Educación para la Ciudadanía. In ICE-Horsori (Ed.), *Entre todos: compartir la educación para la ciudadanía* (Vol. «Propuesta, pp. 77–92). Barcelona. Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3186683>
- Trilla Bernet, J., & Novella Camara, A. M. (2011). Participación , democracia y formación para la ciudadanía . Los consejos de infancia. *Revista de Educación*, 356, 23–43.
- Trilla, J. (1993). *Otras educaciones. Animación sociocultural, formación de adultos y ciudad educativa*. Barcelona: Ed. Anthropos.
- Trilla, J. (1997). *Animación sociocultural. Teorías, programas y ámbitos*. Barcelona: Ariel.
- Trilla, J. (1999). "Tres pedagogies del lleure i 1 més ". *Revista d'Educació Social*, 11.
- Trilla, J. (2003). Seis preguntas sobre ciudadanía y educación para la ciudadanía en España. *Revista de Educación. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Númeo extr.*
- Trilla, J. (2009). Tres pedagogies del lleure i una més. *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioducativa*, 11.
- Trilla, J. (2012). "Els discursos de l'educació en el lleure". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 50, 31–45.
- Tucker, R. C. (1981). *Politics as Leadership*. Columbia: University of Missouri Press.
- Tupper, J. (2007). «From care-less to care-full: Education for citizenship in schools and beyond». *Alberta Journal of Educational Research*, 53(3), 259–272.
- Ubieto, J. R. (2007). Modelos de trabajo en red. *Educació Social. Revista d'intervenció Sòcioeducativa*, (36), 26–39. Retrieved from <http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/165566/217618>
- Ucar, X; Llena, A. (coord). (2006). *Miradas y diálogos en torno a la acción comunitaria*. (Graó, Ed.). Barcelona.
- Úcar Martínez, X., Jiménez-Morales, M., Soler Masó, P., & Trilla Bernet, J. (2017). Exploring the conceptualization and research of empowerment in the field of youth. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22(4), 405–418. <https://doi.org/10.1080/02673843.2016.1209120>
- Ucar, X. (1997). "Las virtudes pedagógicas del camino de Santiago." In *Pantoja, L. (Coord.) Nuevos espacios de la educación social*. Bilbao: ICE de la Universidad de Deusto.
- Ucar, X. (2002). *Medio siglo de ASC en España. Balance y perspectivas*. (Revista Ib). Barcelona.
- Úcar, X. (1992). *La animación sociocultural*. Barcelona: Ed. CEAC.
- Úcar, X. (1996). Los estudios de educación social y la animación sociocultural. *Claves de Educación Social. Universidad Del País Vasco*, 2, 18–27.

- Úcar, X. (2010). Materiales didácticos y "utillaje profesional" en la animación y dinamización sociocultural. Una visión del estado de la cuestión. In *Materiales y recursos didácticos en contextos comunitarios* (pp. 145–152). Barcelona: Graó.
- UNICEF. (2003). The State of the World's Children 2003 - Child participation. Retrieved from <http://www.unicef.org/spanish/sowc/>
- Urrutia, V; Zubero, I; De la Peña, A. (2009). *Las dimensiones sociales de la ciudad*. Bilbao: Universitat del País Basc.
- Varela Crespo, L. (2010). La Educación Social y los Servicios Sociales en los procesos de desarrollo comunitario: revitalización del trabajo en red Social. *Education and Social Servuces in Community Development Processes: Revitalizing Networking*, (17), 137–148.
- Veugelers, W. (2007). «Creating critical democratic citizenship education: Empowering humanity and democracy in Dutch education». *Compare.*, 37(1), 103–111.
- Viales Hurtado, R. J. (2016). Los elementos básicos para la formulación de políticas científicas, tecnológicas y de innovación para la cohesión social. Una visión cts. *Revista de Ciencias Sociales (Cr)*, 153(III), 101–120.
- Viché, M. (2009). *La educación (animación) sociocultural o la dimensión política de la educación*. Quaderns d'animació i Educació Social.
- Villasante, T. (2003). «Los retos del asociacionismo». *Documentación Social*, 8–21.
- Walker, R. (1983). La realización de estudios de casos en educación. Ética, teoría y procedimientos. In *W. B. Dockrell y D. Hamilton, Nuevas reflexiones sobre la investigación educativa* (pp. 42–82). Madrid: Narcea.
- Wang, C. C. (2006). Youth participation in photovoice as a strategy for community change. *Journal of Community Practice*, 14((1-2)). https://doi.org/10.1300/J125v14n01_09.
- Westheimer, J. & Kahne, J. (2004). Educating the "good" citizen. Political choices and pedagogical goals. *Political Science and Politics*, 37(2), 241–247.
- Westley, F. i Antadze, N. (2010). «Making a difference: strategies for scaling social innovation for greater impact». *Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 15(2)).
- Woods, P. (1987). *La escuela por dentro. La etnografía en la investigación educativa*. (Paidós/M.E.C., Ed.). Barcelona.
- World Bank. (2008). What is school based management. Washington: The World Bank.
- Yacuzzi, E. (2005). "El estudio de caso como metodología de investigación: teoría, mecanismos causales, validación." *Inomics*, 1, 296–306.
- Yukl, G. A. (2006). *Leadership in organizations*. Upper Saddle River: Pearson/Prentice Hall.
- Zhong, S. H., Clark, M. I., Hou, X. I. U., Zang, Y. U. I., & Fitzgerald, G. E. (2014). Resiliencia : propuesta y desarrollo de la definición y del marco conceptual en relación a los desastres en el ámbito sanitario, 26, 69–77.
- Zonis, M. (1984). Self-objects, self-representation and sense making crisis: political instability in the 1980s. *Political Psychology*, 5(4), 553–571.
- Zubero, I. (2003). Solidaridad. In T. lo Blanch (Ed.), *Ariño, A. Diccionario de solidaridad (I)*. Valencia.
- Zubero, I. (2016). El papel de la comunidad en la exclusión social. In *Pedagogía Social Comunitaria y Exclusión Social, Morata, T (cood.)* (pp. 47–74). Madrid: Editorial Popular.

Sumari

Introducció	9
I Part. Marc conceptual i teòric	17
Capítol I: I Entitats de lleure educatiu i d'acció social de caràcter comunitari. Les seves aportacions a la infància i l'adolescència	19
1. Característiques de les entitats de lleure educatiu i d'acció social de caràcter comunitari	19
1.1 Activitats i entitats de lleure educatiu	19
1.2 Les entitats d'acció social i educativa: els centres socioeducatius i/o els centres oberts	26
Capítol II: Lideratge social als territoris per a la promoció i desenvolupament de les comunitats	36
2.1 Lideratge social de les entitats d'acció social i educativa	36
2.1.1 Conceptes de líder i lideratge	37
2.1.2 Perspectives d'anàlisi de les teories i model dels lideratges	40
2.1.3 Estils de lideratge	43
2.1.4 Formes de lideratge	44
2.2 Objectius del model de lideratge social en i des de les entitats d'acció social i educativa de caràcter comunitari	58
2.2.1 Desenvolupament del creixement personal	59
2.2.2 Ciutadania compromeses pel bé comú	62
2.2.3 Participació institucional i social	65
2.2.4 Apoderament	80
2.2.5 Cohesió social	85
2.3 Praxis del lideratge social en i des de les entitats d'acció social i educativa de caràcter comunitari	95
2.3.1 Treball comunitari	96
2.3.2 Acompanyament socioeducatiu	114
II Part. Disseny i metodologia de la recerca	122
Capítol III: Metodologia	122
3.1 Finalitat i objectius	122
3.2 Disseny metodològic	122
3.2.1 Investigació de caràcter mixt	123
3.2.2 Mètode mixt utilitzat a la recerca	127
3.2.3 Estudi de casos	131
3.3 Entitats i subjectes participants: la mostra	134
3.3.1 Criteris de selecció	134
3.3.2 Informants de l'estudi	145
3.4 Fases de la recerca	149
3.5 Tècniques d'obtenció de la informació	150
3.5.1 Anàlisi documental	152
3.5.2 Entrevistes	153
3.5.3 Observació no participativa	156
3.5.4 Grups de discussió	157
3.5.5 Qüestionari	158

3.6 Anàlisi de dades	163
3.7 Qualitat de l'anàlisi	141
3.8 Aspectes ètics	173
III Part. Resultats i conclusions	176
Capítol IV: Anàlisi i discussió de resultats Cas I Fundació Marianao	178
4.1 Accés a l'escenari i desenvolupament de la recerca	178
4.1.1 Primer contacte i entrada	178
4.1.2 Actuacions realitzades	179
4.1.3 Recollida de dades amb les estratègies planificades	180
4.2 Del lleure a l'acció social	182
4.3 Apoderament individual i comunitari	184
4.3.1 Apoderament individual	184
4.3.2 Apoderament comunitari	188
4.3.3 Variables i indicadors de l'apoderament individual i comunitari	192
4.4 La participació institucional i social	201
4.4.1 Participació infantil i juvenil i model d'infància que se'n deriva	201
4.4.2 Objectius de la participació infantil en el marc de l'entitat	202
4.4.3 Nivells de participació en el marc de l'entitat	207
4.4.4 Metodologies i estratègies de la participació en el marc de l'entitat	209
4.4.5 Criteris per a valorar la participació en el marc de l'entitat	214
4.4.6 Resistències a la participació infantil i juvenil	216
4.4.7 Reptes	218
4.5 Construcció de ciutadania responsable, crítica i compromesa	222
4.5.1 Nivells de ciutadania que es treballen des de l'entitat	222
4.5.2 Objectius de la vivència d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa	224
4.5.3 Metodologies i estratègies operatives pel desenvolupament de la construcció d'una ciutadania responsable, crítica i compromesa	227
4.5.4 Reptes del treball de construcció de ciutadania	230
4.6 Cohesió social	232
4.6.1 Cohesió social i identitat ciutadana	232
4.6.2 Cohesió social, igualtat d'oportunitat i justícia social	235
4.6.3 Cohesió social, prevenció, benestar i seguretat	239
4.6.4 Cohesió social i xarxes de suport social	240
4.6.5 Cohesió social i inclusió social	244
4.6.6 Reptes	247
4.7 Treball comunitari	251
4.7.1 Treball en xarxa	251
4.7.2 El grup com a context de relació i de creixement personal	258
4.7.3 La dinamització sociocultural	266
4.7.4 Repte	269
4.8 Acompanyament socioeducatiu	271
4.8.1 Principis i característiques de l'acompanyament	271
4.8.2 Tipologia d'acompanyament	274
4.8.3 Reptes	276
Capítol V: Anàlisi i discussió de resultats Cas II Associació Educativa Itaca	277
5.1 Accés a l'escenari i desenvolupament de la recerca	277
5.1.1 Primer contacte i entrada	277

5.1.2 Actuacions realitzades	278
5.1.3 Recollida de dades amb les estratègies planificades	279
5.2 Del lleure a l'acció social	281
5.3 Apoderament individual i comunitari	285
5.3.1 Apoderament individual	285
5.3.2 Apoderament comunitari	289
5.3.3 Variables i indicadors de l'apoderament individual i comunitari	291
5.4 La participació institucional i social	300
5.4.1 Participació infantil i juvenil i model d'infància que se'n deriva	300
5.4.2 Objectius de la participació infantil en el marc de l'entitat	303
5.4.3 Nivells de participació en el marc de l'entitat	307
5.4.4 Metodologies i estratègies de la participació en el marc de l'entitat	310
5.4.5 Criteris per a valorar la participació en el marc de l'entitat	315
5.4.6 Resistències a la participació infantil i juvenil	317
5.4.7 Reptes	318
5.5 Construcció de ciutadania responsable, crítica i compromesa	320
5.5.1 Nivells de ciutadania que es treballen des de l'entitat	320
5.5.2 Objectius de la vivència d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa	321
5.5.3 Metodologies i estratègies operatives pel desenvolupament de la construcció d'una ciutadania responsable, crítica i compromesa	326
5.5.4 Reptes del treball de construcció de ciutadania	330
5.6 Cohesió social	332
5.6.1 Cohesió social i identitat ciutadana	332
5.6.2 Cohesió social, igualtat d'oportunitat i justícia social	335
5.6.3 Cohesió social, prevenció, benestar i seguretat	338
5.6.4 Cohesió social i xarxes de suport social	339
5.6.5 Cohesió social i inclusió social	343
5.7 Treball comunitari	344
5.7.1 Treball en xarxa	344
5.7.2 El grup com a context de relació i de creixement personal	351
5.7.3 La dinamització sociocultural	354
5.8 Acompanyament socioeducatiu	357
5.8.1 Principis i característiques de l'acompanyament	357
5.8.2 Tipologia d'acompanyament	360
Capítol VI: Anàlisi i discussió de resultats Cas III Fundació Pare Manel	362
6.1 Accés a l'escenari i desenvolupament de la recerca	362
6.1.1 Primer contacte i entrada	362
6.1.2 Actuacions realitzades	364
6.1.3 Recollida de dades amb les estratègies planificades	364
6.2 Del lleure a l'acció social	365
6.3 Apoderament individual i comunitari	369
6.3.1 Apoderament individual	369
6.3.2 Apoderament comunitari	372
6.3.3 Variables i indicadors de l'apoderament individual i comunitari	374
6.4 La participació institucional i social	383
6.4.1 Participació infantil i juvenil i model d'infància que se'n deriva	383
6.4.2 Objectius de la participació infantil en el marc de l'entitat	388

6.4.3 Nivells de participació en el marc de l'entitat	391
6.4.4 Metodologies i estratègies de la participació en el marc de l'entitat	393
6.4.5 Criteris per a valorar la participació en el marc de l'entitat	397
6.4.6 Resistències a la participació infantil i juvenil	398
6.4.7 Reptes	399
6.5 Construcció de ciutadania responsable, crítica i compromesa	402
6.5.1 Nivells de ciutadania que es treballen des de l'entitat	402
6.5.2 Objectius de la vivència d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa	404
6.5.3 Metodologies i estratègies operatives pel desenvolupament de la construcció d'una ciutadania responsable, crítica i compromesa	408
6.5.4 Reptes del treball de construcció de ciutadania	414
6.6 Cohesió social	417
6.6.1 Cohesió social i identitat ciutadana	417
6.6.2 Cohesió social, igualtat d'oportunitat i justícia social	418
6.6.3 Cohesió social, prevenció, benestar i seguretat	423
6.6.4 Cohesió social i xarxes de suport social	425
6.6.5 Cohesió social i inclusió social	428
6.6.6 Reptes	430
6.7 Treball comunitari	434
6.7.1 Treball en xarxa	434
6.7.2 El grup com a context de relació i de creixement personal	441
6.7.3 La dinamització sociocultural	445
6.8 Acompanyament socioeducatiu	447
6.8.1 Principis i característiques de l'acompanyament	447
6.8.2 Tipologia d'acompanyament	450
Capítol VII: Elements convergents i divergents del model en els tres casos estudiats	452
1. Objectius del model de lideratge social	452
1.1 Apoderament individual i comunitari	452
1.1.1 Apoderament individual	452
1.1.2 Apoderament comunitari	454
1.1.3 Variables de l'apoderament individual i comunitari	455
1.2 La participació social	457
1.2.2 Model d'infància	457
1.2.2 Objectius de la participació	458
1.2.3 Nivells de participació	459
1.2.4 Metodologies i estratègies de participació	459
1.2.5 Criteris per a valorar la participació	460
1.2.6 Resistències a la participació infantil i juvenil	461
1.3 Construcció d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa	464
1.3.1 Model de ciutadania	464
1.3.2 Objectius del model de ciutadania responsable, crítica i compromesa	465
1.3.3 Metodologies i estratègies	465
1.4 El foment de la cohesió social	468
1.4.1 Igualtat d'oportunitats	468
1.4.2 Justícia social	468
1.4.3 Identitat ciutadana	469

1.4.4 Benestar i seguretat	469
1.4.5 Xarxes de suport social	469
1.4.6 Inclusió social	470
2. Metodologies del model de lideratge social	472
2.1 treball comunitari	472
2.1.1 Treball en xarxa	472
2.1.2 El grup com a context de relació i de creixement personal	473
2.1.3 Dinamització sociocultural	475
2.2 Acompanyament socioeducatiu	478
2.2.1 Principis i característiques de l'acompanyament	478
2.2.2 Elements definitoris del model	478
2.2.3 Tipologies d'acompanyament	479
Capítol VIII: Elements identificadors del model de lideratge social d'entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència i proposta d'estàndards de qualitat	481
8.1 Elements identificadors del model de lideratge social d'entitats de lleure educatiu i d'acció social	481
1. Objectius del model de lideratge social	481
1.1 Apoderament individual i comunitari	481
1.1.1 Apoderament individual	481
1.1.2 Apoderament comunitari	482
1.2 Participació social	482
1.2.1 Reconeixement dels infants, adolescents i joves	482
1.2.2 Tipus i nivells de participació	483
1.2.3 Criteris de la participació	483
1.2.4 Condicions de la participació	484
1.3 Construcció d'un model de ciutadania responsable, crítica i compromesa	484
1.3.1 Orientacions i principis	484
1.3.2 Requisits per a la construcció de ciutadania	484
1.4 Cohesió social	485
1.4.1 Igualtat d'oportunitats i xarxes de suport social	485
1.4.2 Justícia social	485
1.4.3 Identitat ciutadana	485
1.4.4 Benestar i seguretat	486
1.4.5 Inclusió social	486
2. Metodologies del model de lideratge social	486
2.1 treball comunitari	486
2.1.1 Treball en xarxa	486
2.1.2 El grup com a context de relació i de creixement personal	487
2.1.3 Dinamització sociocultural	487
2.2 Acompanyament socioeducatiu	487
2.2.1 Tipologies d'acompanyament	488
2.2.2 Principis i característiques de l'acompanyament	488
8.2 Estàndards del model de lideratge social a les entitats de lleure i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència	490
I Objectius	491
Estàndard 1. Apoderament individual i comunitari	491
Estàndard 2. Participació	493

Estàndard 3. Ciutadania	496
Estàndard 4. Cohesió Social	498
II Metodologies	502
Estàndard 5. Treball comunitari	502
Estàndard 6. Acompanyament	505
Capítol IX: Conclusions finals	507
Referències bibliogràfiques	517
Sumari	535
Índex de taules, figures, gràfiques, imatge i annexos	540

Índex de taules

Taula 1. Models pedagògics d'educació en el lleure i criteris per a determinar la classificació dels models	21
Taula 2. Dues tendències en les iniciatives de lleure per a infants i adolescents	25
Taula 3. Cronograma creació i consolidació Centres Oberts i Centres Socioeducatius	26
Taula 4. Normes legals en les que es sustenta el model SIS	29
Taula 5. Serveis model SIS	32
Taula 6. Diferències entre el model actual de Centre Obert i el Model SIS	35
Taula 7. Definició figura de líder	37
Taula 8. Definicions entorn el concepte de lideratge	38
Taula 9. Conceptes de líder i lideratge	39
Taula 10. Models centrats en una persona que exerceix aquest procés de lideratge	40
Taula 11. Models des d'una concepció del lideratge compartit o distribuït	41
Taula 12. Models de lideratge	42
Taula 13. Estils de lideratge	43
Taula 14. Característiques autoperceptives de la manera d'exercir el lideratge dels líders socials	53
Taula 15. Àmbits recurrents trajectòries vitals dels líders socials catalans	53
Taula 16. Síntesis estudis lideratge	58
Taula 17. Models de participació per a la ciutadania	65
Taula 18. Raons de la participació infantil	68
Taula 19. Participació infantil	68
Taula 20. Resum condicions per a la participació	74
Taula 21. Obstacles per dur a terme la participació	77
Taula 22. Espais en el que es produeix l'apoderament juvenil	82
Taula 23. Moments en que es produeix l'apoderament juvenil	83
Taula 24. Processos d'apoderament juvenil	83
Taula 25. Variables i indicadors de l'apoderament	84
Taula 26. Posicions de l'acompanyar	114
Taula 27. Àmbits de l'acompanyament socioeducatiu	115
Taula 28. Estratègies del procés d'acollida	116
Taula 29. Característiques dels objectius i les accions dels plans de treball	117
Taula 30. Aspectes presents en les fases que configuren els processos d'acompanyament educatiu	118
Taula 31. Característiques dels Dissenys Mixtes Específics	130
Taula 32. Virtuts i defectes dels estudis de cas	133
Taula 33. Cas I: Fundació Marianao	137
Taula 34. Cas II: Fundació Educativa Itaca	141
Taula 35. Cas III: Fundació Pare Manel	144

Taula 36. Caracterització de la mostra cas I. Fundació Marianao	146
Taula 37. Perfil dels participants a les entrevistes i als grups de discussió, cas I	146
Taula 38. Caracterització de la mostra cas II. Associació Educativa Itaca	147
Taula 39. Perfil dels participants a les entrevistes i als grups de discussió, cas II	147
Taula 40. Característiques de la mostra, cas III	148
Taula 41. Perfil dels participants a les entrevistes i als grups de discussió, cas III	148
Taula 42. Fases de la recerca	150
Taula 43. Estratègies per a l'obtenció d'informació	151
Taula 44. Tècniques i instruments de recollida d'informació	152
Taula 45. Procediment de l'anàlisi de continguts	153
Taula 46. Estructura entrevistes	155
Taula 47. Taula 47. Entrevistes en profunditat	155
Taula 48. Activitats observades	158
Taula 49. Indicadors qüestionaris Lideratge comunitari per a la construcció d'una comunitat cohesionada i una ciutadania activa des de entitats socioeducatives. Estudi de casos	160
Taula 50. Categories subcategories	163
Taula 51. Proves de fiabilitat	164
Taula 52. Ítems qüestionaris	165
Taula 53. Proves de validesa	168
Taula 54. Correlacions	170
Taula 55. Criteris de rigor	171
Taula 56. Tècniques per garantir la científicitat	171
Taula 57. Escenaris directes d'observació, cas I	179
Taula 58. Actuacions realitzades, cas I	179
Taula 59. Recollida de dades amb estratègies planificades, cas I	180
Taula 60. Escenaris Observació cas II	278
Taula 61. Caracterització de la mostra cas II. Associació educativa Itaca	279
Taula 62. Escenaris d'observació cas III. Fundació Pare Manel	363
Taula 63. Actuacions realitzades cas III. Fundació Pare Manel	364
Taula 64. Recollida de dades amb les estratègies planificades. cas III. Fundació Pare Manel	364
Taula 65. Recursos i serveis treball en xarxa FPM	435
Taula 66. Elements convergents i divergents de l'apoderament individual i comunitari	455
Taula 67. Criteris per valorar la participació	460
Taula 68. Elements convergents i divergents de la participació	462
Taula 69. Objectius model de ciutadania en els tres casos estudiats	465
Taula 70. Elements convergents i divergents del model de ciutadania	466
Taula 71. Elements convergents i divergents cohesió social	470
Taula 72. Elements convergents i divergents treball comunitari	476
Taula 73. Tipologies d'acompanyament	479
Taula 74. Elements convergents i divergents de l'acompanyament socioeducatiu	480

Índex de figures

Figura 1. Necessitats dels infants i adolescents perquè gaudeixin d'un nivell adequat de benestar	29
Figura 2. Nivell d'intervenció model SIS	31
Figura 3. Elements rellevants del model SIS	32
Figura 4. Condicions necessàries per a la presa de decisions polítiques	45

Figura 5. Característiques, comportaments i competències del líders polítics	48
Figura 6. Lideratge social: trets comuns	54
Figura 7. Nivell de participació	76
Figura 8. Componentes de la Cohesión Social	86
Figura 9. Elements, factors i teories de la cohesió social	87
Figura 10. Aspectes significatius sobre el desenvolupament humà	90
Figura 11. Principis i condicions del treball en xarxa	99
Figura 12. Investigació de caràcter mixt	124
Figura 13. Tres principals enfocaments de la recerca, inclosos subtipus d'estudis mixtes	124
Figura 14. Bondats de l'enfocament de recerca mixt	125
Figura 15. Aspiracions de l'enfocament mixt	125
Figura 16. Elements metodològics de la tesis que posteriorment desenvoluparan	128
Figura 17. Procés de disseny mixt	129
Figura 18. Disseny incrustat concurrent	131
Figura 19. Característiques de l'estudi de casos	132
Figura 20. Elements clau de la definició d'experiències d'èxit	134
Figura 21. Model de lideratge social. Cas I	181
Figura 22. Model de lideratge social. Cas II	280
Figura 23. Model de lideratge social. Cas III	365
Figura 24. Objectius i metodologies del model en els tres casos estudiants	452
Figura 25. Objectius i metodologies del model de lideratge socials	481
Figura 26. Elements identificadors del model de lideratge social d'entitats de lleure educatiu i d'acció social que treballen amb la infància i l'adolescència	489

Índex de gràfics

Gràfic 1. Espais de la inclusió social	94
Gràfic 2. Polítiques d'inclusió	95
Gràfic 3. Gràfic de sedimentació	169
Gràfic 4. L'entitat em permet viure un tipus de lleure educatiu, cas I	186
Gràfic 5. L'entitat m'ajuda a desenvolupar valors, cas I	187
Gràfic 6. L'entitat promou activitats per a que els infants i joves aprenguin a participar, cas I	202
Gràfic 7. Realitzem activitats que ens permeten participar , cas I	202
Gràfic 8. Realitzem activitats per a la millora de les relacions amb les persones del barri , cas I	207
Gràfic 9. Realitzem activitats per a la millora de les relacions entre els infants/adolescents i joves que participen a l'entitat , cas I	207
Gràfic 10. Realitzem activitats per a la millorar la confiança amb els educadors de l'entitat, cas I	207
Gràfic 11. Participació simple, cas I	209
Gràfic 12. Participació consultiva, cas I	209
Gràfic 13. Participació projectiva, cas I	209
Gràfic 14. Metaparticipació, cas I	209
Gràfic 15. L'entitat ofereix espais de participació, cas I	211
Gràfic 16. El grup de companys de l'entitat és un espai on poder pensar conjuntament sobre el barri que volen, cas I	211
Gràfic 17. La participació de totes les persones que formen part de l'entitat serveix per a que aquesta funcioni millor, cas I	211

Gràfic 18. L'entitat fa accions per aconseguir espais de joc al barri per infants, cas I	214
Gràfic 19. L'entitat fa accions per a demanar espais de trobada pels adolescents, cas I	214
Gràfic 20. Es lideren processos reivindicatius per a la millora dels serveis adreçats als infants i adolescents, cas I	225
Gràfic 21. L'entitat potencia els processos d'ajuda entre iguals en els grups, cas I	227
Gràfic 22. Els educadors de l'entitat ajuden a aprendre a comunicar-se, cas I	229
Gràfic 23. L'entitat promou que cada persona pugui donar resposta a les seves necessitats de forma autònoma, cas I	229
Gràfic 24. A l'entitat hi ha persones de diferents orígens culturals, cas I	234
Gràfic 25. Les persones que participem a l'entitat valorem positivament que tenim orígens i cultures diverses, cas I	234
Gràfic 26. Les activitats que realitzem ens permeten desenvolupar la nostra identitat comunitària, cas I	234
Gràfic 27. L'entitat promou entre els infants, adolescents i joves consciència crítica, cas I	239
Gràfic 28. L'entitat promou accions col·lectives que facin que els infants i adolescents siguin més feliços al barri, cas I	239
Gràfic 29. L'entitat promou la igualtat d'oportunitats entre els veïns del barri, cas I	239
Gràfic 30. L'entitat fa accions per a construir una societat més justa pels veïns i veïnes, cas I	239
Gràfic 31. L'entitat treballa a favor del compliment dels drets dels infants, cas I	239
Gràfic 32. El valor de la justícia està sempre present en les activitats que proposa l'entitat, cas I	239
Gràfic 33. L'entitat fa accions per a millorar la seguretat personal dels veïns i veïnes, cas I	240
Gràfic 34. L'entitat fa accions per a millorar el benestar psicològic de les persones del barri, cas I	240
Gràfic 35. Participar en l'entitat m'ha permès col·laborar amb institucions del barri, cas I	240
Gràfic 36. L'entitat promou activitats que permeten que els infants i adolescents puguin tenir més amics, cas I	243
Gràfic 37. L'entitat permet ampliar la xarxa de relacions personals, cas I	243
Gràfic 38. L'entitat realitza activitats que ajudin als infants i adolescents a sentir-se part de l'entitat, cas I	243
Gràfic 39. L'entitat possibilita que els participants s'impliquin en la millora de l'entitat, cas I	243
Gràfic 40. L'entitat realitza accions solidàries, cas I	243
Gràfic 41. L'entitat promou que els veïns i veïnes puguin donar resposta a les del barri de forma conjunta, cas I	243
Gràfic 42. Participar en l'entitat m'ha permès treballar conjuntament amb persones adultes del barri, cas I	244
Gràfic 43. Des de l'entitat es realitzen activitats conjuntes amb l'escola, la família i el barri, cas I	244
Gràfic 44. Les persones que participem a l'entitat compartim valors socials, cas I	247
Gràfic 45. Les persones que participem a l'entitat compartim normes socials, cas I	247
Gràfic 46. L'entitat em permet vincular-me a accions de millora del barri i de les persones que hi viuen, cas	261

Gràfic 47. L'entitat em permet descobrir la vivència d'un lleure compromès amb el barri i veïns i veïnes , cas I	261
Gràfic 48. L'entitat em possibilita establir relacions amb altres persones , cas I	265
Gràfic 49. L'entitat m'ajuda a crear relacions amb els companys , cas I	265
Gràfic 50. L'entitat m'ajuda a desenvolupar valors, cas II	286
Gràfic 51. L'entitat em permet viure un tipus de lleure creatiu, cas II	288
Gràfic 52. L'entitat promou activitats per a que els infants i joves aprenguin a participar. Cas II	303
Gràfic 53. Realitzem activitats que ens permeten participar (assemblees, grups de treball...), cas II	303
Gràfic 54. Realitzem activitats per a la millora de les relacions amb les persones del barri. Cas II	307
Gràfic 55. Realitzem activitats per a la millora de la relació entre els infants/adolescents/joves que participen a l'entitat , cas II	307
Gràfic 56. Realitzem activitats per a millorar la confiança amb els educadors de l'entitat, cas II	307
Gràfic 57. Participació simple, cas II	310
Gràfic 58. Participació consultiva, cas II	310
Gràfic 59. Participació projectiva, cas II	310
Gràfic 60. Metaparticipació, cas II	310
Gràfic 61. L'entitat ofereix espais de participació, cas II	311
Gràfic 62. El grup de companys de l'entitat és un espai on poder pensar conjuntament sobre el barri que volem, cas II	311
Gràfic 63. La participació de totes les persones que formen part de l'entitat serveix per a que aquesta funcioni millor, cas II	311
Gràfic 64. L'entitat fa accions per aconseguir espais de joc al barri per infants, cas II	314
Gràfic 65. L'entitat fa accions per demanar espais de trobada pels adolescents, cas II	314
Gràfic 66. Es lideren processos reivindicatius per a la millora dels serveis adreçats als infants i adolescents , cas II	321
Gràfic 67. L'entitat potencia els processos d'ajuda entre iguals en els grups , cas II	325
Gràfic 68. Els educadors de l'entitat ajuden a aprendre a comunicar-se , cas II	329
Gràfic 69. L'entitat promou que cada persona pugui donar resposta a les seves necessitats de forma autònoma , cas II	329
Gràfic 70. A l'entitat hi ha persones de diferents orígens culturals , cas II	335
Gràfic 71. Les persones que participem a l'entitat valorem positivament que tenim orígens i cultures diverses , cas II	335
Gràfic 72. Les activitats que realitzem ens permeten desenvolupar la nostra identitat comunitària , cas II	335
Gràfic 73. L'entitat promou entre els infants i adolescents consciència crítica , cas II	337
Gràfic 74. L'entitat promou accions col·lectives que facin que els infants i adolescents siguin més feliços al barri , cas II	337
Gràfic 75. L'entitat promou la igualtat d'oportunitats entre els veïns del barri, cas II	337
Gràfic 76. L'entitat fa accions per a construir una societat més justa pels veïns i veïnes, cas II	337
Gràfic 77. L'entitat treballa a favor del compliment dels drets dels infants, cas II	338
Gràfic 78. El valor de la justícia social està sempre present en les activitats que proposa l'entitat, cas II	338

Gràfic 79. L'entitat fa accions per a millorar la seguretat personal dels veïns i veïnes, cas II	339
Gràfic 80. L'entitat fa accions per a millorar el benestar psicològic de les persones del barri, cas II	339
Gràfic 81. L'entitat promou activitats que permeten que els infants i adolescents puguin tenir més amics, cas II	342
Gràfic 82. Participar a l'entitat permet ampliar la xarxa de relacions personals, cas II	342
Gràfic 83. L'entitat realitza activitat que ajudin als infants i adolescents a sentir-se part de l'entitat, cas II	342
Gràfic 84. L'entitat possibilita que els participants s'impliquin en la millora de l'entitat, cas II	342
Gràfic 85. Participar en l'entitat m'ha permès treballar conjuntament amb persones adultes del barri, cas II	349
Gràfic 86. L'entitat realitza accions solidaries, cas II	342
Gràfic 87. Des de l'entitat es realitzen activitats conjuntes amb l'escola, la família i el barri, cas II	342
Gràfic 88. Participar en l'entitat m'ha permès col·laborar amb institucions del barri, cas II	342
Gràfic 88 bis. L'entitat promou que veïns i veïnes puguin donar respostes a les necessitats del barri de forma conjunta	342
Gràfic 89. Les persones que participem a l'entitat compartim valors socials, cas II	343
Gràfic 90. Les persones que participem a l'entitat compartim normes socials, cas II	343
Gràfic 91. L'entitat em permet vincular-me a accions de millora del barri i de les persones que hi viuen, cas II	351
Gràfic 92. L'entitat em permet descobrir la vivència d'un lleure compromès amb el barri i els veïns i veïnes, cas II	351
Gràfic 93. L'entitat m'ajuda a crear relacions amb els companys, cas II	353
Gràfic 94. L'entitat em possibilita establir relacions amb altres persones, cas II	356
Gràfic 95. L'entitat em permet viure un tipus de lleure creatiu, cas III	371
Gràfic 96. L'entitat m'ajuda a desenvolupar valors, cas III	371
Gràfic 97. L'entitat promou activitats per a que els infants i joves aprenguin a participar, cas III	387
Gràfic 98. Realitzem activitats que ens permeten participar (assemblees, grups de treball...), cas III	387
Gràfic 99. Realitzem activitats per a la millora de les relacions amb les persones del barri, cas III	391
Gràfic 100. Realitzem activitats per a la millora de la relació entre els infants, adolescents i joves que participen a l'entitat, cas III	391
Gràfic 101. Realitzem activitats per a millorar la confiança amb els educadors de l'entitat, cas III	391
Gràfic 102. Participació simple, cas III	393
Gràfic 103. Participació consultiva, cas III	393
Gràfic 104. Participació projectiva, cas III	393
Gràfic 105. Metaparticipació, cas III	393
Gràfic 106. L'entitat ofereix espais de participació, cas III	395
Gràfic 107. La participació de totes les persones que formem part de l'entitat serveix per a que aquesta funcioni millor, cas III	395
Gràfic 108. El grup de companys de l'entitat és un espai on poder pensar conjuntament sobre el barri que volem, cas III	395

Gràfic 109. L'entitat fa accions per aconseguir espais de joc al barri dels infants, cas III	397
Gràfic 110. L'entitat fa accions per demanar espais de trobada pels adolescents, cas III	397
Gràfic 111. Es lideren processos reivindicatius per a la millora dels serveis adreçats als infants i adolescents, cas III	406
Gràfic 112. L'entitat potencia els processos d'ajuda entre iguals en els grups, cas III	409
Gràfic 113. Els educadors de l'entitat ajuden a aprendre a comunicar-se, cas III	413
Gràfic 114. L'entitat promou que cada persona pugui donar resposta a les seves necessitats de forma autònoma, cas III	413
Gràfic 115. A l'entitat hi ha persones de diferents orígens culturals, cas III	418
Gràfic 116. Les persones que participem a l'entitat valorem positivament que tenim orígens i cultures diverses, cas III	418
Gràfic 117. Les activitats que realitzem ens permeten desenvolupar la nostra identitat comunitària, cas III	418
Gràfic 118. L'entitat promou entre els infants i adolescents consciència crítica, cas III	422
Gràfic 119. L'entitat promou accions col·lectives que facin que els infants i adolescents siguin més feliços al barri , cas III	422
Gràfic 120. L'entitat promou la igualtat d'oportunitats entre els veïns del barri , cas III	422
Gràfic 121. L'entitat fa accions per a construir una societat més justa pels veïns i veïnes , cas III	422
Gràfic 122. L'entitat treballa a favor del compliment dels drets dels infants , cas III	422
Gràfic 123. El valor de la justícia social està sempre present en les activitats que proposa l'entitat , cas III	422
Gràfic 124. L'entitat fa accions per a millorar la seguretat personal dels veïns i veïnes , cas III	424
Gràfic 125. L'entitat fa accions per a millorar el benestar psicològic de les persones del barri , cas III	424
Gràfic 126. L'entitat promou activitats que permeten que els infants i adolescents puguin tenir és amics , cas III	427
Gràfic 127. Participar a l'entitat permet ampliar la xarxa de relacions personals , cas III	427
Gràfic 128. L'entitat realitza activitats que ajudin als infants i adolescents a sentir-se part de l'entitat , cas III	427
Gràfic 129. L'entitat possibilita que els participants s'impliquin en la millora de l'entitat , cas III	427
Gràfic 130. Participar en l'entitat m'ha permès treballar conjuntament amb persones adultes del barri , cas III	427
Gràfic 131. L'entitat realitza accions solidaries, cas III	427
Gràfic 132. Des de l'entitat es realitzen activitats conjuntes amb l'escola, la família i el barri, cas III	428
Gràfic 133. Participar en l'entitat m'ha permès col·laborar amb institucions del barri, cas III	428
Gràfic 134. L'entitat promou que els veïns i veïnes puguin donar resposta barri, cas III	428
Gràfic 135. Les persones que participen a l'entitat compartim valors socials, cas III	430

Gràfic 136. Les persones que participen a l'entitat compartim normes socials, cas III	430
Gràfic 137. L' entitat em permet vincular-me a accions de millora del barri i de les persones que hi viuen, cas III	442
Gràfic 138. L' entitat em permet descobrir la vivència d'un lleure compromès amb el barri i veïns , cas III	442
Gràfic 139. L' entitat em possibilita establir relacions amb altres persones , cas III	444
Gràfic 140. L' entitat m'ajuda a crear relacions amb els companys , cas III	444

Índex d'imatges

Imatge 1. Fundació Marianao, seu de l'entitat	178
Imatge 2. Memòria Marianao 2016	183
Imatge 3. Associació educativa Itaca	277
Imatge 4. Fundació Pare Manel, seu de l'entitat	363
Imatge 5. Fundació Pare Manel. Marató de Sang	443

Índex d'annexos en format digital

Annex 1 Anàlisi documental	
Annex 2 Entrevistes inicials entitats	
Annex 3 a Entrevista agent clau perspectiva històrica	
Annex 3 b Entrevista agent clau entitat	
Annex 3 c entitat agent clau territori	
Annex 4 Transcripcions	
Annex 5 Observacions	
Annex 6 Plantilles observacions	
Annex 7 Validació qüestionari	
Annex 8 Qüestionari	
Annex 9 Dictamen comissió ètica URL	
Annex 10 Consentiments informats	
Annex 11 GD	

Aquesta Tesi Doctoral ha estat defensada el dia ____ d_____ de 201__
al Centre_____

de la Universitat Ramon Llull, davant el Tribunal format pels Doctors i Doctores
sotasignants, havent obtingut la qualificació:

President/a

Vocal

Vocal *

Vocal *

Secretari/ària

Doctorand/a

(): Només en el cas de tenir un tribunal de 5 membres*